ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐ. 28/ՄԱՐՏ 1
SAMEDI-DIMANCHE
28 FEVRIER - 1er MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.151 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.151

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ն. ՍԱՐՔՈԶԻ էն նախանդը այցելած է փետր. 26ին, աւելի ճիշդ կառքի կազմածի մէկ կայանը եւ իր ելոյթին մէջ չէ խնայած նաեւ Սեկոլէն Ռուայալը, հեգնանքով ակնարկելով «Կուատըլուփի իբար անցած կնոջ»: Անդրադարձած է իրեն դէմ եղած մեղադրանքին, ինչ կը վերաբերի Փերոլի նշանակումին՝ ձուլուած երկու դրամատուներու գլուխը, չեշտելով թէ «ձեռնհաս մարդիկ» կ՚ընտրէ եւ սկիզբէն այդ ճիւղին մէջ ոչ մէկ սխալ գործուած է:

ԿՈՒԱՏԸԼՈՒՓԻ մէջ փետրուար 26ի մասնակի համաձայնութիւն կը տիրէր, որքան ալ գործատիրութեան որոշ խումբեր ձգած եւ մեկնած ըլլան բանակցութիւններու սեղանէն: Բանակցութիւնները խզուած չեն կ՚ըսուի, բայց եւ այնպէս ամէն բան կարգադրուած չէ: Կացութիւնը աւելի ծանրակշիռ է սակայն Մարթինիք, ուր գործադուլէն զատ խռովութիւններ ալ կան եւ փետրուար 26ին հրահանգ տրուած էր բնակիչներուն, որ ժամը 19էն ետք դուրս չելլեն:

ՊԱԼԱՏԻՒՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ անդամները պիտի ընդունուին նախագահ Սարքոզիի կողմէ Մարտ 5ին եւ ներկայացնեն իրենց փոփոխութիւնները Ֆրանսայի նոր շրջաններու գետնի վրայ: Ծրագիրը արդէն իսկ բուռն բողոքներու դուռ բացած է ներկայ շրջաններու գլուխը գտնուողներու կողմէ:

ՈՒԻԼԻԸՄՍԸՆ Եպիսկոպոսը «Աստուծոյ առջեւ ներողութիւն խնդրած է» բոլոր անոնցմէ զորս վիրաւորած է իր ժխտողական արտայայտութիւններով: Նամակով մը զոր ղրկած է Վատիկան, Եպիսկոպոսը կը ցաւի այն վիշտին համար զոր պատճառած է ամէն բանէ առաջ Եկեղեցւոյ, բայց նաեւ վերապրողներուն և զոհերու ազգականներուն, որոնք անարդարութիւններու ենթարկուած են Գ. Ռայխի օրերուն: Կ՚ըսէ թէ արտայայտուած է որպէս «ոչ-պատմաբան» մը:

ՃէՔ ԼԱՆԿ յայտարարած է որ Քուպա շատ ուրախ կ՚ըլլայ Սարքոզին ընդունելով, ինչպէս իրեն ըսած է նախագահ Ռաուլ Գասթրօ: Սարքոզիի ընկերվարական բանագնացը յայտնած է սակայն թէ հրաւէրը միայն բերանացի եղած է:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ պետութեան մը ապագան է, որ խնդրոյ առարկայ է Գահիրէ: Եգիպտական տեղեկատուական սպասարկութեանց ղեկավարը՝ Օմար Սիւլէյման յայտարարած է այս առթիւ.- «Ցաջողելէ զատ ուրիշ ելք չունինք», այն խոր յոյսով որ իր թափած ճիգերը ի զերեւ պիտի չելլեն: Հեռատեսիլէն ըրած իր ելոյթին մէջ յիշեցուցած է Գահիրէ հաւաքուած տասնեակ մը խմբակներուն.- «Բոլորին յոյսն է Պաղեստինեան անկախ պետութիւն մը, որ կը յենի իրենց պառակտումներէն անդին անցնելու կարողութեան»:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ Իրանի «հիւլէական ըսպառնալիքը» գտած է որպէս զէնք, համոզելու համար Քատիման որ վերջ տայ մերժողական դիրքին եւ միանայ միասնական կառավարութեան մը կազմութեան աշխատանքներուն: Մինչեւ փետրուար 27, Ցիփի Լիվնի տեղի չէր տըւած, բայց ապահովութիւն տուած է որ զօրավիգ կ՚ըլլայ որեւէ կառավարութեան Իրանի դէմ:

ԱՄՆ արտաքին նախարարը՝ Հ. Գլինթըն շրջապտոյտի մը կը ձեռնարկէ Միջին Արեւելք եւ Եւրոպա Մարտ 1էն 7, բայց Փարիզ պիտի չհանդիպի:

ՀԱՐԻՐԻԻ սպանութեան համար տեղծուած յատուկ դատարանը Լա Հէ կը հաստատուի Կիրակի, Մարտ 1ին: Բայց պատասխանատուները կը ճշդեն որ «դատարան՝ տակաւին դատավարութիւն չի նշանակեր» եւ դատավարութիւնը չի կրնար 2-3 տարիէն առաջ սկսիլ: Դատախազը Գանատացի մըն է՝ Տանիէլ Պելմար, որ կը վարէ այդ ոճիրին միջազգային քննիչ յանձնախումբը: Այս վերջինը նաեւ ձեռնհաս է լուսաբանելու համար Լիբանանի միւս մարդասպանութիւնները 2005էն ի վեր:

ԱՄՆ Արտաքին գործերու նախարարութեան Մարդկային իրաւունքներու 2008ի տեղեկագիրը բաւական սեւ պատկեր մը ցոլացուցած է Թուրքիայէն: Գլխաւոր ըսուածը այն է թէ երկրին մէջ աւելցած են չարչարանքի կիրարկումը, արդարութեան վճիռներուն միջամտելու փորձերը: Քննադատուած են նաեւ ոչ մահմետական համայնքներու համար իրենց կրօնաւորները պատրաստելու պայմաններուն չգոյութիւնը, կիներու ուղղուած բրտութեան ընդհանուր բնոյթը: Տեղեկագիրը դրական նկատած է քրտերէն լեզուով սփռումներու որոշումը:

ՑՈՒՆՈՒԱՐԻ վերջաւորութենէն ի վեր, ամէն շաբաթ օր, շուրջ 100 ընտանիքներ կը հաւաքուին Պոլսոյ Իսթիքլալ պողոտային վրայ, հաշիւ պահանջելով պետութենէն: 90ական թուականներուն է, Քիւրտերու եւ բանակի միջեւ քաղաքացիական պատերազմի օրերուն, որ հարիւրաւոր անձեր «անհետացան» ձերբակալուելէ ետք: Նոր-նոր բացուած են առաջին քննութիւնները: Հաշիւ պահանջողները ծանօթ են որպէս «Շաբաթ օրուան մայրերը» եւ ցարդ դադրեցուցած էին իրենց հրապարակային ցոյցերը, հիմա նորէն փողոց իջած են: Ֆիկառօ (Փետր. 27) երկար նկարագրականը կ՚ընէ այս հարցին, արձագանգելով բողոքողներու պարզած օրինակներուն:

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄ ջախջախուած թրքական օդանաւին 9 մեռեալներուն 5ը թուրք են, չորսն ալ ամերիկացի:

ՍԵԿՈԼԷՆ ՌՈՒԱՅԱԼ հաւանաբար դատի դիմէ Մաչ շաբաթաթերթին դէմ, որ իր վերջին թիւին կողքը նուիրած էր իրեն որպէս՝ «ազատ կին» որու կ՚ընկերանար կեանքի իր նոր ընկերը: Ներսի էջերը սակայն, ոչ մէկ մանրամասնութիւն կու տան այդ նոր ընկերոջ մասին, որու անունն ալ չկայ (անոնց համար որոնք կը հետաքրքրուին): Լուսանկարները «գողցուած» են ըստ ենթակային, որ կ՚ուզէ պաշտպանել իր անձնական կեանքը եւ անջատել իր հանրային եւ անձնական կեանքերը: Ամէն պարագայի մէջ, այս հարցերով չհետաքրքրուողները կարեւոր չեն, կարեւորը այն է որ նման աւելորդ ու անտեղի պատմութիւններով թերթը կը ծախուի...

ԹՐՔԱԿԱՆ ՔԱՐԻՒՂԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ երկրին քարիւղի մեծադոյն պաշարները յայտնաբերած է Տիյարպէքիրի մէջ: Կ՚ենթադրուի թէ 16 միլիոն տակառ է պաշարներուն տարողութիւնը: Երկրին տարեկան սպառումը 200 միլիոն տակառ է:

ԻՎ ՍԷՆ-ԼՈՐԱՆ - Փ. ՊԵՐԺէ հաւաքածոյին աճուրդով վաճառքը շատ աւելի մեծ գումարի հասած է քան ինչ որ կ՚ակընկալուէր: Արդարեւ, նախատեսուած 200էն 300 միլիոն եւրոյին փոխարէն, երեք օրուան մէջ հասած է 373,50 միլիոն եւրոյի: Այս առթիւ ալ բանավէճ մը ծագած է, քանի Չինաստան ատենէ մը ի վեր կը պահանջէր որ իրեն վերադարձուին չինական երկու պրոնզներ՝ Առնէտը եւ Նապաստակը, որոնք 16էն 20 միլիոն եւրօ կը գնահատուէին, բայց հասան 31,40 միլիոն եւրոյի, մինչ Չինացիներուն փաստաբանը կը յիշեցնէր չին ժողովուրդին վրդովումը: Պերժէ կրկնած էր որ կը վերադարձուին միայն այն պարագային, երբ Չինաստան յարգէ մարդկային իրաւունքները եւ ազատագրէ Թիպէթը:

ԹՈՒԼՈՒԶԻ Ա. ԶէՏ. էՖ. գործատան 2001 Սեպտեմբեր 21ին պատահած եւ աւելի քան 30 հոգիի մահուան պատճառ հանդիսացած պայթումին նուիրուած դատավարութիւնը սկսած է նոյն քաղաքին մէջ: 1800 տուժածներու հսկայական թիւը հարկադրած էր որ դատավարութեան յատուկ դահլիճի փոխակերպուի մարզասրահ մը, բոլոր անհրաժեշտ միջոցներով: Դատավարութիւնը, որ կրնայ տեւել ամիսներ, պիտի արժէ շուրջ 6 միլիոն եւրօ: Փետր. 26ի նիստին պատահեցաւ անակնկալ մը, ինչ որ սակայն խորքին մէջ տուժողներու պահանջներուն մաս կը կազմէր: Արդարեւ, դատաւորը որոշեց որպէս մեղադրեալ կոչ ներկայացնել նաեւ Թոթալը, որ գործատան բուն տէրն էր, ինչպէս նաեւ Թոթալի այն ատենուան ընդհանուր նախագահ տնօրէնը՝ Թիէրի Տէմարէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԱՒԱԳԱՆԻԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովը Փետր. 26ին հաստատած է Երեւանի աւագանիին Մայիս 31ի ընտրութեան ժամանակացոյցը: Թեկնածուներու ընտրական ցուցակներուն անհրաժեշտ փաստաթուղթերը պէտք է ներկայացուին Մարտ 17-22. արձանագրութիւնը կը կատարուի Ապրիլ 26 - Մայիս 1: Ընտրարշաւի քարոզչութիւնը կը սկսի Մայիս 2-ին, կ՚աւարտի Մայիս 29ին: Ընտրութեան արդիւնքները կը հրապարակուին Յունիս 8ին եւ աւագանին կ՚ընտրէ Երեւանի քաղաքապետը:

Աւագանիի անդամ ըլլալու համար հարկ է 21 տարեկանը լրացուցած եւ վերջին երեք տարին Երեւանի բնակիչ եղած ըլլալ: Իսկ քաղաքապետ ըլլալու համար պայման է 30 տարեկանը լրացուցած ըլլալ եւ հայաստանեանէն տարբեր քաղաքացիութիւն չունենալ:

* * *

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԵԿՆԱԾ

Վարչապետ Տ. Սարգսեան Փետր. 27ին միօրեայ աշխատանքի այցով մը Մոսկուա կը մեկնէր: Իրեն ընկերացող պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Ֆինանսներու, ուժանիւթի, փոխադրութեան նախարարները, արտաքին գործերու փոխ նախարարը, կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավարը, կեդրոնական դրամատան փոխ նախագահը ու այլ պաշտօնատարներ:

Նախատեսուած էին հանդիպումներ Ռուսաստանի վարչապետ Վլ. Պուտինի, նախարարներու, կեդրոնական դրամատան նախագահին ու գործի շրջանակի ներկայացուցիչներու հետ:

* * *

ԼՂՀ

ԴԷՏԵՐՈՒ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆԴՄԻՋՈՒԱԾ

Օ.ԷՍ.ՍԷ.Ը.ի դէտերու խումբը որ Արցախ - Ատրպէջան սահմանագիծին վրայ հրադադարի պահպանման վիճակը պէտք է քննէր, ատրպէջանական կրակոցներու պատճառով ստիպուած դադրեցուցած է առաքելութիւնը: Դէտերու խումբին մէջ գտնուած են կազմակերպութեան գրասենեակի համակարգողը, կազմակերպութեան նախագահի յատուկ ներկայացուցիչն ու օգնականը, նաեւ ԼՂՀ արտաքին գործերու եւ պաշտպանութեան նախարարութիւններու ներկայացուցիչները:

Ատրպէջանական կողմէն բացուած ինքնաշխատ զէնքերու կրակոցները դէտերու խումբին մօտէն անցած են, ապա առանձին կրակոց բացուած է խումբին ուղղութեամբ: Ատոր վրայ Օ.ԷՍ.ՍԷ.Ը.ի նախագահի յատուկ ներկայացուցիչը հրահանգած է վերջ տալ առաքելութեան:

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Զուլալ Գազանճեանի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մարտ 5 ժամը 10.30ին Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին

295 rue André Philip
Lyon 69003

Թաղումն ալ, նոյն օրը, ժամը 16.30ին Ռոանի հին գերեզմանատունը՝

Cimetière Ancien
9 boulevard du Cimetière
Roanne (42)

ՋԱՒԱԽՔ

ՋԱԽԱԼԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԸ ԿՐԿԻՆ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Մինչ վրացի քաղաքական դէմքեր Երեւան իրենց այցին, կամ Թիֆլիսի մէջ հայ ղեկավարներու հետ հանդիպումներուն բարեկամութեան, երկխօսութեան տրամադրութիւններ կը յայտնեն, գործնականին մէջ կը շարունակուի Վրաստանի հակահայ բացայայտ ընթացքը: Ըսուածին նորագոյն օրինակն է «Միասնական Ջաւախք» շարժումին առաջնորդ Վահագն Ջախալեանի դատավարութեան ձգձգումը: Անոր, հօրը և եղբօրը դատին հերթական նիստին համար թուական որոշուած էր Փետր. 26ը, սակայն անհեթեթ պատճառաբանութիւններով ան կրկին յետաձգուած է:

Առկէ զատ Ջախալեան ընտանիքը տակաւին Վրաստանի արդարութեան նախարարութենէն պատասխան չէ ստացած այն մասին թէ կը թոյլատրուի՝ իրենց ֆըրանսահայ փաստաբան Փաթրիք Արապեանին որ դատավարութեան մասնակցի: Չէ ըսուած նաեւ թէ ե՛րբ տեղի կ՚ունենայ դատավարութեան յաջորդ նիստը:

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ԱՇԽԱՏԱՍԵՆԵԱԿԸ

«Մենք բոլորս հիւր ենք կեանքում
Մեր ծննդեան փուչ օրից
Հերթով գալիս անց ենք կենում
Էս անցաւոր աշխարհից»:

Յովհ. Թումանեան

Յովհաննէս Թումանեանը՝ «Ամենայն Հայոց բանաստեղծ»ը հայ մշակութային երկնակամարի այն լուսաւոր աստղերից մէկն է, որը երբեք չխամրեց ու մէկ հարիւրամեակից աւելի է որ նրա ստեղծագործութիւնները ընթերցւում են սիրով: Դժուար է գտնել գրաճանաչ մէկ հայ, որը պատրաստ չլինի Թումանեանից որեւէ կտոր արտասանելու:

Այս տարի, Փետրուար 19ին լրանում էր Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան 140րդ տարեդարձը ու այս գրութիւնը թող լինի փոխան ծաղիկի նրա պայծառ յիշատակին:

Նպատակս բանաստեղծի գրական ժառանգութեան գեղագիտական արժէքները ներկայացնելն չէ, նախ որ ի զօրու չեմ ու այդ գործը նախընտրելի է որ յանձն առնեն մասնագէտ բանասէրները եւ վերջապէս այդ մասին գրուած հատորները այնքան շատ են որ արդեօք նոր գրելիք մնացել է, թէ ոչ այդ եւս թողնենք մասնագէտներին:

Պիտի անդրադառնամ Թումանեանի նիւթական ժառանգութեանը առնչուող մէկ դիպուածի, որ տասնամեակներ անց յիշում եմ ներքին բաւարարութեամբ:

Քառասունականների վերջը, պատերազմը աւարտուած էր ու ժողովուրդների մտային ու բարոյական աշխարհին ցանկացած ձեւով տիրապետելու եւ ուղղորդելու նպատակով իշխանութիւնները փնտռում էին հաստատուն նիշեր: Խորհրդային կարգերը հաստատուելուց առաջ եղած մտաւորականների ճնշող մեծամասնութիւնը, երեսունականներին մաքրագործուածների հետ մէկտեղ արգելուած էին ու կազմում էին խնամքով պահպանուած սեւ ցուցակները, իսկ այդ մղձաւանջային դժոխքից մազապուրծ ազատուածները ըստ երեւոյթին յարմար թեկնածուներ չէին այդ նպատակին ծառայելու համար:

Այդ ամբողջականութեան շրջանակի մէջ էր որ վերանորոգուեց Խաչատուր Աբովեանի բնակած տունը Քանաքեռում վերածուելով տուն–թանգարանի:

Երկրորդը պիտի լինէր Յովհաննէս Թումանեանինը, բայց վերջինս երբեք Երեւանում չէր ապրել ու իր ծննդավայրից հեռանալուց՝ միշտ եղել էր թիֆլիսաբնակ:

Կառավարութեան որոշումով ստեղծուեց Թումանեանի միթիկ տուն–թանգարանը, որը ոչ մէկ կապ ունէր գրողի կեանքի ու գործունէութեան հետ: Յետագային կառուցուեց, այսօր Հայաստան բոլոր այցելողներին ծանօթ՝ տուն թանգարանը ուր ոչ միայն գրողը երբեւիցէ ոտք չէր դրել, այլ երազել անգամ չէր կարող այդ ուղղութեամբ (նոյն տարիներին կառուցուեցին չքեղ առանձնատներ Աւետիք Իսահակեանի ու Մարտիրոս Սարեանի համար, որոնք նախատեսուած էին յետագային տուն–թանգարանի վերածուելու):

Թումանեանի «վիրտուալ» թանգարանը պատշաճ կերպով լցնելու ու կահաւորելու համար անհրաժեշտ էր, նրա թիֆլիսեան բնակարանից Երեւան տեղափոխել այնտեղ մնացած կարասիները, գրադարանը ու բոլոր պարագաները:

Նոր կառուցուելիք չէնքի ճարտարապետը նոյն ինքը Թամար Թումանեանն էր՝ բանաստեղծի կրտսեր աղջիկը:

Ըստ նախագծի գրողի թիֆլիսեան աշխատասենեակը պէտք էր վերականգնել նոյնութեամբ, միեւնոյն չափերով, միեւնոյն կահաւորումով:

Կարասիների ու գրադարանների տեղափոխումը որեւէ մասնաւոր դժուարութիւններ չէին ներկայացնում: Խնդիրը աշխատասենեակի առաստաղն էր ծածկուած ապակեայ զարդանկարներով, որ վայրին տալիս էր մասնաւոր հմայք: Ճարտարապետը այդ առաստաղին փակցրած պաստառի խնդիրը լուծելու համար դիմում է իրենց ընտանիքի վաղեմի բարեկամ, բանաստեղծ ու վաստակաւոր դերասան Պահարէին (Հայկ Պետրոսեան, այն տարիների Թիֆլիսի հայ հասարակութեան սիրուած ու ճանաչուած անձնաւորութիւններից մէկը) մի ելք գտնելու համար:

Չգիտեմ թէ ինչ-ինչ պատճառով, Պահարէն գտնում է, որ այդ աշխատանքը իրագործելու համար իմ թեկնածութիւնը բաւական յարմար է որի պատճառով, ընդամէնը միջնակարգ դպրոցի աշակերտ, յայտնւում եմ Թումանեանի բնակարանում, լուծելու առաստաղի խնդիրը առանց որեւէ փորձառութեան ու գործիքի:

Երբ Պահարէի հետ ներկայացանք Թամար Թումանեանին նա կասկածելի հայեացքով զննեց ինձ ու մեզ ներս հրաւիրեց: Ըստ երեւոյթին այլընտրանք չունէր, քանի որ յաջորդ առաւօտեան պիտի մեկնէր ու ստիպուած էր բաւարարուել իմ ծառայութիւններով:

Թումանեանների բնակարանը գտնւում էր Թիֆլիսի չքեղ՝ Սոլոլակ թաղամասում, որի բնակիչները հպարտութեամբ կոչում էին նաեւ «փոքր Փարիզ», եւ՝ ուր հիմնականում մեծահարուստներն էին ապրում: Յիշում եմ՝ ինչպէս այդ լինէր այսօր, բնակարանը գտնւում էր չէնքի երկրորդ յարկում: Բարձրանում էինք փայտեայ լայն աստիճաններով ու լայն, շատ լայն պատշգամբը կտրելով մտնում նոյնքան լայն սրահը, որը հարստութեան ոչ մէկ տպաւորութիւն էր թողնում:

Պատկերը այլ էր երբ մտնում էինք բանաստեղծի աշխատասենեակը:

Խորհրդաւոր էր ամէն ինչ, գուցէ ինձ էր այդպէս թւում, քանի որ եւ նախապէս գիտէի թէ ուր եմ գնում: Գրապահարաններ էին ամէնուրեք, պատերի երկայնքով շարուած: Մի կողմում դրուած էին բազկաթոռն ու գրասեղանը որի վրայ նկատեցի ոսկեզօծ գրիչն ու միւս գրենական պիտոյքները՝ թանաքաման, ծծիչ, գրչածայրեր եւ այլն:

Գրապահարանների դռները ապակեպատ էին ու ուշադրութիւնս գրաւեցին՝ նախ մի ապակեայ անօթ, որի մէջ զետեղուած էր Թումանեանի սիրտը ու ապա բազմաթիւ գրքերի հեղինակների անունները որ երբեք չէի լսած: Այդտեղ էր որ Պահարէն կռահելով իմ տարակուսանքը կամացուկ ականջիս փսփսաց որ դրանք արգիլուած գրողներ են:

Վերջապէս պէտք էր զբաղուել առաստաղով, բայց ինչպէ՞ս: Չկար ոչ աստիճան, ոչ կտրելու գործիք: Այդ մտմտուքի մէջ էինք, որ Թամար Թումանեանը յանկարծ սկսեց իր փնտռտուքները հօր դարակների մէջ ու մի քանի վայրկեանից ներկայացրեց որսորդական մի դանակ որի կոթը շինուած էր եղնիկի ոտքից:

— Ահա, ասաց նա, այս դանակով էր հայրս որսի գնում: Վերցրու ու բարձրացիր գրապահարանների վրայ ու սկսիր կտրել կտաւը, ուրիշ լուծում չունենք, միայն թէ ուշադիր եղիր, որ նկարը չփճացնես ու մէկ էլ տես որ վայր չընկնես:

Այդպէս էլ եղաւ: Որոշ ժամանակ անց զարդանկարներով կտաւը ոլորուած էր ու այսօր նա զարդարում է մեծ գրողի աշխատասենեակի առաստաղը Երեւանի տուն–թանգարանում:

Յետագային առիթներ ունեցայ այցելելու երեւանեան նորակառոյց թանգարանը ու ծանօթացայ դեռ բաւական առոյգ տիկին Թումանեանի ու նրա աղջիկների հետ (ուստրերը վաղուց կեր էին դարձել ստալինեան անյագուրդ ախորժակին): Աւելորդ է ասել, որ ամէն անգամ պատանեկան հպարտութեամբ էի նայում առաստաղին:

ՌՈՒԲԷՆ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ
Ալֆորվիլ

Ծանօթութիւն
Թումանեանի թիֆլիսեան բնակարանը, պարպուելուց յետոյ վերածուել էր գրադարանի: Վրաստանի անկախութիւնը ոչ մէկ դրական ազդեցութիւն ունեցաւ հայ հասարակութեան ու ինչքի վրայ: Ընթերցողների ինչպէս նաեւ նիւթական միջոցների չգոյութեան պատճառով գրադարանը փակուեց ու դարձաւ վրացի մէկ գործարարի սեփականութիւնը:

Անյայտ է թէ ինչ կը դառնայ ի վերջոյ:

ՓԻՔ-ԱՍԻԷԹԻ ՄԷԿ ԺԱՄ ՏԵՒՈՂ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

«Փիք-ասիէթ» ֆրանսերէն բարդ բառ մըն է որ կը նշանակէ «պնակ կտցող», ինչպէս թռչունները: Լուսանկարի պէս բառ մը: Հայերէնով կ'ըսենք «պնակալէզ», նոյնքան պատկերաւոր, բայց տարբեր եւ աւելի ընդարձակ բովանդակութեամբ: Ֆրանսական հեռատեսիլը մէկ ժամ տեւողութեամբ յայտագիր մը սփռեց «փիք-ասիէթ»ներու մասին, ոչ թէ որպէս պատկերաւոր բացատրութիւն, այլ որպէս կենսական անհրաժեշտութիւններէ թելադրուած կեանքի կազմակերպուած ձեւ:

Միջին տարիքի ներկայանալի անձ մը կը գտնուէր յայտագրի առանցքին: Ան խօսեցաւ առանց բարդոյթի, առանց ամօթխածութեան: Գործազուրկ է եւ կը ստանայ չնչին նպաստ, որ անբաւարար է մարդկօրէն տանելի կեանք մը ունենալու: Հետեւաբար սնունդի համար ստեղծած է յատուկ «կազմակերպութիւն» մը: Փարիզի պէս մեծ քաղաքի մը մէջ անպակաս են ընդունելութիւնները, ցուցահանդէսները եւ այլ հանդիպումներու առիթով գինեձօնները: «Փիք-ասիէթ» կը հետեւի անոնց, ունի ցանկերը, հասցէները, եւ ներկայ կ'ըլլայ, ու այդ ձեւով կը լուծէ իր սնունդի հարցը, օգտուելով հրամցուող համադամներու ճոխութենէն, որ աղքատներու տրուած պնակ մը ապուրէն աւելին է: Մինակը չէ որ այս ճարտարութեան կը հետեւի: Ընդունելութիւններու ընթացքին «փիք-ասիէթ»ներ իրարու ծանօթացած են, եւ փոխ-օգնութեամբ կ'ապահովեն մին միւսին մուտքը ընդունելութեան սրահներ: Անոնք այս կամ այն անհատի շուրջ չեն դառնար, ոչ ոքի պարտական են:

Այս «փիք-ասիէթ»ները տարբեր են հայերէնով յաճախ ըմբռնուող «պնակալէզ» հասկացողութենէն: Հայերէն «պնակալէզ» բառը կ'ենթադրէ ենթակայութիւն, շողոքորթութիւն, ոչ միայն «փիք-ասիէթ»ի անմիջորդային օգուտի մը համար, այլ նաեւ ակնկալութիւններ, նիւթականի եւ դիրքի: Այսինքն կրնանք ըսել որ «փիք-ասիէթ»ը որպէս մարդ աւելի մաքուր է քան «պնակալէզ»ը որ կ'օգտուի իր ինքնութիւնը եւ անկախութիւնը զիջելով:

Ցոյց տուին յորդող սեղաններ, որոնցմէ կ'օգտուին «փիք-ասիէթ»ները:

Յառաջացած, հարուստ եւ զարգացած երկրի մը մէջ այս կացութեան մատնուած անձեր կան: Թշուառներու եւ խեղճերու բանակ մը կայ, նուազ աչքառու եւ նուազ ճարպիկ, որ կ'օգտուի «սրտի ճաշարաններ»էն, «ռեսթօ տիւ քէօր», պնակ մը տաք կերակուր կը ստանայ:

Նոյն օրը, հեռատեսիլը ցոյց տուաւ գործազուրկ եւ չնչին եկամուտ ունեցող մայր մը որ ամէն բան կը պատրաստէ տան մէջ, հացը եւ մածունը, կարկանդակը, ճաշերը, լուացքի եւ աման լուալու օճառը՝ մոխիրով, ինչպէս կ'ընէին հեռաւոր եւ մոռցուած անցեալին: Կրնան վկայել մամիկները... Որպէսզի «ծայրը ծայրին բերէ»:

Նոյն օրը, աւելի քան երկու ժամ տեւող հաղորդման մը ընթացքին, նախարարներ, երեսփոխաններ, կուսակցապետեր, աշխատաւորական համադաշնակցութիւններու ներկայացուցիչներ, որոնցմէ ոչ մէկը «փիք-ասիէթ»ի դէմք ունէր, խօսեցան միլիառներու մասին, վիճարկում: Ո՛ւր յատկացնել, ուրկէ առնել: Համաշխարհային տնտեսական տագնապ մը կայ, բայց ոչ ոք ըսաւ թէ ո՞վ է պատասխանատուն, մարդիկ եւ համակարգ, չըսին թէ անիշխանական ընչաքաղցութիւնը եւ չարաշահումները պատճառ են գործազրկութեան երբ գործատուները կը փոխադրուին այլ երկիրներ, երբ աշխատավարձերու միջեւ տարբերութիւնները աստղաբաշխական են, երբ քանի մը մենաշնորհեալներ կը կեդրոնացնեն երկրի մը, երկիրներու ամավարկին չափ գումարներ: Բայց խօսեցան: Չըսին թէ ո՞ւր գացած են միլիառները... եւ ինչպէ՞ս:

Պահ մը փորձ եղաւ պատմաքաղաքական հայեցակէտ ցուցաբերելու, երբ ներկաներէն մին ըսաւ, որ անցնող դարուն, տնտեսական ծանրակշիռ տագնապները առաջնորդեցին երկու համաշխարհային պատերազմներու, որոնք զարկ տուին ճարտարարուեստի զարգացման, յաղթահարելով գործազրկութիւնը: Բայց ներկայիս կարելի չէ երեւակայել համաշխարհային պատերազմ մը, քանի որ յաղթողներ պիտի չըլլան, այլ միայն պարտուողներ, տեղի պիտի ունենայ համապարփակ քանդում: Բայց նաեւ դիտել տրուեցաւ որ դրամատիրական դրութիւնը հա-

սած է կծիկին ծայրը: Բայց ինչո՞վ փոխարինել այդ դրութիւնը, մանաւանդ երբ կը խորհինք խորհրդային կարգերու ծնունդ տուած հակասութիւններուն եւ կամ Չինաստանի մէջ զարգացող համայնավարական դրամատիրութեան մասին:

Լատին Ամերիկայի մէջ տեղի ունեցող շարժումները եւ երկիրներու հարստութեան աւելի արդար բաշխումի փորձերը կը յաջողի՞ն, կը տեւե՞ն, Թող պիտի տրուի՞ որ տեւեն: Ժամանակը ցոյց պիտի տայ: Բայց մէկ բան որոշ է որ վերջին երեք դարերու դրամատիրական դրութիւնը շնչահատ է, ինքզինք կը խեղդէ իր հակասութիւններուն մէջ:

«Փիք-սաքէթ»ի տեսած ճոխութիւններու եւ մոխիրով աման եւ հագուստ լուացողներու միջեւ անջրպետ կայ: Խօսքեր եւ բարեկարգումներ, որոնք սոսկ կարկտաններ են, կրնա՞ն փակել այդ անջրպետը:

Փարիզ, Պէյրութ, Նիւ Եորք կամ նաւապտոյտներու ճոխութիւններէն օգտուող մենաշնորհեալներու դիմաց կան միւսները... որոնց հրամցուած պատկերը դուռ չի բանար փոխ-հասկացողութեան եւ համախոհութեան:

Կրօնները, փոխանակ կիրքեր սրբելու, չե՞ն կրնար իրենց դաւանած եւ քարոզած սէրը վերածել փոխ-հասկացողութեան եւ ճամբայ հարթել ընկերային արդարութեան, վերագտնելու համար Աստուծոյ պատկերով ստեղծուած մարդոց հաւասարութիւնը եւ հաւասարութեան իրաւունքները:

Քաղաքական դէմքեր եւ կուսակցութիւններ, բարդութիւններու առջեւ, իշխանատենչութիւնը յաղթահարելով, պիտի կարենա՞ն վաղուան հեռանկարով համախոհութիւններու յանգիլ:

Կ'ըսուի թէ քուէներով պէտք է իրականացնել բարիի յեղափոխութիւնը: Կը տեսնենք որ այդ ցնորք է, քանի որ քուէ ստանալու համար եւս անհրաժեշտ է դրամատիրութեան աջակցութիւնը, աջ եւ ձախ:

Ինչո՞ւ չխորհիլ նաեւ դրամի աշխարհակալութիւնը առաջնորդողներու «դարձ»ի մասին, որ անոնք ալ անդրադառնան, Փասքալի բառերով, որ բոլորս կը գտնուինք նոյն նաւուն վրայ:

Եթէ այսօր չանդրադառնանք...

Յ. Պ.

Փետրուար 10, 2009

Ի ՍԷՐ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՀԱՄԵՐԳԻՆ ԱՌԹԻՒ

Սեպտեմբեր 1953· Եգիպտոսէն Փարիզ կը ժամանէր Կարպիս Ափրիկեան: Գաղափարապաշտ եւ ուսումնատենչ 26 տարեկան երիտասարդը եկած էր իր երաժշտական ձիրքերը կատարելագործելու՝ հետեւելով Ecole Normale Supérieure de Musique-ի եւ Conservatoire National-ի դասընթացքներուն: Որպէս ուղեգիծ ան մտադրած էր, տիրապետելէ վերջ իր նախընտրած արուեստին, պատշաճութեամբ զարգացնել հայ երաժշտութեան բնագաւառը· ստեղծագործել, ծանօթացնել, նախաձեռնել, վերջապէս շարժում ստեղծել հայ երաժշտութեան շուրջ:

Եւ առիթը տրուեցաւ Ափրիկեանի իրագործել իր ծրագիրները: Ան սիրայօժար ստանձնեց «Սիփան–Կոմիտաս» երգչախումբի ղեկավարութիւնը: Կը սկսէր զարթօնքի շրջան մը, համակարգուած գործունէութեամբ, որ կը շարունակուի նոյն թափով 1953էն մինչեւ այսօր:

Կարպիս Ափրիկեանի ստեղծագործութիւնները, իր ղեկավարութեան ոճը, «Սիփան–Կոմիտաս»ի մեկնաբանութեան եղանակը, հրապուրած են շատ մը ծանօթ երգչախումբեր, տաղանդաւոր մեներգիչներ եւ նուագածուներ, սէնֆոնիք նուագախումբեր, որոնք յօժարակամ մասնակցած են «Սիփան – Կոմիտաս»ի համերգներուն:

Տարեկան համերգներու նախաձեռնութեամբ, երգչախումբը բեմ ելած է, Փարիզէն զատ, Ֆրանսայի շատ մը քաղաքներու մէջ, ինչպէս նաեւ հրաւիրուած է Պրիւսէլ, Ժընեւ, Միլանօ, Ամսթերտամ, Վենետիկ, Մօլտ (Նորվեկիա), Մոնրէալ, եւլն.: Մասնակցած է բազմաթիւ հանդիսութիւններու, ինչպէս՝ յոբելենական, ի յիշատակ՝ Կոմիտաս վարդապետի ծննդեան տարեդարձներու, Սրբազան երաժշտութեան միջազգային փառատօններու: Ձայնագրուած են Ափրիկեանի յօրինումները եւ երգչախումբի կատարումները: Անոնք, որպէս մեր երաժշտութեան յատկանշական կողմերը յաջող կերպով ներկայացնող մեկնաբանութիւններ, յաճախակի առիթներով կը ձայնասփռուին ռատիոկայաններէ: Հեղինակաւոր քննադատներ, գնահատական յօդուածներով, անդրադարձած են ղեկավարին ու իր երգչախումբին մամուլի էջերուն մէջ· «Լը Մոնտ», «Լը Ֆիկարօ», «Յառաջ», «Լա Թրիպիւն տը Ժընեւ», եւլն.:

Տարիներու ընթացքին «Սիփան – Կոմիտաս» յայտագրեց հարընտիր երգացանկ մը ապահովելով պատուոյ տեղը հայ երգի մեծ վարպետ՝ Կոմիտաս Վարդապետի գործերուն· անոր անունը ընդհանրացաւ երաժշտական շրջանակներու մէջ: Հանրութիւնը ծանօթացաւ, այլ հեղինակներու կարգին՝ Կանաչեանի, Ալէմշահի, Ափրիկեանի յօրինումներուն: Մեր կրօնաշունչ եւ աշխարհիկ երգերու մեկնաբանութիւնը ոգեւորեց ունկնդիրը: Հայրենիքը հետեւեցաւ երաժիշտ Ափրիկեանի գործունէութեան· հրաւիրեց զայն Երեւան նախ՝ 1991ին, Ֆիլհարմոնիա սրահին մէջ մեկնաբանելու իր գործերէն մաս մը, ղեկավարելով Արամ Տէր Յովհաննէսեանի երգչախումբը· իսկ 2005ին, առաջին անգամ ըլլալով Օփերայի մէջ, արուեստագէտը ներկայացուց Ալէմշահի «Աւարայրի պատերազմը» եւ իր նոր յօրինումներէն «Սասունցի Դաւիթի ծնունդը» օրաթորիօն, խանդավառ ընդունելութեան արժանանալով: Իրեն տրուեցաւ գնահատական մը եւս՝ Երեւանի երաժշտանոցի «Պատուոյ փրոֆէսէօր»ի տիտղոսը:

«Սիփան–Կոմիտաս» եղաւ դպրոց մը, արուեստասէրներէ կազմուած, բարձր մակարդակի հասած շնորհիւ խստապահանջ ղեկավարի մը: Հոն յաճախեցին սերունդներ հաղորդ դառնալու մեր հարազատ երաժշտութեան հետ: Երգչախումբի անդամները լծուեցան նուիրական գործի մը՝ բերել իրենց համեստ մասնակցութիւնը հայ եւ միջազգային մշակոյթի զարգացման, Կարպիս Ափրիկեանի կողքին: Յայտնուեցան եւ գաղութին կողմէ սիրուեցան մեներգիչներ՝ սոփրանօ Սոնիա Նիկողոսեան, թէնոր Մկրտիչ Պօղոսեան եւ Ռընէ Մարթայեան:

Երգչախումբը գործեց իր սեղմ նիւթական միջոցներով, առանց պետական նպաստի· վայելեց երաժշտասէր հանրութեան զօրակցութիւնը:

2009 Մարտ: Աւելի քան կէս դար հետատեսութեամբ եւ անվհատ ծառայելէ վերջ հայ երաժշտութեան, Կարպիս Ափրիկեան ծրագրած է հետզհետէ ընդհատել «Սիփան–Կոմիտաս»ի ղեկավարութիւնը, պատրաստել փոխանցման շրջան մը ապահովելու համար երգչախումբին գոյատեւումը, եւ նուիրուիլ ստեղծագործական աշխատանքի:

Հրաժեշտի համերգը տեղի պիտի ունենայ Մարտ 13ին, Սէն-Վենսան տը Փօլ եկեղեցին (Փարիզ 10րդ): Կարպիս Ափրիկեան նոյն ոգեւորութեամբ պիտի ստանձնէ ղեկավարութիւնը, որուն ընթացքին պահ մը պիտի թափանցէ իր հաւատարիմ երգչախումբի անդամներուն հոգիներէն ներս՝ ուր պիտի տեսնէ գոհունակութիւնը ծառայած ըլլալու հայ երգին ծանօթացման եւ յաւերժացման վեհ գործին, մանաւանդ հաստատ եւ ամուր կամքը, նոյն ոգիով շարունակելու իրենց փոխանցուած նուիրական առաքելութիւնը:

Խորին շնորհակալութիւն վաստակաւոր արուեստագէտին:

«ՍԻՓԱՆ–ԿՈՄԻՏԱՍ»
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Յուշատետր 62

ՊՏՈՅՏ
ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՔՈՒԼԻՍՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
Հատոր Դ.

Ռ. ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ

Իսթանպուլ, 2008

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Պոլսոյ մէջ կուսակցական – Թրքական վէճերը սուր հանգամանք մը առնել սկսած էին. դէպի Ատանա եւ դէպի Կիլիկիոյ ամէն կողմերը սկսած էին պատերազմական մեծաքանակ զէնքեր եւ ռազմանիւթ փոխադրել: (Տեղւոյն Իթթիհատի անդամներուն վկայութեան համաձայն հակասահմանադրական շարժումի մը պատահականութեան առջեւ իբր թէ պատրաստ գտնուելու նպատակաւ եղած ըլլար այս առաքումներու շարժառիթը): Միեւնոյն օրերուն Մարաշի սահմանադրասէր կառավարիչը յարձակում մը կը կրէր Թուրք խուժանին կողմէն՝ իր սահմանադրասէր արարքներուն ի պատիժ սպաննուելու սպառնալիքով եւ երբ Հալէպ երթալու համար Այնթապ կը փախչէր, հոն կը մեռնէր իր վախէն եւ սարսափէն: Բալուէն միեւնոյն ժամանակ, միեւնոյն օրերուն, գրուած ու պոլսական թերթերու մէջ հրատարակուած թղթակցութիւն մը կը գուժէր Խարբերդի ու շրջակայից մէջ «Իթթիհատը Մուհամմէտիյէ»ի մը կազմակերպութիւնը, որ ապահովաբար սահմանադրութեան ճակտին նետուելիք նախատինքը պիտի ըլլար քիչ յետոյ: Այս ու այսօրինակ իրողութիւններ, ինծի տակաւ սա համոզումը կազմել կու տային, թէ Օսմ. Հայրենիքը, մասնաւորապէս Կիլիկիան ահաւոր եւ արիւնոտ փորձութեան մը առջեւ կը գտնուէր: Այդ համոզումիս իբրեւ արդիւնք Բիւզանդիոնի 3719 թիւին մէջ «Թղթակից» ստորագրութեամբ հրատարակուած թղթակցութեան մը մէջ սա բառերը կը նետէի. «Բռնապետութեան օրով մեր Վիլայէթը աւելի խաղաղ վիճակ մը ունէր քան թէ հիմա: Եւ կարգ մը իրողութիւններ տակաւ մեզի սա համոզումը կազմել կու տան, թէ Սահմանադրութեան կատակերգութիւնը հետզհետէ ողբերգութեան արիւնոտ տեսարաններ ցուցադրելու պատրաստուած է»: Այնքան ակն յանդիման իրողութիւնները տեսնելէ յետոյ բնականաբար քաղաքի հայութիւն ալ ինքնապաշտպանութեան գործով քիչ ու շատ հետաքրքրուելու պիտի մղուէր, աշխատելով միեւնոյն ժամանակ որ եւ իցէ պատրուակ չտալ Թուրքերուն ձեռք, այդ արիւնոտ տեսարանները ցուցադրել կարենալու համար:

Այդ օրերուն կատարուած դէպք մը գաւառի Թուրք ժողովրդեան մտքին վրայ ահագին դեր մը կատարելու կը կոչուէր: Հիւսէյին Հիլմի փաշա իր Եպարքոսութեան առաջին օրերուն նահանգներու բոլոր կուսակալներուն հեռագիր մը կը քաշէր սա իմաստով, թէ «Կառավարութիւնը Մ. եւ Ց. Գոմիթէէն զատ ո՛չ մէկ կազմակերպութիւն պէտք է պաշտօնական եւ օրինաւոր ճանչնայ»: Մինչեւ այդ հեռագրին թուականը Հայ Յեղափոխական Հնչակեան եւ Դաշնակցական կազմակերպութիւնները եթէ ոչ պաշտօնական գէթ օրինական եւ հայրենասէր կազմակերպութիւններ նկատուած էին ինչպէս մեր, նմանապէս Թուրք ժողովուրդին կողմէն: Հիլմի փաշայի հեռագիրը սակայն արդէն իսկ մոլեռանդ ու նենգամիտ Թուրք մտածողութեան առջեւ կասկածելի ձեւացուց հայկական կուսակցութիւնները: Եւ անոնք այդ օրէն, սկսան յաւ աչքով չդիտել այդ կազմակերպութիւնները: Հիլմի փաշա, իր այդ հեռագրով, գոնէ Թուրք խուժանին մտածողութեան համար, Հայերու Գոմիթէն Համիտեան շրջանի ըմբռնումին կ'առաջնորդէր, թերեւս անգիտակցաբար, Թուրքերը անկէ կը պաղէին հետզհետէ:

Ատանայի հայ ժողովուրդը, նոյնիսկ կուսակցութիւնները, հետզհետէ կռահելով իրենց շուրջ նիւթուած մեքենայութիւնները, կը քաշուէին նոյնիսկ ցոյցերէ, որոնց մէջ արդէն շատ ժլատ գտնուած էին, ազատութեան հռչակումի առաջին օրերէն սկսեալ, բաղդատմամբ ուրիշ վիլայէթներու ժողովուրդներուն: Կուսակալը սակայն փոխանակ ինքզինքը նուիրելու Հայրենիքի օգտին եւ բարգաւաճմանը, կը սկսի հետզհետէ աւելի անպատկառօրէն թեքիլ Ապտիւլ Գատիրի եւ իր համախոհներու նման բռնապետներու կողմը: Կուսակալ Ճէվատ պէյի այս յատկանշական ժեսթը չի վրիպիր նոյնիսկ տեղւոյն Իթթիհատի կարծեցեալ ազատական անդամներու ուշադրութենէն, այնպէս որ իր չարամտութեամբ ծանօթ Իհսան Ֆիքրի կուսակալին հասցէին «Իթթիտալ»ի մէջ գրած յօդուածով մը կը ձաղկէ կուսակալին ապիկարութիւնը եւ զանի ուղղութեան կը հրաւիրէ: Ճէվատ պէյ, որ կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով ինքզինքը այդքան ծանր քննադատութեան ենթարկուած կը տեսնէր, փոխանակ ինքզինքը ուղղելով նուիրուելու Հայրենիքի օգտին, աւելի եւս կ'ամրապնդէ իր բարեկամութեան ներքին կապերը Թուրք միւսթէպիտներու վոհմակին հետ: Այս շրջանին մէջ է, որ մէկ քանի կարեւոր դէպքեր տեղի կ'ունենան քաղաքին մէջ, եւ որոնց ամէնքն ալ սարքուած ըլլալով Ապտիւլ Գատիրի եւ համախոհներուն կողմէն, նպատակ ունէին վրդովել Երկրին անդորրութիւնը, կասկածելի ներկայացնելով Հայերը, գրգռելով խուժանին մոլեռանդութիւնը Հայերուն դէմ, եւ պատրուակներ ստեղծելով կանխորոշուած ջարդին:

(Շար. 13)

ԻՑԻՇԱՏԱԿ

Մեկանոյեն Տիկին Սոնա Իպեքեան 500 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր մօրաքրոջ՝ Տիգրանուհի Հիկէի մահուան առթիւ։

—— G2iA —————— COPEA ——

2 DATES ESSENTIELLES A RETENIR POUR L'EMPLOI EN 2009

MAIRIE DU 9ème — Salle Rossini
6 rue Drouot — 75009 Paris

Le G2iA et COPEA proposent

Le Jeudi 5 mars à 18h30

CONFERENCE - DEBAT

EMPLOI : LES EFFETS DE LA CRISE, SOLUTIONS ET OPPORTUNITES

Avec **M. Richard FOLLIOT,** Manager de transition en ressources humaines, enseignent à HEC et à l'ISG, **M. Jean-Yves REMOND,** DRH des Galeries Lafayette, **Maître Françoise de SAINT SERNIN**, Avocate spécialisée dans le droit social et le droit du travail, **M. Jean-Paul VERMES,** Président de VMS France, Vice-président de la CCI de Paris.

* * *

Le Samedi 4 avril à partir de 14 heures
6ème FORUM EMPLOI JEUNES
«A la croisée des Réseaux»

Renseignements et inscriptions :
Mail : contact@giia.org
ou contact@copea.org
Tél. : 01 40 43 17 22

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat

Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne

Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand, **Espagnol**

Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

CONFERENCE - DEBAT

LES ELECTIONS PRESIDENTIELLES ET L'ETAT DE LA SOCIETE EN ARMENIE

Le Dimanche 1er mars
à 13 heures 30
à la Maison des Solidarités et des Associations
10-18 rue des Terres au Curé
75013 PARIS

Métro et Tram : Porte d'Ivry
Entrée libre
Information : sda.europe@free.fr
& www.nazarpek.fr

Organisé par :
Collectif Démocratie pour l'Arménie
Comité de Soutien à la Démocratie en Arménie
Comité Européen de Défense des Prisonniers Politiques en Arménie
Solidarité Franco-Arménienne
Parti Social-Démocrate Hentchakian

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

Ս.Թ. Մարտի 12ին, Հինգշաբթի, Փարիզում կը բացուի ԵՐԵՒԱՆԻ ՊՈՒՐԱԿԸ։ Երեւանի պուրակի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը կը կատարեն Հայաստանի Հանրապետութեան արտաքին գործերի նախարար Է. Նալպանտեանը եւ Փարիզի քաղաքապետ Պերթրան Տըլանօյէն։

Այդ կապակցութեամբ Ֆրանսիայում Հայաստանի դեսպանութիւնը հրաւիրում է մեր բոլոր հայրենակիցներին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի բոլոր բարեկամներին Մարտի 12ին ժամը 10·30ին Կոմիտասի արձանի մօտ՝
(Place du Canada — Pont des Invalides, Paris 8e)
մասնակցելու այդ խորհրդանշական միջոցառմանը։

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 6, 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 4, 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

6 Մարտ, Ուրբաթ, 12րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցին
ժամը 19ին

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսէ-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։
Չորեքշաբթի, Մարտ 4ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք։ Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում։
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին։

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 4, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

DÉJEUNER

au profit de leurs étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

Invitée d'honneur
Madame Marina DEDEYAN

Le Dimanche 8 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5 avenue Reille — 75014 PARIS

Réservations : Tél. : 01. 45. 89. 20. 48

E-mail : amismarienoubar@hotmail.fr

Tout don serait apprécié pour lequel vous recevrez un reçu CERFA.
Merci de libeller tout chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar : 57 boulevard Jourdan — 75014 PARIS.

L'ASCENSION A LOURDES

Les paroisses arméniennes catholiques de France organisent

un Pèlerinage marial à Lourdes

sous la présidence
de Monseigneur **GREGOIRE GHABROYAN**
Evêque des Arméniens Catholiques de France

du mercredi 20 au samedi 23 mai
Départs de Paris, Lyon, Valence, St Chamond et Marseille.
Frais de voyage et pension complète dans un hôtel 3 étoiles : **350 euros.**

Pour inscription ou de plus amples informations, contacter le Père Curé de la Paroisse, ou appeler le Secrétariat de l'Eparchie. Tél.: 01 40 51 11 90

Les inscriptions seront closes le 10 mars.

VOYAGES EN ARMÉNIE

PARIS EREVAN PARIS
à partir de 325euros TTC
WEEK-END à partir de 460 euros TTC, comprenant l'avion + 3 nuits hôtel 4*
CIRCUITS ACCOMPAGNES de 8 et 11 jours à partir de 1540 euros
Voyages personnalisés, sur mesure.

Renseignement et réservation:

SABERATOURS
11 rue des Pyramides — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 61. 51. 13.
E-mail : armenie@saberatours.fr
Site-web : www.saberatours.fr
En partenariat avec **Armavia.**

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

L'UGAB-Europe vous présente ses activités jeunes pour 2009.
Elles se dérouleront en Haute-Savoie et en Arménie.

26e COLONIE DE VACANCES (Haute-Savoie)
Enfants de 7 à 14 ans
Du 3 au 23 juillet
Date limite d'inscription : le **1er mars**

VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le **1er avril.**

Les renseignements détailléssur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org/voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org/colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômés(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008/11/activites-jeunes-20091.pdf

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 3
MARDI
3 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.152 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22.152

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

Արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեանի Միջին Արեւելք այցին Դամասկոսի հանդրուանին համաձայնութիւն գոյացած է Երեւանի մէջ սուրիական դեսպանատուն մը բանալու: Շեշտուած է նաեւ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները աւելի սերտացնելու կարեւորութիւնը: Սուրիոյ Նախագահը Պաշար ալ Ասատ որպէս այդ ցանկութեան գործնական արտայայտութիւն, այս տարուան ընթացքին Երեւան կ'այցելէ, որպէս հիւրը Նախագահ Ս. Սարգսեանի: Ալ Ասատ գոհունակութեամբ դիմաւորած է Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները բնականոնացնելու Հայաստանի ջանքերը, ըսելով թէ անոնք լուրջ ազդակ են շրջանին մէջ կայունութեան եւ ապահովութեան ամրապնդումին,

* * *

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՑՈՅՑԸ

Անցեալ տարուան Մարտ 1ի տասը զոհերուն յիշատակին յայտարարուած ընդդիմութեան Մարտ 1ի ցոյցը շուրջ տասը հազար հոգի հաւաքած է Մատենադարանին յարող բացատին վրայ: Ոստիկանութիւնը մօտէն ուշադիր հետեւած է, առանց միջամտելու: Ամբողջ հաւաքը անցած է հանդարտ պայմաններու մէջ:

Բացումի խօսք արտասանած է Լեւոն Զուրաբեան. ան մէկ-մէկ ոգեկոչած է տասը զոհերը եւ հրաւիրած մասնակիցները որ իրենց բռունցքները բարձրացուցած վայրկեանի մը լռութեամբ յարգեն անոնց յիշատակը: Ցետոյ ելոյթ ունեցած է Լ. Տէր Պետրոսեան. ան քննադատած է իշխանութիւնները որոնք ոչ մէկ դասքաղած են անցեալ տարուան ողբերգութենէն եւ ոչ մէկ յառաջդիմութիւն արձանագրուած է ժողովրդավարութեան, օրինականութեան հաստատման ընթացքին մէջ:

Ան յատկապէս ծանրացած է քաղաքական բանտարկեալներու գոյութեան վրայ, ըսելով թէ շինծու ամբաստանութիւններով իրենց տասնեակ մը ընկերները կը շարունակեն արգելափակուած մնալ եւ թէ տարի մը ամբողջ պատասխանատու իշխանութիւնները ոչինչ ըրած են յանցաւորները գտնելու համար: Կրկնած է քաղաքական բանտարկեալները ազատ արձակելու կոչը, ապա հրաւիրած սահմանադրական միջոցներով շարունակելու պայքարը:

Հանրահաւաքը աւարտած է երթով մը. մասնակիցները դիմած են Ֆրանսայի դեսպանատան թաղը ուր տեղի ունեցած էին անցեալ տարուան դէպքերը: Բազմութիւնը խմբուած է Միասնիկեանի արձանին շուրջ ուր ծաղիկներ զետեղուած են. անկէ բարձրացած են Հանրապետութեան հրապարակը, Նալպանտեան փողոցը, Թումանեան պողոտան ու ցրուած:

Նոյն օրը Ս. Էջմիածնի մէջ ալ հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն կատարուած է տասը զոհերուն յիշատակին:

* * *

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Վարչապետ Տ. Սարգսեան որ աշխատանքի միօրեայ այցով Մոսկուա կը գտնուէր, հանդիպում ունեցած է վարչապետ Վլ. Պուտինի հետ: Այս վերջինս գոհունակութեամբ անդրադարձած է որ անցեալ տարի երկու երկիրներուն միջեւ ապրանքի շրջանառութիւնը տասը տոկոսով աւելցած է եւ ուժանիւթի, փոխադրութեան, այլ ոլորտներու մէջ լաւ նախագիծեր ընթացքի մէջ են: Աւելցուցած է թէ աւարտին հասած են Հայաստանին 500 միլիոն տոլարի վարկին տրամադրութեան ձեւակերպութիւնները:

Մոսկուայի մէջ Տ. Սարգսեան հանդիպում ունեցած է նաեւ աւելի քան հարիւր հայ գործարարներու հետ: Խօսելով տնտեսական ճգնաժամուն հետեւանքներուն մասին, վարչապետը չեշտած է արտածումի ծաւալներուն նուազումը, յատկապէս հանքային արդիւնաբերութեան մարզին մէջ: Ըսած է թէ կացութիւնը պատճառ է նաեւ ներդրումներու կրճատումին, կաշառակերութեան հաւանականութեան աւելնալուն:

Առօրեայ հանդերձ Տ. Սարգսեան ըսած է թէ կան դրական գործօններ ալ. փոքր տնտեսութեան կայունութիւնը կը պահպանուի եւ դրամի արժեզրկումի վտանգը մեծ չէ:

* * *

ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏԸ ԿԸ ՀԱԿԱԶԴԷ ԱՄՆ-ՈՒ ԶԵԿՈՒՑԱԳՐԻՆ

Ոստիկանապետ Ալիք Սարգսեան անդրադառնալով ԱՄՆ-ու վերջերս հրապարակած Մարդկային իրաւունքներու զեկուցագրին Հայաստանի վերաբերող մասին, ըսած է թէ համաձայն չէ ըսուածին: Զեկուցագրով չեշտուած էր թէ Հայաստանի իշխանութիւնները սպանութիւններու դնով քաղաքական ցոյցեր ցրուած են, ընդդիմադիր դէմքեր հետապնդուած եւ ոստիկանութիւնը, ազգային ապահովութեան անդամները անպատիժ ձգուած:

Ոստիկանապետը անհամաձայնութիւն յայտնելէ ետք ըսուածին, պահանջած է որ ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը հանդիստ ձգէ Հայաստանի ոստիկանութիւնը: Ապա պնդելով որ իրենք շարժած են օրէնքի սահմաններուն մէջ, միակ թերութիւնը համարած է անկարգութիւնները չնախատեսելը եւ կացութեան արագօրէն տէր յարմարցնելու անկարողութիւնը: «Եթէ ոստիկանութիւնը արագ կողմնորոշուէր, եթէ տիրապետէր իրադրութեանը, եթէ կանխատեսէր որ հնարաւոր է տեղի ունենան մասսայական անկարգութիւններ եւ նախապէս գործողութիւններ իրականացուէր, կարծում եմ Մարտ 1ը տեղի չէր ունենայ» ըսած է Ա. Սարգսեան: Ցիշեցուցած է նաեւ թէ տասը զոհերուն մէջ կային ոստիկաններ ալ:

* * *

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Փետր. 28ին Հ.Յ.Դ.-ն Ցեղասպանութեան յուշարձանին Սումգայիթի զոհերու խաչքարին առջեւ ոգեկոչած է ազրպէյճանական այդ քաղաքին մէջ 1988ի Հայերու կոտորածին 32 զոհերը: Կոտորածը տեւած էր երեք օր, տեղի ունեցած էին նաեւ կողոպուտներ, խժդժութիւններ:

Ազգային ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Ա. Ռուստամեան ելոյթ ունեցած եւ ըսած է թէ անցած 21 տարուան ընթացքին Ազրպէյճան անպատժելի մնալու պարագան չահագործած ու միջազգային կազմակերպութիւններու մէջ կեղծ տեղեկութիւն տարածած է, իրական զոհը չարագործի վերածելով:

* * *

ՄՈՆԹԷ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹ

Թղթատարութիւնը շրջանառութեան դրած է Մոնթէ Մելքոնեանի (1957-1993) նուիրուած դրոշմաթուղթով բացիկը: Հեղինակը Ցարութիւն Սամուէլեան է: Կ'արժէ 240 դրամ: Տպաքանակը 1200 հատ է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Հ. ԳԼԻՆԹԸՆ, որ միջին արեւելեան շրջապտոյտի մը ձեռնարկած է, նպատակ ունի իրագործել երեք հեռանկարներ: Նախ կ'ուզէ կապը վերահաստատել Պաղեստինցիներու հետ, վերջ տալ սուրիական - իրանեան «մերժումի ճակատ»ին եւ համոզել Իսրայէլը որ զիջումներ ընէ: Այնքան ալ դիւրին չէ ծրագիրը, որովհետեւ տեղւոյն վրայ մթնոլորտը լարուած է եւ աննպաստ: Ինք կը մասնակցի Շարմ-էլ-Շէյխի ժողովին եւ ինչպէս գրած էինք, պիտի յայտարարէ թէ ԱՄՆ 900 միլիոն տոլար կը տրամադրէ Գազայի վերաշինութեան համար:

ՇԱՐՄ-ԷԼ-ՇԷՅԽ (Եգիպտոս) հաւաքուած են 80 պատուիրակութիւններ, օրակարգ ունենալով Գազայի վերաշինութիւնը: Ակնկալուած է երեք միլիառ տոլարի օժանդակութիւն մը եւ միջազգային հաւաքականութեան յանձնառութիւնը այդ նպատակին համար: Միւս կողմէ, Ֆաթահը եւ Համասը յանձն առած են մինչեւ ամսուս վերջ ազգային միասնականութեան կառավարութիւն մը կազմել: Ինչ կը վերաբերի օժանդակութեան կիրարկման, ըստ Եգիպտոսի, այդ օժանդակութիւնը ամբողջովին պիտի յանձնուի Պաղեստինեան իշխանութեան եւ ոչ՝ Համասին, որ արդէն հրաւիրուած ալ չէ ժողովին:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ բոլորովին կը բացառէ պաղեստինեան ինքնիշխան պետութեան մը գոյութիւնը: Ինք որ, հաւանաբար, նախարարապետ պիտի ըլլայ, առաւելագոյնը սահմանափակ ինքնավարութիւն մը կը նախատեսէ եւ ոչ մէկ զիջում կ'ընէ Երուսաղէմի վերաբերեալ: Այս պայմաններուն մէջ, ա՛լ աւելի փափուկ կը թուի Հ. Գլինթընի առաքելութիւնը:

ՓԻԷՐ ԼԸԼՈՒՇ, Մարտ 3ին Ֆրանսայի յատուկ բանագնացը պիտի նշանակուի Սարքոզիի կողմէ Աֆղանիստանի եւ Փաքիստանի համար, Պերնար Քուշնէրի ղեկավարութեան տակ: Լըլուշ յայտարարած է Ֆիկառոյին (Մարտ 2) որ գլխաւոր միտքն է «այդ հարցին շուրջ համախմբել լաւագոյն ուղեղները»:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ մէջ, Մարտ 1ին, առնըւազն ութ թալիպաններ սպաննուած են ամերիկեան հրթիռներէ, ըստ փաքիստանեան ապահովութեան սպասարկութեանց:

ԳԱԶԱՅԻ մէջ, հինգ Պաղեստինցիներ մեռած են, Մարտ 1ին, փապուղիի մը փլուզումէն, Եգիպտոսի սահմանին մօտ:

ՓԱՐԻԶԻ հողագործութեան ցուցահանդէսը իր դռները փակեց Մարտ 1ին 670 հազար այցելու ընդունելէ ետք, ինչ որ զգալի յաւելում մըն է բաղդատմամբ նախորդ տարուան:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Քարզայ միտք ունի ընտրութիւնները արագացնելու, աւելի ճիշդ նախատեսուածէն կանուխ ընելու: Ըստ եւրոպացի դիւանագէտի մը, իրեն ըսած է խնդալով, որ եթէ կանխէ ընտրութիւններու թուականը, անպայման կը վերընտրուի, որովհետեւ իր հակառակորդները այդքան կարճ ժամանակի մէջ չեն կրնար պատրաստուիլ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ մէկ միլիոն եւրօ պիտի տրամադրէ Լեհաստանի Աուշվից - Պիրքընաուի արգելափակմակ կայանին վերանորոգման համար: Վարշաւա կոչ ալ ըրած է Եւրոպական միութեան անդամներուն, որ զօրավիգ ըլլան հիմնադրամի մը, որպէսզի 120 միլիոն եւրօ հաւաքուի վայրին համար:

ԳՈԼՈՄՊԻՈՅ ՖԱՐՔ-ի ձեռքը գտնուող եւ 2008 Ցուլիս 2ին ազատ արձակուած երեք պատանդներ գիրք մը հրատարակած են, ուր չատ դէչ կ'արտայայտուին Ինկրիտ Պէթանքուրի մասին, որու «անձնասիրութիւնը, ամբարտաւանութիւնը եւ գոռոզութիւնը» կը նկարագրեն: Երեքն ալ կը պատմեն գերութեան իրենց տարիները:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԵՐ ՍՊԱՌՆԱՑԵՐ ԵՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԵԿԱԲԵՐԻՆ

Եւրոպական խորհրդարանին Թուրքիոյ տեղեկաբերը Ռ. Օմէն-Ռուիժթէն ըսած է թէ 1915ին մասին ցեղասպանութիւն բառը չգործածելուն պատճառով թիրախ եղած է հայկական լոպիին սպառնալիքներուն: Հայեր ըսեր են իրեն թէ ամէն բան պիտի ընեն որպէսզի չվերընտրուի իր պաշտօնին, ինչ որ իր հայեցողութեամբ սպառնալիք է:

Մասնակցելով Թրքական հեռատեսիլի կայանի մը յայտագրին, եւրոպացի պաշտօնատարը գնահատանքով արտայայտուած է նախագահ Ա. Կիւլի Երեւան այցին, արտաքին գործերու նախարար Ա. Պապաճանի կատարած աշխատանքին մասին: Աւելցուցած է թէ իր կարծիքով ԱՄՆ-ու եւ Եւրոպայի հայկական լոպիներուն համար այնքան ալ հետաքրքրական չէ Հայաստանի ու Թուրքիոյ սահմանին բացումը:

ՍՓԻՒՌՔԻ ՈՐՊԷՍ ՄԱՆՐՈՒՔ ԴԻՏՈՒՈՂ ՀԱՐՑԵՐԸ

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Ամբոխավարական մօտեցում է Սփիւռքի դրական երեսները տեւաբար նշել, զանց առնելով տեղատուութիւնները: Ոչ միայն ամբոխավարութիւն, այլ նաեւ անպատասխանատուութիւն: Աղմուկ եւ խրախնցում կը ստեղծենք երբ այս կամ այն երկրի երեսփոխանը ներկայ կ'ըլլայ հայկական հանդիսութեան մը, քանի մը յուզիչ խօսքեր ալ կ'ըսէ: Հպարտութեան աղբիւր դարձած է Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ դասարան կամ դպրոց հովանաւորել, Արցախի մէջ պանդոկի տէր դառնալ, այս կամ այն գիւղի բնակիչներուն ակնոց բաժնել, եւայլն: Ըստ էութեան բացասական չեն այս նախաձեռնութիւնները:

Քանի մը պարզ հաստատումներ: Այս կամ այն գաղութին մէջ, մոլորակի այս կամ այն շրջանին մէջ, որուն մաս կը կազմենք, հայերէնով լոյս տեսնող թերթերը կը դառնան երկլեզու եւ ապա միայն օտարալեզու, կամ անոնք կը փակուին, կը դադրին: Հայագիր գիրքերը անընկատ կ'անցնին, չեն մտներ Հայոց տուները, հայկական հանդիսութիւնները կը դառնան օտարալեզու: Հայկական դպրոցները տեւաբար փակուելու վտանգին ենթակայ են դրամական պատճառներով, թէեւ ոչ միայն դրամական, անոնց հայ աշակերտներու համրանքը սերունդի չնչին տոկոսը կը կազմէ: Այս հաստատումները չեն մտահոգեր, չեն անհանգստացներ մեզ, կամ այդ անհանգստութիւնը ապրողները, իրենց կարգին, չնչին տոկոսը կը կազմեն գաղութի կամ համայնքի անդամներուն:

Զգացական հայրենասիրութեան թափահարումները կը կատարուին ի հեճուկս Սփիւռքի գոյատեւման, ինքնութիւն պահելու եւ իր իրաւազրկման դատը հետապնդելու կարելիութիւններուն: Այս տարրական ճշմարտութիւնը ոչ կը տեսնենք ոչ ալ անոր վրայ ուշադրութիւն հրաւիրողներ կան, ղեկավարութիւններ եւ մտաւորականութիւն: Առատասները բացուած են այլ մըրցակցական հովերու ուղղութեամբ, առանց նկատի առնելու Սփիւռքի, այսինքն ազգի աւելի քան կէսի, որպէս ազգի հաստուած տեւելու հնարները: Եթէ այս մասին խօսողներ անգամ ըլլան, լսողներ չեն ըլլար, կամ պարզապէս կ'արժանանան բացասական վերաբերումի, ինչ որ կը չէզոքէ տեղատուութիւնները, կը փակէ դռները հեռանկարային վերաբերումներու:

Ո՞վ, ո՞ր կազմակերպութիւնը, կամ կազմակերպութիւնները, անմիջական եւ պզպջական նախաձեռնութիւններէ մէկ քայլ անդին երթալով, պիտի ուսումնասիրեն, ձեռք քաշելով ենթակայական մեկնաբանութիւններէ, իւրաքանչիւր գաղութի կացութիւնը, հիմնուելով առարկայական տուեալներու վրայ: Այս ընել՝ ոչ միայն երկիրներու համար, այլ՝ քաղաքներու: Այսպէս, ո՞վ կրնայ առարկայական տուեալներու վրայ հիմնուելով խօսիլ Նիւ Եորքի հայկական համրանքի մասին: Ինչ որ կայ, միօրեայ դպրոց մը, գոյգ առաջնորդարաններ, ակումբ, այդ համրանքով գոյացած թէական համայնքի ո՞ր տոկոսին կը ծառայեն, կամ անոնցմով այդ ցրուած համայնքի ո՞ր տոկոսը կը հետաքրքրուի, ինքզինք կը զգայ տէր եւ ծառայ միաժամանակ: Կամ, տեղեկութիւնները անոնց ո՞ր տոկոսին կը հասնին: Ըսինք Նիւ Եորք, կրնայինք ըսել Մոնրէալ, կամ Պէյրութ, կամ Հալէպ, կամ Փարիզ, կամ Մայամի...

Համայնքներու անդամներու ո՞ր տոկոսը հայախօս մնացած է: Ի՞նչ բանի հետեւանք է հայախօսութեան տեղատուութիւնը: Ի՞նչ կրնայինք ընել եւ չենք ըրած, չենք ըներ, փոխանակ հետեւելու հեղեղի հոսանքին: Հարազատ ղեկավարութեան մը առաջնահերթ պարտականութիւնը պիտի ըլլար չհետեւիլ հեղեղի հոսանքին:

Այս հարցերուն կ'անդրադառնանք ձեւականօրէն, կաղապարուած եւ կրկնուած ու մաշած տարազներով, անվերջանալի ժողովներ եւ հանրահաւաքներ, որոնց ընթացքին հնչած խօսքերը նախապէս լուսածի արձագանգ են: Եղածը փրկելու ճառային վերաբերումները ապագայակերտ չեն եղած եւ չեն:

Հարցումներ:

ա. Իւրաքանչիւր համայնքի մէջ լոյս տեսնող տեղեկատուական միջոցը նոյն այդ համայնքի ո՞ր տոկոսին կը հասնի: Լուսաբանուելու համար որպէս օրինակ կրնանք ընտրել թերթերու տպաքանակը: Եթէ յիսուն կամ հարիւր հազար հաշուող համայնքի մը թերթերու համատեղ տպաքանակը երեք կամ չորս հազար է, այսինքն թերթերը կը հասնին երեք, չորս կամ վեց տոկոսին, պէտք է կանգ առնել եւ պահ մը մտածել, հարց տալ թէ ինչո՞ւ այսպէս է կացութիւնը, ի՞նչ բան կարելի էր ընել եւ չէ եղած, ի՞նչ կարելի է ընել:

բ. Նիւ Եորք, Լոս Անճըլըս, Փարիզ, Սիտնի, Մոնրէալ, Հալէպ, Դամասկոս, Գամբիշլի, Քուէյթ, եւ այլուր, հայկական վարժարաններ կան: Իդէպ, այսօր ո՞վ կրնայ տալ ճշգրիտ թիւը Սփիւռքի հայկական ամէնօրեայ եւ միօրեայ վարժարաններուն, ճշդելով միաժամանակ թէ այդ վարժարանները յաճախելու տարիքի աղոց ո՞ր տոկոսը կը գտնուի այդ վարժարաններուն մէջ: Այս տոկոսներու թիւերը մեզ կրնան դնել հարցադրումներու դիմաց, եւ թերեւս բանալ հեռանկարային գործի հորիզոններ:

գ. Երիտասարդներով եւ ուսանողներով զբաղող կազմակերպութիւններ կան մեր հինէն ժառանգուած տարբերութիւններու սահմանադրումներու պատկերով, առանց պահ մը մտածելու որ պաղ պատերազմը վերջացած է: Այսօր մեծ թիւ կը կազմեն համալսարան յաճախող հայածնունդ երիտասարդները: Անոնց ո՞ր տոկոսը մաս կը կազմէ այդ հայկական կազմակերպութիւններուն: Մեր զանազան թափահարումներուն մէջ անոնց ներգրաւման ուղղութեամբ ի՞նչ ըրած ենք եւ ի՞նչ կ'ընենք: Եթէ ցարդ չեն ներգրաւուած, առանց ինքնարդարացումներու եւ հաճոյակատարութեան, առանց ենթակայական ըլլալու, հարկ է արտահանել պատճառները: Պիտի բսուի թէ աւելի դիւրին է ըսել քան ընել: Բայց կա՞յ այլ ճանապարհ:

դ. Սփիւռքի մէջ հայերէն սորվեցնելու համար յատուկ մանկավարժութեան եւ այդ մանկավարժութեամբ պատրաստուած դասագիրքերու կարիք կայ: Այդ մանկավարժութիւնը յատուկ անունի, երկլեզուանի մանկավարժութիւն, որ չի նշանակեր երկու լեզու սորվեցնել, այլ երկու լեզուով միաժամանակ աշխարհը ընկալել: Ապա, դասագիրքերը կը պատրաստուին նկատի ունենալով Սփիւռքի տուեալները: Այլեւս բացի լեզուէն, գրեթէ բոլոր միւս նիւթերը կ'ուսուցուին տեղական լեզուներով: Նոյնիսկ այն նիւթերը զորս դիւրութեամբ կարելի է ուսուցանել, հայերէնով չեն տրըւիր, օրինակ մարմնամարզութիւնը, կը բաւէ հայախօս ուսուցիչ մը ունենալ: Հայերէնի դասագիրքը այս կացութիւնը նկատի ունենալով հարկ է կազմել: Այսպէս, իրագիտութեան, աշխարհագրութեան, ուսողութեան, գիտութիւններու բառերը, որոնց չենք հանդիպիր բանաստեղծներու եւ գրողներու էջերուն վրայ, հարկ է մուծել հայերէնի գիրքին մէջ, խմբագրելով էջեր: «Հորիզոնական», «զուգահեռական», «տրամագիծ», «ճզողութիւն», «տրամալար», «հաւասարակած», «արեւադարձային» և այս կարգի բառերը ո՞ւր պիտի սորվի մանուկը: Ապա, դասագիրքը հարկ է յատուկ բաժիններով պատշաճեցնել իւրաքանչիւր շրջանի, որ պէսզի գիրքին եւ աշակերտին միջեւ խրամատ չըլլայ:

Սփիւռքի մէջ կան անհատներ որ այս աշխատանքները կրնան իրականացնել, լեզուական եւ շրջապատի ծանօթութեան նպաստով, յարգելով արեւմտահայերէնի իւրայատկութիւնը եւ չարահիւսութիւնը:

Հարկ է լուծել նախաձեռնութեան եւ դրամական յատկացումներու խնդիրը, քանի որ այս աշխատանքի իրականացումը քանի մը օրէն չաւարտիր, եւ աւանդական դարձած սիրայօժար եղանակով չըլլար:

Նախ այս անհրաժեշտութիւնները պէտք է հասկնալ եւ անոնցմէ մեկնիլ: Այսինքն իր կենսական անհրաժեշտութիւններուն գիտակից, իր հեռանկարներու ուղղութեամբ ընթացող եւ ինքզինք կառավարելու ատակ Սփիւռքը, կարենալ տոկալու եւ տեւելու համար, ինք պիտի լուծէ իր հարցերը:

Փետրուար 12

ԱՆԶՐՊԵՏԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Մեծ երեւակայութեան մը պէտք չկայ, հասկնալու համար թէ ինչ սարսափելի բան պիտի ըլլայ անջրպետային պատերազմ մը: Թըշնամի մը, ինչպէս՝ Չինաստանը, օրինակ Թայուանի հետ հակամարտութեան մը պարագային, կամ ԱՄՆ-ու ասպարէզ կարդացող Իրան մը պիտի կրնան չէզոքացնել ամերիկեան արբանեակներու համակարգը, ամբողջ աշխարհին մէջ անչարժութեան մատնելով զօրաբաժիններ, օդանաւեր եւ նաւեր: Նման պարագայի մը անջրպետը տասնամեակներով անգործածելի պիտի ըլլայ, երկրին տնտեսական համակարգը փլուզումի ենթարկուի, ինչպէս՝ օդային երթեւեկը եւ հաղորդակցութիւնները: Առձեռն հեռաձայնները պիտի չբանին, ոչ ալ դրամարկղի գործիքները: Մէկ խօսքով՝ անջրպետային պատերազմի մը հետեւանքները այնքան ծանրակշիռ պիտի ըլլան որ զէնքերու հակակշռի կողմնակիցները կը ձըգտին որ երկրագունդին մթնոլորտէն անդին զէնքերու գործածութիւնը արգիլուի:

Թերեւս ալ արդէն շատ ուշ է: 2008 Փետրուարին ամերիկեան հրթիռի մը կողմէ առանց հակակշռի մնացած արբանեակի մը խորտակումէն ի վեր պատասխանատուներ կը պնդեն թէ ԱՄՆ կը ջանան անջրպետային պատերազմի մը միջոցներուն տիրանալ: Եւ հասկնալի է որ այդ երկիրը միակը պիտի չըլլայ: Միւս կողմէ, ԱՄՆ այսօր այլեւս այնքան շատ կախում ունին անջրպետէն որ, առիկա իրենց աշխլեան գարշապարին վերածուած է:

Անխուսափելի՞ է նման պատերազմ. արուեստական առաջին արբանեակին Սփութնիքի արձակումէն ի վեր հարցումը միտքեր կը զբաղեցնէ: Մանաւանդ որ այլեւս այդ թէքնիքին տէր աւելի քան տասնեակ մը երկիր կայ որոնք կրնան հրթիռ, հետեւաբար զէնք զետեղել ծիրերու վրայ:

Զէնքերու հակակշռի կողմնակիցները կը շեշտեն արտամթնոլորտային միջոցի համաձայնագրին կարեւորութիւնը: Ան 1967ին ստորագրուած է ԱՄՆ-ու եւ 90 երկրի կողմէ. կ'արգիլէ այդ միջոցին մէջ ծիրի մը, կամ Լուսնին վրայ զետեղել հիւլէական եւ զանգուածային բնաջնջումի զէնքեր: Այս մօտեցումով անջրպետը պէտք է վերապահուի հետազօտութեան:

Այսուհանդերձ ուսումնասիրութիւնները կը շարունակուին գտնելու համար ամերիկեան արբանեակները պաշտպանելու ճարեր, նոյն ատեն կարողական թշնամիները արգիլելու որ իրենց արբանեակները գործածեն պատերազմի մը ընթացքին:

ԲԱՂՀԱՆ

ԾՈՂՈՎՈՒԹԻ ԾՈՂՈՎՈՒՄ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Թէքէեան Մշակ. Միութեան վարչութիւնը, Յունուար 10ին, Միութեան կեդրոնի սրահին մէջ, մեծարանքի երեկոյթ մը կազմակերպած էր Միութեան երկարամեայ ծառայողներէն տիկին Անահիտ Մաթոսեանի եւ Պ. Ալեքսան Պալթայեանի: Թէքէեան Մշակութային Միութեան ատենապետուհի տիկին Էլիզապէթ Ուզունեան բարի գալուստ մաղթելէ ետք, ներկայացուցած է տիկին Անահիտ Մաթոսեանի տարած գործունէութիւնը Միութեան կեանքին մէջ եւ անոր յանձնած է յուշատախտակ մը: Իրմէ ետք, Պ. Սարգիս Զիլինկիրեան ներկայացուցած է Պ. Ալեքսան Պալթայեանը, որ նոյնպէս երկար տարիներ ծառայած է Միութեան եւ վերջին տասը տարիներուն վարած է ատենապետի պաշտօնը: Ինք ալ ստացած է յուշատախտակ մը: Յաջորդաբար եղած են շնորհաւորութեան խօսքեր:

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԸ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Հինգշաբթի, Փետրուար 19ին Հռոմի Ս. Նիկողայոս Հայոց եկեղեցւոյ մէջ մեծ թիւով Հայերու եւ իտալացի բարեկամներու ներկայութեամբ նշուեցաւ Վարդանանց Զօրավարաց տօնը:

Ժամը 18ին սկսաւ ժամերգութիւնը Լեւոնեան հայ դպրեվանքի եւ Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու երգչախումբի կողմէ յորում լսելի եղաւ Շնորհալիի Նորահրաշը յատուկ Վարդանանց նահատակներուն (փառատօնը կազմակերպուած էր Հռոմի հայ գաղութի տիկնանց յանձնախումբին կողմէ):

Ժամը 18.30ին ներկաները յոտընկայս ունկնդրեցին Հայաստանի փառերգը զոր դաշնակի վրայ նուագեց կիսասարկաւագ Եղիշէ Ճանաչեան, որմէ ետք բացման խօսքեր արտասանեցին հռոմահայ գաղութէն տիկին Սիլվի Իփլիքճեան Ատամօ (հայերէն) եւ տիկին Նուարդ Գրիգորեան Մէրքատանթի (իտալերէն):

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ Հ. Թովմաս Վրդ. Կարապետեան, տեսուչը՝ Լեւոնեան հայ դպրեվանքին, որ նախ հայերէն եւ ապա իտալերէն խօսեցաւ Սրբոց Վարդանանց նահատակութեան ու խորհուրդին մասին «Աւարայրի ճակատամարտի պատմական իրադարձութեան եւ անկէ բխած պատմական դասերուն»: Ինչպէս 451ին, նոյնպէս ալ այսօր օրինակ պէտք է ըլլայ մեզմէ իւրաքանչիւրին, այսինքն պարտինք «Ազգն Հայոց ու հաւատքը Քրիստոսի» արեան գնով պաշտպանել միշտ:

Գեղարուեստական յայտագիրը հարուստ էր եւ ճոխ: Լսելի եղան հայ մեծ արուեստագէտներու երկու գործեր. հռոմահայ գաղութէն տաղանդաւոր նուագողներ՝ Տիանա Գաբրիէլեան դաշնակի վրայ, եւ Արգինէ Ստեփանեան ջութակի վրայ ներկաներուն հրամցուցին Կոմիտասի «Կռունկ»ը եւ Ե. Պաղտասարեանի «Նոքթիւռն»ը, իսկ երրորդը՝ «Քիրիէլէյսըն» նուագեցին Տիանա Կարապետեան (միշտ դաշնակի վրայ) եւ Վերոնիքա Քիսանիչվիլի սրինգով:

Օր. Լիլիթ Սարատեան արտասանեց Պարոյր Սեւակի «Քիչ ենք բայց հայ ենք» բանաստեղծութիւնը խլելով ներկաներու ծափահարութիւնը: Վարդանանց հերոսներու յատուկ երգերը՝ «Լռեց ամպերը եկան», «Պլպուլն Աւարայրի», «Ակնի Օ ընկեր» ու «Փամ փորոտան»ը երգեց Լեւոնեան հայ դպրեվանքի եւ Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու միացեալ երգչախումբը: Վարդանանց ու Ղեւոնդեանց խորհուրդը երէկ եւ այսօր ներկայացուցին (հայերէն եւ իտալերէն) տիկին Կարինէ Մկրտչեան եւ տիկին Ռիթա Իպրահիմի Թալլարինի. Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու միաբանութենէն քոյր Թերեզա Սարգիսեան, Քրիսթին Իսահաք եւ Թերմինէ Յարութիւնեան արտասանեցին «Տիկնայք փափկասուն Հայոց աշխարհի»ն:

Հանդիսութեան աւարտին հուսկ բանքը արտասանեց Հ. Յովսէփ Ծ. Վրդ. Քէլէկեան, որմէ ետք ներկաները հրաւիրուեցան եկեղեցւոյ կից Լեւոնեան հայ դպրեվանքի դահլիճը, ուր պատրաստուած էր (միշտ Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ) ճոխ հիւրասիրութիւն մը հայկական զանազան համադամներով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՍՏԵՓԱՆ ԱԼԱՋԱՋԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 85ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Պըրպէնքի Առաջնորդարանի «Գալայճեան» սրահին մէջ, Փետր. 8ին նշուած է գրագէտ Ստեփան Ալաջաջեանի ծննդեան 85ամեակը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի, Հ.Բ.Ը.Մ.ի, Թէքէեան եւ Նոր Սերունդ մշակութային միութիւններու: Հանդիսութիւնը վարած է տոքթ. Կիրակոս Մինասեան: Առաջին բանախօսը՝ Վաչէ Սեմերճեան, ներկայացուցած է Ալաջաջեան մարդը, անդրադառնալով անոր մարդկային մաքուր նկարագրին եւ չեշտելով յոբելեարին մօտ խորապէս դրոշմուած հայրենասիրութիւնը, հայ մարդու եւ հայ գըրողի կոչումին ու առաքելութեան հաւատացող եւ հարուստ փորձառութեան տէր մտաւորականը: Երկրորդ բանախօսը՝ Օշին Քէշիշեան, ներկայացուցած է Ալաջաջեանի գիտական վաստակը, պարզելով որ գրագէտին բոլոր գործերուն մէջ յստակօրէն կը նշմարուի ազգ. ոգիի առկայութիւնը, պատմական եղելութիւններու գիտակցութիւնը եւ ազատ ապրելու տենչը, աւելցնելով որ Ալաջաջեան իր կարեւոր բաժինը բերած է նաեւ Հայաստանի շարժանկարի արուեստի զարգացման եւ իր գործերէն «Կտոր մը երկինք» եւ «Աղաւնիներ» վերածուած են շարժանկարի: Կլէնտէյլի քաղաքապետութեան եւ Գալիֆորնիոյ Ծերակոյտին կողմէ գնահատագրեր յանձնուած են յոբելեարին: Հայաստանի աւագ նոր հիւպատոսը՝ Գրիգոր Յովհաննիսեան շնորհաւորած է յոբելեարը եւ կարդացած Հայաստանի նախագահին շնորհաւորական գիրը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որմէ ետք յոբելեարին շնորհակալութեան խօսքը կարդացած է իր թոռնուհին՝ Միմի Հայրապետեան:

* * *

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Կլէնտէյլի հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Յունուար 31ին տեղի ունեցած է Ֆրանսահայ գրաքննադատ Գրիգոր Պըլտեանի դասախօսութիւնը, որուն նիւթը եղած է «Արուեստագէտը եւ իր բնորդը» Լեւոն Շանթի «Կինը» վիպակին ընդմէջէն: Մեկնելով Վահէ Օշականի, Գրիգոր Շահինեանի եւ Նիկոլ Աղբալեանի քննադատութիւններէն, Պըլտեան ներկայացուցած է Շանթի գլխաւոր հերոսը՝ Սուրէնը, որ նկարչութենէ ձանձրացած նկարիչ մըն է: Սուրէն կը հանդիպի կընոջ մը, որուն դիմագիծը կ՚ուզէ իւղաներկով ներկայացնել եւ այս ձեւով զայն վերածել բնորդի, արուեստի միջոցով զայն առարկայացընել ու ներկայացնել աշխարհին իբրեւ փիճխիոն: Վէպին գագաթնակէտին, կինը՝ այսինքն բնորդը, իր իւղանկարը տեսնելով, դանակի հարուածով մը զայն կը պատռէ: Այս դէպքը եւ նոյն ատեն յարաբերութիւնը նկարիչին ու բնորդին միջեւ, ըստ Պըլտեանի, կը խորհրդանշէ Շանթի արուեստի տեսաբանական ըմբռնումը եւ կը պարտադրէ հետեւեալ հարցումը. ի՞նչպէս սահմանել գեղարուեստական գործ մը: Պըլտեան դասախօսութիւնը փակած է արուեստի սահմանումին վերաբերեալ պատկերով մը: Ինչպէս բնորդը կը ճեղքէ իւղանկարը՝ ինքզինք անկէ անջատելու համար, Պըլտեան նշած է թէ «իւղանկար մը նոյնպէս ճեղքուած է, անջատուած է աշխարհէն, իր չորս կողմանի շրջանակով: Եթէ այդպէս չըլլար, իւղանկարը կը շարունակուէր պատին լայնքին, կը թափանցէր փողոցը եւ արդէն կ՚ըլլար իրականութիւն»:

* * *

ՔԱՐՏԱՇԵԱՆԻ ԵՒ ԼԵՄՔԻՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Յունուար 22ին, տեղի ունեցած է Վահան Քարտաշեանի եւ Ռաֆայէլ Լեմքինի նուիրուած գիրքերու ներկայացումը: Առաջին բանախօսը՝ իրաւաբան Վարդգէս Եղիայեան, ներկայացուցած է Քարտաշեանի իրագործումները, յիշեցնելով որ ան գրեթէ առանձին կրցած է համոզել Միացեալ Նահանգներու Ծերակոյտը, որ չըվաւերացնէ հայութեան պատմական իրաւունքները ոտնակոխած Լօզանի դաշնագիրը, աւելցնելով, որ Քարտաշեան Հայ դատին նպաստած է նաեւ ազդեցիկ դէմքերու հետ նամակցելով՝ ապահովելով Հայաստանի առաջին հանրապետութեան անկախութեան ճանաչումը: Իր խօսքի աւարտին Վարդգէս Եղիայեան նշած է թէ «Վահան Քարտաշեան եւ Ռաֆայէլ Լեմքին շարք մը նմանութիւններ ունին, սակայն առիթը չեն ունեցած իրարու հանդիպելու: Անոնք նպատակի մը համար պայքարող փաստաբաններ էին, երկուքն ալ մարդկային իրաւանց պաշտպաններ էին ու երիտասարդ եւ աղքատ մահացած են՝ բաւարար երախտագիտութիւն չտեսնելով իրենց ժողովուրդէն»: Երկրորդ բանախօսը՝ փրոֆ. Մայքըլ Պազիլէր, ներկայացուցած է «Հայկական ցեղասպանութեան մասին Ռաֆայէլ Լեմքինի թղթածրարը» գիրքը, որուն նախաբանը գրած է ինք: Ան նշած է թէ Լեմքին Ի. դարու ամէնէն ազդեցիկ ու կարող իրաւաբաններէն ու մարդկային իրաւանց պաշտպաններէն մէկն էր, որ ոչ միայն «ցեղասպանութիւն» բառը ներկայացուց աշխարհին, այլեւ հիմնական դեր ունեցաւ ՄԱԿ-ի Ցեղասպանութեան ուխտին վաւերացումը ապահովելու աշխատանքներուն մէջ: Պազիլէր յիշեցուցած է թէ Հայկական ցեղասպանութիւնն էր Լեմքինի այս արշաւին գլխաւոր մղիչ ուժը:

ԼՐԱՏՈՒ

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Գիշեր մը, քանի մը Թուրքեր, թիթեղեայ աման մը մէջ կղկղանք դրած, կը տանին զայն քսելու Ուլու ճամիի դրան վրայ: Այդ աղտոտ դէպքը Հայերուն վերագրելով, Թուրք խուժանին մոլեռանդութիւնը գրգռելու համար անոնց դէմ: Բուն իսկ տեղւոյն վրայ կը բռնուին հեղինակները, բայց անոնց խալամ ըլլալը հաստատուելէ յետոյ, լռելեայն կ՚արձակուին, առանց պատժոյ ենթարկուելու: Նոյն դէպքը կը կրկնուի ու երբ դիտողութիւններ կ՚ըլլուին կուսակալութեան, կուսակալը եւ «Իթթիհատ», հաւասարապէս կը հերքեն կատարուածը եւ ուրացումը անկարելի դարձած այս աղտոտ իրողութիւնը: Փետրուարի սկիզբը Հաճընէն հանրածանօթ միւֆթիի տղայ Քէօր Ահմէտ հեռագրով կը հաղորդէ կուսակալութեան, թէ Հաճնոյ Հայերը զինենք պիտի ջարդեն: Փետրուար 8ին իբրեւ քննիչ Հաճըն կը ղրկուի Գօզանի նորեկ Միւթէսարիֆը, ու հակառակ եղած տեղեկութեան դիտումնաւոր ու չարամիտ ստութեանը, այս անգամ ալ անպատիժ կը թողուի այս ոճրագործը: Այս միջոցին կը զուգադիպէր Թլան ագարակի մասին տրուած վերջին որոշումը, որուն հետեւանքը եղաւ Վեհ. Կաթողիկոսին հրաժարումը: Սոյն պետական բռնաբարումի դէմ բողոքելու համար Սիսի մէջ միթինկ մը կը գումարուի, եւ միեւնոյն ժամանակ Կաթողիկոսական փոխանորդի եւ Սիսի հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչներու կողմէն ստորագրուած հեռագրով մը կը յանձնարարուէր նմանօրինակ միթինկներ գումարել Կիլիկիոյ շրջանակներու մէջ: Փետր. 7ին պաշտօնագրով մը կը հաղորդեմ Ղեւոնդ վարդապետի, թէ ես անձնապէս հակառակ եմ միթինկի գաղափարին, եւ կը յանձնարարեմ որպէս զի օրինական միջոցներով հետապնդուի գործը: Բայց միւս օր (Փետր. 8) Թաղ. խորհրդոյ երկու անդամներու ստիպումով եւ նախաձեռնութեամբ կը գումարուի միթինկը Մայր եկեղեցիի մէջ: Սոյն միթինկներու գումարումը բաւական խնդրոյ նիւթեր հայթայթեց Պոլսոյ Թուրք թերթերուն, եւ նոյնիսկ Վեհ. Կաթողիկոսը ամբաստանուեցաւ, իբրեւ ժողովուրդը գրգռող մը: Նոյն ամսոյ վերջերը, երբ ես Տարսօն կը գտնուէի, Ապտիւլ Գատիրի արբանեակ Իոլիպցիներու կողմէն տարաձայնութիւն մը կը ստեղծուի, թէ գիշերանց Հայերը պիտի կոխեն զինուորական ռազմամթերքի տէփօն, զէնքերը գրաւելու նպատակաւ: Կուսակալ Ճէվատ պէյ եւ 1895ի Մարաշի ջարդին կազմակերպիչ Ատանայի հրամանատար Ֆէրիդ Մուսթաֆա Րէմզի փաշա անմիջապէս զինուորական խիստ հսկողութեան ներքեւ կ՚առնուն ոչ միայն տէփօն, այլեւ Հայոց թաղերը, եւ երբ Առաջնորդարանի կողմէն կը բողոքուի այդ ձրի զրպարտութեանց եւ անոնց կարեւորութիւն ընծայուելուն դէմ, կուսակալ եւ Ֆէրիդ անամօթաբար կ՚ուրանան ո՛չ միայն այդ տեսակ զրպարտութեան մը մասին իրենց եղած տեղեկատուութիւնը, այլեւ իրենց կողմէն կարգադրուած զինուորական հսկողութեան սպարազան: Ճէվատ պէյ եւ «Վիլայէթ Մէճլիսը Ումումի»ի Թուրք անդամներ, ծայրայեղօրէն կը զինուին հայ անդամներուն եւ անոնց ներկայացուցած բանաւոր եւ երկրաւէր առաջարկներուն դէմ, լռելեայն անոնց վերագրելով չարամիտ, անջատողական եւ զուտ հայկական դիտումներ եւ ի նպաստ քրիստոնեաներու, մասնաւորապէս Հայերու տրուելիք որոշումները կը խափանեն, ամէն միջոցներով: Այս միջոցին կառավարութեան եւ Թուրք մեծամեծներուն գրգռութիւնը խուլ կերպով կը մեծնայ, երբ կը տեսնեն Ատանայի կուսակալութեան Հայերուն միանըւագ պաշտօնական դիմումը, որով կը մերժեն զինուորական տուրք վճարել 1325 ելեւմտական տարւոյ համար, եւ իրենց զինուորագրութեան յանձնառութիւնը կը յայտնեն:

Հակառակ այս իրողութիւններուն, եւ հակառակ նոյնիսկ մեր կասկածներուն, տակաւին համոզումը ունէինք, թէ հոս ու հոն տեսնուած մասնակի դէպքերը, եւ մերթ ընդ մերթ լսուող սպառնալիքները չէին կրնար ահաւոր կոտորածի մը յանգիլ, Սահմանադրական ռեժիմի մը օրով: Սոյն դէպքերէն մինչեւ Մարտ 2 տիրող հանդարտութիւնը հազիւ խանգարուեցաւ սեցի երեք ջորեպաններու վիրաւորումովը Ապտալներու կողմէն:

Սոյն եւ այլազան անդորրութիւններէն կրթապէս օգտուելու նպատակաւ Փետր. 16ին Ատանայի Գաւառ. Ժողովոյ կողմէն տրուած որոշման համաձայն Մարտ 4ին Ատանայէն կը մեկնիմ դէպի Եգիպտոս, Ատանայի մէջ բացուելիք Գիւղատնտեսական վարժարանին հասոյթին մէկ մասը ապահովելու համար Եգիպտոսի Հ.Բ.Ը. Միութեան եւ հայ հարուստներու քով դիմումներ ընելու. իմ այդ միամսեայ բացակայութեանս միջոցին է, որ Ատանայի դէպքերը պահավէժ ընթացք մը կ՚առնուն:

(Շար. 14)

Աստղիկ Գազանճեան, կինը,
Վաչէ եւ Շահան, զաւակները,
Ժիւլիէթ, Պէթինա, Ռուբէն, Սիրանոյշ եւ Անիձա, թոռները,
Ընտանիքը,
Բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ-Ի

բանաստեղծ, լրագրող, գրագէտ,
հայերէնի ուսուցիչ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 24ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մարտ 5, ժամը 10·30ին Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին
295 rue André Philip
Lyon 69003

Թաղումը տեղի կ'ունենայ նոյն օրը, Ռոանի Հին գերեզմանատունը, մտերիմ շրջանակի մէջ:

Ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Զուլալի բոլոր բարեկամներուն, որոնք զինք սիրեցին եւ նեցուկ եղան իրեն:

«On ne se souvient pas des jours, on se souvient des instants»
(Cesare Pavese. Le métier de vivre)

Astrid Kazandjian son épouse,
Vatché et Chahan ses fils,
Juliette, Bethina, Rouben, Siranouche et Anitza ses petits enfants,
Sa famille,
Ses amis
ont la tristesse de vous faire part du décès de

Zoulal KAZANDJIAN

Poète, journaliste et écrivain, professeur d'arménien

survenu le 24 février.

La cérémonie religieuse sera célébrée le jeudi 5 mars à 10h30, en la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint-Jacques; 295 rue André-Philip / 40 rue d'Arménie, 69003 Lyon.

L'inhumation aura lieu le même jour à l'Ancien Cimetière, boulevard du Cimetière, Roanne, Loire, dans l'intimité.

La famille remercie tous les amis de Zoulal qui l'ont aimé et assisté.

«Et, en dehors de la lutte, rien au monde ne te sembla éternel»
(Yéghiché Tcharents, Roubayat, XXXVI)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԻԼԱՆՕ.- Տիկին Ալիս Կ. Պօրանեան 100 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն Կարպիս Պօրանեանի մահուան 5րդ տարելիցին եւ Պօրանեան եւ Կէտիկեան ընտանիքներու ննջեցեալներուն յիշատակին, փոխան հոգեհանգիստի:

ECOLE
TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat

Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand, **Espagnol**
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

G2iA — COPEA

2 DATES ESSENTIELLES A RETENIR POUR L'EMPLOI EN 2009

MAIRIE DU 9ème — Salle Rossini
6 rue Drouot — 75009 Paris

Le G2iA et COPEA proposent

Le Jeudi 5 mars à 18h30

CONFERENCE - DEBAT

EMPLOI : LES EFFETS DE LA CRISE, SOLUTIONS ET OPPORTUNITES
Avec **M. Richard FOLLIOT**, Manager de transition en ressources humaines, enseignent à HEC et à l'ISG, **M. Jean-Yves REMOND**, DRH des Galeries Lafayette, **Maître Françoise de SAINT SERNIN**, Avocate spécialisée dans le droit social et le droit du travail, **M. Jean-Paul VERMES**, Président de VMS France, Vice-président de la CCI de Paris.

* * *

Le Samedi 4 avril à partir de 14 heures
6ème FORUM EMPLOI JEUNES
«A la croisée des Réseaux»

Renseignements et inscriptions :
Mail : contact@giia.org
ou contact@copea.org
Tél. : 01 40 43 17 22

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 6, 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 4, 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

6 Մարտ, Ուրբաթ, 12րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցին
ժամը 19ին

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսէ-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 4ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին

ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

Ս.Թ. Մարտի 12ին, Հինգշաբթի, Փարիզում կը բացուի ԵՐԵՒԱՆԻ ՊՈՒՐԱԿԸ: Երեւանի պուրակի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը կը կատարեն Հայաստանի Հանրապետութեան արտաքին գործերի նախարար Է. Նալբանդեանը եւ Փարիզի քաղաքապետ Պերթրան Տըլանոյէն:
Այդ կապակցութեամբ Ֆրանսիայում Հայաստանի դեսպանութիւնը հրաւիրում է մեր բոլոր հայրենակիցներին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի բոլոր բարեկամներին Մարտի 12ին ժամը 10·30ին Կոմիտասի արձանի մօտ՝
(Place du Canada — Pont des Invalides, Paris 8e)
մասնակցելու այդ խորհրդանշական միջոցառմանը:

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 4, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un
VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le 1er **avril.**
Les renseignements détailléssur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org/voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org/colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômés(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008/11/activites-jeunes-20091.pdf

L'ASCENSION A LOURDES

Les paroisses arméniennes catholiques de France organisent

un Pèlerinage marial à Lourdes

sous la présidence
de **Monseigneur GREGOIRE GHABROYAN**
Evêque des Arméniens Catholiques de France

du mercredi 20 au samedi 23 mai
Départs de Paris, Lyon, Valence, St Chamond et Marseille.
Frais de voyage et pension complète dans un hôtel 3 étoiles : **350 euros.**

Pour inscription ou de plus amples informations, contacter le Père Curé de la Paroisse, ou appeler le Secrétariat de l'Eparchie. **Tél.: 01 40 51 11 90**

Les inscriptions seront closes le 10 mars.

VOYAGES EN ARMÉNIE
PARIS EREVAN PARIS
à partir de 325euros TTC
WEEK-END à partir de 460 euros TTC, comprenant l'avion + 3 nuits hôtel 4*
CIRCUITS ACCOMPAGNES de 8 et 11 jours à partir de 1540 euros
Voyages personnalisés, sur mesure.

Renseignement et réservation:

SABERATOURS
11 rue des Pyramides — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 61. 51. 13.
E-mail : armenie@saberatours.fr
Site-web : www.saberatours.fr
En partenariat avec Armavia.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 4

MERCREDI
4 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.153 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.153

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼ ամէն բան կ'ընէ անկարելի դարձնելու համար խաղաղութեան յոյսերը եւ կը խոստանայ նոյնիսկ «խիստ պատասխան մը» Գազայէն արձակուած հրթիռներուն: Կ'ուզէ նաեւ կրկնապատկել Այսրյորդանանի հաստատուած հրեայ գաղթատէրներու թիւը: Այս որոշումը պիտի ենթարկուի յաջորդ կառավարութեան եւ կը նախատեսէ 73 հազար բնակարան, ուր կրնան հաստատուիլ 280 հազար բնակիչ, ինչ որ անկարելի կը դարձնէ Պաղեստինեան պետութեան մը գոյութիւնը:

ԳՐԻՖԻ-ի (Հրէական կազմակերպութեանց ներկայացուցչական խորհուրդ) տարեկան ճաշը տեղի ունեցաւ Մարտ 2-ին, Փավիյոն տ'Արմընոնվիլ, որուն մասնակցեցան Ն. Սարքոզի (կարճ պահ մը), Ֆրանսուա Ֆիյոն եւ բազմաթիւ նախարարներ ու անձնաւորութիւններ: Իր ելոյթին մէջ, Նախարարապետը յայտնեց թէ շատ աւելի խիստ պիտի դառնէ հակահրէութեան արարքներու պատիժները, նոյնիսկ բերանացի ակնարկները: Բոլորն ալ ցեղապաշտ որակեց եւ անոնք, բսաւ «գործ չունին Հանրապետութեան հողամասին վրայ»: Համայնավար պատասխանատուն՝ Մարի-Ժորժ Պիւֆէ հրաւիրուած չէր այս ճաշին, որովհետեւ մասնակցած էր իսրայէլեան յարձակման դէմ ցոյցերուն... ինչ որ չէ խանգարած ոչ ենթական, ոչ Պրգամենոն, ոչ ալ Կանաչները:

ԿՈՒԱՏԸԼՈՒՓԻ գործադուլը, որ կը շարունակուի վեց շաբաթէ ի վեր, միշտ տեղքայլի մէջ կը մնայ, քանի տեղւոյն ՄԵՏԷՖ-ը (գործատիրութիւն) տեղի չի տար ցած աշխատավարձքերու յաւելման համար: Մարթինիքի մէջ համաձայնութիւն մը գոյացած էր:

ԿԻՆԷԱ-ՊԻՍԱՈՅԻ նախագահը՝ Ժոան-Պերնարտօ սպաննուած է զինուորականներու կողմէ, իր հիւրանոցին մէջ իսկ, Մարտ 2ի վաղ առաւօտեան: Նախորդ օրն ալ սպայակոյտի պետը սպաննուած էր: Բանակին բանբերը անմիջապէս բացատրած է որ պետական հարուած մը չէ ու կարգուկանոնը պիտի յարգուի: Կը թուի որ ոճիրները հին մրցակցութիւններու հետեւանք են աւելի քան նախագահական աթոռին տիրանալու հարց մը:

ՍՊԱՆԻՈՅ երկու շրջաններ, Մարտ 1-ին կը նորոգէին իրենց ինքնավար խորհրդարանը: Կալիսէի մէջ, աջը վերագրաւած է իր կորսնցուցած բերդը (չորս տարի առաջ ընկերվարականներուն կողմէ), իսկ պասքեան շրջանը չափաւոր ազգայնականները յաղթած են բայց հարկ եղած մեծամասնութիւնը չունին կարենալ կառավարելու համար:

ԻՐԱՆ

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ԱՐՁԱՆ

Թեհրանի մօտ Փարտիս թէքնոլոժիի կեդրոնին մէջ Մարտ 1ին բացումը կատարուած է Վիկտոր Համբարձումեանի պղնձեայ կիսանդրիին: Ան, շնորհիւ Իրանի Արտաքին գործերու նախարարութեան եւ Հայաստանի Թեհրանի դեսպանատան գործակցութեան, քանդակուած է Հայաստանի մէջ ու Թեհրան փոխադրուած: Զետեղուած վայրը նոյն կեդրոնին գիտնականներու պուրակն է ուր նախատեսուած է համաշխարհային համբաւի տէր երեւելի երկրի գիտնականներուն յիշատակը յաւերժացնել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը.ի Մինսկի խումբին նախագահները շաբաթավերջէն ի վեր բանակցութեան նոր փուլի մը ձեռնարկած են: Նախ գացած են Բաքու, հանդիպումներ ունեցած բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հետ: Անկէ անցած են ԼՂՀ ու Ստեփանակերտի մէջ տեսակցած նախագահ Բ. Սահակեանի, ապա հանրային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ: Իրենց երրորդ կայքը եղած է Երեւանը ուր նախ հանդիպում ունեցած են արտաքին գործերու նախարարին, յետոյ նախագահ Ս. Սարգսեանի հետ: Այս վերջին հանդիպումին նախորդած է ԼՂՀ նախագահին Երեւանի մէջ Ս. Սարգսեանի հետ հանդիպումը:

Մինսկի խումբին երեք նախագահները բաւական երկար տեսակցութիւն մը ունեցած են ԼՂՀ նախագահին հետ: Ըստ երրեակի ռուս նախագահ Ե. Մերզլեակովի, իրենք ձգտած են Բ. Սահակեանի փոխանցել Հայաստանի ու Ազրբէջանի նախագահներուն հետ իրենց վերջին հանդիպումներուն արդիւնքերը: Իսկ նախագահ Բ. Սահակեան անգամ մը եւս շեշտած է իրենց թէ բանակցային հոլովոյթին առանց ԼՂՀ ամբողջական մասնակցութեան, անկարելի է հակամարտութեան լման կարգաւորման յանգիլ: Ան նիւթ ըրած է Բաքուի ռազմատենչ ու հակահայ քարոզչութիւնն ալ. զայն համարած է հաշտարար լուծումի մը հիմնական խոչընդոտներէն մէկը:

Այդ կէտը նախագահներու երրեակին ուշադրութեան յանձնած է Ս. Սարգսեան եւս. ըսած է թէ իր ու Ի. Ալիեւի Ցիւրիխի հանդիպումին բանակցային ընթացքին հարցերը քննարկուած ըլլալէ ետք, սոոր հակասող ազրբէջանական յայտարարութիւնները չեն կրնար նպաստել յառաջընթացին:

* * *

ԼՂՀ

ԵՐԵՔ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐ ԳԵՐԻ ԻՆԿԱԾ

Պաշտպանութեան նախարարութեան մէկ հաղորդագրութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Փետր. 28ի գիշերը Լեռնային Ղարաբաղի երեք զինուորներ՝ Հրանդ Մարկոսեան, Ալեք Թեւոսեան եւ Արտուշ Սարգսեան «անյայտ հանգամանքներում հատել են ղարաբաղեւադրբեջանական շփման գօտին՝ Աղդամի ուղղութեան սահմանահատուածը եւ յայտնուել ադրբեջանական զօրքերի վերահսկողութեան տակ գտնուող տարածքում»:

Ազրբէջանցիները արդէն սկսած են օգտագործել առիթը, վարկաբեկելու համար Ղարաբաղի բանակը: Անոնք յայտնած են թէ երեք հայ զինուորները բողոքած են իրենց բանակի խղճալի պայմաններուն դէմ, եւլն.:

Հայկական կողմը ընդունուած կարգով տեղեակ պահած է Կարմիր Խաչի միջազգային մարմինը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆԵՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ՈՐՈՇՈՒՄ

Անգարայի շրջանի ծանր յանցանքներու մէկ ատեանը կատարուած առարկութիւնները նկատի առնելով ջնջած է հայերէ ներողութիւն խնդրողներու դէմ դատական հետապնդումը անտեղի համարող որոշումը: Ըստ նոր տրամադրութեան, Անգարայի դատախազութիւնը այդ հանրագրութեան ձեռնարկողներուն եւ զայն ստորագրողներուն դէմ 301րդ յօդուածի շրջանակին մէջ արդարութեան նախարարէն հետաքննութեան արտօնութիւն պիտի խնդրէ: Եթէ նախարարը արտօնէ, կարելի պիտի ըլլայ դատ բանալ:

ԱՄՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ՆԻՒԹՈՎ

ԱՄՆ-ու ներկայացուցիչներու ժողովէն Է. Շիֆ որ հայկական բանաձեւերու վաւերացումին համար աշխատող դէմք է, Մարտ 1ին Ֆրէզնոյի Հայ կեդրոնին մէջ ելոյթ ունեցած է, ընդառաջելով Հայ Դատի յանձնախումբին հրաւէրին: Լաւատես յայտնուած է, ըսելով թէ Գոնկրէսին ներկայացուած հայկական նոր բանաձեւը որով Ցեղասպանութեան ճանաչումը կը պահանջուի, վաւերացուելու բաւական հաւանականութեան տէր է: Յայտնած է նաեւ թէ Թուրքիա այդ արդիւնքը խոչընդոտելու համար չորս հոգինոց նոր պատուիրակութիւն մը ղրկած է Ուաշինկթըն: Սակայն, Գոնկրէսի մեծամասնութիւնը արդէն գիտակցած է թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը պատմական անուրանալի իրողութիւն է եւ թէ նոր նախագահը Պ. Օպամա խոստացած էր զօրակցիլ ճանաչումին:

ԱՄՆ-ու մամուլի ծանօթ անուն «Նիւզուիք» շաբաթաթերթը իր կայքէջին վրայ զետեղած է «Ի՞նչպէս վերջ տալ Ցեղասպանութեան վէճին» խորագրուած յօդուած մը. հեղինակը Կ. Պայրոտ յայտնապէս Թրքական թմբուկը զարնող մըն է. ըսած է թէ Գոնկրէսը հայկական բանաձեւին ուշադիր պէտք է ըլլայ, որովհետեւ Հայաստան - Թուրքիա յարաբերութիւններուն սառը ներկայիս կոտրելու նշաններ կու տայ, իսկ ճանաչում մը կրնայ երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն կարգաւորման փորձերուն պատուար կանգնիլ: Չէ մոռցուած հայ եւ թուրք պատմաբաններու յանձնաժողովի մը կազմութեան թրքական առաջարկն ալ:

ՈՒՇԱԴԻ՛Ր ԹՈՒՐՔ ԺԽՏՈՂՆԵՐՈՒ ՄՈԼՈՐԵՑՆՈՂ ԿԱՅՔԷՋԻՆ

Համացանցի «Ֆէյսպուք» կայքէջին վրայ «24 Ապրիլ 1915» կոչուած բաժին մը հաստատուած է, այն տպաւորութիւնը ձգող որ հայկական ձեռնարկ է: Մինչդեռ անոր ետին կայ հակահայ ցեղապաշտ ու ժխտողներու խմբակ մը որ լծուած է ապատեղեկատուութեան գործին:

Այդ բաժինը ոչ միայն Հայերու ուղղուած ցեղապաշտ, սուտերով լեցուն, ատելավառ պարունակութիւն մը ունի, այլ նաեւ իր տողերով ու լուսանկարներով ժահրեր կը փոխանցէ, վարկելով իրեն գիմողներու համակարգիչը:

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

Մեր սիրելի գրչեղբօր՝ Զուլալ Գազանճեանի մահուան լուրը խորը վիշտ պատճառեց ոչ միայն նրանց, ովքեր մօտիկից էին ճանաչում նրան, այլեւ շատ-շատերին, ովքեր թէկուզ մէկ անգամ առնչուել են նրա հետ, ծանօթ են նրա ստեղծագործական բեղուն գործունէութեանը:

Արդէն ծանր հիւանդ, բայց լի էր կեանքով եւ ստեղծագործական ծրագրերով: Շատ բան կիսատ թողեց, շատ մըտայղացումներ մնացին կիսաւարտ, բայց այն ամէնը, ինչ նա կարողացել է թողնել մեզ, բարձր գրչարուեստի հետ առնչուելու հրաշալի պահեր կը պարգեւեն ընթերցողների նորանոր սերունդների:

Հրաշալի ստեղծագործողի, գրականութեան նուիրեալի, բաց սրտի տէր մարդու յիշատակի երբեք չի խամրի մեր սրտերում:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Մ. ՄԱՇՏՈՑ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

* * *

Ցաւակցական գիր մը յղած է նաեւ Հայաստանի դեսպանատան գործավարը՝ Համլէթ Գասպարեան:

* * *

ԻՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Զուլալ Գազանճեանի մահուան առթիւ «Յառաջ»ի վաղուան թիւը (Հինգշաբթի, Մարտ 5) ամբողջովին նուիրուած է իր յիշատակին: Գրութիւններ ունին. - Հ. Ռ. Անտոնեան, Վ. Գրիգորեան, Ա. Թոթոյեան, Կ. Ցովսէփեան, Ա. Պէրէճիքլեան, Գր. Պըլտեան, Հ. Ց. Պզտիկեան, Ժ.-Փ. Պոտոսեան, Գր. Քէօսէեան:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԺՈՂՈՎ

Փետր. 25-26ին Մայր Աթոռի մէջ Գարեգին Բ.ի նախագահութեամբ, Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդի ընդլայնուած կազմով ժողով գումարուած է: Օրակարգի հարցերու քննարկումէն ետք Պոլսոյ պատրիարքութեան Կրօնական ժողովի ատենապետ Արամ Արք. Աթէշեան տեղեկութիւն տուած է Մեսրոպ պատրիարքին առողջական վիճակին մասին: Ըսած է թէ ժողովը չի փափաքիր անհրաժեշտութեան պարագային աթոռակից պատրիարքի մը ընտրութեան կարելիութիւնը: Գարեգին Բ. շեշտած է որ Մայր Աթոռը կը յարգէ Պոլսոյ հայութեան կամքը եւ որոշումները:

Քննարկուած են թեմական եւ ծխական կանոնադրութիւններու վերամշակուած նախագծերը: Միջեկեղեցական յարաբերութիւններու պատասխանատու Եզնիկ Արք. Պետրոսեան զեկուցած է կաթողիկէարեւելեան ուղղափառ եկեղեցիներու կողմէ ստեղծուած միասնական աստուածաբանական յանձնախումբին հանդիպումներուն մասին: Տեղեկացուցած է թէ մշակուած է «Եկեղեցւոյ էութիւնը, կառոյցը եւ առաքելութիւնը» խորագրուած փաստաթուղթը:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

CORRESPONDANCES ARMEN LUBIN - ANDRE DHOTEL

Շահան Շահնուր բանաստեղծը, այս պարագային՝ Արմէն Լիւպէն, պիտի շարունակէ պահել հետաքրքրութիւնը իր անուան շուրջ եւ իր շահեկանութիւնը՝ ֆրանսական ժամանակակից գրականութեան մէջ, ոչ միայն իր բանաստեղծութեամբ այլ նաեւ իր արժէքաւոր եւ լայն նամակագրութեամբ ֆրանսացի գրողներուն հետ: Այս վերջին հատորը (1) անոր մէկ պերճախօս օրինակը կը կազմէ - յաւելեալ վկայութիւն մը իր մասին, որքան նաեւ բազմաթիւ իր գրչեղբայրներուն, որոնք ճանչցուեցան որպէս ներկայացուցիչները շրջանի ֆրանսական փայլուն քերթողութեան:

Հրատարակութիւնը ֆրանսացի հեղինակ Անտրէ Տոթէլի (1900 - 1991) նուիրուած շարքին 6րդ «Տետրակ»ն է, որ կը բովանդակէ հեղինակին նամակագրութիւնները երեք բանաստեղծներու եւ գրագէտներու հետ, որոնց առաջինն է Արմէն Լիւպէն, իսկ միւս երկուքը աւելի ժամանակակիցներ են. Նոէլ Թիւօ (1945 -) եւ Ժան-Կլօտ Փիրրոթ (1939 -), պելժ բանաստեղծ, գրագէտ, նկարիչ: Անտրէ Տոթէլ բերքառատ հեղինակ մըն է իր երեք բանաստեղծական, քառասուն վիպային և պատմուածքներու 18 հատորներով: Իր մասնակցութիւնը բերած է նաեւ շրջանի գրական կեանքին:

Շահնուրի եւ Տոթէլի ծանօթութիւնը կը սկսի, ինչպէս գրողներու մեծամասնութեան պարագային, իրենց աշխատակցած գրական հանդէսներուն միջոցաւ - «84», Cahiers des Saisons (որոնց խմբագրական կազմին մէջ կը գտնուի նաեւ Շահնուրի անունը մի քանի տարի), Cahiers de la Pléiade, եւ այլն: Ստորագրութիւններու ծանօթութեան կը հետեւին քերթուածներու փոխադարձ գնահատանքը, ապա թղթակցելու պահանջքը եւ հուսկ՝ անձնական հանդիպումի փափաքը. «Ձիս այնքան երջանիկ պիտի զգայի ձեզ տեսնելով եւ ճանչնալով», պիտի գրէ Անտրէ Տոթէլ Շահնուրին: Տոթէլի, ինչպէս մի քանի ուրիշ բանաստեղծներու պարագային, որոնցմէ Ժան Ֆոլէն, Շահնուրի հետ բարեկամութիւնը չի սահմանափակուիր գրական հետաքրքրութիւններով եւ մտահոգութիւններով, այլ կը մղէ իրարու օգտակար ըլլալու: Վերոյիշեալ գրողները կը ճամբորդեն մինչեւ Փիրէնեան անհիւրընկալ բուժարանները, հանդիպելու, ի հարկին օգտակար ըլլալու համար իրենց գրչեղբօր:

Հատորին 9—94 էջերը կը գրաւեն երկու բանաստեղծներէն փոխանակուած նամակներ, վկայութիւններ եւ դատումներ: Նամականին պակասաւոր է: Տոթէլէն պահուած են 10 նամակներ իսկ Շահնուրէն 23 նամակներ (2), որոնցմէ մէկուն նոյնիսկ առաջին երկու էջերը կորսուած են: Հրատարակուած է նաեւ Շահնուրէն 1959 Նոյեմբեր 25 թուակիր նամակի մը ձեռագիրը, ուղղուած բանաստեղծ Ժագ Պրէննէրի քրոջը, ուր ան կ'ընէ յայտնութիւն մըն ալ, երբ խօսելով իրեն ղրկուած լուսանկարի մը մասին, կ'անդրադառնայ իր լուսանկարիչի անցեալին: Կը պարզէ թէ իր գործերը գնահատուած էին Զարդարուեստի ցուցահանդէսի մը, եւ «նոյնիսկ ինծի յանձնեցին սեղանի ծածկոցի չափ մեծ վկայական մը եւ նրբօրէն փորագրուած շքանշան մը», կ'ըսէ:

Շահնուրէն լոյս տեսած առաջին նամակը կը կրէ 1949 Յունուար 9 թուականը, որ յապաղած պատասխան մըն է Տոթէլի նամակին, զոր Շահնուր չէ պահած կամ թէ ան կորսուած է Հօ—Լէվէքի բուժարանին աննկարագրելի պայմաններուն մէջ: Վերջին նամակը գրուած է 1972 Փետրուար 20ին, Սէն—Ռաֆայէլի Հայկական տունէն: Միջանկեալ շրջանին երկու գրողները կը խօսին իրենցմէ հրատարակուած կամ հրատարակելի գործերուն մասին, անդրադարձով մը շրջապատի գրական կեանքին եւ դէմքերուն: Անձնական կեանքին վերաբերեալ, Շահնուր եթէ երբեք արագ նշում մը ընէ առողջական իր անտանելի կացութեան կամ բուժարանային անհաւատալի պայմաններուն մասին, կը պահէ իր ծանօթ զուսպ եւ արժանավայել կեցուածքը: Կը ստեղծագործէ եւ տպագրութեան կը ղրկէ նոյն այդ ժխտական պայմաններուն մէջ. բանաստեղծութիւնները «պէտք էր մեքենագրէի շատ, շատ արագ, դարմանատան գրամեքենան ինծի տրամադրուած ըլլալով միայն 25 վայրկեան», հետեւաբար կրնան սխալներ սպրդած ըլլալ, զորս կ'ուզէ սրբագրել: Իր մտահոգութիւնը իր բանաստեղծութիւնն է, անոր հրատարակութիւնը. իր հետաքրքրութիւնը՝ բարեկամներուն ստեղծագործութիւնը եւ անոնց գրական պարբերաթերթերուն հրատարակութիւնը, ուր իր հրատարակուած բանաստեղծութիւնները կ'ապահովեն իր համբաւը:

Շահնուրի նամակները կը ցոլացնեն ֆրանսական գրական աշխարհին լայն եւ յստակ ծանօթութիւն մը եւ վստահ դատողութիւն մը՝ հեղինակներու գործերուն եւ անոնց արժէքին մասին: Այդ ծանօթութիւնը իր տարածութեամբ եւ խորութեամբ չի դադրիր զարմացնելէ: Իր գիտութիւնը չի սահմանափակուիր իր ժամանակով եւ ֆրանսականով, այլ կը տարածուի գրական պատմութեան եւ դէմքերուն վրայ: Տոթէլէն կը խնդրէ ամերիկացի բանաստեղծ Ուոլթըր Ուիթմէնի (1819-1892) բանաստեղծութեան հատորը եւ աւստրիացի գերմանագիր բանաստեղծ Ռընէ Մարիա Ռիլքէի (1875—1926) գործին թարգմանութիւնը, զոր մասամբ ունի արդէն եւ կարդացած է, եւ որ սակայն զինք չի գոհացներ իր փոքր ծաւալով: Երեւոյթը կը զարմացնէ նաեւ գրողները. «Հմայուած էի իր գրադատութիւններուն ճշգրտութեամբ: Ամէն ինչ կը կարդայ, ամէն ինչէ տեղեակ է: Ինծի ճշդութեամբ եւ զուարթախոհօրէն խօսեցաւ լոյս տեսած վերջին գիրքերուն մասին», կ'ըսէ վիպագիր, քաղաքագէտ եւ ապագայ ակադեմական Ժագ տը Պուրպոն Պիւսէ (1912 — 2001):

Անձնապէս անդրադարձած եմ ուրիշ առիթով մը. Շահան Շահնուրի ոճին եւ ոգիին տեղեակի մը համար ամբողջովին օտար չի կրնար ըլլալ Արմէն Լիւպէնի արձակին բնոյթը, ոչ ալ ընդհանրապէս իր ֆրանսերէն ընդհանուր գործին մասնայատկութիւնը: Նեարդային կապ մը միշտ զգալի է երկլեզու գրողին մէջ: Լիւպէնի լեզուն ճոխ է եւ ճկուն, պատկերաւոր, փոխաբերութիւններով երանգաւոր, առանց անտեսելու իր էական սրամտութիւնները, խաղերը եւ յղումները, որոնք բոլորը միատեղ աշխուժութիւնը կը պարգեւեն իր այլապէս շահեկան գրութիւններուն: Գիտէ նրբութիւններու դիմել երբ չուզեր ցաւցնել հոգածու գրիչ մը: Ամէն տարի Շահնուր կը ստանայ Տոթէլի հրատարակած տարեկան նոր վէպէն օրինակ մը, որուն մասին բարեկամին միշտ կ'արտայայտուի, երբեմն բարոյական պարտաւորութեամբ: Երբ գործը իր ամբողջութեամբ չարժեւորեր, անպայման կը գտնէ գրական կէտեր որոնց վրայ կը բանայ լուսարձակը, իսկ վերապահ նշումները կ'ըլլան մեղմաբանութեամբ, սիրալիրութեամբ մը թաթաւուն:

Շահնուրի նամակները, հիւանդանոցային վիճակներու մէջ գրուած ըլլան (ուր լռութեան «պատ մը աւելի կայ քան այլուր») թէ առանձնական կեանքի պայմաններուն բացուած լուսաւոր պատուհան մըն են, ուրկէ նաեւ ներս կը մտնէ կենսատու գրականութիւնը — աշխարհը: Անոնք հարազատ վկայութիւնները կը կազմեն իր շրջանի գրական կեանքին: Սպասելի է որ օր մը լոյս տեսնէ իր նամակներէն ընտրովի հատոր մը(4), որ գրական յաւելում մը պիտի ըլլար ոչ միայն Շահնուրի գործին, այլ նաև շրջանի գրական պատկերին: Անոնցմէ շատեր, իրենց արժէքով մաս կրնան կազմել նաեւ Լիւպէնի արձակ գործին, ուր ան կը դրսեւորուի որպէս նաեւ «ֆրանսական արձակին մէկ վարպետը», ինչպէս որ կը գնահատէ Ժագ Պրէննէր:

* * *

Գիրքին մէջ Արմէն Լիւպէնի գործին մասին վկայութիւններ եւ բարձր գնահատանք ունին շարք մը գրողներ, որոնցմէ շատեր մաս կազմած են իր բարեկամական շրջանակին: Անոնց անուններուն յիշեցումը ինքնին վկայութիւններ են Շահնուրի ստեղծագործութեամբ շարունակ խանդավառ և արուեստագէտ շրջապատող գրողներուն: Վկայութիւններ ունին André Dhôtel, Jean Follain (1903-1971), Jacques Brenner (1922-2001), Henri Thomas (1912-1993), (Patrick Reumaux), Gilles Ortlieb (1953): Իր բարեկամներուն կարգին են նաեւ Philippe Jaccottet (1925), Max Jacob (1876-1944), Pierre Leyris (1907-2001), Armand Rubin, Jules Supervielle (1884-1960), Jean Paulhan (1884-1968): Իսկ համակիրներու շարքին կը գտնուին նաեւ ուրիշներ, ինչպէս՝ Ժան Մամպրինօ (1923):

Շահնուրի բանաստեղծութիւնները ոմանց կողմէ կը զետեղուին բացառիկ բարձրութեան մը վրայ: Պրէննէր տեղ մը զինք կը բաղդատէ հանրածանօթ բանաստեղծներու՝ Թրիսթան Գորպիէրի (1845—1875) եւ Ժիւլ Լաֆորկի (1860—1887) հետ, ինչ որ Շահնուր չափազանցութիւն կը նկատէ. «Արդար չէ գիս հաւասարութեան սատիճանի վրայ դնել Գորպիէրի հետ, որ մեծ, շատ մեծ բանաստեղծ մըն է» (5): Ինչ որ սակայն ճշմարիտ է, Շահնուրի մօտ նոր շունչի, հայեացքի եւ բանաստեղծական ոճի ներկայութիւնն է որ գործին արժանի տեղ մը կը սահմանէ: Ոճ մը որ անպայման կաղապար չունի, վերջնական կատարելատիպ ձեւաւորումէ կրնայ հեռու ըլլալ, սակայն ներկայ է որպէս ինքնութիւն: Երկու աշխարհներէ բխում ենթադրող գործը կ'արթընցնէ իրականի եւ անիրականի, անկարեւորի եւ սակայն էականի պատկերներն ու զգացումները: Ամէն պարագայի ան կը մերժէ խարդախութիւնը: Անշուշտ իր մօտ ներկայ են քմայքները, բանաստեղծական տարօրինակութիւնները, նոյնիսկ որոշ բառախաղեր որոնք խաղի զգացում մը կրնան արթնցընել, սակայն իր պատկերները կը պահեն անխարդախ ճշմարտութիւնը եւ իւրայատուկ հարազատութիւն մը:

Բանաստեղծը ցոյց կու տայ նաեւ, շատ հասկնալիօրէն, ունայնութիւնը: Բառերն ալ ինքնին ունայն են, անկշիռ, այսուհանդերձ անոնց ետեւէն կրնայ գալ տերեւախիտ ճշմարտութիւնը, անտա՛ռը, կեա՛նքը, բնութեան թարմանցող շունչը՝

Les mots c'est rien, ça marche devant,
une forêt vient derrière,

Իր բանաստեղծութեան այս ներքին ինքնահակադրութիւնը մաս կը կազմէ իր ներաշխարհին եւ շրջապատին. ցաւի, վէրքի, երիցս անիծեալ հիւանդանոց—բուժարաններու միջավայրին, իր շուրջ թանձրացող մթութեան, որ սակայն ամբողջովին չանդամալուծեր բանաստեղծը, այլ կը ստեղծէ հրամայական պահանջքը փոխադրուելու այլ աշխարհներ, «Այլուր»: Անոր հասնելու համար բաւ է աստղի մը լուսաւոր ցոլացումը, կամ լաւատես ժպիտի մը ուրուագիծը, եւ կամ կեանքը խորհրդանշող վկայութիւն մը որ կրնայ երբեմն միայն սրամտութիւն մը ըլլալ: Բայց դարձեալ, ամէն ինչ, ամէն ճշմարտութիւն կը մնայ խարուսիկ, եթէ ոչ հեգնական: Ինք քերթողն է իրականութեան մը յաւիտենականութեան, որ ինքնին բացակայ է: Թերեւս ալ կը գտնուի սարալանջին «միւս կողմը»:

Ամէն պարագայի, ինչ որ վստահօրէն տեսանելի է, Շահնուրի ներկայութիւնն է ֆրանսական ժամանակակից բանաստեղծութեան մէջ, հեղինակը եւ իր տեղը տասնեակ մը համայնագիտարաններու մէջ:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

---

(1) André Dhôtel et trois poètes : Armen Lubin, Noêl Tuot, Jean-Claude Pirotte — **Cahier André Dhôtel N° 6** - année 2008, 256 pages.

(2) Արմէն Լիւպէնի 10 նամակները Տիկին Արփիկ Միսաքեանի կողմէ նուիրուած են Ժագ Տուսէ Գրադարանին, եւ մաս կը կազմեն իր արխիւին:

(3) Շահնուրի հայերէն հրատարակուած նամակները արդէն մօտաւոր գաղափար մը կու տան անոր ընթերցումներու տարածքին մասին, օրինակ ամերիկեան թեւէն - Ուիլիըմ Ֆոլքնըր, Ռապըրթ Ֆրոսթ, Էմիլի Տիքինսըն, նոյնիսկ՝ Մէյըրի Պէյքըր Էտտի, հիմնադիրը Քրիստոնէական գիտութեան: (Տե՛ս. Նամականի, հատոր երկրորդ):

(4) Շահնուրէն Մատլէն Ֆոլէնի ուղղուած 17 նամակներ լոյս տեսած են Etudes (mai 1975) պարբերաթերթին մէջ, իսկ նոյն անձին ուղղուած յիսնեակ մը նամակներ հրատարակուած (ոմանք վերահրատարակութիւն) են Շահնուրի նուիրուած «Կապոյտ Տետրակներ»ու երկրորդ թիւին մէջ: Տե՛ս. Cahiers Bleus, ARMEN LUBIN, l'Etranger (suite), hiver 84-85:

(5) Շահնուր կատարած է ընդհանուր ինքնաստիճանաւորում մը. «Ֆրանսացի եւ ֆրանսագիր բանաստեղծներու թիւը կը հաշուի շուրջ հարիւր հազար: Իմ աստիճանիս բանաստեղծները քանի մը տասնեակ են», թէեւ այս տողերուն կը նախորդեն՝ «ֆրանսերէն գրութիւններս համեստ են թէ՛ իրենց քանակով, եւ թէ իրենց որակով: Կը խնդրեմ որ ի մտի ունենաս այս պարագան»: Շահնուրի պատասխան նամակը Գրիգոր Շահինեանի հարցարանին, 1973 Փետրուար 15: (Տե՛ս. Գրիգոր Քէօսէեան, «Շահան Շահնուր, ՆԱՄԱԿԱՆԻ Գ.», 2006, էջ 173):

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄԱՆՈՐԸ

Արեգը հայկական ամենահին եւ առաջին Ամանորն է: Հայկական բոլոր թուականները, բոլոր տոմարները սկիզբ առած են Ամանորի այն առաջին օրէն երբ Արեգակը կը ջերմացնէր բնութիւնն ու մարդիկը: Այդ սկիզբը Արեգ ամսուան Արեգ օրն էր, այսինքն գարնան գիշերահաւասարման օրը՝ Մարտ 21ին Այս առաջին Ամանորը իմաստալից է այն առումով որ բնութիւնը գարնան սկիզբն է որ նորաբոյս ծաղիկներով եւ կանաչազարդ մարգերով իր զարթօնքը կ'ապրի, իսկ մարդու մարմնին մէջ արիւնը կ'եռայ: Մեր նախահայրերը, աստուածները սիրաշահելու համար գարնան զարթօնքը կը նշանաւորէին ցնծագին տօնախմբութեամբ, ուրախալի խնջոյքներով, երգերով եւ պարերով:

Մեզի անծանօթ է թէ քանի հազարամեակ տեւեց հայկական Ամանորի տօնախմբութիւնը գարնան զարթօնքին: Բայց ահա նոր ժամանակներ եկան եւ Ամանորը տեղաշարժեցաւ, գարնան փոխարէն Հայերը տարուան սկիզբ ընդունեցան Օգոստոս 11ը կամ Նաւասարդ ամսուան Արեգ օրը: Այս այն օրն էր, երբ Աղեղնաւոր Հայկը յաղթեց բռնակալ Բելի եւ ազատութիւն պարգեւեց իր բոլոր զարմորդիներուն: Այս անգամ Նաւասարդ ամսուան անունով Ամանորը կոչուեցաւ Նաւասարդ, որ կը նշանակէ Նոր Տարի: Սա տեւեց բաւական երկար ժամանակ: Հայերը հնաւանդ սովորութեամբ կը շարունակէին ցնծութեամբ նշել իրենց տարեգլուխը: Թագաւորն ու թագուհին, նախարարները, արքունի զօրքը, նաեւ պետութեան երեւելիները կը հաւաքուէին Արածանի գետի ափին, Նպատ լերան ստորոտները փռուած Բագրաւանդի դաշտերուն վրայ, կը դիմաւորէին Նաւասարդը փառահեղ տօնախմբութեամբ, արբշիռ խնջոյքներով, ձիարշաւ եւ այլեւայլ մրցոյթներով: Քրիստոսէ առաջ 20 թուականին Հայոց Արքային արքայ Արտաշէս Բ.ը աշխարհի հրաժեշտ կուտար Նաւասարդեան տօնական օր մը Գողթան գուսաններուն փոխանցելով իր հանճարեղ հրաժեշտը:

Ո՛ տայր ինձ զծուխ ծխանի
Եւ զառաւօտն Նաւասարդի,
Զվազելն եղանց
Եւ զվարգելն եղջերուաց.
Մեք փող հարուաք
Եւ թմբկի հարկանէաք
Որպէս օրէն թագաւորաց:

(Ո՞վ կուտար ինծի – առիթը կրկին վայելելու
ծխնելոյզներու ծուխը
եւ Նաւասարդի առաւօտը,
եղնիկներու թռչտիլը
եւ եղջերուներու վազելը,
– երբ – մենք փող կը փչէինք
եւ թմբուկ կը զարնէինք
ինչպէս էր թագաւորաց օրէն:)

Այսուհանդերձ Նոր տարին ամրան վերնատունն ալ չտեղաւորուեցաւ: Ժամանակներու սահանքով, Հայերը ամանորը տեղաշարժեցին ու սկսան նշել բերքահաւաքի աւարտին: Միայն թէ Հայոց աշխարհի մէջ բերքահաւաքի համար հաստատուն եւ միասնական օր չկար: Զորս հարիւրէ աւելի գաւառներէն 7 գաւառ կարելի չէր գտնել որոնք նոյն օրը աւարտէին բերքահաւաքը, որ կը սկսէր ամրան կիսուն, աւարտելու համար աշնան վերջերը: Հետեւաբար ամէն գաւառ սկսաւ իր ուրոյն Ամանորը նշել: Նոյն տարուան մէջ քանի մը հատ Ամանոր ունենալ Հայոց համար պատուաբեր նշան չէր: Միւս կողմէ ալ, այլադաւանի զօրեղները Հայերուն կը պարտադրէին Ամանորը նշել իշխողներու տոմարով: Եւ ճակատագրի քմահաճ խաղով աշխարհի այս ու այն կողմ տարածուած Հայերը Ամանորը պարտէին տօնել օտարատեղծ տարեգլուխներով: Այսպէսով է որ Ամանորը տարուան մէջ սկսաւ շարժիլ ետ կամ առաջ:

1084 թուականին ըստ Յովհաննէս Սարկաւագ Իմաստասէրի, տարուան սկիզբ ընդունուած էր Օգոստոս 11ը, 1606ին Ազարիա Ջուղայեցին (իսկ 1707ին նաեւ Վարդան Կարբեցին) Նոր տարին տեղափոխած է Մարտ 21: 1759ին Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսը իր կազմած օրացոյցին մէջ տարուան սկիզբը համարած է Յունուար 6ը Քրիստոսի ծննդեան օրը:

Վերջապէս 1920ին Հայաստանի մէջ պաշտօնապէս ընդունուած է Գրիգորեան տոմարը եւ որպէս տարեսկիզբը՝ Յունուար 1ը:

Ուրեմն ինչպէս կը հետեւի, ընդամէնը հազիւ 100 տարի է որ Հայերը ընդօրինակելով օտարները, սկսած են Ամանորը տօնել ձմրան կէսին: Արեւատենչ Հայը դժուարութեամբ հաշտուած է Ամանորը Յունուար 1ին նշելու սովորութեան հետ, քանի որ հազարաւոր տարիներ Հայը Արեւը պաշտած է, իր բոլոր զուարճատօներն ու տօնակատարութիւնները արեւի լոյսին տակ կատարած եւ երգուած՝ արեւի անունով: Հայը վերջապէս պարտադրուած է ընդունիլ Հռոմ յօրինուած Գրիգորեան տոմարը եւ Ամանորը տօնել ձմրան կիսուն:

Թող Ամանորը մեր ընթերցողներուն սրտերուն փոխանցէ հնաւանդ Նաւասարդի արեւաճաճանչ ջերմութիւնը:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԻ ՀԵՏ

Կլէնտէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. «Արարատ» մասնաճիւղի սրահին մէջ, Փետր. 15ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Իրանի խորհրդարանի անդամ Գէորգ Վարդանեանի հետ, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. Կեդր. կոմիտէի հանրային կապի յանձնախումբին, հոծ բազմութեան ներկայութեամբ: Բացումը կատարած է Սարօ Նազարեան: Իրանահայ պատգամաւորը խօսած է իր պարտաւորութիւններու եւ գործունէութեան դաշտի մասին, ծանրանալով պետական կառոյցներու մէջ իրանահայութեան ազգային, կրօնական, հանրային ու կրթական իրաւունքներուն պաշտպան կանգնելու իր գործադրած ջանքերուն վրայ, շեշտելով այն խորունկ յարգանքն ու սէրը, զորս կը վայելէ իրանահայութիւնը Իրանի պետական բոլոր կառոյցներու եւ շրջանակներու կողմէ: Անդրադառնալով Իրանահայերու արտագաղթի երեւոյթին, պատգամաւորը նշած է թէ իր կարծիքով «աւելի ճիշդ կը լինէր այդ երեւոյթը բնութագրել ոչ թէ արտագաղթ, այլ՝ տեղաշարժ արտայայտութեամբ, քանի որ արտագաղթը սովորաբար գործածւում է հայրենիքից արտագաղթողների համար»: Հաստատելով որ անցնող քանի մը տասնամեակներուն Իրանէն դուրս ելած են շուրջ 50 հազար Հայեր, Գէորգ Վարդանեան ուրախութիւն յայտնած է այն իրողութեան համար, որ ներկայ վիճակով բազմաթիւ իրանահայեր հաստատուած են Հայաստան, ուր հիմնած են իրենց տունն ու գործը: Ներկայիս աւելի քան 1500 ուսանողներ իրենց բարձրագոյն ուսումը կը շարունակեն Հայաստանի համալսարաններու մէջ: Ըստ պատգամաւորին. «այս տեղաշարժը որեւէ վտանգ չի սպառնում իրանահայութեանը, որի թիւը այսօր հասնում է 100 հազարի»:

* * *

Հ. Ե. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 75ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Սան Ֆրանսիսքոյի «Խաչատուրեան» կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Փետր. 7ին, տեղի ունեցած է Հ. Ե. Դաշնակցութեան 75ամեակի տօնախմբութիւնը: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Բացումը կատարած է Մատթէոս Սենեքերիմեան, նշելով որ «Հ.Ե.Դ.»ի երիտասարդութիւնը կը ծառայէ կրթական, հանրային եւ քաղաքական զանազան մարզերու մէջ, կ'օժանդակէ Հայ դատի յանձնախումբին եւ կ'օգնէ Հայաստանի գիւղերու վերաշինութեան աշխատանքներուն: Հ.Յ.Դ. «Քրիստափոր» կոմիտէի խօսքը փոխանցելով Զարեհ Սամուրգաշեան, անդրադարձած է Հ.Ե.Դ.-ի հիմնադիր Գարեգին Նժդեհի կեանքին ու գործունէութեան, շեշտը դնելով 75 տարի առաջ անոր ջանքերով հիմնուած կազմակերպութեան վրայ, որ մեծ աշխատանք կը տանի, բարձր պահելով հայ երիտասարդին կորովը ի նպաստ Հայ դատին ու հայ ժողովուրդին:

* * *

ՀԵՆՐԻ ՄՈՐԿԸՆԹԱՈՒԻ ՄԱՍԻՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պըրպէնքի Առաջնորդարանի «Գալայճեան» սրահին մէջ, Յունուար 25ին, տեղի ունեցած է Արօ Թորոսեանի պատրաստած «Հենրի Մորկընթաուի պատմութիւնը» շարժանկարի ցուցադրութիւնը, կազմակերպութեամբ Պոլսահայ միութեան եւ «Արարատ» տան «Խաքիճեան» թանգարանին: Խօսք առնելով Մարթին Խաքիճեան եւ տոքթ. Յովհաննէս Աւետիքեան ներկայացուցած են Արօ Թորոսեանի կեանքն ու գործունէութիւնը: Իր կարգին՝ Արօ Թորոսեան, խօսած է Հրանդ Տինքի սկզբունքներուն մասին: Ցուցադրուած է 1913–1916 Պոլսոյ մէջ ծառայած Միացեալ Նահանգներու դեսպան Հենրի Մորկընթաուի մասին պատրաստուած շարժանկարը: Գնահատանքի խօսք արտասանած է առաջնորդ Յովնան արք. Տէրտէրեան:

ԼՐԱՏՈՒ

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Առաջ բերենք հոս պարագայ մը, թուրք աղբիւրէ քաղուած, որ կուսակալին վատաբարոյութիւնը եւ իրեն հակասահմանադրականներու ուխտեալ բարեկամ մը ըլլալու ապացոյցը կու տայ: Իթթիհատի խմբագիր Իհսան Ֆիքրի, տարիներ առաջ աքսորուած եւ բանտարկուած Փայասի բերդը, Պահրի փաշայի շնորհիւ բերդարգելութենէ կ'ազատուի, եւ Ատանայի մէջ բացուած պետական արհեստանոց-վարժարանի տեսուչ կը նշանակուի: Երեք տարի առաջ իր դէմ եղած իրաւացի գանգատները նկատողութեան առնելու համար Նահանգ. Իտարէի ժողովոյն կողմէն Քննիչ Յանձնախումբ մը կը կազմուի, իմ ալ անդամակցութեամբս: Իմ եւ ընկերներուս կողմէ եղած կարգ մը իրաւացի դիտողութիւններու իբր արդիւնք, Իհսան Ֆիքրի եւ իր ընկերը Մուխթար Ֆիքրի կը ստիպուին հրաժարիլ իրենց պաշտօններէն, եւ այդ օրէն սկսեալ լուռ հակառակութիւն մը կը սկսի այդ երկուքին կողմէն ո՛չ միայն իմ անձիս, այլ եւ արհեստանոցի տեսչութեան կոչուող Կէրկէլի Ալի Էֆէնտիի դէմ, որ Ապտիւլ Գատիրի աքսորակիցը եղած է ժամանակին: Սահմանադրութեան հռչակումին առաջին օրն իսկ Իհսան Ֆիքրի իր Իթթիհատի նախագահի հանգամանքով պայքար կը մղէ նաեւ այս վերջնոյն դէմ, առանց կարենալ զայն պաշտօնանկ ընել յաջողելու. պայքարը կը տեւէ սակայն: Կէրկէրլի դատի կ'ենթարկուի, դպրոցի երկու ուսուցիչներու ամբաստանութեան վրայ. բայց Իհսան Ֆիքրի եւ իր համախոհները նկատելով, թէ իրենց հակառակորդը կուսակալութեան պաշտպանութեան տակ կը գտնուի, կ'որոշեն համազգային միթինկով մը բողոքել Կէրկէրլիի եւ իրեն շռայլուած պաշտպանութեան դէմ: Կէրկէրլի ալ իր կողմէն պարապ չի մնար, իր համախոհներով ինքն ալ կը կազմակերպէ հակառակ ուղղութեամբ միթինկ մը, սպառնալով միեւնոյն ժամանակ, թէ եթէ իրեն հակառակ գումարուելիք միթինկը տեղի ունենայ, պարզապէս արիւնահեղութիւն պիտի կատարուի: Մարտ 12ին կատարուելիք այդ միթինկները արգիլելու համար, ճէվատ պէյ ամէն միջոց ի գործ կը դնէ. միւս կողմէն Առաջնորդարանը հայ ժողովրդեան կը յանձնարարէ, որպէսզի այդ երկու միթինկներէն ոչ մէկուն մասնակցի: Միթինկը կը ձախողի ու Իհսան Ֆիքրի Իթթիհատի 17 Մարտի թիւին մէջ բուռն յօդուած մը հրապարակելով կուսակալը պախարակեց իբրեւ Իսթիպտատի կուսակիցներուն ջատագովակից: Աննկարագիր եւ բարոյական արժանիքէ ու արժանապատուութենէ զուրկ այդ տողերուն հեղինակ սրիկան իր վերոյիշեալ յօդուածին մէջ «Հինլիք թիմսալի» եւ «Պիր գոճա գարըյը անտըրան» անունով յօրջորջած բայց իրապէս արիւնակզակ կուսակալի մը հետ գործակցելով պիտի մասնակցէր ա՛յն եղեռնագործ շարժումին, որ Ատանայի հայութեան բնաջնջումը յառաջ բերաւ: Իհսանի վերոյիշեալ յօդուածը ծայրայեղօրէն գրգռած եւ շարժման մէջ դրած է Միւսթէպիտները, որոնք իրենց եւ կուսակալին պատիւը եւ ազդեցութիւնը փրկելու համար, կ'աշխատին համակրական հոսանք մը ստեղծել կուսակալին շուրջ: Սուպհի փաշայի, Հոճա Միւճթապա էֆէնտիի եւ Եուսուֆ Թամպէի միջոցաւ լուր կը ղրկուի ի մէջ այլոց մեր Առաջնորդարանին ալ, մասնակցելու այդ ցոյցին, եւ ստորագրելու կուսակալէն գոհունակութիւն յայտնող հեռագիրը: Քաղ. Ժողովը մեր Փոխանորդին նախագահութեամբ գումարուած, Հայ երեւելիներու հետ խորհրդակցելով կը մերժէ համակրական ցոյց մը ընել, եւ գոհունակութեան հեռագիրը ստորագրել Կուսակալի մը համար, «որ իր եկած օրէն սկսեալ հակահայ վարմունք մը ունեցած է, որ Վիլայէթի Ընդհ. Ժողովի գումարման պահուն ամէն էնթրիկ, ամէն խարդաւանանք ի գործ դրած է, քրիստոնեայ անդամներուն արդար պահանջները խեղդելու, որ քրիստոնեաներուն եւ մասնաւորապէս Հայերուն նպաստաւոր եղող ստորագրուած որոշումներն անգամ յետոյ գրի առնել չտալու ստորնութիւնը ցոյց տուած է եւ որ Համիտիյէի մէջ գտնուած եւ բռնապետական ու Միւֆթիի եւ համախոհներուն սադրանքով դեռ քանի մը օր առաջ արգիլած էր տեղւոյն Հայերուն եւ Հայ-Բողոքականներուն կոչնահարութիւնը»:

(Շար. 15)

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳ» ԿԱՐԳԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 13, ժամը ճիշդ 20·45ին
EGLISE SAINT VINCENT DE PAUL
5 rue de Belzunce — 75010 Paris
Entrée : Place Liszt — Rue Lafayette
Métro : Poissonnière / Gare du Nord
Parking: Franz Liszt

Նախագահութեամբ Թեմիս Առաջնորդ
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆի

Յայտագրին մէջ՝ Կոմիտասի, Գ. Ալէմշահի, Ալ. Սպենդիարեանի, Ա. Պատմագրեանի, Ե. Յովհաննէսեանի եւ Կ. Աֆրիկեանի գործերը։
(Առաջին ունկնդրութեամբ բազմաթիւ երգեր)։

Տոմսերը ապահովելու համար դիմել՝
— **M.C.A.** : 17 rue Bleue — 75009 Paris. Tél. : 01.48.24.63.89;
— **M.C.A.** : 9 rue de Madrid — 94140 Alfortville. Tél. : 01.43.76.55.89;
— **Membres de la Chorale** : 06.09.67.58.21 / 06.78.71.94.43.

Le Samedi 7 mars de 13h à 18h
et le Dimanche 8 mars de 13h à 17h
La Paroisse arménienne catholique de Paris
vous invite à venir à son

Grand bazar annuel de charité

Vous y trouverez : alimentetion orientale à emporter ou à consommer sur place, artisanat d'Arménie, braderie, livres, produits de beauté, articles ménagers, bibelots...

Le Dimanche une collation chaude sera proposée.

Nous comptons sur votre participation à ces journées d'amitié dont les bénéfices iront à nos œuvres.

13 rue du Perche — 75003 Paris
Métro: Filles du Calvaire/Hôtel de Ville
Bus : 75-29.

ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

Ս.Թ. Մարտի 12ին, Հինգշաբթի, Փարիզում կը բացուի ԵՐԵՒԱՆԻ ՊՈՒՐԱԿԸ։ Երեւանի պուրակի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը կը կատարեն Հայաստանի Հանրապետութեան արտաքին գործերի նախարար Է. Նալբանդեանը եւ Փարիզի քաղաքապետ Պերթրան Տըլանոյէն։

Այդ կապակցութեամբ Ֆրանսիայում Հայաստանի դեսպանութիւնը հրաւիրում է մեր բոլոր հայրենակիցներին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի բոլոր բարեկամներին Մարտի 12ին ժամը 10·30ին Կոմիտասի արձանի մօտ՝
(Place du Canada — Pont des Invalides, Paris 8e)
մասնակցելու այդ խորհրդանշական միջոցառմանը։

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un
VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le **1er avril.**
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org/voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org/colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômé(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
Adresse e-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008/11/activites-jeunes-20091.pdf

L'ASCENSION A LOURDES

Les paroisses arméniennes catholiques de France organisent

un Pèlerinage marial à Lourdes

sous la présidence
de **Monseigneur GREGOIRE GHABROYAN**
Evêque des Arméniens Catholiques de France

du mercredi 20 au samedi 23 mai
Départs de Paris, Lyon, Valence, St Chamond et Marseille.
Frais de voyage et pension complète dans un hôtel 3 étoiles : **350 euros.**

Pour inscription ou de plus amples informations, contacter le Père Curé de la Paroisse, ou appeler le Secrétariat de l'Eparchie. Tél.: 01 40 51 11 90

Les inscriptions seront closes le 10 mars.

— G2iA — COPEA —

2 DATES ESSENTIELLES A RETENIR POUR L'EMPLOI EN 2009

MAIRIE DU 9ème — Salle Rossini
6 rue Drouot — 75009 Paris

Le G2iA et COPEA proposent
Le Jeudi 5 mars à 18h30

CONFERENCE - DEBAT

EMPLOI : LES EFFETS DE LA CRISE, SOLUTIONS ET OPPORTUNITES
Avec **M. Richard FOLLIOT**, Manager de transition en ressources humaines, enseignent à HEC et à l'ISG, **M. Jean-Yves REMOND**, DRH des Galeries Lafayette, **Maître Françoise de SAINT SERNIN**, Avocate spécialisée dans le droit social et le droit du travail, **M. Jean-Paul VERMES**, Président de VMS France, Vice-président de la CCI de Paris.

°°°

Le Samedi 4 avril à partir de 14 heures
6ème FORUM EMPLOI JEUNES
«A la croisée des Réseaux»

Renseignements et inscriptions :
Mail : contact@giia.org
ou contact@copea.org
Tél. : 01 40 43 17 22

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ARNOUVILLE

● le samedi 14 mars — Soirée dansante animée par **Paul Baghdadlian**, accompagné de l'Orchestre Ani. Espace Aznavour - avenue P.-V. Couturier - 95400 Arnouville-lès-Gonesse.
Affiche COMPLET

*

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 9 mars — thème du jour : la journée de la femme**

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 4, 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

6 Մարտ, Ուրբաթ, 12րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցին
ժամը 19ին

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսի-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւնները կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։
Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին,
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք։ Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում։
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին,
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին։

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳԸ»

Ուրբաթ, Մարտ 13ին
Eglise Saint-Vincent de Paul
75010 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritai.. : N° 0609 K 84976

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 5

JEUDI
5 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884–1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22·154 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 84e ANNEE — N° 22·154

ԻԲՐԵՒ ՑՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Անոր համար բանաստեղծութիւնը ո՛չ պաշտօն էր, ո՛չ արհեստ։ Այլ կեանքի ձեւ։ Ամէն բան կը յանգէր անոր։ Կ'ուզէր ապրիլ ան կեանքի հնհնուքը վաւերական մարդու պէս՝ բանաստեղծօրէն, բանաստեղծութեամբ։ Ինք չէ՞ր ընտրած Յարութ Կոստանդեանի հաւաքածոյին այդ խորագիրը, որ կը հնչէր իբրեւ ծրագիր, ցանկութիւն, խոստում, քերթողական հանգանակ։ Բանաստեղծութիւնը՝ միջոց, միջավայր, նպատակ ու միջուկ։ Ինքզինք ստեղծելու կերպ։ Այսինքն՝ ապրեցնող գեղեցկութիւն։

Հոգեկան եղբայրութիւնը որ կը բաժնէր Փրովանսի լեռներու աքսորականին հետ, աւելի կենսաձեւի մը կը վերաբերէր քան գեղագիտութեան, քերթողականի։ Կոստանդեանի նման Զուլալ կը սիրէր ապրիլ բանաստեղծութեան հէքեաթը, կար ու չկարը, Թախծոտ պատրանքը, կամ, ո՞վ գիտէ, առասպելը, ան որ լքում ու սուգ չի գիտեր։ Յարութի չըքեղ, պերճաշուք լեզուն, բացարձակ էջի փնտռտուքը, իմացական ոլորտը Զուլալին չէն, որուն խօսքը կամովին, տեսակ մը վճռական որոշումով, կը զետեղուի հակոտնեայ տարածքի մը վրայ, աւելի մտերիմ, աւելի ներքին, Բանի հանդիսաւոր եւ ծիսական փայլէն զուրկ, դրեթէ առօրեայ աշխարհի մը մէջ։ Անոր յատակին՝ պաստերնաքեան «Կեանքը-քոյրս»էն մինչեւ «Նորատուզ» կարելի չէ չլսել խորունկ տրտմութիւն մը, պոլսերեան spleen մը, արդէն ապրած-չապրած կեանքի կոտտացող կարօտանք ու ցաւ։ Ասոնք բոլորը փոխն ի փոխ կու գան այդ անվերածելի, անվերծանելի հոգիէ՞ն։ Կոչեցէք զայն ռոմանթիք զգայնոտութիւն, կոչեցէք զայն գոյութեան տարապարհակ։ Գրուած է. «Այսօր-կամ վաղը- եւ կամ յաւիտեան... Նոյն տխրութիւնը՝ կոչուի ցաւ կամ սէր,- թէ կանք ու չկանք, կայ հովը միայն / ու կը դարձնէ նոյն սալը անհուն»։ Քնարական այս բանաստեղծութիւնը կը ծնի, կը սնանի տխրութենէն, կը սիրաբանի անոր հետ՝ մինչեւ այն օրը երբ, ինքնահերքումի անօրինակ տենդով մը, հայրենական կարօտախտ ու երեւանեան ծայրագոյն աքսոր կը սպաննեն զայն։

Կոստանդեանի իրենք իրենց վրայ փակ քերթուածներուն Զուլալ կը հիմնար ինչպէս տարաշխարհիկ ծաղիկներու որոնք կ'աճին անաւիկ տեղեր, սակայն անոնց ակամայ կը հակադրէր անաւարտ, կիսատ, գծիկներով ու կախման կէտերով լեցուն երգի կտորներ։ Հոս չէ՞ իր ինքնատպութիւնը։ «Շարունակելի»ն գիրքի մը անունը չէ, այլ գրելու կերպ մը, որ լքած է բացարձակ ամբողջի երազանքը, կը հետեւի ապրումին, ասոր տարօրէն մածուցիկ, անորոշադրելի գոյնին ու որակին, կը խուսափի հասնելէն եզրայանգող տարազի։ Զուլալի քերթուածները կրնան շարունակուիլ, ոչ միայն իր մտօ, այլեւ ընթերցողի մտքին մէջ ինչպէս նախագծուած մօթիւ տարբերակման մը համար։ Կը նմանին այն կառոյցներուն որ սատիկ հով մը կը ձգէ իր ետին։ Իսկ հովը ի՞նչ է եթէ ոչ բանաստեղծութիւնը։ «Ի սկզբանէ ոչ Աստուած կար, ոչ երկինք եւ ոչ երկիր· / կար հովը։ / Եւ հովը բանաստեղծութիւնն էր»։ Անսկիզբ հով, ուրեմն՝ անվերջ։ Եկող, պահ մը մնացող, գլուխը խոնարհող եւ մեկնող։ Իսկ «հրաժեշտը ողջոյն է գեղեցկութեան»։ Գաղթական, ոչ մէկ տեղ կեցող վարատական գնացք փնտռող միշտ ժամանակաւոր կայք։ Որով «լաւագոյն բանաստեղծութիւնը ցարդ չէ երգուած, երբեք, երբեք պիտի չերգուի»։ Լաւագոյն բանաստեղծութիւնը կը յամենայ ապառնիի մը հեռաւոր լոյսին մէջ, իսկ քերթուածը Զուլալի սիրած փոխաբերութեամբ մը՝ «արեւծաղիկն է» տոգորուած «մահուան գեղեցկութեամբ»։

Բանաստեղծութիւն երազող, բանաստեղծութեամբ արբեցած ու կեանքի աքսորէն զգետնուած՝ Զուլալ քիչ արտադրեց։ Ցարակարծիք մը չէ ասիկա։ Կարծես գրեց միայն երբ յուզումը, որ ներշնչում կը կոչեն, յաղթանակեց իր մէջ ապրումի հեշտանքին ու տքնանքին։ Գրեց ուրեմն հարկադրաբար այն որ յորդեցաւ, աւելցաւ իրմէ։

«–Ողջոյն – կենացդ – ու մնա՜ս բարով»։

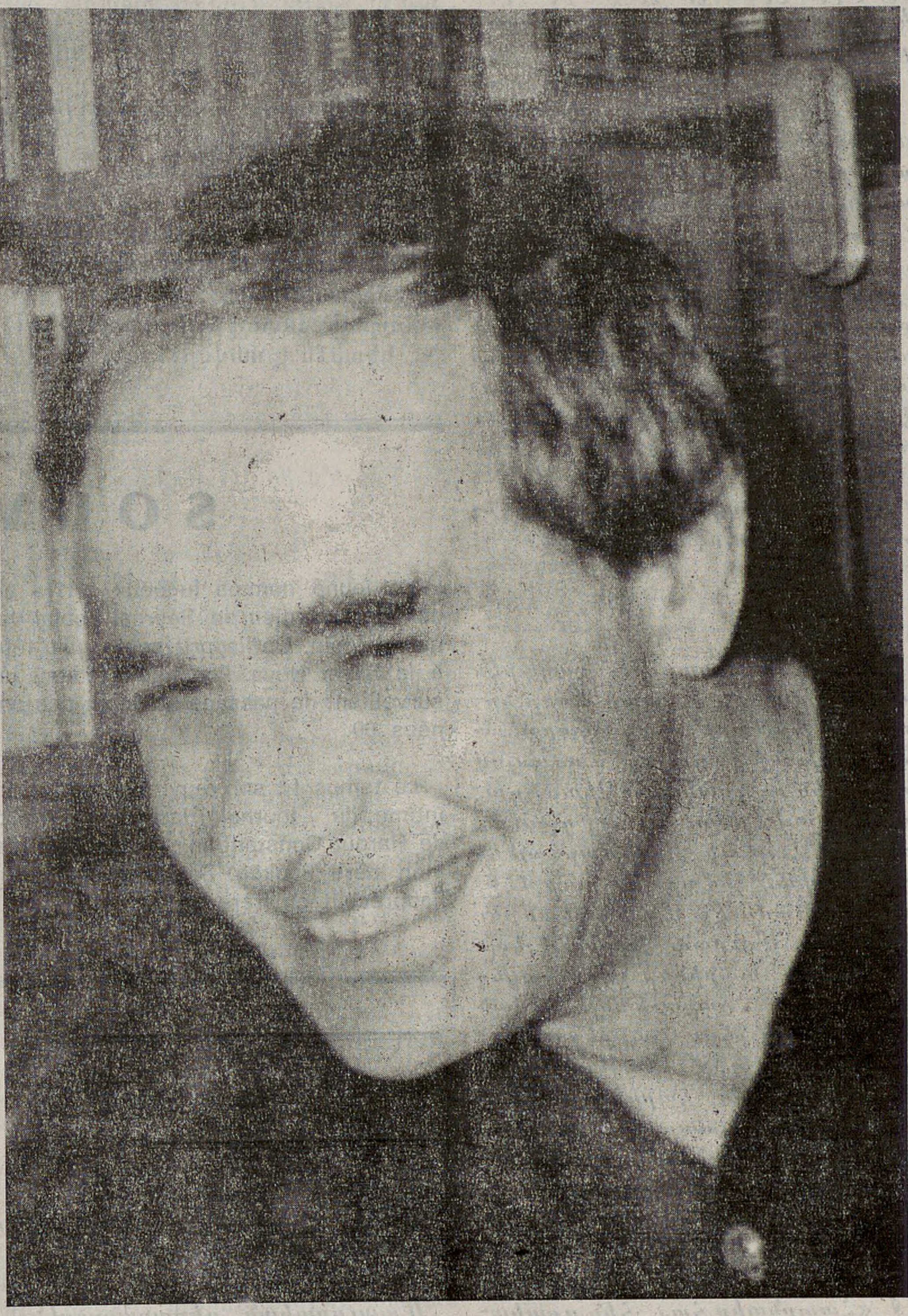

«ԻԲՐԵՒ ԹԷ ԳԱՐՈՒՆ Է ԱՅՍՕՐ»

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ու մենք կ'երթանք մեր անոյշ ընկերը թաղելու։ Մարած է իր հիւանդ ու թափառական օրերուն մեր անզօրութեան մաղմաղ մորմոքը. կորուստին ցաւը նոր տող կանչող վերջակէտ է այսօր։

Նոր տող, ուր Զուլալ նորէն կը յայտնուի այնպէս, ինչպէս ճանչցանք, սիրեցինք, կարօտցանք զինք. կեանքին տըրուած, խենթ ու ազնուական, ամէն պահ վիճելու պատրաստ, բայց նոյն ատեն երկու մեղմ խօսքով համոզուելու, ուրիշ բանի անցնելու սպասող։ Ձիւնածաղկին նման որ ձիւնի թանձր խաւին տակէն գլուխը արեւուն ցցելու պահուն կը սպասէ։

Մուսա լեռ՝ Եողունօլուք, Այնճար, Վենետիկ՝ Ս. Ղազար, Հալէպ, կուսակցութիւն, Փարիզ, նորէն Վենետիկ, Երեւան ու Միջերկրականի ափին վերջարան։ Լեռներու, ծովերու ետին մնացած մեկնակէտին վերադառնալու ոչ իսկ գիտակից, այլ անընդմէջ ճիգէն տարուած կեանք մը՝ իրը. ակէն փրթած առուակին պէս որ ափէ ափ կը նետուի, յանգելու համար խաղաղ, վերջնական հանգրուանին։

Ինք չհասաւ հոն. զարնուած ափերը Թուղթեր, տողեր, սէրեր, կարօտներ պահեցին իրմէ։ Ո՞վ մտածեց Զուլալին պահածին մասին։

Իր մեկնակէտը Մուսա լերան ամէնէն մեծ գիւղն էր։ Անոր բարձունքին վրայ մինչեւ այսօր քարաշէն եռայարկ տուն մը կայ. դրան վրայէն ժամանակն ու Նոր «տիրոջ» քերծելու ջանքը չեն կրցած ջընջել «Գազանճեան» արձանագրութիւնը։ Զուլալ երկու տարեկանին այդ դռնէն բռնեց գաղթի ճամբան։ Ու ամէն հանգըրուանի ստեղծեց Եողունօլուքի տան լայն սրտով մթնոլորտը։ Վկան այն անթիւ սեղանակիցներն են որոնք վայելեցին Պուշըշուառ 61ի Զուլալաստանը։ Աշակերտէն մինչեւ նախարար, մինչեւ առաջնորդ նախագահ, գրչի ընկեր, գործի ընկեր, բաժակի ընկեր, մօտէն ու հեռուէն ամէն ոլորտէն մարդիկ եղան անոնք։

«Ակումբ» կոչել կը սիրէր այդ վայրը ինք. ակումբ՝ ընկերականին ամէնէն լայն առումով։ Այսինքն՝ կերուխում, զրոյց, խաղ, վէճ, հակադրութիւն, երբեմն մինչեւ բախում։ Կ'անդրադառնայի՞նք, գիտակի՞ց էր թէ Եողունօլուքի բարձունքին լքուած տան դարձած արեւծաղիկն էր ինք։

Անոր ամէնէն մօտիկ տարբերակը ունենալու պատրանքը զինք տարաւ օր մըն ալ Երեւան։ Տունը՝ տուն, պարտէզը՝ պարտէզ, վարդենի ու ծիրանենի ու նռնենի. բայց «Լեզուն չի՛ ներդաշնակեր / գիս այստեղ հասկցող չկա՛յ»... Եւ հոն որ թափառումին, որոնումին վերջնագիծն էր, օր մը յուսախաբութիւնը թարգմանուեցաւ «Գեղեցիկ գերեզման մը այս բոլորը»ով։

Հիմա աւարտած են իր որոնումները, թափառումները. տառապանքն ալ։ Կ'երթանք զինք հողին յանձնելու խուլ վայր մը որ ո՛չ մէկ լարով կը կապուի Մուսա լերան իր գիւղին, Ս. Ղազարին, Պուշըշուառին, Նորքի այգիներուն։ Վերջին ու վերջնական աքսորավայր։ Դիպուածը այդպէս ուզեց։

Մնացածը կարօտն է, բացակայութեան լեղին. անոնցմով՝ մեր աղուոր լեզուին բաժին սուգը։

«Իբրեւ թէ գարուն է այսօր»...

ՔՈՒՐՄԸ

ԽԱԶԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ինչպէ՞ս յիշել 34 տարուան կապ մը, ոգեկոչել բարեկամ մը եւ այդ կապի վերիվայրումներն ալ, տեւակա՛նն ալ։

Հանդիպեցանք 1975ին, «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ, երբ ես նորելուկ գըրող մըն էի։ Միասին քալեցինք 10րդ Թաղամասէն մինչեւ 3րդը, ուր ես իջեւանած էի Մառէի մէկ պանդոկին մէջ։ Սկիզբը մեր խօսակցութեան նիւթը 1950ական Թուականներու Հալէպն էր, բայց այդ քայլապտոյտի ընթացքին նըշմարեցինք որ մեր հասարակաց հետաքրքրութիւններու առանցքը գրականութիւնն է։ Սրճարանի սեղանի մը շուրջ շարունակեցինք խօսիլ, թափառելով հայ գրականութեան այգեստանին մէջ, նշելով սէրեր եւ համակրութիւններ, արձակելով վճիռներ։ Զուլալ վճռարձակ էր, կրքոտ դատումներու հակամէտ։ Ժամեր ետք, մեր խօսակցութիւնը կ'աւարտէր երբ պատահականօրէն լսի որ ցաւօք սրտի, հմտութիւնն ու ժամանակը չէի ունեցած ԺԵ.-ԺԶ. դարերու գրականութիւնը լաւ ուսումնասիրելու, թէեւ հըրապուրուած էի Մկրտիչ Նաղաշի, Գրիգորիս Աղթամարցիի այն գրութիւններէն՝ զորս կարդացած էի։ Հոն հայկական լարը եւ պարսկական ու սուֆի միսթիքեան աշխարհիմացութիւնը միասին կը հնչեն, անոնց գործին մէջ բարդ եւ հըմայիչ արդիւնքով։

Զուլալ վերստին բռնկեցաւ, սկսաւ յիշել, արտասանել, մեկնաբանել։ Ակընյայտ էին իր սէրն ու հմտութիւնը մեր միջնադարեան գրականութեան հանդէպ։ Անկէ ետք, գոնէ տասնամեակ մը, փարիզեան մեր հանդիպումներու խօսակցութեան առանցքները գրականութիւնը եւ հայկական ահաբեկչական շարժումն էին։ Բայց եթէ երկրորդին մասին իր կարծիքները յատուկ հմտութեան, գիտելիքներու, խոր վերլուծումներու արդիւնքը չէին, գրականութեան մասին կը խօսէր մանրամասնութիւններու տիրա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶՈՒԼԱԼ՝ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԴԱՍԸՆԿԵՐՍ

Այդ օրը ճաշարանին մէջ ամէնուն դէմքին վրայ տխրութիւն մը կար:

Մենք՝ դասընկերներս, չէինք հասկցած թէ ինչո՞ւ Զուլալ չուզեց չարունակել...:

Հ. Ներսէս Տէր Ներսէսեան բոլորովին կորսնցուցած էր իր մշտական քաղցր ժպիտը: Այդ օր ինք կորսնցուցած էր հայերէն լեզուի ամենախոստմնալից աշակերտը որ միշտ մեզմէ քայլ մը առաջ էր գրաբարի բարդ հարցումներ ուղղելու իր ուսուցիչին որուն հանդէպ ունէր մեծ յարգանք:

Հ. Եղիա Փէչիկեան՝ Ջաւախքի ծնունդ այդ բացառիկ Մխիթարեանը որ իր հայրենակից Հ. Վահան Յովհաննէսեանի հետ հայրենասիրական հզօր շունչ ներարկած էին մեր պատանի հոգիներուն, գիտէինք թէ որքա՜ն յոյսեր դրած էր Մուսա լերան զաւակ՝ այդ ըմբոստ եւ ուղղամիտ աշակերտին վրայ... այդ օր փշրուած անձի տրպաւորութիւն կը ձգէր:

Մեր հարցումին թէ ինչո՞ւ չփորձեցիք արգելք հանդիսանալ իր մեկնումի որոշումին, պատասխանեց.

— Ինչպէ՞ս զսպուէր այդ ազատամիտ, ըմբոստ հոգին վանքի չորս պատերուն մէջ:

Հ. Փէչիկեան իրաւունք ունէր: Զուլալ չէր սիրեր կաշկանդող կապանքներ, պարտաւորող կանոններ. այն միակ օրը որ «Ազդարար» (պատասխանատու ներքին կարգով) նշանակուեցաւ իր դասընկերներուն վրայ, մեզ հաւաքեց դասարան եւ հանդիսաւոր կերպով յայտարարեց.

— «Եղբայրներ, ազատութիւննիդ առէ՛ք, ըրէ՛ք ինչ որ կ'ուզէք, սորվիլ, կարդալ, գրօսնուլ, ազատ էք...»: Նոյն երեկոյ պաշտօնանկ եղաւ իր «Ազդարարի» աթոռէն:

Զուլալի սրամտութիւններն ու ընկերական կատակները պարբերաբար կը համեմէին դպրեվանքի մեր միապաղաղ, ժամացոյցի պէս լարուած օրերը:

Առաւօտ մը երբ մեր յարկաբաժինի զանգը հնչեց, Զուլալ ցատքեց դուռը բանալու. Ֆրանսերէնի ուսուցիչ Պարոն Ժանն էր, մարսիլահայ Ուլուհոճեանը, որ հազիւ մի քանի նախադասութիւն կը հասկնար հայերէն: Ան կանոնաւոր ճշգրտութեամբ Ֆիկարոյի թիւր անութիւն դասարան կը մտնէր, Մոբիաքի օրուան յօդուածը կարդացած եւ առաջին կէս ժամը կ'անցընէինք իր սիրած գրողին մասին խօսելով, առանց ով ըլլալը հասկցած ըլլալու...

Դուռին բացուիլը եւ փակուիլը ակնթարթ մը տեւեց: Զուլալ երկար սրահին մէջ ծիծաղելով դասարան մտաւ առանձին.

— Եղբայրներ. Պն. Ժանին ըսի որ այսօր c'est la fête des Աղուհացից... (քառասնօրեայ պահքի առաջին օրը): Պ. Ժան բարկացաւ դուռը փակեց գնաց. «ինչո՞ւ ինծի սկիզբէն չըսիք. ես պարապ տեղ մինչեւ հոս եկայ»...:

Որպէս «պատիժ» ամիս մը զրկուեցանք Ֆրանսերէնի դասերէն:

* * *

Զուլալ մեկնեցաւ Ս. Ղազարէն բայց իր կեանքի մնացած մասը նուիրեց Մխիթարի գաղափարականին, անխոնջ ծառայող դառնալով հայ գիրին եւ գրականութեան, դասաւանդելով լեզու եւ հայ գրականութիւն Հալէպի Մխիթարեան եւ Քարէն Եփփէ ճեմարաններուն մէջ, Փարիզ՝ Սամուէլ Մուրատեան եւ Վենետիկ Մուրատ Ռափայէլեան ուր երկար տարիներ շարունակեց Հ. Մեսրոպ Ճանաշեանի սկսած «Գրական ցոլքեր» շարքերու հրատարակութիւնը՝ հայերէն լեզուի բարձրագոյն կարգերուն համար, վերահրատարակեց իր շատ սիրելի դաստիարակ՝ գրականագէտ Հ. Կիւրեղ Քիպարեանի «Պատմութիւն հայ հին գրականութեան» կոթողային աշխատանքը. եւ պատրաստեց զոյգ ստուար հատորներու մէջ «Հատընտիր հայ հին գրականութեան» (արձակ եւ բանաստեղծութիւն) բացառիկ խնամքով աշխատանքը:

Զուլալ Ս. Ղազարի երկարատեւ կեցութիւններու ընթացքին բացառիկ սիրով կը խնամէր եւ կը ջրէր քարայարկի ծաղիկները ու բոյսերը, կարծես մէյ-մէկ քերթուածներ ըլլային:

Զուլալի վերջին հանգստավայրը միայն Ս. Ղազար կրնայ ըլլալ իր սիրելի դաստիարակներուն կողքին:

Քունդ անուշ սիրելի եւ ըմբոստ ընկեր:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊՉՏԻԿԵԱՆ

ՄԵՌԵԼՈՑ

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Գիշերը հսկայ մեռելակառքն է,
մենք անմխիթար յուղարկաւորներ,
լալով՝ ապրուած բաներուն համար,
կ'երթանք թաղելու լոյսերը
մեռած:

Յուղարկաւորի տրամադրութեամբ
ո՞վ կրնայ կանչել
— փա՜ռք ապրողներուն:
Ո՞վ կրնայ սրբել
գերեզմաններու սեւցած քարերէն
մահկանացուի եւ կամ անմահի
խօսքը անիմաստ
եւ ուրախ սրտով ելլել հազներգել
թէ կեանքն է անվերջ:

Անգա՜մ մը գոնէ
արեւը ծագէր ժամանակէն դուրս
ուր յիշատակներ չունենայինք
մենք
սահմանափակող, լոյսը մեռցնող
գիծերու նման:
Անգա՜մ մը գոնէ մեր սրտերուն մէջ
հովեր բերելու երբ ոյժն ենք
վատներ
բարձրացող ալիքը չփշրուէր:
Փոխան անձկութեան
կարօտը կոչուէր յաւիտենութիւն՝
սէր, կեանք, մահ եւ կամ ուրիշ
որեւէ անելորդ բառով:

SOUVENIR

Un jeune homme fugueux arriva au collège arménien de Sèvres. Zoulal venait de loin. On l'apprit poète, une tête à la Sayat Nova. Pour nous c'était un surveillant de passage au début des années 60.

Le temps fit son œuvre, et ce fut un intime du journal Haratch, d'Arpik, de Harout Constantian, le vieil ami de mon père Papkèn. Zoulal touchait. On l'appréciait en frère de vie.

Il venait souvent nous voir en Haute-Provence avant son départ pour Erevan. Comment l'oublier en ami-chauffeur le jour de mon mariage ? Ardant en amitié, comme à boire, à vivre, à être, cachant de sa vaillance la déchirure secrète dont il ne parlait pas, seule visible dans une moue dédaigneuse. Bien qu'ami, de son lot il garda le secret. «A ta santé Zoulal !». Tu nous restes présent.

Jean-Pierre BODOSSIAN

ՍՐՏԻ ԽՕՍՔԵՐ

Մարդ՝ ինքնատիպ տարազով եւ ապրումներով հարուստ:

Մտաւորական՝ գերազանցօրէն:

Բանաստեղծ՝ կեանքի յուզումներով, սէրերով, երազներով եւ ցաւերով լեցուն:

Բայց նաեւ ազգային գործիչ:

Զուլալ Գազանճեան ինծի համար այս ամբողջն էր եւ աւելին:

Աւելի՛ն, որովհետեւ բաժնած ու վայելած ենք բարեկամութեան, մտերմութեան գեղեցիկ ու անմոռանալի պահեր որոնք աւելի ծանր կը կշռեն քան որեւէ միտք ու զգացում զոր կրնամ արտայայտել այս ուշացած պահուն երբ հողը կը սկսի մսիլ, երբ հրաժեշտի արցունքը կ'իջնէ, երբ մեր սիրելի եւ անզուգական բարեկամն ու ընկերը առյաւէտ կը մեկնի քարացած հայեացքով մը՝

«արեւծաղկի, արեւծաղկի՛ մը մահուան գեղեցկութեամբը խորունկ»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՀՄՈՒՏ ՄՇԱԿԸ

Ճիշդ երեսուն տարի առաջ Զուլալ Գազանճեանին վերստին հանդիպեցայ, Փարիզ: Անկէ առաջ զինք վերջին անգամ տեսած էի Հալէպ, 1961ի ամառը, քաղաքը իր լքելուն: Հալէպ, հայերէնի ուսուցիչներէս մէկը եղած էր, Մխիթարեան վարժարանի աշակերտութեանս շրջանին: Իրեն կը պարտիմ կարեւոր մաս մը հայերէն լեզուի պաշարմունքիս: Հալէպէն իր մեկնելէն ետք, իր տիպարը միշտ վառ մնացած էր մեր, պատանի աշակերտներուն յիշողութեան մէջ: Իր մահով ոչ միայն մեզմէ առյաւէտ կը բաժնուի հայ բանաստեղծ եւ գրող մը, այլ նաեւ հայերէն լեզուի հմուտ մշակ մը, որ զայն խոր կերպով կը զգար: Ան իրեն համար միայն լեզու չէր, որպէս մեր գոյատեւման հիմնական կռուան, այլ՝ նաեւ ապրում, զոր իր գրական վաստակով լաւագոյնս արտայայտեց:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԵՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

ՍԻՐԵԼԻ «ՅԱՌԱՋ»

Զուլալին մահուան գոյժը ընդդարար անընդունելի էր, ինչպէս մերժելի է Ֆրանսահայ որեւէ գրողի անհետացումին գաղափարը: Զունինք այլեւս պերճանքը նոյնիսկ նուազագոյն մխիթարանքի մը, քանի մեկնողը կը կորսուի անհետ, առանց նուազագոյն յոյսի թէ կորուստի մը կողքին — որքան ալ ինքնին անփոխարինելի ըլլայ — պիտի գայ նոր մը, մեր նայուածքները իր վրայ սեւեռելու համար: Այս մտահոգութիւնը ընդհանրական է Սփիւռքի համար, քանի որ տերեւաթափը պիտի շարունակուի մինչեւ որ ծառը լերկնայ: Անցեալ շաբաթ մեր գրական կեանքը ողբացած էր կորուստը Գրիգոր Շահինեանին, ուրիշ կիսադարեան նշանաւոր ներկայութեան մը: Կոթթըրտամուրունկ: Ներեցէք որ սեւ կ'որոճամ:

Հայկական Արեւելքէն էր Զուլալ որ որպէս արժէքաւոր գրող կը ներկայացնէր նաեւ Արեւմուտքը: Ընդգալի ներկայութիւն մըն էր ֆրանսահայ կեանքին մէջ, ձայն մը եւ ամրոց մը՝ հայերէն լեզուին եւ ոգիին:

Խորազգած ցաւակցութիւններս «Յառաջ»ին, որուն նոր սերունդի հարազատ աղօթմէ մէկն էր հանգուցեալ գրողը:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ԿԱՐՕՏԻ ԿՂԶԻՍ

Սիրելի դաստիարակ ուսուցիչիս՝
Հ. Կիւրեղ Վրդ. Քիպարեանին

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

«Իրիկնաժամին,— ըսաւ բանաստեղծը —, տո՛ւր ձեռքդ, ցաւս, եւ ասկէ եկուր»:

Իրիկնաժամին, ես՝ քու ցա՛ւդ, սիրելիս, միւս բանաստեղծին հետ, կարօտիս գեղեցկութեամբը հիւանդ, կը կրկնեմ.

— Հո՛ն, սիրելիս, հոն կ'ուզեմ որ տանիս զիս:

Վենետիկի լճակին մէջ փոքրիկ կղզի մը կայ. Ս. Ղազար: Տակաւին ոչ մէկ սիրողի աչքը չէ եղած խորունկ ու թովիչ այդքան: Գեղեցիկ արցունքի մը համար ես պատրաստ եմ մեկնելու, սիրելի՛ս,

Հո՛ն, սիրելիս, հոն կ'ուզեմ որ տանիս զիս:

Իրիկնաժամին տար զիս: Եւ թող գարուն ըլլայ: Մանկութիւնս՝ վերադարձած իր մաքուր երազները փռէ ալիքներուն վրայ եւ տակաւ հեռացող պալատներուն: Ոսկի գոյնով թող մօտենայ կարօտի կղզիս: Առաջին անգամ լռութիւնը սիրեմ զանգակատան մը վրան կախուած երազի մը՝ մանուկներուն միայն ժպտող Աստուածամօր անոյշ, անո՜յշ աչքերուն մէջ: Սիրելի՛ս, ե՛ս՝ ցաւդ ու տխրութիւնդ այսօր, ես՝ չարութիւնդ, գիտցիր՝ թէ օր մը բարի եմ եղած, իմ բարութեանս կղզին եմ եկած, եւ հիմա, հին երգի մը դառնալու պէս՝

Հո՛ն, սիրելիս, հոն կ'ուզեմ որ տանիս զիս:

Գեղեցիկ է Վենետիկը արեւուն տակ: Լիճը ծնծղայ է ու հոգիները ծափ կը զարնեն ցնծագին: Իրերն իսկ բանաստեղծ են՝ վերջալոյսներուն: Բայց ըսէ՛, սիրելիս, դուն տեսա՞ծ ես Վենետիկը մշուշին մէջ: Պալատները քուրմեր են եւ տխուր բանաստեղծութիւն մը կը փսփսան: Կղզիս կը փոքրանայ ու կ'ամփոփուի տխրութեանս մէջ՝ լուռ ու մտերիմ: Դժէ՜ն բան է կարենալ տխուր բաները սիրել, գեղեցկութիւն գտնել անկումի մէջ ու ցաւելով հանոյանալ: Դուն տեսած չես Վենետիկը մշուշին մէջ, լաւ որ չես տեսած, երբ հոգիներն իսկ մթնած են եւ մեկնիլ փափաքող նաւերուն ուղեցոյցը տխուր զանգ մըն է միայն. տա՛նկ... տա՛նկ...: Օ՜ հեռուներուն մահազանգ այդ կանչը. թաղմանական հանդիսութեամբ իմ շքերթը անծանօթին: Օ՜ սիրելի՛ս, ես կը սիրեմ Վենետիկը մշուշին մէջ, երբ քիչ մը աւելի բարձր, երկինքին մէջ կ'արձանանան երկու զանգակատուն, երկու արցունք, երկու ապրում, երկու անջատ՝ զիրար փնտռող անբախտ անուն՝ զորս երբեք, կեանքը երբեք չմիացուց: Իմ առաջին անկումներուն քաղցրութեանը կարօտն ունիմ,

Հո՛ն, սիրելիս, հոն կ'ուզեմ որ տանիս զիս:

Հովը ալիքի եռաչանք ունէր, փշրուող բան մը՝ ափին չհասած: Կը քալէր մութը կամարներուն տակ՝ մեռած տերեւի քաղցր խարշափով: Մեկնող հոգիներուն նամքան գեղեցկացնող լոյսեր ունի Վենետիկը՝ աշուն գիշերներուն: Ցաւ մըն էի արդէն եւ քեզի՛ եկայ, սիրելի՛ս, եկայ քո՛ւկդ ըլլալու: Եւ՝ քու գիշերդ, քաղցրացնելու, յուզելու՝

Հո՛ն, սիրելիս, հոն կ'ուզեմ որ տանիս զիս:

Բացուէ՛, առաւօտ:

Լուռ եկեղեցւոյ խորանին ետեւ ապակիներ կը կարմրէին: Արեւագալ էր: Լոյսն յուշիկ յուշիկ կու գար մօր մը պէս, մայրական ձեռքի քնքոյշ զգուանքով կը շոյէր աչքերն աղօթողներուն: Արեւծաղիկներ էին նակատները եւ կը բարձրանային լոյսին՝ տիեզերքին միանալու: Եւ լոյսն ի լուսոյ ծնունդ՝ Աստուածն էր՝ այնքա՜ն պարզ, բարի ու հասկընալի: Սիրելի՛ս, տա՛ր զիս, տար զիս արեւո՛ւն, վերջին աղօթքիս ու իմ առաջին բանաստեղծութեան: Որդի՜ կորստեան՝ ե՛ս՝ դառնութիւնդ, դուն՝ իմ տառապած, իմ ծունկի՜ ըսող խաբուած մայրութիւն.

Հ՛ոն, սիրելիս, հոն կ'ուզեմ որ տանիս զիս:

Սուրբ Ղազարի մէջ մեծ մեռելներով փոքրիկ գերեզմանատուն մը կայ: Տակաւին տղայ՝ ես բեռելներուն հետ մտերմացայ. մահը սիրեցի: Տեսայ, որ մեռելները տարած են ամէն ինչ ու կեանքը պարպած իր մեծութենէն: Տակաւին տղայ, հո՛ն, նախանձեցայ ու փափաքեցայ մեծ մեռելներուն հետ վիճակ փոխել: Կ'ապրիմ գերեզմաններուն գեղեցկութեամբ ու գթութիւն չեմ հայցեր: Ես քու ցա՛ւդ եմ, ըսի, սիրելի՛ս, տար զիս մեռելներուս ու վերադարձիր դուն ուրախ կեանքին:

ՉԿԱՅ ԶՈՒԼԱԼԸ...

Արդէն քանի օր գլխիս մէջ անիւի պէս պտըտւում են երեք տող. «կտոր թուղթի մը նման / այնպէս անհոգ, անտարբեր / կ'այրեմ սէրս այս գիշեր...»:

Չկայ Զուլալ Գազանճեանը:

Իմ եւ Զուլալի Երեւանում սկսուած ծանօթութիւնը (Զարենցի 90ամեակի օրերին) վերաճեց ընկերութեան 1988ին, երբ նրա հրաւէրով (կրտսեր եղբօրս՝ Վարդանի բուժման նպատակով) գնացել էինք Փարիզ: Այստեղ՝ ռիւ տը Ռոշըշուարի հիւրընկալ բնակարանում, որն այն տարիներին իսկական ուխտատեղի էր Հայաստանցիներիս համար, ես շատ առումներով նորովի էի յայտնաբերում Սփիւռքի գրականութիւնը, մասնաւորապէս Սարաֆեանի արձակը, Յարութ Կոստանդեանին, այստեղ էլ հանդիպեցի վերը յիշատակածս տողերին:

Լսէր ինձ Զուլալը, անպայման կ'ասէր՝ ինչո՞ւ այս տողերը կը յիշես, սա, կ'ասէր, իր լաւագոյն բանաստեղծութիւնը չէ, եւ թերեւս իրաւացի լինէր: Իսկ ես, ինձ համար էլ անսպասելի, Զուլալի վաղ շըրջանի հէնց այս բանաստեղծութիւնն եմ յիշել երեւի այն պատճառով, որ, ցաւօք, անողոք ժամանակի առաջ անզօր, «կտոր թուղթի մը նըման» այրւում ենք ամէնքս, խաղաղ, թէ անհանգիստ, հաշտ, թէ ըմբոստ այրենք մեր կեանքը, ինչպէս որ ամէն օր այրուելով այրեց ինքը՝ տաղանդաւոր բանաստեղծ, բացառիկ մարդ Զուլալ Գազանճեանը: Մեզ թողնելով յուշը իր մասին, իր բանաստեղծական ինքնատիպ հատորները, իր ուրոյն գրական վաստակը, քանզի, ո՛վ մխիթարութիւն, չի այրւում, չի կորչում հէնց այն, ինչը դիւրավառ թղթին է յանձնուել:

Եւ, այնուհանդերձ, տխուր է: Եւս մի կարեւոր տեղ թափուր մնաց: Զուլալ Գազանճեանի տեղը:

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԶՈՒԼԱԼ
ԿԱՄ
ԿԵԱՆՔԸ ԻԲՐԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ԶՐՈՅՑ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ

Տարիներ առաջ, երբ «Յառաջ» օրաթերթի էջերուն վրայ կը գրէի քու մասիդ, այնպէս սիրած էի եւ մտածած խորհրդանշել քեզ՝ որ կ'ապրէիր պոէտի մը շունչով, կը դիտէիր աշխարհը, ձերբազատած անոր ծանրութենէն, հայեացքդ սեւեռած շուքերով ողողուած այս աշխարհէն անդին, յանձնուելու համար մենութեանդ՝ քեզի ընձեռած քաղցրութեան ու բանաստեղծ հոգիիդ մտորումներուն:

Կեանքը ապրեցար եզակիօրէն, քեզի յատուկ համոզումներուն սընունդ տալով, եւ մենք սիրեցինք քու ընկերութիւնդ, քու ներկայութիւնդ, որով կը փոխանցէիր օրուան անցուդարձերէն քաղած խոհերդ, Հայոց գրական անդաստանէն եւ առհասարակ մեր մշակութային հողերէն ծագած առաջարկներդ, ինչպէս նաեւ նորանկախ Հայաստանի մասին յոյսերդ ու ակնկալութիւններդ, ուր հասակ՝ ազատ հայրենիքի կարօտդ իրականացած տեսնելով, գացիր հաստատուելու այդ հողին վրայ, ապրումներուդ եւ զգացումներուդ հարազատութեան վկայութիւն տալու: Գուցէ նաև այս պատճառով գրաւիչ էիր ու եզական երբ կը փոխանցէիր մեզի մեր դասական գրականութեան նկատմամբ հիացմունքդ ու փարումդ, Ոսկեդարու մեր տիտաններուն գովքը հիւսելով, որոնց գործերուն տուիր արտայայտութիւն մեր աշխարհաբար լեզուով, ցոյց տալու համար պերճանքը մեր աշխարհաբարին, վարուժանեան կորովով ու հմայքով եւ անոր նրբութիւնն ու ճկունութիւնը մեծարենցեան թաւշութեամբ:

Սիրեցիր մեր լեզուի բառերը եւ տուիր անոնց իմաստ համաձայն անոնց իրաւութեան ու պարունակած բերրի արտայայտութիւններուն: Բանաստեղծ էիր, հեռու արուեստակեալ բռնազբօսիկ փնտռտուքներէ, գրեցիր, յանձնուեցար բառին այնպէս՝ ինչպէս բառը՝ աւելորդ չպարումներէ զերծ, քեզի կը յանձնուէր որպէսզի քեզմով, իր հարազատութեան մէջ հաղորդէր թովչանքը գեղեցկութեան:

Բանաստեղծական թռիչքներդ քեզ հասցուցին գեղեցիկի պաշտամունքին, առանց սակայն եսասիրական չահագործումներու, այլ իբրեւ ցոլացումը «է»-ին որ, խորհրդասքօղ էութեանդ մէջ դրած էր իր բոյնը, երբ պատանի տարիներուդ հոգիդ կը սնանէր, Մխիթարեան մենաստանի, Սուրբ Ղազար կղզիի մէջ թափառող Մխիթար Աբբայի հայաշունչ ու աստուածամերձ հոգիով եւ քեզի դաստիարակ վարդապետներու օրինակով, որոնց հանդէպ ունէիր միշտ անխառն սէր ու յարգանք անվերապահ: Անոնց յիշատակն ու օրինակը քեզ բերին վերջին տարիներուն դարձեալ հոն, եւ այս անգամ նուիրուեցար տենդագին հրատարակչական աշխատանքի, շարունակելով գնահատելի գործը Հ. Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեանով սկզբնաւորուած, ներկայ ժամանակներու անհրաժեշտ, Զարթօնքի սերունդի նուիրուած՝ Գրական Յոլքերու հրատարակութիւն, դիւրացնելու համար անոնց ծանօթութիւնն ու ընթերցումը ջանասէր հայ աշակերտին, ինչպէս նաեւ նոյն դիտաւորութեամբ եւ հեռանկարով խանդավառ՝ լոյս ընծայեցիր Հ. Կիւրեղ Վրդ. Քիպարեանի դիւանէն, Հայոց հին մատենագրութեան նուիրուած, բանասիրական ու գրական՝ խորաթափանց վերլուծումներով ծաւալուն հատորը:

Յառնուածքով եւ մշակոյթով դասական էիր, չէիր ալ կրնար տարբեր ըլլալ, երբ Մխիթարեան շունչը հաղորդ ըրած էր քեզ յունական ու լատինական եւ առհասարակ եւրոպական գրականութեան, որոնց գաղտագողի ընթերցողն էիր, առանձնանալով վանքի վարժարանի գրատան մէկ անկիւնը: Սակայն չէիր կրնար նաեւ հրաժարիլ քեզ ոգեւորող ինքնութենէդ, Զարենցեան հեռքերով, որ ինքնաբուխ անմիջականութեանդ դրոշմը կը կրէր եւ անհրաժեշտօրէն կ'ուզէր արձագանգել ի՛ր ներկան, հիւսել ի՛ր երգը, քու մէջ յածող եզական ոգիիդ տաղանդով. եւ տուիր մեզի հատորներ բանաստեղծական, խորագրելով զանոնք սեփականութեան մը հրայրքով, անձնական մտերմութեան մը դրոշմով եւ զանոնք խորագրեցիր — «Կեանքը Քոյրըս», «Արեւծաղկի մը նման», «Նորատուզ», «Շարունակելի» — որոնք առնուած առանձին՝ քնարերգութիւն մըն են եւ քեզ կը յայտնաբերեն, տղայ օրերէդ մինչեւ հասուն տարիքի զգայականութեանդ այլայլումները, ուր եթէ կը կերտուին երազներ, եւ կը փշրուին ապրումներ սակայն դարձեալ ու միշտ կը յանձնուին կեանքին, սրտակից ընկերիդ... քրոջդ... եւ դեռ շարունակելի... որովհետեւ կեանքը դադար չունի, ինչպէս իմ այս գրոյցս քեզի հետ այս պահուս, երբ ժամանակն անգամ առանց կանգնելու կը յանձնուի յաւիտենականութեան, երբ, ձգած հին օրերուդ թափառումները, բանաստեղծ հոգիիդ հետապնդումներուն իմաստ տուող Գեղեցկութեան դուռը հիմա կը զարնես:

Այսօր քու տեսիլդ աւելի քան երբեք կը գրաւէ մեզ, երբ տկարակազմ մահկանացուդ ազատ թռիչք կու տայ հոգւոյդ, եւ թափանցիկ իրականութեամբ կը տողանցէ քեզ սիրողներուս երեւակայութեան պատուհաններէն անդին, անգամ մը մը եւս ըմբոշխնելու խորաթափանց ու հանդարտ նայուածքիդ սեղծած մտերիմ հաղորդականութիւնը, եւ այն ինչ որ բանաստեղծական երանգով տուիր մեզի իբրեւ դաւանանքդ, խոհիդ մէջ, քե՛զ ցոլացնող խօսքերով, եղաւ արդարացումդ գոյութենական, երբ ըսիր.

Հիմա ամէն ինչ կը հասկնամ
հիմա կը ներեմ ամէնուն
աչքերս կը սրբագրեն բոլոր
թերութիւնները
կ'ընեմ այնպէս որ ամբողջանան
ուրախութիւն ու ցաւ
որ աշխարհին բան չպակսի

Ո՛չ իսկ ես

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ՎՐԴ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

պետելով։ Մխիթարեան իր ուսուցիչներու սէրը՝ հայ լեզուի եւ գրականութեան հանդէպ, արմատացած էին իր մէջ, անսովոր ու եզակի արդիւնք տալով։ Յարութ Կոստանդեանի անձին եւ երկին հանդէպ իր ունեցած խոր յարգանքը նաեւ մղիչ ուժ մըն էր այդ տարիներուն։ Բազմաթիւ հայ բանաստեղծներու ծանօթութիւնը ըմբոշխնած եմ։ Զուլալը այն քիչերէն էր՝ որ իր գրութիւնները չէր չափորեր, այլ իր գրական հերոսները, որոնց գործերը սերտած էր մօտէն ու սրտով։

Մեր բարեկամութիւնը շարունակուեցաւ, սակայն խօսակցական առանցքը փոխուեցաւ, 1988էն ետք։ Հայաստանի դէպքերը եւ տիրապետող քաղաքական անձերու կեցուածքը, դիրքերը, նկարագիրն ու վարուելակերպը բոլորս կը հետաքրքրէին, մանաւանդ որ անոնք Փարիզ ալ էին, յաճախ «Յառաջ»ի խմբագրատունն էին, մանաւանդ՝ Վազգէն Մանուկեանը, բայց նաեւ աւելի անուղղակի կերպով, Լեւոն Տէր Պետրոսեանը և Վանօ Սիրադեղեանը։ Այդ օրերուն՝ Զուլալի հացէն, Բոշըշուա փողոցի իր յարկը՝ պանդոկ, իջեւան եւ «վերնատուն» մըն էր մանր ու մեծ քաղաքական գործիչներու համար։ Օղին եւ կարծիքները կը հոսէին, եւ անխուսափելիօրէն, կիրքերը կը բռնկէին։ Այդպէս անցան տարիներ, մինչեւ որ այդ բոցն ալ գրեթէ շիջեցաւ։

Վերջին տասնամեակին երբ ես Փարիզ էի, ան յաճախ Հայաստան էր, եւ մեր հանդիպումները նուազեցան, ու մեր խօսակցութիւնները վերադարձան դէպի գրականութիւն, նիւթեր ունենալով իր խմբագրած միջնադարեան - դասական գրութիւնները, ուր ես աւելի սիրող - ուսանողի հանգամանք ունէի։ Ինք՝ հմուտ, եւ վճռարձակ քննադատի։ Շատ բան փոխուած էր, Հայաստանէն մինչեւ իր առողջութիւնը։ Երկուքիս մօտ ալ նուազած էր ուժականութիւնը, բայց երբե՛ք՝ հայ գրականութեան, յատկապէս դասական բանաստեղծութեան, հանդէպ իր սէրն ու կիրքը։

Կորսնցուցինք խօսակից մը, ընկեր մը, եւ հայ գրականութիւնը՝ իր սակաւաթիւ քուրմերէն մէկը, թէ՛ պաշտող, թէ՛ արարող։

Խ. Թ.

Միտըլթաուն

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Իւ. ԷՄ. Փէ.ի կարգ մը պարագլուխները, ներառեալ Սարքոզի, մահուան սպառնալիքի անանուն նամակներ ստացած են։ Նամակին հետ փամփուշտ մըն ալ գտնուած է պահարանին մէջ։ Մինչեւ Մարտ 3, այդ նամակներէն ստացած են Միշէլ Ալիօ-Մարի, Ռաշիտա Տաթի, Ալէն Ժիւփէ, Ժագ Պլան։ Նամակագիրը կը շեշտէ.- «Կը խորհիք թէ տէրն էք ձեր կեանքին, ո՛չ, մենք ենք տէրերը ձեր եւ ձեր ընտանիքին կեանքին», եւ դեռ.- «Լուրջ է։ Դուն եւ աղտոտ Հունգարացին փամփուշտ մը պիտի ստանաք ձեր գանկին»։ Ոստիկանութիւնը կը խորհի թէ հեղինակը մտային խանգարումէ տառապող անձ մըն է։

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ իրաւունքներու Եւրոպայի ատեանը վճռած է թէ Թուրքիոյ մէջ ուսանելու իրաւունքը ապօրինաբար ոտնակոխուած է այն 18 ուսանողներուն, որոնք քրտերէնը որպէս ընտրովի դաս ունենալու պահանջ ներկայացուցած ու այդ պատճառով համալսարանէն վտարուած էին։ Ատեանը նաեւ անհիմն հռչակած է Թուրքիոյ տուած պատճառաբանութիւնը թէ նման պահանջ «սպառնալիք էր երկրին ներքին ապահովութեան»։

(Շար. Ա. էջէն)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՄՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԹՈՒՐՔԻԱ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ցեղասպանութիւնը ճանչնալու Պ. Օպամայի ընտրարշաւի խոստումը ու զայն յարգել տալու Սփիւռքին ջանքերը, Ապրիլ 24ի նախօրեակին լրջօրէն կը մտահոգեն Անգարան։ Կասկած չկայ որ նիւթը օրակարգի վրայ պիտի ըլլայ ԱՄՆ-ու արտաքին գործերու նախարար Հ. Գլինթընի Մարտ 7ի Թուրքիա այցին։

Արտաքին գործերու Թուրք նախարարը պատասխանելով լրագրողներու, Մարտ 2ին ըսած է թէ Հայերու հետ յարաբերութիւններու համակողմանի քննարկումով հետամուտ են, բնականոնացման հոլովոյթին որ լաւ ընթացքի մէջ է։ Ատոր քով կայ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի միջեւ հոլովոյթ մըն ալ, Ղարաբաղի կացութեամբ, գաղթականներու հարցերով, «գրաւեալ» տարածքներով։

Պապաճան չի բացառեր Ապրիլ 24ին ԱՄՆ-ու մէջ Թուրքիան վրդովող զարգացումի մը հեռանկարը։ Կ'ըսէ թէ սխալ կը գտնէ նախագահի յայտարարութեամբ մը, կամ Գոնկրէսի որոշումով մը հայեւ-Թուրք հարցին մասին ԱՄՆ-ու դիրքորոշում մը։ Այդ մասին զգուշացուցած են Ուաշինկթընը։ Յայտնած են թէ Թուրքեւ-ամերիկեան յարաբերութիւնները ժխտական ազդեցութիւն կը կրեն նման պարագայէ մը։ Պապաճան կը շեշտէ թէ այս պահուն երբ «պատմական առիթ» մը ներկայացած է, պէտք չէ վնասել Թուրքիա - Հայաստան հոլովոյթին։

Դատելով Թուրք նախարարին խօսքերէն, Անգարա մէկդի ձգած է սպառնալիքի ճամբան։ Կը ջանայ բացատրել Հարաւային Կովկասի իրավիճակը։ Պապաճան ներկայի պահը 1915էն ի վեր լուծումի թերեւս ամէնէն մօտիկ կէտը կը նկատէ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

540 ՄԻԼԻՈՆԻ ՎԱՐԿ

Դրամական միջազգային հիմնարկը պատրաստակամութիւն յայտնած է 540 միլիոն տոլարի վարկ տրամադրելու Հայաստանի։ Պայմանաժամը հինգ տարի է, տոկոսը 1,54։ Հիմնարկի Երեւանի ներկայացուցիչը ըսած է թէ 240 միլիոնի առաջին մաս մը կրնայ տրուիլ յաջորդ շաբթուան ընթացքին։

Հիմնարկը ստուգած է որ տնտեսական միջազգային տագնապը արդէն ժխտական ազդեցութիւն ունեցած է Հայաստանի տնտեսութեան վրայ։ 2008ին, 2007ի համեմատութեամբ, արդէն 44% նուազած էին արտածումները։ Դրամական անհատական փոխանցումներն ալ 2009 Յունուարին 25 տոկոսով պակսած են, բաղդատած՝ 2008ի նոյն ամսուան։

* * *

ԵՐԵՒԱՆՑԻՆԵՐԸ ԽՈՒՃԱՊԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

Տնտեսական միջազգային տագնապը սկսած է լրջօրէն զգալի ըլլալ Հայաստանի մէջ, գլխաւորաբար դրամին տատանող արժէքով։ Տոլարը Մարտ 3ին մինչեւ 411 դրամի բարձրացած է, ապա իջած 380ի։ Կացութիւնը խուճապ ստեղծած է Երեւանի մէջ ու ժողովուրդը խուժած սննդեղէնի խանութները։ Աւելորդ է ըսել որ գիներն ալ անմիջապէս բարձրացած են. այսուհանդերձ, մարդիկ գնած են ինչ որ պատահի, խստիւ քննադատելով իշխանութիւնները որոնք անկարող են հակակշիռ հաստատելու։

ՎՐԱՍՏԱՆ

Վ. ՉԱԽԱԼԵԱՆԻ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻՆ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ

«Երկիր» միութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Վրաստանի Արդարութեան նախարարութիւնը պաշտօնապէս մերժած է արտօնել որ Ֆրանսահայ փաստաբան Փաթրիք Արապեան ստանձնէ Ջաւախքի քաղաքական գործիչ Վ. Չախալեանի ու անոր հօրն ու եղբօրը պաշտպանութեան գործը։ Մերժումը յաւելեալ փաստ կը նկատուի Չախալեաններու դատավարութեան քաղաքական բնոյթին։

Միութիւնը կոչ ուղղած է միջազգային կառոյցներուն եւ իրաւունքի պաշտպանութեան կազմակերպութիւններուն որ ճնշում բանեցնեն վրացական իշխանութիւններու վրայ, որպէսզի վերջ տան չինծու դատավարութեան եւ ազատ արձակուին ամբաստանեալները։

ԹՈՒՐՔ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆ Կ'ԵՐԹԱՅ

Ըստ Թրքական աղբիւրներու, Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարարը Ա. Պապաճան Ապրիլ 16-17ին Երեւան պիտի երթայ, մասնակցելու Սեւ ծովու տնտեսական գործակցութեան կազմակերպութեան երկիրներու արտաքին գործերու նախարարներու ժողովին։ Հրաւէրը ուղղած է Է. Նալպանտեան շուրջ ամիս մը առաջ։ Թուրք նախարարը միայն վերջերս պատասխանած է անոր։

ECOLE
TEBROTZASSERE
1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot».
Transport assuré par autocar
suivant les possibilités.
Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

Date à retenir

PARIS

SAMEDI 28 MARS

DINER DE GALA

à l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳԸ»

Ուրբաթ, Մարտ 13ին
Eglise Saint-Vincent de Paul
75010 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ, ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 4, 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

6 Մարտ, Ուրբաթ, 12րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցին
ժամը 19ին

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսէ-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։
Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք։ Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում։
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին։

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

Le Samedi 7 mars de 13h à 18h
et le Dimanche 8 mars de 13h à 17h
La Paroisse arménienne catholique de Paris
vous invite à venir à son

Grand bazar annuel de charité

Vous y trouverez : alimentetion orientale à emporter ou à consommer sur place, artisanat d'Arménie, braderie, livres, produits de beauté, articles ménagers, bibelots...
Le Dimanche une collation chaude sera proposée.
Nous comptons sur votre participation à ces journées d'amitié dont les bénéfices iront à nos œuvres.

13 rue du Perche — 75003 Paris
Métro: Filles du Calvaire/Hôtel de Ville
Bus : 75-29.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 6

VENDREDI
6 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jbaratch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամենօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) – Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22.155
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
84e ANNEE — N° 22.155

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԸ Մարտ 4ին ձերբակալման հրամանագիր մը հրապարակեց Սուտանի նախագահին՝ Օմար էլ-Պեշիրի դէմ «մարդկութեան դէմ եւ պատերազմական ոճիրներ»ու ամբաստանութեամբ» Տարֆուրի մէջ, որ կը գտնուի Սուտանի արեւմտեան շրջանը: Զորս տարիներու քննութիւններէ ետք է, որ ՄԱԿ-ը այս եզրակացութեան յանգած է: Ըստ ՄԱԿ-ի 300 հազար է մեռեալներուն թիւը՝ զոհ Սուտանի բանակին հալածանքին: Լա Հէյի դատարանին որոշումը անակնկալ մը չէ, անակնկալը այն է, որ Ատեանին դատախազին պահանջած «ցեղասպանութեան» ամբաստանութիւնը նկատի չէ առնուած, ինչ որ ձախողութիւն մըն է իրեն համար: Գաղթականներու կայաններուն մէջ (Զատ եւ այլուր) ուրախութիւնը անսահման էր: Ինչ կը վերաբերի Խարթումի, որպէս հակադարձութիւն որոշեց Սուտանէն արտաքսել շուրջ տասնեակ մը ոչ-կառավարական կազմակերպութիւններ, որոնց կարգին «Առանց սահմանի բժիշկներ»ը: Սուտանի վարչակարգը արդէն բոլորովին մերժած է գործակցիլ Ատեանին հետ:

ԼԱՀՈՐԻ (Փաքիստան) մէջ Սրի-Լանքայի քրիքեթի խումբին դէմ ոճրափորձը (Մարտ 2) աննախընթաց բնոյթ ունի շրջանի մարզա-քաղաքական պատմութեան մէջ: Արարքին հետեւանքով ութ մեռեալ կար (վեց ոստիկան եւ երկու քաղաքացի): Մարզական խումբը, որու հանրակառքին դէմ էր ոճրափորձը, հրաշքով ազատած է, մինչ յարձակողները կրցած են խոյս տալ: Անգամ մը եւս խնդրոյ առարկայ է ահաբեկչութեան դէմ պայքարելու Փաքիստանի կարողութիւնը: Փաքիստան 99 հազար եւրօ խոստացած է որեւէ տեղեկութեան համար ոճրափորձի հեղինակներուն մասին:

ԹՈՒՐՔԻԱ Մարդկային իրաւունքներու եւրոպական ատեանին կողմէ 105 հազար եւրօ հատուցում վճարելու դատապարտուած է, կորսնցնելով Պոզճաատայի յունական մէկ վարժարանին բացած դատը: Վարժարանը դատի դիմած է, վերատիրանալու համար իրեն պատկանող կալուածի մը: Թրքական իշխանութիւնները մերժած էին վարժարանին ճանչնալ այդ իրաւունքը:

ՕԹԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ վերահաստատած են յարաբերութիւնները վեց ամսուան խզումէ ետք, ռուս-վրացական հակամարտութեան պատճառաւ: Պրիւքսէլի մէջ է, որ վերջ տրուեցաւ «քէն»ին, արտաքին նախարարներու ժողովին ընթացքին (Մարտ 5): Հոն յայտարարուած է նաեւ որ նախարարական մակարդակի վրայ ՕԹԱՆ – Ռուսաստան արտակարգ նստաշրջան մը տեղի պիտի ունենայ: Այս «հաշտութիւնը» կը զուգադիպի նաեւ ռուս – ամերիկեան յարաբերութիւններու ջերմացման, քանի Օպամա – Մեդվեդեւ հանդիպում մը նախատեսուած է Ապրիլին:

Ն. ՍԱՐՔՈԶԻ, որ Մարտ 8ին պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Մեքսիքա, պարտի նաեւ զբաղիլ Ֆրանսուհիի մը արգելափակմամբ: 34 տարեկան, Ֆլորանս Գասէ, նախ 96, ապա 60 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած է «առեւանգում» ամբաստանութեամբ։ Ան իր անմեղութիւնը հաստատուած է մեքսիքացի նութեամբ, մինչ ինք կը պնդէ որ անմեղ է: Վերաքննութեան ատեն ալ յանցագործութիւնը հաստատուած է մեքսիքական դատաւորներու կողմէ: Կը թուի որ Ֆրանսուհին մասնակցած է իր սիրահարին՝ Իսրայէլ Վալարթայի առեւանգումներու գործողութեանց, ինչ որ կ'ուրանայ: Բայց, երբ այս վերջինը ձերբակալուած է, իր կողքին գտնուած է (2005ին): Այժմ, Սարքոզի նեղ կացութեան մատնուած է. Ֆրանսուհիին ծնողքը կ'ուզէ որ Սարքոզի վերադարձին հետը բերէ իրենց աղջիկը, ուրիշներ կը պահանջեն նոյնիսկ որ հրաժարի Մեքսիքա երթալէ: Ամէն պարագայի մէջ, հարցը նոյնիսկ դիւանագիտական բնոյթ առած է:

ԱՄՆ-ՈՒ ռազմավարական ծանօթ «Սթրաթֆոր» հիմնարկին նախագահին՝ Ճ. Ֆրիտմանի նախատեսումով, Թուրքիա մինչեւ 2040 թուականը իր գերիշխանութիւնը պիտի տարածէ Օսմանեան կայսրութեան հողերուն վրայ: Այլ խօսքով՝ կրկին խօսքի տէր պիտի դառնայ այդ տարածքին վրայ: Ֆրիտման կ'ըսէ թէ արդէն Թուրքիա տիրական դիրք ունի Պալքանեան շրջանին, Կովկասի մէջ: Ատոր երկու գլխաւոր ազդակներն են աչխոյժ տնտեսութիւնը եւ հզօր բանակը:

ՈՒԹ ԻՐԱՔՑԻՆԵՐ սպաննուած են եւ 22 ուրիշներ ալ վիրաւորուած Մարտ 4ին, ոճրափորձերու շարքի մը ընթացքին: Ոճրափորձերու թիրախներն էին ոստիկանութիւնը եւ ալ-Քաիտայի դէմ պայքարող քաղաքացիները:

ԱՅԱԹՈԼԼԱ Ալի Խամենէյ «խլրդային ուռեցք» որակած է Իսրայէլը, Մարտ 4ին, իր մէկ ասուլիս ընթացքին Գազայի մասին եւ հրաւիրած է բոլոր մահմետականները որ «դիմադրեն» Իսրայէլի դէմ, ինչ որ միակ միջոցն է, ըսած է «Պաղեստինը փրկելու համար»:

ԻՆԿՐԻՏ ՊԵԹԱՆՔՈՒՐ, օրէ օր նոր դիմագիծի մը կը տիրանայ: Պատանդներու ծանօթ հատորէն ետք, ուր կը նկարագրուէր իր անձնասէր նկարագիրը, Գոլոմպիոյ Ֆրանսայի նախկին բանագնացն է, որու ձեռքն էր Ի. Պէթանքուրի թըղթածրարը, որ կ'արտայայտուի: Մարտ 4ին հաստատած է որ նախկին պատանդը ազատ արձակուելէն ետք ապերախտ եղած էր իրեն եւ զուիցերացի իր պաշտօնակիցին հանդէպ:

ՄՈՆՓԸԼԻԷԻ մէջ կասկածելի մը ձերբակալուած է իբրեւ հետեւանք այն քննութեան որ բացուած էր գտնելու համար Սարքոզիի եւ Ի. ԷՄ. Փէ.ի միւս ենթականերուն ուղղուած սպառնական նամակներուն հեղինակները: Ենթական 47 տարեկան է եւ մատնուած է կեանքի իր նախկին ընկերուհիին կողմէ: Առայժմ դիպահ կը մնայ:

Հ. ՔԼԻՆԹԸՆ, որ շրջապտոյտ մը կը կատարէ Միջին Արեւելք, Ռամալլայի մէջ հանդիպեցաւ Մ. Ապպասի եւ կրկնեց որ ԱՄՆ վճռած են արագացնել խաղաղութեան գործընթացը եւ ստեղծել «Պաղեստինեան պետութիւն մը», որովհետեւ, շեշտած է, առիթողական է: Արտաքին նախարարուհին քննադատած է Իսրայէլի որոշումը տեղահանելու արեւելեան Երուսաղէմի 1500 բնակիչները եւ յայտնած է թէ հարցը պիտի ծեծէ իսրայէլեան իշխանութիւններուն հետ: Կոչ ըրած է նաեւ Իսրայէլի որ թեթեւցնէ Գազայի Պաղեստինցիներու տառապանքը:

ԿՈՒԱՏԸԼՈՒՓԻ մէջ, 44 օրերու ընդհանուր գործադուլէ ետք, համաձայնութիւն մը գոյացած է գործատիրութեան եւ սենտիքաներու միջեւ եւ տագնապը վերջ գտած է: Բայց, այս անգամ ալ Մարթինիքի մէջ կացութիւնը չէ բարելաւուած եւ գործադուլը կը շարունակուի:

ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻ շուրջ քսան գրագէտներ եւ հետազօտողներ (Ամոս Էօզ, Տավիտ Կրոսման, եւլն.) կը պահանջեն որ վերջ տրուի Երուսաղէմի արեւելեան բաժնի արաբական տուներու քանդումին (կցուած 1967 Յունիսին):

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ընկերվարական խմբակի նախագահը՝ Ժան-Մարք Էյրօ նախարարապետին նուիրած է Թոքվիլի գլուխ-գործոցը՝ «Ժողովրդավարութիւնը Ամերիկայի մէջ», Ֆիյոնի 55րդ տարեդարձին առթիւ, հետեւեալ ձօնագրութեամբ.– «Ընկերվարական երեսփոխանները ուրախ են ձեզի բարի տարեդարձ մը մաղթելով, ձեզի նուիրելով կարգ մը օգտակար ընթերցումներ իշխանութեանց հաւասարակշռութեան եւ ընդդիմութեան յարգանքին մասին»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

Նախագահ Ս. Սարգսեան Մարտ 4 թուակիր հրամանագրով մը վերջ տուած է Երուանդ Զախարեանի Երեւանի քաղաքապետի պաշտօնին. գինք ը նշանակած է նախագահի խորհրդական: Նոյն օրուան մէկ այլ հրամանագրով, նախագահը Երեւանի քաղաքապետ նշանակած է Գագիկ Բեգլարեանը:

45 տարեկան նոր քաղաքապետը յաջողաբար աւարտած է Երեւանի Պետական Համալսարանի ֆիզիք-մաթեմաթիքի ճիւղը եւ Երեւանի ժողովրդական տնտեսութեան հիմնարկը: Մասնագիտութեամբ տնտեսագէտ է: Երեսփոխան ընտրուելէ ետք 1993ին, Կենտրոն համայնքի թաղապետ ընտրուած է երեք յաջորդական անգամներ՝ 2002ին, 2005ին եւ 2008ին: Հանրապետական կուսակցութեան կը պատկանի: Հայր է երկու զաւակներու:

* * *

ՍՓԻՒՌՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԳԱՆԱՏԱ ԱՅՑԸ

Սփիւռքի նախարարուհի Հ. Յակոբեան Գանատա այցին ընթացքին հանդիպում ունեցած է ներգաղթի ու քաղաքացիութեան հարցերու նախարար Ճ. Քէննի հետ: Ան իրեն ըսած է թէ երկրին ամէնէն կազմակերպուած եւ օրինակելի համայնքը կը կազմեն Հայերը որոնց կառավարութիւնը կը փորձէ աջակցիլ: Նախարարուհին առաջարկած է Հայերու պատմութեան ուսումնասիրութեան փորձագիտական խումբ ստեղծել:

Հ. Յակոբեան հանդիպում ունեցած է նաեւ հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ, դասախօսած է «Հայրենիք – Սփիւռք գործակցութիւնը» թեմայով եւ ծանօթացուցած իր գլխաւորած նախարարութեան առաքելութիւնը, ծրագրերը: Ապա այցելած է հայկական դպրոցներ, Զօրեան հիմնարկը:

ՋՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

Խոր վշտով լսեցի սփիւռքահայ անուանի բանաստեղծ Ջուլալ Գազանճեանի մահուան բօթը:

Ջուլալ Գազանճեանը Հայաստանի եւ Սփիւռքի արուեստասէր հանրութեան յարգանքն էր վայելում ոչ միայն իր բարձրարժէք ստեղծագործութիւններով, այլեւ ազգանուէր բեղուն գործունէութեամբ: Նրա գործադրած ջանքերը մեծապէս նպաստեցին Արցախեան շարժման ճշմարտացի լուսաբանմանը, ինչի շնորհիւ արցախահայութեան ինքնորոշումը բազմաթիւ աջակիցներ ձեռք բերեց եւրոպական շրջանակներում: Տաղանդաւոր մտաւորականի եւ քաղաքական-հասարակական գործչի յիշատակը միշտ վառ կը մնայ մեր սրտերում:

Խնդրում եմ իմ վշտակցութիւնը փոխանցել հանգուցեալի հարազատներին ու մտերիմներին:

ՅԱՍՄԻԿ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
Հայաստանի Մշակոյթի նախարարուհի

Մարտ 4

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԵՐԵՒԱՆԻ ՓԱՓԿԱՆԿԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարար Ա. Պապաճանի Երեւան երթալու լուրերուն կը հետեւին այլ տեղեկութիւններ. Սեւ ծովու տնտեսական գործակցութեան երկիրներուն, արտաքին գործերու նախարարներուն ժողովը պէտք է գումարուէր, ըստ այդ տեղեկութիւններուն, Ապրիլ 29ին, բայց Երեւանի նախաձեռնութեամբ առնուած է 16ին, որպէսզի հեռացուի Ապրիլ 24էն ու Թուրք նախարարին մասնակցութեան խոչընդոտ չըլլայ...

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՀԱՅՈՒ ՈՃՐԱԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Նովոսիպիրսկի մէկ ատեանը 11 տարուան բանտարկութեան դատապարտած է Ա. Կրապիվինը որ անցեալ ամրան հայ ուսանողներու կրակած ու անոնցմէ մէկուն մահուան պատճառ եղած էր: Մահացած հայ երիտասարդը իրաւաբանութեան ուսանող էր:

ԻԹԹԻՀԱՏԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ (1919 - 1922) ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐԸ

Պոլսոյ «Պելկի» համալսարանին կողմէ հրատարակուած է Օսմանեան պաշարման վիճակի ռազմական ատեանին 1919–1922ի դատավարութեան ատենագրութիւններուն նիւթով աւելի քան 700 մեծադիր էջէ բաղկացած հատոր մը(*): Դատավարութիւններուն նիւթը եղած է Հայերու տեղահանութիւնը եւ բնաջնջումը, իսկ ամբաստանեալը՝ Իթթիհատ վէ Թէրաքքի կուսակցութիւնը: Նիւթերը հաւաքուած ու ներկայացուած են Վահագն Տաթրեանի ու Թանէր Աքչամի կողմէ:

Երկու հեղինակներուն ներածականէն ետք, հատորին մէջ զետեղուած են հետեւեալ գլուխները. «Պոլսոյ պաշարման վիճակի ռազմական ատեանին առջեւ Հայկական ցեղասպանութեան նիւթով դատավարութիւնները եւ տրուած վճիռները» (Վ. Տաթրեան), «Պաշարման վիճակի ռազմական ատեանին հիմնումն ու գործունէութիւնը» (Թ. Աքչամ), «Պաշարման վիճակի ռազմական ատեանին առջեւ կատարուած դատավարութիւններուն ցանկը. Հայկական տեղահանութեան եւ սպանութիւններուն առնչուած դատավարութիւնները» (Թ. Աքչամ), «Դատավարութիւններուն ուղղուած կարգ մը առարկութիւններու առնչութեամբ» (Թ. Աքչամ), «1915ի որոշ կազմակերպիչ եւ կիրարկողներու, անոնց մեղսակիցներուն մասին հարցաքննութիւններ եւ անոնց ճակատագիրը» (Վ. Տաթրեան, Թ. Աքչամ). յաջորդ բաժինը յատկացուած է դատավարութիւններու ատենագրութիւններուն. անոնք կը վերաբերին «Իթթիհատ վէ Թէրաքքի»ի ղեկավարներուն դատավարութեան որ գլխաւոր դատավարութիւնն է (եօթը նիստ), պատերազմական խորհուրդներու (ութ նիստ), կուսակցութեան քարտուղարներու դատավարութիւններուն, Պայպուրթի դատին, Պոսնիացի Իսմայիլի ընկերներուն եւ Ահմետ Մուհտաթի դատին, Պիւյիւքտէրէի, կամ Վոսփորի դատին, Ճէմալ Օղուզ եւ Նուրէտտին պէյերու դատին, Երզնկայի դատին, Խարբերդի դատին, Իզմիթի կամ Պարտիզակի դատին, Տրապիզոնի դատին, Եոզկաթի դատին, Տէր Զօրի տարագրութեան դատին, Թագաւորական վաւերացումներու:

Հատորին հեղինակները Ներածականին մէջ կ՚ըսեն թէ ընդգրկուած փաստաթուղթերը դատավարութիւններուն մասին հարազատ տուեալներ են. կը պարունակեն ամբաստանագիրներ, դատավարութիւններու ատենագրութիւններ եւ վճիռներ: Հրատարակութեամբ իրենց հետապնդած նպատակը այն է որ հատորը կարեւոր դեր մը կատարէ 1915ին եւ անոր առնչուած պատահարներուն վրայ իջած մշուշի քօղը մէկդի ընելու մէջ:

Ներկայացուած վաւերագրերը առնուած են դատավարութիւններու ժամանակի կառավարութեան պաշտօնական թերթ «Թաքվիմ-ի Վէքայի»էն: Անոնց մէջ կայ մաս մը որ հանրային կարծիքին կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով:

Ինչ կը վերաբերի անոնց բնօրինակներուն, իրենց ներածականին մէջ զոյգ հեղինակները կ՚ըսեն. «Թուրքիոյ մէջ տակաւին "Հայկական հարց", իսկ միջազգային շրջանակներու մէջ "Հայկական ցեղասպանութիւն" կոչուած 1915ի "Տեղահանութեան ու բնաջնջում"ին առնչուած ամէնէն լուրջ խնդիրը այն է որ Թուրքիոյ մէջ տակաւին կ՚անգիտացուին նիւթին բուն աղբիւրները: Հակառակ որ մօտ դար մը անցած է այդ թուականէն ի վեր, Թուրքիոյ կարգ մը արխիւները տակաւին ամբողջութեամբ բաց չեն պրպտողներուն, սկզբնաղբիւրները կամ չեն հրատարակուած, կամ տակաւին յայտնի չէ թէ ո՛ւր կը գտնուին»:

Տաթրեան եւ Աքչամ կը տեղեկացնեն այլ երկիրներու արխիւներու կացութեան ալ. գերմանական, աւստրիական, ամերիկեան, նաեւ ռուսական, ֆրանսական, բրիտանական արխիւները որոնք բաց են պրպտողներու ուսումնասիրութեան եւ որոնց մէջ Իթթիհատ վէ Թէրաքքին ամբաստանող հազարաւոր փաստաթուղթեր կան, ամբողջովին անմատչելի են Թուրք ընթերցողին, երբ նոյնիսկ հրապարակուած են: Կայ նշումն ալ թէ հարցին հետ ուղղակի կապին պատճառով կարեւոր արխիւ մըն է ՀՅԴ-ի Պոսթընի մէջ ունեցածը: Բայց դժբախտաբար, կ՚ըսեն Տաթրեան եւ Աքչամ, անոնց վրայ աշխատելու համար յատուկ արտօնութիւն պէտք է ունենալ:

Հրատարակուած հատորին մասին կարեւոր մատնանշում մըն ալ այն է որ ան առաջին հրատարակութիւնն է 1915ի մասին լոյս տեսնելիք փաստագրական շարքին:

Ներածականին մէջ անուղղակի կերպով շօշափուած է արխիւներու բաց կամ փակ ըլլալու պարագան ալ որ յաճախ քաղաքական շահարկումներու նիւթ կը դառնայ: Կ՚ըսուի որ ամէնէն կարեւոր արխիւային կուտակումին տէր կը կարծուի Թուրքիոյ սպայակոյտին արխիւը որուն համար դժուար է ըսել թէ բաց է հետազօտողներու. այնքա՛ն սահմանափակումներ կան անոր գործածութեան: Կարեւոր երկրորդ արխիւը վարչապետարանին ունեցածն է որ «լրջօրէն մաքրագործուած է Առաջին աշխարհամարտի ու զինադադարի տարիներուն»:

Այս մարզին մէջ կատարուած շահարկումին օրինակ մըն է Թուրք վարչապետին եւ քաղաքական այլ դէմքերու Հայաստանին ուղղուած ամբաստանութիւնը թէ հայկական արխիւները փակ կը պահուին: Տաթրեան եւ Աքչամ այդ մասին կու տան հետեւեալ բացատրութիւնը. «Պէտք է գիտնալ թէ 1915ի պատահարներուն ուղղակի առնչուած արխիւներ չկան Հայաստանի մէջ: Չէին ալ կրնար ըլլալ. որովհետեւ խնդրոյ առարկայ պատահարները տեղի ունեցած են շրջանի մը երբ Հայաստան տակաւին որպէս պետութիւն գոյութիւն չունէր: Իսկ ինչ որ կայ Հայաստանի մէջ, տրամադրելի է պրպտողներուն»:

Դրական գործ պէտք է նկատել հիմնական նման աղբիւր Թուրք ընթերցողին տրամադրելու նախաձեռնութիւնը: Անշուշտ ենթադրելով որ այդ գանձուածին մէջ կայ նիւթին չարաչահումը եւ խեղաթիւրումները մէկդի ձգելով, իրականութեան աղբիւրէն տեղեկանալու ձգտումը: Որով պիտի իրականանայ մշուշի քօղը մէկդի ընելու մաղթանքը:

Աւոր քով ուշագրաւ տուեալ է գործին հայ եւ Թուրք երկու մասնագէտի կողմէ նախաձեռնուած ըլլալու պարագան: Գործակցութիւն մը որ չի կրնար 1915ը հասարակայ նկարագրով ներկայացնելու Թրքական ջանքին չառընչուիլ: Մանաւանդ որ ներածականին մէջ այդ ջանքը յիշեցնող պարբերութիւն մըն ալ կայ. կ՚ըսուի թէ այնքան ատեն որ նիւթին մասին բոլոր տեղեկութիւններն ու փաստաթուղթերը տրամադրելի չեն ու յայտնի չէ թէ մարդիկ ինչի՛ մասին կը խօսին, «պատմութեան նիւթով առողջ վիճարկում մը կարելի պիտի չըլլայ»: ... «Հակառակ պարագային երկար կուգայ "խուլերու երկխօսութիւն" մը որ պատկերն է ներկայի հայեւ-թուրք լարուած կացութեան»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) « Tehcir ve Taktil » Divan-i Harb-i Orfi zabitlari
Ittihad ve Terakki'nin Yargilanmasi 1919 — 1922

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆԱՒՈՒՐՑ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ ՔԱՆԴՒՈՒՄ ԵՆ

Մինչ մեր ոչ բարի հարեւաններն իրենց համար պատմութիւն են հընարում մեր՝ հայկական յուշարձանները ոչնչացնելու գնով, մենք մեր պատմական յուշարձաններին տիրութիւն չենք անում: Տաւուշի մարզի սահմանագլխին՝ հեռաւոր Բարեկամաւան գիւղի անտառապատ բարձունքում, Բարձրեալ Խաչ նշանաւոր կոթողը նախաքրիստոնէական շրջանի բազմախիտ աշտարակաձեւ դամբարան է, որի յուսամուտին միջնադարում խաչ է ագուցուել, որպէս բեմի սեղան, խաչքար է կանգնեցուել, եւ դամբարանը վերածուել է մատուռի: 2003ին ՀՀ պետ-պիւտճէից 20 մլն. դրամ յատկացուեց մատուռի նորոգման համար: Ալավերդցի շինարարները նորոգումը բարեխղճօրէն իրականացրին, սակայն գումարը բաւարար չէր աշխատանքները աւարտելու համար: Նշանաւոր կոթողի տանիքը բաց է մնացել, եւ տեղացող ձիւնն ու անձրեւը մնասում են յուշարձանը: Մեր այլ սահմանամերձ գիւղում՝ Բաղանիսում գտնուող 7րդ դարի եկեղեցին էլ կիսաւեր, անմխիթար վիճակում է: Եկեղեցու կամարը հիացնում է իր ճարտարապետական լուծումներով: Թող ներուի ասել, բայց հոգեւոր այս օճախը անտէր է: Եկեղեցին «զարդարուած» է իրենց յաւերժացնել կամեցողների զանազան անուններով, պատերից սրբատաշ քարեր են հանուել: Եկեղեցու կողքին հին գերեզմանատուն է՝ առանց ցանկապատի եւ պահպանութեան: Այս գիւղում մի քանի հին հոգեւոր կառոյցներ կան, սակայն դրանց տիրութիւն անող չկայ: Վերջերս էլ՝ պետ-պիւտճէի միջոցներով Բաղանիս - Ոսկեպար նոր, շրջանցիկ ճանապարհի կառուցման ժամանակ դրանցից մէկը, ճանապարհի լայնացման համար, քանդուեց:

ՈՍԿԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՈՄԱՐ

1853, **ՓԵՏՐՈՒԱՐ** 18 .- Ծնունդ հայ երաժիշտ եւ բանահաւաք Քրիստափոր Կարա Մուրզայի (Մահ՝ 1902ին):

1921, **ՓԵՏՐՈՒԱՐ** 18 .- Փետրուարեան համաժողովրդային ապստամբութիւն:

1869, **ՓԵՏՐՈՒԱՐ** 19 .- Ծնունդ հայ բանաստեղծ, արձակագիր Յովհաննէս Թումանեանի՝ Լոռի:

1878, **ՓԵՏՐՈՒԱՐ** 19 .- Սան Ստեֆանոյի դաշնագրի ստորագրութիւնը Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ:

1931, **ՓԵՏՐՈՒԱՐ** 19 .- Մահ Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան բանակի սպարապետ՝ զօրավար Նազարբէկեանի:

1728, **ՓԵՏՐՈՒԱՐ** 20 .- Մահ ազատ Սիւնիքի զօրապետ Դաւիթ Բէկի:

[illegible]

«ԿՈՉՆԱԿ»Ը ՆԱՒՈՒՆ ՎՐԱՅ

«Կոչնակ» համոյթը հայկական ժողովրդական երգերով հանդէս կու գայ «Անաքօ» նաւուն վրայ, Մարտ 7 Շաբաթ երեկոյ, ժամը 20:30ին:

«Անաքօ»ն խարսխած է Վիլէթի աւազանին մէջ, Սէնի քարափին 61 թիւին առջեւ (Փարիզ 19րդ): Մեթրոյի կայաններն են Ռիքէ, Սթալինկրատ կամ Ժօրէս:

Տեղերը սահմանափակ են, նախատեսել ծախքերու մասնակցութիւն:

www.peniche.anako.com

ՀՈԳԵՅՈՅԶ ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Հայ մշակոյթի երախտաւոր երաժըշտահան եւ երգչախումբի ղեկավար Կարպիս Ափրիկեան, միակը որ Սփիւռքի ապերախտ պայմաններուն մէջ աւելի քան յիսունը վեց տարիներէ ի վեր կը շարունակէ, անխոնջ ու անխափան, հայ ազնուագոյն երաժշտութիւնը Եւրոպայի երաժշտասէրներուն մատուցանել: Ան անդուլ, հիմնական դեր կատարեց հայապահպանման, հայակերտումի գործին մէջ, յագեցնելով մեր շրջապատը երաժշտութեան հոգեպարար սնունդով եւ գտնելով անոր մէջ հայրենի հողի նշանակութիւնը:

Աւելորդ պիտի ըլլար հոս խօսիլ այն բացառիկ ու յիշատակելի յաջողութիւններուն մասին, որ զոհաբերութեամբ արձանագրած է երգչախումբը: Անոր բոլոր անդամները անհատապէս ու հաւաքաբար տարածեցին եւ ծանօթացուցին Հայ երաժշտական արուեստի ազնուականութիւնը:

Ի հետեւողութիւն՝ Կարպիս Ափրիկեանի հմուտ, զգայուն եւ բծախնդիր ղեկավարութեան շնորհիւ, անհուն հպարտութեամբ տեսանք, ունկնդրեցինք հայ երգչախմբային արուեստը պանծացնող Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբի եւ Եւրոպայի ինը հռչակաւոր միջազգային տարողութեամբ երգչախումբերու լոյս տեսած խտասալիկները: Անոնք տարբեր ժողովուրդներու երգերու հետ ներկայանալով, անգամ մը եւս կը վկայեն հայ երաժշտագէտի արուեստն ու արժէքը:

Իր նպատակն է ճաշակ զարգացնել, ըսելու թէ՛ հայ հասարակութեան եւ թէ՛ օտարներուն, որ ունինք երաժշտական ամուր արմատներ եւ փարթամ սաղարթ:

Անշուշտ մեծ է անոր ղեկավարած Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբին երաժշտահան Կոմիտասի անունն ու գործը ծանօթացնելու առաքելութիւնը, այն ատեն որ օտար երաժշտական քննադատները ժամանակ մը կը շփոթէին Կոմիտասի անունը եւ Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբը...

Սակայն երբ հարցը եկաւ Հայոց ցեղասպանութեան յիշատակը ոգեկոչող Կոմիտասի արձանին, ապա բազմ՚ան հանդիսութեան գեղարուեստական յայտագրին մէջ դիտաւորեալ կերպով շրջանցուեցաւ ան եւ նոյնիսկ հեռու պահուեցաւ որակաւոր երգչախումբը...

Տակաւին կը յիշեմ, Գահիրէի խումբ մը պատանի երաժշտութեան ուսանողներս կը ձգտէինք աղեքսանդրաբնակ երիտասարդ տաղանդաւոր երաժշտին օրինակին հետեւիլ: Շատերու համար ան հանդիսացաւ արուեստի ուսուցիչ: Ուսուցիչ՝ երբ մաս կը կազմէի երբեմն իր նուագախմբային ելոյթներուն: Իսկ աւելի ուշ, երբ երաժշտական քննադատութեան մէջ իմ առաջին քայլերս կը կատարէի, մեծապէս քաջալերեց, վերլուծումներուս տալով օգտակար խրատներ:

Ուրիշներու օրինակին հետեւելով, ո՞վ պիտի գրի առնէ այս երաժշտին կեանքի փորձը...

Ի գին կրկնութեան, աւելորդ չեմ նկատեր յիշեցնելու թէ ան դասականացուց հայ երգը՝ ժողովրդայինէն անցնելով նուագախմբային շատ աւելի ճոխ ու ծաւալուն երկերու: Իր սիրած հայ երաժիշտներու գործերը ոչ միայն մեկնաբանեց, այլեւ իր շեշտը դրաւ եւ ընդածակեց հարուստ ստեղծագործական նուագագրութեամբ, անոնց վրայ աւելցնելով իր հոգեկան նրբութիւնները, վերածելով պոէմայի ու այլ ստեղծագործութիւններ՝ գանթաթներու եւ բարձր դասական ընդգրկումով գործեր:

Տեղին է հոս նշել թէ կոմիտասեան պատարագի բնագիրը, գրուած է միմիայն արական կազմի համար եւ յետագային վերածուած երկսեռ երգչախումբի: Այս կապակցութեամբ, ըստ իս, պատարագի եւ եկեղեցական երգեցողութեանց հատուածներու Կարպիս Ափրիկեանի փոխադրութիւն–վերագրութիւնը ամենայաջողն է:

Վերջապէս ան երաժշտական իր ստեղծագործութիւններով մէկն է արտասահմանեան ժամանակակից հայ երաժշտութեան փառք ու պատիւ եղողներէն:

Ափրիկեան հայ երաժշտութեան փառաւոր կաղնիէն հաստ ճիւղ մըն է, որուն լոյս գագաթը եղած է Կոմիտաս. Կոմիտաս – Կանաչեան – Ալէմշահ – Ափրիկեան: Զորսէն երեքը երէկ փրթան, իսկ վերջինը, որ ներկայ է այսօր, դեռ սպառած չէ իր ուժերը: Ուրեմն, հոգեթով անակնկալներ կան դեռ...

Ափրիկեան Կոմիտասի մեծ երկրպագուն է: Անոր ծննդեան հարիւրամեակի համերգի յայտագրին մէջ, այսպիսի գրութեամբ արտայայտուած է. «Եթէ գոյութիւն ունի հանդերձեալ կեանք, խոր բաղձանքս ու միակ սփոփանքս այն է, որ հանդիպած առաջին անձս ըլլար Կոմիտասը եւ ես ծնրադիր, իրեն համար երգէի "Սիրտս նման է, էն փլած տներ...."»:

Վարձքդ կատա՛ր, վարպետ Ափրիկեան, որ ժառանգած շնորհներդ պահեցիր Հայոց աւազանին մէջ, առատօրէն հոսեցնելու համար դէպի մեր զգացական դաշտերը եւ շըռայլօրէն ոռոգելու զանոնք:

ՅԱՍՄԻԿ ՍԻՐՄԷԼԵԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Յասմիկ Սիրմէլեանի ստեղծագործական դասարանի համերգները ուշագրաւ երեւոյթ են դառնում զանազան միջոցառումներով լեցուն Ֆրէնի ազգային երաժշտանոցի առօրեայում:

Երեքշաբթի, Փետրուար 10ի համերգը եւս չտարբերուեց նախորդ տարիների ուրոյն նկարագրից: Համերգին մասնակցում էին տարբեր տարիքի մանուկ, պատանի ու երիտասարդ դաշնակահարներ: Նրանք գալիս են աշխարհի տարբեր երկրներից Յասմիկ Սիրմէլեանի դասարանում կատարելագործելու իրենց կատարողական վարպետութիւնը: Համերգային մենակատարի գործունէութեանը զուգահեռ Յասմիկ Սիրմէլեանը տարիների ընթացքում մշակել է դաշնամուրային արուեստի գաղտնիքները բացայայտելու ու տիրապետելու իւրայատուկ կարգակերպ, մեթոդ: Ահա այս կարգակերպն է, որ գնահատում են նրա տասնեակ սաները, հետեւելով դաշնամուրային կատարման կատարելագործման նրա դասընթացքներին:

Համերգի մի տասնեակ մասնակիցների մէջ իրենց կատարողական վարպետութեամբ փայլեցին Էլիզա Հախաօ, Եու-Ֆանկ-Քօն, Վու-Ջին-Եէնը: Յատկապէս Եու-Ֆանկ-Քօն մատների արհեստավարժական անխոցելի ճկունութեամբ մեկնաբանեց Ռախմանինովի եւ Շոփէնի ստեղծագործութիւնները:

ԼԻԼԻԹ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ ԵՒ ՄԱՆՈՆ ՍՈՒԼԹԱՆԵԱՆԻ ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Համերգին մասնակցեցին դաշնամուրային արուեստում սկսնակի չեմը ամուր ոտք դրած երկու հայ պարմանուհիներ՝ Լիլիթ Ոսկանեանը եւ Մանոն Սուլթանեանը:

Լիլիթ Ոսկանեանը նուագեց Պախի «Ֆանթազի ու մինէօր»ը, պատանեկան աւիւնով ու խանդավառութեամբ: Կատարման մէջ զգացւում էր տեւական ինքնուրոյն փորձերի արդիւնք ինքնավստահութիւնն ու անսխալ նուագելու ձգտումը:

Մանոն Սուլթանեանը Մոցարթի նշանաւոր «Ատաճիօ»ներից մէկը նուագեց յուզական յագեցումով եւ քնարական մեղմութեամբ:

«Աշխատասիրութիւնը նրանց աւելի յառաջ կը տանի»․ երկուսի մասին այս էր Յասմիկ Սիրմէլեանի կարծիքը:

Յիշարժան համերգ էր...

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Բացի Հայերէն, Հայ-Բողոքականներէն եւ յոյն հասարակութենէն, ուրիշ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերը եւ երեւելիները մասնակցած են կատարուած գոհունակութեան ցոյցին: Այս պարագան Կուսակալին եւ իրեն համախոհ հակասահմանադրականներուն վրէժխնդրութիւնը գրգռող պատճառներէն մէկը պիտի ըլլար բնականաբար:

Վրէժխնդրութեան գրգիչ պատճառներէն մէկն ալ սա էր որ Կէրկէրլիի դատավարութեան միջոցին հայ վկան, Յ. Ասլանեան, իրաւամբ աննպաստ վկայութիւն տուած էր, եւ Իտարէի միակ հայ անդամը Յարութիւն Սմմիկեան մեր ըստ ածին նայելով Կէրկէրլիի դատապարտութիւնը պահանջած էր, երբ իր միւս ընկերակիցները, Կուսակալէն սկսեալ՝ անպարտութեան վճիռ կ'արձակէին, որբերուն դրամը խուրացնող աւազակի մը համար:

Իթիտալի խմբագիրը իր վերոյիշեալ յօդուածէն վերջ անորակելի չարամտութեամբ մը իր խուժանական ամբոխավարի շեշտուած նկարագրին մէկ ապացոյցն ալ կու տայ ազարակատէրերու եւ գիւղացիներու հասցէին, իր թերթին մէջ գրելով թէ կառավարութիւն գոյութիւն չունի Ատանայի մէջ, թէ իրենք պէտք չէ որեւէ բան սպասեն կառավարութենէն եւ թէ իրենք պէտք է ստանձնեն իրենց ինչքերուն, կենդանիներու պահպանութեան հոգը, գործաւորական խնդրումի սա շրջանին մէջ: Այդ յօդուածը ահագին ազդեցութիւն կը գործէ Թուրք խուժանին մտքին վրայ, եւ ան լիապէս համոզում կը կազմէ, թէ – իբր թէ այդ համոզումը կազմելու համար այսօրինակ հրատարակութեան մը պէտք ունենար – Երկիրը անիշխանութեան մատնուած է, թէ Ապտիւլ Գատիրի նման ամբոխավարներու ձեռքն է երկրին վարչական սանձը, եւ թէ ինք խուժանը պիտի կրնար իր ուզածը ընել, առանց իր վրայ հրաւիրելու որեւէ պատասխանատուութիւն, առանց իր դէմ գտնելու որեւէ զսպիչ ուժ մը:

Այս օրեր Ատանա վերադարձած է Նահանգին երբեմնի Գոմիսէր զօր. Ալի, ժողովուրդին ուշադրութիւնը գրաւելու չափ աւելի նպաստաւորուած նիւթական պայմաններով: Տարաձայնութիւն մը կայ, թէ զօր. Ալի բերած ըլլայ կարգ մը անծանօթ անձնաւորութիւններ, որոնք Պոլսէն դրկուած ըլլան, ջարդի շարժումը պատրաստելու ճիշդ այն օրը, երբ տեղի պիտի ունենար Պոլսոյ զինուորական չաւուշապետական-յետադիմական շարժումը:

Զօր. Ալիի Ատանա վերադառնալուն կը զուգադիպի նաեւ Ատանա գալուստը Ահրարներու խմբին պատկանող եւ «Օսմանլը»ի թղթակից Մահմուտ Ֆախզ պէյի: Այս վերջինին Ատանա գալուստը մէկն է ա՛յն մութ մնացած կէտերէն, որոնք կրնան ջարդի հետ յարաբերութիւն ունեցած ըլլալ, և որոնք սակայն լուսաբանութեան կը կարօտին:

Մարտ 15էն սկսեալ արդէն Երկրին Թուրք ժողովրդեան դէպի Հայերը ունեցած առերեւոյթ բարեացակամութիւնը վերցած է բոլորովին: Կուսակալին Համիտիյէ այցելութեամբ եւ տրուած գաղտնի թելադրութիւններուն հետեւանքով Թուրք ժողովուրդը սկսած է նախատական վերաբերումի մը վերսկսիլ Հայերուն դէմ: Այս մեծ փոփոխութիւնը ժողովուրդին աչքէն չի վրիպիր եւ անուղղակի կերպով կը հաղորդուի Առաջնորդարան:

Քաղաքին մէջ ալ միեւնոյն փոփոխութիւնը:

1. Քաղաքին մէջ իրենց ոճրագործութիւններով եւ հայատեաց զգացումներով համբաւաւոր Սալճը կոչուած խմբակէն Հիւսնիի նման կարգ մը արիւնռուշտ սրիկաներու ոստիկանի զգեստ կը հագցուի, եւ ոստիկանական փափուկ պաշտօնի գըլուխ կ'անցնին:

2.- Հայ տղայ մը գիշերանց քանի մը Թուրքերու կողմէն բռնի Թուրք խանութ մը կը քաշուի, եւ հոն անոնց կողմէ չարաչարօրէն կը լլկուի:

3.- Բալուցի Եափուճի Կարապետի տղան քանի մը Թուրքերու կողմէն կը հետապնդուի եւ կը դանակոծուի բրտօրէն, սպաննելու սպառնալիքով: Տղան իր ծեծւիլը եւ սպաննուելու սպառնալիքի տակ ըլլալու պարագան կը հաղորդէ կառավարութեան, ու այդ բոլորը բնաւ նկատողութեան չառնուիր:

(Շար. 16)

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳ» ԿԱՐԳԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 13, *ժամը ճիշդ* 20·45*ին*
EGLISE SAINT VINCENT DE PAUL
5 rue de Belzunce — 75010 Paris
Entrée : Place Liszt — Rue Lafayette
Métro : Poissonnière / Gare du Nord
Parking: Franz Liszt

Նախագահութեամբ Թեմիս Առաջնորդ
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Յայտագրին մէջ՝ *Կոմիտասի, Գ. Ալէմշահի, Ալ. Սպենդիարեանի, Ա. Պատմագրեանի, Ե. Յովհաննէսեանի* եւ *Կ. Ափրիկեանի* գործերը: (*Առաջին ունկնդրութեամբ բազմաթիւ երգեր*):

Տոմսերը ապահովելու համար դիմել՝
— **M.C.A.** : 17 rue Bleue — 75009 Paris. Tél. : 01.48.24.63.89;
— **M.C.A.** : 9 rue de Madrid — 94140 Alfortville. Tél. : 01.43.76.55.89;
— **Membres de la Chorale** : 06.09.67.58.21 / 06.78.71.94.43.

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

DÉJEUNER

au profit de leurs étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

Invitée d'honneur
Madame Marina DEDEYAN

Le Dimanche 8 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5 avenue Reille — 75014 PARIS

Réservations : Tél. : 01. 45. 89. 20. 48

E-mail : amismarienoubar@hotmail.fr

Tout don serait apprécié pour lequel vous recevrez un reçu CERFA.
Merci de libeller tout chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar : 57 boulevard Jourdan — 75014 PARIS.

ESPOIR POUR L'ARMENIE

VOYAGE EN ARMENIE DU 30 MAI AU 6 JUIN

Logement en hôtel 3* en pension complète
Visite des sites historiques de l'Arménie.
Lac Sévan, Khor Virab, Guéghard, Garni, etc...

Prix : 1350 euros
Serge Kurkdjian, Tél. : 04 91 77 23 44
E-mail : serge@kurkdjian.org
www.espoirpourlarmenie.org

Possibilité d'extension au Karabagh

L'ASCENSION A LOURDES

Les paroisses arméniennes catholiques de France organisent

un Pèlerinage marial à Lourdes

sous la présidence
de **Monseigneur GREGOIRE GHABROYAN**
Evêque des Arméniens Catholiques de France

du mercredi 20 au samedi 23 mai
Départs de Paris, Lyon, Valence, St Chamond et Marseille.
Frais de voyage et pension complète dans un hôtel 3 étoiles : **350 euros.**

Pour inscription ou de plus amples informations, contacter le Père Curé de la Paroisse, ou appeler le Secrétariat de l'Eparchie. Tél.: 01 40 51 11 90

Les inscriptions seront closes le 10 mars.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

L'association ArmenFilm Solidarité a le plaisir de vous présenter
ArmenCiné
Mardi 10 mars à 20h précises
au Cinéma l'Entrepôt
7-9, rue Francis de Pressencé, 75014 Paris
EN ATTENDANT LES NUAGES
(Bulutlari beklerken)
de YESIM USTAOGLU
Le film a été présenté au festival de Berlin 2005 dans la section Panorama. Lauréat du Grand Prix des Amériques au Festival de Montréal 2004; Golden Anchor au Festival de Haifa & Prix du meilleur scénario européen au Sundance Institute 2003.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente

SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR

Mémoire arménienne
Texte et mise en scène: **Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

ARNOUVILLE

● le samedi 14 mars — Soirée dansante animée par **Paul Baghdadlian**, accompagné de l'Orchestre Ani. Espace Aznavour - avenue P.-V. Couturier - 95400 Arnouville-lès-Gonesse.
Affiche COMPLET

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.
Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...
Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 9 mars — thème du jour : la journée de la femme**

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

Le Samedi 7 mars de 13h à 18h
et le Dimanche 8 mars de 13h à 17h
La Paroisse arménienne catholique de Paris
vous invite à venir à son

Grand bazar annuel de charité

Vous y trouverez : alimentetion orientale à emporter ou à consommer sur place, artisanat d'Arménie, braderie, livres, produits de beauté, articles ménagers, bibelots...
Le Dimanche une collation chaude sera proposée.
Nous comptons sur votre participation à ces journées d'amitié dont les bénéfices iront à nos œuvres.

13 rue du Perche — 75003 Paris
Métro: Filles du Calvaire/Hôtel de Ville
Bus : 75-29.

ԺԱՄՈՒՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19*րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում*
Իսէ-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30*ին*

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26*րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում*
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19*ին*

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի *երեկոները ժամը* 17*ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:*
Չորեքշաբթի, Մարտ 11*ին*
Չորեքշաբթի, Մարտ 18*ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը* 10·30*ին, իսկ ժամը* 17*ին՝ Հսկում:*
Չորեքշաբթի, Մարտ 25*ին*
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1*ին:*

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն՝ *ժամը* 8·45*ին*,
Արեւագալ՝ *ժամը* 9·45*ին*,
Պատարագ՝ *ժամը* 10·30*ին*,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝ *ժամը* 11·45*ին:*

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, *ժամը* 17·30*ին*
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, *ժամը* 17·30*ին*
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, *ժամը* 17·30*ին*
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, *ժամը* 17·30*ին*

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ 7
SAMEDI
7 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) – Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22.156
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
84e ANNEE — N° 22.156

ԱՄՆ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ԲՈՂՈՔԻ ԹԻՐԱԽ

Ուաշինկթընէն Պատասխանատուութեան եւ բարոյագիտականի խումբը պահանջած է որ քննութեան առնուին Հայ Դատի մարմնին հաշիւներն ու լոպիական օրէնքներու ոտնահարումի պարագաները: Բողոքագիրով ըսուած է թէ Հայ Դատը հակառակ քաղաքական բնոյթի աշխատանք տանելուն, չէ արձանագրուած որպէս ներքին լոպի, կամ որպէս արտաքին գործակալութիւն: Կազմակերպութեան Նախագահը որ նախկին դատախազ մըն է, ըսած է թէ իրենց նպատակը Հայ Դատի մարմնին գործունէութիւնը արգիլել չէ, այլ կը պահանջեն որ ան օրէնքները յարգէ:

Հայ Դատի ղեկավարները մերժած են ամբաստանութիւնները, ըսելով թէ անհիմն են անոնք:

Բողոքին տէրերը Ներկայացուցիչներու Ներքին սպասարկութենէն պահանջած են որ քննութիւն բացուի Հայ Դատի կողմէ հարկային հաւանական ապօրինութիւններու մասին, իսկ Արդարութեան նախարարութենէն ալ պահանջած են որ ոճրային հետաքննութիւն բացուի:

ԼԻՈՆ

ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ ՎՏԱՐՄԱՆ ՎՏԱՆԳԻՆ ԵՆԹԱԿԱՅ

Ալեքսանդր Մկրտչեան Վրաստանէն Ֆրանսա ապաստանած է 2003ին, խոյս տալով հալածանքներէ: Աւելի ետք իրեն միացած են կինն ու մայրը: Զոյգը Ֆրանսայի մէջ ունեցած է երկու զաւակ, որոնց մեծը մանկապարտէզի աշակերտ է ներկայիս:

Ընտանիքը որ Աբխազիոյ պատերազմին զաւակ ու հայր կորսնցուցած է, մէկ զաւակն ալ սպաննուած է, քաղաքական ապաստան խնդրած է Ֆրանսայէն: Դիմումը մերժուած է, նոյնիսկ առանց առիթ տալու որ Ա. Մկրտչեան պարզէ իր պարագան ու իր պաշտպան փաստաբանը միջամտէ:

Ընտանիքին անդամները իրենց կրած հալածանքներուն հետեւանք առողջական հարցերու տէր են եւ դարմանումի կարօտ: Ներկայիս ընտանիքին հայրը Լիոնի մէջ հսկողութեան տակ կը պահուի:

Հանրագրութեան մը ձեռնարկուած է իրենց Ֆրանսայէն արտաքսումին արգելք ըլլալու նպատակով.

www.educationsansfrontieres.org/article18229

ՊԱՔՈՒ

ՄԵՐԺՈՒՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ՖԻԼՄԱՇԱՐԻՆ

Թրքական հեռատեսիլի պետական կայանը ձեռնարկած է ֆիլմաշարի մը պատրաստութեան. ան խորագրուած է «Բաժանում»: Ծրագրուած է եօթը երկրի մէջ միաժամանակ ցուցադրել զայն: Նկարահանումներ կատարուած են Ուզբեկիստանի, Հայաստանի, Չէչէնիայի, Վրաստանի, Իրանի մէջ. երբ կարգը եկած է Ազրպէյճանին, Պաքուէն մերժած են ընթացք տալ, յայտարարելով. «Կա՛մ Ազրպէյճան, կամ Հայաստան»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ 50ԱՄԵԱԿԸ

Մարտ 5ին Հայաստանի ու Արցախի մէջ նշուած է 1999 Հոկտ. 27ին Ազգային Ժողովին մէջ կատարուած սպանդին զոհերէն Վազգէն Սարգսեանի 50ամեակը: Վարչապետ Տ. Սարգսեան նոյն օրուան կառավարութեան նիստին անդրադարձած է այդ տարեդարձին ու ոգեկոչած Վ. Սարգսեանի յիշատակը: Ապա պետական ատաղանին այցելած է Եռաբլուրի անոր շիրիմին ու ծաղկեպսակներ զետեղած: Նոյնը ըրած են Հայ ազգային գոնկրէսը, Երկրապահ կամաւորականներու միութիւնը:

Երեկոյեան Կարէն Դեմիրճեան համալիրին մէջ յիշատակումի յատուկ ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է. ներկայ գտնուած են նախագահ Ս. Սարգսեան, Գարեգին Բ., Ազգային Ժողովի նախագահ Հ. Աբրահամեան, վարչապետ Տ. Սարգսեան, պաշտպանութեան նախարար Ս. Օհանեան, Վ. Սարգսեանի զինակիցներ, համակիրներ:

Պաշտպանութեան նախարարը ելոյթով մը շեշտած է Հայաստանի ժամանակակից շրջանի պատմութեան մէջ Վ. Սարգսեանի կատարած կարեւոր դերը, ըսելով. «Նա խորապէս գիտակցում էր որ իւրաքանչիւր ժողովուրդ իր պատմութեան ընթացքում, գոնէ մէկ անգամ իր կռիւը պէտք է մինչեւ վերջ տայ: Թանկ կորուստների գնով նուաճուած անկախութեան, խաղաղութեան, Արցախի ազատագրութեան ջահակիրներից մէկն էլ Վ. Սարգսեանն էր»:

ԼՂՀ պետական ատաղանին ու բանակի սպայական կազմն ալ ոգեկոչած են Վ. Սարգսեանի յիշատակը. նախագահ Բ. Սահակեանի գլխաւորութեամբ անոնք մասնակցած են հանդիսաւոր հաւաքին: Ներկայ գտնուած է Հայաստանէն պատուիրակութիւն մըն ալ, որուն մաս կազմած է Վ. Սարգսեանի եղբայրը Արամ Սարգսեան:

* * *

ՍՓԻՒՌՔԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՅՔԷՋ

Գիտութեան ակադեմիային Սփիւռքի տասահմանեան անդամներուն եւ գիտաբաժինը որ բացուած է 2008ին, իր արկան միջազգային գործունէութեան տէր հայ գիտնականներու տուեալները ամբարելու շտեմարան մը ստեղծած է: Այդ տուեալները պիտի զետեղուին Ակադեմիայի կայքէջին վրայ.

www.sci.am

Հոն տեղ պիտի գտնեն գիտնականներուն ներկայի աշխատավայրին, ունեցած պաշտօնի, այլեւայլ երկիրներու գիտական կազմակերպութիւններու անդամակցութեան մասին տուեալներ, ինչպէս նաեւ կապի միջոցները, հասցէները:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՒԱՏԸԼՈՒՓԻ մէջ կեանքը սկսած է վերստանալ իր բնականոն ընթացքը 44 օրերու գործադուլէն ետք և էլ. ՔԱ. Փէ.ի պարագլուխը՝ Էլի Տոմոթա հերոսի վերածուած է շնորհիւ գոյացած համաձայնութեան: Բայց եւ այնպէս նոր կնճռոտ հարց մը կայ, որովհետեւ Պետութիւնը կը մերժէ բանթողներու որեւէ վճարում ընել: Մարթինիքի մէջ սակայն գործադուլը կը շարունակուի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ որոշած է կառավարութեան պատասխանատուութիւնը խնդրոյ առարկայ ընել ՕԹԱՆ-ի հրամանատարութիւն վերադառնալու հարցին շուրջ: Քուէարկութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մարտ 17ին, Ազգային Ժողովին մէջ:

ՊԱՂՏԱՏԷՆ 120 քմ. հարաւ գտնուող Միտհաթիայի շուկային մէջ է, որ Մարտ 5ին թակարդ բեռնակառք մը պայթած է, որու հետեւանքով 10 հոգի մեռած է եւ շուրջ 50 հոգի ալ վիրաւորուած են: Կը թուի որ ամերիկեան զօրքին մերձաւոր հեռացումը քաղաքներէ (քանի մը ամիսէն) հրահրած է կիրքերը և ւ առիթ տըւած որ ոճրափորձերը բազմանան: Միայն Փետրուարին 258 հոգի մեռած է ամբողջ երկրին մէջ եւ գալիք ամիսներուն կացութիւնը կրնայ ա՛լ աւելի վատթարանալ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ Մարտ 5ին իր յիսնամեակը տօնեց: Նախագահը՝ Ժ.-Լ. Տըպրէ հրաւիրած էր Ե. Հանրապետութեան 320 նախկին նախարարներն ու ենթանախարարները ներկայ ըլլալու ընդունելութեան: Աւելի քան 200ը ընդառաջ գացած էին հրաւէրին, ինչպէս՝ Շիրաք, Պատէնթէր, Ռ. Տիւմա, Փասքուա, Թիպէրի, Ժէք Լանկ, եւյն., եւյն.: Այս առթիւ, Տըպրէ ցոյց տուած է դրոշմաթուղթը որ հրապարակուած է ողջունելու համար յիսնամեակը:

ՍՈՒՏԱՆԻ մէջ կացութիւնը ծանրակշիռ բնոյթ ստացած է Պաժականք միջազգային ատեանին որոշումէն ի վեր եւ նախագահն ալ համախմբուած ժողովուրդին առջեւ ելոյթ ունեցած է եւ յայտնած թէ այդ ատեանը «նոր գաղթատիրութեան մը գործիքն է»: Նոյն օրը, Մարտ 5ին, ոչ-կառավարական տասը կազմակերպութիւններ արտաքսուած են, որովհետեւ «բռնաբարած են Սուտանի օրէնքները եւ չեն յարգած իրենց պաշտօնը»: Այս որոշումը ծանր հետեւանքներ կ'ունենայ Տարֆուր հասնելիք մարդասիրական օգնութեան համար: Մնաց որ Չինաստան, Ռուսաստան, արաբական երկիրները, Ափրիկեցիք եւ մահմետականները զօրավիգ են Սուտանի:

ՄՈՆՓԸԼԻԷ ձերբակալուած կասկածելին, այն մեղադրանքով որ հեղինակն էր այն սպառնական նամակներուն, որոնք ղրկուած էին Սարքոզիի և կարգ մը նախարարներու, ազատ արձակուեցաւ, քանի ոչ մէկ փաստ կար այդ ուղղութեամբ: Կը թուի որ նախկին կինը, այս ձեւով,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 5 Հինգշաբթի առաւօտ Լիոնի Սուրբ Յակոբ եկեղեցին ընտանեկան պարագաներու եւ Փարիզէն, Մոնաքոյէն, Հայաստանէն, Յունաստանէն մէկ-երկու տասնեակ մտերիմներու ներկայութեան տեղի ունեցաւ Զ. Գազանճեանի յուղարկաւորութեան արարողութիւնը: Ինք նըման բաներու կարեւորութիւն տուող մը չըլլալով հանդերձ, գինք կորսնցնելու ցաւին կ'աւելնար տխրութիւնը տեսնելուն թէ բարեկամներու, ընկերներու այնքան լայն շրջանակի տէր Զուլալը վերջին հանգիստին կ'ուղեւորուէր միայն քանի մը տասնեակ յուղարկաւորներով:

Արարողութեան աւարտին Դաւիթ Արք. Սահակեան կարդաց Ֆրանսայի թեմին առաջնորդ Նորվան Արք. Զաքարեանի մահախօսականը. ան ցաւ կը յայտնէր մըտաւորականին կորուստին, կ'ըսէր թէ պաշտօնին պարտադրանքները արգելք եղած էին իր ներկայութեան ու կը ցաւակցէր ընտանիքին:

Յուղարկաւորներու մէջ էին Զուլալին զարմիկը՝ Հայաստանի հանրապետութեան առաջին նախագահ Լ. Տէր Պետրոսեան եւ մտերիմ բարեկամը՝ խորհըրդարանի առաջին նախագահ Բաբգէն Արարքցեան: Առաջինը ամփոփ դամբանականով մը անոր հայաստանցի հարիւրաւոր բարեկամներուն ցաւակցութեան թարգման եղաւ, ապա Զուլալին անձին մէջ անդրադարձաւ եզական տիպարին, զգայուն էակին, մեծ մշակոյթի տէր մըտաւորականին: Ըսաւ թէ թափառական Հայու պատկերը կը մարմնաւորէր ան, մուսալեռցիի, այնճարցիի, վենետիկցիի, փարիզցիի, նաեւ հայաստանցիի յատկանիշներուն գումարով:

Յետոյ Ֆրանսերէն խօսքով մը հանդէս եկաւ Զուլալին կրտսեր որդին Շահանը. ան ալ ամփոփեց հօրը կեանքի ճամբան, գրական եւ ուսուցչական գործունէութիւնը, Ղարաբաղեան շարժումին յարումը, Հայաստանի անկախացումով գըտած խանդավառութիւնը:

Նոյն յետմիջօրէին, ինչպէս յայտարարուած էր, Զուլալին մարմինը հողին յանձնուեցաւ Ռոանի գերեզմանատան մէջ, ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մը ներկայութեան:

Լոյս ըլլայ իր յաւերժական քունը:

Ա. Թ.

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (350) թիւը, որու բովանդակութիւնն է.–
Լեռ Կամսար – Ձայնեց հակադրութիւնը
եւ երգիծաբանին «զոռում»ը

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Հ. Յ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Իգոր Մուրատեան բաւական լուրջ վերլուծում կատարած է Փետր. 21ի «Լրագիր»ի կայքէջին վրայ. կարժէ համառօտ կերպով ներկայացնել, քանի շատ ծանօթ կը թուի հարցին:

Արեւմուտքի եւ Միացեալ Նահանգներու բռնապետական կազմակերպութիւնները ներկայացնող գծերը, կը գրէ ան, Վրաստանի հայութեան հանդէպ տարուած ժխտական քաղաքականութիւնը կը վերագրեն ազգայնամոլ անհատներու եւ ոչ ծրագրուած պետական բարձր խաւերէն: Անոնք այս մօտեցումով կը փորձեն ներկայացնել իրենց զեկուցումներուն եւ հրապարակային ելոյթներուն ընթացքին:

Հակառակ վրացական ներքաղաքական սուր պայքարին, երկրին ամբողջ քաղաքական դասակարգը եւ հասարակութիւնը միանման ոգիով ազգային օտար խումբերը երկրէն հեռացնելու (վտարելու) կողմնակից են, որովհետեւ Վրացիներու մօտ արմատացած է շուրջ ազգայնամոլութիւն մը, ընդունած՝ իրենց մնայուն եւ վրացական ակար ընդունակութենէն, համեմատած՝ իրենց հողամասին վրայ բնակող միւս ազգութիւններու եւ մանաւանդ մեծ դեր կը խաղայ Վրացիի հոգեբանութեան մէջ ընտանիքներու ցած մակարդակը եւ ժողովրդագրական էական ներուժի բացակայութիւնը, կեղծանունային ուժերու ներկայութիւնը եւ իրենց արժէքեան ճիգի գործունէութեան ակտիւացման երբ երկար տեւեն հնդկացած էր վրայ ժողովուրդի առանցքը:

Կայ նաեւ Վրաստանի մասնաւորական կենսամակերպիչ հարցը որ ծագած է կեդրոնական պատմական եւ մշակութային ինքնութեան կուսակցութիւնով, զերծելով մերժիլ ուրիշներու մշակութային ժառանգութիւնները հարցերուն, կեղծարարութիւնը հողերուն պետական քաղաքականութեան մակարդակի եւ ոչ ին վրայ հաստատելով կողմէ:

Վրաստանի «ազգային գաղափարախօսութեան» հիմնադիր Իլիա Ճաւճաւաձէ, մեծապէս յարգուած իրենցմէ, շատ յստակօրէն կը պնդէր որ վրացական գաղափարախօսութիւնը պէտք է հիմնել Հայերու դէմ պայքարի վրայ, որպէս Վրացիներու թշնամիներ, քանի Վրացիները Հայերու նկատմամբ բարդոյթներ ունին: Հայերը «զաւթիչներ» են, ամէնէն արիւնոտ մշակութաւորներով լեցուած, կ'ուզեն վրացական պետութեան բաժանումը եւ տարածքներու գրաւումը:

Նման քաղաքականութեան իրականացումը դժուար եղած է, քանի Վրացիներու մեծամասնութիւնը երբեք պաշտօնի չէ ունեցած Հայերու համայնքներուն: Բազմաթիւ են հակավրացական խաւին ամբաստանութիւնները. Թիֆլիզցիներու 20%ը կը կազմեն. այսուհանդերձ կայ մեծ ինտէքս տարածուած է հետեւաբար միջոցներ հայ բնակչութեան հանդէպ ժխտական ցուցաբերելու, որ բազմաթիւ նշաններով կը յայտնուին:

Հիլինային համաձայն, այս ծրագիրը ղեկավարուած է պետական ապահովութեան նախարարին կողմէ, մասնակցութեամբ վրացի գիտնականներու, ընկերաբաններու, պատմաբան – ազգագրագէտներու: Անոնք հասկցած են որ ներկայ միջազգային իրավիճակին մէջ ցեղային մաքրութիւն կատարելը հնարաւոր չէ, մանաւանդ որ Հայերը որպէս կազմակերպուած փոքրամասնութիւն աւելի բարձր մակարդակի վրայ են, քան՝ Ազրպէյճանցիները: Այս պատճառով աւելի իրագործելի է վերջիններուս արտաքսումը երկրէն: Ներկայիս սա աւելի կարեւոր սկսած է նկատուիլ, քանի վերջին երկու տարիներուն Թուրք – ազրպէյճանական դաշինքը սկսած է մեծապէս մտահոգել Վրաստանի իշխանութիւնները: Ազրպէյճանցիները Քուեմօ – Քարթլիի շրջանին 75-80 տոկոսը կը կազմեն եւ կրնան ի հարկին Հայաստանի երթեւեկը խանգարել շրջափակումով, եւ ազրպէյճանցի բնակչութիւնը գործածել, Վրաստանի վրայ ճնշումի հզօր լծակ որպէս:

Ազրպէյճանցի քաղաքագէտներ, ինչպէս նաեւ Թուրք մամուլը, կը պնդեն որ ժամը հասած է, որ Վրաստան ունենայ խորհրդարանի ազրպէյճանցի նախագահ, ինչո՞ւ չէ, նաեւ վարչապետ: Անոնք կ'ուզեն Թիֆլիսը վերածել Անգարայի եւ Բաքուի արբանեակին:

Վրացիներու համար այս իրական վախը պատրուակ դարձած է Հայերուն ինքնավարութիւնը մերժելու որպէսզի նոյնը չպահանջեն Ազրպէյճանցիները: Սակայն անոնք ներկայիս վտանգաւոր արշաւի մը սկսած են, օրէնսդրական ճամբով ամրացնելով Հայերու հանդէպ խտրական վերաբերմունքը, մասնաւորապէս լեզուի եւ կրթութեան սահմանափակումներով:

Խորհրդային տարիներուն Վրաստանի Հայերը ունէին ազգային փոքրամասնութեան կարգավիճակ եւ հայերէնը կ'օգտագործուէր որպէս կրթական եւ գործառական լեզու: Գոյութիւն ունէին հայկական դպրոց հասկացողութիւնը, կրթական ծրագիրներ, բարձրագոյն ուսում առնելու կարելիութիւն, դասագիրքեր, հոն ուր մեծ էր հայութիւնը, հայերէնը կը գործածուէր նաեւ դատական եւ պետական մարմիններու մօտ:

2004ին Վրաստանի ղեկավարութիւնը կը փորձէ ոչնչացնել «Հայկական դպրոց» հասկացողութիւնը եւ 2006էն սկսեալ բոլոր հայկական դպրոցները դարձնել վրացալեզու: Դիմադրութիւնը անմիջական կ'ըլլայ Ջաւախքի հայութեան կողմէն, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի հայութիւնը ձեռնածալ չի մնար. նոյնիսկ ռուս մամուլը լուսաբանութիւններ կը պահանջէ. կ'արձագանգեն նաեւ Ա. Մ. Նահանգներու Գոնկրէսն ու Եւր. միութեան փոքրամասնութիւններու հարցերով զբաղող կազմակերպութիւնները:

2005ի գարնան Վրաստան կը ստիպուի հրաժարիլ այս օրինագիծէն եւ խորհրդարանը զգալի փոփոխութիւններ կը մտցնէ կրթական օրէնքներուն մէջ: Այսուհետեւ ուսուցումի լեզուն եւ գործընթացի չափանիշները ձգուած են «ծնողական խորհուրդ»ներու: Օրէնքի գործադրութիւնը կապուած է տեղական բնակչութեան ազգային կազմին, ուր իշխանութիւնները կրնան զանազան խաղեր ընել, այս պատճառով լարուածութիւնը չէ դադրած:

Ընդհանուր առումով հայերէն լեզուի գործածութեան կապուած հարցերը չեն լուծուած, քանի Վրաստան կտրականապէս կը մերժէ որեւէ օտար լեզուի տալ պետական լեզուի իրավիճակ:

Օրէնքին համաձայն, հայաբնակ շրջաններուն բոլոր գործառական խնդիրները միայն վրացերէնով պէտք են տարուիլ. սա անհնարին է Ջաւախքի մէջ. վերջին 15 տարիներուն Ջաւախքը մշակութային գետնի վրայ բաւական խոր կապեր ստեղծած է Հայաստանի հետ: Վրացական իշխանութիւնները շատ լաւ հասկցած են որ հայերէնի պաշտօնականացումը ինքնաբերաբար ազգային-մշակութային ինքնավարութեան պիտի առաջնորդէ եւ Հայերուն իրաւունքները կրնայ ամրապնդել ամբողջ Վրաստանի վրայ:

Վրաստան այսօր մէկ մտասեւեռում ունի. ի՛նչպէս Հայերը վտարել երկրէն. եթէ այս քաղաքականութիւնը ձախողի, պիտի փորձէ ուծացումինը գործադրել լեզուական ոլորտին մէջ:

Վրաստան ներկայիս կը տառապի «իշխանութեան պակասէ», ներկայ պայմաններուն մէջ հնարաւոր չէ ժողովրդավարօրէն երկիրը կառավարել. չկան ընդդիմադիր կարող ուժեր: Երկրին նախագահը կը ջանայ կեդրոնացումի զրօսոր քաղաքականութիւն տանիլ: Ազգային փոքրամասնութիւն կազմող շրջաններու (Քուեմօ-Քարթլի, Սամցխէ Ջաւախէթի, Մեգրելիա, Աճարիա եւ Սուանեթիա) բնակչութիւնը մէկուկէս միլիոնի կը հասնի եւ այդ տարածքները ռազմավարական նշանակութիւն ունին:

Այս պայմաններու առջեւ Վրաստան ընդունած է օրէնք տեղական ինքնակառավարման մասին, սակայն գործադիրը կը նշանակուի նախագահի հրամանագրով, որ իր կարգին կը նշանակէ գիւղական համայնքներու պետերը. գործնականին մէջ նախագահական պալատէն կը նշանակուին նաեւ գիւղապետերը:

Վրացաբնակ շրջաններու համար տանելի այս դրութիւնը Ջաւախքի համար կը նշանակէ բնակչութեան իրաւունքներու զգալի կորուստ:

2006ի տեղական ընտրութիւններէն վերջ, հայկական բնակչութիւնը դէմ յանդիման կը գտնուի ինքնակառավարման կորուստի իրականութեան:

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆԻ ԵՐԿՈՒ ԱՓԵՐՈՒՆ ...

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Ատլանտեանի երկու ափերուն կը շարունակենք խօսիլ ցեղասպանութեան մասին: Միացեալ Նահանգներու նոր նախագահը վերջապէս պիտի գործածէ՞ թէ ոչ ցեղասպանութիւն բառը, առանց չակերտներու, ինչպէս կ'ընէին շատեր դեռ մօտիկ անցեալին, եւ հարիւրութսուն աստիճան ետդարձով կ'ընեն ոմանք, ինչպէս Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան պարագլուխներէն նախկին նախարար Ճագ Լանկ, որ դէմ կ'արտայայտուի Հայկական ցեղասպանութեան ժխտումը կանխող եւ պատժող օրէնքի մը:

Այս պայմաններուն մէջ հայ հանրային կարծիքը կը յուզուի եւ այս վերաբերումները դրական են, քանի որ կը ծառայեն առնուազն ներքին սպառման: Երբեմն անձնաւորութիւններ եւ լրագրողներ հայանպաստ դիրք կը ճշդեն, ինչ որ հայկական ակնկալութիւններուն թափ կու տայ: Կը դիտեմ, կը կարդամ, կը լսեմ, բայց թող ներուի ըսել որ այդ բոլոր իրարանցումներուն մէջ իրապէս քաղաքական բովանդակութիւն չեմ գտներ: Հարց է թէ ի՞նչ պէտք է հասկնալ քաղաքականութիւն յղացքով՝ ազգի մակարդակով, ոչ համայնքի եւ ոչ իսկ Հայաստանի Հանրապետութեան: Ի հարկէ լաւ պիտի ըլլայ եթէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը, այս տարի, Ապրիլ 24ին, հաղորդագրութեամբ մը յայտնէ որ «1915ին Հայերը ենթարկուած են ցեղասպանութեան ինչ որ դատապարտելի արարք մըն է», կամ այս կարծիքը բանաձեւէ աւելի դիւանագիտական ոճով մը: Նոյն ատեն, լաւ պիտի ըլլայ եթէ Ֆրանսայի Ծերակոյտը վաւերացնէ Հայկական ցեղասպանութեան ժխտումը պատժելի համարող օրէնք մը:

Բայց ցեղասպանութեան ենթարկուածներու, հայրենահանուածներու եւ անոնց ժառանգներուն էական հարցին ո՞վ պատասխան պիտի տայ:

Միացեալ Նահանգներու նախագահին յայտարարութիւնը եւ Ֆրանսայի Ծերակոյտին որոշումը գրեթէ ԵՐԿՈՒ ԴԱՐԷ Ի ՎԵՐ ՏԵՒՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ Ի՞ՆՉ ԼՈՒԾՈՒՄ ՊԻՏԻ ԲԵՐԵՆ: Ո՞վ կը խօսի այս մասին, Հայաստանի Հանրապետութի՞ւնը, հայկական Սփի՞ւռքը, Ամերիկա՞ն, Ֆրանսա՞ն, Եւրոմիութի՞ւնը, Ռուսիա՞ն եւ բազմաթիւ ուրիշներ:

Այս հարցումը արտաքին աշխարհին ուղղելէ առաջ, լաւ կ'ընենք եթէ ուղղենք մենք մեզի: Հայաստանի Հանրապետութիւնը նոյնիսկ եթէ Ցեղասպանութեան ճանաչման հարցով բաւական յստակ կեցուածք ունի, ԲՌՆԱԳՐԱՒՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ի մասին նաեւ կեցուածք ունի: Այդ «Հայաստան»ը, Հայաստանի Հանրապետութեան վարիչներուն համար իր տարազումը ունի, ան ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ է, այսինքն կորսուած տարածութիւն մը, ուր Հայեր ապրած են անցեալին, բայց որ դադրած է ՀԱՅՐԵՆԻՔ համարուելէ: Մինչդեռ, եթէ նոյնիսկ մակերեսային կերպով ծանօթ ենք պատմութեան, պիտի գիտնանք որ «երկիր»ը կամ «էրգիր»ը այսօրուան բռնագրաւուած Հայաստանն է:

Այս հարցումը հարկ է ուղղել ՀԱՅՐԵՆԱՀԱՆՈՒԱԾՆԵՐուն, անոնք այսօր ապրին Հայաստանի Հանրապետութեան սահմաններէն ներս, թէ աշխարհով մէկ սփռուած: Այլ խօսքով, հայրենահանուածներու ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ հեռանկարը կը փակուի՞ Ցեղասպանութեան ճանաչումով, թէ անոնք դատ ունին: Այս ըմբռնումով միայն ՀԱՅ ԴԱՏ-ի հետապնդումը իր իրա՛ւ եւ իրաւական իմաստը կը գտնէ, որուն համար Ցեղասպանութեան ճանաչման գծով տարուած աշխատանքները եւ երբեմն ալ խանդավառող յաջողութիւնները ապագայի ոչ մէկ հեռանկար կը հրամցնեն ԱԶԳին, որպէս հայ ժողովուրդի ընդհան

բութիւնը, որ կը ներառնէ նաեւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը եւ Արցախը:

Զարմանալի է որ քաղաքական գործիչներէն աւելի, միջազգային բեմի վրայ, հայ եկեղեցական մըն է որ «համարձակաձայն բարբառով» կը բանաձեւէ Հայ Դատի ամբողջականութիւնը: 2008ին լոյս տեսած իր Ֆրանսերէն հատորին մէջ(*), Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսը կը գրէ հետեւեալը. «20րդ դարու կարգ մը ցեղասպանութիւններ ճանչցուեցան եւ կատարուեցաւ հատուցում: Այսպէս Ռուանտայի մէջ հատուցողական արդարութիւնը ընթացաւ շնորհիւ Միացեալ Ազգերու, կառավարութեան եւ ռուանտացի ժողովուրդի համատեղ ճիգերուն: Նոյն ատեն, Հայկական ցեղասպանութիւնը կը մնայ անպատիժ: Վերականգնող արդարութիւն մը կրնայ օրինակ ըլլալ Հայկական ցեղասպանութեան պարագային, ինչպէս նաեւ այլ մարդկութեան դէմ ոճիրներու, որոնք իրենց լուծումը կը սպասեն»(**): Արամ Ա. կաթողիկոսի խօսքը դիպուկ է եւ կ'ենթադրեմ որ նաեւ հասցէագրուած է, երբ կը յիշատակէ Ռուանտայի "կառավարութիւնը" եւ "ժողովուրդը" միաժամանակ:

Ի հարկէ ցեղասպանութիւնները տարբեր պատկերներով կրնան ներկայանալ, ինչ որ ըսել կու տայ որ անոնցմէ իւրաքանչիւրը բացառիկ է իր տեսակին մէջ: Այդպէս է Հայկական ցեղասպանութիւնը, որ անանջատելի զոյգ երեսներ ունի. ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՋԱՐԴԸ և ՆՈՅՆ ԱՅԴ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՃՈՂՈՊՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԶՐԿՈՒՄԸ: Հայկական ցեղասպանութեան պարագային, ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ՈՃԻՐ սահմանումը լրիւ իմաստ ունի, քանի որ ան գործուեցաւ ՀՈՂԻ ՀԱՄԱՐ, այդ նպատակով ջնջուեցաւ այդ ժողովուրդը պատմութեան բեմէն ջնջելու գործին, իւրացնելով անոր հողը եւ մշակութային ժառանգութիւնը: Ինչո՞ւ յաճախ չենք յիշեր որ բռնագրաւուած Հայաստանի մէջ կան եւ փճացուած են աւելի քան երկու հազար եկեղեցիներ, վանքեր, յուշարձաններ, դպրոցներ:

Հայ դատի հետապնդումը պէտք է դնել ճիշդ երկաթուղիի վրայ: Ցեղասպանութեան ճանաչման հետապնդումը, փակագիծի մէջ դնելով ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ, գնացքը կը տանի անորոշ, անպատակային եւ անընակ հասցէներու:

Հայ դատի հետապնդումը էապէս քաղաքական է եւ կը սահմանուի բռնագրաւուած Հայաստանի ազատագրութեամբ: Արամ Ա. կաթողիկոսի կողմէ գործածուած երկու սահմանումներ մտածման մեկնակէտ պէտք է ըլլան իւրաքանչիւր Հայու եւ մանաւանդ իւրաքանչիւր քաղաքական գործիչի համար. justice rétributive et justice restitutive: Բարոյական մխիթարութենէն անդին՝ իրաւունք:

Յ. Պ.

Փետրուար 15, 2009

* **Pour un Monde Transformé,** Aram I, Catholicossat Arménien de Cilicie, 2008, pp.350.

** «Certains génocides du 20e siècle, furent reconnus et il y eut rétribution. Ainsi, au Rwanda,la justice rétributive a été conjuguée grâce aux efforts des Nations Unies, du gouvernement et du peuple rwandais. Une justice restitutive serait un modèle aussi bien dans le cas du Génocide Arménien que dans le cas d'autres crimes contre l'humanité qui attendent d'être résolus», p.294.

ԳԻՏԱԿԱՆ - ԱՅԺՄԷԱԿԱՆ

ԱՐԵՒԸ ԴԵՌ ՈՐՔԱ՞Ն ԺԱՄԱՆԱԿ ՊԻՏԻ ՓԱՅԼԻ

Մեր Արեգակը որ նման չէ ուրիշ աստղերու, քարիւղի հարց չունի: Սակայն անոր վառելանիւթ չի պակսիր եւ դեռ շատ երկար ժամանակ ան վառելանիւթի հարց չունենար: Եւ մենք իր բարերար ազդեցութիւնները պիտի կարենանք վայելել յառաջիկայ եւ ապագայ սերունդներու համար. բացի տիեզերական աղէտի մը կամ Երկիր մոլորակին չնչահեղձութեան պարագային: Սակայն, ամէն անցնող օր տիեզերքի մէջ աստղեր կը ծնին ու կը մեռնին «բնականաբար»: Իսկ մեր Արեգակը այս տիեզերական օրէնքէն պիտի չկարենայ խուսափիլ:

Արեւին «բնական» կեանքի տեւողութիւնը ճշգրտօրէն հաշուելու համար, աստղերու ծնունդը կարգաւորող գործընթացներուն եւ տիեզերքի ծագումին պէտք է վերադառնալ: Աստղերը կը կազմուին անջրպետի մէջ փոքր քանակութիւններով ներկայ մասնիկներու ծաւալուն ամպերէն: Այս քանակութիւնը իւրաքանչիւր քառակուսի մեթրի համար քանի մը հիւլէէ աւելի չէ, գոնէ սկզբնական շրջանին: Քաշողութեան ուժերու ազդեցութեան տակ, հետզհետէ, այս փոշիակերպ մասնիկները, որոնք գլխաւորաբար կազմուած են ջրածինէ, պիտի միանան իրարու, վերածուելով նիւթի ահաւոր զանգուածային գունտերու:

Այս գունտին աստիճանաբար զարգացումի ընթացքին ներքին ջերմաստիճանը պիտի բարձրանայ: Ըստ կատարուած հետազօտութեանց արդիւնքներուն, երբ ջերմաստիճանը 10 միլիոն աստիճանի հասնի, ջերմամիջուկային միացումի հակազդեցութիւնները կը սկսին: Սա կը նշանակէ որ ջրածինը պիտի փոխակերպուի հելիումի, արագ արձակելով մեծ քանակութեամբ ուժանիւթ, որուն մէկ մասը լուսային ուժանիւթ է: Այսպէսով է որ աստղը կը ծնի: Այս գործընթացը կը տեւէ քանի մը տասնեակ միլիոն տարի: Գալով իր ապագային, ան կախում ունի գլխաւորաբար իր հասակէն: Կարգ մը աստղեր որոնք կազմուած են մեկնելով շատ փոքր կամ ոչ բաւականաչափ խիտ միջաստղային ամպերէ, իրենց ներքին հրավառութեան անհրաժեշտ նուազագոյն հասակին երբեք չեն հասնիր: Ուստի անոնք «մեռեալ ծնունդ» են եւ կը կոչուին «Թուխ Թզուկներ»: Մեր Արեւէն աւելի խոշոր աստղերու պարագային, տարբեր ճանապարհներ կը ներկայանան: Անգամ մը որ իրենց պարունակած ջրածինը ամբողջութեամբ սպառած է, իրենց կորիզը կծկումի կ'ենթարկուի, մինչդեռ արտաքին խաւերը կազային հրաբորբոք բոլորակ մը կը ձեւացնեն, բոլորակ որ կ'ընդլայնի հետզհետէ: Աստղը այս «կարմիր տիտան»ի հանգրուանը անցնելէ յետոյ, իր վերջին շրջանը կ'ապրի, անէանալէ առաջ: Ան կրկին կը կծկուի վերածուելով «սպիտակ Թզուկ»ի, ապա՝ «սեւ Թզուկ»ի, հետզհետէ պաղելով: Այս գործընթացը աստղին մահը կը ներկայացնէ:

Կայ երկրորդ տարբերակը. այս վերջինը ամենախոշոր աստղերու պարագան է: «Կարմիր տիտան»ի փուլէն յետոյ փոխակերպուիլ «կարմիր գերտիտան»ի, անօրինակ փայլով մը պայթելէ առաջ: Այս վերջին պարագային աստղը կը վերածուի «սուփէրնովա»յի: Իսկ աստղին կորիզը իր կարգին կրնայ ծնունդ տալ կամ «նէօթրոն»ներու աստղերու, կամ նշանաւոր «սեւ խոռոչ»ներու: Պայթիւնի փոշիներէն կազմուած ամպը պիտի կարենայ ծնունդ տալ մէկ կամ բազմաթիւ աստղերու:

Մեր Արեւ աստղը, «իմաստուն» աստղ մըն է, կրկնակի իմաստով: Նախ որովհետեւ դեղին է գոյնով, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ իր ջերմամիջուկային կաթսան իմաստուն կերպով կը կլլայ, իր պարունակած ջրածինը անփոփոխ կշռոյթով վառելով: Երկրորդ՝ ան առանձին է: Ի դէպ, աստղերու մեծամասնութիւնը զոյգ առ զոյգ կը զարգանան, նոյնիսկ երբեմն երեք կամ աւելի թիւով աստղերու խմբաւորումով, մէկը միւսին շուրջ դառնալով: Մեր կենսատու Արեւ աստղը 1·4 միլիոն քիլոմեթր տրամագիծ ունի որ Երկրագունտի տրամագիծէն 110 անգամ աւելի մեծ է: Իր ծանրութիւնը 2 թուանշանին քով 30 զերոյով արտայայտուող մեծութեամբ քիլոկրամ կշռող հսկայ զանգուած մըն է, որ Երկրագունտի ծանրութեան 300·000 անգամին համարժէք է: Իր միջուկին ջերմաստիճանը 14–15 միլիոն աստիճան է: Արեւը 1 երկվայրկեանի մէջ կ'արտադրէ այնքան ջերմային ուժանիւթ որքան 400 միլիոն հիւլէական կեդրոն միասնաբար:

Կը հաշուուի որ արեգակնային զանգուածին 10 առ հարիւրը բաւական չափով տաք է, ուժանիւթ արտադրող ջերմամիջուկային հակազդեցութիւններ յառաջ բերելու համար: Առանց այս հաշիւներու մանրամասնութեան մտնելու, յիշեցնենք որ Արեւը իւրաքանչիւր երկվայրկեան այս հակազդեցութեանց պատճառաւ մօտ 4·5 միլիոն թոն կը կորսնցնէ իր զանգուածէն: Հետեւցնելով կարելի է ըսել, թէ գիտնալով որ Արեւը ծնունդ առած է 4·55 միլիառ տարի առաջ, իր բովանդակ կեանքի տեւողութիւնը 10 միլիառ տարի է: Ուրիշ խօսքով՝ ան իր կեանքի միջին շրջանին մէջ կը գտնուի ներկայիս: Եւ իրեն դեռ կը մնայ 5 միլիառ տարիէ աւելի բեղուն կեանք:

Այսպիսով հանգիստ չունչ մը կրնանք քաշել Երկրի մօտաւոր ապագային նկատմամբ:

Քաղեց՝ ՍՈՒՐԷՆ ՇԷՐԻՖ

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

4.– Դպրոցական աշկերտներ նորէն կը հետապնդուին Թուրք սրիկաներու կողմէն, ու աշակերտուհիներէն մին, իր պատւոյն նախանձախնդիր, իր վրայ յարձակում գործող վաւաշոտ Թուրքը դանակով կը վիրաւորէ:

5.– Իրենց արկածախնդրական կեանքով հանրածանօթ Պահրի եւ Ֆէթթահ անօրինակ խաբէութեամբ մը կը գրաւեն Զոք Մարգուանի տղու մը զէնքը: Անիրաւուած տղան Կ. Ջալեանի եւ Կ. Կէօվտէրէլեանի միջոցաւ դիմում կ'ընէ Փօլիս իտարէսիին: Ոստիկանատունէն յուսահատ, կը դիմեն Ֆէթթահի: Օր մը Իսպիր օղլու օթէլի դրան առջեւ Պահրի, որ խիթախի զինուորութեան կոչուած էր, երկու ապտակ կը զարնէ Ջալեանին, ազդարարելով, որ այլեւս չհետապնդէ զէնքի խնդիրը: Եւ կը սպառնայ ապտակել նաեւ Կէօվտէրէլեանը եւ Զ. Պզտիկեանը, այս երեքն ալ նկատելով կուսակցութեանց պետեր: Կօչկակար հայ արհեստաւորներ, հնչակեան գործիչի մը այս ապտակումէն իրենց արժանապատուութիւնը վիրաւորուած զգալով կ'ուզեն լաւ դաս մը տալ Պահրիին, բայց Ջալեան զանոնք կը հանդարտեցնէ, ըսելով. «Անոնք խնդիր հանելով կ'ուզեն ծանր միջադէպ մը ստեղծել, պէտք չէ որ ասոնց պատրուակ տանք. հանգիստ կեցէք, ես խնդիրը օրինական միջոցներով կը հետապնդեմ»: Եւ Թաշ Մաղարայի առջեւ կանգնած զինքը ծեծել սպառնացողներուն հրաւէր եւ ասպարէզ կը կարդայ:

6.– Մարտի 15էն սկսեալ Թուրք սրիկաներ գաղտնի կազմակերպութեան մը հետեւանքով, հայ թաղերու մէջ կը ցրուին գիշերները, նոյն իսկ ցերեկ ատեն, եւ որոնք հանդիպած Հայը ծեծելով, խոշտանգելով անոնց վրայ գտնուած դրամը, զէնքը կը յափշտակեն:

7.– Այդ կազմակերպուած խումբերու պարագլուխներէն մին, Գարա Ալի, քաղաքին եզերքը դարանած այգիի հայ մըշակներուն վրայ յարձակումներ կ'ընէ, կողոպտելով զանոնք: Այդ յարձակումին եւ կողոպտումին ենթակայ կ'ըլլայ նաեւ Առաջնորդարանիս սպասաւորը Արսէն, այգի գացած պահուն:

8.– Այս միեւնոյն խմբակը յարձակումներ կ'ընէ Տօքթ. ՊուԹրոսի քաղաքին եզերքը գտնուած բամպակի գործարանին աշխատաւորներուն վրայ, որոնք այդ յարձակումներու հետեւանքով կը ստիպուին օր մը գործադուլ ընել: Լիբանանցի գործարանատէրը կը բողոքէ. այդ բողոքին կը միանայ Առաջնորդարանին ալ բողոքը. Գարա Ալի կը ձերբակալուի եւ 24 ժամ վերջ ազատ կ'արձակուի:

9.– Աւագ Երեքշաբթի այգիէն վերադառնալու պահուն կը կրկնուի 3րդ համարին մէջ պատմուած դէպքը: Միեւնոյն Թուրքեր այս անգամ բոլորովին զինուած դանակներով եւ զէնքերով կը յարձակին Կարապետի տղուն վրայ, որ տեսնելով, թէ այլեւս վերահաս մահուան մը առջեւ կը գտնուի, անձնապաշտպանութեան նըւիրական պարտականութիւնը կը զգայ իր մէջ, եւ իր հինգհարուածեանը հանելով կը պարպէ իր հակառակորդներուն վըրայ, իր արձակած գնդակներէն երկուքը ծանրապէս եւ մէկը թեթեւօրէն կը վիրաւորուին: Ասոնցմէ մին Աւագ չաբթուան մէջ, իսկ միւսը Զատկի Երկուշաբթի օր կը մեռնին իրենց առած վէրքերէն: Քաղաքին մէջ յուզումը սկսած է ծայրայեղօրէն երեւան գալ: Զատիկը Հայերուն համար սոսկումի եւ երկիւղի տօն մը կ'ըլլայ: Տղան անձնապաշտպանութեան համար կատարած իր ոճիրէն անմիջապէս յետոյ կը յաջողի փախչիլ մինչեւ Կիպրոս: Ոճրագործ կուսակալը փոխանակ աշխատելու, որ Հայերուն վրայ յարձակող եւ զանոնք կողոպտող Թուրք սրիկաները պատժուին, ու առնէյ վերջն ալ փոխանակ աշխատելու, որ ոճրագործը չըյաջողէր փախչիլ արտասահման, Զատկի Երկուշաբթի օրը ինքն ալ միացած փողոցային խուժանին մեր Առաջնորդարանի գործակատարէն կը պահանջէ ոճրագործը յանձնել կառավարութեան, իբր թէ Առաջնորդարանը արդէն իսկ արտասահման անցած տղու մը թաքստոցը կամ ոստիկանութեան մէկ մասնաճիւղն եղած ըլլար: Եւ երբ Առաջնորդարանի գործակատարը կը յայտարարէ, թէ ոճրագործի մը ձերբակալութեան պաշտօնը կառավարութեան գործն էր, եւ թէ Առաջնորդարանը անկարող է որ եւ է ազդեցութիւն ունենալ այսօր արտասահման գտնուող հայ տղու մը վրայ, կուսակալը չամօթահարիր ըսելու գործակատարին. «գաթիլ տէ թէսլիմ էտիլմէլի իտի» (կը պատշաճէր ոճրագործին յանձնումը), բառեր, որոնք այնքան յատկանշական են եւ որոնք իրենց ներքեւ կը պահեն կանխամտածուած ջարդի մը յայտնի սպառնալիքը:

(Շար. 17)

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Սփիւռքի նախարարութիւնը ս.թ. Յունիսի 22-23ը Երեւանում նախաձեռնել է անցկացնել Հայաստանի ԲՈՒՀ-երի 1960-1970ական թուականների սփիւռքահայ շրջանաւարտների հաւաք: Նախատեսւում է նման հաւաքները դարձնել պարբերական՝ յետագայում ընդգրկելով նաեւ յաջորդ տարիների շրջանաւարտներին:

Հաւաքի նպատակն է քննարկել ՀՀ ԲՈՒՀ-երի սփիւռքահայ շրջանաւարտների դերը Հայաստան - Սփիւռք գործակցութեան զարգացման գործում, ստեղծել սփիւռքահայ շրջանաւարտների համահայկական ընկերակցութիւն:

Դիմելով նշուած տարիների հայաստանեան ԲՈՒՀ-երի բոլոր սփիւռքահայ շրջանաւարտներին՝ հրաւիրում ենք մասնակցել նշուած հաւաքին, ինչպէս նաեւ ուղարկել առաջարկութիւններ հաւաքի կազմակերպման եւ քննարկուելիք հարցերի վերաբերեալ:

Հաւաքին մասնակցելու ձեր դիմումը խնդրում ենք ուղարկել ՀՀ Սփիւռքի նախարարութիւն, Հայաստանի Հանրապետութիւն, ք. Երեւան, Վազգէն Սարգսեանի 26/1, 5րդ յարկ հասցէով կամ ելեկտրոնային փոստով՝

hmekv@mindiaspora.am

Հաւաքի մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ կարող էք ստանալ

www.mindiaspora.am

համացանցի կայքից:

L'UGAB PARIS - ILE DE FRANCE

a le plaisir de vous inviter au

Concert Jeunes Talents

le Jeudi 12 mars à 20 heures

Avec la participation de :

Hovhannes Asatryan (chant),
Suren Ashoughbabyan (violon),
Nicolas Chesneau (piano)

Au programme :

Mahler, Schubert, Tchaikovski, Babadjanyan, Komitas...

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118 rue de Courcelles — 75017 Paris

P.A.F. : 10 euros
Entrée libre pour les jeunes et étudiants.

Pour réserver vos places :
Tél. : 01 45 20 03 18
E-mail : contact@agbueurope.org

LA

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14 rue Saint-Bazile — 13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09

a le plaisir de vous inviter à la présentation du

C D - R O M

e - L e x i q u e M a c h t o t z

LE LEXIQUE ELECTRONIQUE
Français- Arménien occidental- Français

Vendredi 13 mars à 18h30

démonstration par
Stephen STEPANIAN
(ingénieur informaticien)
& Philippe PILIBOSSIAN
(enseignant-chercheur universitaire en mathématiques)

Tram/métro : Réformés
Parking : Gambetta

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԻԿ

ԱՐԵՒԻԿ հայերէն լեզուի վարժութեան ամբողջական յայտագիր

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հրատարակչութիւնը լոյս ընծայեց ԱՐԵՒԻԿը. խնդրոյ առարկան իրագործումն է արեւմտահայերէնի ուսուցման լրիւ մեթոտի մը: Այս մեթոտը կ՛ընդգրկէ դպրոցական ուսուցման Հայերէնի յայտագիրը այնպէս, ինչպէս կը գործադրուի Միջին Արեւելքի հայ վարժարաններու մէջ, Առաջին տարիէն մինչեւ 12րդ տարին: Իրագործուած միայն մէկ DVD սալիկի ձեւով երեք շարքերու իբր հիմ կը ներկայացնէ անհրաժեշտ բոլոր տարրերը իւրացնելու համար ամուր հիմ մը Հայ լեզուի ու մշակոյթի:

Հրապարակուած Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հայ Համայնքներու Սպասարկութեան նախաձեռնութեամբ, այս DVD սալիկը իրագործուեցաւ համեստ անձնակազմի մը կողմէ Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ: Հայերէն Այբուբէնի ստեղծման 1700րդ տարեդարձին առթիւ, 2001 թուին սկիզբ առած այս ծրագիրին նպատակն է նոր թափ տալ Սփիւռքի հայ վարժարաններուն: Անոր նպատակն է լեցնել Սփիւռքի մէջ գոյացած ծանր պակասը դասագիրքերու եւ հայերէն լեզուի ուսուցման այլ տուեալներու, եւ գիտելիքներու իւրացման կապակցութեամբ հայ համայնքներու միջեւ նուազագոյն ներդաշնակութիւն մը ապահովել:

Ամբողջովին հայերէնով մշակուած այս մեթոտը կը վերաբերի մէկ կողմէ Սփիւռքի հայ վարժարաններուն եւ ընդհանրապէս արտասահմանեան կրթական հիմնարկներուն: Սակայն ան կրնայ շահագրգռել նաեւ ընտանիքներ եւ ամէն անձ որ փափաքող է իր լեզուական եւ մշակութային պաշարը խորացնելու: Այս մեթոտը կը թոյլատրէ զայն գործադրողին շատ յառաջդիմել ընթերցումներու, բառապաշարի, խնդիրներու, խաղերու եւ քերականութեան, նախադասութեանց կազմութեան հիմնական կանոններուն մէջ: Փորձի ամբողջ երկայնքին, տակաւ առ տակաւ ան պիտի իւրացնէ գիտելիքներ պատմութեան, աշխարհագրութեան, գրականութեան եւ ընդհանուր ուրիշ թանկագին նիւթերու մարզերուն մէջ, զորս ամէն մանուկ, պատանի եւ ընդհանրապէս ամէն հայ պարտին գիտնալ:

Շուկայի գին ԱՐԵՒԻԿ-DVDի (1-2-3) – 40 € կամ 50 $
Ապսպրանքներու համար : carmenias@gulbenkian.pt կամ
Fondation Calouste Gulbenkian, Service des Communautés arméniennes,
Av. de Berna 45 A, PT - 1067- 001 Lisboa, Portugal
կամ Editions Sigest http://editions.sigest.net

VOYAGES EN ARMÉNIE

PARIS EREVAN PARIS

à partir de 325euros TTC

WEEK-END à partir de 460 euros TTC, comprenant l'avion + 3 nuits hôtel 4*

CIRCUITS ACCOMPAGNES de 8 et 11 jours à partir de 1540 euros

Voyages personnalisés, sur mesure.

Renseignement et réservation:

SABERATOURS
11 rue des Pyramides — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 61. 51. 13.
E-mail : armenie@saberatours.fr
Site-web : www.saberatours.fr
En partenariat avec Armavia.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ, ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսի-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

⁂

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

CYCLE COMPLET de la MATERNELLE à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE entièrement sous Contrat avec l'Etat

Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne

Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand, **Espagnol**

Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

(Շար. Ա. էջէն)

ուղած է վրէժ լուծել: Ենթական 24 ժամ դիպահ մնացած էր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ դիմումը Ֆրանսայի իրեն յանձնելու Չէչէն մը, որ ապաստանի դիմում ըրած էր, մերժուած է Փարիզի վերաքննիչ ատեանին կողմէ: Ատեանը նկատի առած է այն վտանգները, որոնց կրնայ ենթարկուիլ Ահմէտ Լեպիեւ, 27 տարեկան, եթէ Ռուսերուն յանձնուի: Ենթական Ֆրանսա եկած է կնոջը եւ զաւակներուն հետ 2008 Յունուարին եւ վեց ամիս բանտարկուած է Մոսկուայի յանձնումի դիմումին վրայ: Ռուսաստան զինք կ՛ամբաստանէ «ահաբեկչութեան» մեղադրանքով, այսինքն մասնակցած կ՛ըլլայ Տաղստանի հինգ ոստիկաններու սպանութեան 1998ին, երբ 16 տարեկան էր եւ ինք կ՛ուրանայ:

24000էն 50000 կը նկատուի ցուցարարներու թիւը, Մարտ 5ին, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, միշտ բողոքելու համար բարձրագոյն ուսման բարենորոգումներուն դէմ: Փարիզի մէջ 9 հազարէն քան հազար դասատու, հետազօտող, ուսանող եւ վարչական պաշտօնատար փողոց իջած էին: Պահանջը չի փոխուիր՝ բոլորովին հրաժարիլ բարենորոգման ծրագրէն:

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 8
DIMANCHE
8 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 350

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.157 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 84e ANNEE — N° 22.157

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ-ՉԱՐԵՆՑ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԻՆ «ՁՏՈՒՄԸ»

ԽՄԲ. «Միտք եւ Արուեստ»ի այս թիւը յատկացուցինք Լեռ Կամսարի անտիպ մէկ թղթածրարին, զոր խմբագրութեան տրամադրեց իր թոռնուհին՝ Վանուհի Թովմասեան:

Թղթածրարը, գրի առնուած երգիծաբանին կողմէ, լոյսին կը բերէ Ե. Չարենցի զայրոյթը գրգռած իր քննադատութեան հետեւանք հակադրութեան սուր վիճակ մը: Վիճակ որ իրեն կ'արժէ «Պետհրատ»ի սրբագրիչի պաշտօնէն արձակում մը, 1931ին:

Լեռ Կամսար այս թղթածրարը յղած է նոյն տարուան Հոկտեմբեր 27ին, պաշտօնազրկումէն անմիջապէս ետք, Հայաստանի «Բանգիւղտեսչութեանը կից հանրապետական յանձնաժողով»ին:

Վանուհի Թովմասեան թղթածրարին կցած իր երկտողին մէջ կ'ըսէ. *«Ուղարկում եմ ձեզ մի նիւթ, որը շատ ցաւոտ է եւ տխուր:*

Ի՞նչ արած, պատմութիւնը կատարուած փաստերի իրողութիւնն է, եւ ոչ այն ինչ մենք կը ցանկանայինք որ լինէր...»:

ՓՈԽԱՆ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

70ականի վերջերին եւ 80ականների սկզբին, անօգուտ ու ապարդիւն շրջում էի խմբագրութիւնից խմբագրութիւն փորձ անելով, բախտս բուն իմաստով, խցկելու որեւէ ֆելիետոն Լեռ Կամսարից, որ նրա անունը մոռացութեան չմատնուի: Այդպիսի դեգերումներիս մէկում յայտնուեցի «Սովետական գրականութիւն» հանդէսի խմբագրատանը:

Երբ վիզս ծռած, աղաչական համոզում էի խմբագրութեան աշխատակիցներին՝ եթէ չտպել, գէթ վերցնել եւ կարդալ նիւթը, յանկարծ օտխկները ձեռքին, չտապ ընդհանուր բաժին մտաւ փոքրամարմին, արդէն տարիքն առած մի մարդ: Լսելով, որ Լեռ Կամսարի Թոռնուհին եմ, մօտեցաւ, թէ ինչու էր չտապում, մեխուեց տեղում:

- Իրա՞ւ Թոռնուհին ես, - հարցըրեց նա չատ անհանգստացած, - անտիպներին՞ց ես բերել, կը տպագրեմ, անպայման կը տպագրեմ, նա անառարկելի մեծութիւն է: Խնդրում եմ գնանք իմ առանձնասենեակը:

Հասկացայ որ խմբագրապետ Ստեփան Կուրտիկեանն էր: Այդ թըւերին առաջին անգամ լսելով այսպիսի խոստովանութիւն, ուրախ հետեւեցի նրան:

Իմ ետեւից մտնելով առանձնասենեակը նա բանալիով ներսից կողպեց դուռը եւ առաջարկեց բազկաթոռը: Վատ բան կանխազգալով, ոտքի վրայ մնացի:

- Լեռ Կամսարը հրաշք երգիծաբան է, ես չատ բարձր եմ գնահատում նրան, բայց ես չատ ստոր գտնուեցի նրա հանդէպ՝ վախից, ուղղակի վախից, դէ գիտես ի՜նչ ժամանակներ էին: Նոր էի հայրենադարձուել, մի երիտասարդ տըղեկ էի՝ ում առանց աչքը թարթելու կը վերացնէին: Բա՛, ասպիսի գարշանքի մէջ էինք ապրում, աղջիկս: Ես մասնակիցն եմ եղել երգիծաբանի ամօթալի, սարքովի «զտում» դատավարութեանը: Հիմա սրանով ոչ ապրել եմ կարողանում, ոչ մեռնել:

Չարենցը չէր կարողանում ներել պապիդ գրած մէկ ֆելիետոնը իր մասին: Հաւաքելով գրողներին եւ մեզ՝ երիտասարդ աշխատակիցներիս, ասաց.

- Շատ է լեզուն երկարացրել էդ... խեղկատակը, չափը չի ճանաչում, դասեր է տալիս ողորմելի գըրչակը, էն էլ ո՞ւմ, ինձ, պատկերացնում էք, ինձ՝ Չարենցիս, ես դրա... Կը ջնջեմ, փոշի կը սարքեմ քեզ, ընկեր Լեռ Կամսար... էնպէս ոչնչացնեմ քեզ, որ հետքդ անգամ չմնայ աշխարհիս երեսին: Չարենցի վրայ կը կոտրուի քո օձի ատամը, ողորմելի հտպիտ, խա՞ղ ես անում ինձ հետ, վիժուածք:

Յաջորդ օրը կայացաւ մի եղկելի դատավարութիւն, որի լուռ մասնակիցն էի ես:

Ես փլուեցի բազկաթոռին.

Իսկ ես մինչեւ հիմա կարծել եմ, թէ գաղափարի կռիւ էր, եւ պապս դատուել է որպէս այլախոհ: Դուրս է գալիս ուղղակի հրաշալի ժամանակներ էին մարդկային ճղճիմ հաշուեյարդարների համար: Բայց ինչո՞ւ Չարենցն ընտրեց վրէժխընդրութեան այդ անարգ ճանապարհը: Կամսարը մէկն էր գրել՝ թող նա տասնմէկը, հարիւր մէկը գրէր, չէ՞ որ պիգրամի հանճարեղ վարպետ էր: Թող լինէր նոյնիսկ պասկուիլ, ինչ անենք, արդարացում կը լինէր: Եւ վերջապէս, տղամարդավարի տար, իրեն նեղացնողի մռութը ջարդէր: Ինչո՞ւ այսքան անազնիւ:

- Ի՞նչ իմանամ, աղջիկս, հանճարները անիմանալի են:

Զգիտեմ այս խոստովանութիւնից յետոյ այդ պատուարժան մարդը հաշտուե՞ց իր խղճի հետ եւ արդեօ՞ք նա խաղաղ է հանգչում հիմա: Բայց տեսնես նա զգաց, թէ ի՞նչ բեռ դրեց իմ ուսերին, որի ծանրութիւնից ճկռում եմ մինչեւ այժմ:

Կշեռքի մի թաթին իմ պաշտելի հանճարեղ քնարերգուն է, իսկ միւս թաթին աւելի քան պաշտելի՝ արդարապաշտ, անկաշառ խօսքի մեծն վարպետը: Իսկ լծակը այն զազրելի ժամանակի ձեռքում է, որի անունն է բոլշեւիկեան բռնատիրութիւն:

Դէ՞, ով մի բան կ'ասի...

Հը՛... ո՞վ, ո՛վ, ո՜վ կը հաշտեցընի ինձ կատարուածի հետ...

ՎԱՆՈՒՀԻ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՀՍՍՌ հանրապետական դատախազութեան քննիչին՝ 1935 թուի իմ քանտարկութեան առթիւ ինձ առաջադրուած մեղադրանքների մասին (հատուած)

Իմ զտումը Չարենցի իմ դէմ պատրաստած մեքենայութիւնների արդիւնք էր:

Ես ու Չարենցը երկար տարիներ մտերիմ ընկերներ էինք եւ իբրեւ գրողներ փոխադարձաբար գնահատում էինք իրար ու յարգում:

Այդ այնքան ժամանակ, երբ դեռ չէր սկսել իր այլանդակ սեռական սանձարձակութիւնները: Իսկ այն օրուանից, երբ սեռական կեանքում այլասերուեց, խտրութիւն չդնելով մարդկային երկու սեռերի միջեւ, օրիորդների հետ սկսեց ասրճանակի լեզուով խօսել եւ սրա-նրա վրայ կրակել, յետոյ բանտարկուել՝ ես թողի նրա բարեկամութիւնը եւ մի ֆելիետոն գրեցի նրա մասին, որի պատճառով թշնամացանք, եւ նա ձեռքի տակի բոլոր միջոցներով աշխատեց իր վրէժը լուծել ինձանից:

Իմ զտումը կազմակերպեց եւ ինքը անձամբ դուրս գալով բազմամարդ դահլիճում, փրփուրը բերանին ինձ վրայ յարձակուեց, անուանելով ինձ «դաշնակցական», «ողորմելի գրչակ» եւ այլն, ու դրա հետ մէկտեղ հայհոյանքի այնպիսի տարափ, որ ոչ մի պատուաւոր հաւաքոյթի պատիւ բերել չէր կարող, եւ վերջում էլ նախագահողին հրամայեց զրկել ինձ վերջին խօսքից, պաշտպանուելու իմ անկապտելի իրաւունքից:

Ահա ձեզ մի տաղանդաւոր բանաստեղծ, որ իմ նկատմամբ դարձաւ տաղանդաւոր զրպարտող:

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ
02.05.1955թ.

(Բնագիրը կը գտնէք ՊԱԿ-ի արխիւում)

ԻՏԱԲԱՐ ԾԱՐՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԻ *

(ՈՐ ԶԱՐԵՆՑԸ «ԹՔԻ» ՎՐԱՆ)

Ընդհանուր.- Զարենցը պրիզմա մըն է, կախուած հայ գրականութեան վրայ: Արեւելեան կողմէն դիտես՝ «Հանճար» կ'երեւայ քեզի, արեւմտեան կողմէն նայես՝ «բանջար» կը տեսնես, հիւսիսէն՝ «ծիածան», «վարդ», «կոյս», հարաւէն՝ «Թուք», «խլինք», «մէզ»:

Մակինցեանի ըսելով, իր սկզբնական լոյսը տուացեր է Տէրեանէ, իր ըսելով՝ Մայակովսկիէ: Տէրեանը վառուած լուցկիի մը նման դէն է նետել արդէն, գալով Մայակովսկիին... Թէեւ ստիպում չկայ, բայց... կրնայ ի չվառուիլ... իրմէ յետոյ:

Ինքը Հոկտեմբերի երգիչ է, այդ պատճառով «Թքեր է» բոլոր սեպտեմբերի գրածներու վրայ:

Կայլուտա.- Ինչպէս պետութիւն մը իրաւունք չունի իր ունեցած ոսկիէն աւելի թղթադրամ բաց թողնելու՝ անանկ ալ անհատ մը չի կրնար ուզածին չափ անիմաստ խօսքեր շռայլել՝ առանց դիմացը իրական արժէք մը դրած ըլլալու: Շէյքսփիրը, որ 42 տարի իմաստուն բաներ է գրեր, իրաւունք ունէր նոյնքան տարի ալ յիմար բաներ գրելու: (Ուրիշ բան է, որ չէ ուզեցեր իր յիմարութեան իրաւունքէն օգտուելու): Զարենցը անցեալին մէջ 7 պրակ շնորհալի բաներ է գրեր, դիմացն ունի 5 անշնորհք պրակներ: Դեռ երկու պրակ մը գրելու տեղ ունի:

Հայհոյանք կանխիկ.- Խիստ տգեղ գործ է բռնել Զարենցը: Ուրիշ հեղինակներու նման օրերով - շաբաթներով չի բերեր տաներ իր քննադատներուն՝ պզտիկ հայհոյանք մը տալու համար:

Անիկա նախ քննադատին կը հայհոյէ՝ նոր կու տայ գիրքը քննադատելու:

Շատ վաճառատանց դրան կարդացեր եմ «ապառիկ ոչ ոքի», բայց քիչ վաճառական տեսեր եմ Զարենցի նման դրած սկզբունքին հետեւող: Ըստ Զարենցի այն մարդը, որ իր գրածները չի հաւնիր՝ «էշ» է, իսկ այն էշը, որ իր պոէմները կը մեծարէ «մարդ» է: Փառք տանք Ամենակալին, որ տակաւին էշերը գլխի չեն ինկեր, ապա թէ ոչ աշխարհիս բոլոր ուսանակները, պահանջուած յարգանքի տուրքը ձգելով Զարենցի փառասիրութեան գանձարկղը՝ մարդոց շարքերը պիտի լցուէին:

Կը բացագանչեմ՝ ինչո՞ւ ճանըմ, բանաստեղծութիւն մը հաւնելու կամ չհաւնելու պատճառով ինչո՞ւ կենդանական աղնիւ ցեղ մը վերանայ երկրիս երեսէն:

Հարցապնդում.- Զարենցի հայ գրականութեան մէջ բերած նորութիւններէն գլխաւորներն են՝ «Թուք», «խլինք», «մէզ», «ոջիլ», «կակուղ միս» եւ «կոնք»՝ բաներ մը, որ Երեւանի որ եւ է ընկած փողոցին մէջ ալ լեցուած ըլլան, սանիտարական վարչութիւնը սայլակները կը ղրկէ դուրս թափելու համար: Ինչո՞ւ կը յապաղէ վարչութիւնը, ու իր սայլակները տակաւին չեն երեւցած հայ գրականութեան դռներուն առաջ, ուր այս բաները տրցուած են ցերեկով:

Եղիա եւ Եղիսէ.- «Երեքէն» «երկուսը»՝ Զարենցն ու Վշտունին՝ Պառնասի զոյգ մարգարէները, կը շրջէին Հայաստանին մէջ ու «պրոլետարական» գրականութիւն կը քարոզէին հեթանոս պոէտներուն:

Ուր մտնէին՝ «մենք եկանք» կ'ըսէին, ուրկէ ելնէին՝ «մենք գացինք» կը ձայնէին: Մէկ խօսքով, մենք, մենք, մենք...

Երբ անցեալ ամառ Զարենցը Մոսկուա համբարձաւ՝ կէս ճամբին խղճալով մենակ մնացող Վշտունին՝ «իր գրական պրեստիժը» վար նետեց առ ի գործածութիւն:

Այսօր, Հայաստան վար գալով, կը խլէ իր նուիրած «պրեստիժը» հէգ Վշտունիէն ու «Վէռլէնի քամուն» կու տայ իր զինակիցը:

Կենդանիներու մէջ ալ ցեղ մը կայ՝ որ կը ծնէ ու ձագերը որոշ տարիքի հասնելէ զկնի՝ կը սկսէ ուտել:

Տէրտէրներ.-

Զարենց.- Երէկ երեկոյ պոէմ մը ծնայ:

Բարեկամ մը.- Տէրտէրեա՞նը կը կանչես քննադատելու:

Զարենց.- Ո՛չ, ես Տիգրան Հախումեանի ծուխն եմ:

Կնաք.- «Ռոմանս Անսէր»ը Մոսկուային մէջ տպուած էր ու ոչ միայն Հայաստան չէր ուզեր գալ, այլ կը վախնար տպարանի դռնէն դուրս նայել:

- Դուրս եկուր, - կը հրէ ետեւէն հեղինակը:

- Կը վախնամ քննադատութենէ:

- Քալէ, ես քեզի հետ եմ:

Ու ձեռքէն բռնած Հայաստան կը բերէ Զարենցը:

- Իսկ եթէ դու մեռնիս, ո՞վ պիտի պաշտպանէ զիս, - կը հարցնէ պոէմը:

- Կը կարծեմ, որ ոչ ոք չքննադատէ քեզի:

Ամուրին ու պսակուածը.- Տէրեանին ուրուականը Զարենցին գալով ապա խօսեցաւ. «Ինչո՞ւ կը թքնես իմ գրքերի վրայ», «Ցնորք» երգելը այդքան գէ՞շ բան է եղեր: Դուն «կակուղ միս» ու «կոնք» կ'երգես վասնզի ամուսնացած ես: Զէ՞ որ ամուրի առենդ ինծի նման ես երգեր: Դուն կ'ըսես պէտք է գրել՝

«Ցնորք» է:
Կը գամ:
Մկանիս
Եւ
Երբ նա հանուի
Գիտեմ
Կը զգամ ձկան հոտ:

Այդ շատ լաւ կը խօսիս, բայց բանն այն էր, որ այն աղջիկը, որուն ես կը սիրէի, երբ «հանուէր» դուռը կը կղպէր ու չէր թողուր, որ երթայի «ձկան հոտ» առնէի իրմէ: Ես ալ ստիպուած դրան վրայ «ցնորք» կ'երգէի: Հաւակիս հետ կապուած թերութիւն մը չէ՞ս ներեր ինծի, ապերա՛խտ:

Դաժան անգթութիւն.- Գարնան առաւօտ էր: Փողոցէն անցած ատեն նկատեցի շարան մը «մեռչաններ» «մուլթները» թաշկինակով կապած կ'երթային: Իմ հարցիս, թէ ի՞նչ է պատահեր՝ պատասխանեցին ցաւալի տնքալով:

- Անմեղ կ'երթայինք, Զարենցը մեզի կանչեց թէ՝

«Ուզո՞ւմ էք կամպոտ կամ չէ՞:
Կամպոտի փոխարէն
Խօսք ձեր
Կակուղ ծնօտին մօտիկ
Թող շաչէ երգերիս զամչին» ու սկսեց հարուածել:

- Վա՜յ, անգութ մարդ: Ցայտնեցէ՞ք ոստիկանատուն:

- Այո: Բանաստեղծները արտօնուած են եղեր ուզածնին ընելու:

- Իրա՞ւ: Անանկ է նէ՝ փախէ՛ք: Աղէկ որ չէ սպաններ ձեզի:

Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր.-

Երանի՜ քեզ, - դարձաւ Սեպտեմբերը Հոկտեմբերին նախանձով լի, - դայեակի նման Զարենցը գրկած, կը գգուէ քեզի:

- Մի նախանձեր, գրողը, եթէ հնար ունենամ գլուխ մը կը փախչեմ անոր երգերէն:

- Ինչո՞ւ:

- Ծօ ի՞նչ կը հարցնես, օրը ցերեկով ալ «ուռած չոր կոնք», «կակուղ միս», «կիրք», «արնահամ բուրմունք»... ամօթէս գետին կը մտնեմ:

- Վա՜յ քոռանամ քոյրիկ, ինչո՞ւ այդքան ակլոր:

- Տէրեանի հակառակն ըրած ըլլալու համար...

«Հին» ու «նոր» Զարենցը.- Երբ Զարենցը, «նոր ուղղութեան» հետ նստած խրախճանք կ'ընէր, իր հին պոէմները սեւեր հագած ներս մտան ու այսպէս ըսին.

- Ե՛տ առ մեզի «Զարենց» անունը, այդ անունը մեզմով առիր, մեզի կը պատկանի: Մեզի դէն ես «Թքեր», մենք ի՞նչպէս ապրինք անանուն:

Եթէ մէկը հարցնէ թէ «որո՞ւ պոէմներն էք»՝ ինչ պատասխանենք...

1923թ.

---

* Չակերտներում գրուածները բոլորը Զարենցին են պատկանում:

* * * * *

ՄԻ ԶՏՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀՍԽՀ Բանգիւղտեսչութեանը կից հանրապետական յանձնաժողովին

Պատճէն՝ Կենտկոմին

Պատճէն՝ Պատմութեանը

Գեղեցիկ սովորութիւն

Դատարաններում մեղադրեալին բեմ հանելիս հարցնում են սովորաբար.

- Դատարանի կազմի դէմ առարկութիւն ունե՞ս:

Գեղեցիկ սովորութիւն է սա, որը սակայն չկիրառուեց դատավարութեանը այնքան նմանող իմ զտման ժամանակ: Այս սովորութիւնը կիրառւում է բոլոր ժամանակների օրէնքներում, այն պատճառով, որովհետեւ Քրիստոսի ծննդեան թուականից այս կողմը ընդունուած չէ տեհասարակ, որ իր աչքի մէջ գերան ունեցող դատաւորն ուրիշի աչքից շիւղ հանելու իրաւունք ունենայ:

Այժմ երկու խօսք դատաւորներիս մասին:

* * * * *

ՍԻՄԱԿ

Կարո՞ղ է նախագահ լինել մի մարդ, երբ չգիտէ թէ ժողովի մէջ բոլորը հաւասար իրաւունքներ են վայելում, երբ խնդիրը անհատական վիրաւորանքին է գալիս, եւ չի կարելի Ակսել Բակունցին գլխի վրայ դնել, իսկ Լեռ Կամսարին ոտքի տակ:

Ինչպէ՞ս կարող եմ ես՝ 43 տարու «մանուկս», ինձ «դաստիարակ» ընդունել մի մարդու, որը կեանքում ծնրադրել է բոլոր աստուածներին եւ դեռ զառամած չլինելով, մի երկու տատուած երկրպագելու էլ ժամանակ ունի:

Զասե՞մ իրեն հալպա, որ մահուան դատապարտուած յանցաւորին անգամ՝ պարանը վիզը անցկացնելուց, չեն հայհոյում:

Որտեղի՞ց վերցրեց նախագահ Սիմակը իր ապլոմբը, գուցէ նրանից, որ նա կուսակցական է, մանկագիր ու դասագրքերում սոցիալիզմ է ցնում մանուկների համար:

Եթէ այստեղ տեղը լինէր եւ [illegible] չվախենայի, ես ցոյց կը տայի, որ մանկագիր Սիմակի տիկնիկային ֆօսեցումը դէպի սոցիալիզմի կառուցումը ոչ թէ սոցիալիստական շինարարութիւն, այլ սոցիալիստական քանդարարութիւն է:

Ես ցոյց կը տայի, որ նրա թխածոյ, մտացածին հերոսներից ոչ մէկը չի ծնւում արգանդից, որ նրա նիւթերը դասագրքերում անբեղուն ձուեր են ինկուբատորում շարուած, որ նա սոցիալիզմը կառուցելու դժուարութիւնները հոգեբանօրէն մանկացնելու կարողութիւնից ի սպառ զուրկ լինելով, մոլորեցնում է լոկ մանկան, այդ շինարարութիւնը զգած բամպակի մէջ գլորելու չափ հեշտ պատկերացնելով նրան:

* * * * *

ԶԱՐԵՆՑ

Իմ երկրորդ դատաւոր Զարենցն այսպէս սկսեց.

- Նոր գալով, թէեւ ես չլսեցի, թէ ինչ խօսեց Լեռ Կամսարը, բայց յայտնի է, թէ ինչ պիտի խօսած լինի...

Յետոյ էլ վերջացնելով «իր խօսքը» ասաց.

- Ես առաջարկում եմ զրկել Լեռ Կամսարին վերջին խօսքից, որովհետեւ յայտնի է, թէ ինչ պիտի խօսի...

Եւ յարգուեց առաջարկը: Նախագահ Սիմակը ինձ զրկելով վերջին ձայնից, փրկեց Զարենցին, եւ նրա յարձակման սուր շարժառիթները ծածկուած մնացին հասարակութիւնից, որը սակայն երկու խօսքով կ'ուզեմ պարզել այստեղ:

Առաջին անգամ ես Զարենցին պատահեցի 19 թուին փողոցում: Նա շատ յարգալից մօտեցաւ ինձ եւ խնդրեց ծանօթանալ: Ծանօթացայ: Երկուս էլ հայ գրողների միութեան անդամ էինք, ու հետզհետէ այնքան մտերմացանք, որ նա իր կոմունիստ լինելու գաղտնիքը չէ թաքցրեց ինձանից, և այդ այն ժամանակ, երբ դաշնակները որսկանի հոտառութեամբ բոլշեւիկ էին որոնում: Այդ թուականին նա ընկերաբար խորհուրդ էր տալիս վերջ տալ մանր լրագրական ֆելիետոններին և սկսել «Տոն Քիշոթ»ի նման մի խոշոր երկ գրել դաշնակցական խմբապետների կեանքից:

Այստեղ էլ կտրում եմ պատմութեանս թելը՝ մի երկու հարցում տալու Զարենցին:

- Այդ ինչպէ՞ս պատահեց, որ 12 տարի առաջ ինձ Սերվանթէսի տա-

ղանդ էր վերագրում (Սերվանթէս, որի կօշիկի փոկերն իսկ արձակելու արժանի չէի ես), իսկ հիմա ի զարմանս իմ, յանկարծ «վարձու գրչակ» է համարում:

Երկրորդ՝ կարելի՞ է վարձու կամ ծախու գրչակ անուանել ինձ, առանց ամբաստանած լինելու խորհրդային կառավարութիւնը, չէ՞ որ 21 թուից սկսած ես բացառապէս գրել եմ խորհրդային մամուլում: Գրիչ գնելը աւելի պակաս յանցանք է, քան գրիչ վաճառելը:

Երրորդ՝ եթէ զոմանս ժամանակ բեմ դուրս եկայ «որոշ կազմակերպուած դաշնակցական իդէոլոգիայով», ինչո՞ւ էր դաշնակցական իշխանութեան ժամանակ առաջարկւում ինձ «Տօն Քիշոթ» գրել դաշնակցականների մասին: Իսկ այն, որ պատասխանատու աշխատավարձ ստացող եւ դասագրքային ու զանազան այլ ձեռնտու կապալներից կլորիկ գումարներ վաստակող Չարենցը միացած Սիմակի հետ, ինձ մեղադրում էին «գռփողականութեան» մէջ, այդ արդէն տանելու բան չէ ու ես չեմ կարող չպոռալ.

- Ի՞նչ է սա, այսօր բոլոր ուղտ կլանողները մժղուկ քամելու են հաւաքուել:

Բայց ինչո՛ւ, այս բոլորն ինչո՛ւ:

- Որովհետեւ գրաւոր պարսաւել եմ նրան, որպէս «թուքի»*, «խըլինքի»* եւ «մէզի»* երգիչ եւ բանաւոր վռնտել «դէն եմ թքել» նրա անձնական ծանօթութիւնը, որպէս բարոյապէս անարժէք մարդու:

---

* Չակերտներում գրուած բոլոր բառերը Չարենցինն են, փուտուրիզմին յարելու ժամանակահատուածում:

* * * * *

ԱԿՍԵԼ

Միակն իմ մեղադրողներից, որ քիչ թէ շատ կոռեկտ պահեց իրեն՝ Ակսէլ Բակունցն էր: Բայց սա էլ օձիքէս պինդ բռնած ուզում էր, որ ես անպայման մի աշխարհայեացք ունենամ: Ինչքան ասացի, թէ չունեմ այդպիսին՝ ձեռքից չազատուեցի: Ես էլ ստիպուած, ինքզինքս անհատապաշտ յայտարարեցի: Յայտարարեցի եւ մտածեցի՝ ծօ անհատն ինչ է, որ մարդ նրան պաշտի: Չէ որ ամառ ժամանակ երեք օրուայ մեռած անհատին մօտենալիս, պէտք է թաշկինակը սեղմել քթին: Եւ միթէ գրողին այդքան հարկաւոր է այդ «աշխարհայեացք» կոչուած բանը: Կամ կարելի՞ է աշխարհայեացք ունենալ, առանց ճանաչելու, թէ ինչ է «աշխարհը»: Ճիշդ է, այս բոլոր պրոլետ գրողները, լցուած տարճանակի նման «աշխարհայեացքը» պատրաստ-կապած մամ կու գան, բայց չտեսայ մի օր, որ այդ աշխարհայեացքը իրենց գրուածքների մէջ կրակէին:

Օրինակ, ինչ աշխարհայեացք կայ Ակսէլի այն գրուածքներու մէջ, ուր Մթնաձորի արջերը «թոնթորալով» ման կու գան օրնիբուն:

Չարենցն աշխարհայեացք ունի՞: Ոչ, ի հարկէ: Նրա գլուխգործոցը «Ամբոխները խելագարուած»ն է: Եւ ինչ: Նա 12 տարի առաջ ինչ յաջողութեամբ, որ ամբոխները խելագարեց, նոյն յաջողութեամբ չկարողացաւ յետագայում խելքի բերել նրանց եւ սոցիալիստական շինարարութեանը լծել, ու բոլորը կատարուեցին իր գրուածքներից դուրս:

* * * * *

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Զատումը», սակայն սաստիկ նըմանեցաւ Յիսուսի դատավարութեանը:

Նախագահ Սիմակը 100 տոկոսով Կայիափա քահանայապետ էր: «Խաչ հան զդա» պոռացող փարիսեցիներն իրենց տեղերում կազմ պատրաստ: Մէկը դրանցից մինչեւ իսկ պոռաց. «Պէտք է ոչնչացնել նրան» (այսինքն՝ ինձ) եւ գրաւել նրա ունեցուածքը («Ի վերայ պատմուճանաս վիճակս արկանէին»):

Քրիստոսի Կայիափան ուզեցաւ անպայման նրան «թագաւոր» դուրս բերել, իմ Կայիափան ինձ «աղա» դուրս բերաւ, Թովմաղեան կանչելու տեղ Թովմաս-աղայեան կանչելով:

Միայն ես իսկական Քրիստոսը չէի, ճիշդ է, իմ «թագաւորութիւնն» էլ նրա պէս այս աշխարհից չէր, բայց ես նրա պէս հեզ եւ անյիշաչար չէի:

Երբ բեմ ելնելուս, դեռ բերանս չբացած, իմ «դասախարակի» կոպիտ վերաբերմունքից ես հասկացայ որ դատավճիռս արուած է արդէն նախապէս, եւ ինձ կանչել են, որ համապատասխան «յանցանքներ» գործեմ միայն: Այս ամարդի, միջնադարին միայն յատուկ տեսարանի հանդէպ կծկուեցի, տնկեցի փշերս յասամով, այնպէս ինչպէս ոզնին է դիրքաւորւում իժի յանդիման: Այդ րոպէին իմ գերագոյն նըպատակն էր երեւալ Սիմակին այնպէս, ինչպէս չէր ուզենար տեսնել ինձ, ասել այն՝ ինչ չէր կամենայ լսել ինձանից, որպէսզի ցոյց տամ դրանով, թէ նա դեռ որքան փոքր է դատախարակ լինելու համար: Այնտեղ, բեմ հանելով ինձ, ընթացիկ բոլոր հակայեղափոխական դաւանանքներով զարդարեցին: Միայն լոմինա ձեւականութեան մէջ, կարծեմ մոռացան մեղադրել: Սակայն մի փոքր հմուտ դերձակը կը նկատէր անմիջապէս, որ այս «գատովի» մեղադրանքներից ոչ մէկը վըրաս չէր «նստում»: Որովհետեւ ես սովորութիւն չունեմ ոչ «գատովի» յանցանք գործելու, ոչ էլ «գատովի» գաղափար դաւանելու: Գաղափարներս սովորաբար մարմնիս վրայ եմ կարել տալիս, եւ որպէս այդպիսին, ոչ միայն «խորհրդային բըմը չեմ օգտագործում այդ քարոզելու» այլ այդ սկզբունքները մի օրով իսկ փոխ չեմ տալիս ուրիշին դաւանելու համար:

Այնտեղ մէկը մինչեւ իսկ «ուռճացած տնտեսատէր» յայտարարեց ինձ, ի նկատի ունենալով, որ խորհրդային կարգերին կատարելապէս «թշնամի» լինելու համար անհրաժեշտ է նաեւ այդ յանցանքը, ու չնայած նրան, որ յայտարարեցի, թէ այո, ճիշդ է, ունէի 40 փեթակից մի մեղուանոց, որը միայն վընաս էր տալիս, , որի կէսը այս տարի անտէրութիւնից փճացաւ, որը սա երկրորդ տարին է յանձնել եմ էջմիածնի որբ եղբօրս որդուն, որ տարեկան տալիս է միայն 2 փութ մեղր, որի դիմաց անցեալ տարի 200 ռուբլի հարկ վճարեցի ու թէ այս տարի ինչքան պիտի տամ, այն էլ աստուած գիտէ, մի մեղուանոց որից սաստիկ ցանկացել եմ ազատուել, բայց ոչ ոք չի մօտեցել՝ արկղերի փտած ու ծակծկուած լինելու պատճառով, մեղուանոց, որ միայն գլխացաւանք է բերել ինձ եւ ոչ շահ՝ չեղաւ: Չնայած նրան, որ յայտարարեցի, թէ խարխուլ տունս ըստ ձեւի է միայն իմս, որ Գաւգործկոմինն է ըստ էութեան, եւ կանգուն մնալու համար դեռ իմ սուղ միջոցներից է խլում, փոխանակ օգուտ տալու՝ չեղաւ: Էլի ինձ չարունակեցին տնտեսատէր համարել ու չիմացայ ինչ լեզուով խօսել, որ նրանց հասկացնէի, թէ մենք 6 անձ ընտանիք, բացառապէս ապրում ենք իմ ստացած 190 ռուբլի ռոճիկով:

Եւ վերջապէս, տնտեսութիւնս ստուգելը խոր մետաֆիզիքական մի բարդ խնդիր չէ, չէ որ երկու հոգուց բաղկացած մի բրիգադ տեղն ու տեղը կը պարզի հարցը, եթէ, ի հարկէ, ցանկալի է ընդհանրապէս, որ ես այդ խնդրում իրաւացի լինեմ:

* * * * *

ՈՎ ԵՄ ԵՍ

Առանց դաւանանքի մի մարդ:

Դաւանանք կամ աշխարհայեացք չեն ունենում մէկ նրանք, ովքեր բնաւ չեն փնտռում, մէկ էլ նրանք, որոնք շատ են փնտռում:

Երկրորդ տեսակի դաւանազուրկներից եմ ես: Իմ ողջ կեանքում փնտռել եմ մի բան արժանի դաւանելու ու չեմ գտել: Գիտեմ, սա մեծ դժբախտութիւն է, գիտեմ, հաւատ, կրօն, դաւանանք, աշխարհայեացք, խղճը՝ սրանք ձեռնափայտեր են, որոնց մարդիկ բռնում են սովորաբար մօր արգանդից գերեզման գնալու ճանապարհին, սըրանք բլուզի ծոպ կամ քահանայի մօրուք են, որոնց հետ խաղում են գերեզմանի դրան հերթի կանգնած մարդիկ:

Գաղափարն, իբրեւ երեւոյթ, գեղեցիկ է ինձ համար՝ քանի նա փարթուկ հագած չի մտել առանին արըտեսութեան մէջ:

Քրիստոնէութիւնը բարձր էր քանի հալածական՝ իր գաղափարական փուլում էր ապրում: Իսկ այն ժամանակ, երբ յաղթանակեց և մարմնաւորուեց որպէս եկեղեցի, ունեցաւ իր «ապաստարանները», պիտաճէն եւ այլն, դարձաւ կուսակցութիւն, եւ այլեւս դժուար է որոշել, թէ իր հետեւորդներից որն է «աստծուն» ծառայում, որը «մամոնային»: Էլ չեմ խօսում ծէսի մասին, որը բոլոր գաղափարների կրծող որդն է:

Դաշնակցութիւնը կորցրեց իր վերջին համարումն իմ աչքում, երբ կառավարութիւն դարձաւ, որի ժամանակ ցոյց տուեց իր անծայրածիր ապիկարութիւնը միայն:

Ինձ յիշատակելի էին կոմունիստները այն ժամանակ, երբ նրանք մի բուռ մարդկանցով հալածւում էին ու Սեւան աքսորւում, մինիստրի օգնական Վահան Քրմոյեանի ժամանակ: Այն ժամանակ զոհ էր ու զոհողութիւն՝ գաղափար էր, չկար աթոռ, պիտաճէ, դիրք ու պաշտօն, նորածին մի բոյս, որ չունէր «թեքում»:

Թոլսթոյն ասել է. «Խղճը երկար ձողին կապած մի լապտեր է, որն անմերձանալի հեռաւորութեամբ ընթանալով մարդու առջեւից, լուսաւորում է միայն նրա ճանապարհը»: Ես էլ նոյն բառերը չըկրկնելու համար ասում եմ՝ խղճը մի փայտէ հրացան է, որ շինուած է չկրակելու համար:

Գաղափարները լինեն երկնային, թէ երկրային, երբ հաստատութիւն են դառնում, միշտ ստանդարտ ձեւով են քայլում գետնի վրայ: Մի քայլ չեն փոխում առանց ծէսի, որը մեծ մասամբ անհետացող կրօնը թողնում է իր յետնորդներին՝ փոխելով անունը միայն:

Մարդն ինձ համար դեռ մնում է նախկին մարդակերը: Վայրենի մարդը մորթում էր իր գերուն եւ ուտում էր նրա միսը, որը 5 փութ կարող էր կշռել: Արդի ընտանի մարդը հաւաքում է 10000 մարդ իր գործարանում եւ նրանց աշխատանքը շահագործելով, գնում է մէկ հօտ ոչխար, որն ունի ոչ թէ հինգ, այլ հինգ հազար փութ միս:

Ձեւերը փոխուել են, էութիւնը մնացել է նոյնը:

Իմ կողերքի մէջ գերագոյն պատժի արժանի են ու գնդակահարւում են միայն այն մարդկանց, որոնք կեղծում են ու թաքցնում իրենց դաւանանքը:

Ես «ցինիկ անկեղծութեամբ» (ինչպէս որակեց Չարենցը) բաց կ'անեմ ամէն անցորդին իմ ներսը: Ամօթալի է՝ ինձ ինչ, գովելի է՝ ինձ ինչ: Խոմ ես չեմ ստեղծել: Խնձորենին կարող է մտածել դերասանի իրաւունքով մի տարի էլ խնձորի փոխարէն սերկեւիլ տալ:

Մարդիկ սովորաբար 40ից դէնը գաղափարի պատուաստ չեն բռնում:

Ամէն անգամ, երբ փողոցում տեսնում եմ Քաջազնունուն, Ղազարեանին կամ այդ «ականաւորներից» մէկն ու մէկին, որոնք Հայաստան եկած սոցիալիզմին են յարել, «Պեբեդելկա» արուած շրջազգեստի եմ նմանեցնում մտովի, որոնց, սակայն, դաշնակցութիւնը 40 տարի հագաւ ու որոնց հին կարի տեղերը դերձակի աշակերտն անգամ կարող է նկատել հիմա: Այդ մետամորֆոզը կատարուելու էր առնուազն 12 տարի առաջ, երբ կոմունիստները հալածւում էին իրենց իսկ ձեռքով: Այն ժամանակ գործը գաղափարի հետ կը լինէր միայն եւ ես, գըլխարկս հանած, ծունկի կը գայի այդ գաղափարի մարդոց առաջ: Իսկ հիմա գործի մէջ խառնուել է պաշտօն, ռոճիկ, սենեակ իր յարմարութիւններով եւ, վերջապէս, Հայաստան (թէկուզ խորհրդային): Դէ արի ու ջոկիր, թէ ուր է սկսւում գաղափարականը եւ ուր վերջանում անհատական - նիւթականը այս մարդկանց:

Ինչպէս Զուիցերիան գեղեցիկ է, որովհետեւ այլազան կեղեւ ունի, այնպէս էլ մարդկութիւնն է գեղեցիկ, երբ ունի գաղափարի, համոզումի, կարծիքի եւ ճաշակի այլազանութիւն:

Քաղաքական կեանքով ապրող բոլոր մարդկանց մի կուսակցութիւն՝ չափազանց քիչ է, բնական չէ ու չի կարող լինել: Կոմկուսակցութեան պրակտիկան հէնց ապացուցում է այդ:

Ո՞ւր է կուսակցութեան «հին գվարդիան»: Չկայ: Նրանք «թեքուեցին», նրանց յաջորդներն էլ են թեքուած, յաջորդների յաջորդներն էլ, ու ոչ մի երաշխիք, որ թեքումների այս պրոցէսը կանգ կ'առնի մի օր: Իսկ այդ թեքումները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ կուսակցութիւններ, այո, սոցիալիստական, սակայն տարբեր կուսակցութիւններ: Կոմու-

նիստներից զատ կան եւ այլ սոցիալիստական կուսակցութիւններ, մինչեւ իսկ դաշնակցութիւնն էլ իր «կովկասեան նախագծում» ունէր սոցիալիստական մաս, որը, սակայն, 6րդ անզարգացած մատի նըման կպած էր նրանց «ծրագրին» անգործածելի:

Բերում եմ հետեւեալ օրինակը, ցոյց տալու, որ ինչ որ բնական է՝ դժուար է թեքել:

Միջնադարեան մի կրօնաւոր իր նորածին զաւակը սեռական կեանքից՝ աշխարհի այդ ամենադայթակղիչ զգացմունքից, զերծ պահելու համար, լեռ բարձրացրեց ճգնական կեանքով ապրեցնելու: Տղան մինչեւ 17 տարեկան կին չըտեսաւ ու չգիտէր ինչ բան է կինը: Մի օր, սակայն, հեռու սարի գլխից տեսաւ կանացի մի բազմութիւն, մօտակայ վանքը ուխտի կ'երթար:

– Պապա՛, պապա՛, ի՞նչ բան են նրանք, – պոռաց տղան:

– Սրա՞նք, սրանք… ը՛ըը… սըրանք սագեր են, զաւակս… այո, մի տեսակ սագեր…

– Սագե՞ր: Օհ, ինչ լաւ սագեր են, պապա, մի հատ առ ինձ համար, – աղերսում էր որդին…

Սրանով կամենում եմ ասել, անունը կ'ուզէք «թեքում» դրէք, կ'ուզէք «կուսակցութիւն»՝ տարակարծութիւնը բնական է ու անյեղլի:

Թէեւ չմոռնամ ասել նաեւ այն, որ այս կամ այն կուսակցութեան պատկանելու համար միշտ խելք, համոզմունք եւ նրան բնական գործօններ դեր չեն խաղում՝ մանաւանդ անչափահասների մէջ: Շատերի կանայք կուսակցական են միայն նրա համար, որովհետեւ ամուսինները կուսակցական են:

1904 թուի Սասունի կռիւներին, ես ճեմարանում փոքրիկ աշակերտ էի: Էջմիածնից, լազի չորեր հագած զինուորներ, գնում էին Սասուն Անդրանիկին օգնելու: Նրանք վանքի անտառում հաղորդւում էին, մի բաժակ գինի խմում, լեզգինկա պարում եւ ճամբայ էին ընկնում: Ինձ վրայ մեծ տպաւորութիւն էր թողնում նրանց հագի վարը նեղ, յետոյքն ուռած լազի շալվարները: Իմ կարծիքով, այդպիսի յետոյք ունեցող զինուորը անպարտելի մի բան էր, եւ եթէ մի փոքր էլ մեծ լինէին շալվարի այդ ուռուցքները՝ չեմ կարող երաշխաւորել, որ ես այժմ դաշնակցական չէի:

Յետագայում, ի հարկէ, հայ-թուրքական ընդհարմանը, շատ էլ չափսոսացի, որ դաշնակցական չէի դարձել:

Ճեմարանում գիշերելու եկաւ 17 հոգուց բաղկացած հնչակեան մի խումբ, որոնց սպիտակ չուլ փափախները եւ ձեռների միատեսակ սուինաւոր մոսինները նախկին «համոզումները» միանգամից սրբեցին տարան…

Ես վերջացրի իմ աշխարհայեացքի մասին:

Չգիտեմ յետադիմակա՞ն են մըտքերս, թէ առաջադիմակա՞ն, սակայն գիտեմ, որ իմ մտքերն են:

Համապատասխանո՞ւմ են արդեօք գիտական վարդապետութեան, ունե՞ն ստանդարտ կառուցուածք, մտնո՞ւմ են արդեօք քաղաքացիութիւն ստացած «իզմ»ի մէջ՝ չգիտեմ: Իմ մտքերով «թշնամի» եմ խորհրդային կառավարութեանը, բարեկամի «ա՞յս» կողմն են արդեօք, թէ «ա՞յն», դարձեալ չգիտեմ ու հարցնում եմ:

Ի՞նչ է նշանակում «թշնամի»:

Ամբողջ տասը տարի երեք ոխերիմների՝ աստծոյ, դաշնակցութեան եւ ապարատի բիւրոկրատիզմի դէմ կռուող մի մարդ, եթէ կարող է ձեզ թշնամի լինել՝ ուրեմն ճի՛շդ որ ես ձեզ թշնամի եմ:

Եթէ ես հեթանոս «անբանդերոլ» գրող, ընդհանուր հաշւում աւելի օգտակար չեմ եղել ձեր կուսակցութեանը, քան այլ մի կարգ «բանդերոլաւորներ», որոնք անբեղուն հաւի նման միայն կչկչում են բեմերում, միայն աղմկում ու թափահարում թեւերը, անկարող մի ձու դնելու մեր գրական պնակում՝ թշնամի եմ:

Եւ դատողութիւն:

Մի՞թէ թշնամին կարող է «ցինիկօրէն անկեղծ» լինել իրենից Փիզիքապէս ուժեղ թշնամու առաջ:

Ո՛չ, չի կարող:

«Ցինիկօրէն անկեղծ» լինում են միմիայն բարեկամի, միմիայն մըտերիմների հետ:

Հին ժամանակ «ցինիկօրէն անկեղծ» էին հաւատացեալներն իրենց խոստովանահօր առաջ չոքած, եկեղեցու մէջ:

Ճիշդ է, շնորհիւ իմ անդիսցիպլին մտածելակերպի, անկարող եմ ձեր կուսակցութեան շարքերում սոցիալիզմ կառուցել, բայց շատ յաջող եւ շատ վարպետ կարող եմ հրապարակը մաքրել, պատրաստել այն շինարարութեան, պեղել հիմքի տեղերը թշնամի խութերից եւ, վերջապէս, քանդել հինը: Քանդելը հեշտ բան չիմանաք: Գաւգործկոմը Երեւանի Ռուսաց եկեղեցին քանդելու վրայ 40 հազար ծախսեց եւ ինչքան նեղութեամբ: Բոլոր շարադրողները գիտեն, որ գտնել գրուածքի աւելորդաբանութիւններն եւ իմաստուն ձեւով սղելը նոյնքան արժէքաւոր է, ինչքան նորը գրելը:

1921 թուին արձագանգելով «Խորհրդային Հայաստան»ի կոչին, իմ ոտքով Թաւրիզից Հայաստան եկայ, համաձայնուեցինք ժամանակի ղեկավարութեան հետ եւ աշխատակցութեան անցայ: Եթէ ղեկավարութիւնն այն օրն ասէր ինձ, թէ 10 տարի յետոյ բարեկամի վըրայ պիտի բարձրանաս՝ ես եկած ճամբովս ետ կ'երթայի:

Ես ի՞նչ բարեկամի մարդ եմ: Ո՞ւմ դէմ կռուեմ, կամ կռուելիս եթէ յանկարծ յաղթեցի՝ ինձ հարկաւոր է երկու սենեակ, մի խոհանոց եւ 40 մեթր պարտէզ, որ արդէն Քաղխորհուրդը խոստացել է տալ ինձ առանց կռուի:

Սրանից դուրս, եթէ մի օր վիճակուէր ինձ յաջող պարել Հերովդէսի առաջ եւ նա ասէր «խնդրիր, ինչ որ կ'ուզես»ը՝ ինչպէս պէտք «Յովհաննէս Մկրտչի գլուխը այս սկուտեղի վրայ»: Ես կ'ուզեմ եմ գլուխն իմ ուսերի վրայ: Մի գլուխ, որով ինչ ուզեմ՝ այն մտածեմ, ինչ ցանկամ՝ այն դաւանեմ:

Ահա իմ ողջ «իմպերիալիզմը»: Մի իմպերիալիզմ, որի համար ի սպառ աւելորդ է սուրը հանել պատեանից: Ինչքան էլ անհաւասար բաժանուի, ամէն մարդու երկու սենեակ, մի խոհանոց եւ մի գլուխ միշտ կը հասնի կարծում եմ:

* * * * *

ՈՒՂՂՈՒՄՆ՝ ՄԻՆՉԵՒ ՍԽԱԼՈՒԵԼԸ

Խօսելով իմ մասին, ասացի, որ դաւանանք չունեմ: Բայց մի՞թէ հընարաւոր է այդ: Ոչ, ի հարկէ:

Անկուսակցական, անդաւանանք եղողի գլխում տօրիչելեան դատարկութիւն պիտի լինի անպատճառ:

Ինձ թւում է՝ նա, ով ասում է՝ ոչ մի դաւանանք չունեմ, ուզում է ասել, որ բոլոր դաւանանքները միասին ունեմ: Անկուսակցականին ամենայն իրաւամբ պանկուսակցական կարելի է անուանել:

Մէկ կուսակցութեան պատկանողը, կամ մի դաւանանք ունեցողը նման է այն ամուսնացող երիտասարդին, որը քահանայի առաջ խոստանում է իր դաւանանքի հետ «մէկ բարձի վրայ ծերանալ», քոռ լինի, քաչալ լինի՝ տէր լինել:

Անկուսակցականը ոչ մի կողակցի հետ ուխտ չունի կապած: «Աչքը դուրս» տղամարդու նման մոն է ածում իր ախորժակը բոլոր գաղափարների վրայ:

Ես այդ կողմից կատարեալ Տոն Ժուան եմ: Գեղեցիկ գաղափար տեսնելուն պէս՝ «անմիջապէս նրա ձեռքը կը խնդրեմ»:

Եթէ այս այսպէս է, ըստ իմ տեսութեան, ուրեմն, իմ դեգերումներում ունեցել եմ նաեւ կոմունիստական թեքո՞ւմ:

Այո, ճարտարապետութեան հարցում ես մօտեցայ կոմկուսակցութեանը իր ժամանակին: Արամայիս Երզնկեանը ծաղրեց ինձ Զիւանի բառերով ու «աքլոր» անուանեց: Ես պատասխան գրեցի՝ թերթը չըտպեց: Մտածեցի, եթէ թերթը մոնոպոլ է մի մարդուն միայն, չարժէ զբաղուել այդ խնդրով:

Երզնկեանն իր այդ գրուածքում ուզում էր ասել՝ տեսէք, բանն ո՞ւր է հասել, որ Լեռ Կամսարն անգամ սոցիալիստ է դարձել: Մի մարդ, որ իրաւունք չունի այդ անելու:

«Զամոն»ն ժամանակ Զարենցն էլ անդրադարձաւ ճարտարապետութեան մասին գրուած իմ ֆելիետոնին եւ յայտարարեց, որ կեղծ է՝ մոռանալով սակայն, որ ես «ցինիկօրէն անկեղծ» եմ:

* * * * *

ՊԱՏԺԻ ԷՎՈԼՈՒՑԻԱՆ

Ահա այն բոլորն, ինչ կարող եմ ասել իմ մասին:

Այժմ ես ու Սիմակը կանգնած ենք յանձնաժողովի առաջ: Մեր մէջ վէճ կայ: Ըստ իմ այս տասը տարուայ խորհրդային մամուլին մատուցածս ծառայութեան համար ես արժանի եմ ոչ թէ պատժի, այլ վարձատրութեան: Ըստ նրա՝ գործազրկութեան, հետեւաբար՝ սովամահութեան:

Բայց դուք սա նայեցէք, թէ օրէնքները որքան են փոխուել Ադամի ժամանակներից:

Աստուած իբրեւ գերագոյն պատիժ Ադամին տուեց իր ճակատի քրտինքով աշխատելու եւ ապրելու պատիժը, այսօր այդ պատիժը պարգեւ է արդէն, որից զրկում է ինձ Սիմակը, չասելով սակայն, ինչո՞վ պիտի ապրեմ, դուրս գալով դրախտից:

Եթէ խնդիրը ինձ, կնոջս և 90ամեայ մօրս վերաբերուէր՝ ոչինչ, ես կ'օգտուէի «Սոկրատէսի բաժակից» առանց ամենայն ափսոսանքի: Մահը «գերագոյն պատիժ» է միայն նրանց համար, որոնց կեանքը «գերագոյն հաճոյք» է եղել: Ծերունի մօրս կը հրամայէի արագացնել քայլերը, մի բան էլ կինս կ'անէր: Բայց բանը նրանում է, որ ես միակ կերակրողն եմ երեք փոքրիկների, որոնցից մեծը միայն վեց տարեկան է, եւ որոնք տանը նստած ողջ օրը «Լենին պապի» են մեծարում եւ «Տրակտոր ջան» երգում: Մէկը նրանցից մինչեւ իսկ ասում է. «Տրակտորը գիւղ մտաւ՝ փայտէ արօրը կորաւ»:

Սրանց հետ ի՞նչ պիտի անել:

* * * * *

ԱՐԱԳԻԼԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔՈՎ

«Անսուրբ» թռչուններից անգըղն ու արագիլը տրադիցիոն առանձին իրաւունքներ են վայելում, եւ մարդը հանդուրժում է նրանց գոյութիւնը: Այդ թռչունները կարծես օտար հիւպատոսներ լինեն մարդկանց երկրում: Արագիլին սպանելն անգամ մեղք է համարւում, եւ այդ անճոռնի թռչունը, որը ոչ համեղ միս ունի, ոչ անոյշ ձայն, շինում է իր բոյնը մարդկանց տան կտուրին կամ նրանց բակի բարդու ծայրին արձակ համարձակ, անգամ մտերմաբար: Ինչո՞ւ:

Որովհետեւ արագիլը ոչնչացնում է մարդկանց թշնամիներին՝ կուկըռուան գորտին, օձին եւ այլ թունաւոր մորեխների:

Բան է, եթէ Հանրապետական յանձնաժողովը գտնի, որ ես իրաւունք ունեմ ապրել, թող գրի, որ թոյլատրում է ինձ ապրել այս երկրում արագիլի իրաւունքով, իբրեւ մէկը, որը տասը տարի կոցահարել է խորհրդային կարգերի երեք թըշնամիներին:

Այո, ոչ աւել, ոչ պակաս:

Արագիլի իրաւունքով…

Խորին յարգանքով մնամ՝
Պետհրատի վարչութեան
1931թ. Հոկտեմբերի 15ի
Ն. 189 հրամանով
պաշտօնից արձակուած
«առաջին կարգով զտուած»
սրբագրիչ՝
ԱՐԱՄ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ
կամ ինչպէս թերթում
յայտարարուած էր փակագծի մէջ
(ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ)

27 Հոկտեմբերի 1931թ.
Երեւան

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83 rue d'Hauteville 75010 Paris — Siret: 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 10

MARDI
10 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) – Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22·158 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 84e ANNEE — N° 22·158

ԹՈՒՐՔ ՓՈՐՁԱԳԷՏԻՆ ՄՌԱՅԼ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Փետրուար 5ի մեր թիւով արձագանգած էինք Նապուքօ կազմուղին ծրագրին առնչուած հակադրութեան եւ անով կովկասեան նոր պատերազմի մը հեռանկարին մասին արտայայտութիւններու: Այդ կազմուղը Ուկրանիոյ կազը առանց Ռուսաստանէն անցնելու Եւրոպա պիտի փոխադրէ. կը վայելէ ԱՄՆ-ու քաղաքական նեցուկը, Վերակառուցման ու զարգացման եւրոպական դրամատունն ալ նիւթական աջակցութեան պատրաստակամութիւն յայտնած է: Իսկ Ռուսաստան, պարզ է որ դէմ է ծրագրին:

Նիւթը մեզ բաւական մօտէն հետաքրքրող բնոյթ ունի, քանի որ ռուս քաղաքագէտներ չէին բացառած Նապուքօն արգիլելու ջանքով մինչեւ իսկ Հայաստան _ Ազրպէյճան զինեալ նոր հակադրութիւն մը, հրահրուած՝ Մոսկուայի կողմէ: Մանաւանդ որ Ազրպէյճանի ու Թուրքիոյ յատուկ ջանքով Հայաստան ալ դուրս ձգուած է կազմուղին համար որոշուած ճամբէն:

Նապուքօյի ու անոր մասին մտահոգիչ նախատեսութիւններու նոր էջ մը կար Թուրք մամուլին մէջ, Մարտ 6ին: Հայեւթուրք յարաբերութիւններու մարտավարութեան հետազօտիչ կեդրոնէն Հասան Օքթայ կ'ազդարարէր որ Նապուքօն Կովկասը հասցուցած է մեծ պատերազմի մը շեմին: Անոր կայծը բռնկցնողը Ռուսաստանը պիտի ըլլայ, արգիլելու համար ծրագրին իրականացումը եւ լուծելու զինք դուրս ձգելուն վրէժը: Արդարեւ, Ռուսաստանի շրջանցումը, անոր ուղղուած տնտեսական եւ ռազմավարական սպառնալիք է:

Թուրք փորձագէտը բաժին որպէս փաստ կը մատնանշէ վերջին օրերուն Հայաստան – Ազրպէյճան (իրականութեան մէջ ԼՂՀ – Ազրպէյճան) սահմանային լարուած կացութիւնը, նաեւ Պոլսոյ մէջ չէչէն դէմքերու մահափորձերը: Եզրակացութիւնը այն է որ Մոսկուա շրջանին մէջ ձգտուած կացութիւն ստեղծելու մարտավարութիւն մը կը կիրարկէ: Ենթադրուած նպատակը՝ իրեն միջամտութեան գետին ստեղծելն է: Եթէ կովկասեան նոր պատերազմ մը իրականութիւն դառնայ, Նապուքօյի ծրագիրն ալ անգործադրելի կ'ըլլայ, կովկասեան կայունութիւն կը խանգարուի:

Այս հեռանկարին որպէս պատուար, Թուրք փորձագէտը կը մտածէ թէ խաղաղութեան համար Թուրքիա կեդրոնով լուծում մը խնդրոյ առարկայ է:

Պատերազմի պարագային, անոր կողմերը պիտի ըլլան Ռուսաստանը, Եւրոպական միութիւնը, Թուրքիան, ԱՄՆ-ը եւ Իրանը: Պատերազմը կրնայ վնասել իրանեւռուս ատոմական գործակցութեան, իսկ ԱՄՆ կրնան պատերազմի պատրուակով գործողութիւններու դիմել Իրանի դէմ:

Օքթայ որպէս ճար, կ'առաջարկէ Թուրքիոյ միջնորդութեամբ Հայաստանը ներգրաւել Նապուքօյի մէջ: Շրջանցել նաեւ Ռուսաստանը: Եթէ կազմուղը Հայաստանի տարածքէն անցնի, փոխանակ Վրաստանի, ատիկա Ռուսաստանի ալ ուզածը պիտի ըլլայ: Եւ եթէ Թուրքիա յաջողի բանակցութեան ճամբով փոխել տալ կազմուղին անցքի ճամբան, թէ՛ կովկասեան գօտին եւ թէ ամբողջ շրջանը զերծ պիտի պահէ կործանիչ պատերազմի մը աւերէն:

ՎՐԻՊԱԿ.— Այսօրուան թերթին ներսի էջերու թուականը պէտք է ըլլայ՝ Երեքշաբթի, Մարտ 10, 2009:

Հ. ԳԼԻՆԹԸՆԷՆ ԵՏՔ ԱՆԳԱՐԱ Կ'ԱՅՑԵԼԷ ՆԱԵՒ Պ. ՕՊԱՄԱ

ԱՄՆ-ու արտաքին գործերու նախարարը Հ. Գլինթըն Մարտ 7ին Անգարա գտնուած ու հանդիպումներ ունեցած է վարչապետ Թ. Էրտողանի եւ արտաքին գործերու նախարար Ա. Պապաճանի հետ: Զոյգ հանդիպումներուն օրակարգին նիւթերը եղած են Իրաքը, Իրանը, ՓՔՔ-ն, Հայկական հարցը, Միջին Արեւելքը Աֆղանիստանը:

Ամերիկեան ուժերուն Իրաքէն դուրս բերուելու գործողութեան մէջ կարեւոր նեցուկ կ'ակնկալուի Թուրքիայէն: Ուաշինկթըն կ'ուզէ որ Ինճիրլիքի զինուորական խարիսխը կարելի ըլլայ այդ նպատակով գործածել: Այդ հանգրուանէն ետք Իրաքի մէջ իշխանութեան հաւանական պարապ մը լեցնելու ՓՔՔ-ի ձգտումները կը պարտադրեն ԱՄՆ _ Թուրքիա սերտ գործակցութիւն եւ տեղեկութիւններու փոխանակում:

Ինչ կը վերաբերի Իրանի, Անգարա կողմնակից է որ երկխօսութեան ճամբան առաջնային նկատուի: Թուրքիա կարեւոր դերակատար է Միջին Արեւելքի յարաբերութիւններուն համար: Վճռական է Իսրայէլի հետ յարաբերութիւնները շարունակելու: Ատոր քով ամէն բան կ'ընէ որ հաշտութիւն մը կարելի ըլլայ Պաղեստինի մէջ Համասի ու Ֆաթահի միջեւ: ԱՄՆ-էն կը սպասէ որ երկու կողմին հաւասար վերաբերում ցոյց տըրւի, քանի որ Համասը բացառող լուծում մը իրապաշտական չի նկատեր:

Աֆղանիստանի խնդրին մէջ Ուաշինկթըն կ'ակնկալէ որ Անգարա համաձայնի զինուորական ուժ ղրկելու: Իսկ Թրքական կողմը կը նախընտրէ որ քաղաքական լուծումին աւելի լայն տեղ տրուի:

Այս բոլորին մէջ մեզի համար կարեւորը անշուշտ հայկական խնդիրն է: Թէ՛ վարչապետ Էրտողան, թէ՛ Ա. Պապաճան իրենց հանդիպումներուն Հ. Գլինթընի կրկնած են Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները բնականոնացնելու հոլովոյթը երրորդ կողմերու միջամտութեամբ չխանգարելու հարկը: Նման միջամտութիւն հոլովոյթը ընդհատելու սպառնալիք կը ներկայացնէ:

Այս բոլորին երկրորդ կէտն ալ Նախագահ Պ. Օպամայի կողմէ Ապրիլ 24ին Ցեղասպանութեան ճանաչումի համազօր յայտարարութեան հաւանականութիւնն է: Նման բան ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ Հայաստանի թէ՛ Թուրքիոյ, թէ՛ Ազրպէյճանի հետ յարաբերութիւններուն վրայ:

Հ. Գլինթընի այցը եւ յատկապէս Նախագահ Օպամայի մինչեւ ամիս մը Անգարա երթալու անակնկալ որոշումը Թուրք քաղաքական մեկնաբաններու կարծիքով Ուաշինկթընի համար Թուրքիոյ կարեւորութիւնը չեշտող յայտարար նշան է: Նաեւ Թուրքիան սիրաշահելու քայլ:

Հ. Գլինթընի այցէն ետք լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով Ա. Պապաճան ըսած է թէ Ցեղասպանութեան յայտարարութեան մը վտանգը չքացած չէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԱՐԿԱԾ ՄԸ պատահեցաւ Շաբաթ Մարտ 7ին,, կէս գիշերուան

(Շար. Դ. էջ)

ԱՄՆ

ԹՈՒՐՔ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ Ազգային ժողովի պատուիրակութիւնը որ Ուաշինկթըն գացած էր, հայկական բանաձեւին պատուար կանգնելու առաքելութեամբ, աւարտած է իր հանդիպումները: Անգարա վերադառնալէ առաջ, անդամները մամուլի ասուլիս մը տուած են ու յայտնած որ լաւատես են, շատ օգտակար եւ արդիւնաւոր եղած են իրենց շփումները:

Թուրք պատուիրակները ըսած են թէ շատ չեն յուսար որ հայկական բանաձեւը գոնէ մօտ ատենէն օրակարգի նիւթ ըլլայ: Գոնկրէսին մէջ Թուրքիոյ նկատմամբ շատ դրական մթնոլորտ մը գտած են ու գործակցելու մեծ տրամադրութիւն: Նշմարած են նաեւ թէ ԱՄՆ-ու հրէական լոպիները Թուրքիոյ դէմ գործունէութեան պատրաստակամ չեն:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ՄԸ 22 ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Նիւ Եորքի մէջ 22 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած է Հայաստանի քաղաքացի Արթիւր Սողոմոնեան: 30 տարեկան մեղադրեալը ամբաստանուած է ապօրինի ճամբով ԱՄՆ զէնք մտցնելու փորձով: Ան մաս կազմած է խմբակի մը որուն մէջ գտնուած են նաեւ երեք Վրացի, Ուկրանացի մը:

ՋԱՒԱԽՔ

ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ

Յունուար 22ին Վրաստանի Ներքին գործերու նախարարութեան ուժերուն կողմէ ձերբակալուած էին Ախալցխայի հայ երիտասարդական կեդրոնի տնօրէն Գրիգոր Մինասեան եւ «Շ. Աղնաւուր» բարեսիրական կազմակերպութեան պատասխանատու Սերգէյ Ցակոբճանեան: Ամբաստանուած էին զինեալ խմբաւորում ստեղծելու, ղեկավարելու, լրտեսութիւն ընելու յանցանքներով:

Մարտ 6ին իրենց դատավարութեան ընթացքին մէկ տարուան պայմանական ազատութիւն շնորհուած է անոնց: Երկուքը վճարած են 2000ական լարիի երաշխաւորագին:

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

ՈՒՐԱՑՈՒՄԸ ՊԱՏԺՈՂ ՕՐԷՆՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾ

Արժանթինի Արդարութեան նախարարութեան Խտրականութեան, օտարատեացութեան դէմ պայքարի ազգային հիմնարկը օրէնքի նախագիծ մը պատրաստած է, Հրեաներու Ողջակէզը, Ցեղասպանութիւնը եւ երկրին մէջ ռազմական բռնատիրութեան շրջանի պետական ահաբեկչութիւնը ուրացողները պատժելու մասին:

Նախագիծին քննարկումները սկսած են ու կը սպասուի որ յառաջիկայ երկու ամսուան ընթացքին նախագիծը յղուի խորհրդարանի վաւերացումին:

ԼԱԶԵՐԸ ՄԱՅՐԵՆԻԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Գերմանիա հաստատուած Թուրքիոյ քաղաքացի խումբ մը Լազեր նամակով մը դիմած են վարչապետ Թ. Էրտողանի, պահանջելով որ լազերէնին մայրենի լեզուի օրինավիճակ տրուի: Ըսած են թէ ատիկա մարդկային իրաւունքներու ամէնէն հիմնականներէն մէկն է. մանաւանդ որ ներկայիս 250-500 հազար հոգիի կողմէ գործածուող լեզուն անհետանալու վըտանգին ենթակայ է: Աւելցուցած են որ լազերէնը մաս կը կազմէ Հարաւային Կովկասի լեզուներուն եւ Փոքր Ասիոյ հնագոյն լեզուներէն է:

Դիմումին տէրերը ուզած են նաեւ որ Սեւ ծովու արեւելեան շրջանին մէջ 1950ական տարիներուն փոփոխուած լազերէն հազարամեայ տեղանունները սըրբագրուին: «Ժողովուրդի մը յիշողութենէն փորձել ջնջել իր պատմութեան ու պապերուն հետ կապերու փաստերը, մեծ անարդարութիւն է» ըսած են անոնք, պահանջելով որ վերադարձուին լազերէն տեղանունները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ԿԱՐԷՆ ԻՒԶԲԱՇԵԱՆԻ

Մարտ 5ին Ս. Պետերսբուրգի մէջ մահացած է ծանօթ հայագէտ – բիւզանդագէտ Կարէն Իւզբաշեան:

Ծնած էր 1927ին Թիֆլիս, շուշեցի ընտանիքի մը մէջ: 1955 _ 1958 աշխատած է Մատենադարանին մէջ, յետոյ Խորհրդային Միութեան Գիտութեան ակադեմիային Արեւելագիտութեան հիմնարկի Ս. Պետերսբուրգի բաժնին մէջ: Ուսումնասիրութիւններ ունի Հայոց պատմութեան, մատենագրութեան, հայկական ձեռագրերու, հայեւբիւզանդական յարաբերութիւններու, հայագիտութեան պատմութեան նիւթերով: Վերջին շրջանին կը դասաւանդէր Ս. Պետերսբուրգի համալսարանին մէջ:

Կ. Իւզբաշեան առաջին օրէն յարած էր Ղարաբաղի շարժումին, 1990-95 շրջանին Գերագոյն խորհուրդի երեսփոխան ընտրուած:

* * *

ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ԲՌՆԱԲԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մինսկի խումբին նախագահները եռըրեակը յայտարարութիւն մը հրապարակած է, Փետր. 26ին իրենց շրջանը գտնուած միջոցին ազրպէյճանական կողմէն հրադադարը բռնաբարող կրակոցներուն նիւթով: Ծանօթ է որ այդ խախտման պատճառով նախագահներուն դիտարկումը մը ընդհատուած էր:

Երեք նախագահները հրադադարը անվրէպ յարգելու կոչ ուղղելէ ետք ափսոսանք յայտնած են Փետր. 26ի կրակոցներուն: Շեշտած են թէ իրենց այցի նախօրեակին ապահովութեան երաշխիք ալ տրուած էր իրենց:

Ե. Մերզլեակով, Պ. Ֆասիէ եւ Մ. Պրայզա պարզաբանում պահանջած են դէպքին մասին:

ՀԻՄԱ ԱԼ ԱՐԱԲԱՑԱԾ ՀԱՅԵՐԸ...

Ա՛լ գրեթէ սովորական բանի մը վերածուած էր Թրքական աղբիւրներէ կարդալ, լսել թէ թրքացած ու քրտացած Հայեր կան Թուրքիոյ մէջ: Տասնամեակներով ամբողջն պահուած այս գաղտնիքին կապանքները անգամ մը խզուելէ ետք իրարու յաջորդեցին հայ մեծ մայրերու յայտնութիւնները Թրքական ընտանիքներու մէջ: Անոնց պատմութիւնները նիւթ եղան հատորներու, երբեմն բանավէճի ալ դուռ բանալով: Այսօր գրեթէ ոչ ոք կը զարմանայ կարդալով Թուրք կամ քիւրտ թոռնիկի մը, ծոռան մը վկայութիւնը թէ իր մեծ մայրը Հայ էր: Այդ վկայութիւնները կը միանան հասարակաց կէտի մը շուրջ որ կը կոչուի 1915:

Հիմա նոր էջ մը սկսած է բացուիլ այս գլխուն մէջ: Թրքական լրատուիչներ արձագանգ կ'ըլլային Թուրք փրոֆ. Ս. Ճէօհճէի թեզին թէ «Թուրքիոյ մէջ արաբացած հազարաւոր Հայեր կան»: Անոր թեզը կը վաւերացնէ Թուրք պատմութեան հիմնարկի նախկին նախագահ Ե. Հալաչօղլուի նոյնիմաստ պնդումը, Կեսարիոյ մէջ գումարուած գիտաժողովի մը ընթացքին:

Հալաչօղլու ըսած էր. «Փոքր Ասիա հաստատուած են մարդիկ որոնք մահմետականութիւնը ընդունած եւ իրենք զիրենք Թուրք համարած են: Ուստի, զանոնք որպէս խնդանկար մը ընդունել, առանց անդրադառնալու երկրին մէջ կարգ մը խմբաւորումներու գոյացումին պատճառ կ'ըլլայ: Յատկապէս քաղաքական մարդիկը պէտք է շատ ուշադիր ըլլան այս մարզին մէջ»: Հալաչօղլու ապա կամաւոր չփոթով մը փորձած էր ընդելուզել Քիւրտը, Հայը, Ալեւին, պնդելու համար թէ ծայրայեղ ձախակողմեան զինեալ շարժումները (ԹԻՔՔՕ, ՓՔՔ) քրտական չեն, այլ ծագումով Հայերու գործը: Իր պնդումները բուռն հակազդեցութիւններ արթնցուցած էին:

Այս վէճէն մեկնելով, փրոֆ. Ս. Ճէօհճէ յայտարարած է. «Գաղտնի Հայերու թիւը մեր հնարածը չէ: Ամերիկացի պրպտողներու արձանագրութիւններուն մէջ ալ տեղ գտած են անոնք»: Ըսելէ ետք թէ Էրզրումի 500 հազար Հայերը Քիւրտերու պաշտպանութիւնը վայելած են, Տէրսիմի մէջ ալ Ալեւիներ 50 հազար Հայ փրկած, կ'աւելցնէ. «Նոյն ատեն հազարաւոր Հայեր արաբացան: Սղերդի, Հաթոյի, Ուրֆայի, Մարտինի նման շրջաններու բնակիչ Հայեր պահուըտեցան արաբական ինքնութեան տակ: Անոնք արաբախօս են ու արտաքին աշխարհին որպէս Արաբ կը ներկայանան: Կան ասորացած Հայեր ալ»:

Այս նիւթով հրապարակումներէ ընդհանրապէս անպակաս են վերոնշեալ եւ այլ ձախակողմեան կազմակերպութիւններու մէջ քրտացած Հայերու կարեւոր դեր ստանձնած ըլլալու պնդումները: Ատով հանդերձ, նիւթը հետաքրքրական տրուեալներու ալ կ'առնչուի: Օրինակ, հայ գաղտնի Հայերու մասին Թրքական տուեալներու ցանկ մը. ըստ անոր, Տիյարպէքիրի մէջ որպէս քիւրտ, ասորի եւ ալեւի ապրող Հայկական ծագումով հազար ընտանիք կայ, Մալաթիայի մէջ 3655 ընտանիք, Կեսարիոյ մէջ 5 հազար (թրքացած), Վանի մէջ 4 հազար, Էլազըղի մէջ հազար, Տէրսիմի մէջ 2 հազար, Ուրֆայի մէջ 3 հազար հինգ հարիւր, եւլն.: 17 քաղաքի համար տրուած թիւերուն ընդհանուր գումարը կը կազմէ շուրջ 37 հազար ընտանիք, ինչ որ կը նշանակէ մօտաւորապէս 150 հազարնոց զանգուած մը: Ասոնց մէջ արաբացածի նշում ունեցողները քիչ են:

Այս նիւթին հրապարակումին մէկ հետեւանքն է Թուրք պատմութեան հիմնարկին նշանաւոր թեզին՝ «Արեւու լեզու» տեսութեան սնանկացումը: Ըստ անոր ամէն մարդ Թուրք ցեղէն սերած էր: Մինչդեռ Ե. Հալաչօղլուի նման այնքան յայտնի ազգայնամոլ դէմքի մը խոստովանութիւնը թէ կան քրտացած, մանաւանդ թրքացած Հայեր, կը ջրէ այդ մեծամոլական մօտեցումը թէ ամէն մարդ ծագումով Թուրք ցեղին կը պատկանի: Եւ ըսել որ ցեղապաշտական ու բաւական նախնական այդ մօտեցումով պատրաստուած դասագիրքերով Թուրքիոյ մէջ պատմութիւն, գրականութիւն սորված սերունդը անհետ կորսուած անցեալ չէ: Շատեր կան որ կրնան վկայել այդ մասին: Ու Թուրքիա այն երկիրն է որ ոչ իսկ անհանգիստ կ'ըլլայ երբ պարագաները, ժամանակը ստիպեցին փոփոխութեան ենթարկել ազգին իբրեւ թէ հիմնական մէկ յատկանիշը: Երէկ սերունդներ կը սերտէին թէ ամբողջ աշխարհը Թուրք ցեղէն սերած է, այսօր նոյն մարդիկը կը կարդան թէ ոչ միայն այդպէս չէ, այլ մանաւանդ «Թուրք» որակուածին մէջ իսկ կան ուրիշներ. Հայեր, Քիւրտեր, եւլն.:

Ուշագրաւ պարագայ մըն է հետեւեալն ալ. այն հանգրուանին ուր Թրքական պաշտօնական, յարգելի թեզի մը սնանկութիւնը կը յայտարարուի, զարմանք յայտնողներէ առաջ երեւան կու գան մարդիկ –լրագրող, գրող, դասախօս, պատմաբան, եւլն.–, որոնք շատ բնական բանի պէս կը յարեն նոր տեսակէտներու, հրապարակուած պնդումներու:

Նման պարագայ մըն է, քրտացած, արաբացած, կամ թրքացած Հայերու մասին քիւրտ գրող Իւ. Ֆըրաթի անձով յայտնուածը: Ան ըսած է թէ բնական բան է ծագումով հայ Ալեւիներու, Քիւրտերու գոյութիւնը: Կը յիշեցնէ թէ ազգայնամոլ պարագլուխ Ա. Թիւրքէշի համար եւս պնդումներ կային թէ Վանէն գաղթած հայ ընտանիքի մը զաւակն էր ինք, եւլն.: Յետոյ կ'աւելցնէ թէ իր մօտիկ շրջանակին մէջ եղած են հայ երիտասարդուհիներու հետ ամուսնացողներ. Հայուհիները սկիզբի շրջանին ստիպուած կ'ըլլամանային, գաղտնի կը պահէին իրենց հայկական ինքնութիւնը: Սակայն երբ պայմանները թոյլատու դարձան, տէր կանգնեցան իրենց հարազատ ծագումին ու սկսան ըսել թէ Հայ էր իրենց մեծ մայրերէն մէկը:

Այսքանէն հարցումը որ կը թելադրուի, այն է որ կեղծիքներու, գիտակցաբար դարբնուած սուտերու համակարգը տակաւին որքա՛ն ատեն պիտի տոկայ: Ամէն օր թրքական պաշտօնական թեզին շատ ամուր կարծուած պատէն քարեր կը թափին վար ու մինչեւ այսօր կարելի եղաւ ամէն մէկուն համար բացատրութեան պէս բան մը ճարել: Երբեմն նաեւ այդ բացատրութեամբ հերոսական արարքի կեցուածքով հանդէս գալ: Բայց մինչեւ ե՛րբ կը շարունակուի այս ճարպիկութիւնը, երբ կապանքներու փշրուելու ընթացքը ճամբայ ելած է ու ետդարձը հետզհետէ աւելի դժուար կը թուի:

Թուրքիոյ պատասխանատուները Արեւմուտքի չափանիշերուն սիրոյն յօժարեցան իրենց ազգային «դրամագլուխ»էն շատ բան զոհել, ընդունելով թապուներէն մաս մը վերցնել: Պիտի կարենա՞ն սահմանափակել ներկայի ընթացքը այն պահուն երբ անդրադառնան թէ խօսքի, մտածումի ազատութիւնը այնքան ալ զովելի ապրանք չէ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆԵՑՈՒԿ ԿԱՆԳՆԵՆՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆԸ

ՏՈՔԹ. ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ

«Գիտութեան արդիւնքները տնտեսութեան տարբեր ճիւղերում ներդրման տեսակէտից Հայաստանը շատ յետ է այլ երկրներից: Մեր գիտնականների կողմից ստեղծուած նոր գիտելիքներն այսօր շատ քիչ է ներդրւում տնտեսութեան մէջ, քան նախորդ տասնամեակների ընթացքում», լրագրողների հետ հանդիպման ժամանակ մտահոգութիւն յայտնեց Հայաստանի Գիտութիւնների Ազգ. Ակադեմիայի (Գ. Ա.) նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսեանը:

Լինելով գիտութեան բնագաւառի աշխատող եւ հետաքրքրուած Հայաստանի գիտութեան զարգացման հարցերով, կխօսեմ եմ Հայաստանի Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսեանի մտահոգութիւնները եւ ցանկանում եմ իմ տեսակէտներն արտայայտել այդ հարցերի շուրջ:

1. Անվիճելի է գիտութեան հրակայական դերը ցանկացած երկրի ու ժողովրդի տնտեսական զարգացման ու ընկերային բարեկեցութեան գործում: Տնտեսապէս զարգացած ժողովուրդը կիրթ է նաեւ բարոյապէս: Ապրելով ու աշխատելով Շուէտում, կարող եմ բերել հետեւեալ տուեալները: Երբ խօսում ենք Շուէտի տնտեսութեան զարգացման մոտէլի մասին, անմիջապէս պէտք է տեսնենք այն հսկայածաւալ ներդրումները, որ կատարւում են երկրի գիտութեան զարգացման բնագաւառում: Գիտութեան զարգացման ու կրթութեան ոլորտի բարելաւման կարիքների համար յատկացւում է Շուէտի պետական պիւտճէի 13%ը, որը իր չափով երկրորդ տեղն է գրաւում՝ ընկերային կարիքներին յատկացուող 45% երկրի պիւտճէից յետոյ: Օրինակը աւելի քան խօսուն է: Գիտութեան նկատմամբ այս պատասխանատուութեամբ լի վերաբերմունքի գրաւականը պետական մարզի լուրջ մասնակցութիւնն է երկրի տնտեսութեան մէջ: Պետական մարզը միշտ մրցակցութեան մէջ է մասնաւորի հետ, դրանով իսկ պահելով իր կարգաւորող դերը երկրի գիտութեան ու տնտեսութեան զարգացման բնագաւառում:

2. Ըստ ԳԱԱ նախագահի, այսօր կիրառական գիտութեան զարգացման համար պէտք է, որ եղած ճիւղային հիմնարկները պետական պիւտճէից ֆինանսաւորուեն:

Այս խրատցի պահանջը հրամայական պահանջ է: Առանց պետական ֆինանսաւորման, գիտութիւն զարգացնելու մասին խօսելն անիմաստ է: Անկախութիւնից յետոյ Հայաստանի իշխանութիւնները անթոյլատրելիօրէն անուշադրութեան են մատնել երկրի գիտութեան զարգացման խնդիրները: Մօտիկ անցեալում Հայաստանի հայութիւնը ունէր գիտութեան ու տնտեսութեան զարգացման նպաստաւոր պայմաններ եւ այդ հնարաւորութիւնները օգտագործեց լաւագոյնս: Հիմա, այդ ժամանակաշրջանի Հայաստանի գիտութեան կարկառուն դէմքերը կամ աշխատում են արտասահմանում՝ բարիք ստեղծելով այլոց համար, կամ տարիքի պատճառով հեռանում են գործօն աշխատանքից՝ թափուր թողնելով իրենց տեղը...

3. ԳԱԱ-ի նախագահի խօսքով, նոր գիտելիքները տնտեսութեան մէջ կիրառելու առումով մեր երկիրը այլ երկրներից բաւականին յետ է ընկել...

Այս փաստը ռազմավարական իմաստով խիստ մտահոգիչ է: Չունենալով զարգացող գիտութիւն, կայուն տնտեսութիւն ու պահանջարկ ունեցող արտադրանք, հազիւ թէ հնարաւոր լինի դիմակայել շուկայական մրցակցութեանը: Հայաստանի իշխանութիւնները յայտարարելով, որ «պետութիւնը վատ տնտեսավար է», ձեռքները լուացել են ամէն մի պատասխանատուութիւնից եւ երկրի տնտեսութիւնը լիովին յանձնել են մասնաւոր մարզի կամայականութեանը, դրանով իսկ կորցնելով պետութեան կողմից կարգաւորող դերը երկրի տնտեսութեան վրայ:

4. Ըստ ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսեանի, ճիւղային հիմնարկները պէտք է աւելի գործօն լինեն եւ մեր գործարաններին առաջարկեն մեր գիտնականների կողմից ստեղծուած նոր յայտնագործութիւնները, որպէսզի նրանք էլ այն կիրառեն արտադրութեան մէջ:

Հայրենասիրական մտահոգութիւններով լի բարի ցանկութիւններ են, բայց Հայաստանի սեփականատէրը իրենց համար գերշահոյթներ ապահովելու համար ընտրել են արտածում - ներածումի կարճ ճանապարհը: Այս պիգնէսն էլ կատարւում է բոլորին յայտնի ու Հայաստանի համար կործանարար չափերի հասնող անհաւասարակշռութեամբ: Գիտութեան զարգացումն ու նոր յայտնագործութիւնները արտադրութեան մէջ կիրառելու ուղղութեամբ պետականօրէն ամրագրուած գործող օրէնքներ են պէտք: Այս կարեւոր հարցը լուծում չի ստանում դուռ այն պատճառով, որ օրէնսդիր մարմինը, Հայաստանի Ազգային Ժողովի աւելի քան 30 տոկոսը իրենք, երկրը շահագործող մեծահարուստ սեփականատէրերն են: Այս մարդիկ երկրի գիտութեան ու ներքին արտադրութեան զարգացման ուղղութեամբ մտահոգուած չեն:

«ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսեանը նշեց, որ այսօր գիտութեամբ զբաղուող երիտասարդների թիւն աճում է, սակայն Հայաստա-

նում գիտութեան զարգացման համար անհրաժեշտ է նոր աշխատանոցներ եւ նոր սարքաւորումներ…»

Այս հարցերի լուծումը, ինչպէս վերը նշուեց, պետականօրէն ծրագրուած հովանաւորութեամբ է հնարաւոր: Այստեղ կը ցանկանայի որոշ մասնաւոր եղանակներ առաջարկել, որոնք կարող են օգտակար լինել ընդհանուր գործին.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒԱԾ ՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆԸ

Աշխարհի տարբեր երկրների համալսարաններում զգալի թիւով հայ ազգի դասախօսներ ու գիտնականներ են աշխատում, որոնք տիրապետում են նորագոյն գիտութիւններին: Այս գիտական ներուժը ինքնատիպ հնարաւորութիւն է Հայաստանի գիտութեան զարգացման համար: Սփիւռքի հայրենասէր բարերարների ներդրումների միջոցով կարելի է ստեղծել մի միայն «Հայաստանի գիտութեան զարգացման ֆոնտ»: Այս ֆոնտը կ'աշխատի Սփիւռքում ու ծրագրեր կ'իրականացնի Սփիւռքի կողմից Հայաստանում, Հայաստանի գիտնականների հետ համատեղ:

Համառօտ ներկայացնեմ այն աշխատանքը, որը ես կատարել եմ Հայաստանում: Կարծում եմ փորձը օգտակար կը լինի շատերին, ովքեր ցանկութիւն ունեն Հայաստանի գիտութեանը օգտակար լինելու:

Լինելով Երեւանի Պոլիտեխնիկական ինստիտուտի (այժմ Հայաստանի Պետական Ճարտարագիտական Համալսարան, ՀՊՃՀ), սփիւռքահայ շրջանաւարտ, միշտ ունեցել եմ պարտքի զգացում ու փոխհատուցման ցանկութիւն:

Ստոքհոլմի Թագաւորական Տեխնոլոգիական Հիմնարկի իմ դասախօսական աշխատանքներին համընթաց, միշտ կապի մէջ եմ եղել Հայաստանի ՀՊՃՀ-ի դասախօսների ու գիտնականների հետ: Ստեղծել եմ Շուէտ – Հայաստան համալսարանական համագործակցութիւն:

2003թ. Պոլիտեխնիկական Հիմնարկի 70ամեակի կապակցութեամբ Շուէտի Հիմնարկի կողմից որոշուեց հիմնադրել մի ժամանակակից աշխատանոց: Համատեղելով իմ անձնական հնարաւորութիւններն ու մասնագիտական գիտելիքները, միեւնոյն ժամանակ օգտուելով Եւրոմիութեան Գալուստ Կիւլպէնկեան հաստատութեան աջակցութիւնից, այսօր Հայաստանի Պետական Ճարտարագիտական Համալսարանում աշխատում ու ուսման գործընթացներին է ծառայում ժամանակակից սարքաւորումներով յագեցած մի աշխատանոց, յարակից բոլոր միջոցներով: Տարին մի քանի անգամ դասախօսութիւններով հանդէս եմ գալիս Երեւանում: Այս աշխատանոցն գործնական կապեր ունի Երեւանի ալիւմինի գործարանին եւ մի շարք այլ հիմնարկների հետ:

Աշխատանոցի իրականացումը հնարաւոր եղաւ Շուէտի Հիմնարկի տեսուչ՝ Տոքթ. Փրոֆ. Անդրէս Ֆլոտշթրէօմի ՀՊՃՀ-ի տեսուչ ակադեմիկոս, Փրոֆ. Եուրի Սարգսեանի ու «Տեխնոլոգիական գործընթացների եւ էլեկտրաբանեցումների աւտոմատացման» ամպիոնի վարիչ՝ դոցենտ Եդուարդ Յակոբեանի ու Գալուստ Կիւլպէնկեան հաստատութեան հայկական բաժնի տնօրէն տոքթ. Զաւէն Եկաւեանի հետեւողական ու բարեխիղճ աշխատանքի շնորհիւ: Այսպիսի ու էլ աւելի ծաւալուն աշխատանքներ կատարելու հնարաւորութիւն ունի Սփիւռքը, աշխատանքների համար պակասում է համադրող կենտրոն ու համատեղ ծրագրերի մշակում:

Կոչ եմ անում տեսակէտների ու առաջարկութիւնների համացանցային քննարկում այս հարցի շուրջ:

Յարգանքներով՝
Երեւանի Պոլիտեխնիկական Հիմնարկի
սփիւռքահայ շրջանաւարտ
Ստոքհոլմի Թագաւորական
Տեխնոլոգիական Հիմնարկի
դասախօս
Տ. Ա. Մ.

E-mail : aramais.m@live.se

Փետրուար 22
Ստոքհոլմ, Շուէտ

ԱՐԵՒԻԿ

ԱՐԵՒԻԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան հրատարակչութիւնը լոյս ընծայեց ԱՐԵՒԻԿ-ը. խնդրոյ առարկան իրագործումն է արեւմտահայերէնի ուսուցման լրիւ մեթոտի մը: Այս մեթոտը կ'ընդգրկէ դպրոցական ուսուցման հայերէնի յայտագիրը այնպէս, ինչպէս կը գործադրուի Միջին Արեւելքի հայ վարժարաններու մէջ, Առաջին տարիէն մինչեւ 12րդ տարին: Իրագործուած միայն մէկ DVD սալիկի ձեւով՝ երեք շարքերու իբր հիմ կը ներկայացնէ անհրաժեշտ բոլոր տարրերը իւրացնելու համար ամուր հիմ մը հայ լեզուի ու մշակոյթի:

Հրապարակուած Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան Հայ համայնքներու սպասարկութեան նախաձեռնութեամբ, այս DVD սալիկը իրագործուեցաւ համեստ անձնակազմի մը կողմէ Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ: Հայերէն Այբուբենի ստեղծման 1700րդ տարեդարձին առթիւ, 2001 թուին սկիզբ առած այս ծրագիրին նպատակն է նոր թափ տալ Սփիւռքի հայ վարժարաններուն: Անոր նպատակն է լեցնել Սփիւռքի մէջ գոյացած ծանր պակասը դասագիրքերու եւ հայերէն լեզուի ուսուցման այլ տարրերու, եւ գիտելիքներու իւրացման կապակցութեամբ հայ համայնքներու միջեւ նուազագոյն ներդաշնակութիւն մը ապահովել:

Ամբողջովին հայերէնով մշակուած այս մեթոտը կը վերաբերի մէկ կողմէ Սփիւռքի հայ վարժարաններուն եւ ընդհանրապէս արտասահմանեան կրթական հիմնարկներուն: Սակայն ան կրնայ շահագրգռել նաեւ ընտանիքներ եւ ամէն անձ որ փափաքող է իր լեզուական եւ մշակութային պաշարը խորացնելու: Այս մեթոտը կը թոյլատրէ զայն գործադրողին շատ յառաջդիմել ընթերցումներու, բառապաշարի, խնդիրներու, խաղերու եւ քերականութեան, նախադասութեանց կազմութեան հիմնական կանոններուն մէջ: Փորձի ամբողջ երկայնքին, տակաւ առ տակաւ ան պիտի իւրացնէ գիտելիքներ պատմութեան, աշխարհագրութեան, գրականութեան եւ ընդհանուր ուրիշ թանկագին նիւթերու մարզերուն մէջ, զորս ամէն մանուկ, պատանի եւ ընդհանրապէս ամէն հայ պարտին գիտնալ:

Շուկայի գին ԱՐԵՒԻԿ-DVDի (1-2-3)
40 եւրօ կամ 50 տոլար
Ապսպրանքներու համար. –
carmenis@gulbenkian.pt
կամ՝
Fondation Calouste Gulbenkian,
Service des Communautés arméniennes,
Av. de Berna 45 A, PT-1067-001
Lisboa, Portugal
կամ՝
Editions Sigest
http://editions.sigest.net

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՕՄԱՐ

1936, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20 .– Մահ անուանի ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանեանի՝ Երեւան (Ծնեալ 1878ին):

1857, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25 .– Մահ Ներսէս Աշտարակեցի կաթողիկոսի:

1826, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27 .– Ծնունդ յայտնի նկարիչ Վարդգէս Սուրէնեանի (Մահ՝ 1921ին):

1865, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25 .– Ծնած է հայ ազգային-ազատագրական շարժման գործիչ զօրավար Անդրանիկ Օզանեանը (Մահ՝ 1927ին):

1840, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27 .– Ծնունդ հրապարակագիր Գրիգոր Արծրունիի (Մահ՝ 1892ին, Թիֆլիս):

1873, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27 .– Ծնունդ Արմէն Գարոյի (Գարեգին Փաստրմաճեանի, Կարին):

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ
(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Այն օրէն, որ երեք Թուրքեր վիրաւորուած էին, այն օրէն սկսեալ արդէն իսկ սկսած է իրենց վրայ զէնք պարպող տըղուն Թաղին վրայ յարձակում գործելու Թուրք խուժանին սպառնալիքը եւ փորձը: Առաջնորդարանին դիմումներուն ի պատասխան կուսակալ, Ֆէրիդ եւ ոստիկանութիւնը պահ մը առերեւոյթ բարեացակամութիւնը կ'ունենան, խնդրոյ նիւթ Շապանիյէ (Թօսպաղը Գալէ) թաղին վրայ գործուելիք յարձակումը վրիպեցնելու, Խթումի եւ անոր յաջորդող մէկ երկու գիշերները: Խուլ հակառակութիւնը մութի մէջ գործող դաւաճաններու շնորհիւ խուժանին մտքին մէջ կ'ուռի, կը մեծնայ. կառավարութիւնը Թուրքերուն պատերազմական զէնքեր կու տայ պաշտօնապէս, ու գաղտնօրէն, Հայերուն կողմէ ըլլալիք յարձակումներու դէմ ինքզինքնին պաշտպանելու որոշ յորդորով (պարագայ մը, որու մասին ստոյգ տեղեկութիւն առնուած է առաջին ջարդէն անմիջապէս յետոյ): Կուսակալը ջարդէն քանի մը օր առաջ Իտարէի անդամ եւ իրեն բարեկամ Եուսուֆ Թամպէի (արաբ կաթոլիկ) գաղտնապէս կը զեկուցանէ, որպէս զի այդ օրերուն դուրս չելլայ եւ հրապարակի վրայ շատ չերեւնայ, (այս պարագան Ատանայէն պատուաւոր Յոյնի մը կողմէն գրուած նամակէ մը կը քաղենք):

Սարսափահար հայ ժողովուրդը իր շուրջ տեսնելով հանդերձ Թուրք խուժանին կատաղութեան թափը տակաւին չուզեր հաւատալ, թէ այդ դրգռումները կրնան ջարդի մը կամ ահաւոր յարձակումի մը յանգիլ: Թուրք խուժանը Զատկին երրորդ օրը արդէն իսկ ոտքի վրայ է, ու իրիկուան դէմ ամէնքն ալ առանց բացառութեան փաթթոցաւորուած ու զինուած են ոտքէն մինչեւ գլուխը: Այդ արդէն իսկ կողմ ու պատրաստ եւ ազդարար նշանին սպասող խուժանին մոլեռանդութիւնը անգամ մը եւս գրգռելու համար Թուրք ամբոխավարները Սաաթխանէյի հրապարակին մօտերը կը սպաննեն Լութֆիկ անունով կեսարացի հայ մը, որուն թլփատուած մը ըլլալուն տեղեկութիւն ունէին անշուշտ կանխաւ, ու անմիջապէս կը տարածայնեն, թէ «Կեավուրները նոր իսլամ մըն ալ սպաննած են եւ որոշած են զմեզ ամէնքնիս ջարդել»: Տարածայնութիւնը կայծակի արագութեամբ շրջան կ'ընէ ամբողջ Թուրք թաղերուն մէջ, խուժանը կը հաւաքուի կառավարական պաշտօնատան հրապարակին վրայ, «Կեավուրները նոր իսլամ մըն ալ սպաննած են» շչնկոցը ամէնուն բերնին եւ վրէժխնդրութեան ծարաւը ամէնուն սրտին մէջ: Արդէն իսկ մեռած դիակին բժշկական քննութիւնը կատարելու համար բժիշկ մը կը փնտռուի, ու անշուշտ սխալմամբ՝ կը բերուի, թաղապետութեան բժիշկներէն տոքթ. Քերովբէ Ճէզվէճեան: Դիազննութեան պահուն տոքթորը կը համարձակի յայտարարելու, թէ իբրեւ Թուրքի բերուած այս դիակը պարզապէս Հայու մը դիակն է, հակառակ անոր թլփատուած ըլլալուն, թէ ատիկա ատաղձագործ Լիւթֆիկն է, որուն ուսին վրայ դեռ քանի մը օր առաջ ինք վիրաբուժական գործողութիւն մը կատարած եւ վէրքը կարած է, եւ մերկացնելով դիակին մարմինը ցոյց կու տայ կարուած վէրքը եւ անոր թեւին վրայ գտնուած խաչանշանը:

Հակառակ Դչ. առաւօտուն քաղաքին մէջ վժացող մոլեռանդական հոսանքին Հայերը, միշտ լաւատես Երկրին կացութեանը մասին, եւ վստահ ոճրագործ կառավարութեան Երկրին անդորրութիւնն ու խաղաղութիւնը պահպանելու բարեացակամ մտադրութիւններուն, ամէնքն ալ իրենց գործերուն գլուխը կ'անցնին: Հազարաւոր մշակներ եւ այգետէրեր այգիները, բազմաթիւ երկրագործներ ու գործաւորներ ագարակները կ'երթան, իրենց դաշտային աշխատութիւնները վերսկսելու, որոնք Զատկի առթիւ երեք օրէ ի վեր ընդհատուած էին: Վաճառականներ խանութնին կը բանան, եւ կը վերաբացուին քանի մը օրէ ի վեր Զատկի առթիւ փակուած ազգային եւ ուրիշ յարանուանութեանց վարժարանները, ուր 4000է աւելի աշակերտներ կը յաճախեն: Այդ պահուն շփոթութիւնները կը սկսին Շապանիյէ եւ քաղաքին ծայրը գտնուած ուրիշ թաղերու շուրջ, Թուրք խուժանի կողմէն: Քէչէճիլէր շուկային մէջ, հոն ուր չորս ճամբաներ զիրար կը խաչատեն, Թուրք խուժանը կը յարձակի անցորդ Հայերուն վրայ, եւ կը վիրաւորէ, զանոնք կողոպտելով: Փոլիս եւ իրեն ընկերացող զօրքեր, փոխանակ Թուրք յարձակողները բռնելու կամ ցրուելու, վիրաւորուած Հայերը կը ձերբակալեն, եւ ծեծելով բանտ կ'առաջնորդեն: Զօրքին ձեռքէն հազիւ ճողոպրած քանի մը վիրաւոր Հայերը կը յաջողին մինչեւ Առաջնորդարան ապաստանիլ, իրենց վիճակը եւ Երկրին սպառնալից վիճակը պարզելու: Շուկացիները ահ ու սարսափի մատնուած կը սկսին իրենց խանութնին փակել: Ազգային վարժարանի ուսուցիչներէն Տիգրան Պետրոսեան, կացութեան հետզհետէ կնճռոտիլը տեսնելով աշակերտներուն յայտարարութիւն մը կ'ընէ սա բառերով. «Մենք չենք կրնար պատասխանատու ըլլալ ձեզ համար, ուզողները կրնան իրենց տուները վերադառնալ»: Այս ոչ-վճռական ազդարարութեան վրայ աշակերտները կը ցրուին, և ծնողքներէ ոմանք կու գան իրենց զաւակները կը տանին:

Ասդին, Ազգ. Առաջնորդարանի մէջ, առաւօտ կանուխ Քաղաք. ժողովը կը գումարուի երեւելիներու մասնակցութեամբ, իրաց կացութեան մասին խորհրդակցելու, եւ քաղաքին յուզուած վիճակը բարուոքելու համար կառավարութեան մօտ պաղատագին դիմումներ ընելու, միշտ սա լաւատես համոզումով, թէ սահմանադրական ռեժիմի օրով կառավարութիւնը երբեք պիտի չթողուր որ ջարդ կատարուի, ինչ որ ալ ըլլայ վայրագ խուժանին ընթացքը եւ թէ՝ երբ կառավարութիւնը համամիտ չըլլար, կարելի չէ որ եւ է դէպք կամ ջարդ:

(Շար. 18)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ
ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

Զաւէն Մուրատեան ընտանիքը 200 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Informations artistiques

YERTIK
Habitat d'Arménie
Photographies de Régis Labourdette
Exposition du 6 mars au 16 mai
le jeudi et le vendredi de 15h à 19h
le samedi de 12h à 19h
et sur rendez-vous

Galerie MEDIANE
27 rue de l'Abbé Grégoire
75006 PARIS
Métro: Saint-Placide ou Rennes

(Շար. Ա. էջէն)

մօտ Սթաւա ու Ֆրանսի Լիոն–Լէլ մրցումի աւարտին, երբ խումբ մը քալած է երկաթուղիի գիծին երկայնքին եւ կառախումբը հասած: Խումբէն երկու հոգի մեռած են, 10 եւ 18 տարեկան, 11 հոգի ալ վիրաւորուած, որոնց երեքը՝ ծանրօրէն: Անհասկնալի կը մնայ որ ինչո՞ւ այդ խումբը նախընտրած էր նման ճամբայ մը ընտրել, վտանգելով իրենց կեանքը: Հաւանական կը թուի որ ուզած են ժամանակ շահիլ, հասնելու համար Լիլ մեկնող հանրակառքին, որ իրենց պիտի չսպասէր: Լոյսերը քիչ մը կորսուած են եւ փոխանակ հարկ եղած կամուրջէն անցնելու, նախընտրած են երկաթուղիին արգիլուած կամուրջէն անցնիլ: Ըստ ոստիկանի մը, ալքոլն ալ իր դերը ունեցած է:

ՊԷԼՖԱՍԹԷՆ 25 քմ. հիւսիս–արեւմուտք է, Անթրիմ քաղաքին մօտ Մասըրին զօրանոցին առջեւ, ուր Մարտ 7ին հրացանաձգութիւն մը ծայր տուած է, երբ երկու հոգի փիծծայի յանձնում կը կատարէին: Նոյն պահուն, կառքէ մը յարձակողներ իջած են եւ կրակ բացած: Բրիտանացի երկու զինուոր տեղն ու տեղը մեռած են եւ չորս ուրիշներ ալ վիրաւորուած, որոնց կարգին փիծծայի յանձնումը ընողները: Յարձակողները կրցած են խոյս տալ: Յարձակումը, նոյն իրիկունը ստանձնած է «Հարազատ ԻՐԱ»ն, որ բուն ԻՐԱ–էն անջատուած մէկ թեւն է: Ինչ որ մտահոգիչ է այս արարքին առթիւ, այն է դադրած հակամարտութեան մը վերսկսումը:

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆ, որ ստեղծուած է Կիպրոս, ի մի հաւաքած է կղզիին երկու մասերը եւ գործունէութիւնը յաջողութեամբ կը պսակուի 2007–էն ի վեր: Թաղուած վայրերէն մարմիններ կը հանէ, ինքնութիւնը կը ճշդէ եւ կը յանձնէ քննութենէ ետք: Աւելի քան 2000 հոգի, զինուորական կամ ոչ, որոնց երեք քառորդը յոյն Կիպրացիներ են եւ մէկ քառորդը Թուրք Կիպրացի, յայտարարուած են որպէս անհետացածներ 1974ի կռիւներու եւ 1963–64ի միջհամայնական հակամարտութեանց առեն: Ցարդ 468 զոհերու աճիւնները յայտնաբերուած են, եւ 136 հոգիի աճիւնները կարելի եղած է իրենց ընտանիքին վերադարձնել: Յունուարի մէջ, Թատերական դերասան Աթիլլա Օլկաչ հեռատեսիլի յայտագրէ մը խոստովանած է որ իր սպաներու հրահանգով 10 յոյն Կիպրացիներ սպաննած են, որոնց կարգին պատերազմական 19 տարեկան գերի մը, 1974ի գործողութեանց առեն:

ՊԷ. ԷՆ. ՓԷ. – ՓԱՐԻՊԱ ի վերջոյ գըտնեց պելժիական Ֆորթիսը համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով Պրիւքսէլի կառավարութեան եւ ֆրանսական դրամատան միջեւ, Մարտ 8ին: Դեռ հարկ է որ համաձայնութիւնը վաւերացուի բաժնետէրերու ընդհանուր ժողովին կողմէ, Ապրիլին: Պէ. էն. փէ.ն կը տիրանայ Ֆորթիսի բաժնեթուղթերու 75%ին:

LA
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
a le plaisir de vous inviter
à la présentation du
CD-ROM
e-Lexique Machtotz
LE LEXIQUE ELECTRONIQUE
Français- Arménien occidental- Français
Vendredi 13 mars à 18h30
démonstration par
Stephen STEPANIAN
(ingénieur informaticien)
& Philippe PILIBOSSIAN
(enseignant-chercheur universitaire
en mathématiques)

Tram/métro : Réformés
Parking : Gambetta

L'UGAB PARIS - ILE DE FRANCE
a le plaisir de vous inviter au
Concert Jeunes Talents
le Jeudi 12 mars à 20 heures
Avec la participation de :
Hovhannes Asatryan (chant),
Suren Ashoughbabyan (violon),
Nicolas Chesneau (piano)
Au programme :
Mahler, Schubert, Tchaïkovski, Babadjanyan, Komitas...
Centre Culturel Alex Manoogian
de l'UGAB
118 rue de Courcelles — 75017 Paris
P.A.F. : 10 euros
Entrée libre pour les jeunes
et étudiants.
Pour réserver vos places :
Tél. : 01 45 20 03 18
E-mail : contact@agbueurope.org

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 13, 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսի–լէ–Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

⁂

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝ ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45ին:

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 11, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe»
de Lyon-Villeurbanne

Dans le but de garder nos traditions et pour assurer leurs transmissions
La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Lyon-Villeurbanne
vous convie
au Repas de MITCHINK (Mi-Carême)
le mercredi 18 mars à 12 heures
à la salle «Garbis Manoukian»
295 rue André Philip, 69003 Lyon
Réservez vos places dès maintenant en téléphonant :
— CBAF : 04 74 04 74 97
— MCAV : 04 78 26 28 10

□

DECINES

A l'occasion
de la
Journée Internationale de la Femme
La Section **«A. Djamalian»** de la Croix Bleue de Décines, en partenariat avec le C.L.F.A. et l'A.D.C.A.R.L.Y.
organisent le **Vendredi 13 mars à 20h**
Salle Garbis Manoukian
295 rue André Philip, 69003 Lyon
une **CONFERENCE / PROJECTION DE DIAPOSITIVES**
intitulée
«REGARD CROISES SUR DEUX FEMMES DIPLOMATES D'EXCEPTION UNE ARMENIENNE, DIANA ABKAR ET UNE ASSYRO-CHALDEENNE, SURMA
Avec : Claire WEIBEL-YACOUB
et Hilda TCHOBOIAN
— Entrée libre —

□

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente
SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR
Mémoire arménienne
Texte et mise en scène: **Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

□

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳ» ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 13, ժամը ճիշդ 20·45ին
EGLISE SAINT VINCENT DE PAUL
5 rue de Belzunce — 75010 Paris
Entrée : Place Liszt — Rue Lafayette
Métro : Poissonnière / Gare du Nord
Parking: Franz Liszt

Նախագահութեամբ Թեմիս Առաջնորդ
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Յայտագրին մէջ՝ Կոմիտասի, Գ. Ալէմշահի, Ալ. Սպենդիարեանի, Ա. Պատմագրեանի, Ե. Յովհաննէսեանի եւ Կ. Ափրիկեանի գործերը:
(Առաջին ունկնդրութեամբ բազմաթիւ երգեր):

Տոմսերը ապահովելու համար դիմել՝
— **M.C.A.** : 17 rue Bleue — 75009 Paris. Tél. : 01.48.24.63.89;
— **M.C.A.** : 9 rue de Madrid — 94140 Alfortville. Tél. : 01.43.76.55.89;
— **Membres de la Chorale** : 06.09.67.58.21 / 06.78.71.94.43.

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand, Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire N° 0609 K 84976

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 11

MERCREDI
11 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամերիկայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-32 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.159 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 84e ANNEE — N° 22.159

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ի ՎԵՐՋՈՅ, «ԷՐԿԷՆԷՔՈՆ»Ը ՀԱՅՈՒ ԳՈՐԾ ՉԷ՞

Ալին Թաչճեան այս եզրակացութեան յանգած է, մեկնելով ամէն ժխտական արարքի տէրը Հայ նկատելու տարածուն երեւոյթէն: Այդ վերագրումը Թուրքիոյ մէջ հակառակորդը զգետնելու ամէնէն ազդեցիկ ճամբան է: Պատմաբաններն ու քաղաքական մարդիկն ալ հնամամիտ են այդ ճամբուն: Կ՚ըսուի թէ Քիւրտերը Հայ են, որովհետեւ ՓՔՔ-ի շարքայիններուն ղեկներէն յայտնի կ՚ըլլայ թէ անոնք թլփատուած չեն: Ալեւիներն ալ Հայ են, քանի այդպէս ըսած է Պատմութեան Հիմնարկի նախկին նախագահը: Ընդդիմադիր երեսփոխանուհի Ճ. Արըթման նախագահ Ա. Կիւլի մօրը հայկական ծագում վերագրեց, իսկ անցեալին նախագահ Էօզալի համար կ՚ըսուէր թէ Հայ էր:

Այսօր «էրկէնէքոն» կազմակերպութիւնն ալ յանգած է հայութեան: Պնդումներ կան թէ ամբաստանեալներէն Վ. Քիւչիւք եւ Սէվկի Էրէնէրօլ Հայ են: Առաջինին մասին Ազգային Ժողովի Մարդկային իրաւունքներու քննիչ յանձնախումբին ղրկուած նամակով մը ըսուած է. «Վ. Քիւչիւք արդէն Հայուն մէկն է: Իր գերդաստանը Կովկասէն գաղթած է Թիւրքմէն գիւղը, ուրկէ ալ քօղարկեն իրենց հայութիւնը: Հայերէն ալ գիտէին: Թէ՛ իր չէշտէն, թէ տունէն գտնուած հայերէն փաստաթուղթերէ ճշդուեցաւ թէ Հայ է: Սէվկի անունով կինն ալ Հայ է. Եոզկատի Էրմէնէլիք գիւղէն է. գիւղին նախկին անունը Էրմէնէլի է, ուստի ան ալ Հայ է...»:

Ա. Թաչճեանի երգիծական ոճով գրութիւնը իրականութեան մէջ լրջագոյն հարց մը կը մատնանշէ. պէտք չէ զարմանալ երբ վաղը, կամ միւս օր «ուրուային պետութեան» բացայայտուած կազմակերպութեան մասին յայտարարուի թէ Հայերու գործ էր ան...

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԸ ՎԵՐԱԲԱՆԱԼՈՒ ԿՈՉ

Մելգոնեանի Սանուց միութիւններու աշխարհասփիւռ ներկայացուցիչներ համախմբեցան Ժընեւի մէջ եւ վերահաստատեցին իրենց վճռակամութիւնը եւ հաւատքը թէ պատմական Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը պէտք է վերաբացուի իր ներկայ վայրին մէջ, Կիպրոս, որպէս կրթական կեդրոն մը ծառայելու Եւրոպայի Միութեան եւ անոր մերձակայ հայութեան:

Սանուց միութիւնները կոչ կ՚ընեն բոլոր Հայերուն որոնք կը հաւատան հայերէն լեզու, հայ մշակոյթի եւ Հայոց պատմութեան պահպանութեան անհրաժեշտութեան, գործօն ձեւով մասնակցելու այս ուղղութեամբ տարած պայքարին:

Մելգոնեանի Սանուց միութիւններու աշխարհասփիւռ ներկայացուցիչները նոյնպէս կոչ կ՚ընեն Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնական վարչութեան, վերատեսութեան ենթարկելու Մելգոնեան դպրոցը փակելու իրենց որոշումը, եւ արտօնելու որ դպրոցը վերաբացուի: Այս ուղղութեամբ Սանուց միութիւններու ներկայացուցիչները կը վստահեցնեն թէ պատրաստ են օժանդակելու եւ համագործակցելու:

Սանուց միութիւններու ներկայացուցիչներու համախմբումը որոշեց հիմնել կեդրոնական համադրող կոմիտէ մը, հասնելու համար իր նպատակներուն:

Ժընեւ, փետրուար 25

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԾՈՒՂԱԿԻՆ ՄԷՋ ԻՆԿԱԾ

Մէկէ աւելի անգամներ անդրադարձանք որպէս հակահայ քարոզչութեան կարեւոր դրամագլուխ՝ Խոջալուի (1992) դէպքերը շահագործելու ադրբեջանական յամառ ջանքերուն: Այդ ջանքերը կեդրոնացած էին ադրբեջանցի ղեկավարներու քաղաքական նկատումներուն սիրոյն դիտակցօրէն կրակին կեր դարձուած զոհերուն պատասխանատուութիւնը հայկական կողմին բեռցնելու արարքին վրայ:

Սակայն այդ ջանքը որ տրամաբանութեան, հաւաստի ըլլալու բոլոր սահմանները զանցած էր, Եւրոպական խորհրդարանին մէջ Ադրբեջանցիներու խայտառակութեան փառաւոր պատճառ մը դարձած է:

Մարտ 3ին, Գերմանիոյ ընտրահեղներէն երեսփոխանուհի Կիզէլա Քալընպախ որ ստանձնած էր հովանաւորութիւնը «Ալիեւի հիմնարկ»ին կազմակերպած ցուցահանդէսին, շնորհիւ Հայ Դատի եւրոպական յանձնախումբին եւ եւրոպացի հանրային կարծիքի այլ պատասխանատուներու զգուշացման, անդրադարձած է Ադրբեջանցիներու աղտոտ խաղին. անդրադարձն ալ արտայայտած է գլխաւորաբար Ադրբեջանցիներէ բաղկացած ներկաներուն, յայտարարելով որ ներկայ է ցուցադրութեան բացումին, միայն այն պատճառով որ շատ ուշ էր զայն ջնջելու համար:

Իսկ իր ելոյթին մէջ ափսոսանք յայտնած է որ ցուցահանդէսը ոչ մէկ լուսանկարի տեղ տուած է 1988ի ադրբեջանական Սումգայիթ քաղաքին հակահայ կոտորածներէն: Ապա հրաւիրած է վայրկեանի մը լռութեամբ յարգելու Հարաւային Կովկասի հակամարտութիւններուն բոլոր զոհերուն յիշատակը: Քննադատած է ապատեղեկատուութեան ադրբեջանական փորձերը, նաեւ ըսած թէ տեղեակ է որ նոյն ցուցահանդէսը պիտի ծառայէր Հայաստան - Ադրբեջան հաշտութեան հոլովոյթը կասեցնելու. բան մը որ բացարձակապէս իր նպատակներուն մաս չի կազմեր:

Իր համառօտ ելոյթէն ետք երեսփոխանուհին մեկնած է. իսկ Ադրբեջանի դեսպանին ո՛չ արտօնուած է արտայայտուիլ, ո՛չ ալ հետը բերած քարոզչական նիւթերը ցրուել:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՒԱԶԱԿՆԵՐԸ ԲԱՑԱՅԱՅՏՈՒԱԾ

Ազգային ապահովութեան ծառայութիւնը բացայայտած է աւազակներու խումբը որ 2008 Հոկտեմբերին յարձակում գործած էր Մաքսային կոմիտէի նախկին պետ Ա. Աւետիսեանի տան վրայ: Տասը հոգի ձերբակալուած է: Ձերբակալուած են նաեւ խումբին պարագլուխն ու յարձակումին պատուիրատուն:

Նոյն ծառայութիւնը բացայայտած է այդ խումբին շարք մը ուրիշ արարքներն ալ. անոնցմէ են 2007 Նոյեմբերին ոսկիի տօնավաճառին կողոպուտը, 2009 Յունուարին գրաւատան տնօրէնին դէմ կատարուած յարձակումը:

Ազգային ապահովութեան ծառայութեան քննիչ վարչութիւնը քրէական գործ յարուցած է խումբին նկատմամբ:

* * *

«ԵՕԹԻ ԳՈՐԾԸ» ՎԵՑԻ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ

Ընդդիմադիր դէմքերու դատավարութիւնը որ «եօթի գործ» որակումով ծանօթ է, Մարտ 9ին ««վեցի գործ»ի վերածուած է, երբ ամբաստանեալներէն Շանթ Յարութիւնեան առողջական վիճակին բերումով անջատուած է խումբէն ու ընդմիջուած՝ անոր դէմ դատական ընթացքը:

Արդէն Շ. Յարութիւնեան առաջին օրէն պահանջած էր որ իր թղթածրարը խումբէն անջատուի եւ իր քննութիւնը միւսներէն անջատ կերպով տարուի: Ան նաեւ չէր ուզած պաշտպան փաստաբան մը ունենալ, պնդելով որ իրեն համար էական են քաղաքական համոզումները:

Դատարանը Մարտ 9ին Վարդաշէնի բանտէն տեղեկագիր մը ստացած է. հոն ըսուած է որ ամբաստանեալին առողջական վիճակը Մարտ 5էն սկսած է վատթարանալ եւ ան կը մերժէ սնանիլ: Բանտի մասնագէտները յայտնած են թէ նման ընթացք կրնայ հոգեկան խանգարումի հետեւանք ըլլալ:

Դատաւոր Մ. Մարտիրոսեան վճռած է որ անհրաժեշտ է Շ. Յարութիւնեանի նկատմամբ քրէական հետապնդումը կասեցնել, մինչեւ առողջանալը: Դատարանը որոշած է զինք հոգեբուժական քննութեան ենթարկել:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՄԵՔՍԻՔԱՅԻ նախագահները որոշեցին «իրաւական աշխատանքի խումբ մը» ստեղծել, որ երեք շաբաթներու ընթացքին պիտի ուսումնասիրէ Ֆլորանս Գասէի պարագան վճռելու համար թէ կրնա՞յ Ֆրանսա փոխադրուիլ: Ծանօթ է որ ենթական վերաքննութեան դատին առեն 60 տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ առեւանգումի ամբաստանութեամբ, ինչ որ կ՚ուրանայ: Առեւանգումը մաս կը կազմէ Մեքսիքայի ընթացիկ գործելակերպին եւ պատիժները ծանր են: Սարքոզի անձնական բնոյթի կարճ այցելութենէ մը ետք, Մարտ 9ին ձեռնարկեց պաշտօնական այցելութեան Մեքսիքա:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ ամէն ջանք կը թափէ որպէսզի չկրկնուին 1959 Մարտ 10ի յիսնամեակին առթիւ Թիպէթի խռովութիւնները: Այդ թուականին, բնակիչները ըմբոստացած էին չինական բռնատիրութեան դէմ Թիպէթի վրայ եւ ապստամբութիւնը տասնեակ հազարաւոր մեռեալներ պատճառած էր, Տալայ Լաման ալ աքսորի ճամբան բռնած էր դէպի Հնդկաստան: Յիսնամեակին առթիւ Թիպէթի մուտքը արգիլուած է զբօսաշրջիկներուն, օտար լրագրողներուն, առաջքն առնելու համար որեւէ միջադէպի:

ԿՈՒԱՏԸԼՈՒՓԻ արդարադատութիւնը դատական հետապնդումի ձեռնարկած է ԷԼ. ՔԱ. Փէ.ի պարագլուխին՝ Էլի Տոմոթայի դէմ «ցեղապաշտ ատելութեան» ամբաստանութեամբ: Այս վերջինը բուռն բանավէճի դուռ բացած էր Մարտ 5ին, երբ հեռատեսիլէն յայտարարած էր, որ այն գործատէրերը որոնք կը մերժեն 200 եւրոյի յաւելումը ցած աշխատավարձքերու վրայ, «պէտք է հեռանան» եւ թոյլ պիտի չտայ որ «պէքէներու խմբակ մը վերահաստատէ ստրկութիւնը»:

ԻՐԱՔԻ կառավարութեան բանբերը յայտարարած է Մարտ 8ին, որ համաձայնութեան եկած են Ամերիկացիներուն հետ, որ ամերիկացի 12 հազար զինուոր պիտի քաշուին մինչեւ Սեպտեմբերի վերջ: Այս յայտարարութենէն քանի մը ժամ առաջ անձնասպանական ոճրափորձ մը տեղի ունեցած է Պաղտատ ոստիկաններու դէմ. առնուազն 30 հոգի մեռած եւ 58 հոգի ալ վիրաւորուած են:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ աշխատաւորական պարագլուխը՝ Ե. Պարաք բոլորովին մերժած է մաս կազմել կառավարութեան, Լիքուտի ղեկավարին՝ Նեթանիահուի նախագահութեամբ: Պաշտպանութեան նախարարը չուզեր մասնակցիլ դահլիճի մը ուր է ծայրայեղ աջի պետը՝ Լիպերման:

ՏՈՐԱ ՊԱՔՈՅԵԱՆԻՍ, Աթէնքի նախկին քաղաքապետ եւ ներկայիս արտաքին նախարար, Մարտ 9ին ընդունուած է Ֆրանսայի Գիտութեանց ակադեմիան եւ այդ ուղղութեամբ առաջին կին օտարականն է: Ֆրանսախօս եւ Ֆրանսասէր, զարմանքով տեղեկացած է որ Ժան-Փիէր Ժուչէ զինքը կ՚առաջարկէ որպէս նախագահ Եւրոպական Միութեան:

ՑՈՅՑ ԿԻՊՐԱՑԻՆԵՐՈՒ 68%ը կը գտնէ որ կղզիին վերամիացման գործընթացը ձախողութեան մատնուած է: Անցեալ Սեպտեմբերին այս համեմատութիւնը միայն 38%էն, երբ երկու կողմերու պարագլուխները խօսակցութիւններու ձեռնարկած էին:

«ՈՒԵԼՔՈՄ» ֆիլմը, որ սկսաւ ցուցադրուիլ Մարտ 11էն, նախքան ցուցադրութիւնը բանավէճի դուռ բացաւ գլխաւորաբար գաղթի նախարարին (նախկին ընկերվարական) Էրիք Պէսոնի հետ: Այս վերջինը չէ հանդուրժած որ ապօրինի գաղթողներու պարագան նմանութիւն գտնէ գրաւման շրջանի Հրեաներուն հետ: Պէսոնի համար անհանդուրժելի է որ ֆրանսական ոստիկանութիւնը բաղդատուի 1943ի Վիշիի ոստիկանութեան հետ: Ֆիլմին հեղինակը կ՚ըսէ թէ ուզած է պարզապէս «մատը վէրքին վրայ դնել»: Ֆիլմը պատմութիւնն է երիտասարդ Իրաքցիի մը, որ կը փորձէ Անգլիա հասնիլ լողալով եւ այդ առթիւ կը պարզուի գաղտնի գաղթողներու կացութիւնը եւ ցեղապաշտութիւնը որու ենթարկուած են:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ, շաբաթավերջին, հարիւրաւոր տուներ աճուրդով ծախուած են: Անոնք գրաւուած էին որովհետեւ ապառիկ գնողները չէին կրցած վճարել եւ փողոցը մնացած էին «տագնապին» հետեւանքով: Կարգ մը ցուցարարներ փորձած են խանգարել վաճառքը, բայց չեն կրցած արգելք հանդիսանալ որ օգտուողները օգտուին: Շուրջ 2000 հոգի մասնակցած են աճուրդին՝ 375 տուներու համար:

ԻՆԸ ՏԱՐԵԿԱՆ պրազիլացի աղջնակ մը, որ երկուորեակներ կը սպասէր բռնաբարուելէ ետք իր խորթ հօրը կողմէ, կամաւոր վիժումի մը ենթարկուած է, բայց Ռեսիֆէ արքեպիսկոպոսը բանադրած է խնդրոյ առարկայ աղջնակին մայրը, որովհետեւ վիժումը աւելի մեծ մեղք է քան բռնաբարումը...:

ՆՈՐԷՆ ԽՈՋԱԼՈՒԻ ՆԻՒԹՈՎ

Թրքական ու ազրպէյճանական մամուլի ազգայնամոլ անուններ գանձ գտնողի անյագութեամբ ինկած են Խոջալուի դրուագին վրայ: Ամէն օր ան կը գործածուի հակահայ յայտնի մոլուցքով մը որուն տէրերը իրենց քիթին ծայրը թառած իրականութիւնն իսկ տեսնելու անզօր են: Ամբողջ նպատակը Հայերը մարդասպան, նոյնիսկ ցեղասպան մատնացոյց ընելն է աշխարհին առջեւ: Այնքան կուրացնող է իրենց մոլուցքը որ չեն մտածեր անգամ թէ նոյնիսկ պնդումները ստոյգ ըլլալու պարագային, աշխարհը այսօր բաւական այլ հարցեր ունի, 1992ի էջ մը օրակարգի բերելէ շատ առաջ:

Այս մոլուցքին վերջին արձագանգը Թուրքիոյ Ազգային Ժողովին յղուած բանաձեւ մըն է, անոր հեղինակը՝ ազգայնամոլ Ազգային Շարժում կուսակցութիւնը: Բանաձեւով կը պահանջուի որ որպէս կոտորած ոգեկոչուի 1992 Փետր. 25ին Ղարաբաղի Խոջալու կոչուած վայրին պարպումի գործողութիւնը: Ազրպէյճանցիներու կորուստները, ըստ նոյն աղբիւրներուն, 1300 կը կարծուին: Այս առիթով կը յիշուին Ա. աշխարհամարտին տասնեակ հազարաւոր Թուրքերու սպանութիւնները, Թուրք դիւանագէտներու դէմ հայկական գործողութիւններն ալ, ըսելու համար թէ Հայերուն սովորական ընթացքին մաս կը կազմեն սպանութիւններն ու կողոպուտը: Միջազգային հանրութիւնն ալ բաժին առած է Թրքական զայրոյթէն, քանի որ ո՛չ հակազդած է, ո՛չ ալ որեւէ քայլի դիմած: Այդ կեցուածքը քաջալերանք կը համարուի Պալքանեան շրջանին, Կիպրոսի, Կովկասի, Քէրքիւքի մէջ Թուրք եւ մահմետական ժողովուրդներու դէմ գործուած ոճիրներու:

Այս մտայնութիւնը մշակուած է, ինչպէս կ'ըսուի, որպէս կանխակալ հակազդեցութիւն Ապրիլ 24ին: Հայկական լոպիներու աշխոյժ գործունէութիւնը բաւական վրդոված է Թրքական շրջանակները, որոնք նժարին միւս թեւին մէջ կ'ուզեն հակակշռող ծանրութիւն մը դնել ու գտած են Խոջալուն: Ան պէտք է ուշադրութիւնը գրաւէ յատկապէս ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին, զայն արգիլելով որ 1915ի մասին անդառնալի քայլ մը չառնէ:

Այս խուճապին մէջ ո՛չ Թուրքերը, ո՛չ ալ Ազրպէյճանցիները պիտի մտածէին որ Գոնկրէսի անդամները կրնան այլ աղբիւրներէ ուրիշ բաներ ալ կարդալ նոյն Խոջալուին մասին ու զիրենք դիտել որպէս խեղաթիւրող աճպարարներ: Արդարեւ, ինչպէս ԼՂՀ Փարիզի ներկայացուցչութիւնը տրամադրած է իր կայքէջին վրայ, շարք մը ազրպէյճանցի պաշտօնական դէմքեր կան որոնք Խոջալուի մասին Թրքական պնդումները անզօրացնող բաներ ըսած են: Այդ դէմքերուն մաս կը կազմեն Հանրապետութեան նախկին երկու նախագահներ, Խոջալուի քաղաքապետը, լրագրողներ, եւլն.:

Վերջիններու խումբէն Մ. Սաֆարօղլու 1993ին ռուսական թերթի մը յայտարարած է թէ Խոջալուն ռազմավարական յառաջապահ կարեւոր դիրք էր: Անոր կորուստը Մութալիբովի (Նախագահ) վարչակազմին սնանկութիւնը կը նշանակէր: Հոն տեղի ունեցածը որ քաղաքացի զոհերու պատճառ եղաւ, արդիւնքն էր քաղաքական հնարքներու եւ իշխանութեան պայքարի: Իսկ Խոջալուի քաղաքապետը խոստովանած է թէ տեղեակ էին որ ժողովուրդին մեկնումին համար նրբանցք մը բաց ձգուած էր: Նոյնն է նախագահ Մութալիբովի պարագան. ռուսական մամուլին հետ զրոյցի մը հարց կու տայ թէ Հայերը անցք մը բացած էին, ուստի անիմաստ չէ՞ր պնդել թէ իրենք եւս կրակած էին ժողովուրդին:

Աւելի խիստ են ժողովրդական ճակատի Աղդամի վարչակազմէն Ռ. Հաճիեւի խօսքերը. «Կրնայինք օգնել Խոջալուի բնակիչներուն. ունէինք անհրաժեշտ ուժն ու միջոցները. բայց Ազրպէյճանի ղեկավարները կ'ուզէին ցոյց տալ ժողովուրդին որ այլեւս ուժ չունին եւ պէտք է ՀԱՊ-ի ուժերը հրաւիրել»: Լրագրող Ա. Եունուսով որ Մարդկային իրաւունքներու պաշտպան ալ է, «Հայելի» թերթին յայտնած է. «Խոջալուն եւ անոր բնակիչները գիտակցաբար զոհը եղան քաղաքական նպատակի մը. ան կը վերաբերէր Ազգային Ճակատը իշխանութեան հասնելէ արգիլելու»: Ժամանակի Ազգային Ժողովի նախագահ Թ. Քարայեւ ալ իրենց թերթերէն մէկուն ըսած է թէ այդ ողբերգութիւնը ազրպէյճանական իշխանութեան գործն էր:

Այս շարքը կարելի է երկարել նախկին նախագահ Հ. Ալիեւի նենգամիտ արտայայտութեամբ: Ան կը նկատէ որ Խոջալուի սպանդը իրենց շահուն կը ծառայէ եւ պէտք չէ դէպքերու ընթացքին միջամտել:

Անգարայի, Պոլիսի, Բաքուի կողմէ Խոջալուն ազգային ողբերգութեան վերածելու, անոր պատասխանատուութիւնն ալ Հայերուն վերագրելու այս քաղաքականութեան երկարաձգումներն են Գերմանիոյ մէջ Խոջալուի զոհերը ոգեկոչելու ցոյցերը, Թրքական ու ազրպէյճանական դրօշակներով: Մանաւանդ ըսուածը թէ այդ արշաւին նպատակն է հակակշիռ մը ըլլալ Ապրիլ 24ին սպասուած կարելի զարգացումներուն, գրեթէ մեղքնալիք արարածներու կը վերածէ Թուրք եւ ազրպէյճանցի քարոզիչները: Մանաւանդ երբ գրեթէ անկարելի է մտածել որ անոնք կ'անգիտանան Խոջալուի իրականութիւնը:

Խոջալուն որ քանի մը քմ. միայն հեռու է Ստեփանակերտէն, նաեւ շնորհիւ իր ազրպէյճանցի ու Թուրք մեսխէթ բնակչութեան, ազրպէյճանական զինուորական իսկական միջնաբերդի մը վերածուած էր: Հանգոյցի կէտն էր Ղարաբաղը շրջափակած կրակի գօտիին ու արգելք՝ ցամաքային ամէն հաղորդակցութեան արտաքին աշխարհին հետ: Եւ ըսել որ հոն կը գտնուէր Ղարաբաղի միակ օդակայանը: Այս բաներուն հետ կ'անգիտացուի անշուշտ որ Խոջալուն Ստեփանակերտի վրայ գիշեր-ցերեկ կրակ թափող հնոց էր, պատճառ կ'ըլլար ամէն օր տասնեակներով զոհերու, սպառնալով որ հայ բնակչութիւնը գետնափոր թաքստոցներէ դուրս չելլէ: Իսկ 1992 Փետր. 25ին Խոջալուն չէզոքացնելու համար ձեռնարկուած գործողութիւններէն առաջ մարդասիրական անցք մը բացուած էր, որպէսզի քաղաքացիները ապահով կերպով լքեն վայրը:

Այս տուեալները միայն հայկական աղբիւրներու վերապահուած բաներ չեն: Միջազգային դէտեր, հետաքրքրուողներ ամէն կարելիութիւն ունեցած են եւ ունին իրականութիւնը գիտնալու: Այսուհանդերձ, կը գտնուի՞ն Թրքեւազրպէյճանական թմբուկը զարնողներ: Ո՛վ գիտէ, թերեւս: Իսկ մնացածին համար բաւական զուարճալի չուտիկութեան օրինակ մը ըլլալու է Խոջալուով Հայերը մեղադրելու եւ մեղադրել տալու ջանքը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՑՈՒԱԾՔ ՉՈՒՆԻՆՔ

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

1988ի երկրաշարժէն, Խորհրդային միութեան փլուզումէն եւ անոր հետեւած Հայաստանի անկախացումէն ի վեր, խանգարուած է Հայոց ազգային քաղաքականութեան ընթացքը: Զանազան ձեւերով մէկդի դրուած են համայն Հայոց հեռանկարային նախաձեռնութիւնները եւ ամէն օր մեծ կամ պզտիկ կարկտաններով կ'ապրինք: Օր մը կը խանդավառուինք շինուած կամ շինուելիք դպրոցով, ուրիշ օր մը կը յուզուինք ցուրտով եւ միլիոնաւոր տոլարներուն կապուած խնդիրներով, նախագահի, նախարարի, երեսփոխանի այցելութեամբ, կամ ... մեր երթեւեկով, երբ մեզ կ'արժանացնեն պատիւներու... Ինչո՞ւ, այդ ալ յայտնի չէ, կամ յայտնի՝ դասական դարձած պատճառով:

Ոչ Հայաստան եւ ոչ ալ Սփիւռքի մէջ հեռանկարային քաղաքականութիւն չենք տեսներ, դժբախտաբա՛ր: Ո՞վ կը խորհի թէ ի՞նչ պատկեր պիտի ներկայացնէ հայկական Սփիւռքը ԻԱ. դարու վերջաւորութեան: Ի՞նչ է այսօր արտագաղթի հետեւանքով իր ինքնութեան մէջ հարուածուած ըՍփիւռքը: Դեռ ոչ ոք ըսաւ թէ Հայաստանը փոխարինա՞ծ ենք Հայաստանի Հանրապետութեամբ, եթէ ըսող ալ կայ, լսող չկայ: Ո՞վ կրնայ ըսել այսօր թէ ո՞ւր կ'երթանք, ո՞ւր կը տանին, ինչո՞ւ:

Հայկական Սփիւռքը իրապէս շփոթի կը մատնուի՝ եթէ մտածելու փորձ ընէ:

Իր հայրենասիրութիւնը փորձաքարի կը զարնուի զանազան պատճառներով եւ երեւոյթներով: Այսպէս, «արտագաղթ»ի կարեւոր խնդրի մասին կեցուածք չունեցանք եւ չունինք: Արտագաղթողը մեր հայրենակիցն է, եղբայրը, քո՛յրը: Անոնք որոնք կ'որոշեն արտագաղթել, միշտ ալ ունին իրենց պատճառները: Բայց պատերազմական վիճակի մէջ եղող երկրի մը պարագային, արտագաղթը կը տկարացնէ թիկունքը, համրանքը, իմացական ուժ, բարոյական անկում է ազգին համար: Զարմանալի է որ Հայաստանի Հանրապետութեան իշխանութիւնները, նաեւ նորաստեղծ Սփիւռքի նախարարութիւնը, չեն նշեր երեւոյթին բացասականութիւնը: Սփիւռքի նախարարութեան պատրաստած «Հայեցակարգը» կը խօսի «մեր քաղաքացիներ»ու եւ անոնց պաշտպանութեան մասին, եւ ցարդ գործածուող «օտարերկրացի» բառին նոր թարգմանութիւն տալով, դասական ըՍփիւռքը բաղկացնողներու մասին կը գործածէ աւելի մեղմ եւ յուզիչ բառ, կ'ըսէ «մեր ազգակից»ները: Ոչ միայն կեցուածք չունեցանք եւ չունինք արտագաղթի նկատմամբ, այլ զայն կը քաջալերենք մեր զգացական վերաբերումով: Հայաստան «լուրջի չառներ» խնդիրը, կ'արհամարհէ զայն, միջոցառումներու չի դիմեր, չդիմեց:

Հայաստան օժտուեցաւ Սահմանադրութեամբ, զայն սրբագրեց, լրացուց: Ան աշխարհայեացքի մը, ոգիի մը արտայայտութիւնը պիտի ըլլար, իր առանցքին արձանագրելով «հողահաւաք»ը եւ «ազգահաւաք»ը, ինչ որ ըրած էր Հայաստանի անդրանիկ Հանրապետութիւնը, «Միացեալ»ի որդեգրումով, 1919 Թուականին: Ոչ ոք կը հետաքրքրուի այս կարգի խնդիրներով եւ երեւակայութեան մէջ ապրող Հայաստան մը կը լեցնէ առօրեան: Փոխարէն, բարձրագոյն մակարդակի վրայ կոչ կ'ըլլայ որ իւրաքանչիւր սփիւռքահայ գէթ երկու տարին մէկ անգամ այցելէ Հայաստան, այսինքն՝ Հայաստանի Հանրապետութիւն: Ի՞նչ ակնկալութիւն եւ ի՞նչ դեր...

Աւելին ալ կայ: Եթէ համարձակողներ ըլլան նման հարցերու վրայ ուշադրութիւն հրաւիրելու, շատեր կը տարուին մտածելու որ «հաշիւներ» կան ըսուած խօսքի ետին: «Հաշիւ»ներ երեւակայելէ առաջ աւելի լաւ պիտի չըլլա՞ր փնտռել իրաւացիութիւնը հարցերուն:

Վերջապէս, ազգովին եւ ոչ միայն հայրենաբնակներով, կը կրկնենք այս տխրեցնող բառը զոր մենք չենք հնարած, պիտի քննե՞նք Հայոց ազգային անժամանցելի պահանջները եւ ըստ այնմ պիտի վարե՞նք ազգային քաղաքականութիւն: Աւելի լաւ եւ պարզ խօսելով, ի՞նչ տեղ պիտի յատկացնենք մեր ազգի նկատմամբ գործադրուած մեծագոյն ոճիրին եւ յափշտակուած Արեւմտահայաստանի՝ մեր ազգային քաղաքականութեան մէջ:

Ինչպէս որ այսօր հակամարտող կողմ կը համարեն կամ կ'ուզէ համարուիլ Ղարաբաղը, այդպէս պէտք է ընել Արեւմտահայաստանի եւ ցեղասպանութեան հարցով, յառաջացնել պատշաճ կառոյցներ եւ մշակել յարաբերութիւններ, որոնք գոյութիւն ունէին Խորհրդային միութեան փլուզումէն առաջ: Բայց հարկ է քննել այս հարցերը, յստակացնել, վերջ տալ շփոթներու: Սխալի առաջնորդող շփոթներու:

Մեր ժողովուրդին յստակ խօսք պէտք է ըսել. Արեւմտահայաստանը Հայաստան է՞ թէ ոչ: Տէ՞ր ե՞նք թէ ոչ: Այս պատասխանէն կախում կ'ունենայ քաղաքական առաջադրանքի սահմանումը: Ըստ այնմ կը ճշդուին դիրքերը: Խուսանաւումներով ձուկը ջուրին մէջ խեղդելու ճապկումները ապագայակերտ չեն կրնար ըլլալ:

Կ'ըսէինք. հեռանկարային վերաբերում չկայ: Կ'ըսենք որ հեռանկարային վերաբերում չի ճշդուիր ամբոխավարութեամբ, զանգուածներու զգացումները շահագործելով, անցեալ ծամելով, գործնապաշտութիւն խաղալով: Այս մըտահոգութիւններով ալ, մտաւորականութիւնը, ազգային երփներանգ ղեկավարութիւնը, պարտաւոր են նստիլ երկխօսութեան, լսել ժողովուրդը, զայն լուսաբանել: Տարօրինակ է որ ի վիճակի չենք, էական հարցերու համար, իրարու հետ երկխօսութեան նստելու, երբ կը յաւակնինք այդ ընել մեր թշնամիներուն հետ, այդ կ'ընենք անոնց հետ զանազան ցուցադրական ձեւերով:

Պետական քաղաքականութիւնը երբ չի նոյնանար հայ ազգային կեցուածքի եւ տեսիլքի հետ, կը ծնին եւ կը զարգանան հակասութիւններ, ոչ միայն այսօր, այլ նաեւ ապագային:

Տեղ մը, բան մը, սխալ է: Այս պարագային զանգուածը, իր լռութեամբ, ճակատագրապաշտութեամբ, մեղսակից է: Իսկ յանցաւոր է իմաստութիւն եւ գիտութիւն բաժնող, պատշաճող մտաւորականութիւնը:

ԱՐԹՕ ՓԵՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ «ՀԱՅԵՐԸ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ» ՎԱՒԵՐԱԳՐԱԿԱՆԸ

«Ռուբէն Մամուլեան» ակումբում հերթական ցուցադրութիւնը (Փետրուար 19) նուիրուած էր ֆրանսիական դիմադրութեան շարժման մէջ Հայերի դերին ու նշանակութեանը:

Արթօ Փեհլիվանեանը օգտագործելով պատմա—վաւերական փաստաթղթեր, արխիւային ժապաւէններ, Հայաստանի տարբեր շրջաններում Հայերի դերի մասին դիմադրութեան մէջ ցուցահանդէսների նկարահանումները, մի ամբողջական ժապաւէն է ստեղծել, որի 80 րոպէանոց տեւողութիւնը լարուած ու հետաքրքրուած դիտելու եզակի առիթ է ստեղծում: Ժապաւէնում ի մի է բերուել Հայերի մասնակցութիւնը դիմադրութեան շարժման բոլոր հոսանքներում՝ անհատական, կազմակերպուած, տրկոլեան ու համայնավար: Մանուշեանի խմբի մասին պատմելիս, մէկտեղւում են Մանուշեանի մասին վաւերական ու նրա խմբի մասին գեղարուեստական ժապաւէնի պատկերները, դիմադրութեան շարժման բանաստեղծները առանձնակի ուշադրութեան են արժանացել: Մանուշեանի հետ շարժանկարում երկու ուրիշ բանաստեղծ՝ ԼԱՍ-ը եւ Ռուբէն Մելիքը, ներկայանում են որպէս դիմադրութեան գործուն մասնակիցներ: Ժապաւէնում վկայում են Շառլ Ազնաւուրը, իր հայրը՝ Վաղարշակ Ազնաւուրեանը, Մելինէ Մանուշեանը, Հանրի Գարաեանը, Արսէն Զաքարեանը:

Սովորաբար վաւերագրական ժապաւէնները ուղեկցող տեքստ են ունենում, որը պատկերների ետեւից մեկնաբանում է ժապաւէնի դէպքերն ու իրադարձութիւնները: Արթօ Փեհլիվանեանը կտրականապէս հրաժարուել է տրորուած այդ ճանապարհով գնալուց եւ ուղեկցող խօսքը ամբողջովին վստահել է վաւերական ժապաւէնի մասնակիցներին, դիմադրութեան շարժման կենդանի վկաներին: Դրանք դիմադրութեան շարժման հայ շարքային, յայտնի ու անյայտ մասնակիցներն են, որոնց վկայութիւնները մի եզրայանգման են բերում դիտողին: Նրանք բոլորը դիմադրութեան շարժման մէջ են ներգրաւել կամաւոր: Ինքնամոռաց նուիրուել են իրենց հակաֆաշիստական պայքարին միայն ու միայն, որպէս Հայեր: Նրանց համար դա առաջնային նշանակութիւն է ունեցել:

Եւ կազմակերպութեան անունն էլ այդպէս է կոչուել: «Հայկական ազգային ճակատ»: Արթօ Փեհլիվանեանի ժապաւէնում չեշտուած է այս հանգամանքը եւ բազմաթիւ վաւերական փաստաթղթեր ցուցադրւում են «Հայկական ազգային ճակատ» հայերէն ու ֆրանսերէն խորագրով:

Եզրակացութիւնը այս է. Հայերը ֆրանսիական դիմադրութեան շարժմանն են մասնակցել որպէս ազգային ինքնուրոյն միաւոր: Հայերի խիզախութեան հետ ժապաւէնում առաջին անգամ խօսւում է հայ մատնիչների մասին... Ժապաւէնում մի պատկեր կայ, երբ խոշորատառ սկսւում են մէկ առ մէկ ցուցադրուել դիմադրութեան շարժման հայ մասնակիցների ազգանուն—անունները:

Ո՞վքեր են այս անունները, ո՞րն է եղել նրանց դերը դիմադրութեան մէջ: Շարքային մասնակիցների ամէն մի ազգանուան ետեւում մի կենսագրութիւն ու պատմութիւն կայ թաքնուած: «1941—45 թթ. պատերազմին մասնակցութիւն բերած մօտ 600.000 հայորդիներից զոհուեց շուրջ 300.000ը: Պատկերացնելու համար, թէ սա ինչ ահաւոր վիճակագրութիւն է փոքրաթիւ հայ ժողովրդի համար, բաւական է ասել, որ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմում Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները եւ Մեծ Բրիտանիան տուել են դրեթէ նոյնքան սպաննուած, համապատասխանաբար՝ 291.557 եւ 357.116 զինուոր» (Արմէն Այվազեան, "Հիմնաքարերը Հայաստանի ազգային անվտանգութեան հայեցակարգի", "Լուսակն", Երեւան, 2004, էջ 33):

Այս երեք հարիւր հազարի անբաժանելի մասն են այն կենսագրութիւններն ու պատմութիւնները, որոնք վերծանում ու բացայայտում է Արթօ Փեհլիվանեան իր վաւերագրական ժապաւէնում:

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

Յ. Գ. Իր ներածական խօսքում Արթօ Փեհլիվանեանը հանդիսատեսի ուշադրութիւնը հրաւիրեց «Յառաջ»ի (Փետրուար 17) «Լարուս հրատարակչականը հայկական բողոքներու թիրախ» յօդուածի վրայ: Կոչ արեց, որ հանդիսատեսներ մասնակցին «Լարուս»ի դէմ արշաւին:

ԴԵՂԱԳԻՐ ՔԱՂՑԿԵՂԷՆ ԶԵՐԾ ՄՆԱԼՈՒ

Ամէն օր կենսանիւթ գործածեցէք.—

Ֆոլիք ասիտ պարունակող կենսանիւթի դեղահատերը ձեզ կը պաշտպանեն քաղցկեղէ եւ սրտի հիւանդութիւններէ:

Թեփ պարունակող արտադրութիւնները ձեզ կը պաշտպանեն քաղցկեղէն.—

Եթէ շաբաթը չորս անգամ սպառէք թեփ պարունակող հաց, դդմաճ կամ կեղեւով բրինձ, քաղցկեղի հիւանդութենէ զերծ կը մնաք:

Բանջարեղէն եւ պտուղ օգտագործեցէք.—

Բանջարեղէն եւ պտուղ, մասնաւորաբար լոլիկ, կարմիր խաղող, եւ պրոքոլի սպառողներ, սրտի տագնապէ, քաղցկեղէ, նաեւ շաքարախտէ զերծ կը մնան:

Ֆաստ փուտէ հրաժարեցէք.—

Համպուրկեր, տապկուած գետնախնձոր եւ նման ուտելիքներ ըմպուելէ առաջ յիշեցէք որ սրտի հիւանդութիւնները մէկ երրորդ համեմատութեամբ այս ուտելիքներէն ծնունդ կ՚առնեն:

Ձուկ թող գտնուի ձեր սեղանին վրայ.—

Կը զօրանայ ձեր ախտազերծման դրութիւնը, եթէ կանոնաւոր կերպով ձուկ սպառէք:

Աղի գործածութիւնը նուազագոյնի իջեցուցէք.—

Աղի չափազանց համեմատութեամբ գործածութիւնը՝ կաթուածի եւ սրտի հիւանդութիւններու հրաւիրագիր կը պատրաստէ:

Թէյ խմեցէք.—

Կանանչ թէյն ու թէյի բնականոն չափով գործածութիւնը դրական ազդեցութիւն կը գործէ քաղցկեղի հիւանդութեան վրայ:

Ուշադրութի՛ւն յաւելեալ քիլօներու.—

Կատարուած նոր պրպտումի մը համաձայն, գէր մարդոց կողմէ առնուած իւրաքանչիւր նոր քիլօ, անոնց կեանքէն կը կրճատէ 20 շաբաթ:

Մի՛ մոռնաք սելենիումը.—

Սելենիումը քաղցկեղի դէմ բնական պահպանողական նիւթ է: Առատ քանակութեամբ կը գտնուի կաղինի, պիստակի, ձուկի եւ արմտիքներու մէջ: Ամէն օր սելենիում գործածողներու մօտ քաղցկեղի հաւանականութիւնը լուրջ համեմատութեամբ կը նուազի:

Սիկառի գործածութիւնը արգիլուած է.—

Սիկառի գործածութեան սովորամոլութենէն հրաժարիլը դիւրին է այլեւս մեր օրերուն: Պէտք է դիւրին ճամբայ մը գտնել այս մոլութենէն ձերբազատելու համար:

Ջուր խմեցէք.—

Աղիքի քաղցկեղէ զերծ մնալու հաւանականութիւնը կիսովին կը նուազի, եթէ ենթական օրական հինգ գաւաթ ջուր խմէ:

Պահպանեցէք ձեր մորթը.—

Մի՛ մոռնաք որ եթէ երկար ատեն արեւու ճառագայթներու ազդեցութեան տակ մնաք, քաղցկեղի հիւանդութեան ենթակայ կը դառնաք:

«Ս. ՓՐԿԻՉ»

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՏՈԼՈՐԷՍ ԶՕՀՐԱՊ ԼԻՊՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Հաճոյքով կը հաղորդենք, թէ Տոլորէս Զօհրապ Լիպման հիմնադրամը նիւթապէս պիտի օժանդակէ որ հրատարակուին ընտրեալ

ա. վարդապետական աւարտաճառեր հայագիտական նիւթերու մասին,

բ. Հայոց հին պատմութեան երկեր հայ պատմաբաններու,

գ. 19րդ դարու եւ աւելի վաղ շրջանի հայ գրականութեան երկեր:

Ներկայացուող աշխատասիրութիւնները կրնան ըլլալ կա՛մ հայերէն կամ անգլերէն լեզուով: Եթէ գործ մը հայերէն լեզուով է, անոր պէտք է ընկերանայ անգլերէն որակաւոր թարգմանութիւնը:

Դիմումնագիրները ներկայացնել ամէն տարուան Ապրիլ 15 եւ Նոյեմբեր 15 թուականներէն առաջ:

Յաւելուածական տեղեկութեան եւ դիմումնագրի թերթիկ ստանալու համար դիմել:

LIEBMANN FUND — PUBLICATIONS
c/o Mr. M. Haigentz
1518 11th Street
Fort Lee, NJ 07024

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Հազիւ թէ պատգամաւորութիւն մը կազմուած էր ժողովոյ կողմէ կուսակալին մօտ իր դիմումները ընելու, կուսակալին կողմէն ոստիկան մը կը ներկայանայ Առաջնորդարան, կառավարչատուն հրաւիրելու համար Առաջնորդ-փոխանորդը եւ կառավարական ժողովներու հայ անդամները: Տեղական կառավարութիւնը, իր հոգածուի կեղծաւոր դերին մէջ ապահովիչ յայտարարութիւններ կ՚ընէ ամէն ազգի հրաւիրեալներուն, եւ կ՚որոշուի երկրին ապահովութեան համար միջոցներ ձեռք առնել. միջոցներ, որոնք արտաքին ձեւակերպութիւններ էին միայն, եւ հրամայել վաճառականներուն փակուած խանութները վերաբանալու: Կուսակալութեան կողմէն հրաման կը տրուի հայ ներկայացուցիչներուն դառնալ Առաջնորդարան եւ համոզել հայ վաճառականները խանութնին բանալու: Մեր փոխանորդը՝ Տ. Արսէն Քհնյ. եւ Դաւիթ էֆ. Ուրֆալեան երբ Առաջնորդարան կը հասնին, եւ Քէչէճիլէրէն փախած հայ վիրաւորները կը տեսնեն հոն գտնուողներուն հետ խորհրդակցութիւն մը կատարելէ վերջ, կ՚որոշեն վերադառնալ կուսակալին մօտ, խնդրելու համար անկէ, որպէսզի չփոթութեան կեդրոն ու վառարան կազմող Քէչէճիլէրի Թուրք խուժանը ցրուուի զինուորական ուժով եւ խիստ միջոցներով: Այդ դիմումին համար անգամ նշանակուած Դաւիթ էֆ. Ուրֆալեան հազիւ շուկայ հասած Թաշ Մաղազայի առջեւ ահա յանկարծ կը սպաննուի Ապտիւլ Գատիրի մէկ հրամանին վրայ: (Սպանութենէն քիչ մը առաջ, Ապտիւլ Գատիր, Սուպհի փաշա, Կէրկէրլի եւ Պաթումլը Օսման էֆ. եւ ուրիշներ միասին գտնուած են նոյն տեղւոյն վրայ): Նոյն պահուն կառավարական պաշտօնատան մէջ կը սպաննուի՝ պաշտօնէութեանց աչքին առջեւ եւ պաշտօնեայի մը կողմէն, Շատարեւեան Արթին աղա. որ Քաղաք. Ժողովոյ եւ միեւնոյն ժամանակ Պէլէտիյէի ժողովին կ՚անդամակցէր: Նոյն պահուն Մէրքեզ Գոմիսէրութեան պաշտօնին կը կոչուի Պոլսէն դրկուած ամբոխավար Զօր. Ալին, մինչ անդին զինուորական ջոկատ մը, որուն իբր թէ պաշտօնը հանրային ապահովութեան հսկել էր, իրեն տրուած գաղտնի հրահանգներու համաձայն, զինուորական փողի ազդանշանով եւ լսուածին համաձայն իրքեանը հարպի Րէյիս Սէլիմ պէյի հրամանատարութեամբ, կը պաշարէ Շապանիյէ թաղը եւ կանոնաւոր գնդակահարութեամբ յարձակում կը գործէ անպատսպար եւ անպաշտպան ու համակ քրիստոնէաբնակ թաղի մը վրայ, որուն միակ ու մեծագոյն յանցանքը երկու Թուրք սրիկաներու սպաննիչ Հայու մը բնակատեղին ըլլալն էր: Մարդասպան զինուորներէ եւ գազանային կատաղութեամբ մոլած Թուրք ստուար խուժանի մը կողմէն երբ անիրաւօրէն եւ բնաջնջելու կատարեալ որոշադրականութեամբ յարձակում մը կը գործուի թաղին վրայ, բնականաբար այդօրինակ կատաղի յարձակումի մը պահուն, արդէն իսկ մեռնելու դատապարտուած յուսահատ եւ օրհասական ժողովուրդին միակ մտածումը կ՚ըլլայ կարելի եղածին չափ սուղ ծախել իր կեանքը, ու իր ձեռք գտնուած անբաւական միջոցներով կատաղօրէն եւ յուսահատօրէն կը փարի անձնապաշտպանութեան գործին:

Ջարդը սկսած էր արդէն:

Ցարձակումի շրջանակները լայնցած ու կուսակալը, մեծ մեղսակիցը եւ կազմակերպիչը Ատանայի եւ շրջակայից մէջ գործուած եղեռնագործութեանց, Ֆէրիդին եւ ժանտարմա գոմանտանըին ու Թուրք մեծամեծներուն մասնակցութեամբ: Շուկայէն ետ կը քաշէ պահ մը առաջ Հայերը խաբելու եւ կառավարական բարեացակամութիւն ձեւացնելու համար շուկայի պահպանութեան յատկացուած զօրքերը, թողլով որ անոնք ալ թալանի եւ ոճիրի բնազդովը գերագրգռուած Թուրք խուժանին հետ միացած, ամբողջացնեն Շապանիյէի մէջ սկսուած արիւնի, թալանի եւ ոճիրի հայաջինջ գործը, հայ թաղերու եւ շուկայի ամբողջ տարածութեանը վրայ: Մեր առած ստոյգ տեղեկութիւններու համաձայն, եղեռնագործ կուսակալը հեռագրով կուսակալութեան մէջ գտնուած բոլոր սանճագներուն եւ գազաներուն կը հաղորդէ, ջարդի ազդարար նշանը ըսելով, թէ Հայերը յարձակեցան մեր վրայ, Րէտիֆ զինուորներ ղրկեցէք մեզ, օգնութեան համար, եւ ձեր գտնուած տեղերու մէջ Թուրքերու կեանքը ապահովեցէք:

(Շար. 19)

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
Հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
Հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսի-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝ ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

ECOLE TEBROTZASSERE
1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE
(JURA)
ETE : JUILLET ET AOUT
- Directeurs diplômés BAFD
- Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA
- Assistants sanitaires

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

CBAF — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

VOYAGE EN ARMENIE ET AU KARABAGH
ORGANISE PAR L'ASSOCIATION SAINTE-CROIX DE PARIS DES ARMENIENS CATHOLIQUES

du 22 JUIN AU 3 JUILLET

Coût total du voyage **1 600 euros** comprenant :
Pension complète dans un hôtel 3 étoiles, excursions et droits d'entrée aux sites à visiter.

Nombre de places limité à 30 personnes. Inscription avant le 1er mars.

Inscriptions et chèques à adresser à :
Association Sainte-Croix; 10 bis rue Thouin, 75005 Paris
Tél. : 01 44 59 23 50 — 01 40 51 11 90 — 01 57 63 95 31

L'UGAB PARIS - ILE DE FRANCE
a le plaisir de vous inviter au
Concert Jeunes Talents
le Jeudi 12 mars à 20 heures
Avec la participation de :
Hovhannes Asatryan (chant),
Suren Ashoughbabyan (violon),
Nicolas Chesneau (piano)
Au programme :
Mahler, Schubert, Tchaïkovski, Babadjanyan, Komitas...
Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118 rue de Courcelles — 75017 Paris
P.A.F. : 10 euros
Entrée libre pour les jeunes et étudiants.
Pour réserver vos places :
Tél. : 01 45 20 03 18
E-mail : contact@agbueurope.org

LA
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
a le plaisir de vous inviter à la présentation du
CD-ROM
e-Lexique Machtotz
LE LEXIQUE ELECTRONIQUE
Français- Arménien occidental- Français
Vendredi 13 mars à 18h30
démonstration par
Stephen STEPANIAN
(ingénieur informaticien)
& Philippe PILIBOSSIAN
(enseignant-chercheur universitaire en mathématiques)

Tram/métro : Réformés
Parking : Gambetta

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳ» ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 13, ժամը ճիշդ 20·45ին
EGLISE SAINT VINCENT DE PAUL
5 rue de Belzunce — 75010 Paris
Entrée : Place Liszt — Rue Lafayette
Métro : Poissonnière / Gare du Nord
Parking: Franz Liszt

Նախագահութեամբ Թեմիս Առաջնորդ
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆի

Յայտագրին մէջ՝ Կոմիտասի, Գ. Ալէմշահի, Ալ. Սպենդիարեանի, Ա. Պատմագրեանի, Ե. Յովհաննէսեանի եւ Կ. Ափրիկեանի գործերը:
(Առաջին ունկնդրութեամբ բազմաթիւ երգեր):

Տոմսերը ապահովելու համար դիմել՝
— **M.C.A.** : 17 rue Bleue — 75009 Paris. Tél. : 01.48.24.63.89;
— **M.C.A.** : 9 rue de Madrid — 94140 Alfortville. Tél. : 01.43.76.55.89;
— **Membres de la Chorale** : 06.09.67.58.21 / 06.78.71.94.43.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe»
de Lyon-Villeurbanne

Dans le but de garder nos traditions et pour assurer leurs transmissions
La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Lyon-Villeurbanne
vous convie
au Repas de MITCHINK (Mi-Carême)
le mercredi 18 mars à 12 heures
à la salle «Garbis Manoukian»
295 rue André Philip, 69003 Lyon
Réservez vos places dès maintenant en téléphonant :
— CBAF : 04 74 04 74 97
— MCAV : 04 78 26 28 10

DECINES

A l'occasion
de la
Journée Internationale de la Femme
La Section «**A. Djamalian**» de la Croix Bleue de Décines, en partenariat avec le C.L.F.A. et l'A.D.C.A.R.L.Y. organisent le **Vendredi 13 mars à 20h**
Salle Garbis Manoukian
295 rue André Philip, 69003 Lyon
une **CONFERENCE / PROJECTION DE DIAPOSITIVES**
intitulée
«REGARD CROISES SUR DEUX FEMMES DIPLOMATES D'EXCEPTION UNE ARMENIENNE, DIANA ABKAR ET UNE ASSYRO-CHALDEENNE, SURMA
Avec : Claire WEIBEL-YACOUB
et Hilda TCHOBOIAN
— Entrée libre —

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente
SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR
Mémoire arménienne
Texte et mise en scène:**Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section «**Astrig**» du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi «**Rencontre et Culture**».
Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...
Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.
● **le lundi 6 avril** — **thème du jour** : **la turquification des noms.**
A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

Date à retenir

PARIS
SAMEDI 28 MARS
DINER DE GALA
à l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 12
JEUDI
12 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22·160 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22·160

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի «Հայեացք» ակումբին մէջ մամուլի ասուլիսի մը ներկաներուն մէջ գտնուած են քրտական, ասորական եւ յունական համայնքներու ներկայացուցիչներ. անոնք գործակցութիւն կը տանին «Նահատակ ժողովուրդներու միջազգային դաշինք»ին մէջ: Երեք ներկայացուցիչները յայտարարած են թէ դաշինքը բաց նամակ մը ղրկած է Պ. Օպամայի, ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին ու ժողովուրդին, թելադրելով որ ճանչնան Հայերու, նաեւ Քիւրտերու, Ասորիներու, Պոնտոսի Յոյներուն ցեղասպանութիւնները: Նամակին հեղինակները չեշտած են թէ առիկա ընելով ամերիկեան ժողովրդավարութիւնը յաղթանակ մը պիտի արձանագրէ:

ԱՄՆ-ու նախագահին ղրկուած է նաեւ նոյն դաշինքին հրատարակած «Թուրք-Թուրանական ծաւալապաշտութիւնը եւ 70 նահատակ ժողովուրդները» հատորին ներածականին ու վերջաբանին անգլերէն թարգմանութիւնը: Գիրքը պատմութիւնը կ'ընէ Թուրք-Թուրանական ցեղերու ասիական, ափրիկեան եւ եւրոպական ցամաքամասերուն վրայ կատարած ցեղասպանութիւններուն:

* * *

Ս. ՕՀԱՆԵԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Օհանեան Մարտ 10ին Երեւանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի ուսանողներուն հետ հանդիպումի մը ընթացքին պատասխանած է հարցումներու: Խօսելով Ղարաբաղի մէջ պահպանուած հրադադարին մասին, ըսած է թէ առիկա ուժերու հաւասարակշռութեան արդիւնք է: Բացատրած է թէ Ատրպէջանի զինեալ ուժերուն թուային, քանակական առաւելութիւնը հաւասարակշռութեան արդիւնք է: Բացատրած է թէ Ատրպէջանի զինեալ ուժերուն թուային, քանակական առաւելութիւնը կը հաւասարակշռուի հայկական կողմին որակական յատկութիւններով, զինեալ ուժերուն պատրաստակամութեամբ, զինուորներու արհեստավարժութեամբ, բարձր ոգիով եւ ճարտարագիտական կառոյցներու համակարգով որ լիարժէք պաշտպանութիւն կարելի կ'ընէ: Հայկական կողմին միակ տկար կէտը նկատած է նախարարը, տեղեկատուական արշաւին մէջ ետ մնալը:

Ինչ կը վերաբերի Ատրպէջանէն հնչած ռազմաշունչ յայտարարութիւններուն, անոնք ըստ Ս. Օհանեանի, ուղղուած են Ատրպէջանի ներքաղաքական խնդիրներու լուծումին. նոյն ատեն կը ծառայեն միջազգային հանրութեան յիշեցնելու թէ Պաքու կրնայ ուժի ճամբով լուծել կնճիռը:

* * *

ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇՇՈՒԿՆԵՐ

Կառավարութեան հանրութեան հետ կապերու եւ տեղեկատուութեան վարչութենէն Պ. Դեմիրճեան հերքած է երեւանեան թերթերու կայքէջներով տրուած լուրերը թէ վարչապետ Տ. Սարգսեան եւ Ֆինանսի, տնտեսութեան նախարարութիւններու ղեկավարները հրաժարական տուած են: «Այս պահին ոչ մի նման բան չկայ» ըսած է Պ. Դեմիրճեան:

ՄԱՄՈՒԼ

IHT

«ՄՈՌԱՑՈՒՄՈՎ ՔՕՂԱՐԿՈՒԱԾ ՄՕՏ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅ»

Այս խորագրով Սապրինա Թավըրնիզի յօդուածը «Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն»ի Մարտ 10ի թիւին մէջ նիւթ կ'ընէ Թալաթի Սեւ կողքով տետրակին տրուեալը. այդ տուեալը կ'ըսէ թէ 1915-16ին Օսմանեան կայսրութեան մէջ 972 հազար Հայ անհետացած է: Հաստատումը կը պատկանի նոյն կայսրութեան ներքին գործերու նախարարին արձանագրութիւններուն:

Ինչպէս արդէն գրեցինք, Թալաթի Սեւ կողքով տետրակը ուր ան մէկ-մէկ նօթագրած է Հայերու տեղահանութեան բոլոր տուեալները, վերջերս Մուրատ Պարտաքճըի խմբագրութեամբ ստուար հատորով մը լոյս տեսաւ: Ինք էր նաեւ որ Թալաթի կնոջը Թոռնուհիին մօտ պահուած փաստաթուղթերու մէջ գտած էր այդ տետրակը:

Ս. Թավըրնիզի յօդուածը որուն կ'ընկերանայ Խարբերդի հայութեան տեղահանութենէն լուսանկար մըն ալ, կը ծանրանայ Թուրքիոյ պայմաններուն վրայ, որոնք մինչեւ հիմա անկարելի կ'ընէին նման փափուկ հարցի այսքան մերկութեամբ հրապարակումը: Ուշադրութեան կը յանձնէ այն պարագան ալ որ ինչպէս մատնանշած է լրագրող Մուրատ Պէլկէ, «Թարաֆ»ի մէջ, հատորին կարեւորութիւնը անուրանալի է եւ ատոր փաստը այն է որ «Միլլիյէթ»էն զատ ոչ մէկ թերթ տող մը գրեց անոր մասին:

Թավըրնիզի կը յիշեցնէ նաեւ թէ Թուրք պաշտօնական քարոզչութիւնը նման հրապարակումներէ ազդուելու շատ միտք չունի եւ տակաւին նոր-նոր հակահայ միջնուկով ֆիլմ մը ղրկուած է դպրոցները, որպէսզի ցուցադրուի աշակերտութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԸ ԿԸ ՎՐԴՈՎԷ ՊԱՔՈՒՆ

Ատրպէջանի պաշտպանութեան նախարարը Կ. Ապիեւ Պաքուի մէջ ընդունած է Թուրքիոյ ժանտարմայի գլխաւոր հրամանատարը: Տեսակցութեան ընթացքին Ապիեւ ըսած է թէ Ատրպէջան վրդոված է Հայաստան - Թուրքիա մերձեցումէն: Թուրք զօրավարն ալ ապահովութիւն տըւած է որ իր երկիրը Ատրպէջանի շահուն հակասող ոչ մէկ քայլ կ'առնէ. Թուրքիա եւ Ատրպէջան եղբայր երկիրներ են:

Ի. ԱԼԻԵՒ ԹԵՀՐԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Ատրպէջանի նախագահը Թեհրան այցելած ու Մ. Ահմատինէժատի հետ հանդիպում ունեցած է: Երկու նախագահներ Իրանի ու Ատրպէջանի միջեւ գործակցութեան զարկ տուող փաստաթուղթեր ստորագրած են, տնտեսական, տուրքերու, զբօսաշրջութեան ոլորտները ընդգրկող: Ալիեւ Մարտ 11ին ալ Թեհրանի մէջ կը մասնակցէր Տնտեսական գործակցութեան կազմակերպութեան անդամ երկիրներու ղեկավարներուն 10րդ վեհաժողովին:

ՓԱՐԻԶ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐ Է. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան որ աշխատանքի եռօրեայ այցով Փարիզ կը գտնուի (Մարտ 10-12), Երեքշաբթի երեկոյ մամուլի ասուլիս մը տուաւ Միջազգային դիւանագիտութեան ակադեմիային մէջ, նիւթ ունենալով Հարաւային Կովկասի այժմէականութիւնը եւ հեռանկարները: Ներկայ էին բազմաթիւ երկիրներու դեսպաններ, մամուլի ներկայացուցիչներ, համայնքի կազմակերպութիւններէն դէմքեր:

Է. Նալպանտեան ծանրացաւ շրջանի կայունութեան փափուկ բնոյթին վրայ որ կը թելադրէր խնդիրներու լուծումին համար բացառել ուժի գործածութիւնը: Այս ընդհանրացումին մէջ զետեղեց Ղարաբաղի հարցը, չեշտելով թէ հակառակ Մինսկի խմբակին հովանաւորութեամբ ձեռք ձգուած բազմաթիւ համաձայնութիւններու, Պաքու միշտ իր օրակարգին վրայ կը պահէր այդ այլընտրանքը: Գոնէ քարոզչութեան ճամբով: Ատիկա կ'ընէր հայկական կողմէն զիջումի ակնկալութեամբ, Մինսկի խումբին վրայ ազդեցութիւն բանեցնելու նպատակով եւ ներքին որոշ տրամաբանութեամբ մը: Ատոր զուգահեռ, պարբերաբար կը բռնաբարէր 1994էն ի վեր շարունակուող հրադադարը:

Այս մատնանշումները ըսել կու տային Է. Նալպանտեանի թէ միջազգային հանրութիւնը պարտի հակազդել ատրպէջանական ռազմատենչ ընթացքին, որպէսզի վտանգաւոր զարգացումներ չարձանագրուին:

Ելոյթին երկրորդ գլուխը յատկացուեցաւ Հայաստան - Թուրքիա յարաբերութիւններուն որ շրջանի այժմէականութեան կարեւոր մէկ թեման կը կազմէ: Է. Նալպանտեան դրական քայլ նկատեց Թուրք նախագահին Երեւան այցի հրաւէրը, ըսաւ թէ անկէ ի վեր իր Թուրք պաշտօնակիցին հետ տասնեակ մը հանդիպումներ ունեցած է եւ բոլորն ալ եղած են շինիչ եւ օգտակար: Երկու երկիրներուն հասարակաց խնդիրը նկատեց սահմանի բացումը եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատումը, բացառելով չնորհ ընողի եւ չնորհընկալի դիրքեր: Շատ երկիրներ կան, ըսաւ նախարարը, որ հակադրութիւններ ունին իրենց միջեւ, բայց իրարու հետ բնականոն յարաբերութիւններ կը պահեն: Ինք կը հաւատար որ Հայաստան եւ Թուրքիա եւս կարող պիտի ըլլային նոյնը ընելու:

Ելոյթին յաջորդեց հարցումներու բաժին մը. հետաքրքրութիւնները բազմակի էին. յարաբերութիւններու բնականոնացումին համար Թուրքիոյ կողմէ Սփիւռքին վերագրուած խոչընդոտողի դերը, Աբխազիոյ եւ Օսէթիոյ ճանաչումի հարցը, Հայաստանի նոր ատոմակայանին համար Թուրքիոյ եւս ուղղուած հրաւէրին լուրերը, Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումին համար նոյն երկրին միջնորդութեան ձգտումը, Իրանի հետ յարաբերութիւնները, Ջաւախքի հարցը, եւլն.:

Է. Նալպանտեան երբեմն քիչ մը շատ դիւանագիտական ոճով հաւաստեց թէ Երեւան որեւէ ձեւով ոչինչ կը պարտադրէ Սփիւռքին, յատկապէս Ցեղասպանութեան նիւթին առընչութեամբ, Աբխազիոյ եւ Օսէթիոյ ճանաչումը օրակարգի նիւթ չէր կրնար ըլլալ, մինչ Հայաստան Ղարաբաղի հանրապետութիւնը ճանչցած չէր. նոր ատոմակայանը անհրաժեշտութիւն մըն էր որուն առընչուած էին ներկայիս Ռուսաստանը, Ֆրանսան եւ ԱՄՆ-ը: Կարելի չէր մտածել Ղարաբաղի համար Թուրքիոյ միջնորդութեան մասին, երբ այդ երկիրը հակամարտութեան մէկ կողմին հետ նոյն ազգը կը կազմէր, անջատ պետութեամբ մը: Իրանի հետ յարաբերութիւնները բարձր մակարդակի վրայ էին, իսկ Ջաւախքի հարցը, այն տպաւորութիւնը գործեցին Է. Նալպանտեանի խօսքերը թէ հարց կոչուելու միջուկ ալ չունէր, քանի որ Վրաստանի հետ չկար որեւէ մարզ զոր հարթել կարելի չըլլար. այդ երկիրը դրացի էր, բարեկամ, անկէ կ'անցնէին Հայաստանի հաղորդակցութեան, բեռներու փոխադրութեան ճամբաներուն 60%ը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ յաջողած է համոզել Եւրոպական Միութեան իր ընկերակիցները (մանաւանդ Գերմանիան) որ արտօնուի իրեն նուազեցնել ճաշարաններու Թէ. Վէ. Ա.ն, որ դեռ 19,6% կը մնայ: Հին խոստում մըն է, զոր Ֆրանսայի նախագահները ըրած էին, առանց Պրիւսէլի համաձայնութիւնը ձեռք ձգելու տարիներէ ի վեր: Ֆրանսայի ճաշարանապետերը կ'ուզէին որ իրենց հարկն ալ (Թէ. Վէ. Ա.) 5,5% ըլլայ ինչպէս ֆասթ-ֆուտերու պարագային: Այժմ, ֆրանսական կառավարութեան կը մնայ ճշդել բուն սակը:

ԿԱՆԵԸԻԻ (փարիզեան հիւսիսային արուարձան) Ժան-Պաթիսթ Գլեման լիսէն խուժած են, Մարտ 10ին, իրենց գլուխները ծածկած շուրջ քսան պատանիներ, երկաթէ ձողերով եւ մուրճերով: Ըստ երեւոյթին աշակերտ մը կը փնտռէին, որուն հետ մաքրելիք հաշիւ մը ունէին եւ մինչ այդ կոտրած-թափած են ամէն բան եւ խոշտանգած աշակերտներ: Վեց կասկածելիներ դիպահ կը մնային:

ՌԷՒՆԻՈՆԻ մէջ է, որ այս անգամ խռովութիւններ պատահած են Մարտ 10-ին եւ 15 ոստիկաններ վիրաւորուած են: Միջադէպերը ծայր տուած են ցոյցի մը ցրուումին ատեն: Խումբ մը սկսած է ոստիկաններ քարկոծել, ապրանքներ կըրակի տալ, հանրակառքերու վրայ ձեռնառումբեր նետել, եւլն., եւլն.: 16 հոգի հարցաքննուած են:

ՂԻՐՂԻԶՍՏԱՆԻ ընդդիմադիր մը՝ Ալիբեկ Ճեկշէնկիւլով, արտաքին նախկին նախարար, ձերբակալուած է Մարտ 9-ին, այդ մեղադրանքով որ ենթադրաբար մասնակից է 2007ին գործուած ոճիրի մը: Ըստ իշխանութիւններուն, իրեն պատկանող ատրճանակ մը օգտագործըւած է Թուրք քաղաքացի մը սպաննելու համար: Իր կողմնակիցներուն համաձայն քաղաքական խաղ մըն է: Միւս կողմէ, լրագրողներու վրայ երկու յարձակումներ գործուած են քանի մը օրուան ընթացքին: Ռիփորթըրը Պիշքէք անկախ շաբաթաթեր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶԱՀՐԱՏԻՆ «ԴԴՈՒՄԻ ՀԱՄ»Ը

Պոլսոյ «Արաս» հրատարակչութիւնը 2006ին զոյգ փառաւոր հատորով լոյս ընծայելէ ետք Զահրատի բանաստեղծական ամբողջական վաստակը, նոր-նոր 160 էջնոց հատոր մըն ալ կազմած է անոր անտիպներով: Այս վերջինը խորագրուած է «Դդումի համ»:

Գիրքին սկիզբը կայ հետեւեալ բացատրութիւնը.

«Ներկայ հատորը Զահրատի վերջին ծրագիրն էր եւ անունն ալ արդիւնք՝ իր սրամտութեան, երբ 2006ին կը պատասխանէր հարցումի մը թէ պիտի դադրէ՞ր արդեօք գրելէ՝ ի տես մեր հրատարակած եւ գրեթէ ամբողջական երկերու հանգամանք ունեցող իր երկհատորեակին. "ալ ասկէ վերջ դդումի համ կու տայ..." ըսած էր ան, իբրեւ թէ բացասական պատասխանելով, բայց մինչ կուտակելով նոր բանաստեղծութիւններ, որոնց տեղեակ էինք արդէն...: Յետագայ օրերուն համաձայնած էինք առնուազն տարի մը սպասել նոր գրքի մը հրատարակութեան համար: Այդ տարին կարելի չեղաւ բոլորել եւ Զահրատ եօթը ամիս ետք անդարձ բաժնուեցաւ մեզմէ, ետին թողլով "Դդումի համ" թղթածրարը, զոր լոյսին կը յանձնենք իր մահուան Բ. տարելիցին»:

Կայ յաւելեալ նշումն ալ թէ բացի քանի մը հիներէ, հատորին բանաստեղծութիւնները գրուած են 2005–2006ին: Անոնք քերթողին վերջին արտադրութիւններն են: Իսկապէս, օրը օրին յարգուած տարելից, քանի որ Զահրատ մահացած էր 2007 Փետր. 21ին:

«Դդումի համ»ին խմբագիրն է Արտաշէս Մարգոսեան, ինքնատիպ կողքը որուն վրայ զետեղուած է Զահրատի ձեռագրով «Վշտարեկ» բանաստեղծութիւնը, գործն է Մեհմէտ Սինան Նիյազիօղլուի: Արասի արտադրութեան ծանօթներուն աւելորդ է թէեւ, սակայն կ'արժէ յիշեցնել թէ Արտաշէս Մարգոսեանի խմբագրութիւնը վկայութիւնն է բծախնդիր աշխատանքի, ճաշակաւոր գործի: «Դդումի համ»ը Արասի հրատարակած հայերէն գիրքերուն 35րդն է:

Հատորին սկիզբը զետեղուած է Զահրատի կնոջ՝ Անայիս Եալըրդճեանի կողմէ ընթերցողին ուղղուած խօսքն ալ. «Ձեռքդ ունիս այն հաւաքածոն որուն վրայ հեղինակը կը դողար եւ կը գուրգուրար, սպասելով աղուոր օրուան մը երբ լոյս աշխարհ պիտի գար ան, եւ, ինչպէս միշտ եղաւ իր ամէն մէկ երկին հրատարակութեան առթիւ, զինք պիտի դարձնէր ամենաերջանիկ մարդը որ կայ» կ'ըսուի հոն:

«Դդումի համ»ը ունի հետեւեալ ենթաբաժինները. Դդումի համ, Երկու չափ, Ագապիարար, Տողադարձ, Ծնրաչոք, Պատմուածքներ, (Համ)ադամ, Աղաւնակերպ:

Զահրատ (1924–2007) ութսունը անցած էր երբ այս բանաստեղծութիւնները կը գրէր. ու հիանալի է տեսնել որ ոչինչ կորսնցուցած է կեանքին/բառերուն/տողերուն հետ խաղալ/կատակելու իր բարի սովորութենէն ու այդ ախորժակէն: Երգիծանքը հոս ալ պատեհն է ամենալուրջ արտայայտութիւններուն, աշխարհը, կեանքը չափչփելու իր սիրած «գործ»ին:

Հետեւեալ երկու քերթուածները ճաշակ մը կու տան զահրատեան «Դդումի համ»էն.

ՀԱՅԵԼԻՆԵՐ

հայելիին մէջ
միշտ տարիքոտ մարդ մը
ինծի կը նայի

Կը կանչեմ Ագապին
– Նայէ – ո՞վ կը տեսնես
Կը նայի – կը խնդայ –
– Ձե՞ս ճանչնար – ես եմ – կ'ըսէ –

Քիչ յետոյ գաղտնի գաղտնի
կը նայիմ մէկ մէկ հայելիներուն
մէջ –
Ագապի չկայ –
Նոյն տարիքոտ մարդն է միշտ
– Կ'ամչնամ Ագապիին ըսելու –

* * *

ՍԷՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

– Բանաստեղծութիւնը շատ կը
սիրեմ – ըսաւ
Դէմս նստաւ յարգալիր
– Ահա ինքնամատոյց զոհ մը –
խորհեցայ –
Աշխոյժ սկսայ ոտանաւոր կարդալ

Քիչ վերջ անդրադարձայ թէ մտիկ
չ'ըներ
– Թէ քունը տարեր է –
Մէկէն արթնցաւ – շատ սիրեցի –
ըսաւ –
Շարունակէ խնդրեմ –

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ա) Եթէ քնատ է ան – մի կարդար
բ) Եթէ դուն քնատ ես – թող ան
կարդայ – դուն քնացիր
գ) աւելի լաւ է որ երկուքդ ալ
քնանաք
– մենք ալ մեր գործին նայինք

* * *

Այս հատորին մէջ ալ կայ յանգի վանկի զահրատեան խաղէն նմոյշ.

ԱՅՍ

Անունի մը ետին տուն–տեղ եմ եղեր
Թէպէտ աննշան – բայց իմ բերդս է
այս

Մերթ քայլամոլոր կամ մերթ
աննայթաք
Բայց միշտ դէպի վերջ խաղաղ
երթս է այս

Դանդաղ – որ տեւէ համը դեռ
երկար
Իմ կարկանդակիս վերջին չերտն է
այս

Մենք հերթով կու գանք հերթով
կը մեկնինք
Կողմնորոշելու դժուար հերթն է
այս

Մի ըսէք Զահրատ թէ օր չտեսար
Առէք կարդացէք – անտիպ թերթս
է այս

* * *

Ինկապէս ուրախալի է որ Զահրատ չարունակած է գրել «Դդումի համ» տալու չափ ու իր տաղերը սիրողները ունեցան այս յաւելեալ հատորն ալ: Անոր կցուած է այբբենական ցանկ մը, մէկ–երկու լուսանկար, բանաստեղծութիւններու ամբողջական զոյգ հատորներուն մասին էջ մը:

Այս բոլորին հետ, Զահրատ յետ մահու իր հատորով պոլսահայ բանաստեղծութեան բաւական ամայացած այգիին ալ արեւու աղուոր շող մը կ'իջեցնէ, յուշը բերելով կենսունակ անցեալին:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԱՆՈՒԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐԷՆ ՅՈՎՍԷՓ ԳԱՒԱՖԵԱՆ

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

Պոլսոյ հայ տպագրիչներուն մէջ իր կարեւոր տեղն ու դերը ունի Յովսէփ Գաւաֆեան: Սկիզբը՝ ոսկերիչ, յետոյ՝ թարգման, այնուհետեւ՝ պատրիարքական տեղապահ Ստեփանոս արքեպիսկոպոս Մաղաքեանին անձնական խորհրդատուն, յետագային ան գրավաճառութեան ասպարէզ նետուեցաւ, յետոյ ալ տպարան եւ կազմատուն բացաւ: Իր ասպարէզին մէջ, տասնամեակներու իր գործունէութեան ընթացքին, համիտեան բռնակալութեան տակ, քանի մը անգամ արկածալից ձախորդութիւններու հանդիպեցաւ, բանտերը ինկաւ, ամբաստանութիւններու տակ առնուեցաւ, բայց չյուսահատեցաւ եւ հրատարակչական բեղուն գործունէութիւն ունեցաւ: Իր հրատարակութեանց մէջ հիմնական տեղ կը գրաւեն մանաւանդ դասագիրքերը, որոնք երկար ժամանակ գործածուեցան Պոլսոյ եւ գաւառներու հայկական դպրոցներուն մէջ: Հրատարակեց նաեւ բազմաթիւ այլ գիրքեր:

* * *

Յովսէփ Գաւաֆեան ծնած է 1837 Հոկտեմբեր 16ին, Պոլսոյ Պալաթ թաղամասին մէջ: Նախնական կրթութիւնը ստացաւ ծննդավայրի թաղային վարժարանին մէջ, ապա յաճախեց Խասգիւղի վարժարանը, յետոյ՝ Սկիւտարի Ճեմարանը: Ասպարէզ նետուելով՝ ոսկերիչի մը մօտ աշխատանքի մտաւ, իսկ Ղրիմի պատերազմին ժամանակ (1853–1856) հայազգի Սամուէլ Փասքալի հնութեանց վաճառատան մէջ աշխատանքի մտաւ: Այդ ժամանակ Ռուսիոյ դէմ պատերազմին Օսմանեան կայսրութեան դաշնակիցներն էին Մեծն Բրիտանիա, Ֆրանսա եւ իտալական Փիեմոնթի թագաւորութիւնը, եւ մեծ թիւով օտար զինուորականներ կը գտնուէին Պոլիս: Յովսէփ, որ բաւական լաւ գիտէր անգլերէն եւ ֆրանսերէն, ինչպէս նաեւ՝ թրքերէն, օտարազգի զինուորականներուն մօտ թարգմանի պաշտօն ստանձնեց՝ փոխարէնը լաւ վարձատրութիւն ստանալով:

Պատերազմի աւարտէն ետք օտարազգի զինուորականները մեկնեցան Պոլիսէն, եւ Յովսէփ անգործ մնալով՝ Արմաշի վանքը մտաւ կուսակրօն հոգեւորական ըլլալու նպատակով, բայց յետոյ այդ կոչումին անյարմար զգալով ինքզինք՝ վերադարձաւ Պոլիս: Այդ ժամանակ Արմաշի վանահայր ըՍտեփանոս եպիսկոպոս Մաղաքեան պատրիարքական տեղապահ ընտրուած էր եւ Պոլիս փոխադրուած: Յովսէփ անոր քով ծառայութեան մտաւ:

Ռումանահայ Յովհաննէս (Եօանեսքու) Անդրէասեան տարիթով մը Պոլիս՝ պատրիարքարան այցելեց, հետը բերելով քանի մը տեսրակ, եւ յայտարարեց որ հայերէն տառերը կ'ուզէ եւրոպական (լատինական) տառերու վերածել, այն համոզումով, որ այդ միջոցով կարելի է հայ ժողովուրդին ինքնութիւնը ծանօթացնել Եւրոպայի հանրային կարծիքին: Անդրէասեան պատրաստակամութիւն յայտնեց գործի յաջողութեան համար տրամադրել Ռումանիոյ մէջ ունեցած իր բոլոր ագարակները: Պատրիարքարանին պատասխանատու մարմինները իրեն պատասխանեցին՝ ըսելով, որ ողջախոհական եւ ցնորական խորհուրդ մըն է իր յղացած գաղափարը:

Նոյն պահուն պատրիարքարանի չրջափակին մէջ մեծ թիւով ժողովուրդ խռնուած էր՝ տեղապահ Ստեփանոս եպիսկոպոսը վար առնելու նպատակով: Յովհաննէս Անդրէասեան, անցած-դարձածէն անտեղեակ, Յովսէփ Գաւաֆեանի հարցուց՝ հասկնալու համար իրականութիւնը: Գաւաֆեան պատասխանեց՝ ըսելով որ «պոլսահայերը ազգային տառերը յեղաշրջելու ձեր գաղափարը իմացած ըլլալով՝ ձեզ կը փնտռեն բզիկ-բզիկ ընելու համար»: Անդրէասեան, սարսափած, անմիջապէս խոյս տուաւ պատրիարքարանէն:

ՅՈՎՍԷՓ ԳԱՒԱՖԵԱՆ՝ ԳՐԱՎԱՃԱՌ

Յովսէփ Գաւաֆեան պատրիարքարանին մէջ աշխատանքը ձգելով՝ գրավաճառի խանութ մը բացաւ Մահմուտ փաշայի մէջ, ուր գլխաւորաբար Յովհաննէս Միւհենտիսեանի տպած գիրքերը կը ծախէր: Պոլսահայ տպագրիչներ եւ գրավաճառներ, իրենց մրցակից մը մէջտեղէն վերցնելու մտքով յայտարարեցին, որ Գաւաֆեան տպագրութեան եւ հրատարակչական գործին մէջ ոչ մէկ հմտութիւն եւ ծանօթութիւն ունի, եւ օրինական միջոցներով աշխատեցան փակել տալ անոր խանութը: Բայց Ստեփանոս եպիսկոպոս Մաղաքեան, պատրիարքական կոչուի տեղապահը, ազդու կերպով միջամտելով ի նպաստ իրեն հաւատարիմ Գաւաֆեանին՝ ի դերեւ հանեց հակառակորդներուն ջանքերը:

Այնուհետեւ Յովսէփ Գաւաֆեան Յովսէփ Մարգարեանին եւ Պօղոս Արապեանին միանալով՝ 1867ին կազմեց «Եղբարք գրավաճառութեան» ընկերութիւնը: Այդ ժամանակուան դասագիրքերն էին՝ Սաղմոս, Աւետարան, Նարեկ եւ քերական: Արապեանները, Յովհաննէս Միւհէնտիսեան, Ռուբէն Քիւրքճեան, Թադէոս Տիվիթճեան եւ Յարութիւն Մինասեան մենաշնորհի վերածած էին անոնց տպագրութիւնը, եւ գրավաճառները տասանորդով կը գնէին զանոնք անոնցմէ: Յովսէփ Գաւաֆեան Յարութիւն Մինասեանի հետ համաձայնելով՝ Յ. Մ. սկզբնատառերով աժան գիրքեր տպել տուաւ եւ տասներկու ղուրուշ ծախուող Սաղմոսին գինը իջեցուց հինգ ղուրուշի:

Պոլսոյ հայ տպագրիչները, իրենց իրաւասութեանց սահմաններուն դէմ ոտնձգութիւն նկատելով

Գաւաֆեանին ընթացքը, բողոք ներկայացուցին պատրիարքարանին՝ ըսելով, որ բողոքական Յարութիւն Մինասեանի տպարանէն կրօնական բնոյթի գիրքեր լոյս կ՚ընծայուին իբրեւ Յ. Մ., Յովհաննէս Միւհէնտիսեանի տպագրութիւն: Պատրիարքարանը հարկադրուած եղաւ միջամտելու՝ իրաւախոհութեամբ լուծելու համար հարցը:

ԳԱՒԱՖԵԱՆ՝ ՏՊԱՐԱՆԱՊԵՏ

Յովսէփ Գաւաֆեան տեսնելով, որ առանց արտօնագիրի կարելի պիտի չըլլայ հակառակորդներուն հետ գլուխ ելլել, բաւական դրամ ծախսելով՝ յաջողեցաւ արտօնագիր ձեռք ձգել եւ 1860ին տպարան բացաւ Քիւրքճի խանի վարի յարկին մէջ, թիւ 20 եւ 26: Ըստ արտօնագիրին, Գաւաֆեան ազատօրէն կրնար ամէն տեսակի գիրք տպել եւ ծախել:

Այսպիսով, Գաւաֆեան սկսաւ դասագիրքեր, ինչպէս նաեւ կրօնական եւ այլ բնոյթի գիրքեր տպագրել եւ աժան գիներով շուկայ հանել զանոնք: Գաւաֆեանի մօտ երկար տարիներ իբրեւ գրաշար աշխատած է Միսակ Աչճեան, որ յետոյ արհեստը ձգելով՝ գոհարավաճառ դարձաւ:

ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գաւաֆեան իր տպարանէն, քերականներու եւ այլ դասագիրքերու կողքին, նաեւ Հայոց պատմութեան վերաբերեալ դասագիրքեր կը հրատարակէր: Օր մըն ալ ոստիկանութիւնը, լուր առնելով, անակնկալօրէն տպարան խուժեց եւ խուզարկութեան ձեռնարկելով՝ գտաւ եւ հաւաքեց հայ թագաւորներու պատկերները: Արդարեւ, ուրիշ քանի մը տպագրիչներու հետ Գաւաֆեան սիկառի թուղթի կափարիչներու վրայ Հայկ Նահապետի, Մեծն Տիգրանի, Քաջ Վարդանի եւ Լեւոն Մեծագործ թագաւորին պատկերները դրոշմած էին: Գաւաֆեան եւ իր գործակիցները բանտ առաջնորդուեցան, ուր մնացին քանի մը շաբաթ: Անոնց փաստաբանները հարցին զուտ առեւտրական, չահագիտական կողմերուն վրայ շեշտը դնելով՝ յաջողեցան փոխել գործին ընթացքը եւ արձակել տալ տպագրիչները:

Ժամանակ մը ետք Ներսէս արքեպիսկոպոս Վարժապետեան պատրիարք Ազգային սահմանադրութեան ֆրանսերէն ձեռագիր օրինակը յանձնեց Գաւաֆեանին՝ հրատարակութեան խնդրանքով: Գաւաֆեան ձեռագիրը ուղարկեց կըրթական նախարար Քեամիլ փաշային որ սահմանադրութեան բովանդակութեան մէջ վնասակար բան մը չգտնելով՝ արտօնեց տպագրութիւնը: Այդ ժամանակ հայ տպարաններուն հրատարակելի գործերուն գրաքննիչի պաշտօնը կը վարէր Յարութիւն Սարաֆեան, պաշտօն մը, որուն վրայ աչք ունէր Միքայէլ Աչճեան: Աչճեան Սարաֆեանը անուանարկելու եւ իր հաւատարմութիւնը ցոյց տալու միտքով տպուած օրինակ մը ձեռք ձգելով՝ գտաւ գահ եւ սահմանադրական (քոնսթիթիւսիոնէլ) բառերը եւ զանոնք մեծ եպարքոս Քիւչիւք Սաիտ փաշայի նկատողութեան յանձնեց: Սակայն գահը կը վերաբերէր պատրիարքական աթոռին, իսկ սահմանադրականը՝ եկեղեցական մարմիններուն:

Մինչ այդ արդէն հինգ հարիւր օրինակներ տպուած եւ պատրիարքարան փոխադրուած էին: Սակայն պատրիարքարանը անձեռնմխելիութեան իրաւունք կը վայելէր եւ ոստիկանութիւնը չէր կրնար բռնաբարել սուլթան Մեհմէտ Ֆաթիհի օրերէն նուիրականացած աւանդութիւնը: Հետեւաբար ոստիկանութիւնը գոհացաւ միայն տպագրիչ Յովսէփ Գաւաֆեանը ձերբակալելով եւ բանտ նետելով: Պատրիարքարանը միջամտեց՝ պարզելով թիւրիմացութիւնը եւ յայտնելով, որ հարցը կը վերաբերի միայն Հայոց ներքին եկեղեցական կեանքին եւ ոչ մէկ կապ ունի քաղաքական կամ պետական գործունէութեան եւ կամ նմանօրինակ յաւակնութեանց հետ, եւ խնդրեց Գաւաֆեանի ազատ արձակումը: Սակայն բոլոր դիմումներն ալ ապարդիւն մնացին:

Այս ժամանակ Պոլսոյ տպարաններուն վրայ վերին հսկողութիւնը Հագգը (Համազասպ) անունով հաւատափոխ Հայու մը յանձնուած էր: Հակառակ իսլամացած ըլլալուն՝ Հագգը յաճախ անուղղակի, կողմնակի միջոցներով օգտակար եղած էր իր հայրենակիցներուն: Բանտ այցելելով՝ ան Գաւաֆեանին իմաց տուաւ, որ իր տպած «Երգարան»ը Կարնոյ մէջ բռնուած է եւ հայ կաթողիկէի մը թարգմանել տալով՝ օրինակը Պոլիս բերած են եւ մէջը վտանգաւոր բաներ գտած են. Հագգը չեշտեց կացութեան վտանգաւոր բնոյթը եւ թելադրեց որքան կարելի է արագ շարժիլ, քանի դեռ ուշ չէ:

Յովսէփ, անակնկալի գալով, յիշեց իրեն պաշտօնակից Տնտեսեանը, որ նմանօրինակ գիրք մը հրատարակած ըլլալուն համար բանտ նետուած եւ հոն ալ հոգին փչած էր: Փութով իր փաստաբաններուն լուր ղրկելով՝ Գաւաֆեան աղերսեց նախորդ ամբաստանութեան վրայ դատը կեդրոնացնել, եւ պատրաստակամութիւն յայտնեց համակերպելու ամէն բանի՝ տուգանքի, կաշառքի եւ տպարանի փակման, միայն թէ կարենար ազատ արձակուիլ:

Մինչ այդ ոստիկանութիւնը տունը, տպարանն ու գրավաճառատունը խուզարկութեանց ենթարկեց եւ վտանգաւոր բան մը չգտնելով՝ համապատասխան տեղեկագիր փոխանցեց դատական իշխանութեանց: Իրենց կարգին, փաստաբաններ դատը առաւելաբար սահմանադրութեան գծով ամբաստանութեան հարցին շուրջ կեդրոնացուցին: Կարեւոր դեր ունեցաւ նաեւ առատ կաշառքը եւ Գաւաֆեան ի վերջոյ ազատ արձակուեցաւ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԱՔՍՈՐԸ

Բանտէն արձակուելէն ետք, տուն տեղ, տպարան եւ գրավաճառատուն ձգելով եւ ամէն բանէ հրաժարելու գնով Գաւաֆեան փոխադրուեցաւ Յունաստան եւ Աթէնքի մէջ բնակութիւն հաստատեց: Հոն ան ծանօթացաւ եւ կապեր հաստատեց թուրք տարագիրներու հետ, մեծամասնութեամբ՝ ազատական ըմպաներ եւ քաղաքական գործիչներ, որոնք սուլթան Համիտի հետապնդումներէն, հալածանքներէն եւ բռնութիւններէն փախչելով՝ իրենց ընտանիքներով եւ մերձաւորներով Յունաստան կայք հաստատած էին:

Երկու տարի Յունաստան մնալէն ետք, օր մըն ալ Գաւաֆեան իրեն մօտիկ եւ վստահելի անձէ մը Պոլիսէն նամակ ստացաւ, որուն մէջ բարեկամը իրեն կը յայտնէր, որ պատիժը քառասուն հինգ ոսկի տուգանքի վերածուած ըլլալով՝ կրնայ վերադառնալ Թուրքիա:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՊՈԼԻՍ, ԳՈՐԾԻ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄ ԵՒ ԱՆՇՔԱՑՈՒՄ

Յովսէփ Գաւաֆեան, բոլոր հանգամանքները կշռադատելէն ետք եւ ասպարէզը վերականգնելու ծրագիրներով ներշնչուած, վերադարձաւ Պոլիս, ուր սակայն տպարանն ու գրավաճառատունը ամբողջ երեսի վրայ ձգուած գտաւ:

Գործը վերականգնելու հաստատ մտադրութեամբ Գաւաֆեան նոր տպարան, կազմատուն եւ գրավաճառատուն բացաւ, բայց չյաջողեցաւ վերականգնել իր նախկին գործը: Իր կարգին, ոստիկանութիւնը ատենը մէյ մը կը կանչէր զինք եւ կամ խուզարկութեան կը դիմէր: Տեւական հալածանքի եւ բռնուելու վախը հոգեկանօրէն ծանր ազդեցին վրան: Զախորդութիւն զախորդութեան եւ վնաս վնասին յաջորդելով՝ սնանկութեան հասցուցին զինք: Յուսահատած՝ Յովսէփ Գաւաֆեան 1892 Յունուարին գործէն քաշուեցաւ՝ Չաքմաքճըլարի իր գրատունը Պ. Պալենցին, իսկ տպարանն ու կազմատունն ալ իր պաշտօնեաներէն Միհրան Փափազեանին փոխանցելով:

Համիտեան 1895–1896ի ջարդերուն ժամանակ, քաղաքական հորիզոնը եւ Թուրքիոյ հայութեան ապագան մութ տեսնելով, Գաւաֆեան ընտանիքին հետ փոխադրուեցաւ Պուլկարիա եւ սկիզբը Ռազկըրատ բնակութիւն հաստատեց եւ յետոյ ալ Շումլու հաստատուեցաւ: Չհաւատաց Օսմանեան սահմանադրութեան եւ մնաց Պուլկարիա. մահացաւ անչքութեան մէջ, լքուած իր բախտին:

ԳԱՒԱՖԵԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՎԱՍՏԱԿԸ

Յովսէփ Գաւաֆեան հրատարակչական բեղուն գործունէութիւն ունեցած էր յատկապէս 1863–1888 տարիներուն: Իր տպարաններէն լոյս տեսան բազմաթիւ դասագիրքեր, որոնք երկար ժամանակ գործածուեցան Պոլսոյ եւ գաւառներու հայկական դպրոցներուն մէջ: Հարիւրաւոր դասագիրքերէն զատ, ան տպագրեց շատ մը գիրքեր, որոնցմէ յիշենք հետեւեալները.

«Գաղտնիք բնութեան», «Պոէտ միսիոնարը», «Հռովմայ քահանայապետը», «Տօնացոյց», «Գաղտնիք ամուսնութեան», «Քավուր», «Առձեռն գրագիտութիւն», «Յաջորդութիւն պատրիարքաց Երուսաղէմի», «Լէյլա Իլէ Մէճնուն», «Ազգային լսարան», «Պատմութիւն առն եւ կնոջ», «Երեք ճառք դամբանականք», «Ստուերք հայկականք», «Քերթուածք նուիրականք», «Իմաստասիրութիւն ամուսնութեան», «Գործք առաքելոց», «Օրացոյց ժողովրդական», «Սիրաք եւ Սամուէլ», «Միութիւն Հայոց», «Աշըգ Ղարիպ», «Աշխարհաբար հայ լեզուն», «Քննական պատմութիւն Հայոց», «Գերեզմանք», «Պատասխան ընդդէմ յայտարար ճշմարտութեան», «Շիրիմք մեր գերեզմանատունը», «Գիտաւորք», «Ճաշակ ոսկեղէն դպրութեան» եւ «Աւետարան»:

Նաեւ տարիներ շարունակ ինք եղած էր պոլսահայ ուսուցիչներու դասագիրքերուն հրատարակիչը:

Ա. Մ.

«Ազդակ»

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Ահա Ջարդի նախընթաց բազմաթիւ պարագաներ, որոնք կը յուսանք, թէ կրնան մասամբ լոյս մը սփռել այն բոլո՛ր իրադարձութիւններուն մասին, որոնք ուղղակի եւ անմիջական յարաբերութիւն ունեցան դէպքերուն հետ, եւ որոնք պիտի կրնան ծառայել պատասխանատուութիւնները ճշդելու, եթէ երբեք արդարութեան նմանող որ եւ է ձեռնարկ ուզէր պատժել եղեռնագործները, եւ մասամբ դարմանել Ատանայի եւ շրջակայքի չարչարուած ու նահատակուած հայութեան աղէտքը, եւ յաւիտենապէս ողբալի ու անդարմանելի կորուստը:

Ատանայի կուսակալին, Ֆէրիդին, ժանտարմա զօմանտանին եւ թուրք մեծամեծներուն, ինչպէս նաեւ Իթթիհատի կուսակցութեան անդամներուն, միւթէսարրըֆներուն, գայմագամներուն եւ գաւառական բոլոր քաղաքներու եւ գիւղերու իսլամ մեծամեծներուն մասնակցութեամբ, թելադրութեամբ եւ հրահանգով կազմակերպուած Ատանայի եւ շրջակայքի Ջարդը սկսելէն անմիջապէս յետոյ ոճրագործներ կը ձեռնարկեն համիտական սորին խեղկատակութեամբ իրենց պատրաստած Ջարդին պատասխանատուութիւնը նետել իրենց ուսերուն վրայէն, եւ աշխատիլ զայն բեռցնել խեղճ Հայերուն վրայ, ահռելի ողբերգութեան արիւնոտ տեսարանները լպիրշ եւ չնացող կատակերգութեամբ մը փակելու համար: Այդ իրենց ճիգերը սակայն որ եւ իցէ ապացոյց չպիտի կրնան հայթայթել ի նըպաստ այդ բռնազբօսուած փաստարանութեան, ընդհակառակը անգամ մըն ալ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի սա համոզումը կազմել պիտի տան, թէ Սահմանադրական Թուրքիոյ պաշտօնէութիւնը եւ մոլեռանդ իսլամութիւնը դեռ մազի չափ հաշտուած չեն Սահմանադրութեան ոգիին հետ, եւ թէ համիտեան դաւադրութիւններուն, դաւաճանութիւններուն հաւատարիմ հետեւողութիւնն է, որ իբրեւ հիմնակէտ, իբրեւ քաղաքային սկզբունք կը կիրարկուի նոյն իսկ Սահմանադրական կոչուած պաշտօնատուներու մէջ: Եթէ իրողութիւնը այս եղած չըլլար, Թուրք պաշտօնէութիւնը պէտք էր ցարդ խորապէս համոզուած ըլլար, թէ Թուրքիոյ ազատական շարժումին այնքան համակրող եւ Սահմանադրական ռեժիմին պահպանումին համար զոհուելու այնքան տրամադիր Հայութիւնը՝ իր ամբողջ գոմիթէներով ո՛չ անջատողական, ո՛չ հայկական եւ ո՛չ ալ օսմանեան հայրենիքի ամբողջութեանը վնասող որ եւ է գաղափար, որ եւ է մտածում չունէր: Պէտք էր ցարդ համոզուած ըլլար, թէ հայկական անկեղծութիւնը անուրանալի ճշմարտութիւն մըն էր օսմանեան հայրենիքի հանդէպ: Պէտք էր համոզուած ըլլար, թէ Ատանայի եւ շրջակայից հայութիւնն ալ իբրեւ կարեւոր հատուածը իր ազգին, իր խաղաղ զարգացումին, իր վաճառականութեան, իր ձեռարուեստին եւ իր երկրագործութեան պարկեշտ ու պատուաւոր աշխատութեամբը օսմանեան հայրենիքի բարգաւաճումին օժանդակելէ զատ ուրիշ նպատակ չունէր բընաւ:

(Շար. 20)

ՆՈՒԷՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Մատիլեան առ ի գոհունակութիւն 100 եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

I ՅԻՇԱՏԱԿ

Զուլալ Գազանճեանի թարմ յիշատակին Պ. Գիւլ Ղազարեան 100ական եւրօ կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Թարգմանչաց դպրոցին, Ս. Մեսրոպ կրթարանին եւ Հրանդ Տինք դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն):

OFFRE

Dans le cadre de la mise en place d'une nouvelle licence de téléphone mobile par Orange (France télécom) en Arménie, une société recherche 4 personnes ayant une formation en informatique avec une expérience significative comme chef de projet en étude informatique (intégrateur des ERP) pour travailler chez Orange en tant que coordinateur et intégrateur de la solution informatique.

La personne doit être bilingue en arménien ou russe.

La mission durera au moins six mois avec de fréquents déplacements en Arménie.

Pour toute précision répondre à : contact@g2ia.org qui transmettra.

Informations artistiques

PORTE DE VERSAILLES
SALON DU LIVRE DE PARIS

Stand T 41
Mardi 17 mars de 15h à 18h
Hommage à Hrant DINK
par les éditions Fradet pour le livre
«ETRE ARMENIEN EN TURQUIE»

CINE-CLUB

«Achkhar» / UCFAF

«Rouben Mamoulian»
Sous le parrainage de
Robert GUEDIGUIAN
réalisateur

Jeudi 19 mars
à 20 heures

Soirée
ARDAVAZT PELECHIAN
Réalisateur et documentaliste
Pour la première fois le Ciné-Club
Rouben Mamoulian
présente trois de ses chefs-d'œuvre :
«LES HABITANTS»
1970 n.b. durée 8 mn
«LES SAISONS»
1972 n.b. durée 30 mn
«NOTRE SIECLE»
1982 n.b. durée 50 mn

Directeur des programmes :
Arto PEHLIVANIAN

P.A.F. : 5 euros — Réduit : 3 euros

UCFAF
6 Cité du Wauxhall — 75010 Paris
Métro : République

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 11, 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

13 Մարտ, Ուրբաթ, 19րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Իսէ-լէ-Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին
ժամը 18·30ին

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շավիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DECINES

A l'occasion
de la
Journée Internationale de la Femme
La Section **«A. Djamalian»** de la Croix Bleue de Décines, en partenariat avec le C.L.F.A. et l'A.D.C.A.R.L.Y.
organisent le **Vendredi 13 mars à 20h**
Salle Garbis Manoukian
295 rue André Philip, 69003 Lyon
une **CONFERENCE / PROJECTION DE DIAPOSITIVES**
intitulée
«REGARD CROISES SUR DEUX FEMMES DIPLOMATES D'EXCEPTION UNE ARMENIENNE, DIANA ABKAR ET UNE ASSYRO-CHALDEENNE, SURMA
Avec : Claire WEIBEL-YACOUB
et Hilda TCHOBOIAN
— Entrée libre —

Date à retenir

PARIS

SAMEDI 28 MARS
DINER DE GALA
à l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France.

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

(Շար. Ա. էջէն)

Թէն մէկ աշխատաւորը դաշոյնի երեսուն հարուած ստացած է, խոշտանգուած է նաեւ հեռատեսիլի կայանի մէկ նկարահանը:

ԹԵՀՐԱՆ ընթերփոլին դիմած է որպէսզի հետազօտութիւններ կատարէ խրայէլացի 25 պատասխանատուներու դէմ Գազայի գօտիին յարձակումէն ետք: Ոստիկանութեան միջազգային գործակալութիւնը չեչտած է հաղորդագրութեամբ մը, որ սովորութիւն չունի մեկնաբանելու իր անդամ երկիրներու դիմումները, բայց այս անգամ ստիպուած եղած է, որովհետեւ «Իրանի կառավարութեան պատասխանատուները հրապարակած են իրենց դիմումը»:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ մէջ նոր ոճիր մը եւս գործուած է բրիտանացի երկու զինուորներու սպանութենէն ետք: Այս անգամ, Մարտ 9ին է որ ոստիկան մը սպաննուած է եւ արարքին տէր եղած է «ԻՐԱ-ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ», ԻՐԱ-էն անջատուած խմբակ մը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ճարտարարուեստի արտադրութիւնը ամսէ ամիս նուազում կ'արձանագրէ, հակառակ անոր որ Էրտողան քանիցս կրկնած էր որ տագնապը «Թուրքիոյ քովէն կ'անցնի»: Յունուարին նուազումի համեմատութիւնը 21,3% եղած էր բաղդատմամբ նախորդ տարուան նոյն ամսուան: Նուազումի վեցերորդ ամիսն է:

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09

a le plaisir de vous inviter
à la présentation du
CD-ROM
e-Lexique Machtotz

LE LEXIQUE ELECTRONIQUE
Français- Arménien occidental- Français
Vendredi 13 mars à 18h30

démonstration par
Stephen STEPANIAN
(ingénieur informaticien)
& Philippe PILIBOSSIAN
(enseignant-chercheur universitaire en mathématiques)

Tram/métro : Réformés
Parking : Gambetta

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

«ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՀԱՄԵՐԳ»
ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 13, ժամը ճիշդ 20·45ին
EGLISE SAINT VINCENT DE PAUL
5 rue de Belzunce — 75010 Paris
Entrée : Place Liszt — Rue Lafayette
Métro : Poissonnière / Gare du Nord
Parking: Franz Liszt

Նախագահութեամբ Թեմիս Առաջնորդ
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Յայտագրին մէջ՝ Կոմիտասի, Գ. Ալէմշահի, Ալ. Սպենդիարեանի, Ա. Պատմագրեանի, Ե. Յովհաննէսեանի եւ Կ. Աֆրիկեանի գործերը:
(Առաջին ունկնդրութեամբ բազմաթիւ երկեր):

Տոմսերը ապահովելու համար դիմել՝
— **M.C.A.** : 17 rue Bleue — 75009 Paris. Tél. : 01.48.24.63.89;
— **M.C.A.** : 9 rue de Madrid — 94140 Alfortville. Tél. : 01.43.76.55.89;
— **Membres de la Chorale** : 06.09.67.58.21 / 06.78.71.94.43.

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 13
VENDREDI
13 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-62 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22·161 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22·161

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՂԱՆԱԿԸ

Յառաջիկայ Յուլիս 1էն մինչեւ յաջորդ տարուան Մարտ 31 Ֆրանսայի մէջ Թուրքիոյ եղանակ մը պիտի կազմակերպուի: Սակայն Թուրքերը դժգոհ են որ տնտեսական տագնապը արդէն սկսած է ժխտական ազդեցութիւն ունենալ այս նախաձեռնութեան վրայ: Հովանաւորութիւն խոստացած կարգ մը ընկերութիւններ նիւթական ծանր վիճակի պատճառաբանութեամբ հրաժարած են իրենց խոստումէն. անոնց գլխաւորներն են Փէօժօ, Տեքսիա դրամատունը. Ռընօն ալ նուազագոյնի իջեցուցած է մասնակցութեան բաժինը:

Եղանակին Ֆրանսական կողմի կազմակերպիչը «Գիւլթիւր Ֆրանս»ն է. պաշտօնական բացումը ծրագրուած էր Հոկտեմբերին, երկու երկիրներուն նախագահներուն կողմէ:

Դժուարութիւններ յարուցուած են նաեւ, ըստ Թրքական աղբիւրներու, Ֆրանսայի կարեւոր թիւով հայ բնակիչ ունեցող քաղաքապետարաններուն, Թաղապետարաններուն կողմէ: Անոնցմէ ոմանք մշակութային ծանրաբեռնուած օրակարգ պատճառ ցոյց տալով մերժած են սրահ, կամ վայր տրամադրել Թուրքիոյ եղանակին նախաձեռնութիւններուն: Ուրիշներ դիմումները անպատասխան ձգած են:

Ծրագիրը իրականացնելու համար Թուրքիա խոստացած է 13 միլիոն եւրօ յատկացնել. Ֆրանսա 5 միլիոնով պիտի մասնակցի: Մասնակցութեան կարեւոր խոստումներ ըրած են ֆրանսական Թոթալը, Արեւան, Պի.Էն.Փի.-Փարիպան, եւլն.:

Թուրքերը դժգոհ են նաեւ որ 2010ի Փարիզի Գիրքի տօնավաճառին «պատուոյ հիւր» չէ ընդունուած Թուրքիան: Այդ մասին դիմում կատարուած է Անգարայէն, բայց տօնավաճառին պատասխանատուները պատասխանած են թէ կրնան Թուրքիան միայն որպէս «յատուկ հիւր» մասնակցութեան հրաւիրել: Յայտնի չէ թէ Անգարա պիտի մարսէ՞ մերժումին նուաստացումը եւ ընդունի «պատուոյ հիւր»ի փոխարէն գոհանալ «յատուկ հիւր»ի որակումով:

Է. ՆԱԼՊԱՆԴԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Փարիզ այցին երկրորդ օրը արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան նախ տեսակցութիւն ունեցաւ Ֆրանսացի իր պաշտօնակիցին՝ Պ. Քուշնէրի հետ: Օրակարգի գլխաւոր նիւթը եղաւ Արցախի հարցին կարգաւորման ընթացքը: Է. Նալպանտեան Ֆրանսայի նախարարը հրաւիրեց Երեւան:

Օրուան երկրորդ հանդիպումը տեղի ունեցաւ նախարարին ու Ֆրանսայի նախագահին դիւանագիտական եւ արտաքին խնդիրներու խորհրդական Ժ.-Տ. Լեւիթի միջեւ, երկու երկիրներու գործակցութեան սահմանները ընդլայնելու նիւթին շուրջ: Քննարկուեցան նաեւ Հայաստան - Եւրոպական Միութիւն գործակցութեան եւ շրջանային, միջազգային յարաբերութիւններու հարցեր:

Է. Նալպանտեան այցելեց նաեւ Ծերակոյտ ուր հանդիպում ունեցաւ Ֆրանսա - Հայաստան բարեկամական խումբի անդամներուն հետ:

Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին մէջ Է. Նալպանտեանի հանդիպումը Ֆրանսա - Հայաստան խումբին հետ նիւթ ունեցաւ երկու երկիրներուն գործակցութեան խորացման հեռանկարները: Յետոյ Է. Նալպանտեան ելոյթ ունեցաւ Ազգային Ժողովի Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովին առջեւ: Ծանրացաւ հայ-եւֆրանսական յարաբերութիւններու կարեւորութեան, բարեկամական գործընկերութեան վրայ: Նաեւ մանրամասնօրէն ներկայացուց Հարաւային Կովկասի մէջ կայունութիւնն ու ապահովութիւնը ամրապնդելու ուղղուած Հայաստանի քայլերը:

Մարտ 12 Հինգշաբթի առաւօտ Է. Նալպանտեան Փարիզի քաղաքապետ Պ. Տըլանոյէի հետ բացումը կը կատարէր Ցեղասպանութեան յուշակոթողին կից Երեւանեան պարտէզին:

ՀԱՅԵՐԷՆԷ ԹՐՔԵՐԷՆ, ԹՐՔԵՐԷՆԷ ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՉԱՅԻՆ ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ ՄԸ՝ «Կ՛որիւն»

Սեզար Աւետիքեան որ Պոլսոյ հայկական մշակութային շրջանակի եռանդուն դէմքերէն է, «Քնար» նուագախումբի անդամ, աւելի քան 17 հազար բառով հայերէնէ թրքերէն, թրքերէնէ հայերէն համակարգչային բառարան մը պատրաստած է: Բառերը քաղած է զանազան բառարաններէ: Նոր բառարանը մկրտուած է «Կորիւն»:

Անով յիշեցումը կ'ըլլայ նաեւ նոյն տառով սկսող բառերու, կը ստուգուին ուղղագրութիւնները, լայն բացատրութիւններ կը տրուին փնտռուած բառերուն մասին:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՂՐԿՈՒԱԾ

Արտաքին գործերու նախարարութիւնը նախագահ Օպամայի Անգարա այցի նախօրեակին նոր պատուիրակութիւն մը ղրկած է Ուաշինկթըն, որպէսզի հայկական բանաձեւին առընչութեամբ Գոնկրէսի տրամադրութիւնները չօշափէ եւ համոզիչ առաքելութիւն տանի: Նոր պատուիրակութիւնն ալ պիտի չեշտէ թէ բանաձեւը ընդունուելու պարագային մեծապէս պիտի տուժեն երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, գործակցութիւնը:

Նոր պատուիրակութեան ուղարկումը մասամբ թելադրուած է Հ. Գլինթընի Անգարայի մէջ ըսածներէն. ան Թուրք պատասխանատուներու հետ տեսակցութեան հասկցուցած է անոնց թէ միայն իրենց պէտք չէ ձգել հայկական բանաձեւին մասին Գոնկրէսի անդամները համոզելու գործը:

Պատուիրակութենէն ետք, որոշուած է որ ԱՄՆ երթայ վարչապետութեան գըլխաւոր խորհրդականը, որ պիտի լրացընէ պակաս մնացածը:

ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ Սահակաշվիլի զուարճութեան կեդրոնի մը բացումին առիթով յայտարարած է թէ Ռուսաստանի հակումով տարուած տնտեսական քաղաքականութեան պատճառով, շատ կարճ ժամանակի մէջ փլուզման չեմին հասած է Հայաստանի տնտեսութիւնը:

Հայաստանի նախագահի մամուլի քարտուղար Ս. Ֆարմանեան պատասխանելով այդ մասին հարցումներու, ըսած է թէ ըսուածը բացարձակապէս անհիմն է: Աւելցուցած է. «Չեմ կարծում որ նման որակումներ տալը լաւագոյն տարբերակն է Վրաստանում առկայ բազմաթիւ խնդիրներից ժողովրդի ուշադրութիւնը շեղելու համար»:

Իրաւ ալ, Վրաստանի նախագահը իր երկրին ծանօթ պայմաններուն մէջ, գերանի ու շիւղի չփոթին ո՛վ գիտէ քանիերորդ ախոյեանը կը հանդիսանայ իր այդ յայտարարութեամբ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԲԵԼԱՌՈՒՍԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԸ

Նախագահ Ս. Սարգսեանի հրաւէրով Երեւան գացած է Բելառուսի նախագահը Ալ. Լուկաշէնկօ: Այցը ունի աշխատանքային բնոյթ: Երկու նախագահները իրենց տեսակցութեան ընթացքին կը քըննարկեն Հայաստանի ու Բելառուսի յարաբերութիւնները խորացնելու, առեւտըրական կապերը ընդլայնելու, միջազգային կազմակերպութիւններու մէջ գործակցելու կարելիութիւնները:

Ալ. Լուկաշէնկօ հանդիպում կ'ունենայ նաեւ Հայաստանի գործարար շրջանակի դէմքերուն հետ:

* * *

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿՐՆԱՅ ՏՐՈՒԻԼ

Աւարտած են Թուրքիոյ ելեկտրականութիւն տալու համար հարկաւոր նախապատրաստական աշխատանքները. թրքական կողմէն ալ նման պատրաստութիւնները ըլլալէ ետք հոսանքին փոխանցումը կը սկսի:

Փոխանցումի համաձայնագիրը ստորագրուած է նախագահ Ա. Կիւլի 2008 Սեպտեմբերին Հայաստան այցի օրերուն. սկզբնական շրջանին Կարս պիտի փոխանցուի 1,5 միլիառ քիլովաթ/ժամ ելեկտրականութիւն: Քանակը կարելի է աւելցնել ժամանակի ընթացքին ու հասցընել 3,5 միլիառի:

* * *

ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՆԵՐՈՒ ԻՒՐԱՅԱՏՈՒԿ ՄԱՆՏԱՆՇՈՒՄ

«Միասին» երիտասարդական շարժումը Մարտ 11ին Երեւանի կեդրոնական մասերուն, յատկապէս համալսարանական շէնքերու շրջակայքին մէջ պատերու վըրայ շարք մը դատախօսներու նկարները փակցուցած է, «Կաշառակեր» վերտառութեամբ: Ուսանողներու օգնութեամբ կարելի եղած է յայտնաբերել թէ ո՛վքեր են արարքին հեղինակները:

* * *

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՌԱՋԻՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

Նախագահ Ս. Սարգսեան ստորագրած է Հանրային խորհուրդի կանոնադրութեան հաստատումը եւ նշանակած է առաջին անդամները: 36 հոգինոց կազմէն յայտնի են անունները Ռուբէն Ամիրխանեանի, Աննա Աստուրեանի, Լիլիթ Աստըրեանի, Կարէն Բեքարեանի, Էմիլ Գաբրիէլեանի, Անելկա Գրիգորեանի, Աստղիկ Գէորգեանի, Հայկ Դեմոյեանի, Յովհ. Զանազանեանի, Խօսրով Ցարութիւնեանի, Վազգէն Մանուկեանի, Վլադիմիր Մովսիսեանի:

Հանրային խորհուրդը նախագահին կողմէ կազմաւորուող խորհրդակցական մարմին է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐՔՈԶԻ զինուորական վարժարանը արտասանած իր ելոյթին մէջ, Մարտ 11ին, յայտարարեց թէ Ֆրանսա պիտի վերադառնէ իր տեղը ՕԹԱՆ-ի հրամանատարութեան մէջ, ուրկէ տը Կօլի որոշումով քաշուած էր 43 տարի առաջ: Ըստ իրեն, այդ վերադարձը չի նշանակեր որ կ'ենթարկուի Միացեալ Նահանգներու, ընդհակառակն «Ֆրանսա աւելի զօրաւոր եւ աւելի ազդեցիկ կը դառնայ, որովհետեւ բացակաները միշտ յանցաւոր են»: Իի. Էմ. Փէ.ն համաձայն է, ընկերվարականներն ու ՄՈՏԷՄ-ը կ'ընդդիմանան:

ԻՐԱՆԻ նախագահը մերժած է թրքական միջնորդութիւնը, բարելաւելու համար իր յարաբերութիւնները Միացեալ Նահանգներու հետ: Թրքական հեռատեսիլէն տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, Հիլարի Գլինթըն յայտարարած էր որ Թուրքիոյ պիտի դիմէ որ փաստաբանի դեր կատարէ Պարսիկներու մօտ ԱՄՆ-ու հետ մերձեցման մը համար:

ԱՄԲՈՂՋ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ցնցուած էր Մարտ 11ին, երբ 17ամեայ պատանի մը՝ Թիմ Քրէչմէր արհեստի վարժարան մը մուտք գործելով Վինէնտէն (Շթութկարթի մօտ) տեղն ու տեղը սպաննած էր 12 աշակերտներ (առաւելաբար աղջիկներ), 3 դասատուներ եւ վիրաւորած էր 6 հոգի: Խուճապը մեծ էր անշուշտ եւ հետապնդումի ատեն, բռնութեամբ կառք մը կը մտնէ, բայց պատանիը կը յաջողի խոյս տալ եւ ոստիկանութեան տեղեկացընել: Ի վերջոյ ոստիկանութիւնը զինք կը գտնէ, կը կրակէ, ինք ալ զէնքը իր վրայ պարպելով անձնասպան կ'ըլլայ: Մարտ 12ին ազգային սուգ հռչակուած էր երկրին մէջ եւ դրօշակներն ալ կէս պարզուած:

ԻՐԱՔԻ նախկին փոխվարչապետը Թարէք Ազիզ 15 տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Մարտ 11ին, «մարդկութեան դէմ ոճիր»ի ամբաստանութեամբ: 1992ին 42 առեւտրականներ գըլխատակահարուած էին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Գիտական եւ Թէքնոլոժիի հիմնարկին պարբերականէն վերջին պահուն գրաքննուած եւ հանուած է Տարուինի տեսութեան մասին յօդուածը: Հակագիտական այդ կեցուածքը խիստ քննադատութիւններու թիրախ եղած է թէ՛ Թուրք գիտնականներու, մտաւորականներու, թէ միջազգային դէմքերու կողմէ: Հակազդողներէն են Ֆրանսայէն Գոլէժ տը Ֆրանսի գիտնականներ, Բրիտանիոյ գիտութեան ակադեմիան:

ԹՈԹԱԼ, Ֆրանսայի քարիւղի մեծ ձեռնարկը, որ յայտարարեց թէ 14 միլիառ

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԶԱՐԹՕՆՔ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ, ԳՐԱԳԷՏ ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ. _ Գրիգոր Շահինեանի թարմ յիշատակին (մեռած Պէյրութ Փետրուար 15-ին) կը վերհրատարակենք այն հարցազրոյցը, զոր Ա. Թօթոյեան ունեցած էր իրեն հետ 1992 Օգոստոս 6ին եւ ուր Գր. Շահինեան լաւագոյնս կ'արտայայտուի իր աշխատանքին եւ ընդհանրապէս նաեւ լիբանանահայ կեանքին մասին:

* * *

Գ. Շահինեանի գործունէութեան ներկայի կալուածը կը սահմանուի Պէյրութի համալսարանին մէջ ֆրանսական գրականութեան դասաւանդութեամբ ու Խաչեր Գալուստեան մանկավարժական հիմնարկին վարիչի պաշտօնով: Սակայն իր «բնտանիքը», ինչպէս կ'ըսէ ինք, Ճեմարանն է ուր որպէս աշակերտ եւ ուսուցիչ 40 տարի մնացած է:

Իր ուսումը շարունակած է Պրիւսէլ (1952 – 1956) գրականութեան եւ մանկավարժութեան հետեւելով: Յետոյ 1979ին Սորպոնի մէջ գրականութեան տոքթորա մը կը պատրաստէ **«Drame et poésie de l'exil dans l'œuvre de A. Lubin»** խորագրով: Հեղինակ է տասնեակ մը հատորներու. մենագրութիւններ, ինչպէս՝ «Լ. Շանթ», գրադատական յօդուածներու հաւաքածոյի մը՝ «Հանդիպումներ» եւ ֆրանսերէնով՝ **«Oeuvres vives de la littérature arménienne»**:

Ուսուցչական, գրական ու վարչական բազմազան զբաղումներով վաստակի մը մասին խօսելով, Գրիգոր Շահինեան կ'ըսէ թէ կը նախընտրէ որպէս մանկավարժ ներկայացուիլ, ատիկա է իր սրտին ամենամօտիկ բնորոշումը:

* * *

Հ.— Պէյրութի մասին խօսելէ առաջ լաւ կ'ըլլայ հաւանաբար անոր տեղը սահմանել Սփիւռքի տարածքին: Պէյրութը կարելի չէ համեմատել Պոլիսէն արեւմուտք ինկած Սփիւռքի հատուածին հետ. սխալ չըլլար ըսել թէ որպէս գաղութ ան շարունակութիւնը կը հանդիսանայ նախաեղեռնեան Պոլիսին: Այս հանգամանքը ի՞նչ առաւելութիւններով ու ժխտականներով կը ներկայանայ յետ-պատերազմեան Պէյրութի մէջ:

Պ.— Կարելի է ըսել որ Պէյրութը Սփիւռք չէ, կամ մասնաւոր ըՍփիւռք մըն է. որովհետեւ եթէ տեղ մը կայ աշխարհի վրայ ուր նախկին արեւմտահայ եւ յատկապէս Պոլիսի հայ կեանքը եւ մշակոյթը կը շարունակուին, Պէյրութն ըլլալու է ատիկա:

Հ.— Ի՞նչով կը բացատրէք այս երեւոյթը:

Պ.— Պէյրութի մէջ համախումբ հայկական կեանք կայ. անոր առաջին արտայայտութիւնը այն է որ արեւմտահայերէնը հոն առօրեայ գործածութեան լեզու է տուներու, գործատեղիներու եւ փողոցին մէջ, եթէ նոյնիսկ տեղական լեզուին կնիքը կը կրէ:

Յետոյ, մշակութային եւ կենցաղային որոշ սովորութիւններ կային որոնք կը յարատեւեն: Դպրոցական ցանցը պոլսական նախկին դպրոցներու ցանցին վրայ չափուած–ձեւուած է: Աղօթելու, հայհոյելու մեր ձեւերը Պոլիսէն կուգան:

Այն Պոլիսը որ մեզի ծանօթ է գիրքերէն, կրնանք ըսել որ կը վերապրի Պէյրութի մէջ: Յետոյ պորտի կապ մըն ալ կայ. 1863ին Պոլիսի մէջ կիրարկութեան դրուած Ազգ. Սահմանադրութիւնը կը գործադրուի Լիբանանի մէջ, գոնէ սկզբունքով: Կիրարկումի ձեւերը կրնան այսօր այնքան գործնական չըլլալ, բայց ժողովները որոնք կը գործեն, Սահմանադրութենէն կուգան: Լօզանի դաշնագրի պայմանները կը կիրարկուին Լիբանանի մէջ ուր համայնքի ամբողջ կառոյց մը ունինք: Հայ առաքելական համայնքը երկրին 7րդ կարեւոր համայնքը կը նկատուի:

Այս բոլորը կը նշանակեն սակայն թէ որոշ չափով մեծ կէթթօյական բան մը կայ. այն բացուածքը որ Հայը ունի Արեւմուտքի մէջ դէպի օտար կեանքը, Պէյրութի մէջ նուազ ունինք: Այս կացութեան առաւելութիւնը այն է որ մենք մօտ կը մնանք մեր արմատներուն. իսկ թերութիւնը՝ կը ծալուինք մեր վրայ եւ ուրիշ շատ մը պատուական բաներու քովէն կ'անցնինք, չենք տեսներ:

Հ.— Կրնա՞ք ըսել թէ պատերազմը իր հետեւանքներով – գաղթը, նիւթական տագնապը եւայլն – արմատական փոփոխութիւններ բերաւ Պէյրութի համար: Եթէ այո, ի՞նչեր եղան անոնք:

Պ.— Կարելի է ըսել որ երկու ձեւի եւ հակադրական փոփոխութիւններ եղան. առաջինը գաղթն է եւ հետեւաբար՝ կորուստ Երկրորդը՝ մնացողներու աւելի սերտ շփումը իրարու հետ, ինչ որ շահ մըն է: Անշուշտ, պէտք է ըսել որ գաղութը անտեսապէս ալ շատ ազդուեցաւ պատերազմէն: Գաղթին ալ գլխաւոր պատճառը տնտեսական էր:

Բայց հիմնական կառոյցները պահպանուեցան. պատերազմը իր բարիքն ալ ունեցաւ եւ մեր չորս կտոր գաղութը դարձաւ միակտուր եւ միակամ: Դաս քաղելով 1958ի դէպքերէն, որպէս միասնական կեցուածք դրական չէզոքութիւնը որդեգրուեցաւ: Եւ փաստօրէն ամենալաւ Լիբանանցիները մենք դուրս եկանք: Դպրոց, թերթ, ակումբ պահպանուեցան թիւի նուազումով. հոս թերեւս ակումբները աւելի կարեւոր դեր ունեցան քան դպրոցները, պաշտպանական տեսակէտէ: Օրինակ, Պուրճ Համուտի մէջ արտայայտուեցաւ միակամ կեցուածքը. անոնք երբեմն պարտաւորուեցան պաշտպանուիլ թէ՛ փաղանգաւորներու, թէ՛ Պաղեստինցիներու դէմ, մինչեւ որ դիմացինները համոզուեցան որ մերը անկողմնակալ կեցուածք էր: Շատ անգամ ալ մենք իրենց միջեւ կապ եղանք, երբ օրինակ, կ'ուզէին գերիներ կամ դիակներ փոխանակել:

Համալիբանանեան եւ այդ իսկ պատճառով մեզի նպաստաւոր մեր դիրքը, մեզի հանդէպ յարգանք ստեղծեց ամէնուն քով: Անկէ ետք, Հայ ըլլալը անցագրի պէս բան էր երբ Լիբանանի մէկ կողմէն միւսը կ'անցնէինք:

Հ.— Ի՞նչ է ներկայի տնտեսական կացութիւնը:

Պ.— Հիմա կը գտնուինք տնտեսական աղէտալի կացութեան մէջ: Սղաճը դժուարացուցած է տնտեսական եւ հաւաքական կեանքը: Պետութիւնը կ'որոշէ ամսականները բարձրացնել, ինչ որ աղէտալի դժուարութիւն կը ստեղծէ դպրոցներուն որոնք կը դիմեն ծնողքներու որպէսզի իրենց կարելին ընեն:

Հ.— Դպրոց, մամուլ, կուսակցական կեանք. առանցմէ առաւելաբար ո՞ր մարզն է որ դէմք կուտայ ներկայի հայ Պէյրութին:

Պ.— Ինչպէս ըսի, վերջին տարիներու ամէնէն ուրախալի երեւոյթը հայկական համաձայնական եւ միակամ կեցուածքն է: Երեք կուսակցութիւնները կը գործեն. կան նաեւ համայնավարներ: Զորսն ալ մօտ 20 տարիէ ի վեր, հակառակ գաղափարական հակադրութիւններու, պատահական տարակարծութիւններու, ազգային հարցերու մէջ միակամ կեցուածք կը ցուցաբերեն: Ասիկա մեծ բարիք է գաղութի մը համար ուր կուսակցական վէճերը հարիւրաւոր զոհեր խլած են ժամանակին:

Կարելի է ըսել որ լիբանանեան հայկական կեանքին գոյնը տուողը ազգային յարանուանական մարմիններէն աւելի կուսակցութիւններն են... այն իմաստով որ նաեւ յարանուանական կեանքը ենթակայ է կուսակցական ազդեցութիւններու: Օրինակ, ազգ. մարմինները կը գտնուին Հ.Յ.Դ.-ի ազդեցութեան տակ: Բարեգործականն ու մշակութային որոշ մարմիններ ՌԱԿ-ի ազդեցութեան տակ են: Հնչակեանները որ երրորդ գիծի վրայ կուգան, ունին իրենց դպրոցները: Ամէն կուսակցութիւն ունի իր մշակութային մարմինները, թերթերը, դպրոցները: Այս պայմաններուն տակ բացարձակ անկախ կեցուածք երեւակայել դժուար է:

Այսպէս, մենք ունինք երեք օրաթերթ. «Ազդակ», «Զարթօնք», «Արարատ»: Երեքն ալ կուսակցական են: Ունինք երկու գրական պարբերաթերթ՝ «Բագին»ն ու «Շիրակ»ը, երկուքն ալ կուսակցական ազդեցութեան ենթակայ. առաջինը դաշնակցական, երկրորդը՝ անուղղակի ենթակայ ՌԱԿ-ի: Ունինք նաեւ շաբաթաթերթեր՝ «Մասիս»ը, «Ազգ», «Մշակոյթ»ը, «Նոր Կեանք»ը եւ պարբերաբար «Սփիւռք»ը:

Հ.— Ի՞նչ կ'ըսէք դպրոցներու մասին:

Պ.— Ունինք ազգային եւ յարանուանական դպրոցներ. կաթողիկէները եւ աւետարանականները իրենց թիւին համեմատած աւելի դպրոց ունին: Կան Բարեգործականի դպրոցները: Ունինք երեք «անկախ» դպրոցներ որոնք կուսակցութեան ազդեցութեան ենթակայ են. Ճեմարանը (Հ.Յ.Դ.), Սահակեան Լեւոն Մկրտիչեանը (Հնչակեան) եւ Թէքէեան վեցամեայ նախակրթարանը (ՌԱԿ):

Շուրջ 40 նախակրթարան ունինք, տասնեակ մը երկրորդական: Երկու հայագիտական հաստատութիւն ունինք. Հայկազեանի եւ Համազգայինի հայագիտականները: Կան՝ Դպրեվանքը, Խաչեր Գալուստեան մանկավարժական կեդրոնը, Հայկազեան քոլէճը:

Հ.— Կրթական հաստատութիւնները ի՞նչ հակակշիռի ենթակայ են որպէս ուսումնական հաստատութիւն:

Պ.— Լիբանանի մէջ ունինք կրթական ինքնավարութիւն. պետական ծրագիրը կը գործադրենք, անոր քով ալ հայկականը, ինչ որ կը ծանրաբեռնէ: Դպրոցները իրենց պատկանած յարանուանութեան կամ կուսակցութեան ուսումնական կամ կրթական խորհուրդին ենթակայ են:

Հ.— Մակարդակի հարցեր կա՞ն:

Պ.— Որոշ անկում կայ նաեւ մակարդակի. պատերազմի պատճառաւ մեկնումներ, մահեր պարապներ ստեղծեցին. հիմա վերակառուցումի ճիգ մըն է որ կը կատարուի:

Հ.— Ուսուցիչներու մասին ի՞նչ կ'ըսէք:

Պ.— Կրթական օրէնքով լիսէաւարտը նախակրթարանի մէջ կրնայ դասաւանդել. լիսէի համար համալսարանի վկայական պէտք է: Հայերէնի համար նոյնը չէ: Որպէս ուսուցիչ պատրաստող հաստատութիւն կան՝

ա. Հայկազեանի հայագիտականը,
բ. Ճեմարանի հայագիտականը,
գ. Խաչեր Գալուստեանը որ միայն ուսուցիչներու կազմաւորումով կը զբաղի: Երկրորդական աւարտած աշակերտներու ուսուցումի մեթոտ կը սորվեցնէ: Կ'ընտրենք անոնք որոնք բաւարար հայերէն գիտեն: Ունինք նաեւ հայերէնի բարելաւման դասեր:

Հ.— Առհասարակ մեր դպրոցներուն կը վերագրուի պահելու, պահպանելու դեր մը. պէտք է պահպանել լեզուն, մշակոյթը...: Պէյրութի կրթական հաստատութիւններուն համար կա՞յ մտայնութիւն զանոնք ժամանակաշրջանը ապրող հաստատութիւններ նկատող:

Պ.— Աւելի զօրաւոր է պահպանելու ձգտումը: Օրինակ, արտադասարանային զբաղումները հիմա շատ են. մենք ալ սկսած ենք, բայց աղքատ ազգականի հանգամանքով: Գեղարուեստական պահերը, մարզականը, նոյնիսկ համակարգիչները չեն մտած մեր կրթական համակարգին մէջ:

Հ.— Ի՞նչ եղաւ վերջին երկու տարուան Հայաստանի փոփոխութիւններուն ազդեցութիւնը Պէյրութի հայ կեանքին վրայ:

Պ.— Կարելի է ըսել որ վերջին տարիներուն Հայաստանի եւ Պէյրութի հայութեան կապը աւելի հաստատ է: Այս կապը առաւել կը զօրանայ յաճախակի փոխ այցելութիւններով: Օրինակի համար վերջին տարուան ընթացքին մօտ տասնեակ մը խումբեր կամ արուեստագէտներ եկան Պէյրութ: Միայն Համազգայինը հրաւիրեց Մարաթուկը, Կոմիտաս քառեակը, Գուսանական խումբ մը... եւ իր մասնաճիւղերը փաստօրէն անգործութեան դատապարտուեցան: Կրկին Երեւանէն Յարութիւն Թոփիկեանի կողմէ երեք ամսուան մէջ հրաշալի երգչախումբ կազմուեցաւ եւ համերգ մը տուաւ: Բայց անոր քով սխալ ընտրութիւններ ալ եղան: Կարելի է ըսել որ Հ.Յ.Դ.-ի «Դէպի երկիր» կոչը որոշ չափով լաւ ազդեցութիւն ունեցաւ բայց եւ պատճառ եղաւ որ Սփիւռքը իր ինքնութիւնը կորսնցնէ:

Դրական ուրիշ հետեւանք մըն ալ այն է որ մարդիկ ընդհանրապէս աւելի գիտակից կերպով սկսան ապրիլ իրենց հայութիւնը. չեմ տուեցաւ որ լիբանանեանէն զատ պատկանելիութիւն մըն ալ ունինք:

Գալով ժխտական հետեւանքներու, կը կարծեմ որ Լիբանան, որ մինչեւ այսօր Սփիւռքը կը մատակարարէր մշակութային տեսակէտէ, հիմա սկսած է Հայաստանը մատակարարել: Սակայն պէտք չէ կորսնցնէ հինէն եկած բնոյթը, արեւմտահայերէնի պաշտպանի դերը զոր կրնայ ասկէ ետքն ալ կատարել եթէ ուժերու ցրուում չըլլայ:

Ժամանակին Սունդուկեան թատրոնը Պէյրութ եկած էր. գլխաւոր ուժերէն մէկը՝ Յ. Մկրտչեանը տան մը մէջ յայտարարութիւն մը ըրաւ.— «Մեր ղեկավարները մեզ խաբեցին» ըսաւ: Սարսափեցանք որ քաղաքական կաֆ մը պիտի ընէ. ան ըսաւ.— «Մեզի ըսին որ Հայաստանէն դուրս պիտի տանին, նորէն Հայաստան բերին»:

Լիբանանը պէտք է մնայ Հայաստանէն դուրս, Հայաստանի համար. ուրիշ Հայաստան մը. ա՛յս է սփիւռքեան իր կոչումը:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՕԹՈՅԵԱՆ

ԳՈՂԹՈՒԹԷ ԳՈՂԹՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Համազգայինի Լ. Շանթ մշակութային կեդրոնի «Գ. եւ Հ. Արմենեան» սրահին մէջ, Փետրուար 13ին, տեղի ունեցած է Միսաք Մեծարենցի նուիրուած երեկոյթ մը: Ձեռնարկին սկիզբը, ներկայացուած է տեսերիզ մը, պատրաստուած Համազգայինի Լիբանանի Շրջ. վարչութեան գրական գեղարուեստական յանձնախումբին կողմէ, որուն մէջ լիբանանահայ մտաւորական դէմքեր, տնօրէններ, ուսուցիչներ, աշակերտներ կ'արտասանեն Մեծարենցի գործերէն: Տեսերիզի ցուցադրութենէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է յանուն յանձնախումբին Իրմա Տէտէեան, որ նշած է թէ հանդիսութեան նպատակն է իւրաքանչիւրին մէջ վերակենդանացնել Մեծարենցի շունչն ու հոգին: Հանդիսութեան բանախօսը եղած է Սարգիս Կիրակոսեան: Ան յայտնած է որ հակառակ չորս տարիներու վրայ երկարած քերթողական իր կարճ կենսափորձին, իր մահէն 100 տարի ետք, Մեծարենցի բանաստեղծութիւնները կը կարդանք եւ պիտի շարունակենք կարդալ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Տէմիրճեան» կեդրոնին մէջ, Փետրուար 8էն, կազմակերպութեամբ ՀԲԸՄ–ՀԵԸ Անդրանիկ մշակութային միութեան տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը նուիրուած Կոմիտասի ծննդեան 140ամեակին: Ձեռնարկին բացումը կատարած է նչեալ միութեան ատենապետը՝ Արմէն Իւրնէշլեան: Հայաստանէն տոքթ. Թամար Յովհաննիսեան ներկայացուցած է իր ստեղծած գրական–երաժշտական սենարիօն, որու մէջ հրամցուած խօսքը համեմուած էր Կոմիտասի երգերով: Թ. Յովհաննիսեան այդ երաժշտական համադրութեան մէջ միաձուլած է հատուածներ իր «Կոմիտասեան ստեղնաշար» գործէն եւ Մուշեղ Գալշոյեանի «Ծիրանի ծառ» պատմուածքէն: Ան, նաեւ ընթերցումով, երաժշտութեան եւ սահիկներու ներկայացումով, պատրաստութեամբ Վազգէն Այվազեանի հանդիսատեսին առջեւ էջ առ էջ ներկայացուցած է Կոմիտասի ճակատագրին ընթացքը եւ կարեւոր հանգրուանները: Երեկոյթին աւարտին ՀԵԸ-ի Կեդրոնական վարչութեան ատենապետը՝ Կարօ Ծըղլեան Թամար Յովհաննիսեանին յանձնած է Շնորհակալական պատուագիր մը Անդրանիկ մշակութային միութեան կողմէ:

ԿԱՐԷՆ ԻՒԶԲԱՇԵԱՆԻ ՎԱՍՏԱԿԸ

Մարտ 5ին Ս. Պետերբուրգի մէջ մահացած Կ. Իւզբաշեան 1958ից աշխատել է ԽՍՀՄ (ներկայիս Ռուսաստանի) Գիտութիւնների ակադեմիայի Արեւելագիտութեան ինստիտուտի Ս. Պետերբուրգի բաժանմունքում: Ղեկավարել է ինստիտուտի՝ Յովսէփ Օրբելու հիմնադրած «Կովկասեան կաբինետը»: Զբաղւում էր Հայոց պատմութեան եւ մատենագրութեան, հայկական ձեռագրերի, հայ–բիւզանդական յարաբերութիւնների, հայագիտութեան պատմութեան, ինչպէս նաեւ Բագրատունեաց Հայաստանի պատմութեան ուսումնասիրութեամբ: Վերջին տարիներին գիտական աշխատանքներին զուգահեռ դասաւանդում էր Ս. Պետերբուրգի համալսարանում: Ժամանակաւոր դասընթացներ է վարել եւրոպական բազմաթիւ քաղաքներում, ինչպէս նաեւ Արցախի պետական համալսարանում: Տարիներ շարունակ ղեկավարել է Ռուսաստանի Պաղեստինեան ընկերութիւնը, Ս. Պետերբուրգի հայ համայնքի խորհրդի անդամ էր:

Հրատարակել է բազմաթիւ մենագրութիւններ, յօդուածներ, գրախօսականներ, այդ թւում՝ Արիստակէս Լաստիվերտցու «Պատմութեան» բնագիրը (Երեւան, 1963) եւ ռուսերէն թարգմանութիւնը (Մոսկուա, 1968), «Ակադեմիկոս Յովսէփ Աբգարի Օրբելի» (1964, ռուսերէն, հայերէնը՝ 1987), «Դասակարգային պայքարը Բիւզանդիայում 1180–1204 թթ. եւ չորրորդ խաչակրաց արշաւանքը» (Մոսկուա, 1957, ռուսերէն), «Հայկական ձեռագրերը. Ձեռագիր գիրքը Արեւելքի ժողովուրդների մշակոյթում» (Մոսկուա, ռուսերէն, 1987), «Բագրատունեաց դարաշրջանի հայկական պետութիւնները եւ Բիւզանդիան Թ.–ԺԱ. դարերում» (Մոսկուա, ռուսերէն, 1988), «Հայկի ժառանգները. Հայաստանի պատմութեան եւ մշակոյթի ակնարկ» (Երեւան, ռուսերէն, Գ. Սարգսեանի եւ Կ. Խուդաւերդեանի հետ համատեղ), «Եղիշէ. Վասն Վարդանայ եւ Հայոց պատերազմի...», ռուսերէն թարգմանութիւն Յ. Օրբելու, Կ. Իւզբաշեանի նոր խմբագրութեամբ (Մոսկուա, 2001), «Աւարայրի ճակատամարտից դէպի Նուարսակի պայմանագրութիւնը» (1989, երկրորդ հրատարակութիւն՝ 2005, Երեւան, երրորդ հրատարակութիւն՝ 2005, Անթիլիաս), «Հայկական ձեռագրերը Պետերբուրգեան հաւաքածոներում» Ձեռագրացուցակ (Ս. Պետերբուրգ, 2005), «Հայագիտութեան ներածութիւն. Ուսումնական ձեռնարկ» (Երեւան, 2006), Ղազար Փարպեցի «Պատմութիւն Հայոց» (ռուսերէն թարգմանութիւն, տպագրութեան ընթացքում), «Ղարաբաղի երազը. Յուշեր» (տպագրութեան ընթացքում) եւ այլն:

1990–1995 թուականներին եղել է Հայաստանի հանրապետութեան Գերագոյն խորհրդի պատգամաւոր: Կարէն Իւզբաշեանը եղել է 1988 թուականի Ղարաբաղեան շարժման գործուն գաղափարակիրներից:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Մարտի 11ին, Ս. Պետերբուրգի հայկական գերեզմանատանը:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ռ. ՏԻՆՔ – Ֆ. ՉԷԹԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐԸ

Մարտի սկիզբը Զուիցերիա–Հայաստան ընկերակցութիւնը Պէրն հրաւիրեց Պոլիսէն Ռաքէլ Տինքն ու իրաւաբան Ֆ. Չէթինը որ հեղինակն է իր հայ մեծ մօրը կենսագրական հատորին: Ան նաեւ Մարդկային իրաւունքներու Թրքական Լիկային ղեկավարն է:

Երկու հիւրերը Դաշնակցային պալատին մէջ դասախօսութիւն մը տուին. Նիւթն էր «Հայկական հարցը Թուրքիոյ ժողովրդավարացման հոլովոյթի լոյսին տակ»: Անոնք մէկ կողմէ մատնացոյց ըրին դրպրոցներուն ղրկուած փաստանկարով մը յայտնուած Անգարայի ժխտողական կեցուածքը, միւս կողմէն՝ Թուրք մտաւորականներու նախաձեռնած ներողութեան արշաւը որ աւելի քան 30 հազար ստորագրող ունեցաւ:

Զուիցերական խորհրդարանը 2003ին ճանչցած ըլլալով Հանդերձ Ցեղասպանութիւնը, կառավարութիւնը տակաւին չէ վաւերացուցած զայն եւ Անգարան չվշտացնելու ձգտում կ'արտայայտէ: Այս առումով օգտակար ձեռնարկ էր Ռ. Տինքի ու Ֆ. Չէթինի դասախօսութիւնը, որ կը վայելէր Զուիցերիա–Հայաստան խորհրդարանական խմբակցութեան հովանաւորութիւնը:

Երկու հրաւիրեալները Պէրնէն անցան Լուկանօ ուր իտալական մասի համալսարանին մէջ ալ դասախօսութիւն մը տուին: Երեկոյթին նախագահեց գրող–լրագրող Ռ. Գասատէի որ հեղինակն է Միջին Արեւելքի քրիստոնեաներու հալածանքին նիւթով հատորի մը:

Ա. ԳԱՍՊԱՐ

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Ատանայի եւ շրջակայքի պաշտօնական շրջանակները եւ իրենց կամակատար ոճրագործները եթէ քիչ մը դատողութեան տէր եղած ըլլային, այդօրինակ ձրի եւ չնական ամբաստանութեամբ պիտի չուզէին ինքզինքնին ծիծաղելի դարձնել, խորհելով թէ ապստամբութեան պատրաստուող ժողովուրդը պիտի չուզէր ջարդի առտուն իր այնքան զաւակները արտերն ու այգիները ղրկել, զանոնք Թուրքերու գնդակին ու սուրին նշաւակ ընելու համար, պիտի չուզէր իր վարժարանները բանալ, իր հազարաւոր անմեղ մանուկները Թուրք վայրագութեան որս ընելու համար: ու պիտի չուզէր մանաւանդ այդ տեսակ երեւակայական ապստամբութեան մը դրօշակը պարզել անանկ ժամանակ մը, երբ իր հարստութիւնը դաշտերու եւ այգիներու մէջ կը հասուննար, եւ երբ եղանակին բերմամբ 60-70.000 Թուրք, քիւրտ գործաւորներ ներքին գաւառներէ Ատանայի դաշտը թափած՝ կու գային իր թշնամիին արդէն ահաւոր թիւը կրկնապատկելու: Եւ երբ Ատանայի առաջին ջարդէն յետոյ Իթթիհատի 84րդ թիւին մէջ հրատարակուած ամբոխավարական մոլեռանդայոյզ եւ անպատկառօրէն ստախօս տողերը կը կարդանք, չենք կրնար չփորձուիլ երեք տարի առաջ իմ մասիս տրուած ժուրնալին սրիկայ հեղինակը նոյնացնելու Իթթիհատի տողերը ստորագրող Իհսան Ֆիքրիի հետ: Այդ յօդուածին մէջ Իհսան Ֆիքրի կը գրէ, թէ Հայերը կարգ մը ապարդիւն եւ արիւնոտ փորձերէ յետոյ, յուսահատ՝ Հայաստանի մէջ իրենց անկախութեան նպատակը իրագործելու կարելիութենէն, իրենց ամբողջ ուշադրութիւնը Կիլիկիա դարձուցին, սկսան համախմբուիլ այդ միջավայրին մէջ, ուր կը գտնուէր իրենց եկեղեցական բարձրագոյն Աթոռը –Սսոյ Կաթողիկոսութիւնը եւ ուր եւրոպական միջամտութիւն մը ստեղծելու աւելի դիւրութիւններ կային, ու հոն պատրաստուեցան իրագործել ջանալ իրենց անջատողական ազգային դիտաւորութիւնը: Այդ ձրի զրպարտութիւնը, որ Հայերու վերագրուած անջատողական գաղափարներու մասին չարահնար գիւտ մըն է միայն, միեւնոյն ժամանակ անգիտակցօրէն եւ ակամայ ցոյց կու տայ մեզի կառավարութիւնը իբրեւ կազմակերպիչ այն ահաւոր ջարդին, որուն պատասխանատուութիւնը ի զուր կը ջանացուի Հայերուն վերագրել: Յօդուածագիրը իր այդ տողերով պարզապէս ըսել կ'ուզէ, թէ Հայերուն ենթադրական այդ ապստամբութիւնը եւ իրենց նպատակին գործադրութիւնը արգիլելու եւ խափանելու համար էր, որ կառավարութիւնը հարկ տեսաւ Ատանայի եւ շրջակայից ջարդերը պատրաստելու: Իրաւունք, ունինք ուրեմն, մենք ալ յօդուածագրի մը հետ հաւատալ, թէ կառավարութեան կողմէ թաքուն նպատակ մը կար, այս ջարդերուն մէջ, զոր Թուրք մոլեռանդութեան, համիտական գրգռումներու եւ կուսակալին, Ֆէրիդին, Ճէպէլի Միւթէսարըֆին եւ քաղաքներու, գիւղերու յետադիմական պաշտօնեաներուն եւ բռնապետական մեծամեծներուն մեղսակցութեանը միայն պիտի ուզէինք վերագրել: Այդ պատասխանատուութիւնը Հայերուն վերագրել ջանալ կը նշանակէ Թուրք ոճրագործներուն մեղապարտութիւնը աւելի եւս ծանրացնել: Երբ Հոկտեմբերին ջարդի սարսափը տիրեց ամբողջ կուսակալութեան մէջ եւ Թուրքիոյ բոլոր կողմերը, չենք կարծեր թէ այն ատեն հայկական պատրուակը դեր մը խաղցած ըլլար, եւ նոյն ատեն Սահմանադրութեան եւ իրենց անձերուն պաշտպանութեան համար Հայերը դեռ զէնք ալ չունէին: Չենք կարծեր թէ Մարտ 31ի պոռթկումին հետ կապ ունեցող, Իզմիրի եւ Պոլսոյ մէջ Թուրքերուն կողմէն պատրաստուած եւ Հայերուն վերագրուիլը վճռուած տիեզամիթներու եւ ուրիշ պայթուցիկ նիւթերու գոյութիւնը յարաբերութիւն մը ունեցած ըլլար Հայկական Կիլիկիոյ մը անկախութեան լպիրշ զրպարտութեան հետ: Չենք կարծեր թէ, Պոլսոյ, Իզմիրի, Պրուսայի, Նիկոմիդիոյ եւ Սեւ ու Միջերկրական ծովերու նաւահանգիստներուն մէջ կազմակերպուած եւ ճիշդ Ապրիլ 1/14ին գործադրութիւնը կանխորոշուած ու յետոյ գրեթէ հրաշքով մը անոնց գործադրութիւնը խափանուած ջարդերու պատրաստութիւնները որ եւ իցէ յարաբերութիւն ունեցած ըլլային Ճէվատ պէյի մը, Ֆէրիդ Մուսթաֆա Րէմզի փաշայի մը, Իհսան Ֆիքրիի մը, Ասաֆ Էսսի մը, Ապտիւլ Գատիրի մը, եւ ուրիշ շատերու մտքին մէջ յիմարօրէն ստեղծուած Հայկական Կիլիկիոյ մը հարցին հետ: Չենք կարծեր, թէ Ատանայի մէջ «Եաշասըն Սուլթան Համիտ» եւ «Գահր օլսուն Մէշրութիյէթ» յանկերգով սկսուած, եւ Թուրք խուժանին կողմէն արձակուած ամէն մէկ գնդակի ընկերացող «Ա'լ սանա Հհիւրրիյէթ», «Ա'լ սանա Միւսավաթ», «Ա'լ սանա Ատալէթ» բացագանչութիւնները որ եւէ է առնչութիւն ունեցած ըլլային հայկական անկախութեան ցնորային գաղափարին հետ, բացագանչութիւններ որոնց մասին Իթթիհատ կը լռէ: Չենք կարծեր որ Սալօնիքէն Իհսան Ֆիքրիի արտասանած հակասահմանադրական եւ մոլեռանդայոյզ ճառը թելադրուած ըլլար Հայկական Կիլիկիոյ մը գաղափարէն: Ստոյգ է, որ Կիլիկիոյ Հայը անհատաբար զինուեցաւ եւ զինուիլ ուզեց, բոլոր սահմանադրասէր տարրերուն նման, երբ տեսաւ, թէ երկդիմի կառավարութիւնը կը քաջալերէր Թուրք խուժանին զինուիլը, երբ տեսաւ թ է Պոլսէն ղրկուած վառօդներ միայն Թուրք տարրին կը վաճառուէին, երբ տեսաւ, թէ մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք կը փոխադրուէր Կիլիկիոյ զօրանոցները, երբ թերթերէն կարդաց թէ Սուլթան Համիտ քանի մը հազար ոսկի նուէր կը ղրկէր Համիտիյէի զօրագունդերուն, երբ տեսաւ թէ Թուրք կուսակցականներու միջեւ գոյութիւն ունեցող կռիւներն ու անձնական հակառակութիւնները նպաստաւոր գետին մը կը պատրաստէին հակասահմանադրական պոռթկումի մը, երբ տեսաւ թէ Շէրիաթի ճիւաղ պաշտօնեաներ «Իթթիհատը Մուհամմէտիյէ»ի մը մոլորանքովը գինովցած ձեռք բերուած ազատութեան հանդէպ հակահարուած մը պատրաստելու կ'աշխատէին:

(Շար. 21)

Aline ARTINIAN,
son épouse.

Ariane ARTINIAN-VERTANESSIAN et Vincent GIOLITO,
Sandrine et Frédéric DUPONT-ARTINIAN,
Thierry et Corinne ARTINIAN,
ses enfants.

Arthur, Achille, Oscar, Matthis, Fleur-Lou, Philippine et Camille
ses petits enfants.

Léon et Patricia ARTINIAN,
Annie et Serge SIMONIAN,
Sonia et Armen OUZOUNIAN
ses frère, sœurs, beaux-frères et belle sœur.

Ses neveux et nièces, petits neveux et petites nièces,

Les Familles KHATANASSIAN, KALBIAN, BALDJIAN, RASTCLAN, SONENTZ-PAPAZIAN, TOTVANIAN, ANTREASSIAN

Et toute la Famille

ont le chagrin de vous faire part du décès de

Armand Vasken ARTINIAN

survenu le lundi 9 mars 2009.

La cérémonie religieuse aura lieu le lundi 16 mars à 10 heures en l'église apostolique arménienne St Jean-Baptiste 15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris suivie de l'inhumation au Cimetière de Maisons-Alfort.

En cas d'oubli, prière de faire part.

(Շար. Ա. էջէն)

ներոյի չահ ապահոված է, 555 պաշտօնագրկումի դիմած է, ինչ որ ընդհանուր վրդովում մը պատճառած է սկսելով աշխատանքի ենթանախարարէն: Տնօրէնութիւնը չուզեր պաշտօնազրկումի մասին խօսիլ, այլ կը յայտնէ միայն որ հանգստեան թոշակի դիմողները պիտի չփոխարինուին: Ընդվզումը այնքան մեծ է որ Իւ. էՄ. Փէ.Ն ալ իրար անցած է եւ ամէն կողմէ ճար մը կը փնտռուի: Տեսակցութիւններ ալ նախատեսուած են Թոթալի պատասխանատուներուն հետ: Միւս կողմէ, կառքի անիւներու Գոնթինանթալ ընկերութիւնն ալ կը փակէ Գլերուայի իր ճիւղը 2010ին, հակառակ անոր որ աշխատաւորները ընդունած էին 35ի տեղ 40 ժամ աշխատիլ եւ այսօր կը գտնեն որ խաբուած են:

ԹԻՊԷԹԻ ապստամբութեան 50ամեակին առթիւ Տալայ Լաման բառերը չծամծըմեց եւ Չինաստանը մեղադրեց այն ամբաստանութեամբ, որ Թիպէթը «աշխարհի վրայ դժոխք»ի վերածած է եւ տասնըեակ հազարաւոր Թիպէթցիներ սպանուած է: Անգամ մը եւս պահանջած է «նշանակալից ինքնավարութիւն մը»:

ՎՐԱՍՏԱՆ հրաժարած է Եւրոտեսիլի մասնակցելէ (Մայիսին, Մոսկուա) երբ իր ներկայացուցած երգը՝ «Ուի տռնք ուանք փութ ին» *(որ բառախաղով մը՝ Պուտինը չենք ուզեր կը նշանակէ) մերժուած է կազմակերպիչներուն կողմէ, այն պատճառաբանութեամբ որ կը ծաղրէ Ռուսաստանի վարչապետը:*

Տիկին Վարդուհի Պօղոսեան եւ զաւակները՝ Տանիէլ եւ Ռիշար ու իր աղջիկը՝ Սերինէ
ցաւով կը ծանուցանեն

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ-ԼՈՒԻԶ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 11ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Մարտ 13, ժամը 10.30ին Փոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ապա թաղումը տեղի կ'ունենայ Երկուշաբթի, Մարտ 16, ժամը 16ին Մոնփառնասի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat

Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne

Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand, **Espagnol**
Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

Le Vendredi 20 mars à 20h45

Le

Centre Culturel Saint-Mesrob

à Paris

recevra

GILBERT SINOUE

qui présentera son livre,

«EREVAN»

paru récemment
aux éditions Flammarion
avec
une préface de **Charles Aznavour**

Vente du livre et signature
Cocktail

10bis rue Thouin, 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Décines

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «Archag Djamalian» de Décines organise
Le Dimanche 22 mars à 12h
UN REPAS
DE LA MI-CAREME
à la Salle des Fêtes de Décines (rue Jean-Macé)
Prix du repas : 15 euros par adulte
10 euros par enfant.
Renseignement et réservations :
06.21.74.42.50 — 06.20.25.72.66
et 04.78.49.98.06 (le soir)

□

Section **«Araxe»**
de Lyon-Villeurbanne

Dans le but de garder nos traditions et pour assurer leurs transmissions
La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Lyon-Villeurbanne
vous convie
au Repas de MITCHINK (Mi-Carême)
le mercredi 18 mars à 12 heures
à la salle «Garbis Manoukian»
295 rue André Philip, 69003 Lyon
Réservez vos places dès maintenant en téléphonant :
— CBAF : 04 74 04 74 97
— MCAV : 04 78 26 28 10

□

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente

SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR

Mémoire arménienne
Texte et mise en scène:**Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

□

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

Informations artistiques

PORTE DE VERSAILLES
SALON DU LIVRE DE PARIS
Stand T 41
Mardi 17 mars de 15h à 18h
Hommage à Hrant DINK
par les éditions Fradet pour le livre
«ETRE ARMENIEN EN TURQUIE»

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, *26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում*
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10.30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.45ին,
Արեւագալ՝ ժամը 9.45ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11.45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17.30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17.30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17.30ին

CINE-CLUB

«Achkhar» / UCFAF

«Rouben Mamoulian»
Sous le parrainage de
Robert GUEDIGUIAN
réalisateur

Jeudi 19 mars
à 20 heures

Soirée
ARDAVAZT PELECHIAN
Réalisateur et documentaliste
Pour la première fois le Ciné-Club Rouben Mamoulian
présente trois de ses chefs-d'œuvre :
«LES HABITANTS»
1970 n.b. durée 8 mn
«LES SAISONS»
1972 n.b. durée 30 mn
«NOTRE SIECLE»
1982 n.b. durée 50 mn

Directeur des programmes :
Arto PEHLIVANIAN

P.A.F. : 5 euros — Réduit : 3 euros

UCFAF
6 Cité du Wauxhall — 75010 Paris
Métro : République

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 14-15
SAMEDI-DIMANCHE
14-15 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.162 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 84e ANNEE — N° 22.162

ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Լալկան երկինքի մը տակ, Մարտ 12ի առաւօտուն հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ ութերորդ թաղամասի Երեւանեան պարտէզին: Այդպէս կոչուած վայրը պարզապէս այն ծառուղին է որ Կոմիտասի կոթողէն սկիզբ առնելով կ'երկարի դէպի Ալմայի կամուրջը:

Մօտ 200 հոգի հաւաքուած էր անուանակոչումին վայրը ուր զետեղուած վրանի մը տակ խմբուած էին պաշտօնական դէմքերը. Փարիզի քաղաքապետը, ութերորդ թաղամասի քաղաքապետը, ենթանախարար Ա. Սանթինի, Հայաստանի արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան, Ֆրանսայի թեմին առաջնորդ Նորվան Արք. Զաքարեան, Հայաստանի Զուիցերիոյ դեսպանը՝ Շառլ Ազնաւուր, ԼՂՀ ներկայացուցիչը Հ. Գէորգեան: Ներկաներու մէջ էին ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու, կրօնական դասու, դպրոցներու, մամուլի ներկայացուցիչներ:

Զինուորական փողերախումբին հնչեցուցած ազգային փառերգներուն հետ Պ. Տըլանոյէ ծաղկեպսակ մը զետեղեց Ցեղասպանութեան կոթողին. յետոյ խօսք առնելով հրաւիրուեցաւ ութերորդ թաղամասի քաղաքապետ Ֆր. Լըպէլ. ան ուրախութիւն յայտնեց Փարիզի կեդրոնին մէջ Երեւանի անունը կրող վայր մը ունենալուն. ըսաւ թէ ան յաւելեալ ազդակ կ'ըլլայ Փարիզ - Երեւան կապերու ամրապնդումին, նաեւ յետագայ սերունդներու համար:

Իրմէ ետք ելոյթ ունեցաւ Փարիզի քաղաքապետը. յիշեցուց թէ Կոմիտասի արձանը կը խորհրդանշէր Ցեղասպանութեան բոլոր զոհերը. չեչտեց յիշելու արարքին կարեւորութիւնը, ըսելով թէ Ֆրանսա չէր մոռցած ո՛չ Մանուշեանը, ոչ Հ. Տինքը, ոչ ալ միւսները, որպէսզի ճշմարտութեան ամուր պատուանդանին վրայ հիմնուի բարեկամութեան յետագայ շրջանը: Անմիջապէս ալ աւելցուց. «Թուրքերը մեր թշնամին չեն, բայց ժխտողականութիւնը՝ այո՛»: Ան ալ հրճըւանք արտայայտեց որ Սէնի ափին պատառ մը Հայաստան տեղ կը գտնէր այդ պարտէզով:

Հայաստանի արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան անդրադարձաւ Երեւան-Փարիզ սերտ կապերուն, ըսաւ թէ հայկական անունով շատ փողոցներ, կոթողներ կան Ֆրանսայի տարածքին, բայց Ցեղասպանութեան կոթողին գտնուած վայրին Երեւան անուանակոչումը անցեալի մռայլ օրերու յիշեցումով, խորայատուկ է:

Յետոյ ինք, Պ. Տըլանոյէ եւ Ազնաւուր միասին քօղազերծեցին «Երեւանեան պարտէզ» արձանագրութեամբ ցուցատախտակը: Յաջորդեց Դպրոցասէրի երգչախումբին «Երեւան - Էրեբունի»ն, ձայնագրուած երաժշտութեան ընկերակցութեամբ: Ներկայ էր նաեւ Հ. Տինք վարժարանէն խմբակ մը, դպրոցին անունը կրող պաստառով մը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՄՆ

ՆԱՄԱԿ Պ. ՕՊԱՄԱՅԻ

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովէն Ն. Շիֆ, Ճ. Ռատանովիչ, Ֆ. Փալոն եւ Մ. Քըրք նամակ մը ղրկած են նախագահ Օպամայի: Անոնք գոհունակութիւն յայտնած են Հայկական ցեղասպանութեան ճշմարտութիւնը հաստատելու եւ դատապարտելու անոր անցեալի ընթացքին եւ հրաւիրած զինք որ նոյն հաստատումով հանդէս գայ յառաջիկայ Ապրիլ 24ին:

Երեսփոխանները ԱՄՆ-ու պարտականութենէն խուսափում նկատած են տասնամեակներէ ի վեր 1915ի եղեռնութեան քօղարկումը, քաղաքական դէմքերու այդ նպատակով ճապկումները: Ցոյց յայտնած են որ Պ. Օպամա պատմութեան դէպքերուն որպէս քաջածանօթ դէմք որ տէր է բարոյական խիղճախութեան ալ, վերջապէս կը սրբագրէ իր նախորդներուն այդ թերացումը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Թուրքիոյ ժողովրդական դաստիարակութեան ազգայնամոլ աւանդութեան անսպառ դրամագլուխներէն են քաղաքներու "թշնամիէն ազատագրում"ի տօնակատարութիւնները: Իզմիրի մէջ կը նշուի Յունեւրու 1922ին ծով թափուիլը, Կարսի մէջ Հայ եւ Ռուսերու զգետնումն ու վտարումը, եւլն.: Վերջին տարիներուն այդ տօնակատարութիւններու յայտագրին մէջ փոփոխութիւն մը բերուեցաւ. ազատագրումի ամէն անգամ կրկնուող խորհրդանշական ներկայացումէն զեղչուեցան սուինններով "թշնամի"ն զգետնելու տեսարանները: Ատիկա պէտք էր ընկալել որպէս Թուրքիոյ քաղաքակրթութեան աստիճանաչափի բարձրացումը: Մանաւանդ որ այս շատ կարեւոր բարեշրջումը թափ ու թմբուկով ամէն անգամ կը ծանուցուի թուրք մամուլին մէջ:

Մարտ 12ին, ազատագրումի բեմադրութիւնը կրկնելու կարգը Էրզրումին հասած է: Դասական ներկայացումին առընչուած նորութիւնը եղած է 20 երկրէ մարզիկներու դրօշակներով տողանցք մը: Անոնք հոն մասնակցած են չմշկելու միջազգային ախոյեանութեան մը:

Հանդիսութեան պաշտօնական մասին բարձրաստիճան զինուորականներ, քաղաքական դէմքեր ճառեր արտասանած են, ոգեկոչած ազատագրումին զոհ Թուրքերը: Ոգեկոչումը առիթ եղած է նաեւ հետեւեալներուն նման արտայայտութիւններու. "Այսօր Հայերու կարծեցեալ ցեղասպանութեան մասին խօսողներ պէտք է շատ լաւ գիտնան թէ այս հողին ամէն մէկ թիզին վրայ հայ հրոսակներու ոճիրներուն հետքերը կան: Այս վայրէն անգամ մը եւս կը ձայնենք ամբողջ աշխարհին. մենք այս հողերը դրոշմած ենք մեր արիւնով ու կեանքերով: Դրոշմած ենք մեր գործերով ու վաստակով": Յետոյ ներկայացուած են հայ հրոսակներու կատարած կոտորածները:

Ու այս բոլորը բարի բարի ունկնդրած ու դիտած են 20 երկրի մարզիկներուն հետ հայաստանցի չմշկողներն ալ, իրենց դրօշներով մասնակցելով նաեւ Էրզրումի ազատագրումի օրուան տողանցքին: Ատիկա ընելով բարենիշ մը շնորհելով ալ Թուրքիոյ որ ծափեր կ'ակընկալէ նման օրով հայ մարզիկներ հիւրասիրելու լայնախոհութեան համար:

Հաւանօրէն կը գտնուին ծափահարողներ: Իսկ արժանապատուութիւն կոչուած ապրանքին ազգային տեսակը արդեօք երեւանեան շուկաները ե՞րբ մուտք կը գործէ...

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՆԱԽԱԳԱՀ

ԱԺՄ-եան ղեկավար Վ. Մանուկեան, Մարտ 12ին, Հանրային խորհուրդի առաջին նիստին որ գումարուած է նախագահ Ս. Սարգսեանի ու նշանակուած 12 անդամներու մասնակցութեամբ, առժամեայ նախագահ դարձած է: Նիստէն ետք ան ըսած է թէ երկրին քաղաքական ներկայի կացութեան մէջ հանրութեան եւ իշխանութեան կապերը նոյն խորհուրդին միջոցով կրնան շատ մեծ նշանակութիւն ունենալ:

Ինչպէս գրեցինք, խորհուրդին կազմը կը լրանայ 24 անդամներով. կը ձեւաւորուին 12 մնայուն յանձնաժողովներ որոնք կը զբաղին տնտեսական, ընկերային, բնապահպանական, քաղաքական եւ այլ խնդիրներով:

* * *

ԵՐԿՐԷՆ ԵԼՔԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԸ

Կառավարութեան Մարտ 12ի նիստին որոշուած է երկրէն օդային ճամբով ելքի պետական տուրքը ներառեալ օդանաւի տոմսակին փոխարժէքին մէջ: Առ այդ, քաղաքացիական թռիչքներու գլխաւոր վարչութեան յանձնարարուած է տասը օրուան ընթացքին օրէնքին պահանջած փոփոխութիւնները կատարել:

Նախապէս նոյն տուրքը կը վճարուէր օդակայանը, օդանաւ մտնելէ առաջ:

ԲԱՔՈՒ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՅՑԸ

Ռուսաստանի արտաքին գործերու նախարար Ս. Լաւրով Բաքու գացած է, հանդիպում ունեցած իր պաշտօնակից Է. Մամէդեարովի հետ: Հետեւած մամուլի ասուլիսին պատասխանելով լրագրողներու Ղարաբաղի վերաբերող հարցումներուն, ըսած է թէ Մոսկուայի եւ Անգարայի միջեւ այդ հակամարտութեան կարգաւորման շուրջ բանակցութիւններ կը տարուին: Աւելցուցած է թէ այդ բանակցութիւնները Մինսկի խումբին երեք նախագահներուն ջանքերը շըրջանցող ունին եւ անոնց հակասող, կամ զուգահեռ բնոյթով քննարկումներ չեն կատարուիր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼԺԻԱ, ԼԻԽԹԸՆՇԹԱՅՆ ԵՒ ԱՆՏՈՌԱ եւրոպական, մանաւանդ ֆրանքեւգերմանական ճնշումին տակ որոշեցին վերջ տալ դրամատնական գաղտնապահութեան: Դեռ կը դիմադրեն ուրիշ երեք երկիրներ՝ Զուիցերիա, Լիւքսանպուրկ եւ Աւստրիա, բայց անոնք ալ կրնան տեղի տալ մինչեւ Ապրիլ 2 (Եւրոպական վեհաժողով):

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ 52ի դէմ 528 ձայնով ընդունած է Թուրքիոյ տեղեկագիրը: Հոն որպէս քննադատելի գըլխաւոր կէտեր տեղ գտած են մամուլի եւ արտայայտութեան ազատութիւններու սահմանափակումը, ժողովրդավար, բարօր, արդիական ընկերութեան մը տանող բարեփոխումներուն դանդաղեցումի երեւոյթը: Դրական կողմը դրական կը նըկատէ ՓՔՔ-ի տրուած «ահարեկիչ» որակումը, «Հայկական ցեղասպանութիւն» բացատրութեան շրջանցումը եւ Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան որոշ մարզերուն մէջ առնուած քայլերու գրուատումը:

ԴԱՐՈՒՍ մեծագոյն առաւ-փախաւը՝ Պեռնար Մատոֆ ձերբակալուեցաւ Մարտ 12ին երբ կը դատուէր Նիւ Եորքի մէջ: Խոստովանեցաւ որ «կ'ամչնայ», առանց ամէն խարդախութիւն նկարագրելու: 11 ամբաստանութիւն կայ իրեն դէմ եւ կրնայ մինչեւ 150 տարուան բանտարկութեան դատապարտուիլ: Պատիժը պիտի հռչակուի Յունիս 16ին: Կը մնայ «գտնել» կորսուած միլիառաւոր տոլարները: Ամերիկեան պատմութեան մեծագոյն առաւ-փախաւը դատավարութեան առաջին գիշերն իսկ բանտը անցուց: Ընդունելով որ յանցաւոր է, Մատոֆ կը խուսափի դատավարութենէ մը, որ պիտի յայտնաբերէր իր կողոպուտը, որ 65 միլիառ տոլարի կը հասնի:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐՈՒՆ ուղղուած նամակով մը, Պապը կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ չորս աւանդապաշտ եպիսկոպոսներու բանադրանքը վերցուցած է եւ ինչպէս ապրած է անկէ ծնած տագնապը: Կ'ընդունի որ բանադրանքներու ջնջումը կաթողիկէ եկեղեցւոյ ներսը եւ դուրսը երկար ատեն է չտեսնուած բուռն վէճի մը ծնունդ տուած է եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր «հրեայ բարեկամներ»ուն, որոնք օժանդակած են վերջ տալու թիւրիմացութիւններուն եւ վերահաստատելու բարեկամութեան եւ վստահութեան մթնոլորտ մը: Միւս կողմէ, Մարտ 12ին, Պապը Իսրայէլի մեծ ռաբունութեան պատուիրակութիւնը ընդունած է եւ պատուիրակութեան ղեկավարը յայտարարած է որ «հանդիպումը կը նշէր տագնապին վախճանը»:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՕՍԷԹԻՈՅ կառավարութիւնը որոշած է 99 տարուան համար հողամասեր տրամադրել Ռուսաստանի, որպէսզի զինուորական խարիսխներ հաստատէ: Մոսկուա անցեալ Սեպտեմբերին գործակցութեան եւ օժանդակութեան փոխադարձ համաձայնագրեր ստորագրած էր Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ հետ, այն կարճատեւ հակամարտութենէն ետք, որու ընթացքին Թիֆլիս փորձած էր վերագրաւել Հարաւային Օսէթիան:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՏԱՐՖՈՒՐԻ մէջ «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու երեք անդամներ (մէկ Ֆրանսացի, մէկ Գանատացի եւ մէկ Իտալացի) առեւանգուած են Մարտ 12ին: Շրջանին մէջ կը ճակատին կառավարական քաղաքազօրքերը և շուրջ տասնեակ մը ըմբոստներու խմբակներ:

ՍԵՒԱՆԻ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՈՒ ԲԱԶՄԱՏԵՍԱԿ ՀԱՐՑԵՐԸ

Հայաստանեան լուրերու մէջ տեղ կը գտնէ պարբերաբար Սեւանի ջուրի մակարդակին վերաբերող տուեալ մը: Վերջին տարիներուն այդ մակարդակը միշտ կը բարձրանայ, որոշ գոհունակութիւն պատճառելով: Սակայն, ի՞նչ աստիճանի հիմնաւոր է գոհունակութիւնը, երբ լիճին միակ հարցը ջուրի մակարդակին առնչուածը չէ:

2008ի վերջաւորութեան յանձնաժողով մը ստեղծուեցաւ նախագահ Ս. Սարգսեանի մէկ հրամանագրով: Անոր պարտականութիւն տրուած է ուսումնասիրելու եւ ընդգրկուն լուծումներ ներկայացնելու, որպէսզի Սեւանը միանգամընդմիշտ դադրի Հայաստանի գլուխը ցաւցնելէ:

Յանձնաժողովին նախագահն է Վլ. Մովսիսեան: Ան պատասխանելով Արա Մարտիրոսեանի («Ազգ», Փետր. 20) հարցումներուն, կը խօսի ըլլալիքներուն, հետապնդուած նպատակներուն, անոնց կապուած «ի՞նչպէս»ներու մասին:

Փետրուար 13ին Սեւանի յանձնախումբը առաջին նիստ մը գումարած է: Անոր ընթացքին հաստատուած է աշխատանքի ծրագիրը: Ան բաղկացած է 4 մասէ որոնք 16 ենթաբաժին ունին: 4 մասերը կը վերաբերին լիճին առնչուած հիմնական խնդիրներու խումբերուն. առաջինը լիճի մակարդակին բարձրացումն է, երկրորդը ջուրին մաքրութեան ապահովումը, երրորդը լիճին կենսոլորտին — ձուկի պաշարներ, կենդանական եւ բուսական աշխարհներ — առողջացումը, պահպանումը եւ վերարտադրութիւնը ,եւ չորրորդը՝ ափերու մաքրութիւնը, այդ գօտիին քաղաքաշինութեան նոր միջոցներու իրականացումը:

Յանձնախումբին աշխատանքի խումբերուն մէջ ընդգրկուած են երեսփոխաններ, փոխնախարարներ, գիտնականներ, հանրային կազմակերպութիւններու, Գեղարքունիքի մարզպետարանի, Սեւանի ազգային գօտիի ներկայացուցիչներ:

Վլ. Մովսիսեան լիճին առնչուած լուծումի կարօտ խնդիրներուն գլխաւորները կը նկատէ ջուրի մակարդակին բարձրացումը եւ Արփա—Սեւան ջրատարին թէքնիք վիճակին կարգաւորումը: Այդ կարգաւորումին համար նախնական հաշիւներով՝ շուրջ 12 միլիառ դրամի պէտք կայ որուն 3.5 միլիառը որպէս վարկ պիտի տրամադրէ Ասիու Տալիի զարգացման հիմնադրամը: Ջրատարը վնասուած հատուածներ ունի որոնք անհրաժեշտաբար պէտք է նորոգուին: Այդ կացութեան պատճառով ալ պակսած է Սեւան փոխադրուող ջուրի քանակը: Ջրատարին առաւել վնասուած մասերուն համար կայ փլուզումի սպառնալիքն ալ. իսկ նման պարագայի մը ամբողջովին անկարելի կ'ըլլայ ջուրի փոխադրութիւնը:

Ջուրի մակարդակի բարձրացման կապուած է մաքրումի կայաններուն խնդիրը: Վլ. Մովսիսեան կը շեշտէ թէ եթէ լիճին մակարդակը մաքուր ջուրով չբարձրանայ, այդ գործողութիւնը անիմաստ կը դառնայ: Միայն ոռոգումի ջուր ամբարուած կ'ըլլայ, ինչ որ Սեւանի կարեւորութիւնը կը նուազեցնէ: Մինչդեռ Սեւանը շրջանի անոյշ ջուրի կարեւորագոյն պաշարներէն մէկն է: Այդ հանգամանքով ապագային կրնայ շրջանին ըմպելի ջուր տրամադրել:

Այս տարի կը սկսի կիրարկուիլ մաքրումի 15 միլիոն եւրոյի ծրագիր մը: Գումարը տուած է Վերակառուցման եւ զարգացման եւրոպական դրամատունը: 2009ի ընթացքին կը նորոգուին Վարդենիսի, Ջերմուկի, Սեւանի, Գաւառի ու Մարտունիի կոյուղիները եւ մաքրումի երեք կայան կը կառուցուի:

Երբ Սեւան ըսուի, շատ շատերու համար ջուրի մակարդակէն, այդ ջուրին մաքրութենէն շատ առաջ միտքը եկողը կ'ըլլայ ձուկը: «Ձկան պաշարների առումով վիճակն աղէտալի է» կ'ըսէ Վլ. Մովսիսեան: Կ'աւելցնէ թէ փոքր Սեւանի մէջ արդէն ընդհանուր առմամբ սիգ չկայ, մեծին մէջ շատ փոքր քանակութիւն մը մնացած է: Սիգի պաշարները 50 անգամ պակսած են: Եւ որպէսզի այդ կացութիւնը դարմանել կարելի ըլլայ, առնուազն 2–3 տարի պէտք է ձկնորսութիւնը ընդմիջուի: Այդ ձեւով միայն ձուկի պաշարները կը նորոգուին եւ ձուկերու բնական վերարտադրութիւնը կը սկսի: Ձուկի պաշարները եթէ չնորոգուին, լիճին մաքրութեան խնդիրն ալ կը դժուարանայ: Ձուկերը օժտուած են ջուրին օրկանական նիւթերը իւրացնելու յատկութեամբ:

Այս տեղեկութիւններէն ետք Ա. Մարտիրոսեան սեղան կը բերէ ջուրի բարձրացումին կապուած այլ խնդիր մը: Նախատեսուած է որ ատոր հետեւանք, ներկայի անտառածածկ տարածքներ ջրամոյն պիտի ըլլան: Ի՞նչպէս պիտի լուծուի այդ խնդիրը:

Պետական պիւտճէէն 10 միլիոն դրամ յատկացուած է, որպէսզի լըճափնեայ այդ գօտիին քարտէսը պատրաստուի, հոն եղածները հաշուառուին: Մօտաւորապէս 3600 հեկտար կը կազմէ այդ գօտին:

Լիճին մակարդակը վեց մեթր բարձրացնելու եւ 1903.5 մեթրի հասցնելու որոշումը կառավարութիւնը տուած է 2008 Դեկտեմբերին: Այդքանը պայման է որպէսզի մաքուր ջուր ապահովուի, վերահաստատուի բնապահական հաւասարակշռութիւնը, Հայաստան 8 միլիառ խոր. մեթր յաւելեալ ըմպելի ջուր ունենայ: Ջուրի այդ պաշարը ի հարկին կարելի կ'ըլլայ նաեւ որպէս ուժանիւթի աղբիւր օգտագործել: Ութ միլիառ խոր. մեթրին իմաստը աւելի լաւ կ'ըմբռնուի երբ նկատի առնուի որ երկրին բոլոր ջրամբարներուն մէջ տարեկան մօտ մէկ միլիառ խոր. մեթր ջուր կը հաւաքուի:

Լճափնեայ գօտիին մէջ մօտ 1690 ըստ կամս շինուած կառոյց կայ: 650ը «ինքնակամ զբաղեցրած հողերի վրայ» են: Յանձնախումբը անհրաժեշտ կը նկատէ այդ անշարժ կալուածներուն օրինականն ու ապօրինին զատ-զատ հաշուառել, խնդիրներուն լուծումի ձեւեր մշակել:

Կարդալէ ետք Վլ. Մովսիսեանի հարցազրոյցը, դժուար չէ ապահովութիւնը ունենալ թէ Սեւանը ճիշդ ձեռքերու մէջ է: Բայց անկէ մինչեւ որ հարկաւորը իրականանայ... արդէն ինք ալ կ'ըսէ. «Մենք դեռեւս երկար ու բարդ ճանապարհի սկզբնամասում ենք»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ԿՈՉՆԱԿ»Ը ՆԱՒՈՒՆ ՎՐԱՅ ԷՐ

Մարտ 7, Շաբաթ, Սէնի Վիլէթի աւազանին մէջ խարսխած «Անաքօ» նաւուն վրայ հայ ժողովրդական երաժշտութեան իւրայատուկ երեկոյթ մը կազմակերպուած էր: Իւրայատուկը կապ ունէր յատկապէս վայրին հետ: Ելոյթ ունենալու հրաւիրուած «Կոչնակ» խումբը շատ ծանօթ է Փարիզի հայութեան, բայց նաւու մը մէջ կազմակերպուած երեկոյթը աննախընթաց էր:

Անաքոյի ընդերքին հարիւր հոգինոց «սրահ»ը բերնէ բերան լեցուած էր հետաքրքիրներու բազմութեամբ, որ ապահովաբար կ'ուզէր տեսնել թէ ի՛նչպէս կ'ըլլայ «Կոչնակ»ի երեկոյթ մը նաւուն վրայ: Եւ պէտք է անմիջապէս ըսել թէ շատ լաւ եղաւ:

«Կոչնակ»ի խումբը՝ Վիրժինի Քերովբեան (երգ), Անոյշ Տօնապետեան (քամանչա), Ռուբէն Յարութիւնեան (թառ եւ երգ), Արամ Քերովբեան (քանոն եւ երգ), Վահան Քերովբեան (դափ) Մուշի, Վասպուրականի, Բալուի, Շիրակի, Կարինի շրջանի հարսնիքի, պանդուխտի, սիրային երգերու շուրջ մէկ ժամուան ծրագիր մը պատրաստած էր: Ատոր հետ, երգերուն բառերուն ֆրանսերէն թարգմանութիւններով յայտագիր մըն ալ:

Նաւուն վարչական կազմի նախագահ Սարվէն Ալթունեան ողջունեց ներկաները, շեշտելով թէ Անաքոյի վրայ հայկական առաջին ձեռնարկն էր, պիտի յաջորդէին ուրիշներ: Ըսաւ նաեւ թէ կիրարկելի յայտագիրները յատկացուած կ'ըլլային փոքրամասնութիւն կազմող եւ ըսպառնալիքի ենթակայ նկատուած ժողովուրդներու մշակոյթին:

Հարսանեկան երգերը առնուած էին Արմենուհի Գեւոնեանի, Հայրիկ Մուրատեանի եւ Միհրան Թումաճեանի հաւաքածոներէն: Յաջորդեցին Կոմիտասի «Կռունկ»ը, յետոյ Արշակ Պուլթեանի հաւաքածոներէն «Բարակ ճամբէն մոլոր եմ»ը եւ «Թամզարա»ն: Վիրժինի Քերովբեանի, Արամ Քերովբեանի ու Ռուբէն Յարութիւնեանի երգերով, խումբին նուագով երգէ երգ խանդավառութիւնը մեծցաւ ու ներկաներն ալ սկսան մասնակցիլ երգերուն: Նաւը ունի շատ լաւ ձայնականութիւն: Բնական է որ այդ պայմաններուն մէջ ոչ ոք յայտագրին ցանկով պիտի բաւականանար: Ժողովրդական երգերը շարունակուեցան, աւելցնելով խանդավառութիւնը: Յետոյ հասաւ բաժակի պահը: Մէկէ աւելի պատճառ կար բաժակ բարձրացնելու: Նախ պէտք էր խմել Անաքոյի կենացը, յետոյ արուեստագէտներուն: Ու ներկաներէն ոչ ոք, ո՛չ մեծը, ո՛չ պզտիկը, յատուկ խրախոյսի պէտք ունեցան տոկա ընելու համար:

Եւ այն ժամուն երբ սովորաբար նման երեկոյթի մը մասնակիցները կը բռնեն տունդարձի ճամբան, սկսաւ հայկական պարերու յեղաստեղծ արարը: Քանի մը վայրկեանի մէջ վերցուեցան բեմը, աթոռները եւ բացուեցաւ աղուոր պարահարթակ մը: Ատկէ ետք, ո՞վ կրնար կեցնել երիտասարդներն ու նուազ երիտասարդները:

Անաքոյի հայկական յաջորդ ձեռնարկը Ապրիլ 15ին է: Անահիտ Սարգիսեան իր իշուկին հետ կու գայ պատմելու. «Ինչ կայ չկայ իշուկիս վրայ»: Բոլորը հրաւիրուած են. պզտիկները, միջինները, մեծերը, աւելի մեծերը: Ժամը 15ին: Չմոռնալ, որ նաւը խարսխած է Վիլէթի աւազանին մէջ, Սէնի գետափին թիւ 61ին դէմ (19րդ թաղամաս, մեթրօ Ռիքէ, Սթալինկրատ կամ Ժօրէս):

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ

Միջազգային տնտեսական ճգնաժամը Եւրոպան պիտի կարենա՞յ դիմագրաւել, կացութեան տէր մնալով: Շատեր կ'ուղղեն այս հարցումը: Անոր պատասխանը կախում ունի երկու ազդակէ. առաջինը ճգնաժամն է, երկրորդը՝ եւրոպացիները: Եթէ նկատի առնուի քաղաքական գլխաւոր ղեկավարներու մասնակցութեամբ գումարուած վեհաժողովներուն թիւը, դժուար չէ եզրակացնել թէ Եւրոպական միութիւնը դժուար շրջան մը կ'ապրի: Թէ՛ ներքին, թէ՛ արտաքին ճակատի վրայ: Ներքինը կը պարտադրէ անվթար պահել կապերը, որպէսզի կարելի ըլլայ հասարակաց շահերու ուղղութեամբ շարժիլ: Բաւական դժուար է տոկա ընել քաղաքականապէս անստոյգ պայմաններու մէջ, որոնց վրայ կ'աւելնան տնտեսական, դրամական հարցեր:

Վեհաժողովներուն նպատակն է տեսնել թէ միութիւնը որ 27 անդամ ունի, կրնա՞յ իր ուժերը միացնել լաւագոյն օրերու եւ վատթարագոյն կացութիւններու մէջ, հաւասարապէս: Տեսնել նաեւ թէ դրամական եւ տնտեսական միջազգային շուկաներուն համար նոր կանոններ որոշելու գործին վրայ մնայուն ազդեցութիւն բանեցնելու կարող կ'ըլլա՞յ:

Սպասումները մեծ են: Համաշխարհային բեմին վրայ Եւրոպայի կեցուածքը կը տարուբերի միջազգային իր յաւակնութիւններուն եւ ներքին խղճալիութեան միջեւ:

2008ի աշնան երբ տակաւին տագնապը նոր կը յայտնուէր ու աշխարհ կը սպասէր հետեւանքներուն, Եւրոպական միութիւնը գիտցաւ պահը օգտագործել: Քաջաբար հակադրուեցաւ Ամերիկացիներուն որոնք դրամական վերիվայրումներով տկարացած էին. սեղանի շուրջ հաւաքեց տնտեսապէս հզօր 20 պետութիւնները, դրամական աշխարհին արագօրէն նոր կանոններ մշակելու համար: Ատիկա հոմանիշ էր թապուի մը խորտակումին: Մինչ այդ ընդունուած էր որ միջազգային դրամական շուկաներու կանոնները ԱՄՆ-ու կողմէ առաջարկուին: Դրամական տագնապին օրակարգով Ուաշինկթընի վեհաժողովին պիտի յաջորդէ երկրորդ մը, Ապրիլ 2ին, Լոնտոնի մէջ: Եւ եւրոպացիները եթէ կ'ուզեն խաղավարի դիրքով ներկայանալ, պարտին յստակ գաղափարներ արտայայտել:

Այսուհանդերձ, Եւրոպան փոխանակ այդ գաղափարները մշակելու, աւելի զբաղած կը թուի ինք իրմով: Ֆինները եւ Պելժերը կը գանգատին որ մեծ երկիրները իրենց կարեւորութիւն չեն տար. իսկ Սլովէնները եւ Էստոնացիները միջոց մը կը գտնեն իրենց եւ իրենց ա-

բեւեռեան դրացիներուն միջեւ որոնք յետընթացութեան մէջ մխրճուած են, տագնապին պատճառով: Իսկ նոր անդամները, ինչպէս Հունգարիան, որոնք իրենց անդամակցութեան հնգամեակը կը նշեն, պէտք է գիտակցին թէ միութեան մաս կազմել ինքնաբերաբար վարդագոյն վաղորդայններ ունենալու երաշխիք չէ: Այդ առումով երկաթեայ վարագոյրին անհետացումէն 20 տարի ետք, վարժընթացի ցաւալի հոլովոյթ մը կը սկսի նախկին խորհրդային կարգ մը երկիրներու համար:

Այսուհանդերձ, Արեւելք–Արեւմուտք տարբերութիւնները միութեան միասնականութեան մասին մտահոգ ըլլալու յատուկ պատճառ չեն: Եւրոպացիները գործնական կեցուածքով ապահովութեան եւ զօրակցութեան իրենց խոստումը նորոգեցին արդէն, երբ Հունգարիա ու Լատվիա քանի՛ մը շաբաթ առաջ իրենց ապագային անձկութիւնը ունէին: Թէ՛ դրամական միջազգային հիմնարկը միջամտեց, թէ միութիւնը, յատկացումներով կանխելով այս պետութիւններուն սնանկացումը:

Միւս կողմէ, կան ներքին բախումի վիճակներ ուր մեծ պետութիւնները երբեմն իրենց պատասխանատուութեան վայել գիտակցութիւն չեն ցուցաբերեր: Օրինակ, Ֆրանսական ինքնաշարժի ճարտարարուեստին մասին նախագահ Սարքոզիի հեռատեսիլի ելոյթը անդամ երկիրներու զայրոյթ պատճառեց: Գերմանիոյ վարչապետին վիճակեցաւ անդարմանելին կանխելու գործը: Ա. Մերքել որոշեց 27երը ժողովի մը կանչել, չէզոքացնելու համար իր ղեկավարութեամբ տնտեսական տեսակ մը կառավարութիւն կազմելու Ն. Սարքոզիի պահանջը:

Որոշ է որ համաշխարհային տագնապը փոփոխութեան ենթարկած է Եւրոպան: Բայց ոչ այն չափով որ ան գլուխ անցնի միջազգային հանրութեան: Եւրոպան կը յաջողի եթէ լուծէ տնտեսական իր խնդիրները եւ որոշ կարգապահութեան ենթարկէ իր քաղաքական դասը:

ՔԱՂՀԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՆՈՐ ՍԻՍԻ (Պէյրութ) Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, Փետրուար 7ին, եկեղեցւոյ մէջ, տեղի ունեցած է հոգեւոր համերգ մը կատարողութեամբ «Առաքելոց» արական երգչախումբին, ղեկավարութեամբ Գրիգոր սրկ. Ալլողեանի եւ երգեհոնի ընկերակցութեամբ Ցամիկ Գասպարեանի: Յայտագրի ընթացքին «Առաքելոց» երգչախումբը մեկնաբանած է հոգեւոր երգերու եւ շարականներու փունջ մը: Աւարտին խօսք առած է Գեղամ եպիսկ. Խաչերեան, որ շեշտած է թէ հոգեւոր պահը խօսքի պէտք չունի, որովհետեւ երբ հոգեւոր պահը ճիշդ ձեւով կատարուի, արդէն իսկ ըսելիքը ըսած կ'ըլլայ եւ իր դերը կատարած:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայ կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ — Ս. Եղիա աթոռանիստ եկեղեցւոյ կառուցման ոսկեայ յոբելեանին առիթով, Փետրուար 8ին, նոյն եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած է յոբելենական համերգ մը կատարողութեամբ «Կըռունկ» երգչախումբին, ղեկավարութեամբ տոքթ. Երուանդ Թորիկեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Թամար Գասապեանի: «Կըռունկ» երգչախումբը հիմնուած է 1992ին, նախաձեռնութեամբ Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. պատրիարքին, 1997–1999 թուականներուն Մանուէլ եպիսկ. Պաթաքեան վերահսկած է երգչախումբի գործունէութեան, իսկ 2000էն ի վեր Ներսէս Պետրոս ԺԹ. պատրիարքը սկըսած է հովանաւորել երգչախումբի գործունէութիւնը: Քայլերգներու ունկնդրութենէն ետք, բարի գալուստ մաղթած է եկեղեցւոյ ժողովրդապետ Եղիա վրդ. Եղիայեան: Ան նկատել տուած է, որ ինչպէս հիմնադիրները եկեղեցին պահպանած եւ յանձնած են իրենց յաջորդներուն, իրենք ալ իրենց կարգին եկեղեցին պիտի յանձնեն յաջորդ սերունդներուն: Ապա, երգչախումբը իր 28 անդամներով կատարած է հայերէն, արաբերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, ռուսերէն, ուկրաներէն եւ սպաներէն երգերու փունջ մը: Փակումը կատարած է Ներսէս Պետրոս ԺԹ. կաթողիկոս պատրիարքը:

* * *

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ Ս. Վարդանանց Դպրաց Դասու երգչախումբի հիմնարկութեան 100ամեակը տօնուած է Փետրուար 22ին, կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Պատարագած է Թաթուլ Ծ. վրդ. Անուշեան, ապա քարոզած է Շահան արք. Սվաճեան: Եկեղեցական արարողութենէն ետք, հարիւրամեակի վայել հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Շիրինօղլու սրահին մէջ: Օրուան հանդիսավարը եղած է Մարիամ Տրամէրեան, որ ներկայացուցած է եկեղեցւոյ եւ Դպրաց Դասու պատմութեան մասին տըւեալներ: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, ելոյթ ունեցած է տնօրէն խորհուրդի ատենապետ Սեդրակ Տավուտհան: Յուշանուէրներու յանձնումէն ետք, խօսք առած է Մարմարայի խմբագրապետ՝ Ռ. Հատտէճեան, որ վերլուծած է արուեստներու էութիւնը, շեշտելով թէ իր կարծիքով ամէնէն դժուարն ու զարմանալին երաժշտութիւնն է: Հանդէսի աւարտին խօսք առած է Թաթուլ Ծ. վարդապետ, շնորհակալութիւն յայտնելով այն ծնողներուն որոնք «անունդ կ'ապահովեն երգչախումբին»: Հուսկ բանքը արտասանած է Շահան արքեպիսկոպոս:

* * *

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Փետրուար 20ին, տեղի ունեցած է Փետրուարեան ապստամբութեան եւ Արցախի շարժման տարեդարձներու տօնակատարութիւնը: Բացման խօսքը արտասանած է ՀՅԴ ԳԵՄ-ի «Սիմոն Զաւարեան» մասնաճիւղի ատենապետ՝ Ռուբէն Ճանպազեան, որ հակիրճ պատմականը ըրած է երկու ոգորումներուն, որոնք ազգային անկիւնադարձ մը հանդիսացած են հայրենիքի եւ ըսփիւռքի հայութեան կեանքին մէջ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, ապա, խօսք առած է օրուան բանախօսը՝ Էլիզ Շարապխանեան, որմէ ետք ցուցադրուած է տեսերիզ մը, որ կը նկարագրէր Թորոնթոյի պատանիներուն եւ երիտասարդներուն այցելութիւնը Հայաստան: Հետեւած է խրախճանքի բաժինը երգերով եւ պարերով:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի սրահին մէջ, Փետրուար 22ին, տեղի ունեցած է Հայ սկաուտի օրը, կազմակերպութեամբ ՀՄԸՄ-ի Լիբանանի Շրջանային վարչութեան խորհուրդին եւ խմբապետական կազմին: ՀՄԸՄ-ի շեփորախումբին նուագակցութեամբ եւ փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, կազմակերպիչներու անունով խօսք առած է ՀՄԸՄ-ի Լիբանանի Շրջանային վարչութեան խմբապետ՝ Յակոբ Զըպլաքեան, որ նշած է թէ Հայ Սկաուտի օրը մարդկային հայկական եւ իսկական արժէքներուն կառչելու օրն է: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, հանդիսութեան աւարտին սրտի իր խօսքը փոխանցած է Թեմին առաջնորդը՝ Գեղամ եպիսկ. Խաչերեան եւ շեշտած թէ ՀՄԸՄ-ը մեր ժողովուրդին կեանքին մէջ, ամէն օր եւ ամէն տեղ ներկայ ըլլալու գրաւականին դէմ յանդիման կը գտնուի, եւ այս օրը ՀՄԸՄ-ի ճամբով լաւատեսութեամբ ապրելու օրն է, հայ սկաուտին օրն է:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

— Իսկ ահա այս շշից դեղ են պատրաստում այն դեղատոմսերի համար, որոնց ձեռագիրն անընթեռնելի է,— ասում է հին դեղագործը նոր աշխատողին:

☆ ★ ☆

Երեք ժամ ուշացող գնացքում ուղեկցողը տոմսերն է ստուգում:

— Ես ձեզ ոչ մի տոմս էլ ցույց չեմ տայ: Ըստ չուացուցակի՝ ես արդէն տանն եմ եւ բազմոցին քնած,— ասում է զայրացած ուղեւորներից մէկը:

— ԱՏԱՆԱ 100 —

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Կիլիկիոյ Հայը թէպէտ զինուեցաւ, սակայն մէկ կողմէն Սահմանադրութեան վրայ չափազանց վստահ, միւս կողմէն աղքատ եւ անօթի ըլլալուն համար նիհարօրէն զինուեցաւ, որովհետեւ ան տարիներէ ի վեր արիւնոտ փորձառութիւնը ունէր, թէ քաղաքային ներքին որ եւ է շփոթութեան մը պահուն, ինչ որ ալ ըլլար անոր հանգամանքն ու բնոյթը, խուժանական բարբարոսութեան առջեւ նետուելիք առաջին ողջակէզը Հայերը պիտի ըլլային:

Ատանայի ջարդին կազմակերպիչները ոճիրին պատասխանատուութիւնը չբաւականանալով ծանրացնել ամբողջ հայութեան վրայ, կը ջանան՝ մեզի հաղորդըւած անուղղակի լուրերէ դատելով, երեւակայական ապստամբութեան անձնական պատասխանատուներ ալ ստեղծել, և այդ պատասխանատուները կը փնտռուին Հնչակեան եւ Դաշնակցական կուսակցութեանց շարքերուն, նմանապէս իմ անձիս մէջ, զիս նկատելով իբրեւ յեղափոխական պետ մը: Արդէն առիթ ունեցանք ըսելու, թէ հայկական յեղափոխական շարքերու մէջ այլեւս գոյութիւն չունէին չարամտաբար իրենց վերագրուած անջատողական սկզբունքներ. անոնք ազատական գաղափարներու ներկայացուցիչներ էին միայն, ըլլալով միեւնոյն ժամանակ ամէնէն անկեղծ եւ անձնուէր գործակիցները Թուրքիոյ Վերածնութեան վարչային եւ տնտեսական գործին: Բայց տեղական կառավարութեան դահիճ ներկայացուցիչները երեւակայական ապստամբութեան մը պատասխանատուութիւնը ինծի եւ յեղափոխական կուսակցութիւններու վերագրելով, զիս ներկայացնել ուզած են միեւնոյն ժամանակ՝ յեղափոխական ընկերութիւններու պատկանող կուսակցական մը կամ կուսակցապետ մը: Բոլոր անոնք, որոնք քիչ ու շատ զբաղած են կուսակցական խնդիրներով, որոշապէս գիտեն, թէ Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումէն երեք ամիս վերջ այլեւս կը մտնէի Հ. Ս. Ռ. կուսակցութեան լեկալ խմբաւորումին մէջ, որուն միակ նպատակն է եղած խաղաղ զարգացումը, Թուրքիոյ զանազան տարրերու հետ համերաշխութեամբ: Հետեւաբար, ինձմով եւ յեղափոխական մարմիններով կառավարութեան կազմել ուզած խառնուրդը արուեստականօրէն ձեւակերպուած կեղծիք մը պիտի ըլլայ պարզապէս, որ ճըշմարտութեան ու իրականութեան հակասելէ զատ պիտի չկրնայ ուրիշ բանի մը ծառայել: Եւ արդէն ի՞նչ հարկ պատասխանատուներ փնտռել, երբ բուն պատասխանատուները, բուն ոճրագործները մէջտեղ կը մնան:

Սոյն տեղեկագրիս նախընթաց տողերը կարելի եղածին չափ ամփոփ գծերով արդէն իսկ մատնանշեցին այդ ոճրագործներէն գլխաւորները: Անոնց գլուխը կը գտնուի Նախորդ կուսակալ Ճէվատ պէյ, եւ զինուորական հրամանատար Մուսթաֆա Րէմզի փաշա: Եթէ այս երկուքը Ջարդին կազմակերպիչներէն չըլլային, իրենց համար շատ դիւրին պիտի ըլլար դէպքին սկզբնաւորութիւնը մարել, Քէչէճիլէրի մէջ հաւաքուած խուժանը անմիջապէս ցրուելով, որուն համար ո՛ր եւ իցէ դժուարութիւն գոյութիւն չունէր ընաւ եթէ ուզէին: Որովհետեւ անոնք որ ուզած վայրկեաննուն երեքօրեայ կատաղի Ջարդէ մը եւ պատերազմէ մը յետոյ իրենց ձեռքին տակ գտնուող զինուորական ուժով կարող եղան թափուած այնքան արիւններու մէջէն դադրեցնել Ջարդերն ու հակառակութիւնները, որոնք անոր մէկ կամ երկու ոստիկանով պահ մը օտար հաստատութիւններ պահպանեցին, իրենց համար, աւելի դիւրին պիտի ըլլար այդ միեւնոյն զինուորական ուժով ցըրւել սակաւաթիւ ամբոխ մը, երբ դեռ անիկա չէր թաթխուած պարկեշտ քաղաքացիներու անմեղ եւ յորդահոս արիւնին մէջ:

Կուսակալ եւ Ֆէրիդ պատասխանատու են կատարուած ոճրագործութեանց, որովհետեւ Շապանիյէ թաղին վրայ կատարուած առաջին զինուորական յարձակումը եւ յետոյ զօրքերուն ընդհանուր կոտորածներու եւ աւարառութեանց մասնակցութիւնը տեղի ունեցած է բուն իսկ իրենց որոշմամբ եւ թելադրութեամբ: Կուսակալ եւ Ֆէրիդ պատասխանատու են, որովհետեւ ո՛չ միայն կուսակալութեան սանճագի եւ գաւառի կեդրոններուն Ջարդի ազդարար նշանը տուին հեռագրով, այլ եւ օգնական զօրք ուղելու պատրուակին տակ շրջակայքէն, եւ նոյն իսկ քաղաքէն մոլեռանդ խուժան մը հաւաքելով Րէտիֆ անունին տակ, այդ խուժանին պաշտօնական զէնքեր բաժնեցին, եւ թողուցին որ խուժանը պաշտօնական զէնքերով զինուած մասնակցի թալանին եւ Ջարդին: Կուսակալ եւ Ֆէրիդ պատասխանատու են, որովհետեւ անոնք հին ռեժիմի օրով ընդունուած սիսթէմի մը համաձայն բուն իրողութիւնը խեղաթիւրելով կեդրոնական կառավարութեան սխալ եւ սուտ տեղեկութիւններ ըրին, եւ չթողուցին որ քրիստոնեայ հասարակութիւններ իրաց կացութիւնը հեռագրով պարզեն՝ դէպքի ծագումին իսկ՝ իրենց հոգեւոր կեդրոններուն: Կուսակալ եւ Ֆէրիդ պատասխանատու են, որովհետեւ Ատանայի մէջ պաշարման վիճակ հրատարակուած եւ տիրած պահուն, արտօնեցին Իթթիհատի ամբոխավար եւ գրգռիչ հրատարակութիւնները, եւ պատրաստեցին երկրորդ եւ ահաւոր Ջարդը, Հայերու զէնքերը հաւաքելէ վերջ: Կուսակալ եւ Ֆէրիդ պատասխանատու են, որովհետեւ Միխիի հազարապետին ջանքով ու պաշտպանութեամբ տեղւոյն փրկուած Հայերուն կեանքը առանց ապահովութեան տակ առնելու, Հաճըն ղրկելու պատրուակին տակ հազարապետը հեռացուցած, եւ տեղւոյն Հայերը ամբողջովին Ջարդել տալու պատճառ եղած են:

(Շար. 22)

VOYAGES EN ARMÉNIE

PARIS EREVAN PARIS

à partir de 325euros TTC

WEEK-END à partir de 460 euros TTC, comprenant l'avion + 3 nuits hôtel 4*

CIRCUITS ACCOMPAGNES de 8 et 11 jours à partir de 1540 euros

Voyages personnalisés, sur mesure.

Renseignement et réservation:

SABERATOURS
11 rue des Pyramides — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 61. 51. 13.
E-mail : armenie@saberatours.fr
Site web : www.saberatours.fr
En partenariat avec Armavia.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **«Araxe»** de Lyon-Villeurbanne

Dans le but de garder nos traditions et pour assurer leurs transmissions La Croix Bleue des Arméniens de France Section de Lyon-Villeurbanne vous convie
au Repas de MITCHINK (Mi-Carême) le mercredi 18 mars à 12 heures à la salle «Garbis Manoukian»
295 rue André Philip, 69003 Lyon
Réservez vos places dès maintenant

en téléphonant :
— CBAF : 04 74 04 74 97
— MCAV : 04 78 26 28 10

□

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

- **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

Décines

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «Archag Djamalian» de Décines organise
Le Dimanche 22 mars à 12h
UN REPAS DE LA MI-CAREME
à la Salle des Fêtes de Décines (rue Jean-Macé)
Prix du repas : 15 euros par adulte
10 euros par enfant.
Renseignement et réservations :
06.21.74.42.50 — 06.20.25.72.66
et 04.78.49.98.06 (le soir)

□

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente

SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR

Mémoire arménienne
Texte et mise en scène:**Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan

Participation: 15 euros

Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26*րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում*
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19*ին*

⁂

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով :
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի ժամը 10·30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում :
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին :

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	*ժամը 8·45ին,*
Արեւագալ՝	*ժամը 9·45ին,*
Պատարագ՝	*ժամը 10·30ին,*
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	*ժամը 11·45ին:*

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

Le Vendredi 20 mars à 20h45
Le
Centre Culturel Saint-Mesrob
à Paris
recevra
GILBERT SINOUE
qui présentera son livre,
«EREVAN»
paru récemment
aux éditions Flammarion
avec
une préface de **Charles Aznavour**

Vente du livre et signature
Cocktail

10bis rue Thouin, 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի Թեմի Նորակազմ առժամեայ Կրթական մարմինը Փարիզի շրջանի ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու եւ դասընթացքներու պատասխանատուները եւ հայերէն լեզուի ուսուցիչները կը հրաւիրէ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՄԸ որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 20·30ին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Այս հանդիպումին ընթացքին պիտի վերանայուի Ֆրանսայի հայկական դպրոցներու համայնապատկերը եւ քննարկուին հայկական դաստիարակչութեան առընչուած գլխաւոր հարցերը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
(Կնիք)

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

CINE-CLUB

«Achkhar» / UCFAF

«Rouben Mamoulian»
Sous le parrainage de
Robert GUEDIGUIAN
réalisateur

Jeudi 19 mars
à 20 heures
Soirée
ARDAVAZT PELECHIAN
Réalisateur et documentaliste
Pour la première fois le Ciné-Club Rouben Mamoulian présente trois de ses chefs-d'œuvre :
«LES HABITANTS»
1970 n.b. durée 8 mn
«LES SAISONS»
1972 n.b. durée 30 mn
«NOTRE SIECLE»
1982 n.b. durée 50 mn

Directeur des programmes :
Arto PEHLIVANIAN

P.A.F. : 5 euros — Réduit : 3 euros

UCFAF
6 Cité du Wauxhall — 75010 Paris
Métro : République

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84975

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 17

MARDI
17 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 22·163 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22·163

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏ 19ի գործադուլը կրնայ շատ մեծ համեմատութիւններ առնել եւ ինչպէս իշխանութիւնները կը խորհին, քաղաքական բնոյթ ունենալ, աւելի քան ընկերային: Այդ տրամադրութիւնը ունի մասնաւորաբար Գըզանըննոյի Հակադրամադրուխ կուսակցութիւնը, որ կ'ուզէ հետեւիլ Կուատըլուփի օրինակին: Մթնոլորտը շատ լարուած է մանաւանդ այն պատճառաւ որ գործադրկումները չեն դադրիր եւ ամէնէն վրդովեցուցիչ պարագան կը նկատուի Գոնթինանթալը (Գլերուա) որու տնօրէնութիւնը անցեալ տարի դիմած էր աշխատաւորներուն որ 35ի տեղ 40 ժամ աշխատին, փրկելու համար հաստատութիւնը, ինչ որ ըրած էին եւ հազիւ տարի մը ետք ձեռնարկին փակումը կը յայտարարուէր: Աշխատաւորները բուռն ցոյցերու դիմած են, արտայայտելով իրենց զայրոյթը:

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ հրապարակին վրայ մեծ ցոյց մը տեղի կ'ունենար Երկուշաբթի, Մարտ 16ի առաւօտուն, բողոքելու համար վարձակալներու արտաքսման իրաւունքին դէմ, որ ի զօրու կը դառնար նոյն թուականէն: Կը թուի որ Բնակութեան Նախարարուհիին՝ Քրիսթին Պութէնի խոստումը, ըստ որուն ամէն մէկ արտաքսում բնակարանային իր լուծումը պիտի ունենայ, գործնական հետեւանք չունի: Նախորդ օրն ալ, Մարտ 15ին, բողոքի ցոյց մը տեղի կ'ունենար Փարիզ, շուրջ 2500 հոգիի մասնակցութեամբ: Մարտ 16ի ցոյցը կազմակերպած էր Էմմայիւս (աբբայ Փիէրի կազմակերպութիւնը) եւ ցուցարարները բուրգեր բարձրացուցած էին մահիճներով:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահը Միշէլ Սլէյման պետական մակարդակի եռօրեայ այցելութիւն մը կը կատարէ Ֆրանսա, ուր հասաւ Մարտ 16ին: Նախագահ ընտրուեցաւ ըստ Տոհայի միջ-լիբանանեան համաձայնագրին, 2008 Մայիսին:

ՏԱՐՖՈՒՐ առեւանգուած երեք օտարականները, որոնք կ'աշխատէին մարդասիրական նպատակներու համար, ազատ արձակուած են: Անոնք մաս կը կազմէին «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու պելժիական ճիւղին: Կարելի չէ եղած ճշդել թէ որո՞նք էին առեւանգողները:

ՄՈՍԿՈՒԱ համախմբուած ցոյց մը, Մարտ 12ին, պահանջելու համար Պուտինի հրաժարականը, աւելի անդամներ համախմբած է ապահովութեան ուժերու մէջ քան ցուցարարներու: Կը թուի որ ընդդիմադիրները չեն յաջողիր իրենց կողմնակիցները զօրակոչի ենթարկել: Ժամադրութիւն տրուած էր մեթրոյի կայարան մը, բայց աւելի պատկառելի պատկեր մը պարզած են ապահովութեան ուժերու 4000 անդամները: Գասպարով ալ ներկայ չէ եղած, Սոչի դացած ըլլալով այլ ընդդիմադիրի մը զօրակցելու համար: Ըստ երեւոյթին, աւելի ժողովրդականութիւն կը գտնէ Համայնավար կուսակցութիւնը, որու լոզունգը կը վերաբերի ապրուստին եւ ոչ ազատութեանց:

ԱԼԷՆ ՓԱՇՈՒՆԿ, յօրինող, երգիչ մեռաւ Թօքի խլիրդէ, 61 տարեկանին: Դեռ վերջերս փայլուն յաղթանակ մը տարած էր Երաժշտութեան մրցումին: Բոլորը յարգանքով ոգեկոչեցին իր յիշատակը, մինչեւ Սարքոզի, որ ոգեկոչեց մեծ բանաստեղծը:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒԻ նախարարապետութեան գլուխն անցնիլը այլեւս անմիջական կը նկատուի եւ այդ ուղղութեամբ Օլմերթ կը ջանայ քաշուելէն առաջ վերջնագիր մը ուղղել Համասին, որպէսզի համաձայնութեան գայ խորայէլացի զինուորին ազատ արձակման համար: Օլմերթ կ'ուզէ համոզել Համասը բանտարկեալներու փոխանակման համար եւս, այլապէս պարտի բանակցիլ իր յաջորդին հետ, որ շատ աւելի անզիջող դիրք ունի:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ 15 հազար մասնագէտներ հաւաքուած են խորհրդակցելու համար ջուրի հայթայթումի մասին ընդդէմ եղանակի ճնշումներուն:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, Մարտ 14ին, ֆրանսացի զինուոր մը մեռած է, երբ իր կառքը թիրախը եղած է հակահրասայլ հրթիռի մը: Երկու քաղաքացիներ ալ մեռած են եւ 14 հոգի ալ վիրաւորուած է:

ԻՆ՛Չ ԳՈՐԾ ՈՒՆԷՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՌԱԳՈՅՆԸ ԷՐԶՐՈՒՄԻ «ԱԶԱՏԱԳՐՈՒՄ»Ի ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ

Առնուազն ազգային արժանապատուութեան անխորհուրդ, ամօթալի ոտնակոխում էր Հայաստանցի չմշկողներու ազգային եռագոյնով մասնակցութիւնը Էրզրումի «հայկական խժդժութենէն» ազատագրումի տօնակատարութեան (տե՛ս «Յառաջ», Մարտ 14-15): Հաւանօրէն քիչ տեսնուած է որ մարդ, ան ալ ազգային մարզիկի հանգամանքով, ազգային դրօշը բռնած երթայ մասնակցելու ի՛ր պապերուն պարտութիւնը եւ հողի կորուստը ծափահարող թշնամիին խրախճանքին:

Հետաքրքրական պիտի ըլլայ տեսնել թէ պաշտօնական Երեւանը ի՛նչ հակազդեցութիւն պիտի ունենայ այս գայթակղութեան. եթէ ունենայ անշուշտ եւ այս ամօթն ալ չզոհուի հայեւթուրք «օգտակար, չինիչ» այլ մինչեւ այսօր ամուլ բանակցութիւններու սեղանին (չակերտուած որակումները արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեանինն են):

Մինչ այդ, արդէն առաջին հակազդեցութիւններ լսելի եղած են եւ թէ բաւական խիստ չեշտով... Թրքական կողմէն: Էրզրումի երիտասարդութեան ու մարմնամարզի տնօրէնը ամէն կողմէ զայրոյթի, դատապարտումի, մեղադրանքի տարափի մը ենթարկուած է, արտօնած ըլլալով որ հայկական խումբը եւս մասնակցի տողանցքին: Ցատկապէս ընդդիմադիր կուսակցութիւններ հաշիւ կը պահանջեն իրմէ, այնքան անխորհուրդ ընթացք ունենալուն պատճառով:

Կը կարծէինք որ միայն ոճիրի, ուրացումի, ամբարտաւանութեան մարզերուն մէջ սորվելիք ունէինք Թուրքերէն...

ՎԱՐՁՔԴ ԿԱՏԱ՛Ր ՈՒ ՈՂՋՈՅՆ

Մարտ 13 Ուրբաթ երեկոյ գաղութի ամենահին ու ամէնէն սիրուած ներկայութիւններէն մէկուն՝ Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբի տարեգրութեան մէջ նշանակալից հանգրուան մը արձանագրուեցաւ: Օրեր առաջ ծանուցուած էր թէ այդ օրը փարիզեան համերգով մը 56 տարուան իր ղեկավարութեան շրջանը կը փակէր Կարպիս Աֆրիկեան: Խուռներամ բազմութիւն մը եկած էր շնորհակալութեան զգացումներով, ջերմագին մաղթանքներով ապրելու այդ հրաժեշտին պահը: Նաեւ վերջին անգամ ունկնդրելու երկսեռ երգչախումբը վարպետին մականին տակ:

Ամբողջ երեք ժամ տասներորդ Թաղամասի Սէն Վէնսան տը Փօլ եկեղեցիին մէջ հնչեցին հայ երգն ու երաժշտութիւնը: Թեմին առաջնորդ Նորվան Արք. Զաքարեան Վարդան Մամիկոնեան շքանշանով պատուեց բազմավաստակ երաժիշտը, ծափեր խանդավառութեան հետ յուզումներ թարգմանեցին: Արտասանուեցան շնորհակալութեան, երախտիքի խօսքեր:

Ամէնէն տպաւորիչը, սակայն, մականի խորհրդանշական փոխանցումի պահը եղաւ. 56 տարի առաջ իրեն վստահուած մականը Կ. Աֆրիկեան յանձնեց իր յաջորդին՝ Հայկ Սարգիսեանի. հրաւիրեց զինք պատուանդան բարձրանալու եւ գործնապէս ձեռնարկելու խմբավարութեան, ղեկավարելով երկու երգ: Ատով՝ նոյն ատեն նոր խմբավարը ներկայ բազմութեան լռելեայն կը խոստանար անվրդով շարունակել Սիփան - Կոմիտասի 86 տարուան երթը:

Խոստում որ յուզումին, երախտագիտութեան միացուց վաղուան ապահովութիւն մը. թէ հայ երգը կը շարունակէ քայլ պահել մեր սերունդներուն երթին հետ, քանի մը կաթիլ քաղցրութիւն ընկերացնելով անոր: Նաեւ օրհնութիւն մը ըլլալով բոլոր անոնց վաստակին, որոնք կազմակերպեցին, պահեցին, մարզեցին Սիփան - Կոմիտասը, անով ապրեցնելով հայ երգը: Ատիկա ըրին, մարդ չի գիտեր ի՛նչ յոգնութեան, սպառումի, վհատութեան պահերու, ընկրկումի փորձութիւններու գնով:

Վարձքդ կատա՛ր ու ողջո՛յն:

Ա. Թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ

Հայ ազգային գոնկրէսի Մարտ 15ի յատուկ նիստէն ետք յայտարարուած է թէ կուսակցութիւնը իր ցուցակով կը մասնակցի Երեւանի քաղաքապետութեան ընտրութեան. ցուցակը կը գլխաւորէ Լ. Տէր Պետրոսեան: Յայտարարութեան մէջ ըսուած է. «Հաշուի առնելով Հայաստանի քաղաքական եւ տնտեսական կեանքում Երեւանի քաղաքապետի հանգուցային նշանակութիւնը, Գոնկրէսը որոշել է մասնակցել ընտրութիւններին եւ իր ցուցակում առաջին տեղը յատկացրել է Լ. Տէր Պետրոսեանին»:

Ատով հանդերձ, Գոնկրէսը մտադիր է բանակցութիւն վարելու «Ժառանգութիւն» ընդդիմադիր կուսակցութեան հետ, նոյն ընտրութեան միասին մասնակցելու հեռանկարով:

* * *

ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՍԿԱԾՈՎ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Մարտ 13ին ձերբակալուած է Արտակարգ իրավիճակներու նախարարին նախկին խորհրդական Սանատրուկ Սահակեան: Կասկածներ կան որ ան կարեւոր գումար մը գրպանած է, երիտասարդ մը Ոստիկանութեան ակադեմիա ընդունիլ տալու խոստումով: Ենթական երկար ատենէ ի վեր նախարարութեան մէջ որեւէ պաշտօնի տէր չէր:

ԼՂՀ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԿՐԱԿՈՑՆԵՐՈՒՆ ՆՈՐ ԶՈՀ ՄԸ

Մարտ 12ին ադրբեջանական կողմէն կրակոցներով նորէն ոտնակոխուած է հրադադարը: Կրակոցները այս անգամ պատճառ եղած են ԼՂՀ բանակէն հերթապահ զինուորի մը մահուան:

Ադրբեջանական կրակոցները թիրախ առած են Քիւրդլար, Աշաղը Վէյսալլի, Քարուենդ, Եուսուֆջանլու, Կուրպատկինօ վայրերու ղարաբաղեան դիրքերը:

Հայաստան - Ադրբեջան սահմանին վրայ եւս, Նոյեմբերեանի սահմանագծին, ադրբեջանական կողմը բռնաբարած է հրադադարը, պատճառ դառնալով հայ զինուորի մը վիրաւորուելուն:

ՄԱՀ ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԶԱՒԱԿԻՆ ՎԵՐՈՆԻԿԻ

Փետրուար 25ին ԱՄՆ-ու մէջ մահացած է Վերոնիկ Զպուքքեարեան-Սաֆրասեան, 97 տարեկանին: Ան անդրանիկ զաւակն էր Դանիէլ Վարուժանի. ծնած էր 1912ին: Բանաստեղծը անոր ձօնած էր իր «Վարուժնակիս» քերթուածը:

ՊԷՐԼԻՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԶԲՕՍԱՇՐՋԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Պէրլինի մէջ Մարտ 11ին բացուած ըզբօսաշրջական միջազգային ցուցահանդէսին յատուկ տաղաւար ունեցած է Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը: Հոն ներկայացուած են տեղական արտադրութիւններէ գինի, օղի, քոնեակ, նաեւ նոր հրատարակուած պատկերազարդ հատորներ: Տաղաւարը մեծ հետաքրքրութեան առարկայ եղած է:

Նոյն սրահին մէջ տեղ գտած են Հայաստանի ու Ադրբեջանի տաղաւարներն ալ:

ԻՆՉ ՈՐ ԿԸ ՊԱԿՍԻ ՆԵՐԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՇԽՈՒԺԱՑՄԱՆ

Ներազգային կեանքի մէջ ճահճացում կայ: Պատճառները բազմաթիւ են: Բայց քանի որ այդ պատճառներու արտահանումը եւ քննադատութիւնը չենք ըներ, ծնունդ կ'առնեն երկու ձեւի վերաբերումներ. լքում – հրաժարումներ կամ կատաղի եւ յաճախ խսկական ու հեռանկարային խորքէ զուրկ բանավէճեր: Եւ այս՝ Հայաստանի Հանրապետութիւն թէ Սփիւռք: Զսարսափել քննադատութենէ եւ ինքնաքննադատութենէ, երկրորդը աւելի դժուար առաքինութիւն է:

Այս ճանաչման պատճառ են ազգային – մշակութային որակի նուազումը, հեռանկարներու բացակայութիւնը որ կ'ապակողմնորոշէ զանգուածը, կոշկոռ կապած կողմնապաշտութիւնը, ազատօրէն արտայայտուող մտաւորականութեան դիտողի դիրք ընդունած ըլլալու ամուլ եւ ամլացնող վերաբերումը, իշխանատենչութեան հետեւանքով՝ ճշմարտութիւններ չուզել տեսնելու համար դարգացած եւ զարգացող քննադատելու եւ քննադատուելու սարսափը, եւ ի հարկէ, հինէն ի վեր կրկնուած եւ կրկնուող «ճիշդ մարդը ճիշդ գործին վրայ» տեսնելու անկարողութիւնը, եւ այս բոլորին հետեւանքով՝ վստահութեան խախտումը:

Հայաստանի Հանրապետութեան կարեւոր նախարարութիւններէն մէկուն ղեկավարը, զրոյցի մը ընթացքին յայտնեց այն միտքը որ հայերէնի զտման եւ վերականգնման համար օրէնքի մշակում եւ որդեգրում ներկայիս անկարելի են գրեթէ, քանի որ այդ որոշումը կայացնելու պարտականութիւն եւ իրաւունք ունեցողները չունին այդ մշակոյթը: Ինչ որ ինք ըսաւ, մտածելու կը մղէ հայ կեանքի բոլոր երեսներուն մասին: Այսինքն, ազգային – մշակութային որակի տեղատուութիւնը բացասականօրէն կ'անդրադառնայ ե՛ւ կրթութեան, ե՛ւ մշակոյթին, ե՛ւ քաղաքականութեան: Կը յիշեմ արտայայտութիւնը հայկական վարժարանով զբաղող անձի մը, որ կը մտածէր ծախքերը կըրճատել փորձ ունեցող ուսուցիչները գործէ արձակել, նորերը բերել, խնայելով հիներու տարիներու ընթացքին ձեռք բերած յաւելումները: Ըսած էր «գոմփրէսիոն պիւտճէթէր»... Մնալով կրթարանի սահմաններուն մէջ, մանաւանդ Սփիւռքի պարագային, կը տեսնենք մարդիկ որոնք իրենց երեկոյեան գրօսանքի ժամերուն որոշումներ կը կայացնեն կամ «գոմփրէսիոն պիւտճէթէր»ի կամ գեղեցիկ չէնք մը ունենալու համար: Այս օրինակներէն մեկնելով պէտք է դիտել ներազգային հարցերը, դիրքորոշուիլ եւ ի հարկէ՝ քննադատել, սեւին սեւ ըսել, ճերմակին՝ ճերմակ:

Սեւին սեւ ըսել, ճերմակին՝ ճերմակ: Անոնք որոնք կը հետեւին հայկական մամուլին եւ լրատուամիջոցներուն, իրենք զիրենք կը համարին Վոլթէրի Գանտիտ, հաւատալով որ կ'ապրին աշխարհներու լաւագոյնին մէջ: Պատահա՞ծ է որ իմանաք թէ երգահանդէս մը ձախող էր, հանդիսութիւն մը՝ ճապաղ, կամ հրապարակագիրը զարմանք յայտնէ եւ բացայայտ կերպով ըսէ թէ այսինչ կամ այնինչ «մեծապատիւը» ի՞նչ ընելու համար կը գտնուի այս կամ այն գործին վրայ, իր ո՞ր շնորհներուն համար: Յարգելի անձ կրնայ ըլլալ գիւղապետը, օգտակար՝ իր գիւղի բնակիչներուն, բայց երբ կ'ըլլայ նախարար կամ նախագահ, կամ այդպէս բաներ, կը վերածուի Իտի Ամին Տատայի, եթէ չէք մոռցած այդ տիպարը: Եթէ հայ մամուլը, հայկական լրատուամիջոցները, հայ անհատները ընդհանրապէս, ձեռք բերեն տեսնելու, դատելու եւ հակազդելու մշակոյթ, աստիճանաբար կրնանք յաղթահարել ճահճացումը, որ նախապայմանն է որպէս հայ ազգային հաւաքականութիւն տոկալու եւ տեւելու ուժականութեան ձեռքբերման: Զարմանալին այն է որ այս ճշմարտութիւնները կը տեսնենք դիմացի պատնէշին վրայ գտնուողներուն մօտ, բայց չենք նայիր մեր սեփական հայելիին մէջ, այս պատճառով ալ կը հաստատուի ջոջական դրութիւն, այսինքն՝ քսակին մեծութեան համեմատ դիրքերու ձեռքբերում, զանց առնելով տաակ կամ պատրաստուած ըլլալու պայմանները, կ'ընդհանրանայ խնամի–ծանօթ–բարեկամի համակարգը ծընած ըլլալու իրաւունքով, զոր Ֆրանսացիները կ'անուանեն «նեփոթիզմ», որոնք կը ծաղկին կողմնապաշտութիւններու եւ քարացած սովորութիւններու աղբիւսին վրայ: Խոստովանինք նաեւ որ այս բացասականութիւնը մեզի յատուկ չէ միայն: Եւ յետոյ կը զարմանանք որ ինչո՞ւ տեղքայլ կ'ընենք, ինչո՞ւ մարդիկ Հայաստանը կը լքեն, ինչո՞ւ նորահաս սերունդը կը հեռանայ ազգային հաւաքականութենէն... Առաջին հերթին անկողմնապաշտ քննադատութիւնը, իսկական ժողովրդավարութիւնը եւ արժէքներու նկատմամբ անվերապահ յարգանքը պիտի վերականգնեն վստահութիւնը, եւ այդ կ'ըլլայ դարման ճահճացման դէմ:

Երբ դիրքապաշտի մը օր մը դիտել տուի որ ինք ոչ պատմութիւն գիտէր, ոչ մշակոյթ եւ ի՞նչ կը բանէր տուեալ հաստատութեան մը մէջ, արդողեցաւ, «քէնոտեցաւ»... Ափսո՜ս: Բայց ոչ մէկ պատճառ կայ որ սեւին սեւ չըսուի, երբ թագաւորը մերկ է չըսուի որ ան մերկ է: Բայց զարմանալին այն է նաեւ որ մարդիկ կը յայտնուին որոնք «քէնոտած»ին իրաւունք կու տան, եւ ոչ ոք կարծէք կը կասկածի այդ իրաւունքին զանազան ու զարմանազան հաշիւներով:

Եթէ վերականգնում տեղի չունենայ, արժէքային համակարգով եւ հեռանկարային գործունէութեամբ, տեղատուութիւնը կը շարունակուի, գիրք կը տպենք նուէր տալու համար, թերթ կը փակենք, հայերէնը կը փոխարինենք բաբելական բոլոր լեզուներով, մեր ճամպրուկը առած մեր վրանը կը լարենք «ուր հաց հոն կաց»ով: Այս է ճահճացումը:

Ներազգային կեանքի աշխուժացումը կարելի է, քիչ մը յանդգնութեամբ, քիչ մը առարկայականութեամբ, եւ յաճախ կրկնուող եւ չըգործադրուող անկլօ-սաքսոն իմաստութեամբ, the right man in the right place-ով:

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Գաղտնիք մը չէ այլեւս. եկեղեցիներէն հեռացող նոր սերունդի անդամներուն թիւը օրէ օր կը բազմանայ: Երկար տարիներէ ի վեր, բոլոր եկեղեցիներուն մէջ նոր սերունդի բացակայութիւնը ակնյայտ է: Անտարակոյս, այս շատ վտանգաւոր հոսանք մըն է քրիստոնեայ աշխարհին համար:

Մենք Հայերս, որ մեզ եկեղեցասէր ժողովուրդ կը նկատենք, մենք ալ չենք տարբերիր աշխարհի միւս քրիստոնեայ ազգերէն: Հետեւաբար մենք ալ զերծ չենք մնար այդ վըտանգաւոր հոսանքէն: Աւելին՝ մեր պայմաններուն ա՛լ աւելի անյարմարութեան պատճառաւ, մենք ա՛լ աւելի մեծ վտանգի դէմ յանդիման ենք, կարելի է ըսել:

Անշուշտ, նոր սերունդին եկեղեցիէն հեռու մնալուն պատճառները բազմաթիւ ու բազմատեսակ են: Կան այնպիսի պատճառներ, որոնք մեզմէ անկախ են և անոնց լուծումը մեր տրամադրութիւններուն ու կարողութիւններուն սահմաններէն դուրս կը մնայ. սակայն հայ կեանքի մէջ կան նաեւ այնպիսի պատճառներ, որոնք կամայ ու ակամայ մեզմէ ծնունդ կ'առնեն եւ կամ զանոնք կը ստեղծենք:

Կ'ուզեմ ըսել թէ մենք թերացանք մեր մանուկներու կրօնական կըրթութեան ու դաստիարակութեան մէջ: Որպէս եկեղեցասէր ծնողներ, ազգային գործիչներ, համայնքային վարչականներ, մտաւորականներ, ուսուցիչներ, մենք չկրցանք մեր մանուկները պզտիկ տարիքէն հայ եկեղեցիին մօտեցնել: Չկըրցանք առնուազն մեր հինգ տաղաւար տօներուն խորհուրդը, քրիստոնեայի կեանքի մէջ կարեւորութիւնը, հայ կեանքի մէջ իմաստը անոնց սորվեցնել:

Ցաւօք սրտի, երկար տարիներէ ի վեր Սփիւռքի կարգ մը գաղութներու մէջ կը տեսնենք թէ քրիստոնէութեան ամէնէն խորհրդաւոր տօներուն՝ Ս. Ծնունդի ու Ս. Յարութեան, նոյն օրերուն իսկ, նոր սերունդը հաւաքելու նպատակաւ հայ երիտասարդական մարզախաղեր ու ոտնագնդակի մրցաշարքեր կը կազմակերպուին: Մեծ Պահքի շրջանին «Տիսքօ»ի երեկոներ եւ ուրախ խնջոյք–խրախճանքներ տեղի կ'ունենան:

Անշուշտ հայ երիտասարդները միատեղել, քով քովի բերելը գնահատելի առաքելութիւն մըն է, սակայն ոչ թէ եկեղեցական կարեւոր տօներու խորհրդաւոր օրերուն, որպէսզի հայ երիտասարդը գոնէ այս տօնական օրերուն իր հարազատ եկեղեցին այցելելու առիթը գործածէ: Անշուշտ հայ երիտասարդը իր անձնական որոշումի մէջ ազատ ու անկախ է, սակայն, ես կը խորհիմ թէ, մենք որպէս եկեղեցասէր ծնողներ, կազմակերպիչներ, վարչականներ, մեր երիտասարդները առնուազն կարեւորագոյն օրերուն եկեղեցի հրաւիրելու կամ առաջնորդելու հիմնական պարտականութիւնը պէտք է զգանք ու կատարենք: Այս կէտը կ'ուզեմ մեր երիտասարդական ուրիշ կազմակերպութիւններու, ազգանուէր ու ողջամիտ վարչականներու եւ երիտասարդական ուրիշ կազմակերպիչ մարմիններու բարձր ուշադրութեան յանձնել: Եւ նաեւ խնդրանքով հարց տալ անոնց թէ արդեօ՞ք կարելի չէ առնուազն Ս. Ծննդեան ու Ս. Յարութեան օրերէն զատ, ուրիշ թուականներ գտնել նման հանդիպումներ ու խրախճանքներ կազմակերպելու համար:

Մէկ կողմէն մենք մեզ եկեղեցասէր կ'անուանենք, կը դժգոհինք ու կը ցաւինք որ մեր նոր սերունդը եկեղեցի չայցելեր, միւս կողմէն ալ Ս. Ծնունդի ու Ս. Յարութեան օրերուն երիտասարդներու համար մարզախաղեր ու «Տիսքօ»ի խնջոյքներ կը կազմակերպենք: Այսինքն՝ մենք մեր կամքով մեր երիտասարդները մեր եկեղեցիէն հեռացնելու առիթներ կը ստեղծենք: Տէ՛ր Աստուած. այս ի՞նչ անհասկնալի և սարսափելի հակասութիւն մըն է: Այս պարագային մենք մեզ ինչպէ՞ս կրնանք եկեղեցասէր նկատել, ո՞ր իրաւունքով: Եթէ նոր սերունդին եկեղեցիներէն բացակայութեան համար կը գանգատինք, ուրեմն պարտաւոր ենք նախ ինքզինքնիս քննադատելու:

Ես համոզուած եմ որ մենք բոլորս ալ մեր եկեղեցին շատ կը սիրենք, Սփիւռքի ու կեանքի պայմանները մեզ մատնեցին դժուարին կացութիւններու: Իւրաքանչիւր Հայ իր կարողութեան սահմաններուն մէջ բարի նպատակներով, բարեգութ, բարեխնամ ու ազգանուէր աշխատանքներ կը տանի: Սակայն յաճախ հաղորդակցութեան, համագործակցութեան ու համախմբութեան պակասի պատճառներով, այս աշխատանքները զիրար կը ժխտեն ու ակամայ զիրար կը կայենահարեն: Եւ այս խաչաձեւումի արդիւնքէն ի վերջոյ կը տուժէ համայնքը, գաղութը ու ընդհանրապէս հայ ժողովուրդը:

Ողջամտութիւնը մեզմէ կը պահանջէ, որ այս կացութիւնը շտկելու ուղղութեամբ լուծում մը գըտնենք ի շահ մեր համայնքներու, կամ գաղութներու, հետեւաբար՝ հայ ժողովուրդի: Եւ կը խորհինք որ լաւագոյն եւ արդիւնաւէտ լուծումը պիտի ըլլայ համայնքային կամ գաղութային կազմակերպութիւններու միջեւ սիրոյ եւ փոխադարձ յարգանքի վրայ հիմնուած համագործակցութիւնն ու հաղորդակցութիւնը:

Կը կարծեմ թէ, համայնքի եւ կամ գաղութի կրօնական եւ ոչ կըրօնական բոլոր կազմակերպութիւններուն լիազօր ներկայացուցիչներէն բաղկացեալ, խորհրդակցական ու հաղորդակցական Օժանդակ մարմնի մը հիմնումը հարցին լուծումը կը դիւրացնէ:

ՏՈՔԹ. ՍԱՐԳԻՍ ԱՏԱՄ
Գերմանիա

«ՈՉՆԻ» Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

— Զօրս կողմը խաբէութիւն է,— ասում է մի չիկահեր միւսին,— դըրան վրայ գրուած է «տղամարդիկ», ուրախ-ուրախ բացում եմ դուռը, պարզւում է... զուգարան է:

☆ ★ ☆

– Ի՞նչ է նշանակում բարի լոյս, հարցնում են հայկական ռադիոյին:

– Դա վատ լոյսն է, որը քեզ համար չէ, այլ՝ ուրիշների...

★ ☆ ★

Ոսկէ հարսանիքից յետոյ ամուսինը պարծենում է.

– Է, կնիկ ջան, եթէ միայն իմանայիր՝ քանի՛ տղամարդ եմ կոտոշաւոր դարձրել...

– Իսկ ես... միայն մէկին, – ասում է կինը:

ԼԷՈՆԱՐՏՕ ՏԱ ՎԻՆՉԻ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԶԱՐՄԱՑՆԵԼ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Խորհրդաւոր պատմութիւնը տեղադրուած է Լուվրի մէջ, իսկ գաղտնիքը պահուըտած է Լէոնարտօ տա Վինչիի 16րդ դարու մէկ գլուխ-գործոցին ետին: Ասիկա բան մը կը յիշեցնէ՞ ձեզի:

Տէն Պրաունի վէպերուն սիրահարները պիտի հրճուին՝ ի տես նախապէս անծանօթ երեք գծանկարներու յայտնաբերումին՝ Լէոնարտոյի գլխաւոր մէկ գործին ետին: Թանգարանի մէջ ցուցադրուող գործերու պատասխանատու մը նըկատած էր ճեպանկարները «Մարիամ եւ Յիսուս մանուկը Ս. Աննային հետ» գեղանկարին ետին, որ անցեալ Սեպտեմբերին Թանգարանին պատէն վար առնուած էր՝ վերանորոգութեան համար:

Սիլվէն Լաւխուէր մատնացոյց ըրած էր գորշ գիծեր, որոնք նախապէս անտեսուած էին իբրեւ արատներ, իսկ ինք կը մտածէր, թէ անոնք կը յիշեցնէին ձիու մը գլուխը եւ մարդկային գանկ մը:

Թանգարաններու մէջ ցուցահանդէսներ կազմակերպող մասնագէտներ երբեք չէին նկատած գիծերը, երբ տարբեր առիթներով փոխադրած էին փայտի ուղղահայեաց չորս շերտերէ բաղկացած գեղանկարը, որ ամրապնդուած է խաչաձեւ փայտի զոյգ շերտերով:

Երբ գեղանկարը Ֆրանսայի Թանգարաններուն ուսումնասիրութեան եւ վերանորոգութեան կեդրոնին մէջ նկարուած էր անդրկարմիր ճառագայթով լուսանկարչական գործիքով մը, Լաւեսիէրի ենթադրութիւնը ճիշդ դուրս եկած է: Փայտի շերտի մը վրայ գծուած էր 18 սմ. երկայնքով եւ 10 սմ. լայնքով ձիու գլուխ մը, ինչպէս նաեւ 10 սմ. երկայնքով եւ 16,5 սմ. բարձրութեամբ գանկի մը կէսը՝ աչքի եւ ռունգի խոռոչներով, ծնօտով եւ ակռաներով: Լուսանկարչական գործիքը ցոյց տուած էր նաեւ երրորդ գծանկար մը՝ 15 սմ. բարձրութեամբ մանուկ Յիսուսը՝ ոչխարի մը հետ խաղալու պահուն: Այս վերջինին նշոյլները անկարելի էր տեսնել պարզ աչքով: Լէոնարտօ հաւանաբար զայն գծած է իբրեւ պատրաստութիւն՝ փայտին միւս կողմը գծած իր գեղանկարին:

Անդրկարմիր ճառագայթով նկարելու թէքնիքը կ՚օգտագործուի գեղանկարի մը տեսանելի մակերեսին խորքը թափանցելու համար, օգտագործելով ելեկտրամագնիսական ալիքներ, որոնք տեսանելի լոյսէն քիչ մը աւելի երկար են: Ասիկա կ՚օգնէ ի յայտ բերելու որոշ ներկերու գոյներ, ինչպէս՝ սեւ կաւիճ եւ ածխամատիտ:

Լուվրի մէկ բանբերին համաձայն, յայտնաբերումը «հետաքըրքրական է եւ յուզիչ»: Անիկա նաեւ կը պարունակէ խորհրդաւորութիւն մը, որովհետեւ յայտնապէս գծանկարները աննկատ կը մընային 500 տարիէ ի վեր:

«Ասիկա իւրայատուկ յայտնաբերում մըն է, որովհետեւ գեղանկարներու ետին ճեպանկարները շատ հազուագիւտ են, իսկ ցարդ Լէոնարտոյէն այլ օրինակի մը ծանօթ չենք», կ՚ըսէ ան:

«Անոնք պահպանուելու համար չէին գծուած, - կ՚ըսէ Լուվրի գիտաշխատանոցին մասնագէտներէն Պրիւնօ Մոթէն: - Ճեպանկարները մեծ մասամբ սրբուած են, եւ այս պատճառով է, որ ցարդ ոչ ոք տեսած էր զանոնք»:

Լուվրի մէկ բանբերին համաձայն, բաւարար ապացոյցներ մտածել կու տան, թէ սեւ քարով կամ ածուխով իրագործուած ճեպանկարները, իրօք, կը պատկանին մեծ վարպետին: «Շատ ուշադիր ենք, -կ՚ըսէ Վէնսան Փոմարէտ, որ Լուվրի գեղանկարներուն պատասխանատուն է: - Սակայն ինչ որ նման ենթադրութեան կը մղէ՝ անոնց նըմանութիւնն է ցարդ արդէն ծանօթ գծանկարներու»:

Գանկը կը յիշեցնէ Լէոնարտոյի այլ գծանկարներու մէջ պատկերուած գանկերը, իսկ ձիուն գլուխը կը նմանի դիւցազներգական «Անկիարիի ճակատամարտը» որմնանկարին մէջ պատկերուած ձիու գըլուխներուն՝ լայն դունչով եւ տարտըղնուած բաշերով: Այս որմնանըկարը կորսուած գլուխ-գործոց մըն է, որ ծանօթ է միայն Ռուպէնսի ընդօրինակութեան ճամբով: Մանուկ Յիսուսի ճեպանկարը կը թուի նախագիծը ըլլալ «Մարիամ եւ Յիսուս մանուկը Ս. Աննային հետ» գեղանկարին մէջ պատկերուած մանուկին:

Փոմարէտ կ՚ըսէ, թէ Լէոնարտօ հաւանաբար գեղանկարին թիկունքը գործածած է՝ ճեպանկարներ փորձելու համար:

Ետինպարայի համալսարանին մէջ իտալական Վերածնունդի մասնագէտ Ծիլ Պուրք կ՚ըսէ. «Լէոնարտոյի բնորոշ յատկանիշ էր իր միտքին մէջ ծագած գաղափարները արագ կերպով որեւէ թուղթի յանձնելը, կամ այս պարագային՝ փայտի շերտի մը, որ իր տրամադրութեան տակ էր»:

Ֆրանսայի Թանգարաններուն ուսումնասիրութեան եւ վերանորոգութեան կեդրոնը ձեռնարկած է Լուվրի մէջ ցուցադրուող Լէոնարտոյի գործերուն կանոնաւոր եւ գիտական հետաքննութեան: Ուսումնասիրութեան պատասխանատու մասնագէտներ վստահ են, թէ ճեպանկարները կը պատկանին արուեստագէտին: Սակայն Լուվրի արուեստի գործերու պատասխանատուն՝ Վէնսան Տըլիէվէն, որ կ՚ուսումնասիրէ զանոնք, ցարդ չէ բանաձեւած իր վերջնական եզրակացութիւնը:

Լուվրի պատասխանատուները կ՚ըսեն, թէ յաւելեալ քննութիւններ պիտի կատարեն՝ ստուգելու համար գծանկարներուն հեղինակին ինքնութիւնը: Յառաջիկայ Յունիսին խումբ մը մասնագէտներ պիտի մէկտեղուին Փարիզի մէջ՝ քննելու համար ճեպանկարներուն պատկանելիութիւնը:

Թէեւ արուեստի այլ մասնագէտներ կ՚ըսեն, թէ Լէոնարտոյի բազմաթիւ հետեւորդներէն մէկը հաւանաբար հեղինակն է նոր յայտնաբերուած գծանկարներուն, սակայն բոլորն ալ համաձայն են, թէ Տէն Պրաունի համար նոր վէպի մը նիւթը չեն հայթայթեր անոնք: Արուեստի պատմաբան եւ Լէոնարտօ տա Վինչիի ընկերութեան փոխ նախագահ Ֆրանսիս Ամէ-Լուխի համաձայն, պարզապէս առասպել է, թէ արուեստագէտը գաղտնի պատգամներ թաքցուցած է իր գործերուն մէջ:

«Մարիամ եւ Յիսուս մանուկը Ս. Աննային հետ» գեղանկարը անցեալին եւս խորհրդաւորութեան մը կեդրոնն էր: Լէոնարտօ զայն Ֆրանսա տարած էր Մոնա Լիզային հետ, երբ 1516ին դարձած էր Ֆրանսիս Ա.ի պալատական գեղանկարիչը:

ԾԱԾՈՒԿ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐ ԵՒ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Մարիամ եւ Յիսուս մանուկը Ս. Աննային հետ» գեղանկարին ետին թաքնուած ճեպանկարներուն յայտնաբերումը կրնայ պարարտ նիւթ հայթայթել անոնց, որոնք կը հաւատան, թէ Լէոնարտօ տա Վինչի ծածուկ պատգամներ եւ կրօնական խորհրդանիշներ թաքցուցած է իր գեղանկարներուն շերտերուն մէջ:

Տէն Պրաունի «Թիը տա Վինչի գոտ» վէպը հիմնուած է այն տեսութեան վրայ, թէ Լէոնարտոյի «Վերջին ընթրիքը» նկարին մէջ Քրիստոսի աջին նստած անձը ոչ թէ Յովհաննէս առաքեալն է, այլ՝ Մարիամ Մագթաղինացին: Վէպին համաձայն, Յիսուս եւ Մարիամ ամուսնացած են, եւ անոնց ժառանգորդները կ՚ապրին մինչեւ այսօր:

Նոյն տեսութեան համաձայն, Ս. Սկիհը իրականութեան մէջ իր մը չէ, այլ նոյնինքն Մարիամ Մագթաղինացին է, «սրբազան էգը» եւ Քրիստոսի շառաւիղը ապահոված կինը: Ս. Սկիհին վայրը ինքնին անոր գերեզմանն է:

Սիրողական մասնագէտ Սլաւիսա Փեսքի 2007ին ըսած էր, թէ Լէոնարտոյի «Վերջին ընթրիքը» ձախէն աջ շրջելով կարելի է տեսնել այլ պատկեր մը, որ կը պարունակէ տաճարական ասպետի նմանող կերպար մը: Տաճարական ասպետները կը կազմէին կրօնական զինուորական կարգ մը, որ հաստատուած էր 12րդ դարուն՝ պաշտպանելու համար ուխտաւորները եւ Քրիստոսի թաղման վայրը:

Համակարգիչի մասնագէտ մը կ՚ըսէ, թէ յայտնաբերած է երաժըշտական թաքուն խազեր՝ Լէոնարտոյի «Վերջին ընթրիքը» գեղանկարին մէջ: Մասնագէտին համաձայն, անոր մէջ պատկերուած հացի իւրաքանչիւր կտորը կը ներկայացնէ խազ մը, իսկ խազերուն ամբողջութիւնը կը հնչէ 40 երկվայրկեան տեւողութեամբ հանգստեան պատարագի մը պէս:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Կուսակալ Ճէվատ պէյ պատասխանատու է, որովհետեւ ուզելով Մէրսինի մէջ ալ կատարել տալ իր եղեռնագործութիւնը, հակառակ Մէրսինի միւթէսարըֆին ազդարարութեան՝ ուզած է Թուրք խուժանը Թրէններով Մէրսին փոխադրել, եւ այդ կանխորոշ վտանգին պատասխանատուութեան մասնակից չգտնուելու համար հրաժարական տուող միւթէսարըֆին հրաժարականը կ՚ընդունի, հասնելու համար իր նպատակին: Ու պահ մը վերջ ստիպուած կը համակերպի միւթէսարըֆին առաջարկութեան:

Ատանայի բոլոր հակասահմանադրական Թուրք մեծամեծները պատասխանատու են, Հոկտեմբերեան Ջարդի կազմակերպութեան, եւ Ապրիլեան Ջարդի գործադրութեան հեղինակները ըլլալուն համար: Պատասխանատու են Իհսան Ֆիքրի եւ Իթթիհատեան խմբակը, որոնք գործքով, խօսքով, գրով հրահրած են արիւնռուշտ խուժանին մոլեռանդութիւնը: Պատասխանատու է Ճէպէլ Պէրէքէթի միւթէսարըֆ Ասաֆ Խաստ պէյ, իր ստորադաս պաշտօնեաներով ու գայմագամներով, քանի որ ինք Էրզինի մէջ խուժանին մարթին բաժնած, անոնց մոլեռանդութիւնը գրգռած եւ Զօք Մարզուանի վրայ կատարուած յարձակումները ղեկավարած է, նոյն իսկ Զօք Մարզուանցիներու վկայութեամբ, որոնք հեռադիտակով գլուխը աչքէ չեն վրիպեցուցած. որովհետեւ Փայասի բանտը բանալ տուած եւ հոն գտնուած քրիստոնեաները ջարդել տալէն ետք, բերդարգել 5-600 ոճրագործներ ազատ արձակած եւ հայ գիւղերու վրայ յարձակել տուած է. որովհետեւ իր սարքած ջարդերը արդարացնելու համար ճշմարտութեան հակառակող դաւաճան հեռագիրներով կեդրոնական կառավարութեան ուշադրութիւնը վրիպեցուցած եւ արիւններու շարունակարար՝ անհեղորէն թափուելուն պատճառ եղած է: Ասոնցմէ դուրս կան տակաւին բազմաթիւ պատասխանատուներ, ջարդ տեղի ունեցած քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ, զորս կարելի պիտի ըլլայ շուտով երեւան բերել, եթէ կառավարութիւնը բարեյօժարութիւնը ունենայ կեդրոնին մէջ կազմուած խառն յանձնաժողով մը ղրկել Ատանա, ճշդելու համար պատասխանատուութիւնները, պատժելու յանցաւորները եւ դարմանելու դժբախտ հայերուն անդարմանելի կորուստները:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Մինչեւ հիմա մեզի հասած եւ ականատեսներէ ստորագրուած տեղեկագիրներէն կը քաղենք անկատար ցանկը այն գլխաւոր դերակատարներուն, որոնք Ատանայի տեղական ջարդերը ծրագրած, կազմակերպած, եւ կամ անձամբ առաջնորդած են Թուրք խուժանը՝ սպանութիւններու, թալանի եւ հրձիգութեան:

ԱՏԱՆԱ. - Կուսակալ Ճէվատ պէյ, Ֆէրիք Մուսթաֆա Րէմզի փաշա, Պաղտատի Զատէ Ապտիւլ Գատէր եւ որդին Ապտիւլ Րահման, Իթթիհատի խմբագիր Իհսան Ֆիքրի, Տէպպաղ Զատէ Հաճի Ալի էֆէնտի եւ որդին Րագըպ, Գասապ Մէհմէտ աղա Զատէ Հիւսէյին, Զօր. Ալի, Հիւսէյին Տախմ, Պօսնալը Սալիհ եւ Մէհմէտ, Փամպուքճի Մուսթաֆա եւ որդին, Պայրագտար Պէքիր, Առողջապահական քննիչ Էշրէֆ էֆէնտի, Եազմաճը Խաթիպ, Պէլէտիյէ պաշ կեաթիպի Մուսթաֆա, Կէրկէլի Ալի, Քէֆէր օղլու Ալի, Գասըմ Զատէ Եուսուֆ, Պաթումլու Օսման, Ժանտարմա Արաբ Սաիտ, Համալը Մէհմէտ, Արիֆ Զատէ Խաստ, Վանլը Զատէ Ահմէտ, Ղանի Զատէ Սաիտ, Եիւզ Պաշը Ֆէլլահ Ահմէտ, Պէքճի Պաշը Գարա Մէհմէտ, Տէլի Տուրան, Պաթումլու Օսման տամատը Զիյա, Աթա էֆէնտի, Իսմայիլ Սաֆա, Պօշնաք Զատէ Ապտիւրրահման, Ալայ Գոմանտանը Ահմէտ էֆէնտի, Տըպլանզատէ Մուհամմէտ, Քիւրտիստանզատէ Պազիրկեան Մուսա, Մուսա Քեազիմ (դատարանի անդամ), Հաճի Եագուպ (Փաշա քէօյիւ), Նէօման էֆէնտի, Համալը Հասան, Մահմուտ էֆէնտի, (Առեւտրական դատարանի անդամ) Ճէմալ պէյ:

(Շար. 23)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ
ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 100 եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

UCFAF
PARIS ILE-DE-FRANCE
6 Cité du Wauxhall - 75010 Paris
Métro République

Samedi 21 mars à 16 heures

CONFERENCE EXCEPTIONNELLE
sur le thème
LE TROISIEME ALPHABET
DE MESROP MACHTOTZ

«l'écriture des aghouank»

avec le Professeur
Jean-Pierre MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

SALON DU LIVRE
STAND ARMENIEN

Այս տարի Փարիզի Salon du Livre 2009 ցուցահանդէսին մասնակցում է նաեւ Հայաստանը: Porte de Versailles/Pavillon 1-ում անցկացուող Գրքի միջազգային ցուցահանդէսը տեւելու է Մարտ 13-18ը: Հայաստանի տաղաւարը գտնւում է X98 շարքի վրայ: Տաղաւարում ցուցադրուած են հայ եւ օտար հեղինակների ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն, ռուսերէն եւ հայերէն լեզուներով հրատարակութիւններ՝ տպագրուած Հայաստանում եւ արտասահմանում:

Ցուցահանդէսին հայկական պատուիրակութիւնը գլխաւորում է բանաստեղծ, Հայաստանի մշակոյթի նախարարութեան հրատարակչական գործակալութեան ղեկավար Եդուարդ Միլիտոնեանը: Ցանկացողները կարող են այցելել Հայկական տաղաւար օրուայ բոլոր ժամերին:

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Սփիւռքի նախարարութիւնը ս.թ. Յունիսի 22-23ը Երեւանում նախաձեռնել է անցկացնել Հայաստանի ԲՈՒՀ-երի 1960-1970ական թուականների սփիւռքահայ շրջանաւարտների հաւաք: Նախատեսւում է նման հաւաքները դարձնել պարբերական՝ յետագայում ընդգրկելով նաեւ յաջորդ տարիների շրջանաւարտներին:

Հաւաքի նպատակն է քննարկել ՀՀ ԲՈՒՀ-երի սփիւռքահայ շրջանաւարտների դերը Հայաստան - Սփիւռք գործակցութեան զարգացման գործում, ստեղծել սփիւռքահայ շրջանաւարտներու համահայկական ընկերակցութիւն:

Դիմելով նշուած տարիների Հայաստանեան ԲՈՒՀ-երի բոլոր սփիւռքահայ շրջանաւարտներին՝ հրաւիրում ենք մասնակցել նշուած հաւաքին, ինչպէս նաեւ ուղարկել առաջարկութիւններ հաւաքի կազմակերպման եւ քննարկուելիք հարցերի վերաբերեալ:

Հաւաքին մասնակցելու ձեր դիմումը խնդրում ենք ուղարկել ՀՀ Սփիւռքի նախարարութիւն, Հայաստանի Հանրապետութիւն, ք. Երեւան, Վազգէն Սարգսեանի 26/1, 5րդ յարկ հասցէով կամ ելեկտրոնային փոստով՝
hmekv@mindiaspora.am

Հաւաքի մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ կարող էք ստանալ
www.mindiaspora.am
համացանցի կայքից:

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 16ին
Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **«Araxe»**
de Lyon-Villeurbanne

Dans le but de garder nos traditions et pour assurer leurs transmissions La Croix Bleue des Arméniens de France Section de Lyon-Villeurbanne vous convie
au Repas de MITCHINK (Mi-Carême)
le mercredi 18 mars à 12 heures
à la salle «Garbis Manoukian»
295 rue André Philip, 69003 Lyon
Réservez vos places dès maintenant en téléphonant :
— CBAF : 04 74 04 74 97
— MCAV : 04 78 26 28 10

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

Décines

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «Archag Djamalian» de Décines organise
Le Dimanche 22 mars à 12h
UN REPAS DE LA MI-CAREME
à la Salle des Fêtes de Décines (rue Jean-Macé)
Prix du repas : 15 euros par adulte
10 euros par enfant.
Renseignement et réservations :
06.21.74.42.50 — 06.20.25.72.66
et 04.78.49.98.06 (le soir)

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente

SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR

Mémoire arménienne
Texte et mise en scène: **Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ժամերգութեամբ
կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին նաեւ
20 Մարտ Ուրբաթ 26րդ օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցի, Փարիզ՝ ժամը 18ին:

CINE-CLUB

«Achkhar» / UCFAF

«Rouben Mamoulian»
Sous le parrainage de
Robert GUEDIGUIAN
réalisateur
Jeudi 19 mars
à 20 heures
Soirée
ARDAVAZT PELECHIAN
Réalisateur et documentaliste
Pour la première fois le Ciné-Club Rouben Mamoulian
présente trois de ses chefs-d'œuvre :
«LES HABITANTS»
1970 n.b. durée 8 mn
«LES SAISONS»
1972 n.b. durée 30 mn
«NOTRE SIECLE»
1982 n.b. durée 50 mn
Directeur des programmes :
Arto PEHLIVANIAN

P.A.F. : 5 euros — Réduit : 3 euros

UCFAF
6 Cité du Wauxhall — 75010 Paris
Métro : République

Le Vendredi 20 mars à 20h45
Le
Centre Culturel Saint-Mesrob
à Paris
recevra
GILBERT SINOUE
qui présentera son livre,

«EREVAN»

paru récemment
aux éditions Flammarion
avec
une préface de **Charles Aznavour**

Vente du livre et signature
Cocktail

10bis rue Thouin, 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի թեմի նորակազմ առժամեայ կրթական մարմինը Փարիզի շրջանի ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու եւ դասընթացքներու պատասխանատուները եւ հայերէն լեզուի ուսուցիչները կը հրաւիրէ
ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՄԸ
որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 20.30ին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Այս հանդիպումին ընթացքին պիտի վերանայուի Ֆրանսայի հայկական դպրոցներու համայնապատկերը եւ քննարկուին հայկական դաստիարակչութեան առնչուած գլխաւոր հարցերը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
(Կցիք)

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 20, 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 18ին, Միջինք: Առաւօտեան ժամերգորթիւն կը կատարուի ժամը 10.30ին, իսկ ժամը 17ին՝ Հսկում:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8.45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9.45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10.30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11.45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 18, ժամը 17.30ին
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17.30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17.30ին

ECOLE
TEBROTZASSERE
1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 18

MERCREDI
18 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

LE NUMERO: 1,20€

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 22·164

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

84ᵉ ANNEE — N° 22·164

ԲԱՔՈՒ ԿԸ ԴԺԳՈՀԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԷՆ

Բաքու միշտ իրեն ուղղուած դաւաճանութիւն կը նկատէ Երեւանի հետ Անգարայի վարած բանակցութիւնները։ Այս նկատումին մէջ կայ իր «եղբօր» կայութեան հանդէպ յստակ անհասկացողութիւն մը Բաքուի կողմէ, քանի որ Թուրքիա Հայաստանի հետ բանակցիլ, խնդիրները հարթել կը ձեւացնէ, պարզապէս փրկուելու համար ցեղասպանութեան ճնշող բեռէն։ Իբրեւթէ հաշտութեան մը յանգելու Թրքական մտադրութիւնը, պարզ է որ խորքին մէջ Բաքուն վրդովելու ոչ մէկ յատկանիշ ունի. Թուրք պատասխանատուներ ամէն առիթով կը յայտնեն, գործով ալ փաստը կու տան թէ Ազրպէյճանի շահերը վտանգող ոչինչ կ'ընեն։ Այսուհանդերձ, կ'երեւի Թրքական բեմադրութեան օժանդակ ազդակներէն է Բաքուի պարբերական տրտունջը։

Այս անգամ ան արտայայտուած է քաղաքական շարք մը դէմքերու կողմէ, որոնցմէ է Ազրպէյճանի նախագահի նախկին խորհրդական, քաղաքական վերլուծող Վ. Կիւլիզադէ։ Ան ըսած է թէ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները բնականոնացնելու Անգարայի քայլերը կրնան ժխտական ազդակ ըլլալ իրենց համար։ Հայաստանի հետ Թուրքիոյ փակ պահուած սահմանէն իրենք ոչ մէկ շահ ապահոված են եւ Կիւլիզադէ կ'ուզէ սգասել, տեսնելու համար թէ ՕԹԱՆ-ի անդամ երկրի մը հետ կապ հաստատելու Երեւանի քայլը ի՛նչ արդիւնք պիտի ունենայ։ Ինչ կը վերաբերի հայեւազրպէյճանական կռուախնձորին, այնքան ատեն որ շրջանին ուժերու հաւասարակշռութիւնը նոյնը մնայ, Ղարաբաղի տագնապը չի լուծուիր։ Ատոր համար ազրպէյճանցի խորհրդականը ունի հետեւեալ լուծումը. եթէ ԱՄՆ յաջողին Ռուսաստանը վանել Կովկասէն եւ «Հայաստանը անկախացնել», Ղարաբաղի հարցը կը կարգաւորուի։ Քիչ մը տարօրինակ է տեսնել որ նախագահի խորհրդական եղած մէկը չի բարեհաճիր անդրադառնալ «Ռուսաստանը Կովկասէն վանել»ու վրաստանեան թարմ փորձին ու անոր հետեւանքներուն։ Նաեւ բնականաբար չի մտածեր «վանել»ու հակառակ ուղղութեամբ կարելիութեան մը մասին։

Ամէն պարագայի, Կիւլիզադէ միակը չէ. «Մուսավաթ» կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութեան նախա-

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԺԽՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

Միջազգային փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու խմբաւորումը Մարտ 16ին հրապարակած է Թուրքիոյ մասին տեղեկագիրը, կոչ ուղղելով որ վերջ տրուի դպրոցներու մէջ փոքրամասնութեան պատկանող աշակերտներու դէմ ներկայի խտրականութեան. խտրականութիւն որ կը կատարուի առ ոչինչ համարելով մշակութային, լեզուական, պատմութեան, կրօնական տարբերութիւնները։ Տեղեկագիրը Անգարան կը մեղադրէ կիրարկուած կրթական համակարգով փոքրամասնութեան իրաւունքներուն անտեսումով, այդ խմբաւորումները ձուլելու, Թրքական ինքնութեան ու ազգայնականութեան զարկ տալու ջանքով։

Խմբաւորումին Թուրքիոյ պատասխանատու Նուրճան Գայա որ նոյն ատեն տեղեկագրին հեղինակն է, գրաւոր յայտարարութեամբ մը կոչ ուղղած է որ Թուրքիա փոփոխութեան ենթարկէ փոքրամասնութիւններու իր քաղաքականութիւնը, որպէս այդ ճանչնայ նաեւ Ասորիները, Քիւրտերը, Ցիկանները եւ կովկասեան ժողովուրդները, երաշխաւորէ անոնց կրթութեան իրաւունքը, ի հարկին յատուկ միջոցներու դիմելով։

Տեղեկագրով ըսուած է նաեւ թէ դպրոցներու մէջ կրօնքի պարտադիր ուսուցումին հարկ է վերջ տալ եւ դասագիրքերով կատարուած խտրականութեան դէմ քայլերու ձեռնարկել։

դահ Ս. Էքպէր եւ ուրիշներ ալ դժգոհած են Հայաստան-Թուրքիա յարաբերութիւններու մեղմացումէ մը։

Այս դժգոհութեան Թրքական աղբիւրներէ տրուած արձագանգը այն կ'ըլլայ որ Անգարա բացատրողական աւելի ծաւալուն աշխատանք պէտք է տանի Ազրպէյճանի նկատմամբ, փարատելով այն մտահոգութիւնները թէ անոր փոսը փորելու քաղաքականութեան մը ձեռնարկուած է։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ _ Ի. ԱԼԻԵՒ ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Հայաստանի ու Ազրպէյճանի նախագահներուն յաջորդ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Մայիս 7ին Փրակայի մէջ ուր կը գումարուի Եւրոպական միութեան արեւելեան գործընկերութեան նուիրուած վեհաժողովը։ Տեղեկութիւնը տուած է Մինսկի խումբին ամերիկացի նախագահը Մ. Պրայզա որ գործնական մեծ նշանակութեան տէր կը նկատէ այդ հանդիպումները։

* * *

ԻՐԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Իրանի արտաքին գործերու նախարարը Մ. Մոթթաքի պաշտօնական այցով Մարտ 13ին Երեւան գացած է. իրեն ընկերացած է պատուիրակութիւն մը։

Մ. Մոթթաքի ընդունուած է նախագահ Ս. Սարգսեանի կողմէ, որ բարձր գնահատած է հայեւիրանեան բարեկամական յարաբերութիւններուն ներկայի մակարդակը. նշած է թէ Իրանը Հայաստանի համար լաւ բարեկամ է ու վստահելի գործընկեր։

Հիւր դիւանագէտը իր երկրին նախագահին՝ Մ. Ահմատինեժատի ողջոյններն ու հրաւէրը փոխանցած է Ս. Սարգսեանի, վստահութիւն յայտնելով որ անոր յառաջիկայ այցը նոր էջ մը կը բանայ երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն մէջ ու սկիզբ կը դնէ ծաւալուն նոր ծրագիրներու։

Մ. Մոթթաքի եւ գլխաւորած պատուիրակութիւնը ընդունուած են նաեւ Ազգային ժողովի նախագահ Հ. Աբրահամեանի կողմէ։ Ան շեշտած է թէ առանց Իրանի աջակցութեան վրացեւռուս հակամարտութեան Հայաստանի տնտեսութեան պատճառուած վնասները աւելի մեծ կ'ըլլային. ապա ընդգծած է կարեւորութիւնը երկու երկիրներուն միջեւ տնտեսական, առեւտրական, ուժանիւթի, կրթութեան ու մշակոյթի, փոխադրութեան մարզերու գործակցութեան։ Ըսած է թէ անհրաժեշտ է Իրան _ Հայաստան երկաթուղիին կառուցումը։

Մ. Մոթթաքի ձայնակցած է Հ. Աբրահամեանին, անոր փոխանցած է Իրանի Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Լարիճանիի բարեմաղթութիւններն ու Իրան այցի հրաւէրը։

Հ. Աբրահամեան և Մ. Մոթթաքի ընդգծած են շրջանային հակամարտութիւնները խաղաղ ճամբով լուծելու անհրաժեշտութիւնը, ապա քննարկած են տնտեսական համաշխարհային տագնապին ստեղծած կացութիւնը, անդրադարձած երկկողմանի հետաքրքրութեան հարցերու։

թեան գլուխ անցնելու եւ իր գործընթացը այնքան արագընթաց եղած է, որ իր կողմնակիցները զինք մկրտած են՝ Թէ.Ժէ.Վէ.։

ՊԱՊԸ ափրիկեան շրջապտոյտի մը

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ ԼՐԱԳՐՈՂ ՄԸ ԽՈՇՏԱՆԳՈՒԱԾ

Մարտ 13ին Վ. Բրիւսով լեզուաբանական համալսարանին մէջ հաստատութեան ապահովութեան պատասխանատուն՝ Կ. Միրիջանեան խոշտանգած ու վիրաւորած է լուսանկարիչ լրագրող Գ. Շամշեանը, խոչընդոտելով անոր մասնագիտական աշխատանքը։ Լրագրողը հիւանդանոց փոխադրուած է, ոստիկանութիւնը հետաքննութեան ձեռնարկած։

Գագիկ Շամշեան մաս կը կազմէ «Չորրորդ իշխանութիւն» թերթի խմբագրութեան։ Ամբաստանուած են երկու հոգի եւս, բայց ստորագրութեան փոխարէն ազատ արձակուած։

Միջադէպը պատահած է ուսանողներու եւ այլ լրագրողներու ներկայութեան։ Համալսարանէն կը պնդուի թէ խոչընդոտուած է ոչ թէ լրագրողին աշխատանքը, այլ անոր ձեռնարկած խուլիկանութիւնը։

* * *

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

ԼՂՀ նախկին նախագահ Արկադի Ղուկասեան նախագահ Ս. Սարգսեանի Մարտ 16ի հրամանագրով «յատուկ յանձնարարութիւններով դեսպան» նշանակուած է։ Նոյն նշանակումին առիթով իրեն տրուած է «Հայաստանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան»ի դիւանագիտական աստիճան։

* * *

ՖՐԱՆՍԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ՕՐԵՐ

Մարտ 19-31 Հայաստանի մէջ կը կիրարկուի Ֆրանսախօսութեան ընդարձակ ծրագիր մը. անոր հովանաւորներն են արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան եւ Ֆրանսախօսութեան ընդհանուր քարտուղար Ա. Տիուֆ։ Ծրագիրը կ'ընդգրկէ համերգներ, ընթերցանութեան երեկոներ, ֆիլմերու ցուցադրութիւններ։

Երեւանի Ֆրանսական համալսարանը Մարտ 21ին կը կազմակերպէ Ֆրանսախօս ծանուցումի օր, իսկ օտար լեզուներու Վ. Բրիւսով համալսարանին մէջ Մարտ 30-31ին տեղի կ'ունենայ գիտաժողով մը։ Այլ համալսարաններու եւ դպրոցներու մէջ կը կազմակերպուի «Եկէ՛ք Ֆրանսա երթանք» նիւթով Ֆրանսերէնի մրցում։

* * *

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ԵՐԿԱՄԵԱՅԻՆ

Մշակոյթի նախարարութիւնը յանձնարարած է որ Նորարար փորձառական արուեստի կեդրոնը (ՆՓԱԿ) ութերորդ անգամ ըլլալով, այս տարի եւս կազմակերպէ Հայաստանի մասնակցութիւնը Վենետիկի արուեստներու երկամեային։ Ան տեղի կ'ունենայ Յունիս 7 – Նոյեմբեր 22։

Տաղաւարի պատուիրակն է ՆՓԱԿ-ի հիմնադիրներէն ճարտարապետ Եդուարդ Պալասանեան։ Հայկական ժամանակակից արուեստը այս տարի կը ներկայացնէ նկարչուհի Գայեանէ Խաչատրեան։ Ինչպէս նախորդ տարիներուն, հայկական տաղաւար կը զետեղուի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանին մէջ։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ նախագահը ճշդեց Մարտ 16ին որ ճաշարաններու համար Թէ. Վէ. Ա.ի սակը պիտի ըլլայ 5,5%, փոխանակ ցարդ գործադրուած 19,6%ին։ Ասոր փոխարէն սակայն պայմաններ կան, բայց ճաշարանատէրերը շատ համաձայն չեն։ Պայմանները կը վերաբերին գիներու նուազումին եւ նոր աշխատաւորներ գործի առնելու պարտադրանքին։

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ մէջ Մարտ 18ին հանրաքուէ մը տեղի կ'ունենայ բարեփոխում մը ընելու համար Սահմանադրութեան մէջ, որ թոյլ կու տայ պետութեան ղեկավարին ցկեանս նախագահ մնալ։ Այդ առթիւ է որ Ֆիկարօ ամբողջ էջ մը նուիրած է Ազրպէյճանի Մարտ 17ի իր թիւին մէջ։

Հանրաքուէն 41 հարցումներէ բաղկացած է, քիչ մը աւելի շուարումի մատնելու համար քաղաքացիները, բայց գլխաւորը կը վերաբերի «այո՛» ըսելու Ալիեւի։ Յօդուածը կեդրոնացած է Նարդարանի վրայ, ուր ծնունդ առած է 1991ին Իսլամական կուսակցութիւնը։

ՄԱՏԱԿԱՍՔԱՐ միշտ խռովութեանց դաշտ մըն է եւ ընդդիմութիւնը կը շարունակէ գրաւել ինչ որ կրնայ, ինչպէս կեդրոնական դրամատան շէնքը։ Յստակ է որ նախագահը՝ Ռավալօմանանա խոյս տուած է եւ ապաստանած մայրաքաղաքէն հեռու վայրի մը մէջ։ Երկու կողմերն ալ վճռած են տեղի չտալ։ Կը թուի սակայն թէ բանակը ընդդիմութեան կողմը անցած է։ Ինչ կը վերաբերի ապստամբներու ղեկավարին, Ա. Ռաժէօլինայի, անհամբեր է իշխանու-

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԷՋԻ ՄԸ ԲԱԶՄԱԿՈՂՄԱՆԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՒԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱՆԿԻՒՆԷ

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Տարբեր առիթներով օգտագործած եմ Ժոզէֆ Քեսելէն մէջբերումներ: Այսօր պիտի թարգմանեմ ամբողջ հատուած մը, քանի որ, ամէն անգամ որ զայն կը կարդամ, կը խորհիմ որ կարծէք գրուած է մեզի համար: Եթէ բանագողութիւն ընէի եւ որպէս սեփական գրութիւն ներկայացնէի, ոչ ոք պիտի կասկածէր, թէեւ բառեր պիտի ըլլային, եւ անոնք բազմաթիւ են, որ կը չափազանցեմ, որ հոսանքին դէմ կարելի չէ երթալ: Բայց օտար գրողին նման քննադատութիւն չենք ուզեր:

Ժոզէֆ Քեսել, իր «Սիրոյ եւ կրակի հող» գրքին մէջ կը գրէ·

«Ժողովուրդ մը կրնայ գոյութիւն ունենալ, աւելին՝ գոյատեւել, առանց իր կողմէ ընտրուած կառավարութեան, առանց իր ծոցէն ծնած հաստատութիւններու, նոյնիսկ առանց իրեն պատկանող հողի: Բայց եթէ չունենայ իրեն յատուկ լեզու, ան մեռած ժողովուրդ մըն է:

Լեզուն ցեղի մը հանճարին ամէնէն խոր, ամէնէն տարրական արտայայտութիւնն է: Ան է որ ձեւ կու տայ ուշիմութեան եւ զայն կը կաղապարէ նոյն քուրային մէջ: Ան է որ նոյն եւ մասնաւոր երանգ մը կու տայ զգայնութիւններուն: Ան միակ կապն է որ ըլլայ անթերի, նաեւ գերագոյն ապաստանարանն է պարտուած ազգի մը պաշտպանութեան:

Բոլոր ճնշուած ժողովուրդները այդ հասկցած են բնազդականօրէն եւ աւելի պայծառութեամբ յաղթական ժողովուրդները, որոնք իրենց յաղթանակը կատարեալ համարած են միայն այն ատեն երբ իրենց նոր հպատակներուն մոռցուցած են այն լեզուն զոր կը խօսէին նուաճումէն առաջ: Նոյն ձեւով այդ փորձած են Ռուսերը Լեհաստանի մէջ եւ Գերմանացիները՝ Ալզաս-Լոռէնի: Եւ իրենց ձախողութիւնը այս մարզին մէջ նախատեսել կու տար աւելի ծանր պարտութիւն մը:

Կը յիշեմ որ Իրլանտայի մէջ, Թագին դէմ Պայքարի հերոսական ժամանակներուն, Շինն Ֆէյնի (1) պետերը կ'ըսէին որ ԿԱԷԼԻՔԸ (2) ԱՆԳԼԻԱՑՆԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ԼԱՒ ՊԻՏԻ ՎՏԱՐԷ ՄԵՐ ՄՕՏԷՆ, ՔԱՆ ՄԵՐ ՀՐԱՑԱՆՆԵՐԸ» (գլխագրումը՝ Յ. Պ.):

Joseph KESSEL,
«TERRE D'AMOUR ET DE FEU»

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒՆ

Ազգային հիմնական եւ հիմնարար խնդիրները դադրած են առաջնահերթութիւն ըլլալէ: Պատճառը, բարօրութեան, գործնապաշտութեան, նիւթապաշտութեան, համաշխարհայնացման մասնակի եւ թիւր ըմբռնումներու յորձանուտին մէջ, ոչ միայն հայկական ընկերութեան վերնախաւը, այլ նաեւ ժողովրդական զանգուածները, որոնք կը յատկանշուէին իրենց ինքնութիւն պահելու եւ տեւելու բնազդով, որդեգրած են տեղատուութեան ուղին: Տարբերութիւնները լական չեն, այլ կը կայանան արագ կամ դանդաղ անհետացումը տեսնելու մէջ: Այս կեցուածքը արդարացնելու համար փաստարկները պարզ են. տեղի կ'ունենայ ժողովուրդներու խառնուրդ (brassage), յառաջդիմութեան կարգախօսով որ առաջին հերթին կ'անդրադառնայ ազգային լեզուներուն, ճամբայ հարթելով միակ եւ գերիշխող լեզուի մը տիրապետութեան, որ միաժամանակ կրողն է համաշխարհային նոր կարգի մը՝ ղեկավարուող սահմանափակ թիւով բազմազգ ընկերութիւններու կողմէ՝ որոնք, իրենց կարգին, կրողն են նոր դրամատիրութեան: Եթէ գիտակցական ցնցում մը տեղի չունենայ, գործնապաշտներու նախատեսութիւնները կ'իրականանան, եւ դասական ըմբռնումով «ազգեր»ը կ'անհետանան: Այս նախատեսութիւնը չարագուշակի յուետեսական կեցուածք չէ: Իրատես եւ իրապաշտ պէտք է ըլլալ տեսնելու համար ըսպառնալիքը: Իսկ առողջ եւ հեռանկարներ ունեցող ղեկավարութեան պարտականութիւնն է այս սպառնալիքի գիտակցութիւնը փոխանցել զանգուածներուն, որոնք գլխակորոյս ոչխարի հօտերու պէս կը տարտղնուին խորհրդային շրջանին բնական համարուող Ռուսիոյ անծայրածիր շրջանները, եւ այժմ Զինաստան, Նոր Զելանտա, Յունաստան, Շուէտ, Սպանիա եւ այլուր: Ոչ միայն «Յո՞ երթաս» ըսող չկայ, այլ օտար երկիրներու տակ անսակայն յաջողութիւններու եւ հրաչակի տիրացած անձերով ազգային հպարտութիւն կը մշակուի, կը քարոզուի, կարծէք թելադրելով այն մտածումը որ «ազգապահպանում»ը ստորադասուած արժէք է, կարեւորը անհատական յաջողութիւնն է: Կը հիանանք անգլերէն, ֆրանսերէն, արաբերէն կամ այլ լեզուներ «տեղացի»ներէն աւելի լաւ խօսողներուն վրայ, իսկ երբ խնդիրը կը վերաբերի «հայերէն»ի, ծակ-պատռւկ գործնապաշտութեամբ կ'ըսենք թէ այսպէս ալ կ'ըլլայ այնպէս ալ, կամ մեր պայմաններուն մէջ ասկէ լաւ չըլլար, կամ ընդունելով ներխուժումներու հեւանքով լեզուի թշուառացումը՝ կ'ըսուի թէ զայն կը հարստացընենք, քանի որ լեզուն տեւաբար ընթացքի մէջ է, կը հետեւի ընկերաշրջակութային եւ տնտեսութեան հոլովոյթին, օտար բառերու եւ օտարաբանութիւններու կու տանք հայերէնի քաղաքացիութիւն: Այս բոլոր վերաբերումները գումարելով, կը տեսնե՞նք որ ազգային խորքը կը կորսուի, տարբեր չափեկ հագած եւ բաբելական տարբեր լեզուներ խօսող «ծագումով Հայեր» պիտի ապրին, բնականօրէն, հոլովոյթը արդէն ընթացքի մէջ է քանի կը հեռանանք հայրենամերձ գօտիներէ, նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ «լընվանթէն»ի թեթեւսոլիկութեամբ, բայց անոնք դադրած պիտի ըլլան հայ ազգի չարունակութիւնը ըլլալէ:

Զարմանալի է որ այս հիմնահարցը զանազան բնոյթի պետական, կուսակցական, միութենական որոնում կայացնող ժողովներու նիւթ չըլլար: Հաղորդակցական միջոցները եւս համապարփակ քննութիւններու եւ վիճարկումներու առաջադրանքներով հրապարակ չեն գար: Կը գործենք այնպէս որ կարծէք բնական եւ հաստատուն կացութեան մէջ գտնուող ժողովուրդ ըլլայինք: Կը զբաղինք դասական վարչական խնդիրներով, ճաշկերոյթ, պարահանդէս, քանի մը դասախօսութիւն, քարոզչութիւն, տնտեսութիւն, դիրքապաշտութիւն: Խորհրդային իշխանութեան օրերուն, պետական ճնշումներով կատարուած բազմերես խաթարումներէն չենք ուզեր հրաժարիլ, Սփիւռքի մէջ լայնածիր եւ հեռանկարային գործունէութիւն չունինք, որպէսզի նախատեսուող աղէտի առաջքը առնուի, կատարելով նպատակասլաց նիւթական եւ մարդկային ներդրումները: Ղեկավարութիւնները կը գործեն առանց վիճակագրական տուեալներու: Հայաստանի Հանրապետութիւնը հրապարակեց տեղեկութիւն մը, ըստ որուն, հակալսարան մուտքի քննութիւններուն հայերէնը կը հանդիսանայ ամէնէն տկար առարկան: Սփիւռքի հայկական վարժարաններուն մէջ, քննութեան ներկայացող դասարաններուն մէջ յաճախ հայերէնի դասերը կը ջնջուին, կամ կը հասնին խեղճուկրակ նուազագոյնի: Հարց է, հայ սերունդ պահելու տեսակէտէ, թէ հայկական վարժարան յաճախող աշակերտները տուեալ գաղութի մը սերունդին ո՞ր տոկոսը կը կազմեն:

Հայ ժողովուրդի իւրաքանչիւր անդամը հարկ է բերել հիմնահարցերու գիտակցութեան եւ չբաւարարուիլ ներկայ կամ գիտակից փոքրամասնութիւններով: Այս հաւաքական գիտակցութեան հասնելու աշխատանքը պատահական ձեւով չի կրնար տեղի ունենալ, հարկ է կազմակերպուիլ եւ նպատակադրել հասնիլ իւրաքանչիւրին իր յարկին տակ, ինչ որ կ'ենթադրէ լուսարանական լայնածիր կազմակերպութիւն եւ գործունէութիւն, որ իր կարգին կը կարօտի մարդկային եւ նիւթական կարեւոր ներդրումներու: Կը պատմեն որ առեւտրական ուսումնական մեծ հիմնարկի մը աւարտի քննութեան հարց տրուած է, թէ հիմա որ կ'աւարտէք ձեր ուսումը եւ պիտի մտնէք կեանքի ասպարէզ, եթէ ձեզի տան մէկ միլիոն տոլար, ի՞նչ գործ կ'ընէք: Մրցանակ կը ստանայ այն ուսանողը որ կը գրէ երկու տող. 900.000 կը ծախսեմ ծանուցման եւ 100.000ով գործի կը ձեռնարկեմ: Հանրային կարծիք լուսաբանելու եւ զօրաշարժի ենթարկելու համար համոզիչ լուսաբանութիւն հարկ է հասցնել իւրաքանչիւրին:

Այսինքն, ազգային գաղափարախօսութեան իւրացումը զանգուածին կողմէ տօնական օրերու ճառերով չիրականանար: Այդպէս կ'ընենք եւ ապա կը դժգոհինք:

Ի՞ՆՉ ՊԱՏԱՀԱԾ Է ԵՒ ՊԱՏԱՀԱԾԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ԵՒ ԻՆՉՊԷ՞Ս ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ի՞նչ կ'ըսէ պատմութիւնը: Կրկին եւ ուշադրութեամբ կարդանք Ժոզէֆ Քեսելի մտածումը. «Ժողովուրդ մը կրնայ գոյութիւն ունենալ, աւելին՝ գոյատեւել, առանց իր կողմէ ընտրուած կառավարութեան, առանց իր ծոցէն ծնած հաստատութիւններու, նոյնիսկ առանց իրեն պատկանող հողի: Բայց եթէ չունենայ իրեն յատուկ լեզու, ան մեռած ժողովուրդ մըն է»: Սասանեան, արաբական, օսմանեան եւ ցարական տիրապետութիւններու տակ Հայերը տոկացին եւ տեւեցին՝ պահելով լեզուն: Անոնք որոնք կորսնցուցին լեզուն, նոյնիսկ պահելով անունը, դարձան «ծագումով Հայեր», վերջնականապէս ձուլեւէ առաջ շրջապատին մէջ: Յաճախ պէտք է յիշել Լեհաստանի Հայերը, ուրիշներ նաեւ, որոնք կորսնցնելէ ետք լեզուն, իրենց ազգանունները թարգմանած են, դաւանափոխ եղած են եւ խզուած են հայ ազգային իրականութենէն, պարզապէս դադրած են հայ ըլլալէ: Այսօր, երբ կը խօսինք հայկական գաղութներու եւ համայնքներու մասին, կու տանք թիւերը, յաճախ տպաւորիչ, որոնք տեսական են, իրականութեան չեն համապատասխաներ, հայ ազգային հասարակութենէն խզուած են, մեռուելէ ետք ձուլուած են, քանի որ տեղական լեզուն իւրացնելու զուգահեռ, գիջած են ազգային լեզուն, որմէ այլեւս չեն ստացած գիտութիւն, արժէքներ, մշակոյթ, տարբերութեան գիտակցութիւն:

Օրինակ, Հնդկաստանի եւ Ծայրագոյն Արեւելքի Հայերը դիմացած են մինչեւ այն ատեն որ պահած են լեզուն, այդ ընելու համար նոյնիսկ նախաձեռնած են եւ հրատարակած առաջին հայ թերթը: Աստիճանաբար կորսնցնելով լեզուն, քանդած են տարբերութեան պատը, հետեւաբար ինքնապաշտպանութեան կարողութիւնը: Իսկ ժամանակակից Թուրքիոյ մէջ դեռ ինքնութիւն կը պահեն նոյնիսկ կրօնափոխ եղած համշէնահայերը, քանի որ կը պահեն լեզուն, որ կը նշէ իրենց տարբերութիւնը, առանց սեփական կառավարութիւն ունենալու: Այս տուեալներու լոյսին տակ հարկ է մշակել հայ ազգային գաղափարախօսութիւն, ստեղծել զայն իրականացնելու միջոցներ, մանաւանդ աշխարհի այն գօտիներուն համար ուր զանգուածները վտանգուած են, աւելի ճիշդ՝ դատապարտուած են անհետացման, եթէ գիտակցութիւնները արթնցնելու ընդհանուր զարթօնք չստեղծուի: Միացեալ Նահանգներու հայ համայնքները, որոնց անդամները կը գնահատուին շուրջ մէկուկէս միլիոն, ո՞ր տոկոսով իրապէս մաս կը կազմեն ազգային հաւաքականութեան, տակաւին ո՞ր տոկոսը մաս կ'ուզէ կազմել: Իսկ Միացեալ Նահանգներու մէջ տոկալու եւ տեւելու համար արգելքներ չկան, ճնշումներ եւ պարտադրանքներ չկան, քանի որ ազգային-ցեղային խմբաւորումները ընդունուած են, այդպէս է երկրին պատկերը: Իսկ ուրիշ վայրերու մէջ քաղաքացիութիւնը ազգութիւնն իսկ է, առանց տարբերութիւններու:

(Մնացեալը յաջորդով)

---

(1) ՇԻՆՆ ՖԷՅՆ-ը Իրլանտացիներու ազատագրական շարժման անունն է:

(2) «Կաէլիք»ը Իրլանտացիներու ազգային լեզուն է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ
հայագիտական - բանասիրական - գրական հանդէս
2008

Ս. ՂԱԶԱՐ (Վենետիկ)

* * *

ՀԱՍԿ
Պաշտօնական ամսագիր
Կաթողիկոսութեան Հայոց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Թիւ 1, Յունուար 2009

ԱՆԹԻԼԻԱՍ (Լիբանան)

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ազիրեան» ակումբի «Աւուր Գափաքեան» սրահին մէջ, փետրուար 27ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը «Մեր երիտասարդութիւնը այսօր» նիւթով, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. «Իշխան» կոմիտէի դաստիարակչական յանձնախումբին: Կազմակերպիչ յանձնախումբին անունով խօսք առած է Գօգօ Աւագեան եւ յայտնած որ քաջատեղեակ ըլլալով հայ երիտասարդութեան ներկայի ոչ նախանձելի իրավիճակին եւ մեկնելով այն իրողութենէն, որ առողջ երիտասարդութիւնն է պայծառ ապագայի մը երաշխիքը, յանձնախումբը յարմար տեսած էր արծարծել այս նիւթը: Օրուան բանախօսն էր «Հորիզոն» գրասենեակի տնօրէն՝ Յակոբ Լատոյեան: Ան ամփոփ կէտերու մէջ ներկայացուցած է «Հորիզոն» գրասենեակի պատմականը, հիմնադրութեան նպատակը եւ տարած աշխատանքը: Յայտնած է, որ երիտասարդութիւնը ներկայիս կը բաժնուի երեք խումբի՝ առաջին համալսարանականներ, երկրորդ ազատ ասպարէզի մէջ գտնուողներ, երրորդ անորոշ եւ անկայուն վիճակ ունեցող երիտասարդներ: Բացատրած է ամէն մէկուն պարագան լուսաբանութիւններ տալով թէ ինչ պայմաններու մէջ տղաք թմրամոլութեան կը դիմեն: Յ. Լատոյեան անդրադարձած է նաեւ Լիբանան գտնուող հայ պարագաներու, որոնք բանտն են կամ հիւանդանոցներու եւ կազդուրման կայաններու մէջ, աւելցնելով թէ մինչեւ մէկ ու կէս տարի գրասենեակը կ'ունենայ իր անձնական կազդուրման կայանը: Եզրակացութեան մէջ, Լատոյեան անդրադարձած է այսօրուան երիտասարդութեան դիմագրաւած յոռի երեւոյթներուն եւ մոլութիւններուն:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայկազեան համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, փետրուար 27ին, կազմակերպութեամբ համալսարանին, տեղի ունեցած է Վերա Սիսեռեանի եւ Սանան Սողոմոնեանի «Հայաստան» գիրքի շնորհահանդէսը: Բացման խօսքը արտասանած է Միրա Եարտըմեան, որմէ ետք խօսք առած է տոքթ. Արմենակ Եղիայեան, որ գիրքին արժեւորումը կատարած է, շեշտը դնելով պատանիները ընթերցանութեան մղելու եւ գրաւիչ ու հետաքրքրական կերպով Հայաստանի եւ Հայոց պատմութեան մասին տեղեկութիւններ փոխանցելու յատկութեան վրայ: Ան լուսարձակի տակ առած է այն երեւոյթը որ պատմական դէպքերու թէ նշանաւոր անձնաւորութիւններու ու վայրերու մասին եղած անդրադարձները բաւական դիպուկ են եւ խօսուն, հակառակ իրենց կարճ ըլլալուն: Եղիայեան դիտել տուած է որ գիրքին մէջ եղած բաժանումները աւելի դիւրամատչելի կը դարձնեն ընթերցանութիւնը: Հատորին պատրաստութեան նպատակին եւ այդ առնչութեամբ տարուած աշխատանքներուն մասին արտայայտուած է Վերա Սիսեռեան եւ ըսած որ նման գիրքի մը գաղափարը գոյութիւն ունի ամէն Հայու մօտ, որովհետեւ Հայաստանն ու Հայոց պատմութիւնը իւրաքանչիւր Հայու համար ունի իր ուրոյն տեղն ու արժէքը: Ձեռնարկին աւարտին խօսք առած է գիրքին նկարազարդումը կատարողը՝ Րաֆֆի Ետալեան, ընդգծելով որ աշխատանքը տեղի ունեցած է բծախնդրութեամբ, որպէսզի կարելի ըլլայ վայրերուն եւ դէմքերուն հարազատութիւնը պահպանել, միեւնոյն ատեն անոնց տալով յատուկ գրաւչութիւն:

Վ Ա Խ Ը   Ս Ի Ր Ե՞ Ղ

Իսրայէլեւպաղեստինեան մնայուն հակադրութիւնը քաղաքական միջազգային շրջանակներու օրակարգին մշտակայ հարցերէն է: Մանաւանդ որ պարբերաբար պատճառ կ'ըլլայ բախումներու, պատերազմի, մեծաթիւ զոհերու:

Նոյն հակադրութիւնը երգիծանքի գոյնով ներկայացնողներ ալ կ'ըլլան մերթ: Ուշագրաւ է անոնց մէջ իսրայէլացի լրագրողի մը գտնուելու երեւոյթը: Կիլատ Նաթան Թել Աւիվի «Եէտիոթ Ահարանոթ» թերթին մէջ գրած է ահազանգի վիճակ մը պահպանելու համար միշտ արտաքին սպառնալիքի մը ուրուականը պատճելու Իսրայէլի վարքագիծին մասին:

Այսօրուան կացութեամբ, հակառակ Պաղեստինի հետ անվերջանալի հակադրութեան, հակառակ տնտեսական եւ ընկերային աղէտալի պայմաններու, Իսրայէլի մէջ կան յամառներ որոնք կը կեդրոնանան իրանեան սպառնալիքին վրայ: Ան Ս. Հիւսէյնի անկումէն ի վեր տեղը առած է իրաքեան սպառնալիքին: Ստեղծուած մթնոլորտը այն տպաւորութիւնը կը ձգէ որ Իսրայէլ տեւական սպառնալիքի տակն է երկիրներու որոնց հետ հասարակաց սահման չունի եւ որոնց ղեկավարներուն միակ նպատակը Իսրայէլի անհետացումն է:

Ինչ կը վերաբերի Իրանին, ան Իսրայէլի ուղղուած միակ սպառնալիքը չէ: Կեդրոնական Ասիոյ բարձունքներուն վրայ ուրիշ երկիր մըն ալ կայ որուն բնակչութեան մեծամասնութիւնը կը պատկանի պարսկերէնի մէկ ճիւղին: Աֆղանիստանէն, Ուզբեկիստանէն անդին Տաճիկիստանն է այդ երկիրը: Անոր ժողովուրդը որ իրանցիներու տոհմէն եւ մահմետական է, Իսրայէլի սպառնալիք ըլլալիք յաջորդ հասցէն է: Կարեւորը ան չէ՞ որ Իսրայէլ միշտ սպառնալիքի մը տակ ապրի: Եթէ Տաճիկիստանը չըլլայ, կայ Փաքիստանը, կան Ույկուրները:

Լրագրողը կ'ըսէ թէ թերեւս հասած է ժամանակը որ Իսրայէլ ահազանգի վիճակը յաւերժացնելու աւրոյն աշխարհին միւս ծայրը հակառակորդներ չփնտռէ: 1921էն ի վեր երբ սկիզբ առած է Հրեաներու եւ Արաբներու զինեալ հակամարտութիւնը, անկախութեան պատերազմէն մինչեւ այսօր իսրայէլացի ժողովուրդը կ'ապրի գոյութենական սպառնալիքի վիճակի մը մէջ: Ճիշդ է որ միշտ գտնուած են Իսրայէլի գոյութեան հրապարակաւ սպառնացողներ, ինչպէս Նասեր, Ս. Հիւսէյն, կամ Արաֆաթ: Սակայն յայտնի է որ այդ սպառնալիքները հռետորականին շրջանակէն դուրս չեն եկած: Յաւելեալ, պատահարները խստիւ հերքած են զանոնք:

Կ. Նաթան աւելի լուրջ սպառնալիք կը նկատէ Այսըրյորդանանի գըրաւումը, Գազայի շրջափակումը, տնտեսական տագնապը, գործազրկութիւնը, դրամին ու իշխանութեան վրդովիչ կապերը եւ յատկապէս միւսին եւ օտարին հանդէպ ատելութիւնը որ կը մաշեցնէ իսրայէլեան ընկերութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀՌՈՄ

ԿԵԴՐՈՆԻ ԲԱՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Ներսէս Պետրոս ԺԹ. Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկէ Հայոց կաթողիկոս պատրիարքը Հռոմի մէջ պաշտօնական բացումը կատարեց «Մալոյեան» մշակութային կեդրոնին ու Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի շքանշանով պարգեւատրեց Հռոմի հայ համայնքի խորհուրդի նախագահ Միքայէլ սրկ. Ժանժէն ու փոխ նախագահ Ռուպէր Աթթարեանը:

Մեծ թիւով Հայեր ու իտալացի բարեկամներ լեցուցած էին Յաւիտենական քաղաքի Ս. Նիկողայոս Թոլենդինացի հրապարակի Ս. Նիկողայոսի նուիրուած եկեղեցին, Շաբաթ Մարտ 7 ժամը 18:30ին, մասնակցելու գաղութի ուրախութեան:

Այս առթիւ Լեւոնեան հայ դպրեվանքի մեծաւորը Յովսէփ Ծ. վրդ. Քելեկեան ողջունելէ ետք ներկաները, հայերէնով եւ իտալերէնով կարդաց Օրհնութեան գիրը ուղղուած մեծարեալներուն, վեր առնելով անոնց գործունէութիւնները, որմէ ետք ներկաներու ծափահարութիւններուն հետ անոնց կուրծքը զարդարուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի շքանշանով:

Եւ քանի որ այդ օրը նաեւ պաշտօնական բացումը կը կատարուէր «Մալոյեան» հայ մշակութային կեդրոնին, Միքայէլ սրկ. Ժանժէն թարգմանը հանդիսանալով հռոմահայերու երախտագիտական զգացումներուն, ուրախութիւն յայտնեց կեդրոնին բացումին, որպէս հայ մշակոյթը եւ պատմութիւնը ծանօթացնելու կարեւոր ձեռնարկ: Իրմէ ետք խօսք առաւ նաեւ Ռ. Աթթարեան, իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնելով Ներսէս Պետրոս ԺԹ.ի եւ Լեւոնեան դպրեվանքի տեսչութեան:

Յետոյ ներկաները եկեղեցիէն թափօրով ուղղուեցան Ս. Նիկողայոսի հրապարակը, անկէ «Մալոյեան» կեդրոնը, որուն ժապաւէնը կտրուեցաւ եւ կաթողիկոս պատրիարքը օրհնեց սրահները: Պաշտօնական արարողութեան աւարտէն ետք ներկաները բոլորուեցան տիկնանց «Զարթօնք» յանձնախումբին պատրաստած սեղաններուն շուրջ:

-ԱՏԱՆԱ 100-

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

(ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Գահիրէ, 1909

ԿԱՆԽԱՄՏԱԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐԸ

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ԱՏԱՆԱ. – Շաքիր Ճէլալ (նախորդ Բ. գոմիսէր որուն տունը ապաստանած 36 Հայեր սպաննուած են), Թէքէլի Ապտուլլահ, Հաճի պէյ զադէ Ֆէթթահ եւ ընկերը Պահրի, Աշճը Մատիլի, Գըրմըզը Շիւքրի, Արզուհալճը Վէհպի, Սահաթճըըն օղլու Մուհէտտին, Պէլէտիյէ իքինճի քեաթիպի Վասֆի, Գահվէճի Գատիր, Թէլէկրաֆճը Նուրի, Խնճիրլիպաշէ Հօճա Արաբ Իսա, Տէլլալ Ապտուլլահ, Տէլլալ Մըստօ, Տէլլալ Մուսա, Մալաթիալը Գատիր (քեաթիպ), Քէօր Խալիլ (գոմիսէր), Իպօշլարըն Շէվքի, Զօր. Ալինին եղէնի Օսման, Իտլիպլի պէրպէր Մէհմէտ, Քէօսէ օղլու Մուսթաֆա, Համամճըզատէ Համզա, Իտլիպլի Քէլ Հասան եւ Թօրունու, Նաճար Շէվքի, Խըմխըմ Իսմայիլ եւ եղբայրը, Զագալ Տէրէլի Հասան եւլն.:

ՇԷՅԽ-ՄՈՒՐԱՏ. – Ապտալ Խալլօնուն օղլու Քէրիմ:

ԱՊՏՕՂԼՈՒ. – Քիպարըն օղլու Մէհմէտ եւ Իսմայիլ:

ԳՈՒՐՏԼԱՐ. – Եաշըլ Ահմէտ եւ որդին, Եաշըլ աղա օղլու:

ԽԱՌՆԸ ԵՒ ԿԷՕՎ ՋԱՅԻՐ. – Գահիր հօճա, Պէքիր աղա, Ֆէթթահ Զատէ Հասան եւ որդին Տէտէ պէյ. Եազըմազ օղլու Մօլլա աղա, Մուսթաֆա պէյ:

ԼԱՓԱՃԼԸ. – Վերոնշանակեալները եւ Պայպուրթլու Հիւսէյն, Մօլլա Իպրահիմ, Սանտըզ էմինի Էօմէր, Գըր Պէքիր, Գարաճա Էօրէնլի Մէհմէտ քեահեա, Գարա Հասան, Պէյճի օղլու Հիւսէին, Սէօպէ օղլու Հաճի Խալէլ:

ՊԱՂՋԷ. – Գայմագամ, Միւֆթի Իսմայիլ, Րէտիֆի Քէլ Նիւզ պաշը, Միւֆթիի եղբայր Եուսուֆ, Ֆարսաք Իսմայիլ, Ֆարսաք Ալի, Միգտար օղլու Օսման, Ակիլ Ահմէտ, Հէօքքէշ Ահմէտ, Գար Տէրէլի Գատիր էֆէնտի, Կիւվէլի օղլու Ալի:

ԳԸՃԼԱԾ. – Գազան Ալի օղլու Աղճա պէյ, Մէյրէմ օղլու Հասան:

ՍԱՎՐԱՆԼԸ. – Սավրան օղլու Գարա Ահմէտ:

ԳՈՒՇՃՈՒ ԵՒ ՔԷԼԼԷՐ. – Խալահիէ Րէժի Մէմուրու Մէհմէտ (Քէլլէրցի), Խամզօ օղլու, Քէլճէ օղլու Մուսա եւ Սիւլէյման:

ԷՆԹԻԼԻ. – Սէյտ օղլու Մըգտատ, Եօնուզ Ահմէտ, Տարըճը Խալիլ, Շէյխ Իպրահիմ, Գարա Իպիշ օղլու Ահմէտ, Սալման աղա օղլու Մուրատ, Շէյխօ եւ Եագուպ:

ՔԻՒՐՏ ՊԱՂՋԱՍԸ. – Գէօր Օսման (նոյն գիւղէն):

ՔԻՇՆԷՋ. – Զալ օղլու Ալի քեահեա, Գարաիթ օղլու Մէհմէտ, Գայադ օղլու Համզա:

ՓԱՇԱ ՉԻՖԹԼԻԿԻ. – Պազօնուն օղլու, Գըսաճըգ Իպօ, Մըխթար Ահմէտ:

ՀԱՍԱՆ ՊԷՅԼԻ. – Վերոյիշեալներուն հետ, Հասան Պէյլի Աղճա պէյ, Հանիֆի, Տուրան պէյ, Գօճով օղլու Հասան, Օսմանիյէցի Միւտիւր Սիւլէյման, Իսլահիյէցի Խուրշուտ աղա, Համզա աղա, Սիւլէյման աղա օղլու Մուսթաֆա աղա: Քէօսէ աղա, Հաճի Զագըշ օղլու Մըսթօ, Ինճէ աղա:

ՋՈՔ ՄԱՐԶՈՒԱՆ. – Ճէպէլի միւթէսարըֆ Ասաֆ Էսատ, Թահրիրաթ միւտիւրի Իմի, Ժանտարմայի հազարապետ Հիտայէթ էֆէնտի, Խասսայի Ալի պէյ, Տիվլիմ հօճանըն օղլու Հաճը, Ճէրիտլի Հաճի Ալի պէյ, Ինճէ Արապ, Զագըըլ Տէտէ պէյ, Ճէրիտլի Նուրի պէյ, Գալաօպայէն՝ Իպիճք, Գուրտ Գուլաղին՝ Քիւչիւք Մէհմէտ օղլու Ալի էֆէնտի, Օսմանիյէէն՝ Հաճի Հիւսէյն էֆէնտի, Էրզինէն՝ Գարա Մուսթաֆա զատէ Հաճի Մէհմէտ եւ Խալիլ էֆէնտի, Գարա Եըլանէն՝ Ճէրրահ Խալիլ, Փայասէն՝ Միւֆթի պէյ եւ Ալի Ճիւլիւք Հասան, Մուսթաֆա Զավուշ, Օճագլըէն՝ Հաճի Համտի էֆէնտի, Զայըըէն՝ Պապիլիկ Ահմէտ, Գարա Քիլիսէյէն Քէլլէսի պէօյիւք Մէհմէտ:

(Շար. 24 եւ ՎԵՐՋ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մառլէն Վարդանեան-Նուանեան, Տիկին Սիւզան Վարդանեան-Նուանեան եւ զաւակը՝ էտուար կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մարտ 22ին, իրենց զաւկին, ամուսնոյն եւ հօր՝

ՋԱՐԵՀ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ՆՈՒԱՆԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին,

15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,

le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

Le Vendredi 20 mars à 20h45

Le

Centre Culturel Saint-Mesrob

à Paris

recevra

GILBERT SINOUE

qui présentera son livre,

«EREVAN»

paru récemment aux éditions Flammarion avec une préface de **Charles Aznavour**

Vente du livre et signature Cocktail

10bis rue Thouin, 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի Թեմի նորակազմ առժամեայ կրթական մարմինը Փարիզի շրջանի ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու եւ դասընթացքներու պատասխանատուները եւ հայերէն լեզուի ուսուցիչները կը հրաւիրէ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՄԸ

որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 20·30ին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Այս հանդիպումին ընթացքին պիտի վերանայուի Ֆրանսայի հայկական դըպրոցներու համայնապատկերը եւ քննարկուին հայկական դաստիարակչութեան առընչուած գլխաւոր հարցերը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
(Կնիք)

UCFAF
PARIS ILE-DE-FRANCE
6 Cité du Wauxhall - 75010 Paris
Métro République

Samedi 21 mars à 16 heures

CONFERENCE EXCEPTIONNELLE

sur le thème
LE TROISIEME ALPHABET DE MESROP MACHTOTZ

«l'écriture des aghouank»

avec le Professeur
Jean-Pierre MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY

CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat

Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne

Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

CINE-CLUB

«Achkhar» / **UCFAF**

«Rouben Mamoulian»
Sous le parrainage de
Robert GUEDIGUIAN
réalisateur

Jeudi 19 mars
à 20 heures

Soirée
ARDAVAZT PELECHIAN
Réalisateur et documentaliste
Pour la première fois le Ciné-Club Rouben Mamoulian présente trois de ses chefs-d'œuvre :

«LES HABITANTS»
1970 n.b. durée 8 mn
«LES SAISONS»
1972 n.b. durée 30 mn
«NOTRE SIECLE»
1982 n.b. durée 50 mn

Directeur des programmes :
Arto PEHLIVANIAN

P.A.F. : 5 euros — Réduit : 3 euros

UCFAF
6 Cité du Wauxhall — 75010 Paris
Métro : République

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 16ին
եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան»
սրահին մէջ
15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ժամերգութեամբ

կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին նաեւ

20 Մարտ Ուրբաթ 26րդ օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցի, Փարիզ՝ ժամը 18ին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture».**

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 6 avril** — **thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

□

Décines

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «Archag Djamalian» de Décines organise
Le Dimanche 22 mars à 12h
UN REPAS DE LA MI-CAREME
à la Salle des Fêtes de Décines
(rue Jean-Macé)
Prix du repas : 15 euros par adulte
10 euros par enfant.
Renseignement et réservations :
06.21.74.42.50 — 06.20.25.72.66
et 04.78.49.98.06 (le soir)

□

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente

SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR

Mémoire arménienne
Texte et mise en scène:**Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 18, 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Սփիւռքի նախարարութիւնը ս.թ. Յունիսի 22-23ը Երեւանում նախաձեռնել է անցկացնել Հայաստանի ԲՈՒՀ-երի 1960-1970ական թուականների սփիւռքահայ շրջանաւարտների հաւաք: Նախատեսւում է նման հաւաքները դարձնել պարբերական՝ յետագայում ընդգրկելով նաեւ յաջորդ տարիների շրջանաւարտներին:

Հաւաքի նպատակն է քննարկել ՀՀ ԲՈՒՀ-երի սփիւռքահայ շրջանաւարտների դերը Հայաստան - Սփիւռք գործակցութեան զարգացման գործում, ստեղծել սփիւռքահայ շրջանաւարտների համահայկական ընկերակցութիւն:

Դիմելով նշուած տարիների հայաստանեան ԲՈՒՀ-երի բոլոր սփիւռքահայ շրջանաւարտներին՝ հրաւիրում ենք մասնակցել նշուած հաւաքին, ինչպէս նաեւ ուղարկել առաջարկութիւններ հաւաքի կազմակերպման եւ քննարկուելիք հարցերի վերաբերեալ:

Հաւաքին մասնակցելու ձեր դիմումը խնդրում ենք ուղարկել ՀՀ Սփիւռքի նախարարութիւն, Հայաստանի Հանրապետութիւն, ք. Երեւան, Վազգէն Սարգսեանի 26/1, 5րդ յարկ հասցէով կամ ելեկտրոնային փոստով՝
hmekv@mindiaspora.am

Հաւաքի մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ կարող էք ստանալ
www.mindiaspora.am
համացանցի կայքից:

(Շար. Ա. էջէն)

ձեռնարկեց Մարտ 17ին, սկսելով Գամըրունիէն, ուրկէ կ'անցնի Անկոլա: Բենեդիկտոս ԺԶ. այս ձեւով կը պատրաստէ սինոդոսը, որ տեղի կ'ունենայ աշնան Հռոմ եւ որու արծարծելիք նիւթը Ափրիկէն է:

ՍԱԼՎԱՏՈՐԸ (Կեդր. Ամերիկայի փոքր պետութիւն) ձախ նախագահ մը ընտրեց Մարտ 15ին, յանձին Մօրիսիօ Ֆունէսի, ձայներու 51% համեմատութեամբ: 20 տարի է երկիրը կը վարէր աջը, զինակից՝ Միացեալ Նահանգներու:

«ՄՈՆՏ»ը Մարտ 17 թուակիր իր թիւէն գինը բարձրացուց 1,40 եւրոյի, երկար բացատրութիւններ տալով, որոնց կարգին թուղթի գինին յաւելումը, ծանուցումի նուազումը եւ այլ դրդապատճառներ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 19
JEUDI
19 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 22·165 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22·165

ԱՏԱՆԱՅԻ ԿՈՏՈՐԱԾԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ, ՔԱՂԱՔԻՆ ԿՈՒՍԱԿԱԼԸ Կ'ԸՍԷ. «ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵԼԻՔ ՈՉ ՄԷԿ ԱՐԱՐՔ ԳՈՐԾԱԾ ԵՆՔ»

Թուրք պատմութեան հիմնարկը եւ «Աթաթիւրք հետազօտութեան կեդրոն»ը յատուկ ձեռնարկ մը կազմակերպած են Ատանայի կոտորածին հարիւրամեակին առթիւ: Անոր բացումը կատարած է կուսակալ Ի. Աթըշ. ան ըսելէ ետք թէ իրենք Սելճուքներու, Օսմանցիներու շարունակութիւնն են, յայտարարած է. «Թուրք ազգը իր պատմութեան ընթացքին ներողութիւն խնդրելիք ոչ մէկ արարք գործած է»: Ապա բացատրած է թէ իրենց միակ ըրածը հակազդել եղած է ներքին դաւաճաններու որոնք ապստամբած են, յաճախ արտաքին ուժերու դրդումներուն զոհ դառնալով: Ըսած է թէ ներողութիւն պէտք է խնդրեն Ֆրանսան, Ռուսաստանը, Բրիտանիան եւ ուրիշ երկիրներ որոնք դրդողի դեր կատարած են:

Ելոյթ ունեցողները նիւթ ըրած են «Ատանայի դէպքերուն մէջ Հայերուն դերը», «Հարիւրամեակի հանդրուանին Ատանայի հայկական դէպքերը», «Ատանայի դէպքերուն շրջանին վրայ ունեցած անդրադարձները»:

ԱՄՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԳՈՆԿՐԷՍԻՆ ՅՂՈՒԱԾ Է

Մարտ 17ին Ներկայացուցիչներու ժողովէն Ը. Շիֆ տեղեկացուցած է թէ Գոնկրէսին յղուած է հայկական նոր բանաձեւը որով Ցեղասպանութեան ճանաչումը կը պահանջուի: Ան յայտարարած է նոյն առթիւ թէ յստակ են պատմական փաստերը եւ հարկաւոր ձեւով վաւերագրուած. անոնք բանակցութեան նիւթ դարձնել կարելի չէ: Մէկուկէս միլիոն Հայերը ծրագրուած ձեւով սպաննուած են եւ տեղի ունեցածը Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնն է: Այդ բնոյթի բոլոր նախընթացները հարկ է դատապարտել, որպէսզի կանխուին Տարֆուրինը եւ ապագայի այլ ցեղասպանութիւնները: Շիֆ շեշտած է նաեւ թէ ցեղասպանութեան ուրացումին մեղսակից ըլլալ երբեք նպաստաւոր չէ ԱՄՆ-ու շահուն:

Բանաձեւին հեղինակ են Ը. Շիֆի (դեմոկրատ) հետ Ֆ. Փալոն (դեմոկրատ) եւ Ճ. Ռատանովիչ, Մ. Քըրք, երկուքն ալ հանրապետական:

Բանաձեւին զուգահեռ ցեղասպանագէտներու միջազգային միութիւնը նամակ մը ղրկած է նախագահ Պ. Օպամայի, պահանջելով որ ճանչնայ Հայկական ցեղասպանութիւնը: Նամակը կը շեշտէ թէ պատմական անհերքելի եղելութիւն է Ցեղասպանութիւնը եւ անոր ճանաչումը ունի բարոյական իմաստ:

ՀՅԴ-Ի ԸՆԹՐԻՔԸ Ի ՊԱՏԻՒ Ֆ. ՀՈԼԱՆՏԻ

Հ.Յ.Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի կազմը շնորհակալութեան եւ հրաժեշտի ընթրիք մը կազմակերպած էր Մարտ 17ին, ի պատիւ Ընկերվարական կուսակցութեան նախկին ընդհանուր քարտուղար Ֆրանսուա Հոլանտի, Փարիզի «Պետրոսեան» ճաշարանին մէջ: Ներկայ էին ֆրանսացի քաղաքական դէմքեր, Հ.Յ.Դ. պատասխանատուներ նաեւ արտասահմանէն, ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Հ.Յ.Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի կազմին նախագահը Մուրատ Փափազեան ելոյթով մը ողջունեց հիւրը, շնորհակալութիւն յայտնեց անոր հետ Ցեղասպանութեան ճանաչումին ու ապա ուրացումը պատժելի արարք հռչակելու աշխատանքին մէջ տարուած արդիւնաւոր գործակցութեան:

Իր կարգին պատասխան ելոյթ մը ունենալով, Ֆր. Հոլանտ շեշտեց թէ իրեն համար բնական բան էր այդ նպատակով կատարուած աշխատանքը:

ԻՐԱՔ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

Մայիս 19ին հիւսիսային Իրաքի քրտական խորհրդարանի ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ: Որոշուած է այդ խորհրդարանին մէջ ունենալ նաեւ հայ երեսփոխաններ, ինչպէս այլ փոքրամասնութիւններէ՝ Թիւրքմէն, քաղդէացի եւ ասորի: Այս վերջիններուն հինգական աթոռ պիտի յատկացուի. Հայերու աթոռներուն թիւը տակաւին որոշ չէ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԳՐԱՒՈՒԱԾ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑԸ

Տնտեսական ու ընկերային գիտութիւններու վաքֆը փոքրամասնութիւններու կալուածներուն մասին տեղեկագիր մը հրապարակած է. հոն նկատի առնուած են օսմանեան շրջանէն մինչեւ այսօր այդ հարցին մանրամասնութիւնները եւ եւրոպական բարեփոխումներու ազդեցութիւնը նոյն հարցին վրայ:

Երկրին մէջ 2008 Փետրուարին նոր օրէնք ընդունուած է այդ մասին. Ա. Կիւլ վաւերացուցած է զայն, սակայն ատով հանդերձ, չեն արդարացած Հայերու, Յոյներու, Հրեաներու սրբագրութեան յոյսերը, իրենց ոտնակոխուած իրաւունքներուն վերահաստատումին մասին: Հակառակ օրէնքին, ըստ տեղեկագրին, Թուրքիոյ մէջ կը շարունակուի փոքրամասնութեան պատկանող կալուածներու իւրացումի ընթացքը: 2008ի Նոյեմբերի տուեալներով՝ հրեայ եւ յոյն համայնքներէն պետութիւնը 24ական կալուած գրաւած է, այն պատճառաբանութեամբ որ անոնք «նիւթական ու բարեսիրական իրենց արժէքը կորսնցուցած են»... Հայ համայնքէն գրաւուածներու թիւը 30էն աւելի է:

Տեղեկագրով շեշտուած է հակասութիւնը՝ Թուրքիոյ այս իրականութեան եւ ստորագրուած միջազգային համաձայնագրերուն միջեւ. այդ համաձայնութիւնները կը պարտադրեն գրաւուած կալուածները իրենց տէրերուն վերադարձնել: Տեղեկագրով ըսուած է նաեւ թէ հարցը անմիջականօրէն կ'առընչուի մարդկային իրաւունքներու, խղճի ու դաւանանքի ազատութեան:

Անդրադառնալով տեղեկագրին, համալսարանի դասախօս Է. Մաճար ըսած է. «Համայնքապատկան կալուածներու գրաւումը ազգային փոքրամասնութիւններէն ձերբազատելու արդիւնաւէտ միջոց դարձած է թուրք պետութեան համար»:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ.

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ, Մարտ 17ին 329 ձայնով 238ի դէմ, քուէարկեց Ֆրանսայի վերադարձը ՕԹԱՆ-ի հրամատարութեան մէջ, ինչ որ անակնկալ մը չէր: Հակառակորդները շատ են, բայց օգուտ չունեցաւ քանի իշխանութիւնը Սարքոզիի ձեռքն է եւ իր իսկ մեծամասնութեան դժգոհներուն կը մնայ լռել եւ համակերպիլ, ինչ որ կ'ընեն հլու հնազանդ: Այս նիւթին շուրջ է արդէն, որ բուռն բախում մը ունեցած է նոյն առաւօտը Ժ.-Ֆ. Գոփէի հետ: Նախագահը յանդիմանած է Գոփէն, որ պէտք եղածէն աւելի ժամանակ տուած է մեծամասնութեան այն ընդդիմադիրներուն, որոնք դէմ են ՕԹԱՆ վերադարձին. Գոփէ վճռական կը մնայ եւ բնականոն կը գտնէ որ երեսփոխան մը կարենայ արտայայտուիլ:

ՄԱՐՏ 19ի բողոքի, գործադուլի եւ ցոյցի օրուան համար նախատեսուած են 230 ցոյցեր ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Մընաց որ ինչ ալ ըսեն իշխանութիւնները եւ մանաւանդ Սարքոզի, մթնոլորտը շատ լարուած է եւ Գոնթինանթալի օրինակը չէ որ կրնայ հանդարտեցնել: Աշխատաւորները ընդունած էին 40 ժամ աշխատիլ (35 ժամուան աշխատավարձքով) փրկելու համար ձեռնարկը եւ յանկարծ դուրս կը դրուին, մինչ հաստատութիւնը դրամ կը շահի: Հաւանական կը թուի որ Գոնթինանթալի օրինակը վարակիչ ըլլայ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ առաջին դեսպանատունը բացուեցաւ Դամասկոսի մէջ եւ այդ ձեւով առաջին անգամ ըլլալով երկու երկիրներու յարաբերութիւնները բնականոն ընթացք առին:

ԻՍՐԱՅԷԼԱՑԻ Կիլատ Շահիտի ազատագրման հարցը ձախողած է, հակառակ անոր որ Իսրայէլի վարչապետը կը յուսար իր ժամանակաշրջանը լրացնել այդ ազատագրումով: Իսրայէլի երկու բանագնացները պարապ ձեռքերով վերադարձած են Գահիրէէն եւ ըստ Օլմերթի յանցաւորը Համասն է, որ աւելի ծայրայեղ դիրք բռնած էր եւ խիստ պահանջներ դրած հակառակ Իսրայէլի ազնիւ առաջարկներուն: Իրաց այս կացութեան մէջ, իսրայէլցի զինուորը արգելափակուած կը մնայ:

ՆԱՊՈՒՔՕ կազատարը որ ռուսական կազատարներու որպէս այլընտրանք ծրագրուած է ու ղազախական կազը պէտք է Արեւմուտք փոխադրէր, Եւրոպական միութեան կողմէ խոչընդոտուած է: Միութիւնը 250 միլիոն տոլար պիտի յատկացնէր ծրագրին, բայց գլխաւորաբար Գերմանիոյ առարկութեան պատճառով յատկացումը մերժուած է: Ռուսաստանի կազի ընկերութեան փոխ նախագահն ալ ըսած է թէ ծրագրին մասնակցելու հրաւէր եղած է իրենց, բայց մերժած են: Նապուքօն պիտի շրջանցէր Հայաստանն ալ:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ այլեւս համակերպած է միայն աջակողմեան կառավարութիւն մը կազմելու, քանի չյաջողեցաւ համախմբում մը գլուխ հանել: Հաւանական կը թուի որ Ա. Լիպըրման արտաքին նախարար դառնայ, քանի ներկայ նախարարուհին՝ Լիվնի մերժած էր մաս կազմել կառավարութեան, որչափ Նեթանիահու կը մերժէր Պաղեստինեան պետութեան մը ստեղծումը: Եգիպտոս մտահոգ է որ իսրայէլեան նման կառավարութիւն մը ա՛լ աւելի դժուարացնէ խաղաղութեան գործընթացը:

ԽԱՄԻՍԱ ՍԱՎԱՏԻ սուրիահպատակ 75 տարեկան այրի մը խարազանի 40 հարուածի, չորս ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած է, նաեւ պիտի արտաքսուի Սաուտի Արաբիայէն: Իր յանցանքն է տունը ընդունած ըլլալ երկու երիտասարդներ, որոնք մաս չեն կազմեր հարազատ ընտանիքին, ինչ որ օրինազանց է: Եւ այս կը պատահի այնպիսի ատեն մը, երբ Ապտալլահ թագաւորը բարենորոգումներու կը ձեռնարկէ: Պատիժը վճռած է կրօնական ոստիկանութիւնը: Պատժուած են նաեւ երկու երիտասարդները:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ներքին նախարարը «սարսափած է» որովհետեւ Հանովրի հետազօտական հիմնարկի մէկ քննութեան համաձայն 6ի վրայ մէկ պատանի ցեղապաշտ է: Քննութիւնը կատարուած է 15ամեայ 44610 պատանիներու մօտ. հաստատուած է որ ոչ միայն ցեղապաշտ են, այլեւ հակահրեայ:

ՍԱՐՔՕԶԻ տեղի չի տար «հարկային վահան»ի հարցին մէջ (մեծահարուստները պէտք չէ 50%էն աւելի տուրք վճարեն, ըստ իրենց եկամուտներուն): Բաւական բանավէճ ալ ծագած է, երբ Ազգ. Ժողովի ընկերային հարցերու յանձնախումբին նախագահը թելադրած է «արտակարգ օժանդակութիւն» մը հաստատել շատ մեծ եկամուտներու համար, յանուն «ազգային զօրակցութեան ճիգին»: Սարքոզի կ'ըսէ թէ ընտրապայքարի ատեն խոստացած էր չաւելցնել տուրքերու վրայ եւ հաւատարիմ կը մնայ իր խոստումին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆ»Ը ՉԷ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԾ

Երեւանի քաղաքապետական ընտրութեան միասնական ցուցակով մասնակցելու Հայ ազգային գոնկրէսի առաջարկը մերժուած է «Ժառանգութիւն» կուսակցութեան կողմէ: Պատճառը միասնական ցուցակին վրայ թեկնածուներու տեղերուն հարցը եղած է: «Ժառանգութիւն»ը ուզած է որ առաջին դիրքի վրայ իր ղեկավարներէն Արմէն Մարտիրոսեանի անունը ըլլայ, Բ. դիրքի վրայ Լ. Տէր Պետրոսեանը, երրորդ տեղը դրուէ Ր. Յովհաննէսեան: Գոնկրէսը չէ ընդունած:

* * *

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ ԱՐԿԱԾ

Մարտ 17ի առաջին ժամերուն երկաթուղիի Հրազդան - Սոլակ հատուածին վրայ գիծէն ելած են ոսկիի հանքանիւթ բեռցած եօթը վագոններ: Երթեւեկը դադրած է, կը կատարուին նորոգութեան աշխատանքներ: Արկածը հետեւանք եղած է երկաթագիծերու խանգարուած կացութեան:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԷՋԻ ՄԸ ԲԱԶՄԱԿՈՂՄԱՆԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՒԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱՆԿԻՒՆԷ

(Բ. եւ Վերջին մաս)

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

«Ըլլալու» համար տարբերութիւն պէտք է ունենալ, աւրեցնել այդ տարբերութիւնը: Իսկ ներկայ Հայաստանի գտնուած շրջանին մէջ եւ Սփիւռքի տարածքին, ի՞նչ է մեզ տարբերողը մեր զանազան «շրջապատներ»էն, որպէսզի կարենանք գոյատեւել որպէս ինքնուրոյն ազգ: Առանց սեթեւեթի պիտի ըսենք՝ մեր լեզուն, առանց որուն, ինչպէս կ'ըսէ Ժոզէֆ Քեսել, կը դառնանք «մեռած ժողովուրդ»: Հետեւաբար, մեր զանազան առաջադրանքներու գլխուն տակ, պետութենէն, անտեսութենէն, ցեղասպանութեան ճանաչումէն եւ հողային պահանջէն առաջ, պէտք է դնենք լեզուն, զայն վերադարձնենք իւրաքանչիւր Հայու, բերենք իւրաքանչիւր Հայու յարկին տակ: Այս հեռանկարային տեսիլքէ բխած գաղափարախօսութիւն է, որուն համար չենք մշակեր ռազմավարութիւն, չենք ստեղծեր միջոցներ, առաւել կամ նուազ չափերով կը գործենք, առանց մարդկային եւ նիւթական լայնածիր ներդրումներու: Յաճախ պէտք է յիշել Վիգէն Խեչումեանի այն միտքը, որ եթէ այս առաջադրանքը չիրագործուի, գալիքը հԸլլար անցեալի շարունակութիւնը, այլ ակիզբ նորի: Թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ այդ նորը, կախարդի աչկերտները միայն կրնան ըսել... Միացեալ կամ Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքին միշտ ապրի ժողովուրդ մը, ժողովուրդներ, մարդիկ, բայց անոնք պիտի ըլլա՞ն նախկինի շարունակութիւն: Կ'ուզե՞նք, եւ եթէ կ'ուզենք, մնալ անցեալի մը շարունակութիւն, ի՞նչ կ'ընենք: Որոշ է որ կարկտաններով եւ փշրանքներով նման պատմական առաքելութիւն կեանքի չի կոչուիր:

Այս խնդրին լուծումը կը կարօտի ընթացիկ վարչական կարգադրութիւններէ,— ճառախօսական-հեռուստական, դիրքապաշտական եւ էսթէպլիշմընթային —, տարբեր մակարդակի մտածողութեան եւ ծրագրումի, որոնց իրականացման համար հարազատ եւ ազգային ենթահող ունեցող մտաւորականութիւնը յանդգնութեամբ հրապարակ պէտք է գայ, ուղղակի դիմելով ժողովուրդի բնական ողջախոհութեան, քանի նոյն այդ ժողովուրդի ապագան խնդրոյ առարկայ է: Որպէսզի, առանց խուսանաւումներու եւ կեղծիքի, հայերէնով հիւսուի մեր հասարակաց կապը եւ վերստին ծնունդ առնէ դարերէն ժառանգուած ազգային գիտակցութիւնը:

ԽՕՍԻՆՔ «ԼԵԶՈՒԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹԵԱՆ» ՄԱՍԻՆ

Հայերս կը գործածենք այնքան յատկանշական «լեզուամտածողութիւն» բառը, մասնաւորաբար՝ Հայաստան: Պարզ է որ մարդ կը մտածէ լեզուով, նոյնիսկ երբ ինք իրեն կը խօսի, հետեւաբար լեզուն առանցքային նշանակութիւն ունի մտածման ստեղծման եւ զարգացման համար: Կը միջամտէ բառապաշարը: Սահմանափակ բառապաշարով լեզուն կը խեղճանայ և մտածումը, իր կարգին, չունենալով խորութիւն եւ երանգներ, կը մնայ նախնական վիճակի մէջ: Ասոր համար է որ կ'ըսուի թէ գրականութիւնը լեզու է, որ իւրաքանչիւրի հետ կը վերածուի ոճի, որ անկրկնելի է: Ան ազգի մը ինքնութեան անձնագիրն է, ինչ որ ըսել կուտայ իմաստասէր Լէոն Պրէօնշվիկի, որ «բառերու ժառանգութիւնը գաղափարներու ժառանգութիւն է» (héritage des mots, héritage d'idées): Եթէ բացակայի այս հիմնական ժառանգութիւնը, մտածողութիւնը կը դառնայ վարձու սենեակ, գաղափարները կը վերածուին ներածուած կարգախօսներու, անհատական եւ ընկերային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ:

Ժոզէֆ Քեսելի խոր մտածումը դիպուկ կերպով կը բնորոշէ մարդու, ազգի եւ լեզուի անքակտելի իւրայատուկ կապը: Երբ կ'ըսէ թէ՝ «Լեզուն ցեղի մը հանճարին ամէնէն խոր, ամէնէն տարրական արտայայտութիւնն է», ան նկատի ունի անով իրականացած եւ իրականացող ստեղծագործութիւնը, որ կը ծնի հոգիներու մէջ: Ասոր համար է որ բանաստեղծը, Վահան Թէքէեան կ'ըսէ՝ «Քեզ հայ լեզու կը սիրեմ մրգաստանի մը նման», այսինքն լեզուն իր մէջ է, իրեն կը պատկանի, սնունդ կու տայ իրեն, կը ներշնչէ: Այսինքն, ազգի հանճարը կը դրսեւորուի ազգային լեզուով, որ հաշուապահի թիւ—թուանշան չէ: Կրկնուած է եւ չէ մաշած Խաչատուր Աբովեանի խօսքը, ըստ որուն՝ մարդ ի՞նչ բանի նման կ'ըլլայ, եթէ չըլլայ լեզուն:

Ազգային լեզուն հասարակ յայտարարն է ազգի անդամներուն միջեւ: Այսօր ալ, երբ տարբեր հորիզոններէ Հայեր իրարու քով կու գան, հայերէնը կը հանդիսանայ հասարակաց հաղորդակցութեան միջոցը: Ազգային միասնութիւնը եւ ազգային լեզուամտածողութիւնը կը դադրին այն օրը երբ ազգի անդամները կ'ընտրեն հասարակաց, տարբեր լեզու մը, ուրիշի լեզուն, իրենք ալ ձեւով մը կը դառնան ուրիշ, հասարակաց բունէն չեն սատար իրենց աւիշը: Ժոզէֆ Քեսելի բացատրութիւնը լեզուի մասին որձեւէգ չէ: Կ'ըսէ. «Ան է որ ձեւ կու տայ ուշիմութեան եւ զայն կը կաղապարէ նոյն քուրային մէջ: Ան է որ նոյն եւ մասնաւոր երանգ մը կու տայ զգայնութիւններուն»: Քանի որ բառերով կը մտածենք, մեր զգացումները կ'արտայայտենք հայերէնի իւրայատուկ շեշտով, ըմբռնումով: Փորձեցէ՛ք «պանդուխտ» բառը թարգմանել, ան մեր օրերու travailleur immigré-ն կամ émigré-ն է, որ ցաւի, բաժանման, ողբերգութեան եւ ողբի պատկերներ չարթնցներ: Բայց «պանդուխտ»ը ամբողջ անցեալ մըն է, ճակատագիր մը, ողբերգութիւն մը, պատմութիւն: Լեզուն իր հետ կը բերէ յատուկ ըմբռնում եւ ըզգայնութիւններ: Փորձեցէ՛ք Զաբէնցի «արեւահամ»ը ըսել բարելական տարբեր լեզուով մը... Քանի որ հայերէնով կը ժառանգենք — չի բաւեր ըսել կը սորվինք — յատուկ լեզուամտածողութիւն, ան կը հանդիսանայ ան միւս հզօր հայրենիքը, մայրենիf, որ մեզ պահած է դարեր շարունակ, երբ չենք ունեցած պետութիւն եւ հողը մեր բզքըտուած է կայսրութիւններու միջեւ: Հայկական «սփիւռքներ»ը պիտի տոկան եւ տեւեն այնքան ատեն որ պիտի ուզեն եւ պիտի յաջողին պահել լեզուն: Այս իրողութենէն կարելի չէ խուսափիլ, անհատական կացութիւններ արդարացնելու միտող շրջանցումներ ոչինչ կ'արդարացնեն, ոչ մէկ հեռանկար կրնան հրամցնել:

Ըլլալով բազմաթիւ դարերու խորութիւն ունեցող պատմութիւն, լեզուն բնական կերպով պատգամ կը փոխանցէ, կ'ըլլայ գիտակցութիւն: Այս իսկ պատճառով, լեզուն եւ անոր ներշնչած լեզուամտածողութիւնը քաղաքական իրաւ խորք ունին, որ մակերեսային չէ, անմիջականի եւ աթոռի հետամուտ չէ: Եւ հետեւելով տրամաբանութեան ընթացքին, ազգային իրաւ քաղաքականութեան ըմբռնումը կ'ենթադրէ լեզուի եւ լեզուամտածողութեան անսեթեւեթ ենթահողը: Իրաւ ղեկավարութիւնը երբ կ'անտեսէ այս հիմնահարցը աւազի վրայ կը հիւսէ քաղաքական բերդը: Մեր ժամանակակիցներէն Ռաֆայէլ Իշխանեան այնքան դիպուկ կերպով ըսած էր՝ «առանց լեզուի ի՞նչ ազգ»...

Քաղաքագիտական պատրաստութիւն ունեցող անձեր կրնան կարեւոր ներդրում ունենալ, բերել իրենց գիտութեան նպաստը, սակայն եթէ զուրկ են լեզուամտածողութեան նպաստէն, Հայոց ազգային հարցերը այլոց հարցերուն նմանցնելու կամ անոնց հետ նոյնացնելու փորձութիւնը տեւաբար պիտի ունենան:

Ինչպէս քանիցս ըսած եւ կրկնած եմ, օրինակ, Հայ Դատին նուիրուելու համար հայերէն գիտնալ պայման չէ, բայց իմաստուն կերպով շարունակելու համար ազգային լեզուի իւրացումը պայման է, թափանցուելու համար ազգի ոգիով: Այս մտածումը թող խրտչեցընող չհամարուի, այլ՝ լրացման կոչ:

ԼԵԶՈՒՆ՝ ԶՐԱՀ ԵՒ ԶԷՆՔ

Լեզուն ազգային տարբերութիւնը պահելու, այլ ամբողջութիւններու մէջ չձուլուելու զրահ է:

Յաճախ, ցոյցերու եւ այլ առիթներով, լսած եմ կարգախօսը. «Տարբեր ըլլալու իրաւունք»: Արեւմտեան երկիրներու մէջ այս կարգախօսը կը կրկնուի զանազան փոքրամասնութիւններու կողմէ, անոնք ըլլան կրօնական, սեռային հարցերու, մորթի գոյնի, եւայլն:

Տիրող ուժերը միշտ ուզած են պարտադրել իրենց լեզուն, որպէսզի տարբերութիւնը ջնջեն: Գաղութարարները, իրենց բանակներուն հետ բերած են իրենց դպրոցները, գիրքերը, սորվեցուցած են իրենց պատմութիւնը այդ դպրոցներուն մէջ: Ժոզէֆ Քեսել ամենայն յըստակութեամբ ամփոփած է այդ կացութիւնը. «Բոլոր ճնշուած ժողովուրդները այդ հասկցած են բընազդականօրէն եւ աւելի պայծառութեամբ յաղթական ժողովուրդները, որոնք իրենց յաղթանակը կատարեալ համարած են միայն այն ատեն երբ իրենց նոր հպատակներուն մոռցուցած են այն լեզուն զոր կը խօսէին նուաճումէն առաջ: Նոյն ձեւով այդ փորձած են Ռուսերը Լեհաստանի մէջ եւ Գերմանացիները՝ Ալզաս—Լոռէնի: Եւ իրենց ձախողութիւնը այս մարզին մէջ նախատեսել կու տար աւելի ծանր պարտութիւն մը»: Իսկ մենք ընդառաջ երթալով օտար լեզուներու, ի հեճուկս ազգային լեզուին, կրնանք նախատեսել ցեղասպանութենէն եւ հայրենահանումէն աւելի ծանր պարտութիւն մը: Այս տեղատուութիւնը «մատներու արանք»էն պէտք չէ դիտել, Ֆրանսացիները կ'ըսեն ցուրտ կոտոշներէն պէտք է բռնել... Այդ ընելու համար անվարան պէտք է դատափետել տեղատուութեան ասպետները, վար առնել լուսապսակները, եւ ճիշդ հունի մէջ դնել մարդկային եւ նիւթական ներդրումները: Այս կ'ընենք՝ կը տոկանք եւ կը տեւենք, չենք ըներ՝ պատմութեան ծանր գըլանը կը հարթէ մեզ եւ օր մը անցեալով կը խօսին մեր մասին եւ կը մտնենք մեռած ազգերու թանգարանը:

Ոչ ոք հայ ժողովուրդին առջեւ մորթի գոյնի կամ կրօնական տարբերութեան խոչընդոտներ կը ստեղծէ, այս կարգի հարցեր չունինք: Ո՞ր տարբերութիւններու պաշտպանութեան համար հրապարակ պիտի գանք, մանաւանդ՝ արտասահմանի մէջ, ուր կը գտնուինք հայրենահանման հետեւանքով: Բայց կարծէք կամ մոռցած ենք հայրենահանումը եւ կամ վերջնական կը համարենք ստեղծուած կացութիւնը, կատարուած իրողութիւնը, հետեւաբար լեզուն կը դասենք անկարեւոր եւ երկրորդական առարկաներու մաումը: Իսկ եթէ կ'ուզենք տոկալ եւ տեւել որպէս ազգի բեկոր, պիտի պահենք լեզուն, քանի որ, ինչպէս Ժոզէֆ Քեսել կ'ըսէ. «Ան միակ կապն է որ ըլլայ անթերի, նաեւ գերագոյն ապաստանարանն է պարտուած ազգի մը պաշտպանութեան»: Եթէ կ'ուզենք օր մը իրապէս վերականգնել եւ վերականգնել խլուած իրաւունքները, պիտի պահենք «գերագոյն ապաստանարանը», ճակատ յարդարելով ամէն կարգի տեղատուութիւններու դէմ, Հայաստանի Հանրապետութիւն եւ «սփիւռքներ»:

Ի՞նչ կ'ըսէ պատմութիւնը: Որպէսզի հայ ազգը կուլ չերթայ Հայաստանը որպէս աւար բաժնած կայսրութիւններու, տեղի ունեցած էր հրաշքը, քաղաքական, կրօնական եւ մտաւորական իշխանութիւններու արտակարգ գործակցութեամբ, եւ հայութիւնը օժտուեցաւ սեփական այբուբենով, լեզուով ժառանգութիւն ստեղծուեցաւ: Ինչպէ՞ս սկսաւ հայ ազատագրական պայքարը: Օգտուելով Օսմանեան կայսրութեան մէջ բարենորոգչական շարժումէն, թափ առաւ կրթական շարժումը, հիմնուեցան դպրոցներ, հայկական գաւառներու մէջ, ուրկէ եկան գրողներ, ազգային գործիչներ, յեղափոխականները: Երբ ցարը ուզեց հայկական պահանջները լռեցնել, բանակ չըրկեց, այլ փակեց դպրոցները: Մեր այսօրը անցեալի կրկնութիւնը է եւ չէ: Դպրոց փակող օտար ուժեր չկան, բայց մենք անկարող ենք պահելու եւ բանալու այնքան դըպրոցներ, որ հայ տղաք ափ չառնեն օտար վարժարաններու դուռը: Հարկ է նաեւ խօսիլ մեր թերացման մասին. չենք լուսաբաներ հայ ծնողները որ իրենց զաւակները օտար վարժարան չղրկեն, անոնց հայերէն սորվելուն նախանձախնդիր ըլլան: Սկսելով «ընտրանի» համարուած շրջանակներէն:

Եթէ կը հաւատանք, իրապէս, չեփորուած կարգախօսներուն, Հայաստանի Հանրապետութեան զարգացման, Արցախի ազատագրական պայքարին եւ բռնագրաւուած Արեւմտահայաստանով Միացեալի ստեղծման, կրկին կարդանք, լսենք ՇԻՆՆ ՖԷՅՆԻ, Իրլանտայի ազատամարտիկներու իմաստութիւնը, որուն մասին կը խօսի Ժոզէֆ Քեսել. «Կը յիշեմ որ Իրլանտայի մէջ, Թագին դէմ Պայքարի հերոսական ժամանակներուն, ՇԻՆՆ ՖԷՅՆԻ Պետերը կ'ըսէին որ Կաէլիքը Անգլիացիները աւելի լաւ պիտի վտարէ մեր մօտէն, քան մեր հրացանները»: Եւ այդպէս վճռեց պատմութիւնը:

Այս հիմնահարցին տրուած պատասխանով պէտք է դատել ղեկավարութիւնները, այդ դատաստանը ընող կամ չընող մտաւորականութիւնը՝ իր կարգին:

Ն. ՍԱՐՔՈԶԻԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԶԱՅՐԱՑՆԷ ՄԵՔՍԻՔԱՑԻՆԵՐԸ

Նախագահ Ն. Սարքոզիի Մեքսիքա այցին լուրերէն անպակաս եղաւ երիտասարդ ֆրանսուհիի մը պարագան. Ֆլորանս Գասէ մեղադրուած էր առեւանգումներու պատասխանատու «Լոս Զոտիազօ» խմբակին հետ գործակցութեամբ ու բանտարկուած: Ան դատապարտուած է նախ 96, ապա 60 տարուան բանտարկութեան: Ինք կը պնդէ թէ անմեղ է եւ անիրաւօրէն դատապարտուած: Կ'ակնկալէր որ Ֆրանսայի նախագահը իր այցին օրակարգին վրայ ունենայ նաեւ իր Ֆրանսա փոխադրութեան նիւթը եւ յաջողի ձեռք ձգել Մեքսիքայի պատասխանատուներու համաձայնութիւնը:

«Լա Ճորնատա» մեքսիքական օրաթերթը հակառակ կարծիքը արտայայտող գրութիւն մը հրատարակած է, Ն. Սարքոզիի այդ ուղղութեամբ միջամտութիւնը խստիւ քննադատելով: Այդ միջամտութիւնը, կ'ըսէ, կը յիշեցնէ 2007ին Չատի մէջ հսկողութեան տակ առնուած ու դատի տրուած «Զոյէի տապանը» ընկերակցութեան ֆրանսացի անդամները ազատագրելու ջանքը: «Էլիզէի պալատին ներկայի վարձակալը» կը մեղադրուի միջամտողական հակումով, գրեթէ գաղութարար ընթացքով:

Ատոր հետ, պատասխանատուութեան բաժին մը կը վերագրուի մեքսիքական իշխանութիւններուն. անոնք ալ դեր ունեցած են Ֆ. Գասէի խնդրին այս բնոյթով զարգացումին մէջ: Այդ դերը կը կապուի 2005ին «Լոս Զոտիազօ»ի անդամներու ձերբակալութեան մէջ ճշդուած անկանոնութիւններուն: Ներկայի Հանրային ապահովութեան նախարարը որ այդ ժամանակ Հետաքննութեան սպասարկութեան ղեկավարն էր, հեռատեսիլի երկու կարեւոր կայանի համար Ֆ. Գասէի եւ միւսներուն ձերբակալութեան «ուղղակի» հեռասփռումին համար բեմադրութիւն մը պատրաստած էր (երբ արդէն կատարուած էին ձերբակալութիւնները): Ցետագային խոստովանած էր թէ սարքովի բան էր ցուցադրուածը: Այդ արարքը թէ' վարկաբեկած էր մեքսիքական արդարութիւնը, թէ' առարկելու նախանիւթ տրամադրած ֆրանսական կողմին:

Թերթը անընդունելի կը գտնէ որ Ֆ. Գալտէրոնի կառավարութիւնը Ֆ. Գասէի Ֆրանսա փոխադրութեան ուղղութեամբ կատարուած ճնշումներուն տեղի տայ, ներկայի զարգացումներուն լոյսին տակ: Կ'ըսէ թէ ատիկա անարգանք մը պիտի ըլլայ ամբողջ մեքսիքական ընկերութեան հասցէին, մանաւանդ երբ բնակչութեան մէջ օրէ օր կը մեծնայ ոճիրներու պատճառած վախն ու յուսահատութիւնը: Նման դիջում նաեւ կառավարութեան խոստովանութեան հոմանիշ կը նկատուի այն մասին թէ օրէնքի նախապատուութիւնը կանգ կ'առնէ հոն, ուր օտար մեծ տէրութիւններու շահերը կը սկսին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ներկայիս պատիւն ունինք հաղորդելու Ձեզի, որ Իտալիոյ Հայոց Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը կայացաւ 2009 Փետրուար 15ին, որու ընթացքին միութեան վարչութիւնը կատարեց իր անցեալ գործունէութեան բարոյական եւ նիւթական հաշուետուութիւնը:

Ժողովը գնահատանքով արձանագրելով անցեալ տարիներու ընթացքին կատարուած աշխատանքները, ձեռնարկեց նոր վարչութեան ընտրութեան:

Նորընտիր վարչութիւնը իր 2009 Փետրուար 23ի նիստին կազմեց իր դիւանը բաղկացեալ հետեւեալ անդամներէն.

Պր. Պայքար Սվազլեան
նախագահ

Պր. Ալէքսան Ալէքսանեան
ատենադպիր

Պր. Օննիկ Բամպակեան
գանձապահ

եւ խորհրդականներ.-

Տիկ. Անի Մէքիքէր, Տիկ. Սօնիա Պէքտէմիրեան, Պր. Հրաչ Ապտալեան, Օր. Թալին Զարմանեան, Տիկ. Աստղիկ Ուլուհոճեան, Պր. Մկրտիչ Զօպանեան:

Առ ի գիտութիւն հաղորդելով ներկայս, Մնամք բարեկամական ջերմ զգացումներով,

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Միլանօ
Մարտ 2, 2009

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՄԻԼԱՆՕ. – Կազմակերպութեամբ Իտալիոյ Հայոց Միութեան եւ հիւրընկալութեամբ Խոտավերտեան ամոլին, մեր մէջ կը գտնուէր ԵՈՒ. ՍԻ. ԷԼ. ԷՅ. համալսարանէն պատմագէտ Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանը:

Կիրակի Մարտ 8ի երեկոյեան Միլանոյի Հայ Տան մէջ, բազմաթիւ հայ ու իտալացի հանդիսականներու ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ Փրոֆ. Յովհաննէսեանի բանախօսութիւնը, «Արեւմտահայաստանի փոփոխուող տեսադաշտը» նիւթով: Փրոֆէսօրը սահիկներու օգնութեամբ ցուցադրեց եւ պատմեց հայերէնով (թարգմանութեամբ Իտալիոյ Հայոց Միութեան ատենապետ Փրոֆ. Պայքար Սվազլեանի), Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին իր կատարած ուղեւորութեան լուսանկարները, որոնք կը պատկերէին այդ հողերուն վրայ մեր մշակոյթի անցեալի եւ ներկայի իրավիճակը:

Իր տեսակին մէջ եզակի այս երեկոն խանդավառութիւն ստեղծեց մեր բոլորին մօտ:

ԿԵԿԵԼ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Փետրուար 18ին, Էսաեան վարժարանի Ծնողաց միութեան կողմէ ճաշ մը կազմակերպուած էր, որուն նպատակն էր մէկտեղել ծնողները եւ անոնց փոխանցել կարգ մը անհրաժեշտ տուեալներ: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է Ծնողաց միութեան ատենապետուհի տիկին Վերժին Զիմէն: Այդ առիթով ծնողներուն խօսք ուղղած է վարժարանին նախակրթութեան բաժնի տնօրէնուհի օր. Առլին Եշիլթեփէ, որ յայտնած է թէ առաջարկուած ձեռնարկը առիթ նկատուած է ուսուցիչ-ծնողք մերձեցում մը ապահովելու: Նշած է թէ ինք Էսաեանի շրջանաւարտ է, աշակերտած է լիսէի տնօրէնուհի տիկին Սաթենիկ Նշանի եւ երբ տիկին Նշանի առաջարկով ուսուցչութեան պաշտօնի հրաւիրուած է, անվարան բաւանձնած է այդ պաշտօնը, որովհետեւ իրենց շրջանին աշակերտները փարած էին դպրոցին, հպարտութիւն կը զգային դպրոցին աշակերտելէ եւ դպրոցին պատիւ բերելու համար առաւելագոյն ջանք կը թափէին, բայց, ցաւով անդրադարձած է, որ ներկայ պատկերը միշդ հակառակն է, վարժարան, աշակերտ, ծնողք կապը թուլցած է: Թելադրական արտայայտութեամբ մը արտայայտուած է տիկին Սաթենիկ Նշան, որ նոյնպէս կանգ առած է ուսուցիչ—ծնողք փոխ յարաբերութիւններուն կարեւորութեան վրայ: Տիկին Նշան յանձնարարած է ծնողներուն, որ իրենց զաւակները չմեկուսացնեն իրենց նախասիրութիւններուն հետ, այլ զանոնք իրենց ընտանեկան ապրումներուն մասնակից դարձնեն, խօսին անոնց հետ: Հաղիպումը օգտաշատ նկատուած է:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ
ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ
ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՓՕՍՏԱԼ (*)

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

Ա.

Հաճի Տիւրիկը, սպասուհիներու միջնորդը, տասնըհինգ օր աշխատելէն վերջ միայն յաջողեցաւ ձեռք ձգել Կեսարացի Ղազար էֆէնտիի կնոջ, Սուրբիկ Հանըմին, Գատըգիւղի ամէնէն հարուստ տիկիններէն մէկուն ուզած սպասուհին:

Հաճին, Պարտիզակցի մը, ինքն ալ ըսպասուհի, ստնտու, լուացարար, խոհարար կին եղած էր ատենով, պարագային համեստ: Ծառայութեան ամէն աստիճաններէն անցեր էր մէկիկ մէկիկ, Պոլսոյ հայ տուներուն, անոնց կարծեցեալ պարկեշտութիւններուն մէջէն հանելով իր հիմակուան անկախ դիրքը:

Այդ տուներուն բոլորին մէջ, Հաճը Տիւրիկ, որ այն ատեն դեռ Երուսաղէմ գացած չըլլալուն համար՝ հաճի չէր, իբրեւ ճշմարիտ ու կատարեալ աղախին, աղաներէն մինչեւ սպասաւորները ճանչցեր էր մօտէն, երբոր մեծ ու պզտիկ, գրեթէ առանց բացառութեան, քիչ չատ գինքը սղմեր սղմրտկեր էին, հոս հոն, սենեակներուն մէջ, հանըմները տունը չեղած միջոցին, սանդուխին գլուխը, դուռներուն ետին, երբեմն խոհանոցներուն անկիւնները: Շատ մը տուներու մէջ իր տիրուհիներուն նախանձը շարժելու չափ ընդունելութիւն գտած էր առանց գանգատելու:

Շատ բան տեսած էր իր անձին վրայ եւ աւելի չատ իրեն չուրջը, իր բարակի հետաքրքիր քիթովը հոտըլտալով ամէն ապականութիւնները եւ սուր ականջովը դռներուն ետեւէն ունկնդրելով կամացուկ մը ըսուած խօսքերուն:

Եփուն կնիկ մըն էր արդէն, երբոր առած պախշիշներէն եւ ամսականէն աւելցուցած ստակովը Երուսաղէմ գնաց, ով գիտէ ուխտի՞ թէ մեղքերուն թողութիւն ուզելու համար: Վերադարձին՝ Հաճի Տիւրիկ, սպասաւորութիւնը թողուց, ինք իր գլխուն գործի սկսաւ, ծանօթ տուներու համար կին ծառաներ գտնելու ձեռք զարկաւ. թէլլալ կնիկ եղաւ: Իսկոյն յաջողեցաւ այս գործին մէջ. պատրաստաբան ու զուարճախօս կին էր. էֆէնտիներուն՝ վրան բաց կատակներ կ'ընէր. հանըմներուն՝ օրուան գայթակղութիւններ կը բերէր: Ամէնքը գոհ էին իրմէ. ամէն բանի յարմար սպասուհին ինքը միայն ճարել գիտէր: Իր տեղաւորած ծառաները տարիներով կը կենային գտնուած տեղերնին: Մենծ տուները, հարուստի տուները, իրեն կը դիմէին. անոնք որ իր յաճախորդներն էին իր անունովը կը պարծենային:

- Մեր թէլլալը Հաճի Տիւրիկն է:

- Մերն ալ:

Հաճին՝ Շփիկըլին կամ Պիւռկիւին պէս բան մը կ'ըլլար հայ հանըմներուն համար:

Ատոր համար էր անշուշտ որ Սուրբիկ Հանըմ իրեն լուր ղրկեց երբոր իր տանը մէջ, հին օրուան Մարիամին քով, նոր սպասուհի մը աւելցնելու որոշում տուաւ ու անոր ճշդեց այն յատկութիւնները որ նոր գալիք աղախինէն կը պահանջուէին:

– Ընտիկ մէկը ըլլալու է ամէն բանէ առաջ. հո'գ չէ թէ որ սկիզբը ձեռքէն գործ չգայ. հոս շուտով խզմէթը կը սորվի. արդէն մեծ բան մըն ալ չունի ընելիք. տղուս Օննիկին սենեակը պիտի շտկէ, զգեստները մաքրէ. սա ալ ըսեմ որ աղջիկ զաւակ չեմ ուզեր տանս մէջ:

Եւ վախնալով որ գալիք սպասուհին Օննիկին սենեակը շտկելու, զգեստները մաքրելու սահմանելովը՝ պէտք եղածէն աւելի բացայայտ կերպով իր դիտաւորութիւնը հասկցուցած կ'ըլլայ, իսկոյն աւելցուց.

– Աչքը երեսը բաց մէկը չեմ ուզեր հա', հաճի'. դուն իմ ուզածս հասկցար, թէ որ գիս գոհ ընես, ուզած թէլլալչէքդ էւելօքը կու տամ:

_ Հասկցայ, օղուլ:

Միջնորդը քիչէն շատ հասկցող կին էր. անմիջապէս չորս դին ինկաւ, հարցուց փնտռեց, բայց գտնուածները Սուրբիկ Հանըմին ուզած պայմանները լիովին չէին միացներ իրենց վրայ: Գեղեցիկ աղախիններ չէին պակսեր իր ձեռքին տակ, բայց ասոնց աչքերն ալ, երեսն ալ պէտք եղածէն աւելի բացուած էին ու Սուրբիկ Հանըմին ծեր էրիկը՝ Ղազար աղան գլխէ հանելու չափ սատանայ էին: Հանըմին ուզածը միամիտ աղջիկ մըն էր եւ ասիկա Պոլսոյ մէջ դիւրին չեղաւ գտնել:

Այն ատեն Հաճի Տիւրիկ յատուկ ճամբորդութիւն ըրաւ. Իզմիտ, Պաղչէճիկ, Արսլանպէկ, Ատաբազար: Վերջապէս պըտըտեցաւ բոլոր այն գեղ տեղուանքը որոնք սպասուհիներու արտածումը կ'ընեն. եւ ահա մեծ յոգնութիւններէ վերջը, Չորեքշաբթի օր մը ցերեկին, յաղթական մուտքով մը, Սուրբիկ Հանըմին ներկայացուց իր գեղէն բերած սպասուհին, հազիւ տասնըութ տարեկան կին մը, զոր նոյն օրն իսկ միասին առեր բերեր էր Պաղչէճիկէն:

Սուրբիկ Հանըմ գլխէն մինչեւ ոտքը զննեց նորեկը որ դրան մօտ բարեւ բռնած կեցած էր. իր հագած պասմայէ տձեւ շրջազգեստին հակառակ իրօք խիստ շնորհալի գտաւ զայն, քանի որ շուտով ամսականին վրայ յարմարեցաւ միջնորդին հետ. եօթը մէճիտ ամիսը եւ տարին երկու ձեռք նոր լաթ, բացի իր մէկդի նետածներէն զորս իր յօժարութեան համեմատ պիտի նուիրէր, եթէ գոհ մնար անոր խզմէթէն: Եւ անմիջապէս սկսելու համար կոկիկ ու մաքուր շրջազգեստ մը հագցուց անոր, ճերմակ գոգնոց մը կապեց, գլխէն եազման հանեց եւ մազերը շտկել տուաւ. այս համառօտ արդուզարդով աղախինը իր գեղեցկութեան բոլոր շքեղութեանը մէջ երեւաց: Մէջքը բարակ չէր, բայց հասակին բարձրութեանը եւ բարձերուն հարստութեանը վայելած էր: Զուանեւ, եւ իր գեղացի ըլլալուն հակառակ դեռ ճերմկտիկ դէմքին վրայ սեւ խոշոր աչքերը սովորաբար թարթիչներուն շուքին մէջ կը պահուէին ու երբեմն միայն ընքուիներուն աղեղին տակ կը խրոխտային: Բերանը՝ իր զմայլելի գիծերովը ու երկու դիի անկիւնէն իբրեւ թէ յատկապէս վեր առնուած, անդիմադրելի պչրանք մըն էր ինքնին, եւ մոռցընել կու տար պռկունքին անարիւնութիւնը:

(Շար. 1)

(*) Պոռնիկ, բոզ, ինկած կին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան անդամները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան

ԺՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

Թարմ յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 22-ին, Սէն-Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Անահիտ Թէճիրեան 100 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր մօրը Եղիսաբէթ Արմաղանեանի մահուան առթիւ (2009 Մարտ 1, Իսի):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

Փ Ա Ր Ի Զ

ՁԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին
«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
- 01 · 45 · 93 · 00 ·25
- 06 · 64 · 38 · 00 · 25

Le Vendredi 20 mars à 20h45

Le
Centre Culturel Saint-Mesrob
à Paris
recevra
GILBERT SINOUE
qui présentera son livre,

«EREVAN»

paru récemment
aux éditions Flammarion
avec
une préface de **Charles Aznavour**

Vente du livre et signature
Cocktail

10bis rue Thouin, 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar
suivant les possibiltés.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի Թեմի նորակազմ առժամեայ Կրթական մարմինը Փարիզի շրջանի ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու եւ դասընթացքներու պատասխանատուները եւ հայերէն լեզուի ուսուցիչները կը հրաւիրէ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՄԸ
որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 20·30ին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Այս հանդիպումին ընթացքին պիտի վերանայուի Ֆրանսայի հայկական դպրոցներու համայնապատկերը եւ քննարկուին հայկական դաստիարակչութեան առնչուած գլխաւոր հարցերը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
(ԿԸիֆ)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Գաշանի «Հ. Իտահակեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 եւրօ Տիկին Սաթենիկ Ֆիրանկիւլեանէ եւ 50 եւրօ Տիկին Սիրանոյշ Թուֆանեանէ:

* *

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Պ. Արգար Գոճաարթինեանէ 25 եւրօ, Սօսի Թորոսեանի մահուան առիթով:

□

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

□

Décines

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «Archag Djamalian» de Décines
organise
Le Dimanche 22 mars à 12h
UN REPAS DE LA MI-CAREME
à la Salle des Fêtes de Décines
(rue Jean-Macé)
Prix du repas : 15 euros par adulte
10 euros par enfant.
Renseignement et réservations :
06.21.74.42.50 — 06.20.25.72.66
et 04.78.49.98.06 (le soir)

□

Dans le cadre du 80 ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France
La Section Bagneux-Cachan / Banlieue Sud
présente

SUR LES CHEMINS DE DEIR ZOR

Mémoire arménienne
Texte et mise en scène:**Michel Reynaud**
Le Vendredi 20 mars à 20h30
au Théâtre de Cachan
21 avenue Louis Georgeon
94230 Cachan
RER B : Arcueil-Cachan
Bus n°187 arrêt Mairie de Cachan
Participation: 15 euros
Réservations auprès de :
— Lydie : 01.69.20.65.95 / 06.71.63.14.63
— Annie : 06.09.78.55.18
— Maral : 06.03.17.04.67
— Alice : 06.19.21.18.36.

UCFAF
PARIS ILE-DE-FRANCE
6 Cité du Wauxhall - 75010 Paris
Métro République

Samedi 21 mars à 16 heures
CONFERENCE EXCEPTIONNELLE
sur le thème
LE TROISIEME ALPHABET
DE MESROP MACHTOTZ

«l'écriture des aghouank»

avec le Professeur
Jean-Pierre MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ

ՈՍԿԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 16ին
Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան»
սրահին մէջ
15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ժամերգութեամբ
կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին նաեւ
20 Մարտ Ուրբաթ 26րդ օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցի, Փարիզ՝ ժամը 18ին:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,
le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE

(JURA)
ETE : JUILLET ET AOUT

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA**
- **Assistants sanitaires**

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

CBAF — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par l'**Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli du Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 20
VENDREDI
20 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.166 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22.166

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՏ 19ի գործադուլը չէր վնասած փոխադրութեան կարգ մը մարզերու: Օրինակ, Փարիզի հանրակառքերը կանոնաւոր կերպով կ'ապահովէին երթեւեկը, մեթրօն քիչ խանգարումներ ունէր, նոյնն էր երկաթուղիի պարագան: Գործադուլը պատճառ էր սակայն որ յաջորդ օրը (Մարտ 20) ազգային օրաթերթերը լոյս չտեսնեն: Պետական ձայնասփիւռը չէր բաներ:

ՊԱՊԻՆ ԽՕՍՔԵՐԸ սերմնապանակի գործածութեան մասին դէպի Ափրիկէ իր ճամբուն վրայ ու նաեւ Գամերունի, մեծ իրարանցում մը ստեղծած են ամէն կողմ, նաեւ կաթողիկէ շրջանակներու մէջ: Բենեդիկտոս ԺԶ. յայտարարած էր. «Չենք կրնար սիտայի հարցը լուծել սերմնապանակի գործածութեամբ: Ընդհակառակն, անոնց գործածութիւնը աւելի կը ծանրացնէ հարցը»: Այս խօսքերն են որ մեծ իրարանցում ստեղծեցին ու ամէն կողմէ ձայներ բարձրացան եւ բողոքողներու մէջ կան նաեւ քաղաքական թէ կաթողիկէ ծանօթ անձեր, ինչպէս Ալէն Ժիւփէ: Ներկայիս 33 միլիոն է թիւը անոնց որոնք կը կրեն սիտայի մանրէն, 2007ին 370 հազար մանուկներ վարակուած են, որոնց 290 հազարը ափրիկեցի են. օրական 6000 հոգի կը մեռնի սիտայէ, 22,5 միլիոն Ափրիկեցիներ սիտայով կ'ապրին, Ֆրանսայի մէջ 150 հազար հոգի հակամէտ է եւ 2007ին 6500 նոր պարագաներ յայտնաբերուած են: Ուիլըմսըն եպիսկոպոսը բանադրանքը ջնջելէ ետք, Պապին այս նոր դիրքորոշումը ծնունդ տուած է սա հարցին՝ պէտք չէ՞ փոխել պապը:

ՍԱՐՔՈԶԻ, որ ամէն հարցով կը զբաղի, Մարտ 18ին Կաննի (փարիզեան արուարձան) գացած էր, ուր արտայայտուեցաւ ապահովութեան մասին, յայտարարելով որ կարգ մը խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, որովհետեւ «խմբակները (պանտ) չեն որոնք պիտի յաղթեն»: «Մեր երկիրը, ըսած է Սարքոզի, պէտք է առաջքն առնէ խմբակներու ֆէնոմէնին եւ ղպրոցին ու ոստիկանութեան դէմ ատելութեան»: Ոստիկանութիւնը յատկապէս պիտի հսկէ Իլ-տը-Ֆրանս համախմբուած 200 խմբակներու վրայ: Կանեիի միջադէպերը հետեւանք էին խմբակներու մրցակցութեան եւ մտահոգիչ է նաեւ այն հաստատումը, որ զինեալ յարձակումները յաւելում կրած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կրօնական հարցերու տնօրէնութիւնը յայտարարած է Մարտ 18ին որ Գուրանը քրտերէնի պիտի թարգմանուի, աւելի ամրապնդելու համար այդ համայնքին իրաւունքները եւ գոհացում տալու Եւրոպական միութեան: Թուրքիոյ մէջ 12էն 14 միլիոն Քիւրտ կայ 70 միլիոն բնակչութեան մը վրայ: Քրտերէնի գործածութիւնը արգիլուած կը մնայ սակայն կարգ մը շրջաններու մէջ:

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՆԱՏԷԹ ՇԻՐԱՔ պատուոյ լեգէոնի ասպետի շքանշանը ստացաւ Մարտ 18ին Սարքոզիի ձեռքէն, որ գինքը շնորհաւորելով, ըսած է. «Պերնատէթ Շիրաք կրցաւ անուն մը շինել, ինչ որ բացայայտ չէր ժամի հետ»:

ՄԱՏԱԿԱՍՔԱՐԻ գլուխը անցաւ ընդդիմութեան պարագլուխը Անտրի Ռաժէօլինա, որ կոչին նոր զօրաւոր դէմքն է այլեւս, քանի հակառակ իր պնդումներուն, թէ տեղի պիտի չտայ, Ռաւալոմանանա քաշուեցաւ: Նոր ղեկավարին ծրագիրն է պայքարիլ աղքատութեան դէմ, լաւ բաժանում մը ընել հարստութիւններու եւ վերահաստատել բնականոն կեանք մը:

ԿԻՐԳԻԶԻՍՏԱՆԻ ոստիկանութիւնը, Մարտ 18ին, շուրջ քսան ընդդիմադիրներ եւս ձերբակալած է մայրաքաղաքին մէջ, մինչ մթնոլորտը աւելի լարուած է երբ կը պատրաստուի ազգային ցոյց մըն ալ, գալ շաբաթ: Շուրջ հարիւր ընդդիմադիրներ հաւաքուած էին ոգեկոչելու համար եօթը տարի առաջ տեղի ունեցած ցոյցի մը զոհերը, երբ ձերբակալութիւնները տեղի ունեցած են:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահին՝ զօր. Սլէյմանի փարիզեան այցելութիւնը վերջ գտաւ Մարտ 18ին եւ կը հաստատուի այս առթիւ ալ, որ իտէալ նախագահ մըն է Լիբանանի համար, որ ոչ մէկուն հետ գէշ մարդ կ'ըլլայ: Ծայրայեղօրէն խոհեմ, մամուլի ասուլիսին ընթացքին ալ մէկ հակառակորդ միայն յայտնած է որ դէմ է իր երկրին կայունութեան՝ Իսրայէլ, որ «կը շարունակէ սպառնալ Լիբանանի, անոր ժողովուրդին եւ ենթակառոյցներուն»: Սլէյմանի համար, պէտք չէ Հեզպոլլայի ապազինման մասին խօսիլ, այլ զինեալներու յանձնումին: Շատ խոհեմ է նաեւ Սուրիոյ նկատմամբ եւ եթէ ինք դեսպան ղրկած է Դամասկոս, նոյնը չէ ըրած Սուրիա, ինչ որ Սլէյման կը վերագրէ վարչական դրդապատճառներու:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Ողիմպիական եւ մարզական ազգային կոմիտէն, Մարտ 18ին Աննըսին ընտրած է 2018ի ձմրան ողիմպիականներու որպէս թեկնածու: Ընտրութիւնը եղած է առաջին շրջանին իսկ բացարձակ մեծամասնութեամբ: Այս ձեւով առաջքը կ'առնուէր բանավէճերու, որոնք ծագած էին Մարտ 13ին, Կոմիտէին յանձնախումբին գնահատման տեղեկագրէն, ըստ որուն միայն Աննըսին եւ Կրընոպլը արժանի նկատուած էին նշուելու:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Մարտ 18ի հանրաքուէին առաջին արդիւնքները կը հաստատէին արդէն թէ Ի. Ալիեւ այլեւս կրնայ ցըկեանս ներկայանալ նախագահական ընտրութեան, քանի միայն 47 տարեկան է եւ հանրաքուէին 41 հարցումներուն գլխաւորը կը վերաբերէր միայն երկու անգամ ներկայանալու սահմանափակումի ջնջումին: Փարիզեան մամուլը (Լիպէրասիոն) դրական մօտեցում մը չի ցուցաբերեր իրեն հանդէպ, չեշտելով թէ իշխանութեան գլուխ իր գալը վարչակարգին ժողովրդավարացումը չնաշանակեց, ընդհակառակն ձերբակալեց ընդդիմադիրները, նոյնիսկ եթէ ներում շնորհեց 9000 բանտարկեալներու, հանրաքուէի նախօրեակին կնոջը դիմումին ընդառաջելով: Առաջին արդիւնքները կը վերաբերին քուէարկողներու 54%ին եւ խնդրոյ առարկայ հարցումին պատասխանը 92% համեմատութեամբ այո՛ եղած է:

ՖՐ. ՓԵՐՈԼԻ նշանակումին դէմ առաջին բողոք մը եղած է որպէս «շահու ապօրինի իւրացում» կաշառակերութեան դէմ կազմակերպութեան մը կողմէ: Ծանօթ է, որ ենթական Էլիզէի ընդհանուր քարտուղարի կցորդ Սարքոզիի կողմէ նշանակուած էր Գէս տ'Էփարնեը - Պանք Փոփիւլէր խումբին գլուխը, ինչ որ ապօրինի կը նկատուի Էլիզէի իր պաշտօնին պատճառաւ: Բարոյագիտական գետնի վրայ պաշտօնատար մը չի կրնար նման պաշտօն մը ստանձնել: Բողոքը ներկայացնող կազմակերպութիւնը՝ Անթիգոր, բաղկացած է բոլոր կուսակցութիւններէ եկած ընտրեալներէ, որու նպատակն է «պայքարիլ քաղաքական շրջանակներու կաշառակերութեան դէմ»:

ՊՈԼԻՍ

ԹՈՒՐՔ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԱՄ ԱՐՔ.-Ի

Թուրքիոյ դպրոցներուն ղրկուած «Սարը կէլին» ֆիլմին առընչութեամբ Կրօնական ժողովի նախագահ Արամ Արք. Աթէշեան նամակով մը դիմած էր վարչապետ Թ. Էրտողանի ու կրթութեան նախարար Հ. Չէլիքի. չեշտած էր անոր ցուցադրութեան անպատեհութիւնները:

Իբրեւ թէ 1915ի մասին Հայ Սփիւռքին պնդումներուն որպէս պատասխան պատրաստուած այդ ֆիլմը իր ազգայնամոլ հակումով, իրականութիւններու ակներեւ խեղաթիւրումով հակազդեցութեան բախած էր նոյնիսկ Թուրք մտաւորականներու, մամուլի մարդոց որոնք պահանջած էին որ Կրթական նախարարութիւնը հրաժարի զայն աշակերտութեան ցուցադրելու հրահանգէն: Միջոց մը ետք յայտարարուեցաւ թէ նախարարութիւնը փոխած է որոշումը, ֆիլմը պիտի չցուցադրուի, սակայն միւս կողմէ տրուած հրահանգին կիրարկումին մասին տեղեկագիրներ պահանջուած էին դպրոցներէն:

Նախարարը Արամ Սրբ.ի ուղղած Մարտ 10 թուակիր նամակով կը սկսի Հայերու Օսմանեան պետութեան մէջ հաւատարիմ ժողովուրդ նկատուած ըլլալու դրուագէն, կ'ըսէ թէ պատմութեան դասագիրքերը պատրաստուած են խաղաղութեան, լայնախոհութեան, փոխադարձ ըմբռնումի, ժողովրդավարութեան, մարդկային իրաւունքներու սկզբունքներով. Նախարարութիւնը ուշադիր է որ անոնց մէջ խտրականութեան, այլ ժողովուրդներու արհամարհանքի, թշնամութեան տարրեր չգտնուին, եւլն.:

Ապա կը շարունակէ. «Թուրքիոյ պետութիւնը դէմ յանդիման է 1915ի պատահարներուն առընչութեամբ Սփիւռքին անհիմն պնդումներուն, եւ անոնց ճանաչումին ուղղուած վարկաբեկումի կանոնաւոր արշաւի մը: Սփիւռքի այդ աշխատանքը երբեք չի կրնար վերագրուիլ մեր երկրին հայ քաղաքացիներուն»:

Նշելէ ետք նաեւ թէ Թուրքիա Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները զարգացնելու կարեւոր քայլեր կ'առնէ, երկու էջնոց նամակին վերջին պարբերութեամբ միայն նիւթ կ'ընէ վիճայարոյց ֆիլմը: Ան պատրաստուեր է պատմութեան ուսուցիչներուն օժանդակելու նպատակով. յետոյ նշմարուեր է որ անպատեհ մասեր ունի, ուստի ինք 2008 Յուլիսէն ի վեր կասեցուցած է անոր ցուցադրութիւնը: Նախարարը կը հերքէ ֆիլմը բոլոր աշակերտներուն ցուցադրելու իր հրահանգին մասին լուրերն ալ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԶԳՈՒՇԱՑՈՒՄ ԱՄՆ-ՈՒ ԳՈՆԿՐԷՍԻՆ

ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին յղուած հայկական նոր բանաձեւը անմիջապէս հակազդեցութեան մղած է Թուրք արտաքին գործերու նախարար Ա. Պապաճանը: Ան անգամ մը եւս յայտարարած է թէ 1915ը ցեղասպանութիւն նկատող բանաձեւի մը վաւերացումը ԱՄՆ-ու կողմէ, կը վնասէ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները բարելաւելու իր երկրին ջանքերուն: Աւելցուցած ալ է թէ Հայաստան եւ Թուրքիա արդէն վիճարկումի նիւթ ըրած են 1915ը եւ երրորդ երկիրներու կողմէ որեւէ դիրքի ճշդում միայն կը վտանգէ այդ հոլովոյթը: Պապաճան յոյս յայտնած է նաեւ թէ խորհրդարաններն ու խորհրդարանականները նկատի կ'առնեն նոյն հոլովոյթը եւ պատասխանատուութեան գգացումով կը վերաբերին նիւթին:

Թուրք նախարարին այս յայտարարութեան զուգադիպած է Հայաստանի նախագահ Ս. Սարգսեանի հեռաձայնի զրոյցը ԱՄՆ-ու արտաքին գործերու նախարարուհի Հ. Գլինթընի հետ: Լուրը հաղորդած է նախագահին մամուլի գրասենեակը: Զրոյցին նիւթ եղած են Հայաստան - ԱՄՆ յարաբերութիւնները, Հայաստանի ու Թուրքիոյ մերձեցումի մը հեռանկարը, ամերիկեան տնտեսական օժանդակութեան ծաւալները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱՒԻԱ»ՅԻ ՆՈՐ ԷՈՒՊԻՒՍԸ

Հայաստանի օդային ազգային ընկերութիւնը Մարտ 18ին ներկայացուցած է Համպուրկէն Երեւան տարուած նոր Էռպիւս Ա-319 տիպի օդանաւը: Ներկայ գտնուած է պաշտպանութեան նախարարը, «Արմաւիա»յի տնօրէնը:

Օդանաւը 124 հոգինոց է. առաջին թռիչքը կը կատարէ Թիֆլիս: Երկու տարուան ընթացքին ընկերութեան գնած երկրորդ օդանաւն է:

Նոյն առթիւ յայտարարուած է թէ «Արմաւիա» Մարտ 30ին կը սկսի Երեւան - Ցիւրիխ - Երեւան, իսկ Ապրիլ 14ին Երեւան - Պէրլին - Երեւան թռիչքներուն:

* * *

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

Արժանթինի նախագահը հրամանագիր մը ստորագրած է, Երեւանի մէջ արժանթինեան դեսպանատուն բանալու մասին: Ապա յայտարարած է թէ Արժանթինի կառավարութիւնը հայ գաղութին նկատմամբ ինքզինք պարտաւոր կը զգայ այս քայլին դիմելու: Նախագահուհի Քրիսթինա Քիրշնէր գնահատանքով արտայայտուած է երկրին հայ գաղութին գործունէութեան մասին եւ ընդունելով Հայաստանի դեսպան Վլ. Կարմիրշալեանի հրաւէրը, խոստացած է շուտով Հայաստան այցելել:

* * *

ԼՂՀ

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՍՈՒՏԸ ՀԵՐՔՈՒԱԾ

Պէրլինի զբօսաշրջական միջազգային ցուցահանդէսին ԼՂՀ տաղաւարին ներկայութիւնը մեծ վրդովում պատճառած է Ադրբեջանցիներուն: Սկսած են լուրեր տարածել թէ իրենց պահանջով նոյն տաղաւարը փակուած է:

ԼՂՀ Զբօսաշրջութեան վարչութեան պետ Ս. Շավերդեան հերքած է այդ լուրերը, ըսելով թէ այդ տեղեկութիւնը ամբողջովին սուտ է: Աւելցուցած է թէ Ադրբեջան ամէն միջոցի դիմած է Ղարաբաղի տաղաւարը գոցելու տալու համար, սակայն ցուցահանդէսին կազմակերպիչները տեղի չեն տուած, յայտարարելով որ ղարաբաղեան տաղաւարի մը հոն ներկայութիւնը հակասական ոչինչ ունի գերմանական օրէնքներուն: Որպէս բողոքի նշան, Ադրբեջան ինք իր տաղաւարը փակած է, Ղարաբաղի մասնակցութեան մասին ցուցանակ մը ձգելով:

Արդիւնքը այն եղած է որ այցելուներու հետաքրքրութիւնը չեշտուած է ԼՂՀ տաղաւարին նկատմամբ...

«ԹՈ՛Ղ ԶԳԱՆ ՈՐ ԻԱ. ԴԱՐԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆՆ ԱՅԼ Է»

Առանց այս հրահանգին, արդէն ուրիշ եզրակացութեան յանգիլ կարելի չէր, կարդալով համալսարանի կաշառակերութեան դէմ երիտասարդներու խիզախօրէն պայքարին մասին: Անոնք գիշեր ատեն համալսարանի շրջապատի շէնքերուն վրայ Բարձրագոյն ուսման տարբեր հաստատութիւններու (ԲՈՒՀ) դասախօսներու նկարներ փակցուցած էին, «կաշառակեր» մակագրութեամբ: Նոյն նկարներէն ցրուած էին Մամուլի շէնքին մօտ ու Երեւանի տարբեր հաստատութիւններուն մէջ: Կատարուածին մասին առաջին լրատուութիւններուն մէջ կը նշուէր «Մխսին» շարժում մը անունը. կ'ըսուէր թէ նախաձեռնարկ երիտասարդները անոր անդամներէն էին:

Բնական է որ բողոքի այս եզական ձեւը մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էր: Մարտ 13ի «Առաւօտ»ը կը գրէր թէ մեթրոյի «Երիտասարդական» կայանին ստորգետնեայ անցքին մէջ ոստիկաններ աշխուժօրէն լծուած էին պատերէն դասախօսներու նկարները հանելու գործին: Թերթը արձագանգ կ'ըլլար նաեւ «Արմինֆո»ի հարցականին. «ԲՈՒՀ-ի պատերն արդէն լուացուել են, սակայն արդեօք նոյն հեշտութեամբ կը մաքրուի՞ այդ հաստատութեան եւ առանձին անհատների հեղինակութիւնը»:

«Մխսին»ի այդ արարքը աննախընթաց է ու յայտարար նշանը թէ Երկրին ամէնէն ամօթալի ու նոյն ատեն տխուր մէկ «աւանդութիւն»ը մեծերէն առաջ անհանգիստ ըրած է երիտասարդները. զանոնք մղած է այլեւս չհանդուրժելու, չլռելու:

Հայաստանեան իրականութեան հեռուէն առընչուածներու համար անգամ գաղտնիք չէր թէ ինչ կ'անցնէր – կը դառնար ԲՈՒՀ-երու մէջ: Ո՛չ ալ դժուար էր հանդիպիլ ուսանողներու, որոնք պիտի պատմէին ամենայն հանգստութեամբ թէ ինչպէս քննութիւններու կարելի է «յաջողիլ», վկայական ստանալ, շնորհիւ ամենազօր կաշառքին: Կացութիւնը տարբեր չէր խորհրդային տարիներուն ալ: Ու այդ անցեալէն անկախութեան փոխանցուած յոռի բարքերէն եղաւ ԲՈՒՀ-երու կաշառքի սովորութիւնը: Մանաւանդ որ ներկայիս համալսարանները վճարովի են գրեթէ ընդհանուր առմամբ ու շատ աւելի մեծ իմաստ կը ներկայացնէ քննութեան մը յաջողութիւնը:

«Մխսին» շարժումին կայքէջը հրաւէր ուղղած է ուսանողներուն որ միանան ձեռնարկուած պայքարին եւ օժանդակեն կաշառակերութիւնը, նաեւ միւս անօրինական երեւոյթները ԲՈՒՀ-երէն արմատախիլ ընելու գործին: Կ'ըսուէր թէ իրենց նպատակն է ոչ միայն կաշառակեր դասախօսներու, անոնց հետ նաեւ ուսանողներու, աշխատակիցներու անուններուն հրապարակումը:

«Առաւօտ»ը, «Ազգ»ը, հաւանաբար նաեւ ուրիշ թերթեր դիմած են դասախօսներու, ուսանողներու. առաջիններէն պարզաբանումներ ունենալ փորձած են, չեն յաջողած: Ինչ կը վերաբերի ուսանողներուն, ըսած են թէ պատրաստ են կաշառակերութեան վերագրումին մասին փաստեր ներկայացնել, եթէ երաշխիք տրուի իրենց թէ չեն հետապնդուիր, համալսարանէն դուրս չեն ձգուիր: Եւ քանի որ այդ երաշխիքները տուող չկայ, իրենց փաստերը գաղտնի կը պահեն: Ըսած են միայն թէ կաշառքը 10 հազար դրամէն կրնայ մինչեւ 1500 տոլարի հասնիլ: Ուսանողներուն մէկ մասը հիացումով վերաբերած է կատարուածին ու կ'ըսէ բացէ ի բաց թէ տարիներով կուտակուած իրենց զայրոյթը այդ արարքով հրճուանքի վերածուած է: «Շատ լաւ հաշուեյարդար էր, թող զգան, որ ԻԱ. դարի երիտասարդութիւնն այլ է» ըսած են անոնք:

Երիտասարդներուն ընտրած բողոքի ձեւը ծափահարողներէն տարբեր հակազդեցութիւններ ալ արթնցուցած է. կայ միջին, տրամաբանական մօտեցումը որ վախ կը յայտնէ որ տղոց խանդավառութիւնը թացին հետ չորն ալ այրելու պատճառ կ'ըլլայ: «Առաւօտ»ը կ'ըսէր օրինակ, թէ «ամենեւին բացառուած չէ որ "կաշառակեր"ի պիտակով քաղաքի պատերին կը յայտնուի նաեւ այն խիստ ու ազնիւ դասախօսի լուսանկարը, որն, ասենք սկզբունքօրէն չի դնում անարժան ուսանողների 3-ը»:

Այս միջինէն անդին կայ համալսարաններու պատասխանատուներուն հակազդեցութիւնը. հասկնալի է որ երիտասարդներու խանդավառութենէն նշոյլ չկայ անոր մէջ: Մամուլին հասածները դատապարտող շեշտով են եւ բաւական ծանրօրէն:

Երեւանի պետական համալսարանի ուսումնական գծով պատասխանատու Ալ. Գրիգորեան ընտրուած ձեւը «զրպարտութեան դասական տարբերակ» կը նկատէ: Կ'աւելցնէ թէ խնդրոյ առարկայ դասախօսներէն ոչ մէկ ուսանող դժգոհած է տարեկան հարցախոյզներու ընթացքին: Իբրեւ թէ նման բան կարելի ըլլար ու դժգոհելու յանդգնող երիտասարդը ատոր գինը չվճարէր, քանի մը պատիկ խստութեան թիրախ ըլլալով:

Նոյն համալսարանի տեսուչը Ա. Սիմոնեան ալ դէմ արտայայտուած է երիտասարդներու ըրածին, «քանի որ կոռուպցիայի դէմ նման մեթոդներով չեն պայքարում»: Յայտնապէս, ոչ ոք հարց տուած է թէ ինչո՛ւ ինք մինչեւ այսօր չէ ձեռնարկած պայքարի, գիտնալով հանդերձ թէ ո՛ր տեսակի մեթոտներ պէտք է գործածուին: Նոյն պատասխանատուն դատապարտումի ամէնէն անյաջող տարազին դիմած է, վարկաբեկելու համար տղոց ըրածը. «արանից վատ հոտ է գալիս, լեզուիների շարժումն էլ այս ձեւով է սկսուել, իսկ 1937ին նման ձեռագրով շատ մարդկանց յանիրաւի մեղադրել են» ըսած է, փտածութենէն յուսահատած երիտասարդներուն արարքը նոյնացնելով Հայաստանի պատմութեան ամէնէն մռայլ մէկ էջին հետ, տող ամէնէն ազդու հարուածը տալու յոյսի մտադրութեամբ:

Ամէնէն սքանչելին այն է որ համալսարանական դասու գլխաւոր պատասխանատուներէն նոյն տեսուչը չէ ժխտած որ կաշառակերութիւն գոյութիւն ունի: Տնտեսագիտական համալսարանի ուսումնական պատասխանատուն ալ ձայնակից է իրեն: Ու երկուքն ալ չեն անտեսած չքմեղելու գործը: Առաջինը կ'ըսէ. «Կաշառակերութեան արմատները ընկերային բնոյթ են կրում: Այսօր դասախօսները ամենաանպաշտպան խմբերից մէկն են հանրապետութիւնում, ապրում են աղքատ կեանքով եւ բնականաբար, կը լինեն նաեւ այնպիսիները, որոնք կեանքի դժուար պայմաններից ելնելով, կը գնան նման քայլի»: Իսկ տնտեսագիտականի ուսումնապետը կը մեղադրէ «չսովորող ուսանողներն ալ» քանի որ կաշառքը կը գործէ միայն երկու կողմին համաձայնութեամբ:

Ու երկուքէն ո՛չ մէկը, ո՛չ միւսը կ'անդրադառնայ թէ որպէս չքմեղանք ներկայացուածը ինքնամեղադրանքի ծանրակշիռ փաստ է. շատ աւելի ծանրակշիռ, քան՝ երիտասարդներուն թացին հետ չորն ալ վառելու, կամ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ սխալելու յանցանքը:

Ա. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ-ԶՐՈՅՑ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

ԱՆԹԻԼԻԱՍ –.

Չորեքշաբթի, Մարտ 11ին, երեկոյեան ժամը 6ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի «Կիլիկիա» թանգարանին մէջ նախագահութեամբ Արամ Ա. կաթողիկոսի, տեղի ունեցաւ մտաւորականներու հանդիպում-զրոյց մը: Ներկայ էին միաբան հայրեր, Հ. Անդրանիկ Կռանեան, Վեր. Փօլ Հայտօսթեան մտաւորականներ, հրապարակագիրներ, վարժարաններու տնօրէններ, ուսուցիչներ, թերթերու խմբագիրներ եւ գրողներ, ինչպէս նաեւ Լիբանանի մէջ Հայաստանի հաւատարմատարը:

Բացման խօսքը կատարեց Նարեկ Եպս. Ալեքմեզեան, որ բարի գալուստ մաղթելէ ետք ներկաներուն, հակիրճ անդրադարձաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կողմէ հրաւիրուած նախորդ 7 հաւաքներուն, որոնցմէ իւրաքանչիւրի ընթացքին հայ մտաւորականութեան դիմաց բացուած էր առիթը, խօսելու ազգային կեանքը յուզող զանազան հարցերու շուրջ: Սրբազանը այս հաւաքի նպատակին անդրադառնալով, խօսեցաւ յատկապէս Սփիւռք—Հայաստան գործակցութեան զանազան երեսներուն ու կալուածներուն մասին, միշտ շեշտելով փոխադարձ հասկացողութիւնը եւ այն նոր պայմանները որոնց մէջ կ'ապրի այսօր մեր հայրենի ժողովուրդը եւ մտաւորականութիւնը:

Սփիւռք—Հայաստան գործակցութեան այս ծիրէն ներս, յատկապէս Հայաստանի կառավարութեան մէջ ընդգրկուած Սփիւռքի յատուկ նախարարութեան ստեղծումը ու անոր կողմէ պատրաստուած «Հայեցակարգ»ը նկատի ունենալով, մանրամասնօրէն վերլուծեց անոր զանազան մասերը, որոնք յատկապէս Սփիւռքի զանազան հատուածներուն աւանդական կառուցուածքին կը վերաբերին: Ապա, երկու զեկուցաբերներ անդրադարձան յիշեալ վաւերագրի բովանդակութեան տարբեր բաժիններուն:

Իրենց պատրաստած զեկուցումներով հանդէս եկան «Բագին» ամսագրի խմբագիր Պ. Յակոբ Պալեան եւ «Արարատ» օրաթերթի խմբագիր Պ. Ահարոն Շխրտըմեան:

Յ. Պալեան յիշեալ «Հայեցակարգ»ի զանազան բաժիններուն կարեւոր կէտերուն շուրջ խտացուց իր մտածումները, եւ ընդգծեց այն մասերը, որոնք հարազատօրէն չեն ներկայացներ Սփիւռքի բարդ կառոյցը: Ան խօսեցաւ նման Հայեցակարգ մը կազմելուն մէջ Սփիւռքի դերակատարութեան մասին, զանազան երկիրներու մէջ ապրող Հայերուն, այդ երկիրներու քաղաքացի ըլլալուն եւ այս առումով ստեղծուած իրաւական խաչաձեւումներու մասին, եւ յիշեալ Հայեցակարգին ժխտական անդրադարձ ունենալուն ախտաճանաչումը կատարեց ապագայի հաշւոյն:

Ա. Շխրտըմեան ընդհանուր գիծերուն մէջ մատնանշեց Սփիւռք-Հայաստան գործակցութեան հիմքերը, «Հայեցակարգ»ի ոգին, մօտեցումները եւ մանաւանդ անհասկնալի խճողուածութիւնը պատճառ ներկայացնելով անոր անգործնականութեան:

Այնուհետեւ, առիթը տրուեցաւ ներկաներուն արտայայտելու իրենց գաղափարները, մտահոգութիւնները եւ առաջարկները: Տեղի ունեցաւ լայն քննարկում եւ մտքերու փոխանակում, ներկայ մտաւորականութեան կողմէ: Սփիւռքի ինքնութիւնը, հակառակ իր հատուածներուն ու տարբերութեանց պէտք է պահպանել, յարգելով անոր իւրայատուկ կարգավիճակը, յատկապէս յետ Եղեռնեան վերապրումէն ետք կազմաւորուած: Պէտք է տարբերութիւն դնել Սփիւռք հասկացողութեան տարբեր կարգավիճակներուն միջեւ, նկատի ունենալով Հայաստանէն կատարուող անդադրում արտագաղթը, որուն կասեցման պէտք է սատարել կարելի բոլոր միջոցներով:

Հանդիպումին եզրափակիչ խօսքը Հայրապետը կատարեց, նախ ողջունելով ներկայ մտաւորականութեան մասնակցութեան ոգին, ազգային հարցերու նկատմամբ արտայայտած տագնապը, որ ինքնին արդիւնք է յառաջդիմութեան եւ առողջ քննադատութեան ճամբով լուծումներու: Ապա, անդրադառնալով օրակարգի հիմնական հարցին, համադրեց այն բոլոր մտածումները, որոնք թէ՛ զեկուցաբերներուն եւ թէ հաւաքին մասնակցող մտաւորականներուն կողմէ բանաձեւուած էին:

Հայրապետը Հայաստան–Սփիւռք գործակցութիւնը անվրէպ ու կենսական նկատեց, թէ՛ Հայաստանի եւ թէ Սփիւռքի համար: Սակայն այդ գործակցութեան նախաքայլը հանդիսացող սոյն «Հայեցակարգ»ին գործնական, իրապաշտ ըլլալուն մասին իր մտահոգութիւնը յայտնեց: Արամ Ա. թելադրեց որ Սփիւռքի մասնակցութիւնը յատկապէս այս նախարարութեան կալուածէն ներս ըլլայ աւելի լայն: Ի վերջոյ Կաթողիկոսը շեշտեց Հայրենասիրութեան ու ազգաշինութեան հրամայականը, որուն նպաստելու համար պէտք է փոխադարձ յարգանքի, պատասխանատուութեան, պարտաւորութեան ու իրաւունքի բոլոր սկզբունքները յարգուին երկուստեք, որ կ'իրագործուի նախ զիրար լսելով:

ՍԻՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԼԵԶՈՒԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԴԱՇՏՈՒՄ

2009թ. Մարտի 9ին Խ. Աբովեան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնում մեկնարկեց Սիւնիքի մարզի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան 18 ուսուցիչների մէկամսեայ վերապատրաստութիւնը արեւմտահայ հանրակրթական առարկաներից։

Նշենք, որ 2002թ. ի վեր Կենտրոնը իրականացրել է վերապատրաստման նման ինը դասընթացներ, որոնց իրենց մասնակցութիւնն են բերել Երեւանի, ՀՀ մարզերի եւ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան 400ից աւելի ուսուցիչներ։

Դասընթացը վարում են Խ. Աբովեան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի, Երեւանի Պետական Համալսարանի եւ այլ կրթական հաստատութիւնների լաւագոյն փորձառու մասնագէտները։

Ուսուցիչներն ուսանում են արեւմտահայերէն, արեւմտահայ գրականութեան դասական շրջան, սփիւռքահայ գրականութիւն, ընդհանուր 144 ժամաքանակ ծաւալով։ Կենտրոնի հարուստ ընթերցասրահում մինչեւ երեկոյ նրանք իւրացնում են արեւմտահայ բնագրեր, բանավիճում են, խորացնում են իրենց գիտելիքները։

Մանկավարժական մայր համալսարանը հոգում է նաեւ ուսուցիչների կեցութեան ու սննդի հոգերը։ Տրամադրուած է հանրակառք։ Նախատեսուած են կրթամշակութային գործիչների հետ հանդիպումներ, համերգային ծրագրեր։

Դասընթացի աւարտին ուսուցիչները կը ստանան ՀՀ ԿԳ Նախարարութեան, Համալսարանի եւ Կենտրոնի կողմից վաւերացուած պետական վկայագիր։

ՌՈԶԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ
«Սփիւռք» Գիտաուսումնական Կենտրոնի աշխատակից

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Յապաւումներով)

Կէօփինկէնի Հայ համայնքի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ կից բնակարանը Առաջնորդարանի նախաձեռնութեամբ գնուեցաւ 12.12.2008ին և տրամադրուեցաւ տեղւոյն համայնքին ի գործածութիւն որպէս Հայ տուն եւ հովուատուն։

* * *

Կիրակի Յունուար 11ին Սերովբէ Վրդ. Իսախանեան յանուն Առաջնորդարանի մասնակցեցաւ Քէօլնի կարդինալ Եոախիմ Մայսների ծննդեան 75ամեակին առիթով կազմակերպուած հանդիսութեան։ Նախ Քէօլնի Կաթողիկէ Մայր տաճարին մէջ ի ներկայութեան քաղաքական եւ կրօնական բարձրաստիճան ներկաներու մատուցուեցաւ Պատարագ։ Այնուհետեւ Քէօլնի Կաթողիկէ առաջնորդարանի «Մաթէրնուսհաուզ»ի մէջ տեղի ունեցաւ պաշտօնական ընդունելութիւն, որուն ընթացքին Սերովբէ վրդ. կարդինալ Մայսների փոխանցեց Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդութեան եւ Թեմակալ առաջնորդի բարեմաղթանքները։

* * *

Յունուար 18ին Հանաուի, իսկ Յունուար 25ին Կիօլնի հայ համայնքներուն մէջ յընթացս Պատարագի ոգեկոչուեցաւ Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթին նահատակ խմբագիր Հրանդ Տինքի սպանութեան 2րդ տարելիցը։ Նահատակ հայորդիին հոգիին խաղաղութեան համար յետ Պատարագի տեղի ունեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, որուն ընթացքին Սերովբէ վրդ. անդրադարձաւ Հրանդ Տինքի սպանութեան ծնունդ տուող պատճառներուն եւ առ այսօր սպանութեան կազմակերպիչներու ոչ ամբողջական բացայայտման։ Կիօլնի մէջ թեմական խորհուրդի ատենապետ տոքթ. Սարգիս Ատամ կարճ բանախօսութեամբ մը ներկայացուց Հրանդ Տինք մարդը, մտաւորականն ու հայորդին։

* * *

Յունուար 19, Երկուշաբթի օրը, «Ակօս» շաբաթաթերթի հիմնադիր ու խմբագիր Հրանդ Տինքի դաւաճանաբար սպանութեան երկրորդ տարելիցին առթիւ յուշատօն մը տեղի ունեցաւ Քէօլնի Ալթէ Ֆոյըրվախը կոչուած մշակութային կեդրոնին մեծ սրահին մէջ։

Հայ–Գերմանական ընկերակցութեան, Քուանտ հիմնարկի եւ Թուրքիա–Գերմանիա Մշակութային Փորումի միասնական կազմակերպութեամբ եւ հրաւէրով տեղի ունեցող յուշատօնին իրենց աջակցութիւնը բերած էին նաեւ Գերմանահայոց առաջնորդարանը, Քէօլնի Ալեւի մշակութային կեդրոնը, Քէօլնի Տէրսիմ համայնքը, Հասրէթ Կիւլթէքին մշակութային կեդրոնը, Քէօլնի յոյն համայնքը, Թուր–Ապտինի Ս. Սիմոն սուրբ համայնքը, Անտիոքի Ս. Տիմիթրիոս Րում ուղղափառ համայնքը եւ Թիւտայ Մարդկային իրաւունքներու միութիւնը։

Յուշատօնին կը մասնակցէին շուրջ 400 ներկաներ, Թեմիս առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան, ընկերակցութեամբ Քէօլնի հայ համայնքի հոգեւոր հովիւ Յարութիւն Աբղ. Կիրակոսեանի։

Հրանդ Տինքի գրութիւններէն ընթերցումներով ելոյթ ունեցաւ դերասան Սեւան Լաչինեան։ Երաժշտական բաժինը ստանձնած էին Արտակ Ոսկանեան (դաշնամուր) եւ Ներսէս Օհանեան (սրինգ), մեներգութեամբ երիտասարդ Արթին Սիմոնեանի։

Յուշատօնին ելոյթ ունեցաւ տոքթ. Կիւնթէր Զայֆէրթ, որ ներկայացուց Հրանդ Տինքի զանազան գրութիւնները պարունակող Ֆոն տէռ Սաթ տէռ Վոռթէ անուն իր գիրքը։ Ապա Գարին Գարաքաշը խօսք առնելով պատմեց Հրանդ Տինք–Մարդը։ Իսկ Թուրքիայէն յուշատօնի մասնակցելու համար ժամանած Թուրք փրոֆ. Պասքըն Օրան Թրքահայութեան այժմէական դժուարութիւններու մասին տեղեկութիւններ տուաւ։

Յուշատօնին ցոյց տրուեցաւ Թուզլայի մանկատան սեփականազրկման պատմութիւնը ներկայացնող «Ծիծեռնակին բոյնը» անուն ժապաւէնը։ Յուշատօնը աւարտեցաւ Ռաքէլ Տինքին իր ամուսնին՝ Հրանդին ուղղուած նամակին Սեւան Լաչինեանի կողմէ ընթերցումով, Արթին Սիմոնեանին երգած Սարի Կյալին յուզիչ երգով եւ Հրանդ Տինքի կեանքը ներկայացնող նկարներու ցուցահանդէսի մը բացումով։

* * *

Յունուար 24ին Ֆրանքֆուրթի մէջ կազմակերպութեամբ Գերմանիոյ մէջ Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) Հանրապետութեան մշտական ներկայացուցիչ Գայեանէ Ափինեանի տեղի ունեցաւ Արցախին նուիրուած հանդիպում մը, որուն մասնակցեցաւ նաեւ Սերովբէ վրդ. Իսախանեան։ Տիկին Ափինեան հանդիպման ընթացքին ներկաներուն համառօտ ներկայացուց Արցախի պատմութիւնը, արցախեան հակամարտութեան սկզբնաւորման պատճառները եւ այսօրուան կացութիւնն ու կարգաւորման հեռանկարները։ Տիկին Ափինեան ներկայացուց նաեւ Արցախի մէջ ներդրումային ծրագիր մը՝ կոչ ընելով հնարաւորութեան պարագային ներդրումներ կատարել Արցախի մէջ։

Շաբաթ՝ Փետրուար 7ին Հալլէի հայ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ տեսերիզի ուղեկցութեամբ դասախօսութիւն մը նուիրուած՝ Արցախի Հանրապետութեան կառավարութեան տնտեսական համագործակցութեան ծրագրի նիւթով։

Դասախօսութիւնը կը վարէր Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետութեան Գերմանիոյ մշտական ներկայացուցիչ Տիկ. Գայեանէ Ափինեան, որ համառօտ ներկայացուց ԼՂՀ կառավարութեան տնտեսական համագործակցութեան ծրագիրը։ Ապա, իրեն հետ ներկայ Եուրկըն Շմից ներկայացուց Արցախի մէջ ներդրումներ կատարելու անհրաժեշտութիւնը, որուն միջոցաւ երկրի ապագան շատ աւելի կը կայունանայ։ Յաւարտ միջոցառման տեղի ունեցաւ սիրոյ ճաշ ջերմ մթնոլորտի մէջ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

Ա.

Ոչ ոք կիներուն չափ գեղեցկութեան ճաշակը ու հասկացողութիւնը ունի. գեղեցկութիւնը այն միակ ճշմարտութիւնն է զոր կինը չի կրնար ուրանալ, նոյնիսկ երբ իր թշնամիին վրայ կը գտնուի. շատ հեղ լսած եմ արամբի կնոջ մը վրայ պատմուած չարախօսութիւններու, բամբասանքին, իրաւ կամ սուտ ամէն կերպ ատելութեանց ամէնէն տաք վայրկեանին՝ սա յայտնութիւնը որուն խորին անկեղծութիւնը կը զարմացնէ զքեզ եւ պատմողին արդարասէր մէկը ըլլալուն համոզում գոյացնել կու տայ.

– Ասոնք բոլոր իրաւ են, բայց չումն կընիկը աղուոր է։

Սուրբիկ Հանըմ հաւնեցաւ ուրեմն իր սպասուհիին, ապսպրեց որ վրան գլուխը մաքուր պահէ, աշխատութիւնը սահմանեց, վարքի բարքի խրատներ տուաւ։

Յետոյ, իմանալով որ հօրմէ մօրմէ որբ ու նոր ամուսնացած էր Տիգրանուհին, Սուրբիկ Հանըմ որ Հիւանդանոցի խնամակալուհի էր ու իր ամուսնին պէս սըրբասէր ու աստուածավախ կնոջ համբաւը կը վայելէր, իր սովորական մենախօսութիւններէն քիչ մը ջարդեց։

– Ես ծառաներս զաւկի պէս կը նայիմ. ուրիշ տուներու մէջ անոնց հորի ջուր կը խմցնեն, դուն աղէկը գիտես, հաճի. ես աղբիւրի ջուր կու տամ անոնց. խոհանոցին մէջ երբոր կերակուրները չօգտեն քեզի, ինծի անպատճառ իմաց տուր. խոհարարը ծառաները զրկելու կ'ելլայ, ատանկ բան չեմ սիրեր ես. սա ալ ըսեմ որ կերակուրդ ուտելուդ պէս խոհանոցին մէջ կենալու չես. էրիկմարդ ծառաներուն հետ պէտք չէ որ խօսքի բռնուիս. հասկցա՞ր աղջիկս. հիմա գնա՛, թող Մարիամը գործդ ցուցնէ քեզի։

Մեղր ու կաթ կը վազէր բերնէն. Տիգրանուհին կատարեալ երանութեան մէջ զգաց ինքզինքը։

Բ.

Հետեւեալ առտուն կանուխ Տիգրանուհին արթնցաւ։ Պատուհանէն եկող արեւը ճիշդ իր անկողնին վրայ կ'իյնար, կը սփռուէր, իր հօլանի պարանոցին ու թեւերուն սպիտակութեան վրայ կը ճառագայթէր, բոլոր սենեակին մէջ ուրախութիւն մը կը բերէր։ Երկու օրէ ի վեր իր կեանքին մէջ պատահած փոփոխութիւններուն տակ ընդարմացած կը մնար. անկողնին մէջ նստած, մտքովը ատոնց քաղուածքը կ'ընէր։

Գեղը, մօրաքրոջ մը տանը մէջ ապրած էր ինքզինքը գիտնալէն ի վեր մինչեւ ամուսնացած օրը։ Մօրը յիշատակը իր պզտիկ տարիքին մէջ շատ տարտամ կերպով մը կու գար մտքին առջեւ, ատեն անցընելով գոյնը նետած, գիծերը եղծուած հին լուսանկարի մը պէս։ Հայրը բնաւ ճանչցած չէր։ Այս մօրաքրոջ տանը մէջ՝ կէս մը աղախինի ու կէս մը ազգականի պէս կ'ապրէր, տառելով, ինչպէս կ'ըսէր ինքը, իր ապրուստին բեռը զգալի չդարձնելու նպատակով։ Ու երջանիկ պիտի ըլլար հոդ ապրելուն, եթէ մօրաքրոջը երկու աղջիկները անտանելի չդարձնէին իր կեանքը։ Ի՞նչ է յանցանքը՝ եթէ անոնցմէ աղուոր էր ինքը։ Ապաքէն, այս աղուորութիւնը իր թշնամին եղած էր եւ անկեղծութեամբ Տիգրանուհին կը զղջար իր գեղեցկութեանը համար։

Գեղին մէջ շատ մը տղաք իր ետեւէն ինկած էին գիշեր ցորեկ, հասակին շքեղութեանը, մինչեւ կռնակը համնող խարտեաշ մազերուն գովեստը փսփսալով ականջին ի վար։ Ասոնց ոչ մէկուն հաւատացած էր, բայց այս հետապնդումները՝ հանդարտ ջուրի մը մէջ նետուած մանր քարերու պէս, իր հանգիստը վըրդովեր էին։ Մօրաքրոջը աղջիկները իր վրայ ամէն տեսակ չարախօսութիւններ տարածելու մէջ առաջիններէն էին։ Ահա այդ միջոցին էր որ երիտասարդ բանուոր մը, իր օրական ապրուստը ճարելու հազիւ հազ կարող մէկը, զինքը ամուսնութեան ուզելու ելեր էր։ Տիգրանուհին տասնըութ տարու էր հիմա, ինչ որ գեղ տեղերու մէջ աղջիկներուն համար շատ առաջ դացած տարիք մըն է. յետոյ, իր մօրաքրոջ տունէն ելլելու ստուգութիւնը կար. մօրաքոյրն ալ, զինքը ճամբելու փափաքին մէջ, սիրով ընդունեց էր այս առաջարկութիւնը։ Եւ օրին մէկը հարս գացած էր տան մը մէջ, ուր փեսէն զատ անոր ծնողքը կային։ Մեծ բան մը չհասկցաւ այս ամուսնութենէն. կարգուելէն ութ օր վերջը էրիկը լեռ գնաց իր գործին, ածուխ շինելու, ու ամիս մը վերջը օր մը միայն դարձաւ կնոջը քով, հետեւեալ օրը նորէն իր լեռը երթալու, աներեւութանալու համար։ Հարսը հոս ալ կ'աշխատէր օրն ի բուն ու իր կեանքը, բեւեռային օրերուն պէս, երկարատեւ խաւարի մը կը նմանէր զոր ոչ մէկ լոյսի ճառագայթ կու գայ վայրկեան մը դէթ լուսաւորել, ուրախացնել։

Յանկարծ օրին մէկն ալ իր էրիկը տուն բերին ոտքը կոտրած, ամիսներով անգործութեան դատապարտուած. ասիկա լրումը եղաւ։ Ա՛հ, թէ որ գոնէ զաւակ մը բերած ըլլար, հիմա ստնտուութեան կ'երթար Պոլիս, ստակ կը վաստակէր ու տուն մը կրնար գնել, բայց այդ ալ չկար ու ասիկա՝ իր կեսուրը ու կեսրայրը յանցանքի մը պէս կը զարնէին իր երեսին։

Հաճի Տիւրիկ ճիշդ այդ ժամուն հասաւ զինքը միասին Պոլիս տանելու համար։ Էրիկն ալ, մօրաքոյրն ալ, որ մօր տեղ կ'անցնէր, յօժարեր էին ասոր. Տիգրանուհի ազատագրութեան պէս բան մը կը տեսնէր հոդ։ Թէլլալը՝ անոր ապագայ հանըմին փառաբանութիւնը բերնէն չէր ձգեր։ Հարուստ մարդիկ, վէրկիլի հանըմ. կաղանդին, Ծնունդին, Զատկին պախշիշ, կերուխումը առատ, աշխատութիւնը թեթեւ. սպասուհիի մը համար ասկէ աւելի ցանկալի տեղ չէր կրնար ըլլալ։

(Շար. 2)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան անդամները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

Թարմ յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 22-ին, Սէն-Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցին:

TAMAR en CONCERT

SPECTACLE DE CHANTS ET HISTOIRES EN ARMENIEN POUR ENFANTS !

— **Samedi 21 mars à 16 heures**
Eglise Evangélique Arménienne
d'ARNOUVILLE-LES-GONESSE
5 avenue de la Concorde —
95400 Arnouville-lès-Gonesse
Tél. : 01.39.85.78.72 — www.hisous.org

— **Dimanche 22 mars à 11 heures**
Eglise Evangélique Arménienne
d'ISSY-LES-MOULINEAUX
28 avenue Bourgain —
92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01.47.36.02.50—www.eeaissy.com

— **Dimanche 22 mars à 16 heures**
Eglise Evangélique Arménienne
d'ALFORTVILLE
8 rue du Groupe Manouchian —
94140 Alfortville
Tél. : 01.47.36.02.50 —
www.evangile-alfortville.fr

Entrée libre —
Venez nombreux !

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

&

MUSIC ARMENIE

présentent

Vendredi 27 mars
à 20 heures
CONCERT EXCEPTIONNEL

Trio OCHAGAN

venu d'Arménie

P.A.F. : 10 euros

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☏ 04 91 50 15 09
majc13@wanadoo.fr
Métro/Tram Réformés
Parking Gambetta

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,
le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

ARNOUVILLE

La Croix Bleue des Arméniens de France, Section **«Astrig»** du Val d'Oise, organise, mensuellement, un après-midi **«Rencontre et Culture»**.

Venez discuter avec nous de tout et de rien... La parole est donnée à chaque personne qui désire s'exprimer...

Rejoignez-nous à 14 heures, dans notre local situé 71 avenue Henri Barbusse à Arnouville-lès-Gonesse.

● **le lundi 6 avril — thème du jour : la turquification des noms.**

A noter que d'autres sujets peuvent être abordés car la «parole est ouverte».

Renseignement :
Anita BOGHOSSIAN: 01. 39. 90. 76. 19.

Décines

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section «Archag Djamalian» de Décines organise
Le Dimanche 22 mars à 12h
UN REPAS DE LA MI-CAREME
à la Salle des Fêtes de Décines
(rue Jean-Macé)

Prix du repas : 15 euros par adulte
10 euros par enfant.

Renseignement et réservations :
06.21.74.42.50 — 06.20.25.72.66
et 04.78.49.98.06 (le soir)

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar
suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի Թեմի Նորակազմ առժամեայ Կրթական մարմինը Փարիզի շրջանի ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու եւ դասընթացքներու պատասխանատուները եւ հայերէն լեզուի ուսուցիչները կը հրաւիրէ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՄԸ որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 20·30ին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Այս հանդիպումին ընթացքին պիտի վերանայուի Ֆրանսայի հայկական դպրոցներու համայնապատկերը եւ քննարկուին հայկական դաստիարակչութեան առնչուած գլխաւոր հարցերը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՑԻՑ
(ԿԸիf)

UCFAF
PARIS ILE-DE-FRANCE
6 Cité du Wauxhall - 75010 Paris
Métro République

Samedi 21 mars à 16 heures
CONFERENCE EXCEPTIONNELLE
sur le thème
LE TROISIEME ALPHABET
DE MESROP MACHTOTZ
«l'écriture des aghouank»
avec le Professeur
Jean-Pierre MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE

(JURA)

ETE : JUILLET ET AOUT

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA**
- **Assistants sanitaires**

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

CBAF — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
Կիրակի, Մարտ 22, ժամը 16ին
Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	*ժամը* 8·45*ին,*
Արեւագալ՝	*ժամը* 9·45*ին,*
Պատարագ՝	*ժամը* 10·30*ին,*
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	*ժամը* 11·45*ին:*

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30*ին*
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30*ին*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

Փ Ա Ր Ի Զ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին
«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Համեղ մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
- 01· 45· 93· 00·25
- 06· 64· 38· 00· 25

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritai:e : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 21-22
SAMEDI-DIMANCHE
21-22 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884–1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) – Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22·167 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22·167

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Է. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ ԻՐ ԹՈՒՐՔ ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑԻՆ

1915ի նիւթով երրորդ կողմերու միջամտութիւնը արգիլելու համար Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը անդադար կը հաւաստէ աջին ու ձախին, թէ իրենք այդ մասին եւս բանակցութիւն կը վարեն Հայաստանի հետ եւ դուրսի միջամտութիւն մը միայն ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ: Որքան ալ Երեւանէն տրուած լուրերը չհաստատեն ըսուածը, մանաւանդ որ այդ լուրերը կը տրուին ծայր աստիճան զգուշութեամբ, Թուրքերը կը շարունակեն իրենց յանկերգը:

Մարտ 18ին Թուրք արտաքին գործերու նախարարը լուրերու օտար գործակալութեան մը նոյն բանը յայտարարած է, անգամ մը եւս երրորդ կողմերուն հայեւթուրք բանակցութեան հոլովոյթին չվնասելու ազդարարութիւն ուղղելով:

Յաջորդ օրը Երեւանի մէջ Է. Նալպանտեանի հարց տրուած է թէ ճի՞շդ են Ա. Պապաճանի ըսածները, ըստ որոնց 1915ի իրադարձութիւնները սկսած են քննարկուիլ Հայաստանի ու Թուրքիոյ կողմէ: Նախարարը պատասխանած է. «Զէի ցանկար հաւատալ, որ Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարարը նման յայտարարութիւն կրնայ ընել, որովհետեւ Թրքական կողմին հետ Հայոց ցեղասպանութեան հարցը քննարկման առարկայ չէ եղած»:

* * *

«ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ» ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

«Գաղթականները եւ միջազգային իրաւունքը» կազմակերպութիւնը մտահոգութիւն յայտնած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման հոլովոյթին ներկայի փուլին Մինսկի խումբի նախագահներուն, Ազրպէյճանի ղեկավարներուն մօտեցումներուն, նաեւ Հայաստանի ու ԼՂՀ իշխանութիւններուն կեցուածքին նկատմամբ:

Ուշադրութիւն հրաւիրուած է այն հանգամանքին վրայ որ Մինսկի նախագահները շրջան իրենց վերջին այցին կըրկին նենգափոխած են գաղթականներու խնդրին էութիւնը. որպէս գաղթական միայն նկատի առած են Ազրպէյճանցիները եւ նիւթ ըրած անոնց իրենց նախկին բընակավայրերը վերադառնալու խնդիրը: Ակներեւ կերպով խուսափած են խօսելէ Ազրպէյճանի հայ գաղթականներուն իրաւունքներուն եւ շահերուն պաշտպանութեան եւս անհրաժեշտութեան մասին:

Կազմակերպութիւնը իր յայտարարութեան մէջ ըսած է. «Բանակցող կողմերուն կը յիշեցնենք թէ որպէս ազրպէյճանցի գաղթականներ, ընդամէնը ութ հազար հոգի արձանագրուած է. անոնց մեծ մասն ալ իսկական Ազրպէյճանցի չէ: Մինսկի խումբին նախագահները կը պընդեն այն մեռելածին գաղափարին վրայ թէ Ղարաբաղ բանակցութեան կրնայ մասնակցիլ միայն երբ «Ղարաբաղի ազրպէյճանական համայնք» կոչուած կազմակերպութիւնն ալ մասնակցի: Անոնք նաեւ պայման կը դնեն որ ներկայի ԼՂՀ տարածքի իրենց նախկին բնակավայրերը վերադառնան մեկնած Ազրպէյճանցիները: Ոչ մէկ խօսք կ'ըլլայ Հիւսիսային Արցախի բնիկ հայ բնակչութեան իրաւունքներուն, կամ Ազրպէյճանի կողմէ գըրաւուած Շահումեանի, Գետաշէնի տասնըեակ հազարաւոր հայ գաղթականներուն իրենց բոյնը վերադառնալու իրաւունքին մասին: Ցաւականչական է որ երբ Հայաստանի արտաքին գործերու նախարարին հարց կը տրուի Ազրպէյճանէն վըտարուած Հայերու ճակատագրին մասին, ան կը խուսափի պատասխանելէ, պատճառաբանելով բանակցային մանրամասնութիւնները չհրապարակելու հարկը»:

Կազմակերպութիւնը կարեւոր կը նկատէ որ Հայաստանի կամ Ղարաբաղի կողմէ բանակցող պաշտօնատարները կարեւորութեամբ ձեռք առնեն հայ գաղթականներու հարցը: Նաեւ կ'ուզէ որ բանակցութիւններուն այս հարցին վերաբերող մանրամասնութիւնները հրապարակուին:

* * *

ԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻԱՌ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ

Շինարարական աշխատանքներու համար պետական պիւտճէէն երկու միլիառ դրամ կը յատկացուի աղէտի գօտիին: Այդ աշխատանքները կ'օգնեն նաեւ շարք մը հարցերու լուծումին. ընկերային, բնա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԾԱՒԱԼՈՒՆ ՑՈՅՑԵՐ ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿ ՊԻՏԻ ՉԸՆԷ

Մարտ 19ի բողոքի եւ ցոյցի օրը մեծ յաջողութիւն մը արձանագրեց սենտիքաներու համար, եթէ նոյնիսկ այդ ցոյցերուն հետ գործադուլը նոյն յաջողութիւնը չունեցաւ, քանի երկաթուղիի երթեւեկը լայնօրէն ապահովուած էր եւ մեթրօ ու հանրակառք ալ կը բանէին սովորական օրերու պէս:

Ինչ կը վերաբերի թիւերուն, այս անգամ աւելի քան ուրիշ անգամներ, տարբերութիւնները շատ մեծ էին կազմակերպիչներուն եւ ոստիկանութեան միջեւ:

Ըստ կազմակերպիչներուն ցուցարարներուն ընդհանուր թիւը երեք միլիոն էր, մինչ ոստիկանութիւնը մէկ միլիոն 200 հազարի գնահատում մը ըրած էր եւ քաղաքէ քաղաք այս տարբերութիւնները տեղ գտած էին, երբեմն ծիծաղելիի սահմանը հասնելով: Օրինակ, ըստ ոստիկանութեան, Փարիզի ցոյցին (Ռեփիւպլիքէն Նասիոն) մասնակցած էին 85 հազար հոգի, մինչ Սէ.Ժէ.Թէ.ն 350 հազարի թիւը կու տար, նոյնն էր պարագան Մարսէյլի համար, ուր նաեւ կազմակերպիչներուն համար 300 հազար էր ցուցարարներու թիւը, մինչ ոստիկանութիւնը 80 հազարի շուրջ թիւ մը տուած էր: Ամէն պարագայի մէջ, հակառակ ցոյցերու, բողոքներու եւ ընդհանուր դժգոհութեան, Էլիզէն իրար չէր անցած եւ Սարքոզիի մէկ խորհրդականն ալ կը յայտարարէր որ կատարուածը հանդրուան մը աւելի հեռու չէր գացած քան Յունուար 29ի օրուան պարզուած պատկերը: Սարքոզի փոքրոց ալ իջած էր եւ ան ալ կը խորհէր որ աւելի գէշ կրնար ըլլալ:

Ընդհանուր ձեւով ծանր միջադէպեր չպատահեցան, բացի գլխաւորաբար Թուլուզէն, իսկ Փարիզի մէջ ալ, ժամը 20ի շուրջ, երբ վերջ կը գտնէր ցոյցը, Նասիոնի հրապարակը փոքր խռովութիւններ տեղի կ'ունենային, ինչպէս աղբամաններու կրակի տրուիլը: 200 ցոյցեր տեղի ունեցած են ամբողջ երկրին մէջ եւ 300 հոգի ալ հարցաքննուած են: Ցատկանչական եղած է նաեւ Գոմփիենի պարագան, ուր հաւաքուած էին ոչ միայն Գլերուայի Գոնթինանթալի աշխատաւորները, այլեւ բազմաթիւ համակիրներ, որոնք կ'ուզէին իրենց զօրակցութիւնը արտայայտել, անընդունելի գտնելով հաստատութեան տնօրէնութեան ընթացքը: Հարցը ծանօթ է եւ տարածուած ամբողջ երկրին մէջ, քանի տնօրէնութիւնը դըժած է իր իսկ յանձնառութիւնը եւ յայտնած թէ հաստատութիւնը կը փակէ 2010ին:

Ցոյցերու գրեթէ աւարտին, հեռատեսիլի ժամը 20ի լուրերու հիւրն էր նախարարապետը՝ Ֆր. Ֆիյոն: Իր գլխաւոր յանկերգը կը վերաբերէր համոզելու բոլորը որ տագնապը ֆրանսական չէ այլ՝ համաշխարհային: Ֆիյոն կը կրկնէ ինչ որ ըսուած էր արդէն, այսինքն նոր միջոցներ ձեռք պիտի չառնուէին, կը բաւէ սպասել որ ձեռք առնուած միջոցները իրենց արդիւնքը տան: Երբ Լորանս Ֆէռարի որ կը վարէր զրոյցը, կը ջանար ընդմիջել հարցումով մը, Ֆիյոն կը կրկնէր ինչ որ ըսած էր, եւ ինչ որ կառավարութեան անզիջող դիրքն էր ու գոհ չէր երբ փորձ կ'ըլլար հարցում մը ընելու Գոնթինանթալի մասին, առարկելով որ «դէշ օրինակ մըն է», մինչ կը սպասուէր որ լուսաբանուի իշխանութեան դիրքը տնօրէնութեան հանդէպ: ՍՄԻՔ-ի (Նուազագոյն աշխատավարձք) յաւելումն ալ առաջնային չի նկատեր:

* * *

Սենտիքաները կը հաւաքուէին Մարտ 20ի առաւօտուն խորհրդակցելու համար յետագայ ծրագրերու մասին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ սահմանադրութեան փոփոխութիւններու Մարտ 18ի հանրաքուէին վերջնական արդիւնքները հաստատած են նախատեսումները. Նախագահական պաշտօնին առաւելագոյն երկու անգամ ընտրուելու յօդուածին ջնջումը ստացած է առաւելագոյն -91,73- տոկոսը: Այլեւս ստոյգ կը նկատուի որ Ի. Ալիեւ ցկեանս պահէ այդ աթոռը:

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ մէջ, գլխաւորաբար փարիզեան արուարձաններու խմբակներու յարձակումները կը շարունակուին եւ Մարտ 19ին ծանր միջադէպ մը պատահած է Կաժ-լէ-Կոնէսի Փապլօ Փիքասօ վարժարանը, ուր վերատեսուչը, որ կը փորձէր վերջ տալ ուսանողներու միջեւ ծագած խռովութեան մը, յարձակումի կ'ենթարկուէր խմբակի մը կողմէ եւ վիրաւորուած հիւանդանոց կը փոխադրըւէր: Նախորդ օրն էր, որ Կանեի մէջ, Սարքոզի վճռապէս յայտարարած էր որ խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնուին եւ «խմբակները պիտի չյաղթեն»: . . .

ԻՐԱՆ կ'ողջունէ ԱՄՆ-ու նախագահին Օպամայի շնորհաւորական ուղերձը Իրանի Ամանորին առթիւ, բայց շօշափելի արարքներ կ'ակնկալէ դարմանելու համար անցեալի սխալները, ճշդած է նախագահ Ահմատինեժատի բանբերը: Օպամա չեշտած էր նաեւ որ ոչ ահաբեկչութեամբ, եւ ոչ ալ զէնքերով Իրան կրնայ վերագտնել իր տեղը միջազգային հաւաքականութեան մէջ:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ հարաւը՝ Հելմար գաւառին մէջ 33 ապստամբներ սպաննուած են ըստ ամերիկեան բանակի տեղեկութիւններուն:

ՕՊԱՄԱՅԻ ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՅՑԸ ԵՒ 1915-Ի ԳՐԱՒԱՐԿԸ

ԱՄՆ-ու նախագահին Թուրքիա այցը լայնօրէն կը մեկնաբանուի Թուրք քաղաքական դէմքերու եւ մամուլին կողմէ: Ընդհանուր նկատումը այն է որ այդ այցին մէջ դժուար է Թրքանպաստ կեցուածք նշմարել: Նախկին դիւանագէտներու, քաղաքական մեկնաբաններու կարծիքով Պ. Օպամա ոչ թէ բան մը տալու, այլ՝ առնելու կ'երթայ Անգարա:

Այդ այցին Թրքական կողմին համար ամէնէն փշոտ ու մտահոգիչ ազդակը Հայկական ցեղասպանութեան նիւթն է: Տիրող կարծիքը այն է որ հայկական նոր բանաձեւին Գոնկրէս յղումը յաւելեալ խաղաթուղթ մը կը տրամադրէ Օպամային, Անգարայի իր հանդիպումներուն եւ բանակցութիւններուն համար: Ան այդ նիւթը պիտի գործածէ որպէս զէնք մը, Թուրքիան ստիպելու որ ընդունի իր պահանջները. անոնք կ'առընչուին Իրաքի, Աֆղանիստանի, զինուորական խարխսներու, Կիպրոսի:

Նախկին դեսպան Օ. Էօյմէն ըսած է թէ Պ. Օպամա Անգարայի գլխուն Դամոկլէսի սուրին պէս պիտի ճօճէ Ցեղասպանութեան պնդումները եւ որպէս ճնշումի միջոց գործածէ զանոնք եթէ Թուրքիա մերժէ ընդառաջել ԱՄՆ-ու ակնկալութիւններուն:

Այդ ակնկալութիւնները, ըստ նոյն կողմին, Աֆղանիստանի համար զօրաբաժին, Հայաստանի սահմանին բացումը, Կիպրոսի մէջ Յոյները գոհացնելու կոչուած լուծում մը եւ Իրաքի ամերիկեան զօրքերուն Թուրքիոյ ճամբով դուրսբերումը կը կազմեն:

Թուրքիոյ իշխանութիւնները պիտի կըրնա՞ն մերժել նման առաջարկներ, նոյնիսկ առանց 1915ի կապուած ճնշումի միջոցի մը: Նկատի առած Թուրքեւամերիկեան շատ վերիվայրումներէ անցած, բայց հիմնականով աներեր մնացած յարաբերութիւններու անցեալը, դժուար է դրական պատասխանել: Յաւելեալ, երբ կայ Անգարայի համար այնքան խանգարիչ 1915ի հարցը:

Ճիշդ է որ Օպամայի իր թեկնածութեան շրջանին Հայերու տուած խոստումները մոռցուած չեն. սակայն ո՞վ կրնայ այնքան միամտութիւն արտօնել ինք իրեն, յուսալու համար թէ այդ խոստումները կը չքացնեն ներկայի քաղաքական գրաւարկներուն ծանրութիւնը:

Ամէնէն հաւանականը կը թուի միջին ճամբու փորձուած իմաստութիւնը. Օպամա կրնայ Թուրքերու նախատեսածին պէս որպէս Դամոկլեան սուր գործածել 1915ը, բայց յետոյ զայն վերածել սակարկութեան միջոցի: Կրնայ օրինակ պահանջել Հայաստանի սահմանին բացումին նըման ձեւական ««զիջում» մը ու փոխարէն իւրացնել Թրքական տեսակէտը թէ հայեւթուրք յարաբերութիւններու բնականոնացման ներկայի հոլովոյթին մէջ երրորդ կողմերու միջամտութիւնը միայն կրնայ խանգարել...

Թուրքերը, նաեւ ամէն առիթի իբրեւ թէ անոնց Հայաստանի հետ չփումէն դըժգոհ Ազրպէյճանցիները շատ լաւ գիտեն թէ սահմանին բացումը ոչինչով կը վնասէ Թուրքիոյ. անոր գինը վճարողը Հայաստանը պիտի ըլլայ, գլխաւորաբար միշտ ենթակայ մնալով այդ սահմանը շահարկելու միշտ պատրաստ Անգարայի քմայքներուն:

Ու անգամ մը եւս, այս անգամ ալ սահմանի բացումը կենսական նպատակի վերածած երեւանեան դիւանագիտութեան պիտի զոհուի 1915ի ամերիկեան ճանաչումին կարելիութիւնը:

Կարելի է միշտ յայտարարել թէ Ցեղասպանութիւնը սակարկելի մարզ չէ հայեւթուրք բանակցութեան սեղանին վրայ, ոչ իսկ քննարկումի նիւթ...

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԶԱԽԱՒԵՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«ԶՄՈՌԱՆԱՆՔ...»

(ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔԻ ԶԻՆԵԱԼ ՊԱՅՔԱՐԻ ԵՐԵՒՈՅԹԻՆ ՄԱՍԻՆ) ԵՐԵՒԱՆ, 2006, 848 ԷՋ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հաստափոր, ծաւալուն, դժուար ընթեռնելի հատոր մը:

Դժուարութիւնը ինքզինք կը զգացնէ նախ տառատեսակի յոգնեցուցիչ մանր չարուածքով, ապա նաեւ «Աբեղեանական» խեղաթիւրեալ ուղղագրութեամբ, որ անա այսպէս, Երեւանէն սրընթաց կը շարունակէ արշաւել դէպի Սփիւռք ու ինքզինք կը պարտադրէ մեր տուներէն ու գրադարաններէն ներս...:

Գրքին շօշափած նիւթը եւ առոր նկատմամբ մեր սնուցած վաղեմի հետաքրքրութիւնը մղեցին մեզ համբերութեամբ դարձնելու այս հատորին աւելի քան 800 էջերը ու հաղորդ դառնալու հեղինակին լայնաշունչ գրառումներուն «20րդ դարի երկրորդ կէսին արեւմտահայութեան մղած ազգային_ազատագրական պայքարի հետ առընչուող մի շարք խնդիրներ»ու մասին:

Հատորը լոյսին եկած է սփիւռքահայ Տէտէեան եղբայրներու (Պոլսոյ մերձակայ Կէօլտաղ հայաբնակ գիւղէն Գրիգոր Տէտէեանի որդիները) մեկենասութեամբ ու Երեւանի «Նեմեսիս» բարեգործական_հասարակական կազմակերպութեան հրատարակչական հովանիով: Գրքին մուտքին տեղ տրուած է նոյնինքն Գր. Տէտէեանի հին մէկ գրութեան, ուր Եղեռնէն վերապրող այս ծերունի հայորդին իր մերձաւորներուն կամ արիւնակիցներուն կը յանձնարարէ «չմոռնալ, երբեք չմոռնալ 1915ին մեր ժողովուրդին գլխուն եկածները»: Բուն երեւոյթին, հատորին խորագիրն ալ կու գայ այդ կտակ-պատգամէն,.. ԶՄՈՌՆԱԼ:

Հատորին հայրենաբնակ հեղինակը՝ Վլատիմիր Պետրոսեան, դասախօս է ու պատմագիր: Տարինէ ի վեր վարիչն է Երեւանի Հրաչեայ Աճառեան համալսարանի պատմութեան ամպիոնին: «Պատմական գիտութիւններու դոկտոր» է եւ տէր՝ «մի շարք գրքերի եւ գիտական-հրապարակախօսական յօդուածների»:

Սկիզբէն իսկ յայտնենք, թէ գըրքին հիմնական նիւթը կ'առընչուի 1970ական թուականներու կէսերէն սկսեալ Սփիւռքի մէջ ծաւալած հակաթուրք ահաբեկչական արարքներուն, որոնք թիրախ ունէին արտասահմանի թուրք դիւանագէտներն ու թրքական հաստատութիւնները: Ծանօթ իրողութիւն է, որ Հայ Դատի միջազգայնացումը նպատակադրող այդ զինեալ ու յեղափոխաշունչ բռնարարքները (որոնք անընդմէջ շարունակուեցան լրիւ տասնամեակ մը եւ մեր պահանջատիրութեան մասին լայն հետաքրքրութիւն ստեղծեցին համաշխարհային հանրային կարծիքին մօտ) յառաջ տարուեցան ընդյատակեայ երկու կազմակերպութիւններու կողմէ — Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը (ԱՍԱԼԱ) եւ Հայկական Ցեղասպանութեան Արդարութեան Մարտիկները: Երկու կազմակերպութիւններն ալ ծնունդ առին գրեթէ զուգահեռաբար, գործեցին նոյն աշխոյժ թափով, ու ի վերջոյ մարեցան, անհետացան հրապարակէն գրեթէ միեւնոյն ժամանակաշրջանին:

Հայկական ահաբեկչական ժամանակակից զինեալ շարժումին մասին շատ բան գրուեցաւ: Կրնանք վստահ ըլլալ որ տեղեկատուական ու վերլուծական բազմալեզու ըստուար գրականութիւն մը առկայ է արդէն այս կալուածին շուրջ: Ակնբախ է սակայն, որ վերոյիշեալ երկու կազմակերպութիւններէն առաջինին մասին մի՛շտ ալ գոյութիւն ունէր (եւ ունի) տեղեկութեանց վիթխարի թղթածրար մը, մինչ երկրորդ կազմակերպութիւնը առ այսօր կը մնայ բաւական թանձր քօղի մը տակ ու կը շարունակէ պահել իր որոշ խորհրդաւորութիւնը: Հիմնական պատճառն այն է՝ որ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը (այսուհետեւ՝ պիտի գործածենք «Գաղտնի Բանակ» կարճ բանաձեւը) 1980էն սկսեալ ունեցեր էր իր ամսական «Հայաստան» պաշտօնաթերթը, նաեւ՝ ուղեկից խմբակներու կողմէ հրատարակուող բազմաթիւ պարբերականներ, մինչ Հայկական Ցեղասպանութեան Արդարութեան Մարտիկները (այսուհետեւ՝ «Արդարութեան Մարտիկներ») կը բաւարարուէին լոկ երբեմն մամուլին յանձնուած սեղմ հաղորդագրութիւններով: Ի դէպ, օգտակար է նշել, որ վերլուծաբաններու կարծիքով՝ այս երկրորդ կազմակերպութիւնը ուղղակի ծնունդ առած էր Հ.Յ.Դ.-ի ծոցէն ու կը գործէր անոր ցուցմունքներով:

Սփիւռքի պատմութեան ամէնէն յախուռն ու հետաքրքրաշարժ էջերէն մէկն է զինեալ պայքարի շարժումը: Կ'ակնկալէինք, որ արդէն իսկ 30—35 տարուան անցեալ ունեցող ու ինքնաբերաբար խամրած այս երիտասարդական շարժումին դրուագները վերածուէին պատմագրութեան՝ ձեռնհաս եւ իրազեկ գրիչներու նախաձեռնութեամբ: Ճի՛շդ այնպէս, ինչպէս գրի առնուեցան Արեւմտահայաստանի ֆէտայական շարժումներու եւ հերոսամարտերու դիւցազնական պատումները, 20ական կամ 30ական թուականներուն, դէպքերուն մասնակիցներուն իսկ կողմէ: Բայց շա՛տ կարեւոր հարց է թէ ո՞վ ձեռնամուխ պիտի ըլլար այս նորօրեայ պատումին, ո՞վ պիտի հանդիսանար այն բանասէրն ու հետազօտիչը որուն կարելի պիտի ըլլար վըստահիլ ընդյատակեայ նշեալ կառոյցներուն վերաբերեալ յոյժ գաղտնի կամ կիսագաղտնի թղթածրարներ (եթէ կան), եւ կամ՝ առարկայական, համոզիչ ու ճշմարտապէս արդար շարադրանք մը սպասելի ըլլա՞ր այդ պատումը:

Հայաստանէն Վլատիմիր Պետրոսեան առաջին ձայն մըն է այս ուղղութեամբ: Զենք գիտեր թէ ինչի՞կ մղումով ձեռնարկած է իր այս աշխատասիրութեան, թէ ընդառաջած է յատուկ պատուէրի մը: Ամէն պարագայի, իր ձեռնարկը կը մնայ ժամանակակից հայկական զինեալ պայքարի կիսատ ու մասնակի պատումը, քանի որ խնդրոյ առարկայ հատորը կը խօսի բացառաբար Գաղտնի Բանակի գործունէութեան, անոր տեսակէտներուն, աշխարհահայեացքին, ձերբակալեալ անդամներուն կամ յարակից նիւթերու մասին, բնաւ երբեք չհըպելով զինեալ միւս կազմակերպութեան՝ «Արդարութեան Մարտիկներ»ու սահմանագծին...: Հետեւաբար, Վլ. Պետրոսեանի աշխատանքը պէտք է ընկալուի իբրեւ սոսկ Գաղտնի Բանակի «պատմութիւն»ը, անշուշտ այն արժեչափով կամ մերձեցումով որ հեղինակինը եղած է:

Վլ. Պետրոսեան իր նախաբան խօսքին մէջ կարեւոր զատորոշում մը կ'ընէ ոչ—հայկական ու հայկական ահաբեկչական շարժումներուն միջեւ: Ան նկատել կու տայ, որ առաջինները «իրենց ազգային_ազատագրական պայքարը մղել են հայրենի հողի վրայ, նրանցից ուժ ու աւիւն են առել, նրան են ապաւինել», մինչդեռ հայկականը «դա, վերջապէս, անհող ժողովրդի կռիւն է անժողովուրդ հողերի համար»: Այս նոյն նախաբանով հեղինակը կը զգացնէ նաեւ իր ազգային—քաղաքական արեւելումն ու հայեացքները, որոնք կը թուի թէ կը նոյնանան Գաղտնի Բանակի ընդհանուր տեսակէտներուն հետ:

Հատորը կը բաղկանայ 19 գլուխներէ: Այս գլուխները սակայն միշտ չէ որ կ'առընչուին մայր նիւթին: Հեղինակը, որ պատմագիրէ մը աւելի իւրացուցած է հրապարակագիրի ոճ մը, կը սիրէ ընդլայնել մայր նիւթին շրջագիծը, մերթ մերձաւոր, մերթ ալ հեռու—հեռաւոր գօտիներ տարածուելով...: Այդպէս է պարագան, զորօրինակ, հատորին առաջին չորս գլուխներուն (էջ 27-164): Այստեղ կը խօսուի ԺԷ. դարու հայրենաբաղձ շարժումներուն, Օսմանեան կայսրութեան հայահալած քաղաքականութեան, Սան Ստեֆանոյի ու Պերլինի վեհաժողովներուն, 1915ի Ցեղասպանութեան, անոր մէջ Գերմանիոյ մեղսակցութեան, Լօզանի դաշնագրին, Կիլիկիոյ եւ Արեւմտահայաստանի վերջնական կորուստին մասին: Այս բոլորին մէջ, հեղինակին համոզումն այն է որ հայութի՛ւնն ալ ունեցաւ շուրջ սըխալներ, ի մասնաւորի՝ քաղաքական ուժերու անմիաբանութեան ու համազգային միասնական գաղափարախօսութեան մը չգոյութեան պատճառով:

Հատորին 5րդ գլուխով անցնելով բուն նիւթին, Վլ. Պետրոսեան նախ կը խօսի Գուրգէն Եանիկեանի ցուցական աննախընթաց արարքին մասին: 27 Յունուար 1973ին, 78 տարեկան կարնեցի այս ծերունին Գալիֆորնիոյ Սանթա Պարպարա քաղաքին մէջ ատրճանակի հարուածներով կը սպաննէր Լոս Անճըլըսի Թուրքիոյ հիւպատոսն ու փոխ հիւպատոսը: Եանիկեան ձերբակալուելէ ետք կը յայտնէր թէ արարքը ծրագրած ու իրագործած էր անհատական մտայղացումով, պարզապէս ուզելով վրէժը լուծել Մեծ եղեռնին զոհ գացած իր մերձաւորներուն ու արթնցնել հանրային կարծիքին խիղճը:

Եանիկեան կը դատապարտուէր ցմահ բանտարկութեան ու իր մահկանացուն կը կնքէր 1984 Փետրուարին: Վլ. Պետրոսեան կը գրէ, որ «Գ. Եանիկեանի անհատական պոռթկումը վերածուեց հաւաքական կամքի: Դրա ազդեցութեամբ 1975 Յունուար 20ին ծնունդ առաւ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակը, որն իրեն հռչակեց հայ ժողովրդի իրաւունքների պաշտպան եւ ազգային_ազատագրական պայքարի առաջնորդ» (էջ 181):

Բայց ի՞նչպէս պատահեցաւ, որ հայ երիտասարդութիւնը զէնքի դիմելու պահը հասած նկատեց: Վլ. Պետրոսեան կը նշէ որ բուն խմորումները Լիբանանի մէջ պատահեցան: Եղեռնի յիսնամեակի (1965) ոգեկոչումներէն ետք, լիբանանահայ երիտասարդութեան մօտ քաղաքականացման հոլովոյթ մը ծայր առաւ: Բազմաթիւ բանիմաց երիտասարդներ այլեւս հիասթափած էին հայ դասական կուսակցութեանց «պահպանողական» գործելաձեւերէն ու ջատագով դարձեր էին «զինեալ պայքար»ի գաղափարին: Տեղւոյն վրայ Պաղեստինեան Դիմադրութեան զինեալ ներկայութիւնն ալ օրինակ կը ծառայէր անոնց: Այս խմորումներուն դիմաց «կուսակցութիւններ չկարողացան ձերբազատուել հին կաղապարներից եւ երիտասարդութեան ցանկութիւններին բարեկամաբար չարձագանգեցին: Եւ հէնց դրանով էլ սկիզբ առաւ խուլ հակասութիւն, որն աստիճանաբար վերածուեց խոր անջրպետի» (էջ 198): Այս բոլորէն ետք, այլեւս սպասելի էր որ Գաղտնի Բանակին նման յեղաշրջական կառոյց մը ցանկալի ապաստանը դառնար տաքարիւն հայ երիտասարդութեան:

(Տար. 1)

ՄԱՐԻ ՆՈՒՊԱՐ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆԸ

Փարիզի համայնքային կեանքին մէջ անշրջանցելի ժամադրութիւններ կան: Անոնցմէ մէկն է անտարակոյս «Մարի Նուպար հիմնարկութեան բարեկամներ»ուն տարեկան ճաշը: Աւանդութեան համաձայն ան տեղի ունեցաւ Փարիզի «Եան՛ց» ակումբի յարկին տակ, Մարտ 8ին: Այս տարի եւս միութեան անդամներն ու համակիրները սիրով պատասխանած էին վարչականներուն հրաւէրին: Հիւրերուն շարքին կը գտնուէին Ֆրանսայի Հայոց Թեմի առաջնորդ Նորվան արք. Զաքարեան, Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան Հայկական համայնքներու տեսչութեան տնօրէն՝ Տոքթ. Զաւէն Եկաւեան, փիլպգիր Մարինա Տէտէեան, Տիկին Ալիս Ասլանեան, Հայ ուսանողներու տան տնօրէնը եւ իր կինը:

Ճաշը կը բացուէր Նորվան արքեպիսկոպոսի աղօթքով: Հուսկ, Տիկին Նանիկ Քիաթիպեանի բացակայութեան, յանուն վարչութեան բարի գալուստի խօսքը կ'արտասանէր Տիկին Լինտա Լելլէ: Ան ի մասնաւորի յոյս կը յայտնէր որ տիկին Քիաթիպեան արագօրէն կը վերագտնէ իր առողջութիւնը, վերադառնալու համար իր առաքելութեան: Տիկին Լելլէ յուզումով կը մատնանշէր նաեւ միութեան նախկին նախագահուհի եւ այժմ պատուոյ ատենապետուհի Տիկին Լիւսիէն Ֆրէի ներկայութիւնը: Լինտա Լելլէ ամփոփ ձեւով կ'անդրադառնար կազմակերպութեան մէկ տարուան գործունէութեան, շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր անդամնե-

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Յապաւումներով)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կիրակի Փետրուար 15ին Պրանշվայկի Ս. Ուլրիչի Պրուտըրքիրխէի մէջ շրջանի հովիւ Արիստակէս արղ. Այվազեան կատարեց հոգեհանգստեան պաշտօն, նուիրուած լրագրող Հրանդ Տինքի մահուան երկրորդ տարելիցին: Հայ ժողովուրդի կողքին արարողութեան կը մասնակցէին նաեւ Պրաունշվայկի քաղաքապետուհի տիկ. Ֆրիտէրիքէ Հալֆինկէր, գերմանացի ու տարբեր եկեղեցիներու հոգեւորականներ ու ներկայացուցիչներ:

Յաւարտ արարողութեան, նոյն եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ դասախօսութիւն՝ նուիրուած Հրանդ Տինքի կեանքին եւ գործունէութեան, որ տեսերիզի միջոցաւ կը ներկայացնէր «Գարուն» ամսագրի հրատարակիչ Արթին Օրմանճեան: Միջոցառումը վերջացաւ միասնական սիրոյ ճաշով:

* * *

Փետրուար 22ին փրոֆ. Ռիչար Յովհաննէսեան Պատըն–Վիւրթէմպէրկի Հայ Համայնքի հրաւէրով նկարներով ներկայացուց տեսարժան քաղաքներն ու յուշարձանները արեւմտեան պատմական Հայաստանի, ուր 2006ին այցելած էր: Այս նկարները ցոյց կուտային անցեալի հարստութիւնն ու հոն գոյացած աւանդութիւնները, ինչպէս նաեւ ներկայ տխուր վիճակը: Շրջանի հոգեւոր հովիւ Տ. Տիրատուր քհնյ. հանդամանօրէն ներկայացուց յարգելի բանախօսն ու կատարեց բացումը բանախօսութեան, որուն մասնակցութիւն կը բերէին աւելի քան 150 հոգիներ:

* * *

Առաջնորդ Գարեգին արք. ընդառաջելով Հայ–Գերմանական Ընկերակցութեան առաջարկին Փետրուար 24ին Պէրլինի մէջ դասախօսութիւն մը կարդաց «Հայ եկեղեցին Թուրքիոյ մէջ» խորագրով: Դասախօսութեան առանցքն էր Հայ եկեղեցւոյ դաւանանքը, այնուհետեւ եկեղեցիներու եւ Հայերու պատմութիւնը Օսմանեան կայսրութեան ժամանակ, հայկական ազգային սահմանադրութեան պատմութիւնը եւ Թուրքիոյ հայ փոքրամասնութեան ներկայ կացութիւնն ու հարցերը:

Երեկոյթի երկրորդ կիսուն օրդ. Այտա Զափար նկարներով ու կարճ ժապաւէնով մը ներկայացուց Թուրքիոյ միակ հայկական Վագըֆլըր գիւղի պատմութիւնն ու ապրելակերպը:

* * *

Սոյն Թուականի Փետրուարի 26ին Գերմանահայոց Թեմի առաջնորդին նախագահութեամբ Առաջնորդարանի մէջ տեղի ունեցաւ հոգեւորականաց ժողով:

Առաջնորդը նախ ժողովականներու ուշադրութեան ներկայացուց Առաջնորդութեան կանոնադրութեան այն կէտերը, որոնք կը վերաբերին հոգեւոր հովիւի պարտականութիւններուն ու պարտաւորութիւններուն: Այնուհետեւ մի քանի առաջարկութիւններ ու յանձնարարութիւններ ներկայացուց, որոնք պիտի նպաստեն համայնքային կեանքի ու գործունէութեան աշխուժացման, որոնց շուրջ ալ աշխոյժ եւ արդիւնաւէտ քննարկումներ ծաւալեցան:

Ժողովէն յետոյ Առաջնորդանիստ Սուրբ Սահակ–Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ Հսկման արարողութիւն, որմէ յետոյ Թեմի հոգեւորականները Առաջնորդին գլխաւորութեամբ հաւաքուեցան սիրոյ սեղանի շուրջ:

Յաջորդ օրը՝ Փետրուար 27ին առաւօտեան բոլոր հոգեւորականաց դասը կրկին գումարուեցաւ, Հայ Եկեղեցասիրաց երիտասարդական կազմակերպութեան նիւթին շուրջ խորհրդակցելու: Առաջնորդը ներկաներուն հաղորդեց որ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի քաջալերած այս շատ իմաստուն ծրագիրը նաեւ Գերմանիոյ մէջ պէտք է կենսաւորուի, ըստ որուն իւրաքանչիւր հոգեւոր հովիւ պէտք է իր շրջաններուն մէջ կազմակերպէ երիտասարդական խումբեր, ապա մշակէ մասնաւոր ծրագիր զանոնք պատրաստելու. արդէն իսկ Յովնան արք.ի գլխաւորութեամբ աշխատուած ծրագիր–կանոնադրութեան: Կազմակերպուելիք առանձին խումբերը ապա միասնաբար պիտի կազմեն Գերմանահայոց Եկեղեցասիրաց երիտասարդական խումբը:

Փետրուար 28ին Պէրլինի Լուիզըն Կէմայնտըյի եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան արարողութիւն, Ղարաբաղի պատերազմին, Սումգայիթ եւ Բաքուի եղեռնական ջարդերու ընթացքին զոհուած նահատակներու հոգիներուն: Անցնող քսան տարիներու այս յիշատակութեան նախաձեռնողն էր Ղարաբաղի Գերմանիոյ ներկայացուցչութիւնը գլխաւորութեամբ տիկ. Գայեանէ Ափինեանի:

Յետ եկեղեցական արարողութեան Պէրլինի նախկին քաղաքապետարանի շէնքին մէջ կազմակերպուած էր Ղարաբաղի հիմնահարցին եւ նոյնինքն Ղարաբաղի վերազարգացման նպաստելու նոր ծրագրին ներկայացումը: Տիկին Ափինեանի խօսքէն ետք խօսք առաւ պ. Շմից, որ իրաւաբանական ու տնտեսական հարցերուն մէջ մեծապէս օգտակար կ՚ըլլայ Ղարաբաղի ներկայացուցչութեան:

* * *

Մարտ 1ին Ախէն քաղաքի Հայ համայնքը կազմակերպած էր յիշատակի օր մը հանգուցեալ ճարտարապետ Արմէն Հախնազարեանի, որ քանի մը օրեր առաջ մահկանացուն կնքած էր յետ անողոք հիւանդութեան: Այս առթիւ համայնքի վարչութեան ատենապետն ու հանգուցեալի երկար տարիներու բարեկամը, նոյնպէս ճարտարապետ պ. Ռազմիկ Աւագեանի բացման խօսքէն ետք, յաջորդաբար խօսք առին հանգուցեալի մտերիմ բարեկամներն ու կողակիցը: Իսկ փակման խօսքը արտասանեց Առաջնորդը վեր հանելով հանգուցեալի հայրենասիրական աշխատանքները: Հանդիսութիւնը առաջնորդին հանգստեան աղօթքով վերջ գտաւ եւ ներկաները հիւրասիրուեցան համայնքի պատրաստած հացերով:

* * *

Մարտ 4ին ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանութիւնը Պէրլինի մէջ կազմակերպած էր յատուկ ընդունելութիւն մը մեծարգոյ դեսպանուհի Տիկին Կարինէ Ղազինեանի հրաժեշտի առթիւ:

Ծանօթ է թէ քանի շաբաթներ առաջ Տիկին Ղազինեան նշանակուած էր ՀՀ Արտաքին գործոց փոխ նախարար, ինչ որ ցոյց կու տայ տիկ. Ղազինեանի Գերմանիոյ մէջ տարած աշխատանքին բարձր գնահատումը:

* * *

Մարտ 8ին Միւնխէնի հայ համայնքի հիւրընկալութեամբ, տեղւոյն Ս. Խաչ Աւետարանական եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ Միւնխէնի մէջ գոյութիւն ունեցող Ուղղափառ եկեղեցիներու երգչախումբերու ելոյթները: Թիւով 8 Ուղղափառ համայնքներէն իւրաքանչիւրը տասնական վայրկեան իրենց եկեղեցիներու շարականները ներկայացուցին, ապա հայ համայնքի պատրաստած հիւրասիրութեան մասնակցեցան եկեղեցւոյ կից համայնքային սրահին մէջ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Մարտ 11

րուն եւ բարեկամներուն իրենց անկոտրում եւ յարատեւ զօրակցութեան համար: Ինչպէս ամէն տարի, սեղաններէն մէկուն շուրջ հաւաքուած էր միութեան նախկին եւ ներկայ սաներէն կազմուած խումբ մը, եկած իր երախտագիտութիւնը յայտնելու: Օրուան գեղարուեստական բաժինին իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին՝ Օր. Լուսինէ Ասլանեան (դաշնակ) եւ Պրն. Վաչէ Ագգայերէն (արտասանութիւն): Յաջորդաբար խօսք կ՚առնէին Մարինա Տէտէեան, Սահակ Սուքիասեան եւ Նորվան արքեպիսկոպոս: Մեծ խնամքով պատրաստուած վիճակահանութիւնը առատօրէն կը պարգեւատրէր միութեան առատաձեռն համակիրները: Այս տարի եւս, գեղարուեստական բաժինին եւ վիճակահանութեան ներկայացման իրենց աշխոյժ մասնակցութիւնը բերին Թագւոր Մակատիս եւ Հիւկ Քիւթիւպեան:

Անգամ մը եւս խորին շնորհակալութի՛ւն «Մարի Նուպար հիմնարկութեան բարեկամներ»ուն իրենց տարած ազգանուէր գործունէութեան եւ յօգուտ հայ ուսանողութեան կատարած ծառայութեան համար: Միութեան երջանկայիշատակ հիմնադիրներուն արդար յիշատակը թող յաւէտ պայծառ մնայ եւ օրինակ դառնայ գալիք սերունդներուն:

ԿՈՐԻՒՆ

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

Բ.

– Աղջի՛, Օղո՛ւլ, չգտնուած տունն է, կ՚ըսէր Հաճի Տիւրիկ:

Ա՛յնքան որ մօրաքոյրը պահ մը կը մըտածէր իր աղջիկներէն մէկը ղրկել Տիգրանուհիին տեղը: Վերջապէս որոշումը տուեր էին եւ հետեւեալ առտուն, դեռ չլուսցած, գիշերուան մութին մէջ կառքը երկու կիները Պաղչէճիկէն իջեցուցեր, ծովեզերքը բերեր ձգեր էր, ճիշդ երբ արշալոյսը կը ծագէր:

Տիգրանուհին հիմա այս մութէն դէպի լոյս ուղեւորութիւնը, ժամանումը միտքը կը բերէր, բարի գուշակ մը կը համարէր իր կեանքին համար: Իսկոյն զմայլեր էր Իզմիրի ծովածոցին վրայ, որ այգուն սրսկած դեղին ոսկիի ցոլացումին մէջ, անշարժ կը տարածուէր, կանուխ արթննալ չուզող աղուոր ու ծոյլ կնկան մը պէս: Մինչեւ այդ տարիքը մօտանց չէր տեսեր ծովը ու այս պահուս, դեղին եռաթի խոշոր նաւակի մէջ տեղաւորուած, իր պզտիկ պօղչան քովիկը, այդ կապոյտ տարածութեան վրայ սահելուն կը զգօնէր ու անոր վրայ պատմուած ահաւոր պատմութիւններուն չէր հաւատար: Իզմիր հասնելուն՝ հազիւ ատեն ունեցեր էին շոգեկառքը մտնել եւ իսկոյն կայարանին աղմուկէն ու դոհ ու բոհէն զատուելով խօլ արշաւ մը սկսեր էր. անդուլ, անդադար, ժամերով վազք մը, քերելով ծովեզերքը ձախէն, ու աջէն՝ սուրալով մութ մանիշակագոյն հողերու մէջէն որ մինչեւ Հէրէքէ այդ տեղի ցամաքը կը կազմեն: Հոս հոն, տեղ տեղ, կը կենային ու Տիգրանուհին կը կարծէր որ յոգնութիւն առնելու համար էր ասիկա. ոմանք կը ձգէին շոգեկառքը, ոմանք նոր կը մտնէին, եւ անմիջապէս ճամբայ կ՚իյնային. յիմարական խոյացում կը սկսէր դէպի Պոլիս: Ու կը յիշէր վերջապէս հասնելնին Հայտար-Փաշա, Պոլիսը, Բերան զորս Հաճի Տիւրիկ մատովը իրեն ցուցուց հեռուէն եւ ապա՝ Գատըգիւղ՝ իրենց գալիք տեղը, մաքուր փողոցներով, գեղեցիկ տուներով շինուած քաղաքը որուն վրայ հիացաւ: Կայարանին մէջ կը վախնար որ բազմութեան մէջ չկորսուի. թեւին տակի պզտիկ պօղչան ուժով մը կը սեղմէր, իր շփոթութեանը մէջ մոռնալու վախով: Հաճի Տիւրիկը քովն էր սակայն, ճարպիկ ու վարպետ առաջնորդ, որ ամէն դժուարութեանց մէջ կը քաշէր կը հանէր զինքը, մինչեւ որ հո՛ս, այս հարուստ տանը մէջ բերաւ ու յանձնեց զինքը: Հաճի Տիւրիկ, պահապան ու զօրաւոր հրեշտակի մը մարմնացումն էր իր աչքին, ու Տիգրանուհին սրտին խորէն շնորհակալ կ՚ըլլար անոր այս վայրկեանիս:

Եւ այս տունը՝ իր հարուստի բարբարոզ կահաւորումին մէջ. երեք ծառայ որոնք իրենց աշխատութեան, մեքենական ճշմարտութեամբը զարմացուցեր էին զինքը. ծեր Մարիամը, որ ինչ ընելիքը պիտի սորվեցնէր հոստեղ. եւ մանաւանդ անոյշ լեզու հանըմ մը: Միայն իրիկունը տղային լուրջ ու խոժոռ դէմքէն վախցաւ քիչ մը. յետոյ անոր տղան, երիտասարդ մը, մարմնեղ, արինոտ անձ մը. հօրը ձեւը, հօրը լրջութիւնը:

Այս ամէնը կարգով ամփոփեց շարեց մտքին մէջ ու խորունկ գոհունակութիւն մը զգաց. յետոյ, ցատքեց տեղէն շուտով, հագուեցաւ, մազերը սանտրեց, պատէն կախուած հայելիի մեծկակ կտորի մը մէջ նայեցաւ. այն ատեն, առջի անգամ ըլլալով ուշադրութեամբ դիտեց իր դէմքը, աղուոր ըլլալուն հաճոյքը զգաց ու վար իջաւ,

Գ.

Սուրբիկ հանըմին աղուոր պէյլէմէն ամէնուն բերանն էր գեղին մէջ: Աղաներն ալ, հանըմներն ալ Սուրբիկ հանըմը կը շնորհաւորէին:

Պզտիկ ու անգիտակից պչրանքով կը հագուէր անիկա, իր հանըմին պատուէրին համեմատ, ճերմակ մաքուր գոգնոց կապած առջին: Իրիկունները, աշխատութիւնները լմնցնելէն ետքը, ամէնէն վերի յարկը իր փոքրիկ սենեակը կ՚երթար, պատուհանին առջեւ կը նստէր, շոգենաւէն ելլողները դիտելու համար, մինչեւ որ վարէն կանչէին զինքը:

Տանը մէջ կը սկսէր վարժուիլ. իր առած ամսականը ամբողջութեամբը գեղ կը ղրկէր, երկանը ձեռք, ու գոհ էր այս կեանքէն: Միայն երբեմն խուլ անհանգստութիւնը ունէր վտանգի մը զոր չէր տեսներ, ճիշդ ինչպէս սենեակի մը մէջ ինքնիրենը նստած մէկը, նոյն իսկ աչքը գոց պահուն, կը զգայ ուրիշի մը ներկայութիւնը, աչքը դեռ չբացած:

Այս վտանգը աւելի օդին մէջն էր քան թէ շօշափելի բան մը: Չէր գիտեր հաստատ կերպով թէ ի՞նչ էր իրեն սպառնացող բանը, բայց զգոյշ կենալու պէտքը կը զգար:

Այս Պոլսոյ մարդիկը, իրենց բոլոր քաղաքավար վարմունքին հակառակ, կընկան նայելու ձեւեր մը ունէին, որ համբուրելու պէս կը դպչէր իր երեսին եւ իր նոր հարսի, գրեթէ կոյսի ամչկոտութիւնը կը վիրաւորէր ամէն վայրկեան: Միմիայն իր կնոջական բնազդումը կը զգար լուռ իղձերու հովը որ իր շուրջը կ՚եւլէր, կը բարձրանար, երբոր էրիկմարդոց առջեւ գտնուէր, անոյշ բերած կամ ջուր տուած միջոցին: Եւ դէպի դուռ դարձած՝ սենեակէն դուրս ելլելուն, ամէն աչքերը իր վրայ էին, իր յաղթ ու գեղեցկաշէն մարմնին վրայ որուն լեցուն գիծերը, իր քալուածքին համեմատ հազիւ թէ նշմարելի շարժումով մը կը խաղային: Մինչեւ անգամ իր հագուստը ու կապուստը, շինականի եւ սպասուհիի պարզութեամբ, եւ թերեւս ատոր համար, հրապուրիչ բան մը ունէր:

(Շար. 3)

Մանուշակ Վէքիլեան,
Արօ եւ Սայիին Վէքիլեան,
Թալին Վէքիլեան,
Կասիա եւ Կայլին,
Մարի Խանճեան եւ զաւակները (ԱՄՆ),
Արշալոյս Վէքիլեան եւ Շուշիկ, Նելլի,
Արփինէ Վէքիլեան եւ Նորա,
Արիս Արսլանեան ընտանիք,
Սուրէն Սարգիսեան ընտանիք,
Արսլանեան, Եսայեան, Տոներեան եւ Ամպարճեան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր, ազգականին, խնամիին, հարազատին՝

ԿԱՐՕ ՎԷՔԻԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 18ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Մարտ 23, ժամը 15ին, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս–Պետրոս եկեղեցին

4 rue Komitas, 94140 Alfortville

Թաղումը տեղի կ'ունենայ նոյն օրը, Ալֆորվիլի գերեզմանատունը:

Կը խնդրուի փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւններ ընել հայկական հաստատութիւններու:

* * *

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Սուրէն Սարգիսեանին եւ Վէքիլեան ընտանիքին:

* * *

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Սուրէն եւ Սոնիա Սարգիսեան 200 եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Madame Alice KHATCHADOURIAN,
son épouse,
Monsieur et Madame LOTTAZ Carole,
sa fille et son gendre,
Monsieur Fabrice KHATCHADOURIAN et Yanis,
son fils et petit fils
ont la douleur et la tristesse de vous faire part du décès de

M. Jean KHATCHADOURIAN

survenu le 14 mars 2009, dans sa 79ème année.

La cérémonie religieuse sera célébrée le mercredi 25 mars 2009 à 13h30 en l'Eglise Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste; 15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris.

L'inhumation aura lieu à 16 heures au Cimetière Nouveau de Colombes; 27 rue Cerisaie, 92700 Colombes.

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,

le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ճեմարանի իր աշակերտները, Համազգայինի վարչութիւնը եւ Մաշտոց Բառարանի ընկերակցութիւնը հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կու տան Կիրակի, Մարտ 29ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ

15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
Փ Ա Ր Ի Զ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃՈՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին
«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
– 01 · 45 · 93 · 00 · 25
– 06 · 64 · 38 · 00 · 25

VOYAGES EN ARMÉNIE
PARIS EREVAN PARIS
à partir de 325euros TTC

WEEK-END à partir de 460 euros TTC,
comprenant l'avion + 3 nuits hôtel 4*
CIRCUITS ACCOMPAGNES de 8 et 11 jours à partir de 1540 euros
Voyages personnalisés, sur mesure.

Renseignement et réservation:

S A B E R A T O U R S
11 rue des Pyramides — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 61. 51. 13.
E-mail : armenie@saberatours.fr
Site web : www.saberatours.fr
En partenariat avec Armavia.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ Թուականներուն՝
Մարտ 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE
&
MUSIC ARMENIE
présentent
Vendredi 27 mars
à 20 heures
CONCERT EXCEPTIONNEL

Trio OCHAGAN

venu d'Arménie

P.A.F. : 10 euros

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
majc13@wanadoo.fr
Métro/Tram Réformés
Parking Gambetta

(Շար. Ա. էջէն)

կարանի եւ գործազրկութեան: Ըստ վարչապետ Տ. Սարգսեանի, տնտեսական տագնապին դէմ առնուած միջոցներէն մէկն է այս մէկը: Մանաւանդ որ Վանաձորի քիմիական գործատան հետ համաձայնութիւն գոյացած է որ շինութիւններու պահանջելիք շինանիւթերը հոնկէ հայթայթուին: Այդպէսով թէ՛ շինանիւթը աժան կ'ըլլայ, ծախքը կը նուազի, իսկ գործատունը կարելիութիւն կ'ունենայ իր արտադրութիւնը աւելցնելու:

* * *

ԲՋՆԻԻ ՎԱՃԱՌՔԸ ԱՆՎԱՒԵՐ
ՀՌՉԱԿՈՒԱԾ

Բջնին Հայաստանի ամէնէն ծանօթ հանքային ջուրերէն մէկն է: Բաւական խնդրայարոյց վաճառքէ մը ետք, Փետր. 16ին աճուրդով, 4,5 միլիառ դրամի անոր տիրացած էր երեսփոխան-գործարար Ռուբէն Հայրապետեան: Մարտ 20ին վարչական դատարանը այդ վաճառքը անվաւեր հռչակած է: Լրատու աղբիւրները չէին յայտներ թէ ի՛նչ է այդ վճիռին պատճառը:

Բջնիին սեփականատէրն էր Խ. Սուքիասեան որ Նախագահական ընտրութեան եւ յաջորդած ընդդիմութեան ցոյցերուն նեցուկ կանգնած էր Լեւոն Տէր Պետրոսեանի:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par l'**Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

□

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE
(J U R A)

E T E : J U I L L E T E T A O U T

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA**
- **Assistants sanitaires**

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

C B A F — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

TAMAR
en CONCERT

SPECTACLE DE CHANTS
ET HISTOIRES EN ARMENIEN
POUR ENFANTS !

— **Samedi 21 mars à 16 heures**
Eglise Evangélique Arménienne
d'ARNOUVILLE-LES-GONESSE
5 avenue de la Concorde —
95400 Arnouville-lès-Gonesse
Tél. : 01.39.85.78.72 — www.hisous.org

— **Dimanche 22 mars à 11 heures**
Eglise Evangélique Arménienne
d'ISSY-LES-MOULINEAUX
28 avenue Bourgain —
92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01.47.36.02.50—www.eeaissy.com

— **Dimanche 22 mars à 16 heures**
Eglise Evangélique Arménienne
d'ALFORTVILLE
8 rue du Groupe Manouchian —
94140 Alfortville
Tél. : 01.47.36.02.50 —
www.evangile-alfortville.fr

Entrée libre —
Venez nombreux!

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 24
MARDI
24 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884–1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) – Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22·168 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22·168

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱԼԵՐԻ ՓԵՔՐԷՍ լայն մեծամասնութեամբ (59,9%) ապահովեց իր թեկնածութիւնը շրջանային ընտրութիւններու համար Իլ. ըՄ. Փէ.ի Իլ-տը-Ֆրանսի ցանկին գլուխը, ընդդէմ Ռոժէ Քարուչիի: Ցարդ, մրցակցութիւնը սուր էր, բայց Մարտ 22ի ընտրութեան օրն ալ հաստատուեցաւ թէ Իլ. ըՄ. Փէ.ի չարքերը ոչ մէկ խանդավառութիւն ցոյց տուած են եւ մասնակցողներու համեմատութիւնը հազիւ 48,9% եղած է: 2006ին, նախնական այս ընտրութիւններուն մասնակցած էր շարքերու 78,%ը եւ ապահոված էր Ֆր. տը Փանաֆիէօյի թեկնածութիւնը: Ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան 2010ին: Ամէն պարագայի մէջ, Սարքոզի իր գոհունակութիւնը յայտնած է եւ նոյն գոհունակութիւնը պիտի յայտնէր եթէ Քարուչի յաղթած ըլլար, որովհետեւ իրեն համար չարքայիններուն ընտրութիւնը միշտ լաւագոյնն է:

ՓԱՐԻԶԻ Նոթր-Տամ Մայր Տաճարին առջեւ Մարտ 22ին միջադէպեր պատահած են Պապին արտայայտութիւններուն պատճառաւ: Ծանօթ է որ Բենեդիկտոս ԺԶ. դէպի Ափրիկէ իր ճամբորդութեան ընթացքին դէմ արտայայտուած էր սերմնապանակի, չեչտելով նոյնիսկ թէ անոր գործածութիւնը կրնայ աւելի ծանրակշիռ դարձնել սիտայի հարցը, փոխանակ լուծելու: Նոթր Տամի առջեւ բախում ունեցած են կաթողիկէ երիտասարդներ եւ ծայրայեղ աջ տարրեր համայնավար եւ բնապահ խմբակներու հետ որոնք սերմնապանակներ կը բաժնէին: Կաթողիկէ երիտասարդները «Մի՛ դպչիր Պապին» լոզունգներ բացագանչած են: Ի դէպ, այս մասին կ'արտայայտուէր նաեւ գերպ. տի Ֆալքօ եւ ցաւով կը նկատէր որ Պապը շատ բան ըսած է ափրիկեան իր այցելութեան ընթացքին, բայց միայն այդ նախադասութիւնը կը յիշուի:

ՓԱՐԻԶԻ Զէնիթը հազիւ կէս առ կէս լեցուած էր, Մարտ 22ին, ողջունելու համար ընկերվարականներու «Ազատութեանց գարունը» եւ լսելու Մարթին Օպրին, որ կը ջանայ նոր շունչ մը տալ կուսակցութեան: Մեծերները կը նշէին մասնաւորաբար սրահին կէս առ կէս պարապ ըլլալը, քանի հազիւ հազար հոգի հաւաքուած էր, բայց Մարթին Օպրի գոհ էր այդքանով եւ չէտած էր.– «Այդքան ալ դէշ բան չէ կուսակցութեան մը համար, որ սովորութիւն կ'ունենայ գիրար գտնելու, աշխատելու եւ ոչ միայն ընտրութիւններու նախօրեակին»: Կոչ ըրած է նաեւ զարկ տալու զօրակցութեան եւ եղբայրութեան, քննադատելէ առաջ Սարքոզիի քաղաքականութիւնը:

ԻՍՐԱՅԵԼԻ «Հաարէց» օրաթերթը հրատարակած է իսրայէլցի զինուորներու վկայութիւնները Գազայի մէջ պատահած դէպքերուն, գործողութենէն երկու ամիս յետոյ: Զինուոր մը կը պատմէ, օրինակ, որ մայր մը եւ իր երկու զաւակները սպաննուած են, որովհետեւ պաղեստինցի կինը չէր հասկցած որ տունէն պէտք է դուրս ելլէր դէպի աջ դառնալով, եւ ոչ՝ դէպի ձախ: Ուրիշ մը կը պատմէ թէ ինչպէս տարիքոտ կին մը սպաննուած է փողոցը, 100 մեթր անդին գտնուող զինուորներու կողմէ, երբ ոչ մէկ վտանգ կը ներկայացնէր: Երրորդ մը կը ճշդէ որ «Պաղեստինցիներու կեանքը նուազ կարեւոր է քան մեր զինուորներու կեանքը, ինչ որ կ'արդարացնէ այդ մեռեալները»: Ալ աւելի բարձրաստիճան զինուորականներ, ալ նոյնքան եւ աւելի ցնցիչ մանրամասնութիւններ կը նկարագրեն, քանի իրենց տրուած հրահանգները յստակ էին՝ տուն մը մտնելու համար կրնաք ջարդ ու փշուր ընել դուռը եւ յետոյ կրակել ամէն կողմ. մէկու մը հետ դէմ առ դէմ յայտնուելու պարագային՝ կրակ բացէք: Տեղեկանալէ ետք, Սպայակոյտի պետը յայտարարած է թէ եղած քննութիւնները ցոյց չեն տուած որ նման բաներ տեղի ունեցած են, մինչ պաշտպանութեան նախարարին համար՝ «Իսրայէլ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՋԱՒԱԽՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 20ին Ջաւախքի հայկական հանրային-քաղաքական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները յայտարարութեամբ մը հանրութեան ուշադրութեան յանձնած են այն պարագան որ վերջին շրջանին կարգ մը ուժերու գործիք դարձած մարդիկ կազմակերպուած ջանք կը տանին Ջաւախքի բուն խնդիրները քօղարկելու: Ապա յայտարարութեան հեղինակները անգամ մը եւս թուեր կ'ընեն իրենց համար հիմնական հարցերուն. տեղական իշխանութեան մարմիններուն աւելի լայն լիազօրութիւն, վրացերէնին զուգահեռ հայերէնին տարածաշրջանային լեզուի կարգավիճակի պահանջ, մարդկային եւ ազգային փոքրամասնութեան իրաւունքներու պաշտպանութիւն, շրջանին մէջ ժողովրդագրական կազմի արհեստական փոփոխութեան նպատակով իշխանութեան վարած քաղաքականութեան բացառում, Հայաստանի հետ բազմակողմանի կապերու ազատ ընթացք, շրջանի հանրային – քաղաքական գործիչներուն հանդէպ ապօրինի հետապնդումներու բացառում, հայեւվրացական սահմանի Ջաւախքի հատուածին վրայ անցքի արհեստական խոչընդոտներու վերացում, եւլն.:

Ստորագրողները կը չեշտեն թէ առանց իրենց թուած խնդիրներուն լուծումին, Ջաւախքի մէջ մշտական բնոյթ կ'ունենայ լարուած կացութիւնը: Կ'ըսեն նաեւ թէ անկնկալուած լուծումը կը ծառայէ թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Վրաստանի պետական շահուն:

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԻ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Վերջին տարիներուն, միջին արեւելեան երկիրներէն քրիստոնեաները, այդ կարգին նաեւ Հայերը, հանելու շարժումներ յաճախ լրատուիչներու նիւթ եղան: «Լըրագիր» օրաթերթը Մարտ 23ի թիւով երկու նոր պարագայ կը նշէր: Առաջինին աղբիւրը Աթէնքն է. կ'ըսուի թէ Մարտ 19ին վարձուած օդանաւով մը Սուրիայէն 120 քրիստոնեայ Գերմանիա փոխադրուած է. յայտնի չէ թէ քանի՛ Հայ կայ անոնց մէջ:

Պէյրութէն հասած լուրի մը համաձայն ալ ՄԱԿ-ի գաղթականներու բարձրագոյն յանձնաժողովը որոշած է Իրաքէն 10 հազար քրիստոնեաներ դուրս բերել, տանելու համար Գերմանիա, Շուէտ եւ եւրոպական այլ երկիրներ:

Թերթը կը յիշեցնէր նաեւ թէ վերջին տասնամեակին կարեւոր արտագաղթին պատճառով Իրանի հայ համայնքը գրեթէ քայքայման շեմին հասած է:

Ըստ նոյն աղբիւրին, այդ գաղթին գըլխաւոր կազմակերպիչն է «Հաիս» հրէական կազմակերպութիւնը որ միշտ խրախուսած է Հրեաներուն դէպի Իսրայէլ ներգաղթը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՍԵՒ ԾՈՎԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ

Մարտ 20ին Երեւանի մէջ գումարուած է Սեւ ծովեան տնտեսական գործակցութեան ուժանիւթի նախարարներու հինգերորդ ժողովը: Մասնակցած են Ռուսաստանի, Պուլկարիոյ, Վրաստանի, Յունաստանի, Մոլտովայի, Ռումանիոյ, Սերպիոյ, Թուրքիոյ, Ուկրանիոյ, Եգիպտոսի եւ Իրանի ներկայացուցիչները: Օրակարգի նիւթեր եղած են Սեւ ծովեան շրջանի աստիճանաբար մեծցող դերը ուժանիւթի ապահովութեան մէջ, ուժանիւթի մարզին մէջ միջազգային եւ յատկապէս Եւրոպական միութեան հետ գործակցութեան զարգացումը, ուժանիւթի առընչուած երկար ժամանակի գործողութիւններու ռազմավարութեան մըշակումը:

Ժողովին ելոյթներ ունեցած են Հայաստանի արտաքին գործերու փոխ նախարար Ա. Կիրակոսեան եւ ուժանիւթի նախարար Ա. Մովսիսեան:

* * *

ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՈԼՈՐՏԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ուժանիւթի եւ բնական պաշարներու նախարար Ա. Մովսիսեան Սեւծովեան գործակցութեան ժողովէն ետք պատասխանելով լրագրողներու, անդրադարձած է ուժանիւթի գլխաւոր հարցերուն: Նոր ատոմակայանին մասին ըսած է թէ բաց, թափանցիկ ու միջազգային չափանիշերու յարիր մրցումով մը կ'որոշուին կառուցումի պայմանները. մրցումին կրնայ որեւէ երկիր, նաեւ Թուրքիան մասնակցիլ: Ինչ կը վերաբերի Իրանէն Հայաստան երկարելիք խողովակաշարին եւ Երասխի մէջ մթերանոցի մը կառուցումին, ծրագիրը 240 – 260 միլիոն տոլար կ'արժէ: Շինարարական աշխատանքները կը սկսին այս տարուան ընթացքին: Այդ խողովակաշարով Հայաստան պէնզին ու տիզէլ վառելանիւթ կը ստանայ:

Արաքսի վրայ Մեղրիի մէջ նոր ջրելեկտրակայանի մը կառուցումին Իրան 280 միլիոն տոլարի ներդրում կ'ընէ, փոխարէնը Հայաստան կը հատուցանէ արտադրուելիք ելեկտրական հոսանքով: Կայանին կառուցումը հինգ տարի կը տեւէ:

* * *

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Ս. Սարգսեան եւ վարչապետ Տ. Սարգսեան Մարտ 20ին երկրին 48 կուսակցութեան ներկայացուցիչներուն հետ քննած են տնտեսական միջազգային տագնապին Հայաստանի վրայ ունեցած ազդեցութիւնը եւ անկէ դուրս գալու կարելի ճամբաները: Ընդդիմադիր շարք մը կուսակցութիւններ, ինչպէս՝ Հայ ազգային գոնկրէսը, Ժառանգութիւնը, մերժած են խորհրդակցական նոյն հանդիպումին հրաւէրը եւ չեն մասնակցած:

Նախագահը իր ելոյթին մէջ ըսած է թէ կացութիւնը ոչ ընթացիկ լուծումներ կը պարտադրէ: Վարչապետը բացատրած է թէ երեք ուղղութեամբ ծրագիր կը կիրարկէ ճգնաժամը յաղթահարելու համար. ա) ենթակառուցուածքային նախագիծեր կ'իրականացնէ, բ) ժամանակաւոր դժուարութեան տէր ձեռնարկութիւններու կ'օժանդակէ, գ) կ'օժանդակէ փոքր եւ միջին ձեռնարկութիւններու:

* * *

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ Կ'ԱԶԴԷ ՆԱԵՒ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

Մարտ 20ին, միջազգային տնտեսական տագնապին հայաստանեան մամուլին վըրայ ազդեցութեան նիւթով ասուլիս մը տեղի ունեցած է: Խմբագիրներ յայտնած են թէ եկամուտներու հետ կը նուազին թերթերու տրուած ծանուցումները, տըպարանները կը հրաժարին գործակցութիւնը շարունակել, թերթերը կը ստիպուին սպառնիլ ինչ-ինչ ուժերու եւ հովանաւորներու նեցուկին, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ իրենց անկախութեան կորուստին: Նիւթ եղած են նաեւ բովանդակութեան հարցեր.. մատնանշուած են որոշ թերթերու «աննախադէպ մաղձով» գրի առնըւած էջերու երեւոյթը, ընթերցողներու այլասերած ճաշակը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՄԱՆՈՐԻՆ ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՆՇՈՒՄԸ

Գլխաւորաբար Տիյարպէքիրի, նաեւ այլ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ զանգուածային ցոյցերով նշուած է քրտական ամանորը՝ Նովրուզը: Ցոյցերը առիթ եղած են նաեւ երկրին ներկայի իշխանութեան քննադատութեան:

Տիյարպէքիրի նշումներուն որոնց մօտ մէկ միլիոն հոգի մասնակցած է, մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է երգիչ Արամ Տիգրան, քրտերէն, հայերէն եւ թրքերէն երգերով: Ելոյթներ ունեցած են քրտամէտ ՏԷՓ կուսակցութեան ղեկավարներ, կոչ ուղղելով Թուրքիոյ իշխանութիւններուն որ վերջ տան խտրական իրենց քաղաքականութեան, յարգեն քըրտական ինքնութիւնը:

Պոլսոյ մէջ ալ աւելի քան 300 հազար հոգի մասնակցած է ամանորի նշումներուն:

Արտասահմանի քրտաբնակ վայրերուն մէջ, յատկապէս Գերմանիա, Ֆրանսա, Աւստրիա եւ Պելժիա եւս, զանազան քաղաքներու հանրահաւաքներով, երթերով նշուած է նոյն տօնը:

ԱՄՆ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒՀԻՆ՝ «ՕՊԱՄԱՅԻ ԱՅՑԸ ՉԻ ՓՈԽԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ»

Նախագահ Օպամայի Անգարա այցին նախօրեակին Թուրքիոյ վարչապետին արտաքին քաղաքականութեան խորհըրդականը Ա. Տաւուտօղլու եւս Ուաշինկթընի մէջ զանազան շփումներ ունեցած է: Անոնց առընչութեամբ «Ուէօյթըրզ» գործակալութիւնը հարցումներ ուղղած է Ներկայացուցիչներու ժողովի նախագահուհի Ն. Փելոզիի: Գալիֆորնիոյ երեսփոխանուհի Փելոզի ըսած է. «Օպամայի շրջան այցը չի փոխեր այն իրողութիւնը թէ Հայերու ցեղասպանութիւն կատարուած է: Գոնկրէսին մէջ միշտ պիտի գտնուին մեզի նման անդամներ որոնք մշտապէս պիտի արծարծեն այս հարցը»: Այսուհանդերձ, Թուրք բանագնացը վըստահութեամբ յայտարարած է. «Ոչինչ կրնայ ստուերել նախագահ Օպամայի այցին յաջողութիւնը»:

ԶԱԽԱՒԵՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«ԶՄՌՌԱՆԱՆՔ...»

(ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔԻ ԶԻՆԵԱԼ ՊԱՅՔԱՐԻ ԵՐԵՒՈՅԹԻՆ ՄԱՍԻՆ) ԵՐԵՒԱՆ, 2006, 848 ԷՋ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Դատելով հատորին մատենագիտական ցանկերէն ու յղումներէն, յայտնի կը դառնայ, թէ իր գրառումներուն համար հեղինակին ուշադրութեան տակ գտնուող գըլխաւոր «հում նիւթ»ը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Գաղտնի Բանակի «Հայաստան» պաշտօնաթերթին (որուն վերջին թիւը կը կրէ 146 թուահամարը, Նոյեմբեր 1997) ու քանի մը ուղեկից պարբերականներու հաւաքածոները: Մեր համեստ կարծիքով, ասիկա անբաւարար սկըզբնաղբիւր մըն է, որ առանձինն չի յաջողիր ամբողջական, անաչառ ու գիտական ուսումնասիրութեան մը մարմին տալ: Երկրորդական այն քանի մը այլ հրատարակութիւններն ալ, որոնցմէ մէջբերումներ կատարած է հեղինակը երբեմն, կը մնան շատ նկուն դիրքի մը մէջ: Հոս արդէն հարց կը ծագի.– Հեղինակը ինչո՞ւ լայնօրէն չէ օգտագործած օտար աղբիւր (էջ 357-366 կայ միջազգային մամուլէն քաղուածքի ամփոփում մը լոկ), մանաւանդ ինչո՞ւ բնաւ չէ դիմած սփիւռքահայ բազմագոյն մամուլի անուններուն («Ազդակ», «Զարթօնք», «Մարմարա», «Յառաջ», «Ասպարէզ», «Հայրենիք», «Արմինիըն Ուիքլի» «Էյմ»···), որոնց էջերուն վրայ այս նիւթին շուրջ տեղեկատուական ու վերլուծական մեծաթիւ յուրջ յօդուածներ հրապարակուած են, յատկապէս 80ական թուականներուն: Դեռ աւելի՛ն, իբրեւ հայաստանաբնակ մտաւորական, հեղինակը ինչո՞ւ չէ օգտուած Գաղտնի Բանակի ու անոր համակիր Հայկական Ժողովրդական Շարժումի արխիւէն, որ 1998 Սեպտեմբերին պաշտօնապէս յանձնուած էր Հայաստանի Ազգային Գրադարանին (տե՛ս. «Սփիւռք», Պէյրութ, Յուլիս-Դեկտ. 1998): Տակաւին, ան իբրեւ կենդանի վկաներ, կրնար բանաւոր տեղեկութիւններ քաղել կազմակերպութեան երբեմնի մարտիկներէն, որոնցմէ շատեր 90ական թուականներուն հանգրուանած էին Երեւան, հեղինակին դրացնութեամբ···: Զարմանալի է որ Վլ. Պետրոսեան զրկուած մնացեր է այս բոլորին վերահասու դառնալու կարելիութենէն ու շատ ուշ ափսոսանք յայտներ է որ «մենք չունենք ամբողջական նիւթեր, որպէսզի հանգամանօրէն անդրադառնանք վերոյիշեալ հարցերին» (էջ 205): Եղա՞ւ···:

Անհաւասիկ հոսկէ ալ ծնունդ առած է վիրաւոր պատմագրութիւն մը: Բայց մեր հիմնական դիտողութիւնները, նկատումներն ու մտորումները յօդուածին վերջաւորութեան թողլով, շարունակենք քրքըրել գրքին քանի մը էական բաժինները:

Էջ 214ի վրայ, հեղինակը կը նշէ թէ Գաղտնի Բանակը առաջին անգամ ինքզինք բացայայտեց 1975 Յունուար 20ին, ռմբահարելով Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի Պէյրութի գրասենեակը, այն համոզումով թէ ատիկա «ամերիկեան որջ մըն է, որ Հայերը կը մղէր արտագաղթի՝ դէպի արեւմտեան երկիրներ»: Ուշագրաւ է, որ այս առաջին արարքին թիրախ ընտրուած էր ոչ-թրքական հաստատութիւն մը: Ընդյատակեայ կառոյցը կը դառնէր, թէ իր վերջնական նպատակն է «բռնագրաւուած Հայաստանի ազատագրութիւնը եւ ամբողջական Հայաստանի մը կերտումը» (էջ 209): Սակայն ի՞նչպիսի գնացք մը ունեցան կազմակերպութեան յաջորդ արարքները: Ո՞ւր եւ ե՞րբ կատարուեցան Գաղտնի Բանակին յաջորդ յարձակումներն ու ահաբեկումները: Հեղինակը անպատասխան կը թողու այս շատ բնական (եւ դիւրին պատասխանելի) հարցումները եւ անմիջապէս ժամանակագրական մեծ ոստում մը կատարելով՝ կը հասնի ···1981, նկարագրելու համար «Վան» գործողութիւնը (Փարիզի Թրքական հիւպատոսարանի գրաւումը):

Ինչպէս ծանօթ է, Գաղտնի Բանակի ամէնէն ցնցիչ ու աղմկայարոյց արարքներէն մին էր ասիկա, երբ չորս երիտասարդներ (Վազգէն Սիսլեան, Յակոբ Ջուլֆայեան, Գէորգ Կիւզէլեան եւ Արամ Պասմաճեան) 16 ժամ գրաւման տակ պահեցին Թրքական հիւպատոսարանը ու պատանդ առին 60 հոգի: Աւելի ուշ, անձնատուր ըլլալէ ետք, անոնք ստացան քաղաքական բանտարկեալի կարգավիճակ: 1984ին կայացած դատավարութեան իբրեւ արդիւնք՝ ձերբակալեալ տղաքը դատապարտուեցան եօթը տարուան բանտարկութեան (ազատ կ'արձակուէին 1986ին, բացի Ա. Պասմաճեանէն, որ բանտին մէջ անձնասպան կ'ըլլար):

Արիւնալի եւ նոյնքան ցնցիչ դէպք մը պիտի ըլլար յաջորդ՝ «Կարին» գործողութիւնն ալ, որ պիտի իրականացուէր Անգարայի օդակայանին մէջ (1982 Օգոստոս 7): Թուրք ապահովական ուժերու հետ փոխադարձ հրացանաձգութեան ընթացքին մասնակից մարտականներէն Զօհրապ Սարգիսեան եւ Արամ Մանուկեան պիտի զոհուէին տեղւոյն վրայ, իսկ Լեւոն Էքմէքճեան ձերբակալուելով կախաղան պիտի բարձրացուէր···:

Երրորդ արիւնալի յարձակում մը պիտի իրագործուէր Օրլիի օդակայանը (Փարիզ), տեղւոյն Թըրքական գրասենեակին ռմբահարումով (1983 Յուլիս 15): Թէեւ հեղինակը չէ նշած, սակայն միջազգային աղբիւրներ կը խօսէին 7 պատահական անմեղ զոհերու եւ 60 վիրաւորներու մասին: Յարձակման գլխաւոր պատասխանատու՝ Վարուժան Կարապետեան պիտի դատապարտուէր ցկեանս բանտարկութեան (թէեւ ազատ կ'արձակուէր 2001ին):

Զարմանալի է որ հեղինակը իր դիտարկումները կը սահմանափակէ միայն վերոյիշեալ երեք գործողութեանց սահմաններուն փոխանցումով (էջ 227-262): Ընթերցողը յուսախաբութեան պիտի մատնուի, եթէ գրքին յաջորդ աւելի քան 500 էջերուն մէջ ակնկալէ գտնել դէթ ժամանակագրական ամբողջական ցանկը կազմակերպութեան ահաբեկչական կարեւոր արարքներուն (Պէյրութ, Աթէնք, Փարիզ, Ժընեւ, Հռոմ, Գանատա), որոնց զոհ գացին Թուրք դիւանագէտներ: Անբացատրելի ու անըմբռնելի կը մընայ մեզի համար այսպիսի էական զանցառում մը, հատորի մը մէջ որ յայտնապէս մտահոգութիւն չէ ունեցած սահմանափակելու իր հարիւրաւոր էջերը···:

Բայց կ'երեւի թէ հեղինակին բուն նպատակը ժամանակագրական պատմութիւն մը գրելէ աւելի, Գաղտնի Բանակի աշխարհահայեացքին մեկնաբանութիւնը (աւելի ճիշդ՝ ներկայացումը) եղած է: Այդ շրջածիրին մէջ, նիւթերու առատ (եւ դժբախտաբար, յաճախ անշահ) կուտակում մը ակներեւ է հատորին մէջ:

Կը պատմուի, թէ Թուրքիոյ հետախուզական մարմինները չարունակ կը ճգնէին քօղազերծել Գաղտնի Բանակի ընդյատակեայ կառոյցը, հարուածել ու չէզոքացնել զայն: Անոնց կ'օժանդակէին Ինթէրփոլն ու Միացեալ Նահանգներն ալ: Կազմակերպութեան մէջ ներքին տարակարծութիւն մը սակայն ինքնաբերաբար քայքայումի դուռ բացաւ: 1983 Յուլիսին լիբանանեան Պեքաայի հովիտին զօրակայաններէն մէկուն մէջ դաւադրաբար ըսպաննուեցան Գաղտնի Բանակի ղեկավար դէմքերէն Վիգէն Այվազեանն ու Խաչիկ Հաւարեանը: Որքան ալ անհաւատալի թուի, կ'ըսուի թէ եղբայրասպան այս ոճիրներուն ետեւն կը գտնուէր Մոնթէ Մելքոնեան (յետագային՝ Արցախի հերոս), որ դէպքէն ետք կրցաւ խոյս տալ··· «Թրքական լրտեսական գործակալների օգնութեամբ» (էջ 278): Կ'ըսուի նաեւ, թէ այս դաւադրութեան հետեւանքով մեծաքանակ զինամըթերք ու գաղտնի փաստաթուղթեր անցան Թրքական կողմին ձեռքը:

Նոյն գծով, աւելի ուշ, զանազան երկիրներու մէջ ձերբակալութիւններ պիտի կատարուէին: Իսկ 1988 Ապրիլ 28ին Աթէնքի մէջ անծանօթներու բացած կրակով պիտի սպաննուէր Գաղտնի Բանակի ղեկավարը, անուանեալ՝ «Յակոբ Յակոբեան» (այս յոյժ կարեւոր դէպքը մենք է որ կը նշենք, քանի գրքին մէջ ո՛չ մէկ ակնարկութիւն կայ այդ մասին):

Կազմակերպութիւնը արտաքին կապեր ալ ունէ՞ր: Ըստ հեղինակին, ան կը գործակցէր պաղեստինեան, քրտական, լիբանանեան, արաբական ձախակողմեան որոշ ուժերու հետ:

Ի՞նչպէս էին յարաբերութիւնները ընդմէջ Գաղտնի Բանակին ու հայ քաղաքական կուսակցութեանց: Այս կարեւոր հարցումին լուսաբանութիւն կը փորձէ բերել գրքին 8րդ գլուխը:

Ինչպէս յայտնի էր արդէն, այդ յարաբերութիւնները բարւոք չէին բնաւ: Մասնաւորաբար Հ.Յ.Դ.-ի պարագային, փոխադարձ ատելութիւնն ու թշնամանքը երբեմն պիտի հասնէր մէկզմէկու նկատմամբ արիւնոտ հաշուեյարդարներ տեսնելու տխուր հանգրուանին···: Հեղինակին համաձայն, Դաշնակցութիւնը ի սկզբանէ հաշտ աչքով չը դիտեց Գաղտնի Բանակի ծնունդը, որ դէպի իրեն կը քաշէր մեծաթիւ երիտասարդներ: Հ.Յ.Դ.-ն կը մեղադրէր Գաղտնի Բանակը իբրեւ համայնավարամէտ, միջազգայնական, նոյնիսկ՝ «ապազգային» (էջ 295): Հոսկէ մեկնելով, ու հակակշռելու համար Գաղտնի Բանակի ազդեցութիւնը հայ երիտասարդութեան վրայ, Հ.Յ.Դ. ստեղծեց «Արդարութեան Մարտիկներ»ը (էջ 336): ՌԱԿ-ի համար եւս ընդունելի չէին Գաղտնի Բանակի յախուռն արարքները, որոնք կը կատարուէին «անպատասխանատու» եւ «յիմար» խմբակներու կողմէ (էջ 303): Իսկ Հնչակեան կուսակցութիւնը նախընտրեր էր որդեգրել «լռութեան քաղաքականութիւն»:

(Շար. 2)

ՍԻՐԵԼԻ ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՄԱՐԴԻԿ

(ԿԱՐԴԱԼՈՎ Ա. ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԸ)

ԽՄԲ. – Գրեթէ ամէն օր հրատարակութեան համար ղրկուած գրութիւններ կը հասնին խմբագրատուն: Անոնց ամէնէն ուրախացնողները մեր երիտասարդներէն ղրկուածները կ'ըլլան: Այդպէս էր վերջին շրջանին Վահան Քերովբեանի. Կորիւն Խաչատուրեանի յօդուածներուն պարագան:

Այսօր այս շարքը կը շարունակէ Անոյշ Պանիքեան. ան 14 տարեկան է ու արդէն Ա. Ծառուկեանի "Մանկութիւն չունեցող մարդիկ"ը կարդալու, անկէ տպաւորուելու ճաշակին տէր: Ուրախութեամբ ու իրեն յարատեւութիւն մաղթելով տեղ կու տանք իր զգայուն էջին:

* * *

Մենք որբեր ենք, բոլորս որբեր,
Անմի՛տ որբեր, շատակեր որբեր,
Անճանաչ որբեր, սուտ որբեր:

Անօք որբեր էին, անցեալի որբեր,
Ճարպիկ որբեր, անօթի որբեր,
Միամիտ որբեր, ազգի որբեր:

Մանկութի՞ւն կ'ըսէք: Ո՛չ, մանկութիւն չկար իրենց համար: Իրենք արդէն մեծ ծնած էին:

Մենք է որ մանկութիւն ունինք. եւ ագահներ ենք: Անոնք կ'ուզէին հիւանդանալ, միայն որպէսզի հիւանդանոց երթան, քանի որ հոն կրնային կշտանալ: Անօթութիւնը կը ստիպէր իրենց որ ճարպիկ դառնան եւ ստեղծեն տարբեր առարկաներ, իրենց ամէնօրեայ պէտքերուն համար:

Ի՞նչ էին այս 7-8 տարեկան եւ արդէն «առեւտրական» դարձած որբերուն ամէնօրեայ պէտքերը: Հացն էր եւ միայն հացը:

«Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» գիրքը կարդալէ ետք իրաւունք չունինք այլեւս չփանալու եւ նիւթի մը մասին խօսելու, առանց նիւթը լաւ ճանչնալու: Ո՛վ որ կ'ուզէ Ցեղասպանութեան կարեւոր կէտերէն մէկը գիտնալ, պէտք է այս հատորը կարդայ:

Ըստ երեւոյթին, հեղինակը՝ Անդրանիկ Ծառուկեան կը գրէ ինքնակենսագրական վէպ մը, նուիրուած՝ որբերու պատմութեան: Բայց խորքին մէջ, այս գիրքը պատմութիւնն է որբութենէն ծնած նոր սերունդին, որ մերն է:

Ցեղասպանութիւնը լռելեայն կերպով կը պատմուի: Նկատեցի որ հեղինակը ոչ մէկ անգամ բացայայտ կերպով կը գրէ այդ մասին: Բառը երբեք չի գործածեր, բայց վէպը այս չգործածուած բառին սահմանումը կու տայ:

Մանկութիւն չունենալը ապրող մարդու մը համար ամէնէն գէշ բանն է, որովհետեւ մանկութիւնը կեանքին սկիզբն է: Մանկութեան ժամանակ մարդ կը սորվի կեանքը ճանչնալ: Պարզ կեանք ապրողի մը համար ինչ որ եզրակացութիւն կրնար ըլլալ, այս որբուկներուն համար եղաւ կեանքի ներածականը:

Անոնք իրենց փոքր տարիքէն սորվեցան որ այս աշխարհին վրայ կ'իշխէ անտառի օրէնքը:

Որեւէ տարիքի կարելի է կարդալ «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ը: Բայց եթէ ինծի տարեկից մանկութիւն ունեցող մարդիկ կարդան զայն, վստահ եմ որ կարեւոր բան մը պիտի փոխուի իրենց կեանքին մէջ:

ԱՆՈՅՇ ՊԱՆԻՔԵԱՆ

ԿՈՂՔԻՆ ԵՆՔ

Կեանքիս մէջ երեք կարեւոր սկզբունք սորված էի. ըլլալ հայրենիքի, եկեղեցւոյ եւ Բարեգործականի կողքին:

Թէ՛ հեռաձայնով, թէ՛ թերթեր կարդալով, թէ զանազան թերթիկներ ստանալով, քանի մը տարիէ ի վեր տեղեկացած եմ թէ Մելգոնեան հաստատութիւնը փակուած է, այլեւս գոյութիւն չունի:

Բոլորիս փափաքն է որ արդիւնքի յանգին կրթարանը վերաբանալու հին եւ նոր մելգոնեանցիներու ջանքերը եւ լուսոյ այդ տաճարը յարատեւէ ընդ միշտ, մանաւանդ ի շահ Սփիւռքի գոյատեւման:

Շատ մը պարկեշտ ու համեստ անձեր տարիներով Բարեգործականի կողքին եղան: Այսօր այդ կազմակերպութենէն խմբակ մը անդրդուելի կը մնայ Մելգոնեանի փակումի որոշումին մէջ: Կը խորհինք թէ իրենց ելքի միակ ճամբան հրաժարիլն է:

Մելգոնեանը փակելով անոր կալուածը ծախելէ ետք, արդեօք վաղը կարգը նոյնինքն Բարեգործականին պիտի չգա՞յ, եթէ ոչ փակուելու, գոնէ ազգային կեանքէն չէզոքացուելու:

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆՑԻ

ՍՏԱՑԱՆՔ

CAPILLARITY

ARTO VAUN

Carcanet Press Limited
Manchester

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԺՈՒՇՈՎ

Հազար ինը հարիւր ութսուն չորս թուականն էր. Պոլիս կը գտնուէի մօրս, եղբօրս եւ քրոջս հետ:

Գացած էինք Պարսկաստանէն: Պարսկաստանի իսլամական հանրապետութիւնը պատերազմի մէջ էր իր դրացի երկիր Իրաքի հետ, ուստի կառավարութիւնը զօրակոչի էր հրաւիրած տասնչորս տարեկանէն սկսեալ բոլոր տղաքը: Ծնողքս շատ մտահոգ էին քանի որ եղբայրս մօտ օրէն կը հասնէր այդ տարիքին: Հետեւաբար որոշեցինք մեկնիլ երկրէն: Գիտէինք որ Պոլիս ունէր հայկական մեծ համայնք եւ կար Հայոց Պատրիարքարան: Մտածեցինք թէ վստահաբար մեզ իրենց հովանաւորութեան տակ կ'առնեն ու ուղղութիւն կու տան եւրոպական որեւէ երկիր մը փոխադրուելու համար:

Ու այդպէսով գտնուեցանք Պոլիս: Առաջին անգամ ըլլալով առիթը ունեցանք շփում ունենալու Սփիւռքի արեւմտահայերէն խօսող հայ համայնքի մը հետ: Ծանօթացանք շատ ազնիւ ընտանիքի մը որ մեզ սիրով իրենց տունը հիւրընկալեց ամբողջ մէկ ամիս: Սկիզբը դիւրին չեղաւ... Դժուարութեամբ կը հասկցուէինք, սակայն լեզուի թեթեւ տարբերութիւնները շատ բան չէին փոխեր մեր յարաբերութիւններէն, քանի որ բոլորս ալ հոգւով-սրտով Հայեր էինք եւ վերջ ի վերջոյ ձեւով մը իրար կ'ըմբռնէինք: Այս ընտանիքը, Պոլսոյ ուրիշ հայ ընտանիքներու պէս, շատ հաւատացեալ ու կրօնական կանոններուն հետեւող ընտանիք մըն էր: Հոն կը գտնուէինք Զատկուան Մեծ Պահքի շրջանին: Չեմ ուզեր ըսել թէ մենք անհաւատ էինք, բայց մինչեւ այդ օրերը շատ ալ երկար ժամանակ չէինք անցուցած եկեղեցիները. փոխարէնը այդ մէկ ամսուան ընթացքին հետեւեցանք բոլոր, անխտիր բոլոր եկեղեցական արարողութիւններուն եւ Աստուած գիտէ թէ անոնք որքա՛ն շատ կ'ըլլան մանաւանդ այդ շրջանին: Ունէին նաեւ աղօթքի խումբեր, գրեթէ քսան կամ երեսուն հոգիէ բաղկացած: Երբեմն եկեղեցիի ժամերգութենէն ետք կ'երթայինք մէկուն տունը ուր կ'ուտէինք, կը խմէինք եւ կրկին Աստծուն կ'աղօթէինք: Ու այսպէս, գրեթէ ամբողջ քաղաքին հայութիւնը լսեր էր Պարսկաստանէն փախած հայ ընտանիքին մասին եւ մենք մեր այդ փախստական դառն վիճակին մէջ դարձեր էինք յայտնի մարդիկ. մեզի այցելութեան կու գային, իրենց տուները կը հրաւիրէին, պտոյտի կը տանէին...

Տարօրինակ, երջանիկ օրեր էին. փախեր էինք պատերազմէն, չէինք գիտեր թէ վերջը ո՞ւր պիտի դլուխ հանէինք, մտահոգութեան նիւթեր շատ կային, բայց Աստուա՛ծ մեզի հետ էր քանի որ ամբողջ համայնքը կ'աղօթէր մեր փրկութեան համար. եւ ի՜նչ փրկութիւն. վերջ ի վերջոյ հանգրուանեցինք Փարիզ...

Ի հարկէ, Պոլսահայ գաղութին հրաժեշտ տալու ժամանակ, հրաժեշտ տուինք նաեւ Աստծոյ. կարծեմ արդէն մեր չափէն աւելի, բաւականին աղօթած էինք. այսինքն, այդքանը մեզի կը բաւէր...

Ա. Զ.

ԼԻՃԻՆ ՏԵՂ ԱՆՏԱՌ ՄԸ

Խորհրդային վերջին տասնամեակին ամբողջ աշխարհ տեղեակ էր Արալեան լիճի ողբերգութեան: Կիրարկուած սխալ հողամշակումի հետեւանք՝ լիճը որ 1960ական տարիներուն աշխարհի աղի չորրորդ ներքին պաշարն էր, սկսած էր ցամքիլ: Այսօր մօտ 5 միլիոն հեկտար է ցամքած մասէն բաց մնացած տարածքը:

1980ական տարիներու կէսէն այդ տարածքին վրայ սկսուած էր ծառեր տնկելու գործին. ատոր նպատակն էր արգելք ըլլալ հողասահքին: Բայց տնկուած շուրջ 300 հազար հեկտար անտառները չկրցան աղէտին արգելք ըլլալ: Լիճը շարունակեց աւելի արագօրէն ցամքիլ, քան կիրարկուած ծառատունկը: Ատոր հետ տարեկան աւելի քան 100 միլիոն թոն աղ, փոշի եւ աւազ կը բարձրանան երբեմնի լիճին յատակէն, կը խառնուին ամպերուն, յետոյ երկիր կ'իջնեն աղի անձրեւի, կամ ձիւնի ձեւով: Այդ աղը երբեմն մինչեւ հազար քմ. հեռուն ալրողներուն եւ ոռոգելի հողերուն մեծ վնաս կը պատճառէ: Ուզբեկստանի ինքնավար մարզ Գարագալփաքիոյ մշակելի հողերուն աւելի քան տասը առ հարիւրը արդէն անգործածելի դարձած են:

Արալի փոքր եւ մեծ հատուածներուն միջեւ 13 քմ. երկայնքով ու 10 մեթր բարձրութեամբ պատուար մը կառուցուած է, գոնէ փոքր մասը փրկելու նպատակով: Սակայն մեծ հատուածը որ ջուրի ամէն ներհոսքէ զրկուած է, կը շարունակէ ցամքիլ ու ամէն տարի 20–40 թոն յաւելեալ աղ ու աւազ ղրկել օդին մէջ, դժուարացնելով մարդոց շնչառութիւնը: Այդ մասը հազիւ մինչեւ 6–7 մեթր խորութիւն ունի այլեւս ու ջուրին շոգիացումը տարեկան 50–60 սմ.ի կը հասնի:

Ուզեկ եւ գերմանացի մասնագէտներ որպէս ճար, ցամքած տարածքին վրայ կը շարունակեն ծառեր տնկել: Ուսումնասիրութիւններով ճշդած են թէ ո՛ր տեսակի ծառերը լաւագոյն լուծումը կ'ըլլան կացութեան: Հաստատուած են տնկարաններ ալ ուր այդ ծառերուն արագ աճ ապահովելու մեթոտներ կը փնտռուին: Այդ գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ Ղազախստանն ալ:

Արալեան լիճին յատակը միակն է աշխարհի մէջ: Անոր անապատացումը արգիլելու համար Ուզբեկստան եւ Ղազախստան պէտք է միասնական ծրագիր մը մշակեն: Կարեւոր կը նկատուի Բնապահական տագնապի դէմ պայքարի միջազգային ծրագրին օժանդակութիւնն ալ: Այդ ամէնքով, լաւագոյն պարագային կը կարծուի թէ առնուազն մէկուկէս տասնամեակի ժամանակ մը անհրաժեշտ է, որպէսզի բնապահական այս ծանրակշիռ հարցը լուծում գտած ըլլայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՈՄԱՐ

1898, ՄԱՐՏ 10. – Մահ Տիգրան Չուխաճեանի (երաժշտագէտ եւ հեղինակ չորս օփերաներու):

1897, ՄԱՐՏ 10. – Ծնունդ բանաստեղծ Եղիշէ Չարենցի (Եղիշէ Սողոմոնեան):

1984, ՄԱՐՏ 14. – Մահ բանաստեղծ Յովհաննէս Շիրազի (Յովհաննէս Կարապետեան):

1865, ՄԱՐՏ 15. – Ծնունդ հմուտ հայագէտ, բանասէր Մանուկ Աբեղեանի:

1878, ՄԱՐՏ 15.– Սան Ստեֆանոյի դաշնագիրի կնքում:

1921, ՄԱՐՏ 15.– Ս. Թեհլիրեան կ'ահաբեկէ Թալաթ փաշան, Պերլինի մէջ:

1878, ՄԱՐՏ 16. – Ծնած է ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանեանը (մահ՝ 1936ին):

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

Գ.

Այս ձգողութեան՝ Ղազար աղային որդան չդիմացաւ երկար ատեն:

Մարմնեղ ու տարփասէր երիտասարդ մըն էր, հօրը պէս իր բոլոր իղձերը թաքուն պահելու սորված ու, ատոր համար, ա՛լ աւելի ինքզինքը զսպելու անկարող, երբոր դիպուածով մինակ մնար սպասուհիին հետ:

Իր ծանր գլուխ տղու համբաւին հակառակ, շուտով սկսաւ կատակներ ընել Տիգրանուհիին հետ, փորձի ենթարկելով զայն, ջանալով հասկնալ դիմացինին ընդդիմութեան ուժը: Երբեմն, իբրեւ թէ անզգուշութեամբ, անոր մարմնին կը դպէր, ձեռքը բռնել կ'ուզէր: Այն ատեն, Տիգրանուհին հասկցաւ անոր միտքը ու ետ քաշուեցաւ, առանց խուճապի, այն վախկոտներուն պէս որոնք ծանր ծանր քալելով կը նահանջեն, չինծու քաջութեամբ եւ անփութութեամբ մը ծածկելով իրենց ներսիդիի դողը, դիմացինին յարձակումը չփութացնելու նպատակով:

Անկէ վերջը երիտասարդը բացէ ի բաց իր պահանջումները պարզեց անոր, այնքան աւելի բռնանալով, որքան վեց ամիսէ ի վեր տեւող մերժումները զինքը ամէն ծայրայեղութեանց տանելու ատիճանին հասցուցեր էին: Առտու, իրիկուն, գիշեր, աչք կապուկի կամ պահուըտուքի պէս բան մըն էր տանը մէջ, սենեակէ սենեակ, անկիւնէ անկիւն հալածանք մը, որուն մէջ աղախինը, պարտաւորուած անոր մօտ գալու ամէն անգամ որ խըզմէթ մը ապսպրէր իրեն, ինչ ընելիքը չէր գիտեր:

Վերջապէս, յուսահատած, օրին մէկը հանըմին գնաց ամէն բան խոստովանելու: Սուրբ ու առաքինի կին էր իր հանըմը, որուն գովեստը կ'ընէր քարոզիչ Սրբազանը շատ անգամ եկեղեցւոյ բեմէն: Ու իրեն պաշտպան մը գտնելու առաջադրութեամբ, ցորեկ մը իր հանըմին հետ մինակ մնացած մէկ ատենին, վարանելով կարմրելով ամէն բան հասկցուց անոր:

Սուրբիկ հանըմ զարմացաւ, չհաւատաց նախ ասանկ բանի մը գոյութեանը, թերեւս Տիգրանուհին սխալած էր: Ցետոյ ըսաւ որ իրիկունը իր տղուն հետ պիտի խօսէր, բայց աւելցուց ժպտելով որ այս բոլոր պատահածին յանցանքը Տիգրանուհիին գեղեցկութեանն էր:

– Աղէկ սիրտ ունի տղաս, բայց էրիկմարդ է, դուն ալ այնքան աղուոր ես որ չեմ զարմանար զքեզ սիրելուն: Մարդ քեզի չի կրնար դիմանալ:

Հաճի Տիւրիկ որուն Տիգրանուհին յայտնած էր իր վիճակը, խնդաց իր վրան:

– Օղո՛ւլ, ըսաւ անոր, էֆէնտիիդ տղան կը սիրէ կոր քեզի, ա՛լ ի՞նչ կ'ուզես:

Տիգրանուհին քիչ մը ատեն ալ շարունակեց պաշտպանել ինքզինքը անոր ձեռնարկութիւններուն դէմ, բայց կամաց կամաց վարժուեցաւ սիրոյ խօսքեր լսելու անկէ: Հանըմը այդ միջոցին շատ շատ պարգեւ կու տար իրեն. ամսականին մօտ գումար մըն ալ ասանկով կ'առնէր: Տիգրանուհին կը խոստովանէր ինքնիրենը որ ասիկա մի միայն իր աշխատութեանը համար չէր: Ցետոյ, բոլոր այս հետապնդումներուն, հալածանքներուն մէջ իր արիւնն ալ կ'եռար, դող կ'ելլէր ու կը սկսէր ինքն ալ փոխադարձ հաճոյք մը զգալ այդ ամէնէն: Փախչիլ կը ձեւացնէր բայց կը ձեւացնէր միայն ու կը ժըպտէր:

Գիշեր մը Տիգրանուհին իր սենեակին մէջ գտաւ իր երիտասարդ էֆէնտին, պոռալ ուզեց, բայց վախցաւ ձայն հանելու, աղաչեց.

– Ոտքդ պագնեմ էֆէնտիս, մեղք եմ:

Բայց էֆէնտին կորովի էր եւ իր ուժին տակ զսպեց զինքը:

– Հանըմս, հանըմս ի՞նչ պիտի ըսէ, կ'ըսէր անիկա դողդղալով:

– Խե՛նթ, պատասխանեց երիտասարդը անոր, մայրս ինծի ըսաւ որ սենեակդ եւ ու եկայ քեզ գտայ. մօրմէս բնաւ մի՛ վախնար:

Ետ ետ երթալով կինը պատին կռթնած էր ալ զինքը գրկող պողպատէ բազուկներուն մէջ անշարժ մնացած. հօն՝ դիմադրութեան ուժը կը պակսէր. գլուխը պատին դարձուցած ըլլալով, իր պարանոցին վրայ կը զգար համբոյրներու կիզումը, ու Տիգրանուհին, անձնատուր ըլլալու մօտ ու անձնատուր ըլլալէ առաջ, իր արդարացումը կը փնտռէր հիմա, մտածելով որ ձեռքէն եկածը ըրեր էր ինքզինքը պաշտպանելու համար. ու յանցանքը իրը չէր՝ եթէ չէր յաջողեր: Անձնապաններ կան որոնք վերջին պահուն զըղջալով հանդերձ, չեն կրնար իրենց որոշումէն ետ կենալ եւ տող մը գիրով իրենց մահը կը բացատրեն, կ'արդարացնեն. Տիգրանուհիին ըրածն ալ ատ էր:

(Շար. 4)

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli du Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE

(J U R A)

E T E : J U I L L E T E T A O U T

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA**
- **Assistants sanitaires**

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

C B A F — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un
VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le 1er avril.
Les renseignements détailléssur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org /voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org/colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômés(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008
/11/activites-jeunes-20091.pdf

ESPOIR POUR L'ARMENIE

VOYAGE EN ARMENIE DU 30 MAI AU 6 JUIN

Logement en hôtel 3* en pension complète
Visite des sites historiques de l'Arménie.
Lac Sévan, Khor Virab, Guéghard, Garni, etc...

Prix : 1350 euros
Serge Kurkdjian, Tél. : 04 91 77 23 44
E-mail : **serge@kurkdjian.org**
www.espoirpourlarmenie.org

Possibilité d'extension au Karabagh

(Շար. Ա. էջէն)

եան բանակը աշխարհի ամէնէն բարոյատէր բանակն է»։

Էն. Էմ. Փէ. Փէ.ի (Թերթերու ցրուումի ընկերակցութիւն) սենտիքայի մէկ խմբակը արգելք անդրադարձ է Մարտ 20ի իրիկունը, որ Լիպէրասիոն լոյս տեսնէ եւ օրաթերթը չկար յաջորդ առաւօտուն։ Տնօրէնութիւնը ցեկոյցով մը իր բողոքը կ'արտայայտէր։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հեռատեսիլ - ձայնասփիւռի պետական կայանը կը ծրագրէ 2 - 3 ամիսէն քրտերէն եւ հայերէն սփռումներու սկսիլ։ Աշխատանք կը տարուի պարսկերէն սփռումներու բաժին մըն ալ հաստատելու։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ճեմարանի իր աշակերտները, Համազգայինի վարչութիւնը եւ Մաշտոց Բառարանի ընկերակցութիւնը հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կու տան Կիրակի, Մարտ 29ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ

15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ Մարտ 27
33րդ օր Մեծ Պահոց
Հսկում եւ Նախատօնակ
Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
սոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին։
Կը բացուի Ս. Սեղանի վարագոյրը։
Սկիզբ Հսկումի եւ Նախատօնակի՝ ժամը 19ին։

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 28
34րդ օր Մեծ Պահոց։
Տօն Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
սոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին.
Պատարագի ընթացքին տեղի պիտի ունենայ սարկաւագական ձեռնադրութիւն։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Հայոց Թեմի
Պատարագի սկիզբը՝ ժամը 10ին։
Պատարագի աւարտին Ս. Սեղանի վարագոյրը կը փակուի։

CETTE ANNEE, l'UCFAF VOUS PROPOSE

2 voyages en ARMENIE

voir site www.ucfaf.com
1 voyage touristique
du 20 juillet au 3 août
soit 15 jours/14 nuits au prix de 1565 euros par personne, max. 30 personnes, base demi-pension et chambre double, incluant un circuit de 6 jours jusqu'au Karabagh (taxes aéroport et visa en sus).
Renseignements: E. Yazidjian au 01 42 87 95 98

1 voyage randonnée
du 10 au 20 juillet
soit 11 jours/10 nuits aux prix de 1390 euros par personne, max. 12 personnes, incluant un circuit randonnée de 7 jours en pension complète et 2 jours à Erevan en demi-pension avec excursions et visites quotidiennes.
Renseignements : A. Samikyan au 01 48 03 18 78

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

Փ Ա Ր Ի Զ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին
«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris
Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
- 01. 45. 93. 00.25
- 06. 64. 38. 00. 25

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 27
Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Մարտ 25
Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին։

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ։

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8.45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9.45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10.30ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11.45ին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17.30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17.30ին

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

&
MUSIC ARMENIE
présentent
Vendredi 27 mars
à 20 heures
CONCERT EXCEPTIONNEL

Trio OCHAGAN

venu d'Arménie

P.A.F. : 10 euros

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
majc13@wanadoo.fr
Métro/Tram Réformés
Parking Gambetta

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,
le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 25
MERCREDI
25 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15089-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 22·169 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22·169

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱՄԱԿ ԱՄՆ-ՈՒ ԳՈՆԿՐԷՍԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ

Ազգային ժողովի Արտաքին յարաբերութիւններու մշտական յանձնաժողովի նախագահ Ա. Ռուստամեան նամակ մը գրկած է ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովի Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Հ. Պըրմընին: Նամակին մէջ նիւթ եղած է հայկական նոր բանաձեւը եւ նամակագիր երեսփոխանը շեշտած է թէ Հայաստան հետամուտ ըլլալով Ցեղասպանութեան ընդհանուր ճանաչումին եւ դատապարտումին, պատմական արդարութեան վերականգնումէն զատ անոր մէջ կը տեսնէ երկու դրացի երկիրներու միջեւ եւ շրջանին մէջ փոխադարձ վստահութեան մթնոլորտը բարելաւելու եւ ապագային նման ոճիրներ կանխելու երաշխիք:

Ա. Ռուստամեան շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք Գոնկրէսին մէջ հայանպաստ ջանքերու տէր երեսփոխաններուն, ակնյայտ է թէ ԱՄՆ-ու կողմէ Ցեղասպանութեան ճանաչումը ոչ թէ կը խանգարէ, այլ կ'օգնէ Հայաստան - Թուրքիա լիարժէք երկխօսութեան: Ան գրած է. «ԱՄՆ-ի սկզբունքային կեցուածքը միմիայն կրնայ է նպաստել այն գիտակցութեան ամրապնդման որ Ցեղասպանութեան ճանաչման գործընթացը ամենեւին հակաթուրք կեցուածքի արտայայտութիւն չէ, այլ՝ բխում է Ցեղասպանութեան, որպէս մարդկութեան դէմ գործած յանցագործութեան դատապարտման անհրաժեշտութիւնից: Աւելին՝ Հայաստան - Թուրքիա յարաբերութիւնների կայուն բարելաւումը պէտք է հիմնուած լինի ճշմարտութեան եւ արդարութեան հանդէպ համակողման յարգանքի վըրայ»:

* * *

ՆԱԽԿԻՆ ՓՈԽ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Երեւանի Կեդրոն եւ Նորք-Մարաշի Առաջին ատեանի դատարանը Մարտ 23ին գլխաւոր դատախազի նախկին տեղակալ Գագիկ Ջհանգիրեանը երեք տարուան բանտարկութեան դատապարտած է: Ան 2008 Փետր. 23ին առարկելով երկու ոստիկանի օրինական պահանջներուն, բռնութիւն կիրարկած էր անոնց դէմ, ըսպառնացած, եւլն.:

Իր պաշտպան փաստաբանը ըսած է թէ կը դիմեն վերաքննիչ ատեանին եւ ի հարկին մինչեւ Մարդու իրաւունքներու եւրոպական դատարանին:

* * *

ԼՂՀ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՆՁԱԽՆԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Նախագահ Բ. Սահակեան Մարտ 23ին հանդիպում ունեցած է Ռուսաստանի ակադեմական Կարլէն Քոչարեանի ու նոյն երկրին Գիտութեան ակադեմիայի տնտեսագիտութեան եւ մաթեմատիկական հիմնարկի գիտնական, փրոֆ. Լեւոն Բեգլարեանի հետ: Գիտնականներու հետ նախագահը քննարկած է Արցախի մէջ թէքնոլոժիի եւ գիտելիքներու զարգացումին վերաբերող հարցերու լայն շրջանակ մը: Շեշտուած է Արցախի եւ Սփիւռքի գիտական ներուժի գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը: Բ. Սահակեան այդ ուղղութեամբ յանձնարարականներ տըւած է շահագրգիռ մարմիններու ղեկավարներուն:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ «ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄ»ՆԵՐԷՆ

Ադրբեջանի Սահմանադրութեան մէջ բարեփոխումներու վաւերացումին համար Մարտ 18ին կազմակերպուած հանրաքուէն ժխտական արձագանգ կը ստանայ եւրոպայի պաշտօնատարներէ: Նոյնիսկ չի բացառուիր որ Եւրոպական խորհուրդը քննութեան նիւթ ընէ Ադրբեջանի յետագայ անդամակցութեան պարագան:

Հակազդեցութիւններու պատճառ է յատկապէս նախագահ Ի. Ալիեւի առջեւ ցմահ պաշտօնավարութեան ճամբայ բացած փոփոխութիւնը: Ըստ Եւրոպական խորհուրդի տեղական եւ շրջանային իշխանութիւններու համախմբումի նախագահ Ե. Միքլէֆի, ատիկա կրնայ երկիրը բռնատիրութեան տանիլ: Նոյն պաշտօնատարը յիշեցուցած է թէ Եւրոպական խորհուրդին անդամակցելով Ադրբեջան յանձնառու եղած էր ժողովրդավարութեան սկզբունքները յարգելու, մինչդեռ խնդրոյ առարկայ փոփոխութիւնը կրնայ Ադրբեջանի պատուիրակութիւնը քուէի իրաւունքէն զրկել:

Նոյն պատուիրակութեան նախագահը մեկնաբանելով Ե. Միքլէֆի խօսքերը, յայտարարած է թէ ան լաւ տեղեակ չէ Ադրբեջանի իրադարձութիւններուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻ պատասխանատու դէմք մը, ՊԱԿ-ի Լիբանանի թիւ 2ը եւ իր երեք թիկնապահները սպաննուած են Մարտ 23ին ռումբի մը պայթումէն, Միէհ Միէհի գաղթականաց կայանէն անցած ատեն: Քամալ Մետհաթ անցեալին շատ մօտ էր Արաֆաթի, որու տեղեկատուութեանց սպասարկութեան պատասխանատուներէն մէկն էր:

ՊԱՂՏԱՏ գործուած ոճրափորձի մը ատեն 25 հոգի մեռած են եւ 50 ուրիշներ ալ վիրաւորուած, Մարտ 23ին:

ԻՐԱՔԻ ներքին նախարարը Ժավատ ալ-Պոլանի հարցազրոյցով մը Ֆիկառօյի (Մարտ 24) կը վստահեցնէ որ հանդարտութիւնը օրէ օր կը հաստատուի երկրին մէջ եւ ամերիկեան յարձակումէն վեց տարի յետոյ, կացութիւնը բնական է 14 գաւառներու մէջ: Նախարարը կ'ուզէ նաեւ որ Ֆրանսա օգնէ իրաքեան ուժերուն: Կ'ըսէ որ Իրաքի վրայ իրենց յարձակման ատեն, Ամերիկացիք գործած են սահմաններու հսկակէտը բացառելու սխալը ինչ որ պատճառ եղած է որ զանազան խմբակցութիւններ առիթէն օգտուին եւ ներխուժեն: Այսօր, կ'աւելցնէ նախարարը, մեր գործն է պաշտպանել Սուրիոյ, Թուրքիոյ, Իրանի, Յորդանանի եւ Սաուտի Արաբիոյ հետ 3600 քմ. հասարակաց սահմանագիծը: Միւս կողհասարակաց սահմանագիծը:

ՄԱՏԱԿԱՍՔԱՐԻ նոր ընդդիմութիւնը, այսինքն նախկին նախագահին՝ Մարք Ռավալոմանանայի կողմնակիցները փողոց կ'իջնեն, իրենց կարգին իւրացնելով նոր նախագահին անցեալի մեթոտները: Մարտ 23ին 10 հազար ցուցարարներ ցոյց մը ըրած են «Ա. Ռաժէօլինայի մենատիրութեան դէմ»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ, Պ. ՕՊԱՄԱՅԻ ԱՅՑԻՆ

ԱՄՆ-ու նախագահ Պ. Օպամայի Ապրիլ 5ի այցին որպէս պատրաստութիւն լայն աշխատանքներու ձեռնարկուած է յատկապէս Ազգային ժողովին մէջ: Ապրիլ 6ին նախատեսուած է նոյն ժողովին մէջ Պ. Օպամայի ելոյթը: Պատրաստութիւնները կը տարուին մեծ գաղտնապահութեամբ: Ներկայ կը գտնուի ամերիկեան պատուիրակութիւն մըն ալ:

Օպամա Թուրքիոյ Ազգային ժողով այցելող ԱՄՆ-ու երկրորդ նախագահը պիտի ըլլայ. Գլինթըն հոն ելոյթ ունեցած էր 1999ին:

Ապահովութեան խստագոյն միջոցներ կ'որոշուին նոյն առթիւ. օրինակ, այդ օրը Ազգային ժողով այցելու պիտի չառնուի, անձնակազմին մուտքը ենթակայ պիտի ըլլայ աննախադէպ հսկողութեան, մամուլի թղթակիցներու անունները նախապէս պիտի տեղեկացուին, Օպամայի հոն գտնուած միջոցին առձեռն հեռաձայները պիտի չբանին, Ազգային ժողովի շէնքին մէջ 175 գաղտնի տեսագրիչներ պիտի գործեն, տանիքին վրայ նշանառուներ դիրք պիտի գրաւեն, եւլն.:

Այս բոլորին մէջ յատկանշական է ձայնասփիւռի հայկական ծրագիրներու թըւականին փոփոխութիւնը: Որոշուած է փոխանակ Յունիս 1ին, Ապրիլ 1ին սկսիլ այդ սփռումներուն, որպէս Օպամայի այցին նախօրեակին դրական քայլի ապացոյց: Ակնկալութիւնը այն է որ այդ կարգադրութիւնը օգնէ ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին մէջ հայկական բանաձեւի խոչընդոտումին: Մինչեւ Յունիս սփռումները օրական 2-3 ժամ պիտի ըլլան, յետոյ ամբողջ օրուան:

* * *

ԹԱԼԱԹԻ ԹԻՒԵ՞ՐՆ ԱԼ ՃԻՇԴ ՉԷԻՆ

Թուրք պատմութեան հիմնարկին Հայկական ուսումնասիրութիւններու նախագահը փրոֆ. Ք. Չիչէք խստօրէն հակազդած է վերջերս լոյս տեսած «Թալաթ փաշայի լքուած վաւերաթուղթերը» հատորին հրատարակութեան: Անոր հրատարակիչը՝ լրագրող Մ. Պարտաքչը եւս վարկաբեկիչ որակումներու արժանացած է: Չիչէք հակազդած է յատկապէս որպէս Թալաթի անձնական արձանագրութիւն տրուած աւելի քան 900 հազար հայ զոհերու: Ըսած է թէ այդ թիւին մէջ եղած են Ռուսաստան, Հայաստան, Վրաստան եւ այլուր գաղթողներն ալ: Իսկ Պարտաքչըն նկատած է «ոչ իսկ սիրող պատմաբան մը»:

Իր հաշիւներով՝ առնուազն 300-325 հազար Հայ գաղթած է Կովկաս, իսկ տարագրուած Հայերու թիւը 700 հազարի շուրջ է միայն:

ԱՄՆ

«ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍ ԹԱՅՄԶ»Ի ԹԵԼԱԴՐԱՆՔԸ Պ. ՕՊԱՄԱՅԻ

ԱՄՆ-ու տարածուն օրաթերթերէն «Լոս Անճըլըս Թայմզ» անցեալ Կիրակիի իր խմբագրականով թելադրած է նախագահ Պ. Օպամայի որ չհետեւի իր նախորդներուն օրինակին եւ չդրժէ Ցեղասպանութիւնը ճանչնալու խոստումը: Թերթը ըսած է նոյն ատեն թէ Թուրքիա ռազմավարական կարեւոր դաշնակից է եւ Օպամայի խորհրդականները զինք համոզել պիտի ջանան որ ներկայի փուլին աւելի խոհեմ է յետաձգել Ցեղասպանութեան ճանաչումը. այսուհանդերձ, ժամանակը հասած նկատած է այդ ճանաչումին, յուսալով որ Պ. Օպամա յարգէ իր խոստումը, քանի որ իրողութիւնները ուրանալու նախորդներուն ընթացքը որեւէ լուծում չէ բերած այդ հարցին:

ՄԱՀ

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆԻ

Մարտ 21 Շաբաթ օր Երեւանի մէջ յանկարծամահ եղած է ծանօթ լուսանկարիչ Ռուբէն Մանկասարեան, 48 տարեկանին: Երկրին լաւագոյն լուսանկարիչներէն մէկը ըլլալուն հետ յայտնի «Նէշընըլ Ճէօկրաֆիք» ամսագրին հայերէն տարբերակին խմբագիրն էր: Նոյն ատեն լուսանկարչութեան արուեստը կը դասաւանդէր Երեւանի Կովկասեան հիմնարկին մէջ: Իր յաջողագոյն ուսանողներէն է Ֆրանսահայ պատկերազարդ մամուլին ծանօթ աշխատակից Մաքս Սիվասլեան:

Ռ. Մանկասարեան ծնած էր Երեւան, 1960ին: Իր լուսանկարները ուշադրութիւն գրաւած էին 1988ի երկրաշարժին, յետոյ Ղարաբաղեան ցոյցերուն, պատերազմին: Լուսանկարչական իր գործերով Հայաստանի առօրեան արձանագրող մըն էր, յատկապէս անոր մռայլ կողմերով: 2007ի աշնան իր գործերէն մաս մը ցուցադրուած էր Նիսի Լուսանկարչութեան թանգարանին մէջ: Արժանացած էր բազմաթիւ մրցանակներու:

Ա. ԿԻՒԼԻ ԻՐԱՔ ԱՅՑԸ ԵՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՕՆԸ

Թուրքիոյ նախագահը ապահովութեան արտակարգ միջոցներու տակ Իրաք գացած ու հոն հանդիպում ունեցած է նախագահ Ճ. Թալապանիի հետ: Հանդիպումին կարեւոր մէկ գործօնը եղած է քրտական խնդիրը: Ա. Կիւլ զինք Պաղտատ տանող օդանաւին մէջ զրուցելով լրագրողներու հետ, առաջին անգամ գործածած է «Քիւրտիստանի շրջանային ղեկավարութիւն» սահմանումը: Յետոյ բացատրած է թէ կ'ուզէ այլեւս որ վերջ գտնէ արիւնահեղութիւնը: Շեշտած է նաեւ թէ Իրաքի հետ աւելի լայն գործակցութեան խոչընդոտ է այդ երկրին մէջ բանակած ՓՔՔ-ի ներկայութիւնը: Այդ կազմակերպութիւնը նկատած է փորձանք մը որուն գոյութեան վերջ պէտք է տալ Թուրքիա - Իրաք յարաբերութիւններուն մէջ:

Ճ. Թալապանի պատասխանելով իր հիւրին, հաւաստած է թէ Իրաքի սահմանադրութիւնը երկրին տարածքին արգիլած է ահաբեկչական կազմակերպութիւններու եւ ՓՔՔ-ի գործունէութիւնը: Ըսած է թէ Հիւսիսային Իրաքի մէջ 500 գիւղ պարպուած է եւ անհրաժեշտ միջոցները առնուած են, արգելք ըլլալու համար ՓՔՔի այդ շրջանը վերադարձին: Կրկնած է իր առաջարկը. «ՓՔՔ-ն կամ պէտք է հրաժարի զինեալ պայքարէն, կամ լքէ Իրաքը»:

ՋԱԽԱՒԵՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«ԶՄՈՌԱՆԱՆՔ...»

(ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔԻ ԶԻՆԵԱԼ ՊԱՅՔԱՐԻ ԵՐԵՒՈՅԹԻՆ ՄԱՍԻՆ)
ԵՐԵՒԱՆ, 2006, 848 ԷՋ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հատորին հեղասահ ընթերցումը բազմիցս կը կորսնցնէ իր բնական թափը, նիւթերու ժամանակագրական դասաւորեալ շարադրանքի չգոյութեան պատճառով: Հեղինակն ու հրատարակիչները անկարեւոր նկատեր են այս պարագան, լրջօրէն վնասելով գործին տրամաբանական կառոյցին, որ ողնայարն է որեւէ ուսումնասիրական կամ գրական ստեղծագործութեան: Այն տպաւորութիւնն ունեցանք, թէ անկապ նիւթեր, ընթերցողները ընդվզեցնող համեմատութեամբ, խըճողեր են այս հատորը, ի վնաս մայր նիւթին: Բայց որպէսզի մեր տպաւորութիւնը աժան ամբաստանութեան երանգ չստանայ, տանք քանի մը ցայտուն օրինակներ·

— Հատորին 10րդ գլուխը կը շօշափէ «Հայաստանի անկախութեան հռչակումը եւ դրա հետ առընչուող խնդիրները»: Այստեղ երկարօրէն կը խօսուի 1991էն ետք Հայաստանի մէջ կիրարկուած «շուկայական ռեֆորմներ»ուն, «սոցիալական չարիքներ»ուն, մշակոյթի ճգնաժամին, գիտական հաստատութիւններու լքուածութեան, երկրին մէջ ձեւաւորուող «նոր պուրժուազիա»յի մասին (էջ 388-407): Նոյն նիւթը իր տարբեր երեսակներով կը շարունակուի էջ 428-456 եւս, գրեթէ լրիւ գրաւելով հատորին 11րդ գլուխը: Այստեղ, հեղինակը դէն շպրտած է այլեւս իր պատմագիրի պատմուճանը եւ վերածուած է «սովետական» տիպի կրքոտ հրապարակագիրի մը, նպատակ ունենալով բզքտել... ՀՀՇ-ն ու Գորբաչովը:

— «Սփիւռքի միասնութիւնը եւ հայապահպանման խնդիրները» խորագրեալ 13րդ գլուխին տակ (էջ 464-499) վերաքաղը կ'ըլլայ Եռագոյն դրօշին իբրեւ հայկական խորհրդանիշ ընդունման պատմական պարագաներուն, կը խօսուի իրանահայ գաղութին մէջ նկատուած ներհակ որոշ դիրքորոշումներու մասին, կը դատափետուի լիբանանահայ երբեմնի երեսփոխան Խաչիկ Պապիկեանը (իր մէկ արտայայտութեան համար), անդրադարձ կը կատարուի Հայաստան—Սփիւռք 1999ի առաջին համաժողովին, եւ մասամբ նորին:

— Հատորին 14րդ եւ 15րդ գլուխներուն տակ արտասովոր լայն տեղ յատկացուած է երկու գիրքերու, հեղինակին կողմէ կատարուած է անոնց գրախօսական-վերլուծումը: Խնդրոյ առարկայ զոյգ գիրքերը կը պատկանին միեւնոյն գրիչին՝ ամերիկահայ Ռուբինա Փիրումեանին («Հայաստանը ՀՅԴ—Բոլշեւիկ յարաբերութիւնների ոլորտում 1917 - 1921», Երեւան, 1997 ու Հայաստանի դպրոցներուն մէջ դասաւանդելի դասագիրք մը՝ «Հայկական Հարցի պատմութիւն», Երեւան, 2000): Վլ. Պետրոսեան զանոնք կը նկատէ «մոլորեցուցիչ»: Ամէն պարագայի, նշեալ հրատարակութիւններն ու անոնց գրախօսականները հայ ժողովուրդի մերձաւոր պատմութեան տարաբնոյթ երեսները քննարկելով հանդերձ, նկատառելի ո՛չ մէկ կապ ունին Գաղտնի Բանակի նիւթին հետ: Այնուհանդերձ, Վլ. Պետրոսեան չէ վարանած իր այդ գրառումնե՛րն ալ զետեղելու ներկայ հատորին մէջ, անոնց տրամադրելով ճիշդ 117 էջ...:

— Հատորին վերջին գլուխներէն մին յատկացուած է «Հայկական ժողովրդային Շարժում»ներուն, այսինքն՝ զանազան գաղութներու մէջ գործող այն միութիւններուն, որոնք ձեւաւորուիլ սկսած են 80ականներու սկիզբը եւ կը նկատուին Գաղտնի Բանակին համակիր հոսանքներ: Լիբանանի, Իրանի, Յունաստանի, Եւրոպայի մէջ ՀԺՇ-ն ունի իր սեփական մամուլը («Սփիւռք», «Արաքս», «Հայ Ֆետայի» եւայլն) ու բաւական հետաքրքրական եւ իւրօրինակ գործունէութիւն մը, որուն մասին Վլ. Պետրոսեանի հաղորդումները չափազանց պակասաւոր են զարմանալի ու անբաւարար: Անդրադարձ չկայ նաեւ ՀԺՇ-ի Հայաստանի մասնաճիւղին մասին:

* * *

Դժուարաւ կարդացինք այս հատորը ու նոյնքան դժուարութեամբ բախեցանք զայն ներկայացնելու մեր ճիգին մէջ: Միով բանիւ՝ յուսախաբ եղանք: Խոստովանինք, որ այնտեղ չկրցանք գտնել այսօրինակ հատորէ մը ակնկալելի մեր սպասումներուն համեստ տոկոսն անգամ: Այնուհանդերձ, խանդավառութիւնն ու յուզումը գրկեց մեզ, երբ մեր աչքերը պտտցուցինք սեւ-ճերմակ այն փոքրիկ դիմանկարներուն վրայ, որոնց տէրերը Հայ Դատի բագինին զոհաբերած էին իրենց նորափթիթ կեանքը, առա՛նց վարանումի, առա՛նց սակարկութեան...: Այդ նահատակներուն խորհրդանշական տապանաքարերը 2000 թուականի Ապրիլէն ի վեր այցելուներ կ'ընդունին Երեւանի Եռաբլուրի Պանթէոնին մէջ...:

Վերջակէտ դնելէ առաջ մեր սոյն գրադատականին, իբրեւ եզրակացութիւն՝ լայն գիծերու մէջ ի մի բերենք մեր տեսակէտները, նշումներն ու արժեւորումը·

1· Սկսինք ուղղագրութենէն: Ըսինք արդէն, թէ մեզի համար խորթ և անընդունելի պիտի մնայ «Աբեղեանական» կոչուած խեղագրութիւնը, որ կը շարունակէ կիրարկուիլ Հայաստանի մէջ, պետական, ակադեմական ու մտաւորական հըրջանակներու դատապարտելի զօրակցութեամբ: Բնականաբար, Երեւան տպուած այս գիրքն ալ այդ ուղղագրութեամբ է: Բայց երանի՛ թէ մնացած ըլլար լոկ «Աբեղեանական»ի հարազատ կաղապարին մէջ: Դժբախտաբար այն անհամար մէջբերումները, որոնք կատարուած են արեւմտահայերէն ու դասական ուղղագրութեամբ աղբիւրներէ (ընդհանրապէս Գաղտնի Բանակին համակիր սփիւռքեան մամուլ), արտագրուած են աներեւակայելիօրէն անփոյթ ու քմահաճ կերպով, առանց ուղղագրական որոշ համակարգի մը հպատակելու: Արդիւնքն այն եղած է, որ հատորին ամբողջ երկայնքին ստեղծուած է «Աբեղեանական»էն ու դասականէն տարբեր երրորդ տեսակէ հայերէն ուղղագրութիւն մը (աղէ՛տ մը), որ ուղղակի գլխու պտոյտ կը պատճառէ...: Դեռ չենք խօսիր հատորին լեզուական խորթութիւններուն, այն հարիւրաւոր օտար բառերուն մասին, որոնք այնքա՛ն դիւրութեամբ գործածուած են հեղինակին կողմէ: Պատահական երկու չքնաղ նմոյշ, պահելով ուղղագրութիւնը· «Նոր հայերի եւ նրանց ծառայող մարգինալ, լյումպենացված խավը ձեռքը գցելով իսկայական հարըստություն, այժմ ձգտում է լեգալացրնել իրենց մշակոյթը» (էջ 395): «Հանրահայտ ճշմարտություն է՝ գիտությունը ակտիվ գործող օրգանիզմ է եւ ոչ թե ավտոմատ մեխանիզմների հավաքածու»... (էջ 398):

2· Ըսինք դարձեալ, թէ սոյն հատորը «Արեւմտահայութեան ազգային-ազատագրական պայքարը 20-րդ դարի երկրորդ կէսին» (գրքին ենթավերնագիրն է սա՛) ներկայացնելու իր փորձին մէջ կը մնայ թերի ու կիսատ, քանի լուսարձակ կը բանայ այդ պայքարը մարմնաւորող երկու ընդյատակեայ կազմակերպութիւններէն մէկուն վրայ միայն: Բայց լսէ՛, թէ գո՛նէ այդ մասնակի ներկայացումը ըլլար ամբողջական ու կատարեալ կերպով, դէպքերուն ու երեւոյթներուն բըծախնդիր վերլուծումով, ժամանակագրական տուեալներու դասաւորեալ մէկտեղումով ու ծանօթագրումով, հեղինակին համալսարանական տիտղոսներուն ու վարկին վայել գիտական անաչառ շարադրանքով: Այդպիսով, կրնայինք մտածել թերեւս, թէ Սփիւռքի ժամանակակից զինեալ շարժումին դէմ յիսուն առ հարիւրը գրուած է արդէն: Կ'ափսոսանք սակայն, որ այս գիրքը երբե՛ք չի յաջողիր նըւաճել այդ պատուաբեր իրաւունքը:

3· Հատորը, նոյնիսկ եթէ իրեն նպատակ դրած ըլլար ներկայացնել ժամանակակից զինեալ Շարժումի մէկ երեսը միայն («Գաղտնի Բանակ»ի պատմութիւնը), կը խորհինք սակայն թէ բարոյական պարտաւորութիւն պէտք է սեպէր գէթ համառօտ կերպով անդրադառնալու Շարժումին երկրորդ երեսին ալ («Արդարութեան Մարտիկներ»ու պատմութեան): Հատորը ոչինչ պիտի կորսնցնէր, եթէ անոր 19 գըլուխներէն գոնէ մէկը տրամադրըւէր այս նպատակին: Բայց ինչպէս տեսանք, Վլ. Պետրոսեան անգոսնելով հիմնական նիւթերը, նախընտրեր է զբաղիլ ՀՀՇ-ով, Եռագոյնով, Գորբաչովով, Ժիրայր Լիպարիտեանով կամ Ռուբինա Փիրումեանով...:

4· Արժեւորելու առթիւ Գաղտնի Բանակի տասնամեայ գործունէութիւնը, Վլ. Պետրոսեան կը գրէ· «Լիարժէք իրաւունք ունենք փաստելու, որ ՀԱՀԳԲ-ն իր գործով դրեց հայ նորագոյն զինեալ պայքարի հիմքերը եւ այն վեր բարձրացնելու ԱՄԲՈՂՋ ԾԱՆՐՈՒԹԻՒՆԸ վերցրեց իր ուսերի վրայ» (էջ 375, գլխագրումը մեր կողմէ — Լ. Շ.): Նմանօրինակ անհեթեթութիւններ անհաշիւ ու անհամար են այս հատորին մէջ, ու աւելորդ ժամավաճառութիւն պիտի ըլլար սուտն ու իրաւը, ցորենն ու որոմը զատել իրարմէ: Վլ. Պետրոսեանի վերոնշեալ «հաստատում»ը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ բացայայտ ու անառարկելի ժխտումը «Արդարութեան Մարտիկներ»ու գոյութեան: Մինչդեռ նոյն այդ «Մարտիկներ»ն էին, որոնք 1975 Հոկտեմբեր 22ին նախ Վիեննայի Թուրք դեսպանին, ապա երկու օր յետոյ ալ անոր Փարիզի պաշտօնակիցին՝ ահաբեկումով ճամբայ բացեր էին Թուրքիոյ արտասահմանեան դիւանագէտներուն սպանութեանց շարքին, Գաղտնի Բանակէ՛ն ալ առաջ (այս վերջինոյն իրագործած առաջին ահաբեկումը պատահած է 1976 Յունուար 16ին, Պէյրութի Թրք. դեսպանատան Ա. քարտուղարին սպանութեամբ): Աւելի ուշ, մինչեւ 1985, ահաբեկչական նոր գործողութիւններով «Արդարութեան Մարտիկներ»ը (վերջին շրջանին՝ «Հայ Յեղափոխական Բանակ») իրենց ձայնը լսելի պիտի դարձնէին Վատիկանէն, Մադրիտէն, Լահէյէն, դա՛րձեալ Փարիզէն, Պէռնէն, Սիտնիէն, Գոփնհակընէն, Լոս Անճըլըսէն, Պոսթընէն, Լիզպոնէն, Օթթաւայէն, Պուրկասէն, Պելկրատէն ու Պրիւսելէն: «Արդարութեան Մարտիկներ»ն ու անոնց իրագործումները կը պատկանին մեր ժամանակակից պատմութեան, այնպէս ինչպէս՝ Գաղտնի Բանակն ու անո՛ր իրագործումները: Պարկեշտ պատմագրի կեցուածք չէ՛ մին ջատագովելու առթիւ միւսին գոյութիւնը ուրանալու մեթոտը:

5· Հատորին խոցելի երեսներէն մին ալ այն անուանարկիչ ոճն է, զոր որդեգրած է հեղինակը ի մասնաւորի ՀՅԴ-ի նկատմամբ: Պատմագրական ուսումնասիրութեանց մէջ այդօրինակ ոճ ու նախատրամադրուած մերժեցում, ընդվզում կը յառաջացնէ ընթերցողին մօտ, ի՛նչ ալ ըլլայ անոր գաղափարական թեքումը: Ծանօթ իրողութիւն է բոլորին, անհաշտ ու անհանդուրժող կեցուածքները, որով դրսեւորուած մնացին ՀՅԴ—Գաղտնի Բանակ յարաբերութիւնները, թէ՛ պաշտօնական, թէ՛ մամուլի, թէ՛ ալ համակիր զանգուածներու մակարդակով: Հեղինակը տասնեակներով էջեր լեցուցած է՝ պարսաւալից գրութիւններ արտագրելով Գաղտնի Բանակի «Հայաստան» պաշտօնաթերթէն: Անհրաժե՞շտ էին այդ ոչ-շահեկան ծաւալուն մէջբերումները նպատակադրուած պատմագրութեան համար:

6· Այս գիրքը կարդալ պատրաստուող ոեւէ ընթերցող, ի սկզբանէ, հաւանաբար սա՛ հարցումներուն գոհացուցիչ պատասխանները պիտի ուզէ գտնել այնտեղ·

— Որո՞նք էին Գաղտնի Բանակի հիմնադիրները: (Այստեղ փակագիծ մը անհրաժեշտ է: Թէեւ գրքին մէջ յստակ նշում մը չկայ, բայց ընդունուած իրողութիւն է, որ կազմակերպութեան հիմնադիրներն եղած էին լիբանանահայ գրագէտ Գէորգ Աճէմեան, զուիցերաբնակ Վեր. Ճէյմս Գառնուզեան եւ մարտական ղեկավար մը՝ Յարութիւն Թագուշեան, որ հանդէս կու գար «Յակոբ Յակոբեան» ծածկանունով: Իրողութիւնը բացայայտուեցաւ ենթականերուն մահէն ետք, թուականէս տասնամեակ մը առաջ):

— Կազմակերպութիւնը ընդամէնը քանի՞ ահաբեկչական արարքներ իրականացուց, ե՞րբ, ո՞ւր եւ ի՞նչ արդիւնքներով:

— Կազմակերպութեան նահատակ մարտիկներուն (շուրջ 30) կենսագրական տուեալները ի՞նչ էին: Անոնք ո՞ւր ծնած էին, ընկերութեան ո՞ր խաւերէն կու գային ու ինչպիսի՞ կրթութիւն ունէին, ո՞ր երկրի հպատակ էին:

— Օրլիի դէպքը, որ միջազգային հանրային կարծիքին կողմէ բնութագրուեցաւ որպէս «կոյր ահաբեկչութիւն», ի՞նչպիսի ժխտական անդրադարձ ունեցաւ կազմակերպութեան յետագայ գնացքին վրայ:

— 1983ին կազմակերպութեան ծոցին մէջ յառաջացած լուրջ երկփեղ-

ՕԹԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԳԻՆ ՈՒՆԻ

Առաջին ակնարկով Ն. Սարքոզի կարեւոր պատառ մը ձեռք ձգած է, ՕԹԱՆ վերադառնալու որոշումով. ատոր որպէս փոխադարձութիւն, Ուաշինկթըն յօժարած է Ֆրանսայի տալ Փոխակերպումի բարձրագոյն Հրամանատարութիւնը: Այդ պաշտօնը միշտ յանձնուած է չորս աստղով զօրավարի մը եւ ուխտին նուիրապետութեան մարտավարական բարձրագոյն երկու գիրքերէն մէկն է. միւսը գործողութիւններու Հրամանատարութիւնն է: Մինչեւ այսօր երկու պաշտօններն ալ միշտ ունեցած են ամերիկացի տէրեր: Այսօր երբ համաձայնութիւն գոյացած է որ առաջինը տրուի ֆրանսացի զինուորականի մը, Ֆրանսացիները իրաւունք ունին խորհելու թէ Ֆրանսա ԱՄՆ-ու հետ հաւասարութեան սկզբունքով կը վերադառնան ՕԹԱՆ: Բան մը որ Բրիտանացիները երբեք չեն յաջողած ընել:

Գերմանիոյ ծանօթ օրաթերթերէն Ֆրանքֆուրթըր Ալկէմայնէ ցայթունկ այս պարագային անդրադառնալէ ետք չէնտած է թէ իրականութեան մէջ Ն. Սարքոզիի ձեռք ձգած պաշտօնը գործնական իսկական ազդեցութենէ զուրկ է: Արդէն ներքին վիճարկում մըն ալ կայ անոր ջնջումին մասին: Մինչ միւս կարեւոր պաշտօնը իրապէս ռազմավարական բնոյթ ունի եւ զայն կը վարէ ամերիկացի զօրավար մը: Անոր կեդրոնը կը խմբէ ուխտին ամենէն բարձրաստիճան ատեանները որոնց պատասխանատուութեան տակ է կարեւոր գործողութիւններու մեծ մասը: Այս Հրամանատարութիւնն է որ կը հսկէ ներկայի ու ապագայի զինուորական բոլոր փոխադրութիւններուն:

Ֆրանսայի յանձնուածը, ըստ նոյն աղբիւրին, ոչ մէկ գործողութեան պատասխանատուութիւնը ունի: Իր հեղինակութիւնը սահմանափակուած է սպայակոյտի քանի մը հարիւր սպաներուն եւ յառաջիկայի միջամտութիւններուն յըռաջքը մշակելու կոչուած համակարգչային ծրագիրներու վերահսկողութեամբ: Այդ ծրագիրներն ալ յաճախ քիչ իրապաշտական նըկատուած են: Կեդրոնը միշտ համարուած է հանգստեան կոչուելու նախաշեմին հասած զինուորականներու ոսկեպատ շտեմարան մը. զինուորականներ որոնք աւելի մըտահոգ են իրենց կոլֆի մրցումով, քան ՕԹԱՆ-ի գործողութիւններով:

ՕԹԱՆ-ի զինուորական կառոյցին վերադառնալու Ֆրանսայի որոշումը քանի մը զոհողութիւններ ալ կը պահանջէ: Այսօր հոն գործող 40-50 հոգինոց անձնակազմը կարճ ատենէն կրնայ մինչեւ 800-900ի բարձրանալ: Նկատի առած անգլիախօս սպաներու թիւն ու միջազգային փորձառութիւնը, թերթը շատ հաւանական չի նկատեր որ Ֆրանսա երեք տարիէն աւելի կարենայ համապատասխան անձնակազմ տրամադրել: Ցետոյ կայ նաեւ ՕԹԱՆ-ի կողմէ իր զինուորական կարողութեան արժեւորումի պատասխանատուութիւնը: Որոշ դիւանագէտներու կարծիքով, այդ արժեւորումը կրնայ շատ ժխտական արդիւնք տալ:

Ասոնցմէ զատ, Ֆրանսական կառավարութիւնը միշտ կը հպարտանայ որ 13 հազար զինուոր ունի աշխարհի զանազան շրջաններուն մէջ: Սակայն, այդ թիւին մէջ են անդրծովեան հողամասերու եւ Աֆրիկէի խարխիսներուն անձնակազմերը: Մինչդեռ ՕԹԱՆ-ի համար նկատի առնուածը զինուորական գործողութիւններու մասնակից զինուորներու թիւն է: Այլ խօսքով՝ այդ տեսանկիւնէն արտասահմանի մէջ Ֆրանսայի զինուորական ներկայութիւնը 4-5 հազար մարդով կը սահմանափակուի: Նոյնն է զինուորական ծախքերու պարագան: Փարիզ կ'ըսէ թէ ներքին համախառն արտադրութեան 3%ին չափ են անոնք: Եթէ անկէ հանուի ատոմական մարզին ու ժանտարմըրիին յատկացումները, տրուած տոկոսը կը պակսի:

ՕԹԱՆ վերադառնալու որոշումով, Ֆրանսա մօտ ատենէն կրնայ որոշ ջանքերու պարտաւորուիլ, ուխտին կազմին մէջ գրաւելիք դիրքին արժանի բարձրութեան վրայ կարենալ գտնուելու համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԻՒՏԷ՞Ր, ԹԷ

• Մէկ թոն ճակնդեղը կու տայ 140 քիլօ շաքար: Ճակնդեղին 75 առ հարիւրը ջուրէ կազմուած է: Մնացածը միջուկ եւ շաքար է:

• Շաքար արտադրող առաջին 5 երկիրներն են Պրազիլ (32.5 միլիոն), Հնդկաստան (30.7 միլիոն), Եւրոպական միութիւնը իր 25 անդամներով (18.1 միլիոն), Չինաստան (13 միլիոն), Միացեալ Նահանգներ (7.7 միլիոն):

• Ամէնէն շատ շաքար գործածող առաջին 5 երկիրներն են Հնդկաստան (21.2 միլիոն), Եւրոպական միութիւնը իր 25 անդամներով (18 միլիոն), Չինաստան (13.7 միլիոն), Պրազիլ (11.4 միլիոն), Միացեալ Նահանգներ (9.3 միլիոն):

• Ճակնդեղը կը սիրէ բարեխառն կլիմաները: Ճակնդեղէն շաքարի պատրաստութիւնը տեղի կ'ունենայ բոյսին կեանքին առաջին տարուան ընթացքին: Շաքարը հաւաքուած կ'ըլլայ արմատին մէջ, որ գրեթէ ամբողջովին գետնին մէջ մխըրճուած է եւ ունի 15-35 սմ. երկայնք: Այս շրջանին է, որ ճակընդեղը կը հաւաքուի, այլապէս եթէ ան շարունակէ իր բուսական շըրջանը, յաջորդ տարին ան այդ ամբողջ շաքարը կը գործածէ՝ հատիկներ չինելու համար:

• Շաքարեղէգը կը պատկանի ցորենին, եգիպտացորենին եւ հաճարի ընտանիքին: Անոր այս զարմիկները կը մշակուին իրենց հատիկներուն համար, մինչ շաքարեղէգը կը մշակուի կոթին համար: Անոր հասակը կրնայ հասնիլ 5 մեթրի, 3-6 սմ. տրամագիծով: Շաքարեղէգը կը սիրէ տաքութիւնն ու խոնաւութիւնը. ան արեւադարձային բոյս մըն է: Մենք անոր կը հանդիպինք Պրազիլի, Հնդկաստանի, Գուպայի, Աւստրալիոյ, եւ այլ երկիրներու մէջ: Եւրոպայի մէջ ան կը բուսնի միայն Մատէրի մէջ եւ Սպանիոյ հարաւը: Շաքարեղէգը տոկուն բոյս մըն է: Ան դարձեալ կը բուսնի ամէն անգամ որ կտրուի: Սակայն 4-7 տարի ետք բոյսը կը ծերանայ — պէտք է զայն փոխարինել: Մէկ թոն շաքարեղէգէն կարելի է ստանալ մօտաւորապէս 115 քիլօ շաքար:

կումը ճշգրտօրէն ի՞նչ դրդապատճառներ ունէր: Այդ երկփեղկումէն ծնած «ԱՍԱԼԱ — Յեղափոխական Շարժում» թեւը ի՞նչ կը դաւանէր, ինչերո՞ւ մասին կը խօսէր 1984ին անգլերէնով հրատարակուած «Իրականութիւնը» խորագըրեալ իր փաստաթուղթին մէջ:

— Ի՞նչ եղաւ Թրքական գործօնը՝ կազմակերպութեան տկարացման ու չուտափոյթ քայքայման մէջ: Ի՞նչ եղաւ օտար պետութեանց (Ֆրանսա, Իսրայէլ) գործօնը:

— Կազմակերպութեան գլխաւոր ղեկավար «Յակոբ Յակոբեան»ի խորհրդաւոր սպանութեան ծալքերը ի՞նչ էին:

— Իրազեկ աղբիւրներ տեղեկացուցած էին (տե՛ս «Սփիւռք», 2005 էջ 4) թէ Հայաստան հաստատուած ԱՍԱԼԱյականներէն ոմանք 90ական թուականներուն սպաննուեցան խորհրդաւոր պայմաններու տակ: Հայաստանեան մամուլը բան գրե՞ց այդ մասին, ո՞ր ուժերը կային այս ոճիրներուն ետին, ինչո՞ւ այդպիսի ճակատագրի մը ենթարկուեցան նշեալ թիրախները իրենց հայրենիքին մէջ:

800 էջ կարդալէ ետք իսկ, ընթերցողը ո՛չ մէկ պատասխան պիտի գտնէ իր վերոյիշեալ հարցումներուն: Ու գիրքը պիտի փակէ, ափսոսալով կորսնցուցած ժամանակին ու թափած աչքի լոյսին համար...:

Հայէպ

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐԻԳՈՐ ՋՕՀՐԱՊ

Դ.

Երկու տարի տեւեց այս կեանքը. ուղղած աղախինն էր անիկա որ էֆէնտիին տղան Բերա, գէշ տեղուանք երթալէն վազ բերած էր: Սուրբիկ հանըմ հարսի մը պէս հիմա կը հագուեցնէր զայն, ու եկողին գացողին անոր գովեստը ընելէ չէր դադրեր:

Օրին մէկը, սակայն, Տիգրանուհին հիւանդացաւ. գլուխը կը դառնար, սիրտը կը խառնուէր. այս անհանգստութիւնը շարունակեց քանի մը օր, բայց սպասուհին վախէն բան մը չըսաւ, բերանը չըբացաւ մէկու մը. քիչ մը ատեն անցաւ ու ծոցուորութեան նշանները երթալով շեշտուեցան: Տիգրանուհին շուարած էր, ինչ ըսելիքը, ինչ ընելիքը չէր գիտեր: Միւս ծառաները կը սկսէին քիթերնուն տակէն խնդալ, կատակներ ընել, շարչարել զինքը: Այդ միջոցին երիտասարդ էֆէնտին իր մօտը չէր գար, ու տանը մէջ երեսը չէր նայեր: Ցանկարծ օր մըն ալ Սուրբիկ հանըմ զինքը ուշադրութեամբ դիտեց, նայուածքով մը որ կրակէ պատմուճանի մը պէս սպասուհիին գլխէն մինչեւ ոտքը շրջապատեց:

- Մօտ եկու, Տիգրանուհի, ըսաւ անոր բիրտ ձայնով մը:

Եւ տեսնելով անոր վարանիլը.

- Սա՛նկ, աւելի՛ մօտ:

Մօտէն՝ յղութիւնը ակներեւ էր. շատ մը կիներու պէս Տիգրանուհին տգեղցեր էր. երեսին մորթը թուլցեր, կախուեր էր, փորը անշնորհ կերպով դուրս կը ցցուէր ու ամէն սիրտը զարնելուն՝ չափազանց մեծցած կուրծքին յարոյցքը աչքի կը զարնէր իսկոյն:

Այն ատեն բարկութենէն Սուրբիկ հանըմին խելքը գլխէն գնաց:

- Փոստա՛լ, պոռաց անոր երեսն ի վեր, փոստա՛լ, տունս անպատուեցիր, բէ՛զ ճէհէննէմ եղի՛ր:

Մարիամ վեր վազեց հանըմին ձայնը լսելով:

- Հաճի Տիւրիկը կանչեցէք շուտ, սա շունը առնէ տանի՛, կը պոռար հանըմը:

Երկու ժամ ետքը թէլլալը գտան բերին ու բերանը փրփրելով Սուրբիկ հանըմ իր զայրոյթը դուրս թափեց:

Կեղծաւորութիւնը անանկ բան մըն է որ երբեմն ու վերջ ի վերջոյ անկեղծութեան հետ կը շփոթուի եւ անկէ չի տարբերիր, ինչպէս որ սուտ խօսողներ կան որոնք իրենց սուտին կը հաւատան:

Ասանկ ալ Սուրբիկ հանըմին բարկութիւնը շինծու բան մը չէր, անկեղծ էր: Երբեք կարող չէր հիմա մտքէն անցընել որ իր գիտութեամբը, իր կամքովը, իր կարգադրութիւնովը ամէն բան եղած կատարուած էր: Իր բերնին մէջ ամէն վայրկեան յեղյեղուող պատիւ, պարկեշտութիւն բառերուն վարժութեամբը՝ ցաւագարի մը պէս կը պոռար, աղախինը, Հաճի Տիւրիկը ու բոլոր աշխարհը յանցաւոր գտնելու կ'ելլէր:

- Հիմա՛, հիմա՛, փոստալը թող կորսուի երթայ, վայրկեան մը չեմ ուզեր տունիս մէջ:

Այս եղաւ իր վերջին խօսքը:

Թէլլալը Տիգրանուհիին սենեակը ելաւ, մահուան դողերու մէջ գտաւ զայն. սաստիկ ջերմ եկած էր վրան, երեսները կարմրեր էին, մինչդեռ ակռաները իրարու կը զարնուէին:

Միջնորդ կինը գթաց անոր. բան մը հարցնելու պէտք չունէր. անցած դարձածը գիտէր. միայն հարցում մը.

- Քանի՞ ամսու ես, ա'ղջի:

- Չեմ գիտեր, մրմնջեց միւսը:

Վար իջաւ հանըմին քով, բայց անիկա նորէն սկսեր էր ձայնը բարձրացնել ու ջանքեր կ'ընէր իր զայրոյթը աւելցնելու համար. շարունակ կը յիշէր ասանկ աղքատ կին մը իբր սպասուհի իր տունը ընդունելով գործած բարիքը եւ ասոր փոխարէն, գտած ապերախտութիւնը. աս ազգը ասանկ էր միշտ. աղքատները ասանկ խայտառակ արարածներ էին բոլորն ալ. ու նստած տեղէն բէշը վեր կը քաշէր իբրեւ թէ այս տիղմին չքսուելու համար: Եւ յանկերգի մը նման, միեւնոյն նախատական բառը կու գար շուրթերուն վրայ, թուքի մը պէս.

- Փոստա՛լը, փոստա՛լը, ով գիտէ ո՛ր ծառաս գլխէ հաներ է:

Այն ատեն Հաճին նեղացաւ ա՛լ. ձեռքերը մէջքին դրաւ ամբարտաւան ձեւով մը.

- Ինծի նայէ՛, հանըմ, չիտակն ըսե՞մ, անիկա խեղճ կնիկ ծառայ մըն է, դուն քու տղուդ խօսք հասկցնելու էիր. հիմա ալ ելե՛ր ծառայի հետ տեսնուեր է կ'ըսես. ասիկա մեղք է:

- Ի՞նչ, հիմա ալ տղո՞ւս վրայ մուր պիտի քսէք. իմ տղաս ծառայի վրայ չի թուքներ. բոլոր գեղին աղջիկները, կըտիկները իրն են:

- Քու բոլոր գեղիդ մէջ ալ Տիգրանուհիին պէս աղուոր մը չկայ, հանըմ. դուն եկո՛ւր իմ խօսքս մտիկ ըրէ, իմ գլխէս շատ տաք ու պաղ անցած է. բան մըն է որ եղեր է. ասիկա առնել անցնելու չէ:

Բայց միւսը կը յամառէր. չէր ընդուներ որ իր զաւակը տեսնուած ըլլայ Տիգրանուհիին հետ:

Ու վէճը երկարեցաւ. երկուստեք բիրտ բառերով, նախատինքներով լեցուած վէճ, որուն մէջ ստորին ու աղտոտ դերը՝ թէլլալ կնկանը դերը չէր:

Սուրբիկ հանըմ ուրիշ բանի չէր բաղձար, բայց միայն գայթակղութիւնը աւելի չտարածուած մէյ մը դուրս նետել Տիգրանուհին:

Հաճին խորամանկ էր, զգաց ասիկա եւ ջանաց օգուտ քաղել անկէ, սպասուհիին համար քանի մը ղրուշ ձեռք ձգելով.

- Ամէն բան ստակով կ'ըլլայ:

- Անոր տալուս Հիւանդանոցին կու տամ, կ'ըսէր Սուրբիկ հանըմ, կրկնելով այն խօսքը զոր իրենց պարտքը վճարել չուզողները, յայտնի աւազակ մը չհամարուելու համար, սովորաբար կը գործածեն մեր մէջ:

Այն ատեն Հաճին բերանը բացաւ.

- Ինծի նայէ, ձեր տղաքներուն էյլէնճէին համար տունը աղուոր պէպլէմէ ուզողը փարա տալէն քաշուելու չէ, հասկցա՞ր օղուլ: Հիւանդանոցիդ ստակ տալուդ, տղուդ ծոցուոր ձգած աղքատ աղջիկին տուր. չունիկ չունեւորիկ չէք, փառք Աստուծոյ: Այս աղջիկը տեղ մը չի կրնար աշխատիլ, զաւակ պիտի բերէ, ապրուստ չունի, գեղը հիւանդ երկանը դրկելու ստակ չունի:

(Շար. 5)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ձեմարանի իր աշակերտները, Համազգայինի վարչութիւնը եւ Մաշտոց Բառարանի ընկերակցութիւնը հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կու տան Կիրակի, Մարտ 29ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ

15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սօսի Թորոսեանի մահուան ի յիշատակ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պալեան 100 եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,

le **DIMANCHE 17 MAI**
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Սփիւռքի նախարարութիւնը ս. թ. Յունիսի 22-23ը Երեւանում նախաձեռնել է անցկացնել Հայաստանի ԲՈՒՀ-երի 1960-1970ական թուականների սփիւռքահայ շրջանաւարտների հաւաք : Նախատեսւում է նման հաւաքները դարձնել պարբերական՝ յետագայում ընդգրկելով նաեւ յաջորդ տարիների շրջանաւարտներին :

Հաւաքի նպատակն է քննարկել ՀՀ ԲՈՒՀ-երի սփիւռքահայ շրջանաւարտների դերը Հայաստան - Սփիւռք գործակցութեան զարգացման գործում, ստեղծել սփիւռքահայ շրջանաւարտների համահայկական ընկերակցութիւն :

Դիմելով նշուած տարիների հայաստանեան ԲՈՒՀ-երի բոլոր սփիւռքահայ շրջանաւարտներին՝ հրաւիրում ենք մասնակցել նշուած հաւաքին, ինչպէս նաեւ ուղարկել առաջարկութիւններ հաւաքի կազմակերպման եւ քննարկուելիք հարցերի վերաբերեալ :

Հաւաքին մասնակցելու ձեր դիմումը խնդրում ենք ուղարկել ՀՀ Սփիւռքի նախարարութիւն, Հայաստանի Հանրապետութիւն, ք. Երեւան, Վազգէն Սարգսեանի 26/1, 5րդ յարկ հասցէով կամ ելեկտրոնային փոստով՝

hmekv@mindiaspora.am

Հաւաքի մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ կարող էք ստանալ

www.mindiaspora.am

համացանցի կայքից :

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot».

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ.
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝

Մարտ 27

Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին
Չորեքշաբթի օրերը՝ ժամը 18ին
հետեւեալ թուականներուն՝

Մարտ 25

Ապրիլ 1

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ Մարտ 27
33րդ օր Մեծ Պահոց
Հսկում եւ նախատօնակ
Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
ստսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին :
Կը բացուի Ս. Սեղանի վարագոյրը :
Սկիզբ հսկումի եւ նախատօնակի՝ ժամը 19ին :

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 28
34րդ օր Մեծ Պահոց :
Տօն Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
սոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին.
Պատարագի ընթացքին տեղի պիտի ունենայ սարկաւագական ձեռնադրութիւն :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Հայոց Թեմի
Պատարագի սկիզբը՝ ժամը 10ին :
Պատարագի աւարտին Ս. Սեղանի վարագոյրը կը փակուի :

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները, ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով :
Չորեքշաբթի, Մարտ 25ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին :

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ :

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին :

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Մարտ 25, ժամը 17·30ին
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

&
MUSIC ARMENIE
présentent
Vendredi 27 mars
à 20 heures
CONCERT EXCEPTIONNEL
Trio OCHAGAN
venu d'Arménie

P.A.F. : 10 euros

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
majc13@wanadoo.fr

Métro/Tram Réformés
Parking Gambetta

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին
«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն :

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

- 01 · 45 · 93 · 00 ·25
- 06 · 64 · 38 · 00 · 25

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

organise un

VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le 1er avril.
Les renseignements détailléssur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org /voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org /colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômés(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008
/11/activites-jeunes-20091.pdf

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

□

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE

(JURA)

ETE : JUILLET ET AOUT

- Directeurs diplômés BAFD
- Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA
- Assistants sanitaires

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

C B A F — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84975

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 26
JEUDI
26 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20€

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 22.170 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.170

«ՍՊԱՆՆԵՑԷ՛Ք, ՀԱՅ Է» ԿԱՄ ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐՏՕՆԵԼԻ Է ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Պելժիոյ Հայոց մարմինը Մարտ 24ին հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է, տեղեկացնելու համար թէ Պրիւսէլի դատախազութիւնը առանց որեւէ հետապնդումի, պատիժի, փակած է 2007 Հոկտեմբերին Թուրք ազգայնամոլներու յարձակումին զոհ Փ. Պետրոսեանի բողոքին թղթածրարը:

Փ. Պետրոսեան 2007 Հոկտեմբեր 20-21ի գիշերը իր սրճարանին մէջ յարձակումին ենթարկուած էր ազգայնամոլ Թուրքերու խումբի մը որ աղաղակած էր. «Սպաննեցէ՛ք, Հայ է»: Նոյն խումբը նախապէս վար առած էր ԱՄՆ-ու դեսպանատան վրայ ծածանող դրօշակը: Հայ սրճարանատէրը կրցած էր իր կեանքը փրկել, սակայն իր սրճարանը վայրագօրէն քանդուած էր:

Պելժական մամուլը գրած էր թէ այդ խումբը բաղկացած էր 600-800 երիտասարդներէ, 93 ձերբակալութիւն եղած էր, որուն կէսը անչափահասներ էին, կային 6 վիրաւորներ, եւն.:

Աւելորդ է ըսել թէ ո՛չ Թուրքիոյ դեսպանատունը, ոչ ո՛րեւէ կազմակերպութիւն ներողութեան բառ մը արտասանած էին: Լուռ մնացած էր Ցեղապաշտութեան դէմ պայքարի կեդրոնն ալ:

Իսկ երկրին արդարութեան նախարարը յայտարարած էր. «Արդարութիւնը ամենայն լրջութեամբ ձեռք առած է թղթածրարը եւ հարցաքննութիւնը պիտի տանի մինչեւ վերջ»:

Յաջորդ ամսուան ընթացքին պելժ մամուլէն «Էքսփրէս»ը կ'արձագանգէր ժխտողականութիւնը պատժելի յանցանք նկատող օրէնքին Նախարար Օքէլինքսի եւ իր համախոհներուն կողմէ մերժումին, ըսելով թէ Թուրք ազգայնամոլութիւնը վախցուցած էր զիրենք, թէ Թուրքիա ինքզինքին կ'արտօնէր միջամտել Պելժիոյ ներքին գործերուն:

Իսկ Փ. Պետրոսեանի վրայ յարձակումէն երկու օր ետք Եւրոպական խորհրդարանը վաւերացուցած էր ՓՔՔ-ի դէմ Իրաքեան տարածքին վրայ Թուրք զինեալ ուժերու գործողութիւնները, եւ ի տարբերութիւն նախորդ տարիներու իր կեցուածքին, Թուրքիոյ Ցեղասպանութեան ճանաչումի պայման չէր դրած: Պելժիոյ Հայոց մարմնին հաղորդագրութեամբ հարց կը տրուի թէ պարզ զուգադիպութի՞ւն էին այս բոլորը:

Հաղորդագրութիւնը կ'անդրադառնայ Պելժիոյ մէջ վերջերս կատարուած հարցախոյզի մըն ալ. օտարատեացութիւնը զգալի կերպով չեչտուած է: «Բայց ներկայի պայմաններուն մէջ, մինչ իշխանութիւնը ինք կը վախնայ յայտնապէս, ի՞նչպէս կարելի է քաղաքացին դատապարտել օտարականին նկատմամբ վախկոտ կեցուածքին պատճառով» հարց կու տան Պելժահայերը:

Հաղորդագրութիւնը կ'աւարտի օրէնքին գերիշխանութիւնը վերահաստատելու կոչով ու ժողովրդավարական արժէքներու փարումով:

Ծիծղ է որ Պելժիոյ մէջ կայ շատ կարեւոր թիւով Թուրք համայնք մը. երկիրը ունի Թուրք քաղաքական դէմքեր, մինչեւ նախարար: Սակայն ի՞նչպէս բացատրել այս գերակշռութեան դէմ ա՛յս ատիճան կորացումի երեւոյթը որ մէկդի ձգել կու տայ մինչեւ իսկ հասարակ չարագործներ պատժելու տարրական պարտականութիւնը: Պելժ իշխանութիւնները, պատասխանատուները չե՞ն անդրադառնար թէ այսօր հայ զոհին նկատմամբ անտարբերութիւնը վաղը նոյն զոհին տեղ պիտի զետեղէ պելժ ընկերութիւնը, անպիտի միջապէս որ Թուրք ազգայնամոլներ պատճառ մը ունենան ատիկա ընելու:

Թէեւ հարցումը չի սահմանափակուիր պելժական պարագայով, այլ կ'ընդգրկէ ամբողջ Եւրոպան որ առիթ չի փախցներ «ժողովրդավարութեան զարգացում» նըշմարելու Թուրքիոյ ընթացքին մէջ...

ԹՈՒՐՔԻԱ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐՈՒՄ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ՞ ՓՔՔ-ԻՆ

Թուրքիոյ նախագահին Իրաք այցին երկրորդ օրն ալ ՓՔՔ-ի նիւթը անպակաս եղած է անոր ունեցած հանդիպումներէն: Իրաքի հիւսիսային գօտիին շրջանային ղեկավարներէն Ն. Պարզանիի հետ Ա. Կիւլի տեսակցութենէն ետք առաջինը լրագրողներուն յայտարարած է թէ Թուրքիա իրենց համար մեծ կարեւորութիւն ներկայացնող երկիր է, կ'ուզեն անոր հետ լաւ յարաբերութիւններ մշակել, նոյն ատեն կատարելապէս կը հասկնան Թուրքիոյ մտավախութիւնները: Պարզանի ապահովութիւն տուած է որ Իրաք յարգելով իր Սահմանադրութեան տրամադրութիւնը, ոչ մէկ ձեւով պիտի արտօնէ իր տարածքէն դրացի երկիրներու յարձակում մը:

Պատասխանելով լրագրողի մը հարցումին, իրաքցի ղեկավարը ըսած է ՓՔՔ-ի անդամներուն համար ընդհանուր ներում յայտարարելու նիւթին մասին. «Նման քայլ մը շատ կարեւոր կ'ըլլայ: Մեծապէս կ'օգնէ հարցին լուծումին: Մենք զօրավիգ ենք այդ գաղափարին»:

Նոյն հարցումը երբ ուղղուած է նաեւ Ա. Կիւլի, ան ըսած է թէ ներումի խնդիրը իրենց կը վերաբերի եւ չի փափաքիր ուրիշներու հետ խօսիլ այդ մասին:

Թրքական լրասփիւռներ ընդհանուր ներումի մը նիւթը ՓՔՔ-ն չէզոքացնելու համար Իրաքի կողմէ առաջարկուած սակարկութեան գործօն կը նկատէին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԷՆ-ՔԱՆԹԷՆԻ մէջ է, որ Սարքոզի Մարտ 24ին մէկ ժամ տեւող ելոյթ մը ունեցաւ, որու ընթացքին քանիցս կրկնեց որ տնտեսական իր քաղաքականութիւնը լաւագոյնն է: Սարքոզի «բարոյական դըրամատիրութիւն մը» կ'ուզէ հակառակ անոր որ այդ երկու բառերը խոտոր կը համեմատին: Ցոյցերը զինք չեն տպաւորեր, որովհետեւ կը լսէ նաեւ եւ մանաւա՛նդ այն «լուռ մեծամասնութիւնը որ գործադուլի չի դիմեր»: Սարքոզի որ բազմիցս շեշտը դրաւ «ես»ին վրայ, շատ ծանրացաւ բարոյականի եւ պարկեշտութեան վրայ, պատասխանատուութեան գիտակցութեան, միշտ արդարացնելով իր վարած քաղաքականութիւնը, որու շնորհիւ Ֆրանսա կրնայ դուրս ելլել տագնապէն: Թերեւս համոզեց սրահը լեցուցած 4500 ԻՒ. ԷՄ. ՓԷ.ի շարքայինները, բայց իր խօսքերը մեծ տպաւորութիւն չգործեցին այլուր եւ կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ:

ՎԱԼԷՈՅԻ հեռացուած նախագահին՝ Թիէրի Մորէնի գրպանած 3,2 միլիոն եւրօն մեկնած ատեն, կը շարունակէ մեծ աղմուկ հանել ամէն կողմ: Ծանօթ է որ ձեռնարկը բաց ունէր եւ պաշտօնազրկումներու ալ դիմած էր, քանի Մորէն լաւ մատակարար մը չէր եղած, բայց եւ այնպէս «մեկնումի իր հատուցումը» այնքան մեծ գումար մըն է, որ ՄԵՏԷՖ-ի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԵՐԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՂԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ԱՄՆ-ՈՒ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ք. Ինան նախկին պետական նախարար է եւ ներկայիս համակարգողը Ազգային գերիշխանութեան շարժումին: Նաեւ հեղինակն է Հայկական հարցին մասին «Ինը հարցում, ինը պատասխան» գրքոյկին որ կ'ամփոփէ Թրքական ուրացումին հիմնական սկզբունքները:

Որպէս հիմնադիր-նախագահը Թուրք քաղաքական գործունէութեան շարժումի մը որ ներքին եւ արտաքին շրջանակի զարգացումներէն Թուրքիոյ համար յայտնուած սպառնալիքներուն մօտէն կը հետեւի, ան նամակ մը գրած է ԱՄՆ-ու Գոնկրէսի անդամներուն, ծերակուտականներուն, մտածումի կարեւոր հիմնարկներուն: Նամակին պատճէնները յղըուած է արտաքին գործերու նախարարին, նախարարութեան կցորդին ու ԱՄՆ-ու Անգարայի դեսպանին:

Նամակը նախ կը շեշտէ թէ այլ երկիրներու հետ յարաբերութիւններու մէջ առաջին օրէն Թուրքիոյ հիմնական երկու սկզբունքները եղած են յարգանքը եւ ներքին գործերու միջամտութեան բացառումը: Ապա կ'ըսէ թէ հակաթուրք, յատկապէս «կարծեցեալ ցեղասպանութեան» նման անհիմն եւ պատմական իրողութիւններու հակասող պնդումներու յենած բանաձեւեր, օրէնքներ ընդունելով Գոնկրէսը միլիոնաւոր Թուրքերու մըտքին մէջ ցաւ պատճառող հետքեր պիտի ձգէ ու ժխտական ազդեցութիւն գործէ երկու երկրի յարաբերութիւններուն վըրայ:

Ք. Ինան կը գրէ. «Պէտք է միշտ ի մտի ունենալ որ ընդհանուր առմամբ ամբողջ աշխարհին եւ յատկապէս այն շրջանին մէջ ուր Թուրքիոյ, Իսրայէլի նման ԱՄՆ-ու կարեւոր բարեկամ եւ դաշնակիցները կը գտնուին, արդէն կան ազգային եւ միջազգային լուծումի կարօտ շատ մը տնտեսական եւ քաղաքական խնդիրներ. այս կացութեան մէջ պերճանքը չունինք անոնց վրայ նորեր բարդելու»:

* * *

Թուրքիոյ Ճարտարարուեստի մարդոց եւ գործարարներու միութեան նախագահուհին ալ Մարտ 17ին նոյն նիւթով նամակ մը ղրկած է ԱՄՆ-ու նախագահին: Բովանդակը միշտ նոյնն է. պահու մը երբ Հայաստանի ու Թուրքիոյ միջեւ մերձեցում մը խնդրոյ առարկայ է, շատ ձախորդ բան կ'ըլլայ հայկական բանաձեւին Գոնկրէսէն վաւերացումը: Նամակին, որուն պատճէնները յղուած են ԱՄՆ-ու փոխնախագահին, արտաքին գործերու եւ պաշտպանութեան նախարարներուն, ազգային պաշտպանութեան խորհրդականին, կցուած է տեղեկագիր մըն ալ որ կը պարզէ հարցին Թուրքիոյ մօտեցումը, այն պատճառաբանութեամբ որ «Հայկական թեզերը միակողմանի են»:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՔԻՉՈՎ ԳՈՀԱՆԱԼՈՒ ՄԻՏՔ ՉՈՒՆԻ

Այս կը հետեւի Ադրբեջանի արտաքին գործերու փոխնախարար Արազ Ազիմովի յայտարարութենէն: Ան պատասխանելով Պի.Պի.Սի.ի ռուսական կայանին, ըսած է. «Ադրբեջանի վերջնական նպատակը ո՛չ թէ եօթը շրջանի վերադարձն է, այլ տարածքային ամբողջականութեան եւ համայնքներու միջեւ խաղաղութեան վերահաստատումը Ղարաբաղի մէջ»: Հասկնալի է որ «համայնքներու միջեւ խաղաղութիւն»ը կը վերաբերի ադրբեջանական եւ հայկական համայնքներուն:

Ադրբեջան հաւատարիմ իր անշեղ սովորութեան, մինչ Մինսկի խումբին հովանաւորութեամբ խաղաղութեան բանակցութիւն կը տանի, իբրեւ թէ փոխադարձ զիջումի պատրաստակամութեամբ, միւս կողմէն ամէն առիթի քարոզչական արշաւը կը շարունակէ այնպիսի պնդումներով որոնք շատ աւելի մօտ են պատերազմի հեռանկարին:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՕՊԱՄԱՅԻ ՈՏՆԱՉԱՅՆՆ ԻՍԿ ԿԸ ԲԱՒԷ

ԱՄՆ-ու նախագահին Թուրքիա այցելութը անգամ բացած է որ Անգարա կարգապահ, հնազանդ աշակերտի նման իրմէ սպասուած քայլերու դիմէ. եթէ ճայնասփիւռի հայկական հաղորդումներու թըղականին Յունիսէն Ապրիլի առնուիլը այդ քայլերուն երեւութական մասն էր, աւելի կարեւոր է Աֆղանիստան զինուոր ղրկելու համաձայնութեան լուրը: Այդ մասին, առանց սպասելու իսկ որ Պ. Օպամա ակնկալութիւն արտայայտէ Անգարայի մէջ, յայտարարած է Թուրքիոյ պաշտպանութեան նախարարը Վ. Կէօնիւլ. «Աֆղանիստան կրնանք զինուոր ղրկել» ըսած է ան, յետոյ աւելցուցած. «բայց ո՛չ բախումներու գօտին: Թուրքիա կրնայ միջնորդի դեր կատարել»: Հասկնալի է որ էականը ըսուածին առաջին մասն է, «բայց»ով շարունակութիւնը կը ծառայէ արժանապատուութիւն փըրկելու տպաւորութիւն տալու:

Պ. Օպամայի այցին պատրաստութեան այս հոլովոյթին մէջ կարեւոր տեղ ունի հայեւթուրք յարաբերութիւններու կալուածն ալ: Շատ կարեւոր է որ Անգարա ԱՄՆ-ու նախագահին կարենայ այն վըստահութիւնը ներշնչել թէ լըջօրէն կը վերաբերի իրմէ սպասուածին: Առ այդ, ըստ Թրքական «Թարաֆ» օրաթերթին, հայեւթուրք կապերուն առընչութեամբ առնուելիք առաջին քայլերը կ'ըլլան դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատումով եւ սահմանի բացումով: Լուրին որպէս աղբիւր նշուած են «Թըրքական դիւանագիտական շրջանակներ»: Յաջորդ զարգացումները կախում կ'ունենան 1915ի հարցին եւ Ղարաբաղեան հակամարտութեան առնելիք դարձուածքներէն: Թերթը չեշտած է թէ 1915ի նիւթով Թրքական կողմը «պատմաբաններու միասնական մարմին»ի մասին կը խօսի, բայց Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը առ այժմ հաստատած չէ այդ կէտը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԺԻՒՏՈՅԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ ՄԵՏԱԼՆԵՐԸ

Հայաստանէն երկսեռ խումբ մը Պըլսոյ մէջ մասնակցած է ժիւտոյի միջազգային մրցաշարքին ու մետալներով վերադարձած: Արական խումբէն Գարիկ Յարութիւնեան (50 քկ.) ոսկի մետալի արժանացած է, Արման Սողոմոնեան (81 քկ.) արծաթի, իսկ Գէորգ Թորոսեան (60 քկ.) եւ Մհեր Հայրապետեան (73 քկ.) գոհացած են պրոնզով:

Իգական խումբէն ոսկէ մետալ շահած է Երջանիկ Կարապետեան (48 քկ.): Նոյն դասակարգէն Ռոզա Խաչատրեան և Ասխա Լալայեան (57 քկ.) գրաւած են հինգերորդ կարգը:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԶՐՈՅՑ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒՀԻ ՀԵԼԷՆ ՄԵՐՃԱՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Առօրեայ աշխատանքի, անձնական կեանքի արագ թափով հոլովոյթին մէջ, ընդհանրապէս չենք անդրադառնար թէ պատմութիւն ամբարած ի՛նչ ներկայութիւններ կան մեր իրականութեան մէջ: Չենք անդրադառնար մանաւանդ թէ ի՛նչ վիճակներէ, փորձութիւններէ անցած են անոնք, ի՛նչ դժուարութիւններ, անակնկալ կացութիւններ դիմագրաւած ու ի՛նչ հնարամտութեամբ, հանճարով դուրս եկած, շարունակած են իրենց երթը:

Այս ներկայութիւններուն ամէնէն յարգելիներէն է, ութսունամեայ իր երթով, Կապոյտ Խաչը: Ութսուն տարի որ կ՚ամփոփէ հազար խնջոյք, հազար մարտահրաւէր, վտանգ, անձկութիւն ու նոյնքան մըն ալ յաջողութիւն: Յետագայ զրոյցը անոր Ֆրանսայի կազմին նախագահուհիին՝ Հելէն Մերճանեանի հետ, նոյն հանգրուանին արթնցուցած անդրադարձին արդիւնք եղաւ:

☆ ★ ☆

Հ.— Ի՞նչպէս կը բացատրէք այս երկարակեցութեան գաղտնիքը:

Պ.— Գաղտնիքը պարզ է. հոն է որ կազմակերպութիւնը բնաւ չէ խզած ժողովուրդին հետ կապը. ան պահուած է առաջին օրէն, ամէնէն համեստ խաւին հետ: Մարսէյլէն Փարիզ, Ռոնի հովիտէն անցնելով, Ալփիմորի շրջանին մէջ եղած են մասնաճիւղեր. եւ այդ շրջանին հայութեան առաւել մտաւորական, առաւել բարգաւաճ հատուածը չէր:

Կապը եղած է յատկապէս որբեւայրիներուն հետ. առաջին օրէն երբեմն տեղ եռօրեայ, երբեմն առօրեայ դպրոցներ կազմակերպուած են. օրինակ՝ Վիէնի մէջ ամէնօրեայ էր, տղաքը հոն կը յաճախէին ֆրանսական դպրոցէն ետք:

Խաչուհիներուն համար համայնքի առաջին պահանջները եղած են դպրոցը, առողջապահական ապահովութիւնը եւ կիներու ինքնավարութեան, ինքնաբաւութեան հարցերը: Ասոնք ուղղութիւն տուած են ամէնէն համեստ խաւին հետ, յատկապէս քէմփերու մէջ ծրագրուած ու տարուած աշխատանքին:

Առաջին կազմաւորումը, հինգ հայուհիներով, սկսած է Մարսէյլի մէջ, 1922-23 թուականներուն: Սըխալ է կարծել որ միայն Ֆրանսայի պարագան էր ասիկա: ԱՄՆ-ու մէջ կար ՀՕՄ-ը, եւրոպական ուրիշ երկիրներու մէջ կային տեղական խումբերը, մինչեւ Մանչէսթըր բարձր դասու հայուհիներ ահագին աշխատանք տարած են Համբուեան ջարդերու, Ատանայի կոտորածին որբերուն համար:

Հ.— Ի՞նչպէս կը բացատրէք յաջողութեան գաղտնիքը:

Պ.— Կը բացատրեմ հայ կնոջ դիմադրական մեծ կարողութեամբ: Կազմակերպութեան հիմնադրութենէն հազիւ 10-15 տարի ետք, երբ Բ. աշխարհամարտը սկսաւ, խաչուհիները Թոքախտաւոր տղոց համար կազդուրման կայաններ հիմնեցին: Տեսլապաշտ կիներ էին որոնք ճիշդ արժեւորեցին իրենց ժամանակին պայմանները եւ կրցան անհրաժեշտ աշխատանքը ծրագրել ու տանիլ: Տիրուհի Միսաքեանը, Էլէն Բիւզանդը, տիկին Խոնդկարեանը այդ խումբին գլխաւոր ներկայացուցիչներն են: Ֆրանսայի մէջ տակաւին չկային արձակուրդի կայաններ, երբ այդ կիները ատոր գաղափարը ունեցեր էին: Գործեցին ծայրայեղ աղքատութեան, խնամքի մեծ պակասի պայմաններուն մէջ:

Երախաներու կազդուրման կայաններուն մէջ որոնք կը գործէին բժ. Տէր Դաւթեանի ղեկավարութեամբ, կ՚աշխատէին հայուհիներ, որոնցմէ ոչ մէկը արհեստով հիւանդապահուհի էր: Բայց անոնք ներքին կազմակերպչական գործին առաջին հիմնաքարերը դրին:

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ անոնց թիկունք կանգնած, ուղղութիւն տուած է Շաւարշ Միսաքեան: Ան ամէն ձեռնարկի լայն արձագանգ տուած է «Յառաջ»ի մէջ: Կը յիշեմ, օրինակ, արձակուրդի մեկնող առաջին խումբին առթիւ իր խանդավառ գրութիւնը: Իրեն հետ կար Շաւարշ Նարդունին ալ որ իր «Հայ բոյժ»ին մէջ կիներու, ընտանիքի մասին յօդուածներ կը հրատարակէր միշտ:

Հ.— Ութսուն տարուան գործունէութեան գլխաւոր հանգրուանները որո՞նք եղան:

Պ.— Նախ պատերազմի տարիները. հայ զինուորներու, գերիներու օգնութիւնը գլխաւոր գործ եղած է: Ամէն անդամուհի հովանաւորած է հայ գերի մը: Ուստեղէնի, զգեստեղէնի ծրարներ ղրկուած են, հակառակ թշուառութեան ընդհանուր պատկերին: Նոյնիսկ գերմանական գրաւման շրջանին չէ ընդմիջուած այս աշխատանքը:

Երկրորդ նշելի հանգրուան կը նըկատեմ երախաներու ամառնային առաջին արձակուրդը Նիսի ծովափին (1936), խաչուհիներու ընկերակցութեամբ:

Յաճորդը հող մը գնելու մտադրութիւնն է, իր «տուն»ը ունենալու ձգտումով: Ատոր արդիւնքն է Պէլֆոնթէնի կալուածը: Գնուած ատեն աւերակ ագարակ մըն էր, քիչ մը մաքրել, կարգի դնել ետք, 1955ին առաջին հսկիչները յարդի դէզերու վրայ պառկած են: Յետոյ մէկ-մէկ հաւաքուած լումաներով, նուէրներով նորոգած են իրենք իրենց ձեռքերով, աղբիւրէն դոյլերով ջուր կրելով: Այդ վայրը իրենց տան մէջ գտնուելու զգացումը ներշնչած է, մանաւանդ որ հոն պարզած են եռագոյնը:

Առաջին տնօրէնուհիներէն եղած է Լուիզ Փափազեան. նուիրուած կին մըն էր. մինչեւ այսօր կը պահենք մարգարիտի նման իր ձեռագրով տետրակները:

Պէլֆոնթէնի կայանին փայլուն մէկ շրջանը կ՚ուզեմ յիշել, Հուրի Իփէկեանի օրով: Անոր պատրաստած սերունդին զաւակները ազգային կեանքի դերակատարներ են այսօր: Տեսլապաշտ ու կարող կին էր ինքն ալ: Կայանին միջոցով կէս հայախօս պատանիներ կատարեալ հայախօսի վերածեց: Այդ շրջանին էր որ 4-5 հոգիով Պէյրութի ճեմարանը աշակերտելու գացած են, հայկական ուսում ստանալու: Անոնց մէկ մասը յետոյ մնացած է Կապոյտ խաչի շրջանակին մէջ:

Կ՚արժէ յիշել Մանուկներու օրը որ կը կազմակերպուէր մինչեւ ութսունական թուականներու վերջը: Անցեալ դարու մինչեւ կէսերուն իմաստ ունէր այդ ձեռնարկը, այսօր այլեւս ժամանակավրէպ է:

Հ.— Կապոյտ խաչը ի՞նչպէս դիմագրաւեց Հայաստանի ժամանակակից երկու աննախատեսելի կարեւոր դրուագները. Գիւմրիի երկրաշարժն ու անկախութիւնը:

Պ.— Ղարաբաղեան շարժումին սկիզբին հետ, արդէն առաջին նախազգացումներ ունեցանք: Հասնող արձագանգները բաներ մը կ՚ըսէին: Ուղղակի լուր առնել կարելի չէր այդ տարիներուն:

Վրայ հասած երկրաշարժը լախտի հարուածը եղաւ: Մանաւանդ երբ ամբողջ աշխարհի հեռատեսիլները լայն տեղ տուին անոր: Ցընցումի վիճակի մէջ էինք: Պէտք է ըսել որ անգամ մը եւս ի գործ դըրուեցաւ մեր ֆիզիքական եւ բարոյական դիմադրականութիւնը: Այդ առիթով շատ կազմակերպութիւններ եղան, որոնք յետոյ անհետացան: Մենք նոր բան ստեղծելու պէտք չունէինք: Մեր այդ մարզի փորձառութիւնը կու գար 1926ի Շիրակի երկրաշարժէն. ԱՄՆ-ու, Եւրոպայի Կարմիր խաչերը օգնութիւն ղրկած էին տուժածներուն: Յետոյ ունէինք Բ. աշխարհամարտին, Լիբանանի պատերազմին փորձառութիւնները:

Երկրաշարժին յաջորդ օրը Հայաստան մեկնող խումբին մէջ Կապոյտ Խաչէն մարդ կար, տեսնելու թէ ի՛նչ կրնանք ընել: Մաս կազմեցինք Ֆրանսայի արտաքին գործերու նախարարութեան կազմած տագնապի բջիջին: Հայկական կազմակերպութիւններու հետ գործակցութենէն ետք սկսանք աւելի յստակ տեսնել: ՀՕՄ-ը 22 երկրի մէջ ներկայ էր. ծրագիրները համադրելու գործին լծուեցանք: Կատարուած հանգանակութեամբ կարեւոր գումարներ գոյացան: Սնընդեղէնի, դեղօրայքի առաքումներ ըրինք, զանազան գործակցութիւններով: Փրկուած երախաներ, որոնք հոգեկան ցնցումէ կը տառապէին, բերինք Պէլֆոնթէնի կայանը, որպէսզի կազդուրուին: Ատիկա լուրջ դժուարութիւններ յարուցեց մեզի:

Պէտք է խոստովանիլ որ գործելակերպի, օժանդակութիւն տանողներու, հոն տեղական գործակիցներու ընտրութեան մէջ որոշ սխալներ ալ եղան: Մեղադրելի՞ էր: Հայաստանի ժողովուրդը առաջին անգամն էր որ Սփիւռքին հետ ուղղակի կապի մէջ կը մտնէր. իսկ Սփիւռքը փոխանակ խելքով, տրամաբանութեամբ շարժելու, հետեւեցաւ զգացումներուն: Բայց սըխալները փորձառութեան տէր դարձուցին մեզ:

Հ.— Ի՞նչպէս կը շարունակուի հայաստանեան ձեր գործունէութիւնը:

Պ.— 1992էն ի վեր կը փորձենք Հայաստանի կացութեան հետ քայլ պահել: Կը ջանանք հասկնալ այդ կացութիւնը եւ յարմարագոյնը տընօրինել: Բազմաթիւ ծրագիրներէ լաւագոյն օրինակ մըն է Ախուրեանի Մօր եւ մանկան կեդրոնը որով հպարտ ենք: Բուժարանին հետ ծննդատուն ալ կայ եւ համեստ ընտանիքներ, չքաւոր կիներ լայնօրէն կ՚օգտուին: ՀՕՄ-ի բոլոր մասնաճիւղերն ալ կ՚օգնեն:

Հ.— Հաւանաբար Հայաստան—Արցախ գործունէութեան դաշտը ունի մեւտալին միւս երեսն ալ. արդեօք այդ դաշտին ծրագիրները չվնասեցի՞ն Սփիւռքի պահանջներուն պատասխանելու գործին:

Պ.— Միօրեայ դպրոցներու, կայանի աշխատանքը չէինք կրնար զոհել, շարունակեցինք: Բայց ճիշդ է որ Հայաստանի տագնապին հասնելու ջանքը վնասեց տեղական գործունէութեան: Նախ, նուիրատուութիւնները պակսեցան: Յետոյ, Հայաստանի անկախացումն ու Ղարաբաղի պատերազմը Ֆրանսահայութեան մօտեցումները փոխեցին:

Կապոյտ Խաչը իր ընթացքը վերանայելու շատ առիթ չունեցաւ: Նոյն թափով վազեց Հայաստանի պահանջներուն: Այդ փութկոտութեան մէջ չնշմարեցինք որ հոս ուրիշ աւեր մը ծայր առած է: Այսօր մեր ժողովներուն խիստ քննադատութիւններ կը հնչեն:

Մեր համայնքը սկսաւ փոխուիլ. անտարբերութեան երեւոյթ մը կը ծաւալի, հայերէնի, հայ մամուլի, մշակոյթի հանդէպ հետաքրքրութիւնները կը պակսին: Երկար ատեն չանդրադարձանք այս բաներուն: Կարծես համայնքին կացութիւնը կը վրիպէր մեզմէ:

Հ.— Այսուհանդերձ, ունիք անշուշտ յետագայ ծրագիրներ:

Պ.— Ծրագիր պատրաստելու համար պայման էր անդրադառնալ թէ թերացած էինք, քիչ մը շատ կեդրոնանալով Հայաստանի վրայ: 1999—2000էն ասդին հոս նկատուած դանդաղեցումը, անտարբերութեան ընդհանուր երեւոյթը մեզ որոնումի մղած են: Ծրագիր պէտք է մշակել հինգերորդ, վեցերորդ սերունդներուն համար որոնք ուծացումի շրջանակին մէջ են արդէն:

Ներկայիս երկու յստակ ծրագիր կայ. մէկը ուղղուած է ֆրանսահայ, եւրոպահայ երիտասարդութեան. հայեցիութեան վերադարձնող ծրագիր է: Հայ մշակոյթին, ինքնութեան կանչի ծրագիր:

Երկրորդը կրթական ճամբով հայ թէ օտար ուսանողութիւնը թիրախ ունի, Ցեղասպանութեան նիւթով:

Ունինք նաեւ մանկական աշխարհին համար ծրագիր մը. երախայի մը բերնով այլաբանական ձեւով պատմուած Ցեղասպանութեան մասին է (ֆրանսերէն):

Հ.— Հայաստանեան ձեր փորձառութիւնը այդ մարզի յետագայ ծրագիրներուն մէջ փոփոխութիւններ թելադրա՞ծ է:

Պ.— Այո՛. առաջնային բնոյթը կորսնցուցած որոշ ծրագիրներ ջնջած ենք, ինչպէս մանկատուներու սննդեղէնի օժանդակութիւնը: Անոր փոխարէն ձեռնարկած ենք «Մեկնարկ» կոչուած ծրագրի մը կիրարկումին: Անոր նպատակն է մանկատուներէն դուրս եկած պատանիներու, երիտասարդներու կեանքի առաջին քայլերուն ընկերանալ: Չձգել որ անոնք աւազակութեան, մարմնավաճառութեան ճահիճին մէջ իյնան: Այս աշխատանքին մէջ ԻՒՆԻՍԷՖ-ի հետ կը գործակցինք:

Ատոր զուգահեռ, կը ջանանք նոյն կազմակերպութեան ուշադրութեան յանձնել մանուկներու հանդէպ դէշ, անբարոյ վերաբերումի երեւոյթը: ՀՕՄ-ի կողմէ ՄԱԿ-ի մէկ յանձնախումբին հետ կատարուած հետազօտութիւն մը պարզեց թէ ի՛նչ ահաւոր պատկեր կու տար այդ մարզը որուն մասին Երեւանի մէջ գրեթէ բնաւ չի խօսուիր:

Կը շարունակենք նաեւ մանկապարտէզներու մեր աշխատանքը: Անոնց թիւը միայն Ղարաբաղի մէջ 13ի հասած է:

☆ ★ ☆

Ամէն բան կը մղէ այն եզրակացութեան որ Կապոյտ խաչը տակաւին երկար ատեն գործելու լայն դաշտ ունի իր առջեւ: Թէ՛ Հայաստան—Ղարաբաղի մէջ, թէ՛ Սփիւռքի: Անսպառ համբերութիւն եւ եռանդ ամէն մէկ խաչուհիի ու բարի՛, արդիւնաւոր շարունակութիւն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Օփերան պոէզիա է:
Ձայնային բազում արժէքներ ունեցող երգիչը, եթէ հոգեզուրկ է, երգիչ չէ:

ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Տարիների երկայնքին յաճախ էինք հանդիպում Բաղրամեան փողոցի տարբեր անկիւններում՝ աշխատանքի բերումով. Տիգրանը օփերա, ես՝ Գրողների միութիւն: Այդ հանդիպումների յուշը միշտ ինձ հետ է եղել, եւ զրոյցները նրա հետ ասես հիմա էլ շարունակւում են:

Այդ օրը մտազբաղ, անուրախ քայլում էր Բաղրամեան փողոցով վեր, ես էլ տարօրինակ մի ջերմութեամբ դիմացն ելայ:

— Ինչո՞ւ ես այդպէս մտազբաղ ու տխուր, հարցրի:

— Սարեանի պուրակում մեր ջութակահարներից մէկը օփերային հնամաշ ֆրաքով նստել էր ձեան մէջ տեղաւորուած աթոռակին ու նուագում էր: Նրան շրջապատած բազմութիւնը ակնածանքով ունկնդրում էր հոգեպարար երաժշտութիւնը եւ ջերմօրէն վարձատրում (առջեւը դրուած տաշտակի մէջ դրամների մի կոյտ էր գոյացել): Ի՞նչ է սա, երաժշտութեան անկաշկանդ դրսեւորո՞ւմ, թէ՞ բացառիկ իրավիճակների հետաքրքրութիւն... Մի քանի քայլ այն կողմ, օփերայում, նոյն երաժշտի համերգին այդտեղ հաւաքուածներից մէկն իսկ չի գայ, նոյնիսկ 50 անգամ պակաս վճարով:

— Գուցէ դիմենք մշակոյթի նախարարութեանը, ո՞րն է այսօր նախարարութեան գերխնդիրը:

— Նախարարութեան գերխնդիրն է՝ նպաստել մշակոյթի ճզմուած չափանիշների բարձրացմանը, խրթանել արուեստների ազգային դպրոցների զարգացմանը, պայքարել համատարած գաղափարազրկութեան դէմ, նեցուկ կանգնել ստեղծագործական հիմնարկների ինքնորոշման իրաւունքին ու արդարութեանը:

Մենք մեր մշակութային գաւառայնութիւնը կը յաղթահարենք, եթէ մեր գործնական ջանքերը զուգորդուեն նաեւ տեսականին, իսկ տեսականը՝ գործնական վարպետութեանը: Գործնականն ու տեսականը պէտք է պայմանաւորուեն մէկը միւսով, իմաստաւորեն մէկը միւսին, զարգանան մէկը միւսով: Օրէնքներին տիրապետելը տաղանդաւորների պարտականութիւնն է: Հանճարները ստեղծում են իրենց օրէնքները: Մշակոյթի նախարարութիւնը պէտք է ոչ թէ մշակոյթը ղեկավարի, այլ՝ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ԾԱՌԱՅԻ:

Մեր ազգը տաղանդաւոր ազգ է, բայց առաւել տաղանդաւոր կը լինէր, եթէ ապաւինէինք ոչ միայն տաղանդին, այլ եւ կրթուածութեանը:

— Սիրելի՛ Տիգրան, ուզում եմ քեզ յիշեցնել նաեւ քո իսկ խօսքերը. «Երեւանն այլեւս երեւանցիներինը չէ, Հայաստանն այլեւս գիտնականների, արուեստագէտների եւ արհեստաւորների երկիր չէ, հայրենիքն արդէն հայրենասէրներինը չէ», յիշո՞ւմ ես:

— Հայրենիքից արտագաղթում են անթիւ Հայեր: Հեռանում են ոչ թէ մեր, այլ այս երկրից, այս տարածաշրջանից: Հեռանում են հոգեւոր հայրենիքի ժառանգութիւնը հոգիներում: Հեռանում են մի կտոր հաց, մի կտոր հաւատ եւ մի կտոր արդարութիւն ու պաշտպանուածութիւն փնտռելու... Գնացողները մնալու ճար չունեն: Բացականների համար մեղաւոր են ներկաները, գնացողների համար մեղաւոր են մնացողները: Երբ դռնից ներս է մտնում աղքատութիւնը, պատուհանից հեռանում է համերաշխութիւնը: Երբ երկիրդ է մտնում անարդարութիւնը, հեռանում է Հայութիւնը:

Պետութեան եւ պետականութեան կատարեալ մոդելը ընտանիքն է՝ իր չգրուած, բայց սուրբ օրէնքներով, ընտանիքի անդամների փոխադարձ հոգատարութեամբ, պարտաւորութիւնները եւ իրաւունքների ներդաշնակութեամբ, աւանդոյթների, փորձառութեան ու կարգապահութեան, արդարութեան եւ հաւասարութեան նժարումով, ամէն մէկի անձի կայացմամբ, ունակութիւնների, ձգտումների եւ ապագայի ծրագրմամբ, բարոյական չափանիշների կենսագործմամբ:

— Այսինքն՝ այնպիսի ընտանիք, ինչպիսին է Գոհար Գասպարեան — Տիգրան Լեւոնեան ընտանիքը:

Ես շատ լաւ եմ յիշում, երբ քեզ հեռացրին քո սիրելի օփերային թատրոնից, որին երկար տարիներ ծառայել էիր մեծ նուիրումով, քեզ Մոսկուա էին հրաւիրում աշխատելու, իսկ դու երկար խորհելուց յետոյ ասացիր. «Օփերային թատրոնից ինձ հեռացնելու պետական որոշումը կ՚ընդունէի որպէս ճակատագրի անարդար հարուած ու կը հեռանայի որեւէ մի այլ երկիր, ուր իմ առջեւ բաց դռներ կան... Բայց ես հոգեվարքի մէջ գտնուող իմ հարազատին ինչպէ՞ս թողնեմ ու գնամ... Հնարաւո՞ր է արդեօք հեռու հեռուից սրտամաշ այդ ցաւին դիմակայել, ապրել ու ստեղծագործել»: Իհարկէ, չէիր կարող հեռանալ՝ մոռացութեան տալով նաեւ քեզ համար այնքան սիրելի բեմադրութիւնները, ինչպիսիք էին՝ «Արշակ երկրորդ»ը, «Անոյշ»ը եւ «Պոլիկտոս»ը: Թատրոնը քեզ համար մոգական ուժ ունէր, երբ, մասնաւորապէս, ասացիր, որ Թատրոնը Երազ է, Երազը՝ Թատրոն:

Այնուհետեւ շարունակեցիր միտքդ. «Ո՞ւմ չի յուզում երազի տրամաբանութիւնը, նրա գաղտնախորհուրդ, առեղծուածային իմաստը, ուր յաճախ կան այնպիսի խտացումներ, որոնք մարդ կարող է արթմնի կեանքի անգամ տարիների ընթացքում չապրել: Կա՞յ մարդ, որ լուսաբացին չցանկանայ վերլուծել իր տարօրինակ երազը... Չկայ: Բայց քչերն են գիտակցում, որ մարդ էակը բնակիչն է նաեւ բնազանցական աշխարհի, եւ կայ վերին տիեզերական ճշմարտութիւն, որը եթէ մատչելի էլ չէ մարդու գիտակցական էութեանը, բայց նա զգայաբար առընչւում է այդ ճշմարտութեան մոգական հմայութեանը եւ տիրական կանչին»:

1992թ. գարնանային արեւոտ մի օր քայլում էի Բաղրամեանով, եւ դիմացս ելաւ Տիգրանը: Պատմեցի, որ նախորդ օրը Գրողների միութիւնում Թամար Դեմուրեանը կարդում էր Յովհաննէս Շիրազի ստեղծագործութիւնները: Երեկոն տեւեց մէկ ժամից աւելի: Երբ Թամարը ծաղկեփունջ ստացաւ հանդիսատեսից, մտաւ մեր սենեակը եւ ասաց. «Լաւ կը լինէր սրա փոխարէն մի քանի խնձոր բերէին»: Ուշադիր լսելուց յետոյ պատասխանեցիր, որ թշուառութիւն է ամէնուր, մշակոյթը ձեռքն առաջ պարզած դռնեդուռ է ընկնում դրամ մուրալու համար, իսկ մենք հիմա պետութիւն ենք, եւ մեր մշակոյթն էլ է պետական, եւ մեզ անհրաժեշտ է պետական օգնութիւնն ու հովանաւորութիւնը: Տիգրա՛ն, ես յիշում եմ ինչպիսի ոգեւորութեամբ էիր պատմում առաջիկայ ծրագրերիդ մասին.

— Ճիշդ է, դրամը քիչ է... Սակայն ծրագրել ենք խաղացանկի ազգային անուանումների որակական կտրուկ յեղաշրջում: Արդէն պատրաստ են եւ արտադրութեան են իջեցուած «Արշակ երկրորդ» ի, «Դաւիթ բէկ»ի, ինչպէս նաեւ Տոնիցէթթիի «Պոլիկտոս»ի նոր բեմադրութիւնների տեքորների եւ զգեստների մաքէթներն ու էսքիզները: Ունենք բազմաթիւ միջազգային հրաւէրների պայմանագրեր, սակայն որոնց իրականացման գլխավերեւում դամոկլեան սրի պէս կախուել է փոխադրամիջոցների հրէշաւոր թանկացումը: Բայց հնարաւոր է յաղթահարել, եւ դա՝ մեր պետութեան հովանաւորութեամբ:

Անցայ Հայկանոյշ Դանիէլեանի տան մօտով, սիրտս ջերմութեամբ լցուեց այն բանի համար, որ ժամանակին պետական մարդիկ կառուցել են այս առանձնատունը եւ մեծ երգչուհու կեանքի վերջին տարիներին նրան երջանկութիւն պարգեւել: Այսօր սրտանց կ՚ուզէի, որ այլ մի պետական զանգահարեր Գոհար Գասպարեանին եւ հարցնէր. «Ինչպէ՞ս էք, տիկի՛ն Գոհար, արդեօք որեւէ բանի կարիք ունէ՞ք»... Եւ այսպէս զանգահարէր մեր մտաւորական խոշոր դէմքերին եւ նոյնը հարցնէր... ճիշդ չե՞մ արդեօք:

— Սիրելի՛ Տիգրան, իսկ դու գիտե՞ս, որ Գոհարի հետ ծանօթացել եմ դեռեւս ռատիոյում աշխատած տարիներին, երբ աշխատում էինք հրապարակի վրայ գտնուող հին գլխաւոր փոստի վերին յարկում: Հրաւիրել էին ձայնագրութեան: Խմբագրութեան եւ ռատիոյի աշխատակիցները հրմշտում էին միմեանց, անուանի երգչուհուն տեսնելու համար: Հնչիւնային օփերատորը աշխատում էր տեխնիկան կարգի բերել, երբ մտայ ստուդիա: Դիմացս մի գեղեցիկ, անուշիկ ժպիտով աղջնակ էր: Եւ հետաքրքիրն այն էր, որ հիւսում էր իր հաճոյքի համար, մինչեւ ձայնագրող տեխնիկան պատրաստ կը լինէր: Այդ շրջանում դու ծանօթ չէիր, կարծեմ, Գոհարի հետ, ձեր բարեկամութիւնը աւելի ուշ սկսուեց: Այդ օրը նա ինձ նուիրեց իր փոքրիկ լուսանկարը՝ մակագրութեամբ՝ «Սիրունիկ Գոհարին՝ Գոհարից»: Այդ օրուանից միմեանց համակրեցինք: Կարելի է շատ հանդիպումներ, յուշեր, միջադէպեր պատմել Գոհարի մասին, սակայն նա դրա կարիքը չունի: Նա եւս չդիմացաւ այս վայրիվերումներին...

Մեր վերջին հանդիպումը Բաղրամեան փողոցում յիշո՞ւմ ես. դու շատ մտազբաղ էիր, երբ սթափեցրի քեզ, ժպտացիր, ո՛չ, կէս ժպիտ պարգեւեցիր ինձ եւ շարունակեցիր նախորդ հանդիպման միտքդ.

— Դու պէտք է զգաս, որ զաւակն ես ոչ միայն քո ապրած օրերի եւ կրողը քո կենսագրութեան, որն, ի դէպ, իր խօսքով երբեք չես վերծանել, այլեւ զաւակն ես մարդկային ողջ պատմութեան ու ողջ տիեզերքի, եւ քո էութիւնը այդ երկու մեծ երեւոյթների անդրադարձն է ու արտացոլումը: Քո մէջ մարդկային ցեղի տիեզերական վիշտն ու հրճուանքն է ամբարւում, դու կրողն ես ոչ միայն մարդ արարածի հոգսաշատ կեանքի մանր ու մեծ խնդիրների, այլեւ արտայայտողն ես աշխարհի, գոյի խորհրդի: Քոնն են իրականութիւնն ու երազը, անցեալը, ներկան ու ապագան, քո մէջ են Քրիստոսն ու Յուդան, դու մի տկար շիւղ ես եւ հզօր արարիչ, որը ոչ միայն ապրել է մարդկային ցեղի ողջ անցեալը, այլեւ գուշակում եւ կանխորոշում է ապագան...

— Այլեւս վերջացան մեր հանդիպումները.. Սիրելի՛ Տիգրան, երէկ մեռելոց էր, սակայն չգնացի այցելութեան ո՛չ իմ հարազատների, ո՛չ Գոհարի եւ ո՛չ էլ քո շիրիմին... Ակամայից յիշեցի Շահան Շահնուրի դառը խօսքերը.

«... Չիս կը հասկնայ այն մարդը, որ երբ նայի իր ետին, կը տեսնէ նոյն բանը: Փոս մը»:

ԳՈՀԱՐ ԱՃԷՄԵԱՆ

2009թ., Յունուար

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

Դ.

Սուրբիկ հանըմ պոռաց, հայհոյեց, սակարկեց, եւ վերջ ի վերջոյ քանի ոսկի տուաւ, բայց այն պայմանով որ նոյն վայրկեանին Հաճին առնէ տանի Տիգրանուհին: Ժամը տասներկուքը անցեր էր: Ղազար էֆէնտին ու տղան տուն դարձեր էին վերջին շոգենաւով եւ, դիմացի սենեակը նստած, առուտուրի վրայ կը խօսէին. տղան հօրը դէմ բարեւ բռնած էր գրեթէ, հնազանդ ու առաքինի զաւկի պարկեշտութեանը մէջ:

Այս ժամուն Գատը գիւղէն Պոլիս գալու շոգենաւ չկար: Հաճին պարտաւորուեցաւ, աղջիկը հետը առած, նաւակ մը վարձել Ղալաթիա անցնելու համար:

Աշունի իրիկուն մըն էր, ձմեռնամուտի մօտ: Անձրեւ մը կու գար միօրինակ եւ անընդհատ, սեւ քօղի մը մէջ պարփակելով ծովն ու ցամաքը: Նաւահանգիստին մէջ շոգենաւերը անշարժ հսկաներու պէս կեցեր էին իրենց խաչաձեւ կայմերովը, կարծես թէ բարեւ բռնած: Ծովէն՝ Ղալաթիան, ու աւելի բարձրը՝ Բերան՝ իրենց անհամար լոյսերը կը սկըսէին մէկիկ մէկիկ վառել:

Ու սմքած՝ այս նաւակին մէջ, իր փոքրիկ պօղչան թեւին տակ, Տիգրանուհին, կամքէ ու գիտակցութենէ զուրկ, ուշադրութեամբ մտիկ կ՚ընէր թիերուն ծովին մէջ մխրճուելու ձայնին, եւ հեռուն մութին մէջ վառուող բիծերը կը դիտէր, երբոր, առաջին անգամ, իր զաւկին խաղալը զգաց որովայնին մէջ:

Գիւղին մէջ Ղազար Աղային տանը համար գայթակղութիւն մը չսեպուեցաւ ասիկա. թէեւ ճշմարտութիւնը քիչ շատ իմացուեցաւ, բայց ամէնքը ըսին որ Տիգրանուհին ծառաներէն մէկը գլխէ հանելուն համար վռնտուած էր: Սուրբիկ հանըմին բարեպաշտութեանը վրայ այս առիթով աւելի շատ խօսուեցաւ. անոր տանը բարոյականին համբաւը քիչ մըն ալ աւելցաւ կարծես: Տղուն աղջիկ տալ ուզող կիները միաբերան գովեցին մայրն ալ, զաւակն ալ:

– Փոստալին մէկն էր, կ՚ըսէին սպասուհիին համար, առանց տան մը խըյմէթը չգիտցաւ:

Առուտուրի մէջ Ղազար աղային հետ գործ ունեցողներն ալ միեւնոյն կարծիքն էին: Ղազար աղան, Սուրբիկ հանըմը կը մեղքնային, անոնց ի գործ դրած բարիքին դէմ եղած ապերախտութեան վրայ կը զարմանային շարունակ:

– Աշխարհք է աս, կը կրկնէին գլուխնին երերցնելով:

Ե.

Վրայէն չորս տարի անցեր էր, երբ այս պատմութիւնը իմացայ ես բարեկամ տունի մը մէջ ուր Տիգրանուհին կ՚աշխատէր իբրեւ սպասուհի:

Միշտ աղուորիկ կին մըն էր, թէեւ տարիքին հակասող ծանրութիւն մը կար դէմքին վրայ:

Ցղութեան վերջին ամիսները, տղաբերքը Հաճի Տիւրիկին տանը մէջ եղեր անցեր էր, կայտառ, խնդումերես մանչ մը ձգելով իրեն, այն պահուն ուր անդին գեղին մէջ էրիկը թոքատապէ կը մեռնէր:

(Շար. 6)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ճեմարանի իր աշակերտները, Համազգայինի վարչութիւնը եւ Մաշտոց Բառարանի ընկերակցութիւնը հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կու տան Կիրակի, Մարտ 29ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ

15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Շաքէ Կիրակոսեանին, նաեւ Կիրակոսեան, Գարաճապաղեան եւ Թէճիրեան ընտանիքներուն, իրենց մօր՝ Եղիսաբէթ Արմաղանեանի մահուան առիթով: Այս տխուր առիթով մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները․- Պ․ Արմաղանեան 30 եւրօ, Տիկին Ժանին Թէճիրեան 80, Տիկին Անահիտ Թէճիրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան 40:

(Շար․ Ա․ էջէն)

նախագահուհին իսկ առաջարկեց որ հրաժարի այդ գումարէն: Վալէօ 2008ին 287 միլիոն կորսնցուցած էր եւ 5000 հոգի պիտի պաշտօնազրկէ: Տիկին Փարիզօյի դիմումը Սոսիէթէ Ժէնէրալի գործատէրերուն արդիւնք տուած էր, քանի հրաժարած էին իրենց շնորհուած սթոք օփշընններէն (նպաստաւոր գինով բաժնեթուղթեր): Բայց, այս կրկնուող անընդունելի պարագաները ալ աւելի կը լարեն ընկերային մթնոլորտը: Փիթիվիէի մէջ ալ, Հաստատութեան գործատէրը աշխատաւորներու պատանդն է եւ Մարտ 24էն 25ի գիշերն ալ բանտարկուած կը մնար իր գրասենեակին մէջ: Հաստատութիւնը 235ի վրայ 110 պաշտօնազրկում որոշած է: Այս եւ այլ պարագաներ որոնք կը բազմանան մտահոգիչ կը թուին:

ԻՍԱՅԷԼԻ աշխատաւորներու պարագլուխը՝ Ե․ Պարաք կրցաւ համոզել իր կուսակցութիւնը որ մասնակցի Նեթանիահուի համախմբման կառավարութեան: Պաշտպանութեան նախարարը ամէն կացութեան յարմարելու համբաւ կը վայելէ եւ կրցած է Նեթանիահուէն ապահովել որ պիտի պահէ նախարարի իր պաշտօնը:

ՍՈՒՐԻԱ իր առաջին դեսպանը նշանակեց Լիբանանի մէջ յանձին Ալի Ապտուլ Քարիմ Ալիի: Նախորդ շաբաթն ալ, Լիբանան իր դեսպանատունը բացած էր Դամասկոս:

ՊՈՍՆԻՈՅ Սերպերու նախկին քաղաքական ղեկավարը որ 2008 Յուլիսէն ի վեր Պատժական միջազգային դատարանին (Եուկոսլաւիոյ համար) բանտն է, կ'ամբաստանէ ամերիկացի նախկին բանագնացը, որ դաւաճանած է: Ռատովան Քարաճիչ ամբաստանուած է ցեղասպանութեան, մարդկութեան դէմ ոճիրի եւ պատերազմական ոճիրի, գլխաւորաբար Սրեպրենիչայի (7·000 զոհ) եւ Սարայեւոյի պաշարման համար: Կը պնդէ որ ամերիկացի դիւանագէտը՝ Ռիչըրտ Հոլպրուք իրեն խոստացած էր որ անպատիժ կը մնայ, եթէ քաղաքական բեմէն քաշուի Պոսնիոյ պատերազմին վերջաւորութենէն ետք, 1995ին: Մարտ 3ի իր հարցաքննութեան կը գտնէր որ «Պատերազմները չեն կրնար վերջանալ եւ խաղաղութիւնը չի կրնայ յաջողիլ խաբէութեան հիման վրայ: Այս դատարանը իրաւունք չունի զիս դատելու»: Հոլպրուք մէկ մասը միայն կ'ընդունի եղած բանակցութեան: Քարաճիչ կը ջանայ փաստեր գտնել եւ կ'ուզէ որ հարցաքննուին Հոլպրուք եւ Մատլէն Օլպրայթ, արտաքին նախկին նախարարը:

ՉԵԽԻԱ Մարտ 24էն ի վեր կառավարութիւն չունի, քանի վարչապետը՝ Միրէք Թոփոլանէք զոհ գնաց ընդդիմութեան անվստահութեան քուէարկութեան: Երեւոյթը մտահոգիչ է անով որ մինչեւ Յունիս 30, երկիրը Եւրոպական միութեան նախագահութիւնը կ'ապահովէ:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE

&

MUSIC ARMENIE

présentent

Vendredi 27 mars
à 20 heures
CONCERT EXCEPTIONNEL

Trio OCHAGAN

venu d'Arménie

P.A.F. : 10 euros

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
majc13@wanadoo.fr

Métro/Tram Réformés
Parking Gambetta

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

Փ Ա Ր Ի Զ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին

«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

- 01 · 45 · 93 · 00 · 25
- 06 · 64 · 38 · 00 · 25

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

organise un

VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le 1er avril.
Les renseignements détailléssur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org /voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org /colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômé(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008
/11/activites-jeunes-20091.pdf

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de **Monseigneur NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par **l'Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli du Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE

(J U R A)

E T E : J U I L L E T E T A O U T

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA**
- **Assistants sanitaires**

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

C B A F — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝ ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին հետեւեալ թուականներուն՝

Մարտ 27

Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 18ին:

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ
կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ Մարտ 27
33րդ օր Մեծ Պահոց
Հսկում եւ Նախատօնակ
Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
սոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին:
Կը բացուի Ս․ Սեղանի վարագոյրը:
Սկիզբ հսկումի եւ նախատօնակի՝ ժամը 19ին:

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 28
34րդ օր Մեծ Պահոց:
Տօն Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
սոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին.
Պատարագի ընթացքին տեղի պիտի ունենայ սարկաւագական ձեռնադրութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔ․ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Հայոց Թեմի
Պատարագի սկիզբը՝ ժամը 10ին:
Պատարագի աւարտին Ս․ Սեղանի վարագոյրը կը փակուի:

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,

le **DIMANCHE 17 MAI**
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ 27
VENDREDI
27 MARS
2009

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) – Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22.171
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
84e ANNEE — N° 22.171

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐՔՈԶԻ Մարտ 26ին ափրիկեան երկօրեայ այցելութեան մը ձեռնարկեց: Ցաջորդաբար կ'այցելէ Գոնկոյի Ժողովրդավար Հանրապետութիւնը, Գոնկօ եւ Նիժերիա:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ գործազրկութիւնը կրկին յաւելում կրած է Փետրուարին, որուն ընթացքին 79.900 նոր գործազուրկեր աւելցած են: Այս թիւը, նոր յաւելումներ պիտի արձանագրէ ամիսէ ամիս:

ՓԻԹԻՎԻԷՒ դեղօրայքի ԷՄ-3 հաստատութեան տնօրէնը, որ 2 օր է բանտարկուած էր աշխատաւորներուն կողմէ ազատ արձակուեցաւ Մարտ 25ի գիշերը նախնական համաձայնութեան մը հիման վրայ: Աշխատաւորները կը բողոքէին 235ի վրայ 110 պաշտօնազրկումի դէմ: Մարտ 25ին բողոքի ցոյցի մըն ալ դիմած էին Գլերուայի Գոնթինանթալի աշխատաւորները, որոնց մէկ պատուիրակութիւնն ալ ընդունուած էր Ելիզէ, բայց ձեռնունայն դուրս ելած է, առանց որեւէ երաշխաւորութեան: Ասոնց բողոքն ալ կը վերաբերէր գործատան փակումին, 2010ին:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ Եւրոպական խորհրդարանին առջեւ Ժ.-Մ. Լը Փէն Մարտ 25ին կրկնած է որ Բ. աշխարհամարտի կազի սենեակներու հարցը Պատմութեան մէկ մանրամասնութիւնն է, նոր իրարանցում եւ վրդովում ստեղծելով: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ Ազգային Ճակատի ղեկավարը կ'ուզէ իր վրայ խօսեցնել որեւէ ձեւով: 1987ին, Լը Փէն երկու հարիւր հազար ֆրանք տուգանքի ենթարկուած էր: Ընկերվարական խմբակի նախագահը՝ Շուլց, որուն զօրավիգ են կանաչները, կ'ուզէ նաեւ որ փոխուի Խորհրդարանին կանոնագիրը, որպէսզի բացման նիստին (Յունիս 7ի արդիւնքներու վաղորդայնին) Լը Փէն չկատարէ նախագահութիւնը եւ ելոյթ չունենայ որպէս երիցագոյն անդամ: Բ. աշխարհամարտը 55 միլիոն զոհ խլած էր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ճարտարարուեստի ենթանախարարը՝ Լիւք Շաթէլ չէ կրցած խանդաղատել Հէօլիէզի աշխատաւորները, որոնք վստահ չեն որ իրենց աշխատավարձքերը պիտի վճարուին: Հաստատութիւնը կ'աշխատի Փէօժոյի եւ Ռընոյի համար, որոնց ապսպրանքները աւելի քան նուազած են: Պետութիւնը 22 միլիոն եւրոյի նպաստ մը յատկացուցած է, որ պիտի ծառայէ պաշտօնազրկումները վճարելու:

ՄԱՐԹԻՆ ՕՊՐԻ Կիրակի Մարտ 29ին հիւրը պիտի ըլլայ Միշէլ Տրիւքէրի հեռատեսիլի յայտագրին: արձանագրութիւնը կատարուած է Մարտ 25ին եւ անկէ կը պարզուի որ Ընկերվարական կուսակցութեան առաջին քարտուղարը կարօտն ունի Շիրաքի: Արդարեւ կը խոստովանի որ շատ տարակարծութիւններ կային, բայց գոնէ մէկ առաքինութիւն ունէր՝ ծանօթ էր Ֆրանսայի իրականութեան եւ ցաւ կը յայտնէ այդ պատճառաւ:

ՍՈՒՐԻՈՅ արտաքին նախարարը Ուալիտ ալ-Մուալէմ յայտարարած է որ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ ՕՐԷՆՍԴԻՐ ԺՈՂՈՎԸ ՃԱՆՉՑԱԾ Է ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հարաւային Աւստրալիոյ խորհրդարանին օրէնսդիր ժողովը վաւերացուցած է Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումի բանաձեւ մը որ Ցեղասպանութիւնը կը նկատէ «մարդկութեան դէմ գործուած մեծագոյն ոճիրներէն մէկը»:

Բանաձեւը ներկայացուած է ժողովին ազատական ընդդիմութեան ղեկավար Տ. Ռիճուէյի կողմէ, զօրակցութեամբ՝ Բանուորական կառավարութեան անդամ Պ. Ֆինիկանի. վաւերացումին ընդդիմացող չէ եղած:

Հայ Դատի Աւստրալիոյ կազմէն Վաչէ Գահրամանեան դրուատած է երկու երեսփոխաններուն եւ անոնց պաշտօնակիցներուն արարքը, որ արդիւնք եղած է հայ եւ աւստրալիացի պատմաբաններու արդիւնաւոր գործակցութեան:

Սուրիա պատրաստ է, եթէ պէտք ըլլայ, օժանդակելու Իրաքէն ամերիկեան ուժերու քաշուելու ծրագրին յաջողութեան:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ Աստուածածինը այլեւս իսլամ-քրիստոնեայ ազգային տօն հռչակուած է Մարտ 25ին, հետեւելով 10 օր առաջ Նախարարաց խորհուրդի որոշումին: Նախաձեռնողները, որոնք Մարտ 25ը էքիւմէնիզմի խորհրդանիշը ըրած են, կը խորհին որ օրինակ կրնայ ծառայել քանի «Մարիամ շատ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ Իսլամի մէջ: Միակ կինն է որուն անունը կայ Գուրանին մէջ եւ գլուխ մը իրեն ձօնուած է»:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ համաշխարհային կազմակերպութեան տարեկան 13րդ տեղեկագրին համաձայն, աւելի քան 9 միլիոն թոքախտաւոր կար աշխարհի մէջ 2007ին, փոքր յաւելում մը արձանագրելով 2006ի բաղդատմամբ: Թոքախտաւորներու մեծ տոկոսը կը գտնուի Ասիա (55%) եւ Ափրիկէ (31%): Մնացեալները, արեւելեան Միջերկրականի շրջանն են, Եւրոպա եւ Ամերիկա: Թոքախտէ մահացողներու թիւը 1,8 միլիոնի կը հասնի:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ Արտաքին նախարարութեան բանբերը կը ջանայ արդարացնել վիզայի մերժումը որ եղած է Տալայ Լամային, յայտարարելով որ «ամբողջ աշխարհի աչքերը մեզ եւ ֆութպոլի գալ տարուան Համաշխարհային բաժակի կազմակերպութիւնը կը դիտեն, չենք ուզեր որ Տալայ Լաման գայ եւ խանգարէ Թիպէթի հարցով»: Հարաւի Ափրիկէ ընկերակիցն է Չինաստանի:

ՊՈԼՍՈՅ ծանր յանցանքներու ատեանը ընդունած է «Էրկէնէքոն» կազմակերպութեան մասին երկրորդ ամբաստանագիրը: Անով ծանր ամբաստանութիւններ ուղղուած են բարձրաստիճան զինուորականներու, նաեւ լրագրողներու: Անոնց կը վերագրուին պետական հարուած ծրագրելու արարքներ ու ոմանց համար ցկեանս բանտարկութեան պատիժ կը պահանջուի: Այս վերջին խումբին մաս կը կազմեն երկու զօրավարներ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՅՑ Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Իր մահուան երկրորդ տարելիցին առթիւ նախագահ Ս. Սարգսեան, վարչապետ Տ. Սարգսեան, Ազգային ժողովի նախագահ Հ. Աբրահամեան եւ այլ պաշտօնատարներ Մարտ 25ին այց մը տուած են նախկին վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանին շիրիմին, ծաղկեպսակներ զետեղած. ապա հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է:

Երեւանի քաղաքապետը եւ ուրիշներ Ա. Մարգարեանի անձին մէջ ոգեկոչած են իշխանութիւնը ժողովուրդին ծառայելու միջոց նկատող ղեկավարը, հայրենասէրը:

* * *

Հ. ԳԼԻՆԹԸՆԻ ՆԱՄԱԿԸ

ԱՄՆ-ու արտաքին գործերու նախարար Հ. Գլինթըն Մինսկի խումբին Ամերիկայի նախագահ Մ. Պրայզայի ձեռքով նամակ մը ղրկած է Հայաստանի իր պաշտօնակից Է. Նալպանտեանի: Նախարարուհին ջերմութեամբ յիշած է Ս. Սարգսեանի հետ վերջերս ունեցած հեռաձայնի խօսակցութիւնը, ապա անդրադարձած ԱՄՆ-ու Հայաստանի հետ յարաբերութիւններուն, շրջանային հարցերու եւ հայ-թուրք յարաբերութիւններու կարգաւորման կարելիութիւններուն:

Հ. Գլինթըն գրած է թէ պատրաստ է ամէն կերպով աջակցելու Ղարաբաղի խնդրին խաղաղ կարգաւորման հոլովոյթին:

Է. Նալպանտեան նամակաբերին հետ քննած է Ղարաբաղի հարցին բանակցութեան առընչուող հարցեր:

* * *

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՆԻՒԹՈՎ

Համաշխարհային դրամատան գործադիր տնօրէն Ռ. Ժ. Տրէֆերս Երեւան գացած է ու տեսակցած տնտեսութեան նախարար Ն. Երիցեանի հետ: Այս վերջինը ներկայացուցած է այն միջոցները որոնց կը դիմէ կառավարութիւնը, տնտեսական տագնապին դէմ: Ըսած է թէ կը ծրագրուի պետութեան կողմէ վարկեր տրամադրել փոքր եւ միջին ձեռնարկութիւններուն, աղէտի գօտիին մէջ ծաւալուն շինարարութեան ձեռնարկել, ճանապարհաշինական աշխատանքներ կազմակերպել, եւլ.:

Հիւրը եւ նախարարը անդրադարձած են նաեւ Հայաստան – Թուրքիա սահմանի բացումի հեռանկարին եւ Հայաստանի տնտեսութեան վրայ անոր կարելի ազդեցութիւններուն:

* * *

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Վերջերս նախագահ Ս. Սարգսեանի նախաձեռնութեամբ կազմուած Հանրային խորհուրդի առժամեայ նախագահ Վազգէն Մանուկեան Մարտ 25ին մամուլի ասուլիս մը տուած է: Ըսած է թէ խորհուրդը երկրին ապագային համար մեծ կարեւորութիւն ներկայացնող կազմ է, կապ պիտի ըլլայ իշխանութեան եւ ժողովուրդին միջեւ: Անոր կազմը պիտի լրանայ մինչեւ Ապրիլ 18, երբ պիտի որոշուին զանազան մարզերով զբաղելիք 12 յանձնախումբերը:

Երբ ընտրուած ըլլան խորհուրդին 36 անդամներն ալ, Հանրապետութեան նախագահը կը նշանակէ նախագահը: Խորհուրդին անդամները որեւէ հարցի մասին պիտի կրնան թարգմանը ըլլալ հանրութեան կարծիքին եւ իրենց խօսքը ունենալ որոշումներու մէջ:

36 անդամներէն մէկ երրորդը նշանակուած է նախագահ Ս. Սարգսեանի կողմէ. յաջորդ մէկ երրորդը կ'ընտրէ հանրութիւնը, իսկ մնացեալը՝ այս 24 անդամները:

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ ՄԷԿԸ ՀԱՅ ԿՈՉԵԼ ԱՆԱՐԳԱՆՔ Է» ԸՍՏ ԹՈՒՐՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՈՒՀԻԻՆ

Ծանօթ Արըթման ընդդիմադիր երեսփոխանուհի մըն է որ նախագահ Ա. Կիւլի Հայերէ ներողութիւն խնդրելու հանրագրութեան դէմ չըլլալը բացատրած էր անոր մօրը հայկական ծագում վերագրելով: Այդ վերագրումին անհիմն ըլլալուն պնդումով Ա. Կիւլ դատի դիմած էր Արըթմանի դէմ: Այս վերջինը դատը կորսնցուցած է ու խորհրդանշական 1 թրքական լիրա հատուցում վճարելու դատապարտուած: Դատավարութեան մասնակցած էին երկու կողմին փաստաբանները:

Երեսփոխանուհին, հակադդելով տրուած վճիռին, ըսած է թէ ան դայթակղութեան մը պատճառ պիտի ըլլայ միջազգային շրջանակին մէջ, աւելցնելով որ մտադիր է դիմելու Մարդկային իրաւունքներու եւրոպական ատեանին եւ բողոքելու վճիռին դէմ:

Գրաւոր յայտարարութեամբ մը այս մտադրութիւնը յայտնելով, երեսփոխանուհին շեշտած է. «Այս վճիռը յաւելեալ ապացոյց է թէ դատարանը քաղաքականացած է եւ ցոյց կու տայ թէ երբ կողմերէն մէկը Հանրապետութեան նախագահն է, ինչ որ ալ ըլլան ապացոյցները, իրականութիւնները, համոզումները, դատը կ'աւարտի նախագահին ի նպաստ վճիռով»:

Արըթման եզրակացուցած է. «Թուրքիոյ մէջ այլեւս մէկը Հայ կոչել անարգանք է եւ այս պարագան դատարանի վճիռով հաստատուած է: Մեծ սխալ է սա, նոյն ատեն ցաւ պատճառող: Միջազգային շրջանակին մէջ դայթակղութեան մը պատճառ պիտի ըլլայ: Մեծ անարդարութիւն կը նկատեմ երկիրը նման նեղ կացութեան մատնելու նախագահին ու դատաւորին միասնական ընթացքը որ նոյն ատեն կը վշտացնէ մեր հայ քաղաքացիները»:

ԱՄՐԱՆ ԺԱՄ

Ինչպէս ամէն տարի, Մարտի վերջին Շաբաթը (Մարտ 28էն 29) հարկ է ժամացոյցերը մէկ ժամ առաջ տանիլ:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԻՐԱԶԵԿ ԴԱՐՁՆԵԼՈՒ ՀԱՐՑԸ

1915ի առընչուած Թրքական ուրացումի, ժխտումի յանկերգներուն քով կայ ներկայի սերունդներուն անտեղեակ ըլլալուն վարկածը: Ամէն անգամ որ հայ մեծ մօր մը, կամ այլ անժխտելի պարագայի մը առջեւ այդ կողմը նեղը կը մնայ, կը դիմէ նոյն պատճառաբանութեան. պատմութեան գիրքերը ոչինչ կ՚ըսեն, Թուրք ընտանիքները այդ մասին ոչինչ փոխանցած են, հետեւաբար ներկայի սերունդները բան չեն գիտեր:

Ճիշդ է որ Թուրքիա իր հիմնադրութեան շաղախին խառնուած սուտերէն սկսած է անիրականը որպէս ճշմարտութիւն ներկայացնել. Հերոսականը, զոհողութիւնները, հայրենասիրութիւնը սիւները եղած են այդ լարախաղացութեան որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Պէտք է ըսել որ այլ բան ըսելն ալ գրեթէ անկարելի է երկրի մը մէջ ուր սերունդներ հաւատացած են թէ իրենց պապերը ամենաազնիւը, ամենամարդկայնականը, ամէնէն քաջը, ամէնէն վեհանձնը, ամէնէն, ամէնէնը եղած են, միշտ:

Այսուհանդերձ, կա՛ն քիչ թիւով անհաւատներ որոնք կը տեսնեն դարմանի ճիշդ ճամբան ու իրենց կարելին կ՚ընեն անոր ընդհանրացումին համար: Եթէ ազգային սուտերէն թօթափած տեղեկատուութիւն կարելի ըլլայ, սուտերու պատն ալ քիչ-քիչ փուլ կու գայ:

Տասնամեակներու կեղծիքին, անտեղեակութեան դէմ ամէն առիթով հանդէս եկողներու խմբուած մէկ թերթն է «Թարաֆ»ը: Բաւական իրապաշտութեամբ գրուած էջեր հոն տեղ կը գտնեն յաճախ, նաեւ հայկականէն զատ հարցերու մասին:

Մարտ 15ի անոր թիւին մէջ բաւական ծաւալուն յօդուած մը ստորագրած էր լրագրողուհի Այշէ Հիւր, նիւթ ընելով Թալաթի սպանութեան պարագաները, այդ դէպքին 88ամեակը առիթ ըրած:

Նախաբանի տողերով կ՚ըսէր թէ անոր ու 1915ի այլ պատասխանատուներու դէմ գործուած մահափորձերուն մեծ մասը Թուրք հանրային կարծիքին մէջ լուսաբանութիւն գտած չէ ու իրականութիւնն ու առասպելը իրարու խառնուած են:

Գրութեան մեծագոյն մասը յատկացուած է Ս. Թեհլիրեանի արարքին, ձերբակալութեան, յայտարարութիւններուն, դատավարութեան, այդ առնչութեամբ անոր կենսագրականին, 1915ին ապրածներուն, դատավարութեան վկաներուն -Լեփսիուս, զօր. Ֆոն Սանտէրս, Պալաքեան Եպիսկ., Արամ Անտոնեան-: Յետոյ տեղ տրուած է նոյն դատավարութեան մեկնաբանութիւններուն, Թեհլիրեանի անպարտ արձակումին պատճառներուն, եւլն.: Վերջին մասին մէջ համառօտ կերպով նշուած են մահափորձերու զոհ միւս պատասխանատուներն ալ. Ատրպէյճանի ներքին գործերու նախարար Ճիւանշիր, Սաիտ Հալիմ, Պ. Շաքիր եւ Ճ. Ազմի: Վերջին պարբերութիւնը յատկացուած է Թալաթի աճիւններուն Գերմանիայէն Թուրքիա փոխադրութեան:

Ա. Հիւր դատավարութեան յատկացուած բաժինին մէջ կը յիշեցնէ թէ 1921 Յունիս 3ի Նիւ Եորք Թայմզը գրած է. «Ամբաստանեալի աթոռին վրայինը այլեւս Ս. Թեհլիրեանը չէր, այլ՝ Իթթիհատի հզօր ղեկը, օսմանեան վերջին մեծ վեզիր Թալաթ փաշան եւ իթթիհատական մտայնութիւնը: Այլեւս դատավարութիւնը "Թեհլիրեանի դատ" չէր, այլ "Թալաթ փաշայի դատը"»: Յետոյ կենսագրական բաժինին մէջ որ առնուած է Թեհլիրեանի դատարանին ներկայացուցածէն, պատմուած է Տէր Զօրի ճամբուն վրայ Թեհլիրեան ընտանիքին ողբերգականը. իր քոյրերէն մէկը բռնաբարուած է ժանտարմաներու կողմէ, գլխէն վիրաւորուած, ինքը երկու օր ուշաթափ մնացած է, յետոյ ինքզինք գտած եղբօրը դիակին վրայ: Եղբօրը գլուխը տապարով ջախջախուած է, դիակոյտին մէջ տեսած է մօրը դիակն ալ: Իսկ Թափօրին ըսկիզբի մասին մէջ գտնուած հօրը, եղբօրը եւ նորածին մանուկին հետ քրոջը վերապահուած ճակատագրին մինչեւ ետք անտեղեակ մնացած է:

Ա. Հիւր գրած է նաեւ թէ Ե. Լեփսիուս 1890-1915 շրջանի օսմանեան պատահարները ամփոփած է, ըսած թէ երկրին 1.850.000 Հայերէն 1.400.000ը տարագրուած, անոնց 80%ն ալ բնաջնջուած էր: Զօր. Սանտէրս Թալաթը Հայերու տեղահանութեան պատասխանատուն նկատած է, Պալաքեան պատմած է Պոլիսէն Չանղըրը եւ Այաշ աքսորուած մտաւորականներու ճակատագիրը, իսկ Ա. Անտոնեան յայտարարած է թէ տեսած է տեղահանութիւնը հրահանգող Թալաթի ստորագրութեամբ հեռագիրը:

Լրագրողուհին հետաքրքրական բացատրութիւն մը կու տայ Ս. Թեհլիրեանի անպարտ արձակումին, մանաւանդ վճռաբեկին դիմում չըլլալու երեւոյթին: Կ՚ըսէ. «Յստակ է թէ կատարուածը կապ ունէր Առաջին աշխարհամարտին յաջորդած աշխարհի նոր կարգ-կանոնին հետ: Ըսուածին փաստը դատախազութեան Բրուսիոյ Արդարութեան նախարարութեան ղրկըւած 1921 Մայիս 26 թուակիր գրութիւնն է. հոն դատախազը շեշտած էր թէ դատավարութիւնը կրնար քաղաքական բնոյթ առնել, պաշտպանութեան կողմը պիտի ծանրանար մահափորձին պատճառներուն վրայ, նոյնիսկ կրնար խնդրոյ առարկայ ըլլալ 1915ի տեղահանութեան մէջ Գերմանիոյ դերը, ինչ որ կրնար վնասել Գերմանիա - Թուրքիա յարաբերութիւններուն»:

Այս բոլորը գրելէ ետք Ա. Հիւր հարց կու տայ. «Սա կամ նա պատճառով իրաւաբանական սկզբունքներու անտեսումով Թեհլիրեանի անպարտ արձակումը կը ջնջէ՞ր հայ հաւաքականութեան հանդէպ Թալաթ փաշայի ահռելի յանցանքը: Ո՞վ, ի՞նչպէս հաշիւ պիտի պահանջէր մէկէ մը որ իր երկրին արդարութենէն Գերմանիա խոյս տուած, ի բացակայութեան մահուան դատապարտուելով հանդերձ, վստահ էր թէ Գերմանիոյ կողմէ պիտի չյանձնուէր եւ թէ ամէն ձեւով ցոյց կու տար թէ իր ծրագրած ողբերգութեան համար ամենափոքր զղջումն իսկ չէր զգացած»:

Ա. Հիւրի գրութիւնը Թրքական անտեղեակութիւնը դարմանելու առումով տեղին արարք մըն է: Կարեւոր երեւոյթ է մանաւանդ անով որ գրի առնուած չէ Հայու մը կողմէ բացատրելու, սորվեցնելու աւելորդ մարմաջով: Եթէ կայ լուսաբանուելու հարց մը, անոր լուծումին հասցէն հայկական կողմը չէ: Նոյնիսկ այդ ուղղութեամբ շուտիկութիւններ կրնան Ա. Հիւրերու ըրածին մէկ հարիւրերորդին չափ ալ տպաւորութիւն չգործել:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՔԱՐԱՀԱՆՔԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒԻՆ

Բեթղեհէմի մօտիկ քարահանքէ մը Իսրայէլացի քարագործներ հրակայական բեկորներ կը հանեն, յետոյ զանոնք կը մանրեն յատուկ մեքենաներով: Նպատակը աւազ ու խճաքար ունենալ է, գործածուելու համար Իսրայէլեան այդ գաղթաշրջանին ու Իսրայէլի այլ վայրերու շինութիւններուն մէջ: Այդ աշխատանքը Այսրյորդանանի ընդերքը պարպելու արարքի մը հոմանիշ է, մինչ տարածքը կռուախնձոր է Իսրայէլի ու Պաղեստինի միջեւ: Կը գտնուի առաջինին գրաւման տակ, իսկ Պաղեստինցիները կը ձգտին հոն հիմնել իրենց ապագայ պետութիւնը: Ու քարահանքին շահագործումը նոր դատերու նիւթ կ՚ըլլայ:

Իսրայէլեան Եէշ Տին կազմակերպութիւնը որ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան գործ կը կատարէ, կը շեշտէ թէ Իսրայէլ Այսրյորդանանի բնական հարստութիւնը կը շահագործէ, ինչ որ թէ՛ միջազգային օրէնքներով, թէ՛ Իսրայէլի գերագոյն ատեանին վճիռով արգիլուած է:

Այսրյորդանանի քարահանքերուն ապօրինի շահագործումը որ արդարութեան ուշադրութեան կեդրոնին է, կուտայ Իսրայէլի գործածած խճաքարին ու աւազին մօտ քառորդը: Պաղեստինցիները կը հակազդեն, ըսելով թէ օր մը եթէ պաղեստինեան տնտեսութիւն մը պիտի բարգաւաճի, պէտք չէ արտօնել որ անոր բնական հարստութիւնը կողոպտուի: Եղածին մէջ կը տեսնեն Իսրայէլեան գրաւումը յաւերժացնելու ձգտում մը:

Գրաւեալ տարածքի մը բնական հարստութեան գրաւողին կողմէ շահագործումը կը հակասէ միջազգային օրէնսդրութեան: Իսրայէլեան դատարաններ ալ նոյնիմաստ վճիռներ արձակած են. օրինակ, 1980ականներու սկիզբին յայտարարած են թէ պաղեստինեան հողամասին վրայ կարելի չէ ճամբայ շինել, եթէ անկէ պիտի չօգտուին Պաղեստինցիները:

Նոյնը չէ Իսրայէլեան հանքերու ներկայացուցիչ ընկերակցութեան պարագան. անոր պատասխանատուները ապօրինի չեն նկատեր կատարուածը, այն պատճառաբանութեամբ որ այդ գործունէութեան եկամուտը կը յատկացուի Այսրյորդանանին, այսինքն Պաղեստինցիներն ալ կ՚օգտուին անկէ: Սակայն 2008ի պաշտօնական տուեալներով, քարահանքերու հանածոյին երեք քառորդը Իսրայէլ կը ղրկուի:

Իսրայէլի յաջորդ կառավարութեան հաւանական վարչապետը Բ. Նեթանիահու ըսած է թէ կ՚ուզէ Այսրյորդանանի մէջ պաղեստինեան տնտեսութիւնները եւ հիմնարկները նորովի կառուցել, օգնելու համար պաղեստինեան պետութեան մը յաջողութեան:

Նոյն քարահանքերուն առնչուած բնապահական հարց մըն ալ օրակարգի նիւթ է: Անոնք մեծապէս ժխտական դեր ունին շրջապատին վրայ: Բայց Այսրյորդանանի այդ ոլորտի կանոնադրութիւնը նուազ խստապահանջ է, քան Իսրայէլեանը: Ինչպէս Իսրայէլացի պատասխանատուներ կ՚ըսեն, Իսրայէլի մէջ ոչ ոք կ՚ուզէ որ իր բնակավայրին մօտը քարահանք մը գործէ:

Պաղեստինցիներն ալ մտահոգ են այդ ճամբով իրենց շրջապատին ապականութենէն: Վարչապետի խորհրդական մը ըսած է թէ քարահանքերը որպէս յարձակումի ձեւ մը կ՚ընդունին. իրենց նկատումը այն է որ Իսրայէլեան ձեռնարկութիւնները կը բարգաւաճին ի վնաս պաղեստինեան տնտեսութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՈՄԱՐ

1905, ՄԱՐՏ 17.- Քրիստափոր Միքայէլեան կը նահատակուի Վռամ Քէնտիրեանի հետ, Վիտոշի մէջ ռումբի փորձի ընթացքին (Սոֆիա, Պուլկարիա):

1984, ՄԱՐՏ 17.- Մահ բանաստեղծ Յովհաննէս Շիրազի (1914 - 1984):

1956, ՄԱՐՏ 19.- Մահ Խմբապետ Սասունցի Մուշեղի (Աւետիսեան):

1876, ՄԱՐՏ 20.- Ծնած է հայ լեզուաբան, բանաստեղծ Հրաչեայ Աճառեանը:

1923, ՄԱՐՏ 23.- Մահ Ամենայն Հայոց բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանի՝ Մոսկուա:

1875, ՄԱՐՏ 24.- Ծնունդ հայ գրականագէտ, մանկավարժ Նիկոլ Աղբալեանի: (Մահ՝ 1947ին):

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՅՆՃԱՐԻ (Լիբանան) ազգային «Յառաջ» վարժարանի «Մուսալեռ» սրահին մէջ, Փետրուար 27ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Պարոյր Սեւակ» մասնաճիւղի մշակութային յանձնախումբին, տեղի ունեցած է Հայր Մեսրոպ Թօփալեանի (Մեսրոպ Հայունի) հրատարակած վերջին հատորին շնորհահանդէսը 2008ին հրատարակուած ստուար հատոր մը գերպ. Հ. Սահակ եպսկ. Կոգեանի դիւանային երկասիրութեանց (685 էջ) նուիրուած: Ձեռնարկին բացումը կատարած է մասնաճիւղին ատենապետը՝ Յակոբ Այնթապլեան: Ան հրաւիրած է ներկաները մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգելու վերջերս վախճանած Յովհաննէս վրդ. Օրջանեանի յիշատակը: Ապա, անդրադարձած է Մեսրոպ Հայունիի գրական գործունէութեան, նշելով որ այս նոր հատորը հրատարակած գործերուն 43րդն է: Գերպ. Սահակ եպիսկ. Կոգեանի հատորը ներկայացուցած է Մեսրոպ Քէնտիրճեան եւ կատարած է հատորին ծննդոցի պատմութիւնը, երկար տարիներու պրպտումի աշխատանքները եւ բովանդակութեան այլազան գլուխները: Մանրամասնօրէն անդրադարձած է Հ. Կոգեանի որպէս հայ հոգեւորական, մտաւորական, ազգային հարցերով տագնապող մեծ եկեղեցական: Յաջորդած է գիրքի գինեձօնի արարողութիւնը: Ձեռնարկի աւարտին իր սրտի խօսքը փոխանցած է Հ. Մեսրոպ Թօփալեան:

* * *

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մարտ 4ին, տեղւոյն «Փաթիլ» մանկանց Թատերախումբը ներկայացուցած է երկու թատերախաղեր, առաջինը հայերէն (Խորհրդաւոր Ծառը), երկրորդն ալ՝ Թրքերէն (Աներեւակայելի մեքենան): Բացման խօսքը արտասանած է միութեան ատենապետը՝ Արթիւր Գազան, որ իր ուրախութիւնը յայտնած է ձեռնարկին առթիւ: Բեմ ելած է նաեւ Լեռնա Հազրոյեան, որ հայերէն եւ Թրքերէն ուղերձներով գովքը հիւսած է բեմարուեստին եւ պարզած իրենց նպատակը նման աշխատանքներու միջամուխ ըլլալու ուղղութեամբ: Ներկայացումներու աւարտին, Սօսի Ճնտոյեան արտայայտուած է սիրով կատարուած աշխատանքներու առթած հոգեկան երջանկութեան մասին:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Սէն Ժոզէֆ համալսարանի «Ապու Խաթեր» սրահին մէջ, Մարտ 4ին տեղի ունեցած է Համազգայինի «Բ. Կանաչեան» երաժշտական գոլէժի 25ամեակի պաշտօնական հանդիսութիւնը: Լիբանանի եւ Հայաստանի փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, Համազգայինի Շրջ. վարչութեան բացման խօսքը արտասանած է Յակոբ Աբրահամեան, որ նշած է թէ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի ամէնէն ճակատագրական տարիներուն, 1983ին, ստեղծուած է «Բ. Կանաչեան» երաժշտական գոլէժը, որ արտագաղթի ու ձուլման հոսանքին դէմ յանդիման առաջին օրէն իսկ դարձած է հայ երաժշտութեան ու երգի տարածման հաստատուն ամրոց մը: Շրջանաւարտներու անունով խօսք առած է տոքթ. Թամար Գասպարեան–Հաչէօլեան: Ան շեշտած է երաժշտական–ակադեմական եւ ազգային կրթութեան կարեւորութիւնը նշելով որ 25 տարի ետք գոլէժը հպարտօրէն արդարացուցած է իր գոյութեան իմաստը, գոլէժի տնօրէն Արմէն Քէչէկ յայտնած է որ այս յոբելեանը նախ եւ առաջ ուսուցիչի աշխատանքի գնահատանքին առիթն է եւ երախտագիտութիւն յայտնած ուսուցչական կազմին եւ պաշտօնէութեան իրենց տարած աշխատանքին համար: Լիբանանի պետական Երաժշտանոցի տնօրէն՝ Ուալիտ Ղոլմիէ հանդիսութիւնը արժեւորելէ ետք, իր պատրաստակամութիւնը արտայայտած է գործակցութեան համաձայնագիր մը կնքելու գոլէժին հետ: Ձեռնարկի աւարտին, սրտի իր խօսքը փոխանցած է Գեղամ եպսկ. Խաչերեան, շեշտելով թէ «Բ. Կանաչեան» երաժշտական գոլէժը սերունդներու կերտման ապահով կառոյց մըն է, որ կը վայելէ համայնքին վստահութիւնը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որուն ընթացքին ներկայացուած է նաեւ գոլէժին 25ամեայ երթը ծանօթացնող տեսերիզ մը:

* * *

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ «Շողակաթ» դպրաց եւ սարկաւագաց դասը տօնած է իր կազմութեան 16րդ տարեդարձը Փետրուար 21ին, մասնակցութեամբ 88 դպիր–դըպրուհիներու: Բացման խօսքը արտասանած է Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ «Շողակաթ» դպրաց դասի վարչական յանձնախումբին ատենապետուհի՝ տիկին Սիլվա Պերեճիքեան որ բարի գալուստ մաղթելէ ետք, խօսքը փոխանցած է դպրապետ Վահէ Ա. սրկ. Բուչիկեանին, որ անդրադարձած է «Շողակաթ»ի 16 տարիներու պատմականին եւ գործունէութեան: Նշած է նաեւ որ Շողակաթի գալիք տարիներու ծրագիրը կ՚ընդգրկէ շարականներու ուսուցում, գիտաժողովներ, ուրաբակիրներու եւ սարկաւագներու պատրաստութեան դասընթացք եւ ընկերային այլ ձեռնարկներ: Գեղարուեստական յայտագրէ մը ետք, ճաշին ընթացքին եղած են սրտաբուխ նուէրներ: Երեկոյթը շարունակուած է դպիրներու երգերով եւ նուագով: Ելոյթ ունեցած են նաեւ Յարութիւն Ա. սրկ. Աբրճեան, Աւետիս Ա. սրկ. Պօյաճեան, Հայկ Հեքիմեան, Քնար Տէքէեան եւ Հիլտա Օզումուչեան: Անակնկալ մը եղած է փոքրիկն Շանթ Փանոսեան որ հանդէս եկած է իր կիթառով եւ ներկաները զարմացուցած իր նուագով եւ երգերով:

ԳԱՐՆԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՏԱՐԲԵՐԱԿ՝ «ԴԷՊԻ ՀԱՅՔ»Ի ՀԵՏ

Պոսթըն գոլէճի հինգ աշակերտներ վերադարձան համալսարան եւ առիթ ունեցան խօսելու իրենց մէկ շաբաթուան հեւքոտ գարնանային արձակուրդին մասին: Այս տարի, փոխանակ երթալու սովորութիւն դարձած հանգիստի վայրերը, հինգը որոշեցին երթալ Հայաստան եւ խմբովին կամաւորական աշխատանք տանիլ: Այն ինչ որ սկսաւ կասկածամտութեամբ, աւարտեցաւ իւրայատուկ եւ բաւարարեցնող փորձառութեամբ: Խումբի առաջնորդ Պրիթնի Քատեմեան կ՚ըսէ. «Լոկ բառերով չենք կրնար բացատրել մեր փորձառութիւնը: Մեր նպատակն էր պարզապէս Հայաստանը տեսնել եւ մշակոյթը վայելել, սակայն մեր շփումները իբրեւ կամաւորներ մեզի տուին անմոռանալի յիշատակներ»:

Նախապատրաստական գործերը շատ ժամանակ խլեցին, բայց ապարդիւն չէին: Քատեմեան լուրը տարածեց համալսարանի հայկական ակումբի աշակերտութեան եւ չորս ուրիշներ միացան իրեն՝ Մարք Պաթուէյլըր, Անտրէա Զէյթունեան, Պրէնտըն Սփիրզ եւ Լուսիա Պենավիտէս: Կազմակերպեցին դըրամահաւաքներ եւ երբ կարգը եկաւ որոշելու թէ որ կազմակերպութեան դիմեն իբրեւ ծրագրի համախմբող, երկար փնտռտուքէ ետք որոշեցին «Դէպի Հայք»ը:

«Կը շնորհաւորենք Պրիթնիի եւ իր ընկերներու նախաձեռնութիւնը: Վստահ ենք որ այս փորձառութիւնը դուռ պիտի բանայ ուրիշներու, հետեւելու նոյն քայլերուն, ընդլայնելու մտահորիզոնները եւ «հաճոյք»ին տալու նոր սահմանում», կը հաստատէ «Դէպի Հայք»ի տնօրէն Սեւան Գապաղեան:

«Դէպի Հայք»ը խումբին համար կազմակերպեց հիւրընկալ ընտանիքներու մօտ կեցութիւն, մանրամասն ցուցակ իւրաքանչիւր օրուան համար ներառեալ կամաւորական աշխատանքներ: Խումբը նաեւ այցելեց Գիւմրիի Պօղոսեան համալիրը, SOS մանկատուն եւ հաճելի պահեր անցուց երախաներու հետ՝ անգլերէն լեզուի զբաղումներով եւ դաստիարակիչ խաղերով: Նաեւ առիթ ունեցաւ տեսնելու «Դէպի Հայք»ի հայերէն լեզուի դասընթացքը, մասնակցելու հայկական պարի փորձի, եւ «Դէպի Հայք»ի կամաւորներուն հետ շփում ունենալու:

Քատիմեան եզրափակեց հետեւեալ խօսքերով. «Ոչ միայն ընդհանուր ծանօթացման առիթ ունեցանք, այլ նաեւ ներշնչուեցանք ապագային վերադառնալու եւ ամիսներով իբրեւ կամաւորներ ծառայելու գաղափարով: Գարնանային մեր արձակուրդը առիթ տուաւ որ տեսնենք նոր կարելիութիւններ եւ հասուննանք իբրեւ անձեր»:

* * *

«Դէպի Հայք»ի նպատակներէն է ծոխացնել տարբեր երկիրներէ եկած հայ երիտասարդ կամաւորներու թիւը եւ այդ միջոցաւ նպաստել բափիւռքահայ երիտասարդներու միջեւ կապերու հզօրացման եւ գաղութներու մէջ Հայաստանը ճանչցող եւ հասկցող նոր ղեկավար սերունդի զարգացման:

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

Դ.

Մեծ ցաւ մը չէր զգացեր Տիգրանուհին այս չճանչցած էրկանը մահէն. բայց նորէն Թիկունք մը պակսած էր իրմէն այս մահով, որչափ ալ ենթադրական բան մը ըլլար ատիկա: Ու աւելի մեծ սիրով մը փարած էր այս զաւկին որ հայր չունենալուն համար կրկնապէս իրենն էր:

Ինքը աշխատելու ստիպուած ըլլալուն, իր զաւակը օտար կնոջ մը յանձնելու հարկադրուած էր, եւ օրին մէկը անոր ալ հիւանդանալուն լուրը բերին: Վազեց գնաց, բայց մանկիկին վերջին ժամուն միայն հասաւ. բժիշկ դեղ օգուտ չըրին, ոչ ալ Ս. Մասունքը զոր Ամենափրկիչէն բերել տուաւ. Թռչունի մը պէս առանց տրտունջի հոգին աւանդեց անիկա իր գիրկին մէջ:

Տիգրանուհին մարդ մարդասանք չունէր. Հաճի Տիւրիկն ալ գեղն էր այդ միջոցին. ինքն իր գլխուն պարտաւորուեցաւ մեռելաթաղի բոլոր չնչին ու ահաւոր պատրաստութիւնները տեսնել: Ինքը հագուեցուց, սաղեց մանկիկը, ինչպէս վերջէն կը պատմէր լալով: Ետքը եկեղեցի գնաց փափաք յայտնելով որ կարելի եղածին չափ շքեղ ըլլայ յուղարկաւորութիւնը:

– Մեղք ես, կնի՛կ, ստակ չունիս, ըսին ժամէն:

Անիկա յամառեցաւ, ուզածնին վճարեց, շատ մը մոմեր վառել տուաւ, պընդեց որ երկու քահանայ գտնուի արարողութեանը. մանաւանդ չուզեց որ ճաղի մէջ դնեն իր զաւակը, վախնալով որ հողին մէջ չմսի անիկա. սնտուկ ապսպրեց, համոզուած ըլլալով որ անոր մէջ պիտի պաշտպանուի պզտիկը:

Օր մը չարունակ ատոնցմով զբաղեցաւ, ամէն բան իր ձեռքովը կարգի դըրաւ. ժամին մէջ ինքը մինակ էր եւ մինչեւ գերեզմանատուն, գլուխը բաց, ինքը մինակ հետեւեցաւ դագաղին: Հո՛ն, իր աչքին տակ, տեղաւորել տուաւ զայն հողին մէջ ու ետ դարձաւ իր ծառայած տունը, երկու օր բացակայ մնալէ ետքը:

Աչքերը ուռած էին լալէն, բայց գանգատի բառ մը չելաւ բերնէն. գլուխը կախած, առաջուան պէս աշխատութեան տըւաւ ինքզինքը:

Անկէ վերջ իր բոլոր մտմտուքը, իր բոլոր առաջադրութիւնները այս պզտիկ հողակոյտին յատկացան: Ամսականէն ժողված առջի ստակովը՝ գերեզմանատան մէջ պզտիկ հող մը գնեց:

– Երկու հոգինոց հող մը, ըսաւ ցած ձայնով մը թաղականներուն:

Ստակը վճարեց եւ Թուղթը ձեռքը բռնած իսկոյն գերազմանատուն վազեց, զաւկին մարմինը հոն փոխադրել տալու համար: Քիչ ատեն վերջը, պզտիկ պատով մը շրջափակել տուաւ այդ պզտիկ հողը. վերջն ալ քար մը դնել տուաւ անոր վրայ: Բոլոր վաստկածը հող կը ծախսէր. ամէն ատեն նոր բան մը ունէր չինելիք, աւելցնելիք, գեղեցկացընելիք այդ տեղին մէջ:

Ու մեռելոցին օրերը, քանի հատ որ մեռելոցի օր կայ տարւոյն մէջ, մեծ ու պզտիկ, ցնծութեան օրեր էին իրեն համար: Առտուն կանուխ կ՚ելլէր, իր այրի կնոջ արդուզարդը կ՚ընէր, լուրջ ու հանդիսաւոր արդուզարդ մը, ու ճամբայ կ՚իյնար դէպի գերեզմանատունը. պզտիկ տապանին քով չոքած՝ երկար բարակ ու ցած ձայնով կը խօսէր իր զաւկին հետ, անոր մանուկի բարբառովը: Ամէն հեղուն տէրտէրին օրհնել կու տար գերեզմանը, հարուստէ մը աւելի առատաձեռնութեամբ տալով օրհնողչէքը:

Դարձին՝ երանութիւն մը կար անոր դէմքին վրայ:

– Ո՞ւր գացեր էիր, Տիգրանուհի՛, կը հարցնէին տնեցիները, իբրեւ թէ չգիտնային անոր ո՛ւր երթալը:

– Հանը՛մ, զաւկիս գացի, կը պատասխանէր ուրախութեամբ:

(Շար. 7 եւ վԵՐՋ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ծեմարանի իր աշակերտները, Համազգայինի վարչութիւնը եւ Մաշտոց Բառարանի ընկերակցութիւնը հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել կու տան Կիրակի, Մարտ 29ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ

15 rue Jean-Goujon, 75008 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Յակոբեանէ եւ Օր. Ժանէթ Սոփեանէ 100ական եւրօ:

□

MESSE

La Section de Lyon-Villeurbanne de la Croix Bleue des Arméniens de France informe qu'une Messe de Requiem sera célébrée le **Dimanche 5 avril**, en l'église apostolique Saint Jacques de Lyon, 40 rue d'Arménie, Lyon 3ème, à la mémoire de ses membres disparus.

Pour commémorer leur souvenir, la messe sera suivie d'un repas offert par la Section, à l'Espace **Garbis Manoukian** sise à l'église.

Pour prendre part à ce repas, veuillez vous inscrire en téléphonant :
— A la MCA de Villeurbanne :
au **04 78 26 28 71**
— ou au **04 74 04 74 97**

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ — Հ.Յ.Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍԻՄՈՆ ԱԲԳԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 6, ժամը 20·30ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17 rue Bleue — 75009 Paris

«Pénélope, ô Pénélope»

գիրքի ներկայացում
հեղինակին ներկայութեամբ:

* Editeur Actes SUD; Grand Prix de la Meilleure Création Française 2008.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Սփիւռքի նախարարութիւնը ս.թ. Յունիսի 22-23ը Երեւանում նախաձեռնել է անցկացնել Հայաստանի ԲՈՒՀ-երի 1960-1970ական թուականների սփիւռքահայ շրջանաւարտների հաւաք: Նախատեսւում է նման հաւաքները դարձնել պարբերական՝ յետագայում ընդգրկելով նաեւ յաջորդ տարիների շրջանաւարտներին:

Հաւաքի նպատակն է քննարկել ՀՀ ԲՈՒՀ-երի սփիւռքահայ շրջանաւարտների դերը Հայաստան – Սփիւռք գործակցութեան զարգացման գործում, ստեղծել սփիւռքահայ շրջանաւարտների համահայկական ընկերակցութիւն:

Դիմելով նշուած տարիների հայաստանեան ԲՈՒՀ-երի բոլոր սփիւռքահայ շրջանաւարտներին՝ հրաւիրում ենք մասնակցել նշուած հաւաքին, ինչպէս նաեւ ուղարկել առաջարկութիւններ հաւաքի կազմակերպման եւ քննարկուելիք հարցերի վերաբերեալ:

Հաւաքին մասնակցելու ձեր դիմումը խնդրում ենք ուղարկել ՀՀ Սփիւռքի նախարարութիւն, Հայաստանի Հանրապետութիւն, ք. Երեւան, Վազգէն Սարգսեանի 26/1, 5րդ յարկ հասցէով կամ ելեկտրոնային փոստով՝

hmekv@mindiaspora.am

Հաւաքի մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ կարող էք ստանալ

www.mindiaspora.am

համացանցի կայքէց:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ, ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝ ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին հետեւեալ թուականներուն՝

Մարտ 27

Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 18ին:

Մեծ Պահքի ընթացքին, ժամերգութեամբ՝

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀՍԿՈՒՄ

կը կատարուի նաեւ՝

27 Մարտ, Ուրբաթ, 26րդ Օր Մեծի Պահոց՝ Հսկում
Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
ժամը 19ին

***

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ Մարտ 27
33րդ օր Մեծ Պահոց
Հսկում եւ Նախատօնակ
Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
ոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին:
Կը բացուի Ս. Սեղանի վարագոյրը:
Սկիզբ Հսկումի եւ Նախատօնակի՝ ժամը 19ին:

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 28
34րդ օր Մեծ Պահոց:
Տօն Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչի
ոսկալի չարչարանքներուն
եւ Խոր Վիրապ մուտքին.
Պատարագի ընթացքին տեղի պիտի ունենայ սարկաւագական ձեռնադրութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Հայոց Թեմի
Պատարագի սկիզբը՝ ժամը 10ին:
Պատարագի աւարտին Ս. Սեղանի վարագոյրը կը փակուի:

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ–ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝	ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,

le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

DINER DANSANT

80ème ANNIVERSAIRE
DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 28 mars à 19h30

Sous le haut patronage
de Monseigneur **NORVAN ZAKARIAN**
Primat de l'Eglise Apostolique Arménienne

Animé par l'**Orchestre MASIS**

Dans les Salons **Toffoli** du **Plateau de Gravelle**
Route du Pesage — Bois de Vincennes, 75012 Paris

Réservations auprès des sections CBAF et du Conseil d'Administration
Contact : 01 53 34 18 18
Entrée «Jeunes» à partir de 23h.

□

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE
(JURA)

ETE : JUILLET ET AOUT

- Directeurs diplômés BAFD
- Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA
- Assistants sanitaires

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

C B A F — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

&

MUSIC ARMENIE

présentent

Vendredi 27 mars
à 20 heures
CONCERT EXCEPTIONNEL

Trio OCHAGAN

venu d'Arménie

P.A.F. : 10 euros

12-14 rue Saint-Bazile —
13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09
majc13@wanadoo.fr

Métro/Tram Réformés
Parking Gambetta

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին

«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

- 01·45·93·00·25
- 06·64·38·00·25

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

organise un

VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le 1er **avril.**
Les renseignements détailléssur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org /voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org/colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômé(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbeurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008/11/activites-jeunes-20091.pdf

---

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ 28-29
SAMEDI-DIMANCHE
28-29 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.172 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 84e ANNEE — N° 22.172

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ

ԺԽՏՈՂ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆԸ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵԼՈՒ

Հարաւային Աւստրալիոյ օրէնսդիր ժողովին կողմէ Ցեղասպանութեան բանաձեւի մը վաւերացումին լուրերէն անմիջապէս ետք հասած է ժխտողականութեան եւս առաջին արձագանգը: Այդ դերով յայտնուած է ազատական ծերակուտական Ս. Ֆերկըսըն. ան «վիճելի» կոչած է Հայոց եւ պոնտացի Յոյներու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնները, աւելցնելով. «այսօր ստուգապէս կարելի չէ որպէս այդ սահմանել անոնք»:

Ծերակուտականը այդ յայտարարութիւնը ըրած է Մարտ 18ին, հանդիպում ունենալէ ետք Թուրքիոյ դեսպանին հետ, որուն համար ըսած է թէ «անձնական բարեկամ»ն է:

Աւստրալիոյ Հայ Դատի յանձնախումբը նամակով մը կոչ ըրած է Ֆերկըսընի որ յետս կոչում ընէ. նամակով ըսուած է. «Հայկական ցեղասպանութեան փաստերը անհերքելի են: Որեւէ պաշտօնատար, որ կը հերքէ այն իրողութիւնը, թէ մեր նախահայրերէն 1,5 միլիոն անձ 1915ին ջարդուեցաւ սովահար եղաւ եւ իր տունէն մինչեւ մահ քալեց, Ցեղասպանութեան մասնագէտներու միջազգային ընկերակցութեան կողմէ կը վարկաբեկուի»:

Նամակագիրները յիշեցուցած են նաեւ թէ վերջերս Ցեղասպանութենէն վերապրողներու Աւստրալիոյ կողմէ կատարուած մարդասիրական օժանդակութեան մասին տեղեկութիւններ բացայայտուած են: Յիշեցուցած են տակաւին Ա. աշխարհամարտին մասնակից աւստրալիացի գերիներու վկայութիւնները Օսմանեան կայսրութեան քաղաքացի Հայերու եւ միւս քրիստոնեայ փոքրամասնութիւններու դէմ գործուած արհաւիրքներուն մասին:

Հայ Դատի քաղաքական յարաբերութիւններու պատասխանատու Վ. Գահրամանեան ըսած է թէ Ֆերկըսըն պէտք է անդրադառնայ թէ վիրաւորած է Աւստրալիոյ հայ համայնքը եւ ներողութիւն խնդրէ ժխտողական իր արտայայտութեան համար:

ԱՄՆ

ՀՐԷԱԿԱՆ ԼՈԲԻՆ ԹՐՔԱՄԷՏ ԴԻՐՔԸ ՓՈԽԱԾ ՉԷ

Գոնկրէսին յղուած հայկական նոր բանաձեւին հետ Անգարա ակնարկը յառած է ԱՄՆ-ու հրէական լոպիին ընթացքին, զայն նկատելով Գոնկրէսին վրայ որոշ ազդեցութեան կարող գործօն: Առաջին տուեալները կը վստահեցնեն որ հակառակ Իսրայէլի Գազայի գործողութեան Թուրքիոյ վարչապետին կողմէ քննադատութեան, հրէական կողմը 1915ի առընչուած իր կեցուածքին մէջ փոփոխութեան տրամադրութիւն չունի:

Այս ապահովութիւնը տրուած է «Ճեռուզալէմ փոստ»ի կողմէ. հոն ըսուած է. «Հակառակ փոխադարձ յարաբերութիւններու այն լարուած կացութեան որ հետեւանք եղած է Գազայի գործողութեան մասին Թուրքիոյ խիստ քննադատութեան, Իսրայէլ Ի. դարու սկիզբին 1,5 միլիոն Հայու բնաջնջումը ցեղասպանութիւն որակելու հարցին մասին իր կեցուածքը չէ փոխած»: Աւելցուցած է թէ ԱՄՆ-ու հրէական կազմակերպութիւններ եւս որոնք հայկական բանաձեւին առընչութեամբ զօրակից են Թրքական լոպիին, իրենց կեցուածքը չեն փոխած:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՐԱՄԱԿԱՆ միջազգային Ֆոնտի ընդհանուր տնօրէնը՝ Տ. Սթրօս-Քահն հիւրն էր Մարտ 26ին հեռատեսիլի Բ. կայանի «Դուք դատեցէք» յայտագրին եւ այդ առթիւ այն տեսակէտը յայտնեց որ տագնապը վերջ կրնայ գտնել միայն 2010ի առաջին վեցամսեային: Կ'ուզէ որ ֆինանսական մարզը մաքրուի եւ կը խորհի որ Միացեալ Նահանգները եւ Ֆրանսա հարկ եղածին չափ չեն չեշտեր այդ «մաքրութիւնը»: Կ'ընդունի որ 2009ը յատկապէս դժուար տարի մըն է: Անհրաժեշտ կը գտնէ նաեւ որ այդ «մաքրութիւնը» վերաբերի նաեւ դրամատուներուն, հակառակ պարագային «վերանորոգման դրամը կ'անհետանայ ինչպէս ջուրը աւազին մէջ եւ չի հասնիր սպառողներուն եւ ձեռնարկատէրերուն»: Իր ծրագիրներուն համար, հազիւ փորձեց հերքել շշուկները եւ ըսել որ միտք չունի Սարքոզիի նախարարապետը ըլլալու: Ընկերվարական կուսակցութեան իր կողմնակիցները կը պատրաստեն սակայն իր թեկնածութիւնը 2012ի նախագահական ընտրութեան:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ քաղաքական խումբերը որոշած են բարեփոխել ներքին կանոնագիրը, որպէսզի Ժ.-Մ. Լը Փէն չկարենայ նախագահն ըլլալ եւ ելոյթ ունենալ բացման նիստին: Ծանօթ է որ այս ընթացքը հետեւանք է Ազգ. Ճակատի նախագահին այն խօսքերուն, որոնք անգամ մը եւս «Պատմութեան մանրամասնութիւնը» որակեցին Բ. աշխարհամարտի կազի սենեակները: Ազգային Ճակատի ընդհանուր քարտուղարը՝ Լուի Ալիօ բոլորովին չափազանցուած կը գտնէ ստեղծուած բանավէճը:

ՔԻՆՇԱՍԱՅԻ մէջ, ուր ելոյթ ունեցաւ Մարտ 26ին, Սարքոզի փորձեց վերջ տալ եղած տարակարծութիւններուն եւ ցոյց տալ իր հեռանկարը Ափրիկէի նկատմամբ: Գոյութիւն ունեցող սեւ կէտը ծնած էր 2007 Յուլիսին, երբ Տաքարի մէջ ելոյթ ունենալով ըսած էր. «Ափրիկեցին դեռ պատմութեան մէջ չէ մտած»: Այդ իսկ պատճառաւ, Սարքոզի ուզեց մոռցնել այդ ձախաւեր արտայայտութիւնը, յայտարարելով. «Ափրիկէի զարկը պէտք է նոյնն ըլլայ աշխարհի մնացեալ մասին հետ: Ան առանձին ցամաքամաս մը չէ, անջատուած միւսներէն»: Իրեն համար, Գոնկոյի Ժողովրդավար Հանրապետութեան ինքնիշխանութիւնը անփոխարինելի է եւ ինք չէ որ պիտի ըսէ հակառակը:

ՊԱՂՏԱՏԻ շիի թաղամասի մը մէջ, թակարդ-կառքի մը պայթումէն՝ շուկայի մը մօտ, 20 հոգի մեռած է եւ տասնըեակներով վիրաւորներ եղած են, Մարտ 26ին: Մարտի սկիզբէն ի վեր վեցերորդ ոճրափորձն է որ գործուած է Իրաքի մէջ:

ԷԼԻԶԷ ի տես այն գայթակղութիւններուն, որոնք ծագած են պետական նպաստ ստացող գործատէրերու ստացած պոնիւսներու եւ սթոք-օփշըններու առթիւ, աճապարանքով, օրէնքի տեղ հրովարտակ մը պիտի հրապարակէ գալ շաբթու, որպէսզի արգիլուին նման շնորհներ: Լիպէրասիոն երկարօրէն կը բացատրէ (Մարտ 27) որ պարզ խաբէութիւն մըն է եւ շատ քիչերու կը վերաբերի:

ՍՈՒՏԱՆԻ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն, իսրայէլեան օդուժը ռմբակոծած է դէպի Գազա գացող շարասիւն մը որ զէնք կը փոխադրէր Համասի համար, անցեալ Յունուարին, այն շրջանին երբ Իսրայէլ կը պայքարէր Համասի դէմ: Օդանաւերը ռումբեր նետած են 17 բեռնակառքերու վրայ: Իսրայէլի վարչապետը յիշեցուցած է միայն որ «իր երկիրը կրնայ հարուածել ահաբեկչական բոլոր կառոյցները մօտ թէ հեռաւոր վայրերու մէջ»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Դումայի նախագահը՝ Բորիս Գրիզլով յայտարարած է որ Չէչէնիոյ կացութիւնը կը բարելաւուի եւ կը խորհի որ ժամանակը եկած է վերջ դնելու հակահաբեկչական իր գործողութեան այդ հանրապետութեան մէջ եւ ուրեմն իր զօրքերը քաշելու:

ԻՐԱՆ հաստատած է որ պիտի մասնակցի Աֆղանիստանի ապագային նուիրուած ժողովին Մարտ 31ին, որ կը գումարուի ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան ներքեւ եւ որուն ներկայ կ'ըլլան ՕԹԱՆ-ի անդամ երկիրները եւ շրջանի երկիրները, ինչպէս Փաքիստան, Հնդկաստան եւ Չինաստան: Միւս կողմէ, կը սպասուէր որ Ուաշինկթըն յայտնէ իր նոր ռազմավարութիւնը Աֆղանիստանի հանդէպ եւ հաստատէ թէ 4000 նոր զինուորներ կը ղրկէ, Աֆղանիստանը կարեւոր ճակատ նկատելով ա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՋԱՒԱԽՔ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

«Միասնական Ջաւախք» կազմակերպութեան ղեկավար Վահագն Չախալեան որ անհիմն ամբաստանութեամբ բանտարկուած է, բաց նամակով մը դիմած է նախագահ Մ. Սահակաշվիլիին: Հոն կ'ըսէ թէ ինչպէս իր նախորդները, Մ. Սահակաշվիլի եւս շարունակած է երկրին Հայերը անջատողական նկատելու եւ զանոնք ճնշումի ենթարկելու քաղաքականութիւնը: Կը շեշտէ թէ քարոզչական միջազգային արշաւ տարուած է իմացնելու թէ վրացերէն չգիտնալը պատճառն է Հայերու համարկումին ձախողելուն եւ անոնք չեն ընդառաջեր պետութեան ձեռնարկած լեզուի ուսուցման սուղ ծրագիրներուն:

Չախալեան ըսելէ ետք թէ ոչինչ կրնայ խոչընդոտել սովիլ փափաքողին կամքը, կը թելադրէ այնպիսի միջոցներու ձեռնարկել որ Վրաստանի ամէն մէկ բնակիչ անհրաժեշտութիւնը զգայ վրացերէնին տիրապետելու: Կը յիշեցնէ թէ ատիկա ընելու համար պայման է հաւասարութիւն ապահովել երկրին բոլոր ժողովուրդներուն միջեւ, գերակայ դարձնել օրէնքը եւ երաշխաւորել ազատութիւնները:

Յետոյ դիտել կու տայ թէ փոխանակ այդ բաներուն, իշխանութիւնը բանտի, ոստիկանութեան եւ դատարանի նոր շէնքեր միայն կառուցանած է, շրջանի ոստիկաններուն թիւը կրկնապատկած, ջաւախահայութեան իրաւունքներուն համար պայքարողներ հետապնդած, արտաքսած: Մեծագոյն սխալ կը նկատէ սադրանքներ կազմակերպելու կարողութեան տէր ոստիկանապետի մը նշանակումը Ախալքալաքի մէջ եւ անոր Ջաւախքի հայութիւնը մահակի տակ պահելու պաշտօնին յանձնումը:

Չախալեան հարց կու տայ. «Պարոն նախագահ, մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի ձեր նախորդներից ձեզ ժառանգած այս քաղաքականութիւնը: Ժամանակը չէ՞, արդեօք, լծուելու ջաւախքահայութեանը յուզող քաղաքական, լեզուա-մշակութային, կրթական եւ սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման կարեւոր առաքելութեանը, թէկուզ աստիճանաբար՝ քայլ առ քայլ...»:

Նամակը կ'աւարտի յանուն Ջաւախքի հայութեան երկխօսութեան պատրաստակամութիւն յայտնելով եւ այն յոյսով որ պարտադրուած չեն ըլլար երկու բարեկամ ժողովուրդներու խնդիրներուն լուծումը վաղը եւրոպական եւ միջազգային ատեաններու մէջ փնտռելու: Կը մաղթէ որ նախագահը ընդունի երկխօսութեան իրենց առաջարկը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՉԻ՛ ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Այս օրերուն, երբ Գոնկրէսին յղուած հայկական նոր բանաձեւը խոչընդոտելու համար Անգարա կարելի ու անկարելի բոլոր միջոցները կը փորձէ, որպէս դրական ժեսթ կը գործածէ Հայաստանի սահմանը բանալու խայծը: Ատոր մէջ անշուշտ կարեւոր տեղ ունի այն վստահութիւնը թէ հայկական կողմը առաւելաբար զգացականով շարժող, կարճատես իր ընթացքով դրական արժեւորում պիտի տայ այդ քայլին, առանց իրապաշտօրէն քննելու անոր հետեւանքները: Մանաւանդ որ սահմանի բացումին հաւանականութիւնը տակաւին խօսքի մակարդակէն իսկ ծափահարելու պատրաստակամ խմբակներ գոյացուցած է հայկական կողմը:

«Մարմարա» վերջերս տեղ տուած էր Հայաստան - Թուրքիա գործարարներու միութեան Թուրք նախագահ Ք. Սոյաքի նոյն բացումին առընչուած հաշիւներուն. անդրադառնալ անոնց, կրնայ թերեւս սթափեցնել ծափահարելու անհամբեր մեր խմբակները: Մանաւանդ, կ'արժէ այս առթիւ յիշել թէ նոյն գործարարը անցեալին ալ փայլուն գաղափարը յայտնած էր Սփիւռքի Հայուն կարօտաբաղձ զգացումները Թուրքիոյ զբօսաշրջութեան զանձանակը լեցնող գումարներու վերածելու: Ըսած էր թէ Հայերը մեծապէս զգացական են ու կ'ապրին իրենց կորսնցուցած հայրենիքին կարօտով. եթէ անոնց առիթ ստեղծուի որ անարգել կարենան այդ վայրերը -Անի, Վան, Ախթամար եւլն.- այցելել, նիւթապէս բարօր այդ հատուածը կարեւոր եկամուտ կ'ապահովէ Թրքական զբօսաշրջութեան ոլորտին:

Նոյն պատասխանատուն սահմանի բացումի հեռանկարով ալ նշմարած է շահու նոր աղբիւր մը որ պիտի ըլլայ նորէն հայկական Սփիւռքը: Սահմանը բանալով Թուրքիա պիտի կարենայ Հայաստանի հետ կապերը օգտագործելով, արտածումները աւելցնել դէպի ԱՄՆ եւ Ռուսաստան: Չէ՞ որ երկու երկիրներուն մէջ ալ աւելի քան միլիոննոց հայ համայնքներ կան: Սոյաքի գլխաւոր ծրագիրը կապ հաստատել է նոյնինքն Սփիւռքին հետ որուն թիւն ալ եօթը միլիոնի կը հասնի ամբողջ աշխարհին մէջ, ըստ իր հաշիւներուն: Բնական է, այդ եօթը միլիոնին թիւէն աւելի «շատ լաւ դիրքեր»ն են Սոյաքի ախորժակը գրգռողները: Ինք վստահ է նաեւ թէ այդ Հայերը պատրաստ են Թուրքիոյ հետ առեւտուր ընելու. յաւելեալ բարենիշ մը՝ անոնք մեծ մասով Անատոլուի թրքերէնը կը խօսին... Այդ Սփիւռքը Հրեաներէն ետք մեծագոյնն է եւ Թուրքիոյ համար ատիկա հրաշալի շուկայի մը հեռանկարը կը գծէ:

Սոյաք տակաւին ըսած է թէ արդէն հայ գործարարներու Թուրքիա երթալու եւ պայմանագրութիւն կնքելու նիւթով շրջփումներ կատարուած են: Անգարա նաեւ կապ հաստատած է ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովին հետ, առաջարկելով որ օրէնք մը քուէարկէ որով կարելի ըլլայ Հայաստանի ու Թուրքիոյ գործակցութեամբ մաքսատուրքէ զերծ ապրանք արտածել:

Հետաքրքրական է գիտնալ թէ ո՛վ, ի՛նչ կը շահի նման կարգադրութիւններէ. ամէն պարագայի երկխօսութեան, շնորհակալութեան մեր հոսհոսիկ փութկոտութենէն ետք, Թրքական այս ախորժակին երկարելիք ծափերը շատ յարմար նախաբան մը կ'ըլլան Ապրիլ 24ին...

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ «ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳ»Ի ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Հայաստանի Հանրապետութիւնը որոշեց ստեղծել «Սփիւռքի նախարարութիւն»: Բնական էր որ ազգի աւելի քան կէս համրանքի ներկան եւ ապագան, որպէս ազգի բաղկացուցիչ, կանոնագրուած տեղ ունենար հայրենի պետութեան կառոյցին մէջ, որ չըլլար ձեւական, այլ բանար դռները իրաւ եւ բազմակողմանի մասնակցութեան:

Երբ համաձայն ենք, չենք վիճիր: Չենք ճանչնար Քամչաթքայի կառավարիչը, հետեւաբար դրական կամ բացասական ըսելիք չենք ունենար իր գործին մասին: Մեր անմիջական եւ քիչ մըն ալ հեռաւոր շրջապատին կ'առընչուինք, հետեւաբար ըսելիք կ'ունենանք եւ այդ անբնական չէ: Հետեւաբար, մտահոգութիւններ եւ գնահատումներ, նշումներ եւ քննադատութիւններ երբեք պէտք չէ դիմաւորել որպէս բացասականութիւն: Ընդհակառակն. անոնք դարման են աւեր գործող անտարբերութիւններու, չարաշահումներու եւ անվաղորդայն գովերգութիւններու դէմ:

Սփիւռքի նախարարութեան ճամբով ուսումնասիրութիւն, ծրագիր կամ աշխատանքի առաջադրանք մը շրջանառութեան դրուած է, «Հայեցակարգ» ընդհանուր խորագրով: Ծաւալուն գրութիւն մը, շուրջ ութսուն մեծադիր էջերէ բաղկացած: Չէ ճշդուած թէ այդ էջերը խմբագրուած են նախարարութեա՞ն կողմէ, նախարարին համաձայնութիւնը ունի՞ն թէ ոչ, անհատի՞ մը կամ յանձնախո՞ւմբի գործ է: Բայց քանի որ կայ, շատեր տեսած են, անտարբեր կարելի չէ մնալ: Այս մասին մտաւորականներու հանդիպում մը տեղի ունեցաւ արդէն Անթիլիասի մէջ:

«Հայեցակարգ»ը կ'առաջադրէ Հայաստան–Սփիւռք համագործակցութեան քաղաքականութիւն, նկատի ունի Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որուն օղակները, նախագահ, նախարարներ, սպասարկութիւններ, որոշողներն են, եւ Սփիւռքը մեծ բացական է այդ խումբէն: Կը սահմանէ «պետական քաղաքականութեան սկզբունքները, շրջանակը, լիազօրութիւնները, խնդիրները եւ գործառոյթները... պետական մարմինների միջեւ արդիւնաւէտ գործակցութեան ապահովման սկզբունքներն ու միջոցները...»: Ի՞նչ պիտի բանի Սփիւռքը, ո՞ր հիմերու վրայ պիտի գործէ, ինչպէ՞ս սահմանել իրաւունք եւ պարտաւորութիւն: Կը ճշդէ «համահայկական կառոյցների եւ Սփիւռքի կազմակերպութիւնների համագործակցութեան սկզբունքները եւ մեխանիզմները»... Երբ սկզբունք կը սահմանուի, Սփիւռքը խօսք չունի՞: Ներածութեան 4րդ կէտը յստակ է. «Հայեցակարգը խարսխուած է ՀՀ Սահմանադրութեան, միջազգային պայմանագրերի, միջազգային իրաւունքի նորմերի եւ ՀՀ օրէնքների վրայ: Հայեցակարգը համահունչ է ՀՀ Ազգային անվտանգութեան ռազմավարութեանը, ՀՀ նախագահի քաղաքական ծրագրին եւ ՀՀ կառավարութեան ծրագրին»: Այսինքն, եթէ անոնք որոշեն յայտարարել որ հայ ժողովուրդը Թուրքիայէն հողային պահանջ չունի, որ դեկրետով սովետական իշխանութեան պարտադրած ուղղագրութիւն–սխալագրութիւնը վերջնական է, որ ըՍփիւռքի կառոյցները – միութիւն, կուսակցութիւն, եկեղեցական կազմակերպութիւն – ենթակայ են ՀՀ այս կամ այն կառոյցին, այդ կ'ըլլայ օրէնք: Ինքնատիպ գործակցութիւն. Սփիւռքը ինչպէ՞ս պիտի մասնակցի սկզբունքներու սահմանման եւ որոշումներու կայացման, ոչինչ կ'ըսուի: Ներածականի 5րդ կէտը ճառ է... հայ ժողովուրդի միասնականութիւն.... Որոշողներու եւ անկարծիքներու:

«Հայեցակարգ»ը կը կատարէ հայ ժողովուրդի համրանքի գնահատումը. տասը միլիոն. երեքուկէսը Հայաստանի Հանրապետութիւն եւ Արցախ: Կ'անդրադառնայ գաղութներու պատմութեան. տեղահանուածներով նոր գաղութներ ըստեղծուած են, որոնք նոր աւելին տուած են հիներուն: Ժամանակակից արտագաղթը կը բացատրուի, եւ ձեւով մըն ալ կ'արդարացուի, քաղաքական եւ տնտեսական գործօններով:

Կ'ըսուի որ 1920էն ետք ծնունդ առած է Սփիւռքը: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել որ Սփիւռքը որպէս այդպիսին սկսաւ 1933էն ետք, երբ Միացեալ Նահանգներ ճանչցան խորհրդային միութիւնը, անկէ առաջ ան սպասողական վիճակի մէջ գտնուող գաղթականութիւն էր: Բ. Աշխարհամարտէն ետք նաեւ ըստեղծուեցան նոր գաղութներ: 1944՝ Խրիմի Հայոց տեղահանութիւնը, 1946-48՝ ներգաղթ, 1949 Անդրկովկասէն զանգուածային տեղահանութիւն դէպի Ալթայի երկրամաս եւ Սիպիր... Նոր՝ 500.000 Ադրբեջանէն, որոնց համար կ'ըսուի՝ հարկադրաբար լքեց: Այս գաղութները ցրուած են 120 երկիրներ:

Գաղութներու գերխնդիր՝ պահել ինքնութեան որակները.. Ո՞վ կը սահմանէ... Ո՞ւր զետեղել մէկ կողմէ լեզուի կորուստը, միւս կողմէ լեզուի աղճատումը:

Հայեցակարգը կը շարունակէ կրկնել կարծէք տուն-տեղ եղած աւանդական կուսակցութիւններ տարազը: Ինչո՞ւ միշտ ըսել աւանդական կուսակցութիւններ. հասկնանք թանգարանայի՞ն: Ինչո՞ւ չըգոհանալ ըսելով պարզապէս կուսակցութիւն, երբ ներկայ են, կը գործեն, ունին քաղաքական փառասիրութիւններ:

Որպէս Սփիւռքի գործունէութիւն, սահմանուած դեր, կը յիշուի Ցեղասպանութեան ճանաչման աջակցիլը: Մինչեւ այսօր ո՞վ կը հետապնդէր Ցեղասպանութեան ճանաչումը, եւ քիչ մըն ալ աւելին՝ Հայ Դատը կամ Հայկական Հարցը: Նախաձեռնութի՞ւն էր թէ աջակցութիւն: Այս հաստատումէն ետք այլ էական խնդիրներ չեն յիշուիր. ոչ Արեւմտահայաստանի ազատագրութիւն եւ ոչ այլ բնոյթի ազատագրական պայքար: Յիշեցում չըկայ:

Նշում մը «հայեցակարգը» կ'արձանագրէ, այն փաստը որ Սփիւռքը չէ յաջողած ներկայացուցչական մարմին յառաջացնել: Ճիշդ է: Բայց լաւ կ'ըլլար եթէ ըսուէր թէ ինչո՞ւ..., ո՞ր պառակտումները պատճառ եղած են եւ են այդ թերացման, որո՞նց կողմէ հրահրուած էին այդ պառակտումները, ինչո՞ւ: Ախտաճանաչումը կարեւոր է դարման գտնելու համար: Ինչո՞ւ չըսել նաեւ, որ այսօր ներկայացուցչական բնոյթ ունեցող կառոյցները կը շրջանցուին... Սփիւռքէն յայտնի համարուած դէմքերով, որոնք կը նշանակուին առանց նոյն այդ Սփիւռքի կարծիքը առնելու: Անոր համար որ աւելի դիւրին է անհատներու գործակցիլ, շոյելով անոնց ինքնասիրութիւնը, քան կենսափորձ եւ հեռանկար ունեցող կազմակերպութիւններու:

Հայեցակարգը մտահոգուած է որ Սփիւռքի Հայերը, ի հարկէ նորերը չեն ինտեգրուում տեղական լեզուին չտիրապետելու պատճառով... Ո՞ր նորերու մասին է խօսքը, արտագաղթերո՞ւ: Անոնց օտար երկիրներու մէջ ինտեգրուելը ինչո՞ւ կը հետաքրքրէ Սփիւռքի նախարարութիւնը: Այդ միթէ՞ Սփիւռքի նախարարութեան գործ է: Կարծէք Հայաստանի Հանրապետութիւնը զինք իր կենսունակ ուժերէն պարպող արտագաղթին թափ տալու համար կ'ուզէ որ անոնք ինտեգրուեն...: Ինչո՞ւ կ'ուզեն որ նորերը մերուին. յետո՞յ: «Հայեցակարգ»ը կը խօսի հին եւ նոր սփիւռքներու անջրպետումի մասին... Հոս ալ պատճառներու մասին խօսք չկայ: Հայրենիքը պանդոկ չէ ըսած է Տ. Միսաքեան: Այսինքն ազգի անդամը հիւր չէ իր հայրենիքին մէջ, որ երբ ուզէ հաւաքէ ունեցած–չունեցածը եւ երթայ: Դասական կոչուած Սփիւռքը հայրենահանման հետեւանք էր, ինչ որ բաւարար չափով չըսուիր, կը մոռցուի Ցեղասպանութեան ճանաչման աղմուկին եւ իրարանցումին մէջ, իսկ նոր Սփիւռքը կամաւոր է... «Հայեցակարգ»ը խիստ մակերեսային վերաբերում ունի հին եւ նոր Սփիւռքներու մերձեցման մասին, եւ այդ կը վերագրէ հին Սփիւռքի տարակարծութիւններուն, զորս արգելք կը համարէ մերձեցման: Եթէ խորքի վերլուծում փորձէր, մերձեցման արգելքները այլապէս պիտի բնորոշէր, նկատի պիտի ունենար նաեւ եւ մանաւանդ ազգային–հոգեբանական ազդակը, հայրենահանուածի եւ կամաւորի, քանի անուանապէս նոյն հաւաքականութեան մէջ իրենց ծննդոցի տարբերութեամբ երկու տարբեր խմբաւորումներ կան:

«Հայեցակարգ»ը չուղղեր հիմնական հարցում մը. «ինտեգրուել» ի՞նչ ձեւով նպաստ է հայրենադարձութեան: Այսինքն, ան ի՞նչ ձեւով կ'օժանդակէ ազգահաւաքի, որ ազգային պետութեան եւ հայ քաղաքական միտքին համար հեռանկար պէտք է ըլլայ: Ազգային ի՞նչ հեռանկար կը հետապնդուի «ինտեգրուել»ով: Ինչո՞ւ Սփիւռքի նախարարը պիտի հետաքրքրուի «կացութաձեւ»երով եւ «ակտիւ ինտեգրման» հարցերով, ո՞ր ազգային իրաւ շահերուն համար: Միթէ՞ կ'ուզէ նպաստել համաշխարհային ազգ դառնալու աղիտալի հեռանկարին:

Դրական է այն որ «Հայեցակարգ»ը զբաղած է այլակրօններու հարցով, թէեւ սխալ բառ է գործածուած այլադաւանը: Հայեցակարգը կրօնափոխը այլադաւան կը կոչէ: Այլադաւանները Հայաստանեայց եկեղեցիէն տարբեր դաւանանքներու հետեւողներն են, իսկ այլակրօնները՝ կրօնափոխներն են, աւելի պարզ՝ իսլամացած կամ իսլամացուած Հայերը: Այլադաւան կամ այլակրօն Հայերը մաս կը կազմեն ազգին, եթէ ընդունին ազգի հասարակաց արժէքները, մշակոյթը, եւ եթէ զանազան ազդակներու բերումով հեռացած են անոնցմէ, աստիճանաբար զանոնք իւրացնեն եւ ըստ այնմ գործեն, առանց խախտելու ազգի դարերու ընթացքին կազմուած ներքին շաղախը:

Հայաստան–Սփիւռք յարաբերութիւններու զգացական եւ մակերեսային եղանակով բացատրուող ըմբռնումներ կան, որոնք սուտ դատարկ ճառեր են: Այսպէս, աժան խօսք է այն որ «Սփիւռքի կենսունակութիւնը հայրենիքի հետ նրա մշտական կապն է»... Ո՞ր պարագաներով եւ ի՞նչ ըսելով այդ կապը կրնայ կենսունակութիւն ծնիլ: Հարցախոյզ մը եթէ ընենք այս հարցով կրնանք տարբեր եզրակացութեան յանգիլ: Փափաքելին իրականութեան հետ պէտք չէ շփոթել: Սփիւռքի կենսունակութիւնը կախում ունի իր նախաձեռնութիւններէն, կառոյցներէն եւ յաջողութիւններէն: Իսկ Հայաստանի Հանրապետութեան հետ կապը դրական արդիւնք կու տայ եթէ ընդհանուր մասնակցութեան եղանակներ գտնուին, ոչ միայն տնտեսական եւ բարեսիրական, այսինքն՝ մասնակցիլ որպէս տէր եւ ծառայ:

Հիմնադրամը օգտակար ձեռնարկ էր: Ճիշդ է: Բայց ի՞նչպէս մատակարարել Սփիւռքի կարիքները, ըզգացական հայրենասիրութեամբ չըկուրանալով, չանգիտանալով ըՍփիւռքի գոյատեւման համար անհրաժեշտը: Նման հարցում կ'անհանգստացնէ, բայց լուրջ վերաբերումի պարագային, փակագծի մէջ դնելով զգացական հայրենասիրութիւնը, կարելի՞ է զայն զանց առնել:

Իրենց գումարումէն առաջ եւ վերջ, հաւաքաբար քննեցի՞նք Հայաստան–Սփիւռք խորհրդաժողովները, անոնց կազմը եւ օրակարգի կազմութիւնը: Բացի զգացականութեամբ բնորոշուող ճառերէն, գնահատական սահմանեցի՞նք: Այդ խորհրդաժողովները միակողմանի՞ էին թէ համահայկական, թէ՝ անուանապէս համահայկական: Ի՞նչ ըսելու եկած էր ներկաներու մեծամասնութիւնը, նկարելո՞ւ, յուզուելո՞ւ, հիանալո՞ւ որ երկու հազար հոգիի սուրճը առանց պաղելու հասաւ, պաղպաղակը առանց հալելու, փառաւոր խրախճանքի մը ընթացքին...

Իսկ Հայաստանի Հանրապետութեան պատասխանատուներու ելոյթները Սփիւռքի մէջ միշտ ալ դրական չեղան, հակառակ «Հայեցակարգ»ի լաւատես գոհունակութեան: Օրինակ, Փարիզ կատարուած պաշտօնական այցելութենէ մը ետք, պատուիրակութիւնը որոշեց աւելի երկար մնալ Հռչակաւոր Հոթէլ Գրիյոն եւ կարեւոր գումարի մը պարտքը մնաց եկեղեցիին վրայ: Լեւոն Տէր Պետրոսեան անտեղի յայտարարութիւններ կատարեց մեծ սրահի մը մէջ, որ իրենք Սփիւռքի մէջ կը նշանակեն իրենց ներկայացուցիչները եւ անոնց միջոցաւ կը կառավարեն Սփիւռքը. Սամուէլ Գէորգեան մամլոյ ազատութեան սահմանափակումը բնական համարեց Հայաստանի համար, որ այդ ազատութիւնը Արեւմուտքի համար է, եւ այլն... Միասնաբար քննութիւն չէ եղած Սփիւռքի մէջ, այցելուներ տուած են զեկուցումներ... յուզուած լողներու:

«Հայեցակարգ»ը ճիշդ նշում մը կ'ընէ. Հայաստանը Սփիւռքը կը դիտէ որպէս հաւաքական միաւոր, երբ կան «սփիւռքներ», որոնց զգալու, տեսնելու, դատելու կերպերը եւ արժէքները տարբեր են: Գէթ իշխանութիւնները այդպէս, որպէս հաւաքական միաւոր, պէտք չէ դիտեն, ինչ որ տարրական ողջախոհութիւն է: «Հայեցակարգ»ը յստակօրէն կը բանաձեւէ. «ՀՀ վարած նպատակային քաղաքականութեան արդիւնքում ձեւաւորել են Հայաստան–Սփիւռք գործակցութեան զարգացման կարեւոր նախադրեալները»: Իսկ Սփիւռքը նախադրեալներ չունի՞: Ինչպէ՞ս համագործակցութիւն կը ստեղծուի երբ մէկ կողմի նպատակային քաղաքականութիւնը կ'որոշէ նախադրեալները:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԹԵՄԻ ՆՈՐԱՍՏԵՂԾ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ «ՍԻՐԵԼ ՈՒ ԾԱՌԱՅԵԼ» ԱՌԱՋԻՆ ՈՍԿԷ ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆԸ՝ ԵՐԱԺԻՇՏ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻՆ

ԲԺիշկ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբի Մարտ 13ի համերգին առաջին մասը նուիրուած էր Կոմիտաս վարդապետի հոգեհունչ երգերուն, որովհետեւ ձօնուած էր Կոմիտասի ծննդեան 140ամեակին:

Անմիջապէս յետոյ, սկսան Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբի ժողովրդական շունչով գործերու մեկնաբանութիւնները: Առաջինը Է. Յովհաննիսեանի «Ցորեն եմ ցանէ»ն, որ արժանացաւ ժողովուրդին ծափերուն, որոնք չդադրեցան համերգի ամբողջ ընթացքին:

Յայտագրին կարգ մը գործերուն մասին յաճախ արտայայտուած եմ: Ուստի կը նախընտրեմ անդրադառնալ առաջին ունկնդրութիւններուն եւ Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբի առաջին մեկնաբանութիւններուն.

«Գուսանի երգ»ը – Ափրիկեանի երաժշտական այս երկին առաջին ունկնդրութիւնն էր, որպէս «Աբեղան» օփերայի նախաբան, Յակոբ Պալեանի խօսքերով: «Գուսանի երգը» արժանացաւ գնահատանքի ժողովուրդին եւ ներկայ երաժիշտներու կողմէ, թէ՛ իբրեւ երաժշտական յօրինուածք, եւ թէ Մուրատ Ամիրխանեանի (պարիթոն–պաս) գեղեցիկ մեկնաբանութիւն:

«Մութն էր» – ուրիշ աշխարհ, ուրիշ մթնոլորտ, հարուստ ներշնչումներով եւ խորունկ մելամաղձոտութիւն...

Պատմագրեանի «Եար կիւլա», «Հարալէ», «Եալալի» գործերը Կարպիս Ափրիկեանի ճպոտին տակ ուրիշ տարածութիւն ստացան:

Գալով Ալէմշահի փոքր գոհարանման «լիտեր»ներուն, անոնցմէ մենակատար Նայիրա Աբրահամեան չորս հատ ընտրած էր. երգեց բարձր կատարողութեամբ: Ինծի անակնկալ մըն էր իտալերէն «Մալինֆօնիա» տխրաշունչ երգը: Մի՞թէ առաջին ունկնդրութիւնն էր: Մեզ հմայեցին Ալէմշահ ու Նայիրան:

«Երեւանեան էթիւտներ»ը կատարողական դժուարութիւններ պարունակող գործ մըն է. «Ինդէլի», եւ «Հիճազ». այս սէնֆօնիք գործը դաշնակի փոխադրութեամբ նուագեց Մարիա Օփին: Անոր մեկնաբանութեամբ զգացինք Ա. ըՍպենդիարեանի նուագագրութեան ճարտարութիւնը: «Օրօր»ը՝ Կարպիս Ափրիկեանի այս գործին առաջին ունկնդրութիւնն էր: Բարձրարուեստ գործ մը: Երգչուհի Նայիրա Աբրահամեան եւ երգչախումբը գնահատական ծափերու արժանացան: Մեզի ծանօթ «օրօր»ներէն տարբեր յօրինում էր:

«Լուսնակն անուշ» – Փիւկ» – դարձեալ առաջին ունկնդրութիւն: Ափրիկեան այս ստեղծագործութեան մէջ իբրեւ կառոյց, ընտրած է փիւկը: Ինչ խօսք, կան երաժըշտահաններ, որոնք երաժշտական գործիքներու համար գրած են փիւկեր, ինչպէս Ալան Յովհաննէս, Ա. Սպենդիարեան, եւ այլն: Սակայն այս գործին ինքնատիպութիւնը ոչ միայն անոր հայկական ոճին մէջ է, այլեւ որ գրուած է երգչախումբի համար. քանի որ երգիչներու ձայնածաւալը – էթանիւ – նուագարաններու հնչածաւալին համեմատ խիստ սահմանափակ է: Ուստի աւելի վարպետութիւն ու տաղանդ կը պահանջէ այս ֆօնթբրփուէնթիֆ յօրինուածքը իր աւարտին հասցնելու համար: Մեկնաբանութիւնն ու գործը բարձր գնահատանքի արժանացան:

«Հարսանեկան փոքր փունջ» – այս շարանուագը կազմուած է հետեւեալ գլուխներէն. «Գովք», «Սրինգերգ», եւ «Խրախճանք». երաժըշտական գոհարներ, որոնց մասին ժամանակին մանրամասնօրէն արտայայտուած էի:

Այսուամենայնիւ, նշեմ որ եթէ եղան երգչախումբի աննշան անկատարութիւններ, անոնք ձուլուեցան երաժշտութեան ջերմութեան եւ ընդհանուր եռանդի մէջ:

* * *

Այդ երեկոյ Փարիզի Սէն Վէնսան տը Փօլ եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուն էր հայ եւ այլ ազգի ունկընդիրներով:

Հանդէսին բացումը կատարեց Արմէն Գիգիրեան, բարի գալուստ մաղթելով բոլորին, յիշեց ու շընորհաւորեց կարգ մը անձնաւորութիւններ: Եւ հրաւիրեց Հանդիսութեան նախագահ Թեմիս առաջնորդ Նորվան արք. Զաքարեանը բացման խօսքը ըսելու: Ան յոյս յայտնեց թէ Կարպիս Ափրիկեանի թողած ժառանգութիւնը արժանի հետեւորդ կ՚ունենայ: Ապա, Ֆրանսահայ Թեմի նորաստեղծ Սուրբ Վարդան Մամիկոնեան «Սիրել ու ծառայել» ոսկեայ շքանշանը Կ. Ափրիկեանի վիզէն կախեց եւ ողջագուրեց զինք: Երեւակայութեանս պաստառին տեսիլք մը ունեցայ. վարպետը իբրեւ հայ երգի զօրապետ կը հեռանայ յաղթական ճակատամարտէն:

Զգալի էր բազմավաստակ երաժիշտին յուզումը:

Յայտագրին վերջաւորութեան Կ. Ափրիկեան ինք եւս շնորհակալութիւն յայտնեց ըսելով. «Հայ ժողովուրդը կը սիրէ հայ երգը, սիրած է Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբը եւ այս կը փաստուի հոծ բազմութեան ներկայութեամբ»: Հրաւիրեց Հայկ Սարգիսեանը որ խորհրդանշաբար շարունակէ իր առաքելութիւնը ու ղեկավարէ ժողովուրդին սիրած Կանաչեան–Ափրիկեանի «Նանոր»էն հատուածներ եւ Ափրիկեանի «Էս գիշեր»ը:

Սիփան–Կոմիտաս երգչախումբը իր նախագահ Արմէն Գիգիրեանի ձեռամբ Ափրիկեանին նուիրեց խորհրդանշական ոսկեայ ճպոտ մը, ի ճանաչում երաժշտագէտին երկար տարիներու գոհաբերութեան եւ յերախտագիտութիւն անոր բազմապտուղ վաստակին:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՅՆՃԱՐԻ «Ս. Չէյթլեան» կեդրոնին մէջ, Մարտ 8ին, համախմբուած են տեղւոյն երեք վարժարաններու ուսուցիչ–ուսուցչուհիները ընդառաջելով Համազգայինի «Պ. Սեւակ» մասնաճիւղի հրաւէրին, ուր կազմակերպուած էր յատուկ հանդիսութիւն մը ի պատիւ Այնճարի մէջ ծառայող հայ ուսուցիչներուն: Ձեռնարկին բացման խօսքը արտասանած է մասնաճիւղին վարչութեան ատենապետը՝ Յակոբ Այնթապլեան, որ անկոտրում կամք մաղթած է հայ ուսուցիչներուն իրենց դժուարին առաքելութեան մէջ: Օրուան բանախօսը եղած է Կարօ Յովհաննէսեան, որ արագ ակնարկով մը անդրադարձած է 1915էն ի վեր հայկական կառոյցներու ապրած փոփոխութիւններուն, ներկայացուցած է դպրոց հասկացողութիւնը պատասխանատու, տնօրէն, ուսուցիչ եւ աշակերտ իբրեւ մէկ ամբողջական համակարգ, շեշտելով այս բոլորին փոխադարձ գործակցութեան կարեւորութիւնը: Անդրադարձած է նաեւ Հայոց պատմութեան հայ մեծ ուսուցիչներուն եւ իր խօսքը եզրափակած է շեշտելով սիրոյ այն գաղափարը, որ ուսուցիչը պէտք է ցուցաբերէ իր ասպարէզին, դասաւանդած նիւթին, իր աշակերտին եւ զինք շրջապատող ուսուցիչներուն հանդէպ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը Աւետարանական վարժարանի եւ «Յառաջ Գ. Կիւլպէնկեան» վարժարանի աշակերտներուն կողմէ: Ձեռնարկի աւարտին խօսք առած են ուսուցիչ Մինաս Թեճիրեան (Աւետարանական վարժարանէն) եւ Մեսրոպ Քենտիրճեան (Յառաջ – Գ. Կիւլպէնկեան վարժարանէն):

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Վասպուրական» սրահին մէջ, Մարտ 10ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Կոմիտաս» մասնաճիւղի վարչութեան տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը նիւթ ունենալով՝ «Սփիւռքի գոյատեւման ռազմավարութիւնը»: Նիւթը ներկայացուցած է Յակոբ Պալեան: Ան բազմաթիւ հարցադրումներ կատարած է, ապա հարցուցած թէ կարելի՞ է դիմակալել դժուարութիւնները ժամանակի ոգիով, տարբեր արդիականացման միմոսութենէ, միջոցներով որոնք գին ունին, համապատասխան առաջնորդութեամբ եւ կառոյցներով, այսինքն գաղափար եւ աշխատանք, որպէսզի ազգի կէսը պահէ իր ազգային նկարագիրը եւ մասնակցի ամբողջ լինելութեան եւ ունենայ ազգային լիցք:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ֆենիխիա» պանդոկի սրահին մէջ, Մարտ 10ին, կազմակերպութեամբ ՀԲԸՄ-ի Տիկնանց Համախմբումին, տեղի ունեցած է Միջինքի հաւաքոյթ: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Գալին Եաւեթեան եւ հրաւիրած է Համախմբումի ատենապետը՝ Սյսա Մարգարեան որ փոխանցէ իր խօսքը: Ան դիտել տուած է որ 2009ը յատուկ նշանակութիւն ունի, որովհետեւ կը զուգադիպի Համախմբումի 50ամեակին եւ յարգանքով նշած է 50 տարի շարունակ ծառայած յանձնախումբերու նախագահներու անունները: Գեղարուեստական յայտագիր մը ամբողջացուցած է հանդիսութիւնը:

* * *

ՄՈՆՐԷԱԼԻ ՀԲԸՄ-եան Ալեք Մանուկեան կեդրոնի «Ժիրայր եւ Էլիզ Տէրվիշեան» սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ ՀԲԸՄ-եան տեղւոյն մասնաճիւղի ընկերային յանձնախումբին, Փետրուար 14ին, տօնուած է Սէնթ Վալընթայնի օրը: Բացումը կատարած է յանձնախումբի ատենապետուհի տիկին Ռիթա Տէրվիշեան, որ հրաւիրած է մասնաճիւղի ատենապետը՝ Արմէն Պչաքճեան որ խօսք առնէ: Ան, նախ շնորհակալութիւն յայտնած է յանձնախումբի կամաւոր տիկիններուն, որոնք շաբաթներէ ի վեր աշխատած էին, ձեռնարկին յաջողութեան համար: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Տիկինը լացի մէջ է: Ամուսինը անտարբեր թերթ կը կարդայ՝ անհոգ:

Տիկինը՝ լալագին.

– Ժամ մըն է կու լամ, ու չես հարցներ թէ ինչո՞ւ:

Ամուսինը.

– Ձեմ համարձակիր սիրելիս, որովհետեւ քանի անգամ որ հարցուցած եմ, շատ սուղի նստած է...:

* * *

Երկու բարեկամներ իրարու կը հանդիպին տարիներ ետք:

– Գիտե՞ս, ամուսնացայ հանգիստ կեանք մը ապրելու համար, կ՚ըսէ առաջինը:

– Ի՞նչ զուգադիպութիւն, ես ալ ամուսնալուծուեցայ նոյն նպատակին համար, – կ՚ըսէ երկրորդը:

* * *

Տնօրէնը գրասենեակ կը կանչէ իր քարտուղարուհին ու կը հարցնէ: – Մասնաւոր գործ մը ունի՞ք այս իրիկուն:

Քարտուղարուհին ներքին մեծ ուրախութեամբ կը պատասխանէ:

– Ոչ պարոն, պարապ եմ:

– Շատ լաւ, ուրեմն յուսամ վաղը ճիշդ ժամուն պիտի կրնաք գործի գալ:

* * *

– Գիտէ՞ք բժիշկ, երէկուայ ձեր յանձնարարած դեղը իսկոյն օգնեց:

– Էհ հա, երբեմն այդպէս բաներ կը պատահին, կը պատասխանէ բժիշկը:

* * *

– Դժբախտաբար, պէտք է ըսեմ որ ձեր վիճակը շատ ծանր է, – ըսաւ բժիշկը իր հիւանդին եւ շարունակեց, արդեօք մէկը կա՞յ որ կ՚ուզէք տեսնել, քանի դեռ ուշ չէ:

– Կայ, պատասխանեց հիւանդը դժուարութեամբ:

– Իսկ ո՞վ է ան, –կը հարցնէ բըժիշկը:

– Ուրիշ բժիշկ մը..., – եղաւ պատասխանը հիւանդին:

LE CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
organise un
RECITAL DE PIANO
avec
Michaël EKMEKTCHIAN
Premier Prix du Concours Excellentia
de Belgique en 2009
Mercredi 8 avril à 19 heures
au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado
13008 Marseille
Au programme :
Bach, Chopin, Schumann,
Clémenti, Ligeti
— Entrée libre —

Le mardi 7 avril à 20 h 45
Le Centre Culturel Saint Mesrob
à Paris
recevra
Christine GARDON
petite fille de **Victor GARDON**
(Vahram GAKAVIAN)
qui présentera l'œuvre de son grand-père

LE VANETSI, UNE ENFANCE ARMÉNIENNE

Cette réédition regroupe la fameuse trilogie : **Le vert soleil de la vie** (1959), **Le chevalier à l'émeraude** (1961) et **l'Apocalypse écarlate** (1970).
Un témoignage émouvant sur la création de cette œuvre magnifique par la petite-fille de son auteur.
Vente du livre
Cocktail
10 bis rue Thouin 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Հ.Յ.Դ.
ՓԱՐԻԶ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՍԻՄՈՆ ԱԲԳԱՐԵԱՆԻ
ՀԵՏ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 6, ժամը 20·30ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17 rue Bleue — 75009 Paris
«Pénélope, ô Pénélope»
գիրքի ներկայացում
հեղինակին ներկայութեամբ:

* Editeur Actes SUD; Grand Prix de la Meilleure Création Française 2008.

ECOLE TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand,
Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar
suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

(Շար. Ա. էջէն)

հարեկշութեան դէմ մղուած պատերազմին:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՎԷՅԷՐԿԱՆՍ, Ֆրանքեւ-պելժ գրագէտը, հեղինակ տասնեակ մը ինքնակենսագրական վէպերու եւ պատումներու, Ֆրանսական ակադեմիայի անդամ ընտրուած է Մարտ 26ին: 68 տարեկան նոր ակադեմականը կը գրաւէ Մորիս Ռէյմսի աթոռը: 2005ին գրական Կոնքուռ մրցանակը ստացած էր «Երեք օր մօրս մօտ» հատորին համար:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝
Ապրիլ 3
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին,
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 18ին:

***

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45ին,
Արեւագալ՝ ժամը 9·45ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17·30ին

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

MESSE

La Section de Lyon-Villeurbanne de la Croix Bleue des Arméniens de France informe qu'une Messe de Requiem sera célébrée le **Dimanche 5 avril**, en l'église apostolique Saint Jacques de Lyon, 40 rue d'Arménie, Lyon 3ème, à la mémoire de ses membres disparus.

Pour commémorer leur souvenir, la messe sera suivie d'un repas offert par la Section, à l'Espace **Garbis Manoukian** sise à l'église.

Pour prendre part à ce repas, veuillez vous inscrire en téléphonant :
— A la MCA de Villeurbanne :
au **04 78 26 28 71**
— ou au **04 74 04 74 97**

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ
ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ
Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին
«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris
Համեղի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
- 01·45·93·00·25
- 06·64·38·00·25

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

VOYAGES EN ARMÉNIE
PARIS EREVAN PARIS
à partir de 325euros TTC
WEEK-END à partir de 460 euros TTC,
comprenant l'avion + 3 nuits hôtel 4*
CIRCUITS ACCOMPAGNES de 8 et 11 jours à partir de 1540 euros
Voyages personnalisés, sur mesure.

Renseignement et réservation:

SABERATOURS
11 rue des Pyramides — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 61. 51. 13.
E-mail : armenie@saberatours.fr
Site-web : www.saberatours.fr
En partenariat avec **Armavia.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE
(JURA)
ETE: JUILLET ET AOUT
- Directeurs diplômés BAFD
- Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA
- Assistants sanitaires

Date limite des candidatures: 31 mars
Candidatures à adresser à

CBAF — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13

U. G. A. B.
L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un
VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du **7 au 28 août**
Date limite d'inscription : le **1er avril.**
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org/voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org/colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009
Animateurs(trices) diplômés(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008/11/activites-jeunes-20091.pdf

Voyage en Arménie et au Karabagh
(VOYAGE OECUMENIQUE, CULTUREL, HUMANITAIRE)

Le Pasteur SAMUEL SAHAGIAN vous invite à participer à un **beau voyage en Arménie, organisé par SPFA**

DU 20 AU 27 AVRIL 2009

Voyage tous âges — Prix : 1.400 euros
Option extension au Karabagh (retour le 1er mai).

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA 1 rue Cabanis 75014 Paris (tél. : 01 47 35 30 23 ou 06 83 09 08 19)

(Programme détaillé sur demande)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ 31

MARDI
31 MARS
2009

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Վեցամսեայ 135 եւրօ
Արտասահման : Վեցամսեայ 165 եւրօ (Ամէնօրեայ առ.)
140 եւրօ (Շաբաթական առաքում) - Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 22.173 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 84e ANNEE — N° 22.173

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ – Ի. ԱԼԻԵՒ ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Մինսկի խումբի ԱՄՆ-ու նախագահը Մ. Պրայզա Պաքուի մէջ յայտարարած է թէ կարելի է լուրջ քայլեր ակնկալել ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման մէջ, քանի որ կողմերուն միջեւ վստահութեան գոհացուցիչ մակարդակ մը գոյացած է: Ան յայտնած է նաեւ թէ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի նախագահներուն յաջորդ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Մայիս 7ին Փրակայի, կամ Պրիւքսէլի մէջ:

* * *

ՖՐԱՆՍԱ ՀԵՏԱՄՈՒՏ Է ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ԽԱՂԱՂ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ

Արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան Մարտ 27ին ընդունած է Ֆրանսայի Երեւանի դեսպան Ս. Սմեսոլը: Այս վերջինը յանձնած է Ֆրանսայի արտաքին գործերու նախարար Պ. Քուշնէրի ուղերձը:

Ֆրանսացի նախարարը անդրադարձած է Մարտ 10ին Փարիզի մէջ Է. Նալպանտեանի հետ ունեցած հանդիպումին, անցեալ Նոյեմբեր 2ին Հայաստանի, Ազրպէյճանի ու Ռուսաստանի նախագահներուն ստորագրած մոսկովեան հռչակագրին, նաեւ Դեկտեմբերին Հելսինքիի մէջ ընդունուած հռչակագրին, շեշտած է թէ Ֆրանսա որպէս Մինսկի խումբին երեք նախագահներէն մէկը, հետամուտ է կարելի բոլոր ջանքերուն որպէսզի խաղաղ լուծումի մը յանգի ղարաբաղեան հակամարտութիւնը:

* * *

ԼՂՀ

ՉՈՐՍ ԶՈՀ

Հայաստանեան լրատուիչները «դըժբախտ պատահար» բացատրութեամբ կը տեղեկացնէին թէ Մարտ 27ին ղարաբաղեան բանակին մէջ զինուորական ծառայութիւն կատարող չորս երիտասարդներ զոհուած են: Պատահարը տեղի ունեցած է բանակի արեւելեան ուղղութեամբ դիրք գրաւած զօրամասերէն մէկուն մէջ:

Զոհուածները հետեւեալներն են. Պարգեւ Կարապետեան, Արամ Կարապետեան, Արկադի Ումերեանեան, Հրաչ Եղեան:

Կատարուածին մասին քրէական գործ յարուցուած է:

ՖՈՒԹՊՈԼ 2010

ԶՏՈՒՄԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԷՍՏՈՆԻԱ
2 – 2

Շաբաթ օր, Մարտ 28ին, իր դաշտին վրայ Հայաստան 2-2 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Էստոնիոյ դիմաց: Նոյն, 5րդ խումբին մէջ, Պելժիա իր դաշտին վրայ պարտուեցաւ Պոսնիայէն 2-4 եւ Սպանիա յաղթեց Թուրքիոյ 1-0: Դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ.- Սպանիա 15 կէտ, Պոսնիա՝ 9, Թուրքիա՝ 8, Պելժիա՝ 7, Էսթոնիա՝ 2, Հայաստան՝ 1:

7րդ խումբին մէջ, Ֆրանսա 1-0 յաղթեց Լիթուանիոյ, այս վերջինոյն դաշտին վրայ եւ դասաւորման մէջ 3րդ տեղը կը գրաւէ. գլուխն է Սերպիա 12 կէտով: 4րդ խումբին մէջ Ռուսաստան յաղթած է Ազրպէյճանի 2-0: Այս խումբին գլուխն է Ռուսաստան 9 կէտով, 5րդ տեղը կը գրաւէ Ազրպէյճան 1 կէտով, ինչպէս Լիխթընշթայն, որ նոյնպէս մէկ կէտ ունի եւ 6րդ դիրքի վրայ է:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՏԵՂԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՔՐՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ մէջ Մարտ 29ին տեղի ունեցաւ տեղական ղեկավարներու ընտրութիւնը: Ըստ առաջին արդիւնքներու, իշխանութեան գլուխ գտնուող վարչապետ Էրտողանի գլխաւորած Արդարութեան եւ բարօրութեան կուսակցութիւնը (ԱԳՓ) յաջողած էր ստանալ քուէներու 40%ը, մինչ ընդդիմութեան գլխաւոր կուսակցութիւնը (ԺՀՓ) 28%ի շուրջ արդիւնք արձանագրած էր: Երրորդ դիրքի վրայ էր ազգայնամոլ Ազգայնական շարժումը որուն կը յաջորդէր քրտամէտ կուսակցութիւնը (ՏԹՓ) 5%ով եւ 58 ղեկավար ունենալու իրաւունքով:

Ընտրութեան օրը տեղ-տեղ կռիւներ, բախումներ տեղի ունեցած են, պատճառ ըլլալով վեց հոգիի մահուան, 80 վիրաւորի:

Քրտամէտ կուսակցութիւնը գլխաւորաբար Տիյարպէքիրի, նաեւ Վանի, Սղերդի, Տէրսիմի, Հաքքեարիի ու հարաւ արեւելեան այլ շրջաններու մէջ կարեւոր յաջողութիւններ արձանագրած է: Թրքական աղբիւրներ կը շեշտէին թէ այդ յաջողութեան արգելք ըլլալու վարչապետ Թ. Էրտողանի բոլոր ջանքերը -քրտական հեռասփռում, մութ մնացած ոճիրները լուսաբանելու խոստում, ուտեստեղէնի բաշխում, եւլն.- ապարդիւն մնացած են:

* * *

ԱԶԳԱՅՆԱՄՈԼ ՊԱՐԱԳԼՈՒԽԸ ԱՐԿԱԾԻ ԶՈՀ

Մեծ միասնութեան կուսակցութիւնը Թուրքիոյ քաղաքական կեանքին գլխաւոր դերակատարներէն չէ, սակայն ամէնէն ազգայնամոլական հակումներուն մէկ կեդրոնատեղին է: Անոր նախագահը Մ. Եազըճըօղլու եւ տեղական երեք ղեկավարներ ուղղաթիռի արկածի մը զոհ դարձած են Մարաշի շրջակայքը, Մարտ 27ին: Որոնումի մօտ երկու օրուան աշխատանքներէ ետք կարելի եղած է ջախջախուած ուղղաթիռին ու զոհերուն հետքը գտնել: Կ'ըսուի թէ արկածը հետեւանք է օդի վերջին ծայր աննպաստ պայմաններու:

Մեծ միասնութեան կուսակցութեան պատկանող դէմքեր քանիցս խնդրոյ առարկայ եղած էին Հ. Տինքի սպանութեան հարցին հետաքննութեան ընթացքին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՈՎԿԷԱՆՈՍԻ Մայոթ կղզին 95,2%ով ջախջախիչ համեմատութեամբ այո՛ պատասխանեց հանրաքուէին եւ 2011էն կը դառնայ Ֆրանսայի 101րդ նահանգը: Ցարդ Անդրծովեան հաւաքականութիւն մըն էր կղզին, որ 187էն 250 հազար բնակիչ ունի (մէկ երրորդը գաղտնի բնակիչներ, առանց թուղթի) եւ մասնակցողներու համեմատութիւնը 61,02% եղած է: Սարքոզի ողջունած է այս «պատմական պահը Մայոթի համար»: Ըսած է նաեւ որ քանի մը սերունդներու երազն է որ կ'իրականանայ: Տակաւին ժամանակ կ'ուզէ սակայն, որ մայր երկրին օրէնքներն ու կանոնները կիրարկըւին 2011էն սկսեալ: Օրէ օր պիտի ջնջըւին կարգ մը սովորութիւններ, ինչպէս բազմակնութիւնը եւ մահմետական իշխանութեանց ունեցած շնորհները:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, Ուրբաթ օր (Ապրիլ 3) կը բացուի ՕԹԱՆ-ի վեհաժողովը եւ արդէն իսկ 25 հազար ոստիկաններ կազմ ու պատրաստ են ապահովութեան համար: Պետական 27 ղեկավարներ կը մասնակցին ժողովին, որոնց մէջ Պարաք Օպամա: 30էն 60 հազար ցուցարարներ նախատեսուած են Եւրոպայի զանազան երկիրներէ: Երկու օր առաջ ալ, Ապրիլ 2ին, Լոնտոնի մէջ կը բացուի Ժէ-20ի ժողովը, որ կոչուած է տագնապին լուծումը գտնելու բայց ԱՄՆ եւ Եւրոպա տարակարծիք կը մնան մեթոտներուն շուրջ: Լոնտոնի մէջ ալ մտահոգութիւններ կան ապահովութեան համար:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ հիւսիս-արեւմտեան շրջանը՝ Ժամրուտ, անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Մարտ 27ին եւ 50 հոգի մեռած են մզկիթի մը մէջ որ թիբախն էր արարքին: Մեռեալներէն զատ կան նաեւ աւելի քան 100 վիրաւորներ, որոնց 25ը շատ ծանր վիճակի մէջ էին: Քամիքազը իր կրած ռումբը պայթեցուցած է աղօթքի ժամուն: Մզկիթը կը յաճախեն գլխաւորաբար ոստիկաններ եւ ապահովութեան ուժերու անդամներ:

ԱՊԻՃԱՆԻ մարզադաշտին մէջ 19 հոգի մեռած է Կիրակի Մարտ 29ին, հրմըշտուքի մը հետեւանքով, ֆութպոլի մըրցումի մը ընթացքին Գոթ տ'Իվուարի եւ Մալաւիի միջեւ 2010ի համաշխարհային զտումի մրցումներու շարքին:

ՓԷՕԺՈՑԻ տնօրէն խորհուրդը ճամբու դրաւ իր նախագահը, այդ պաշտօնին նշանակուելէ երկու տարի ետք: Իր աթոռը կը գրաւէ Ֆիլիփ Վարէն: Միացեալ Նահանգներու մէջ ալ Ճէնըրըլ Մոթորզի տնօրէնն է որ իր հրաժարականը տուած է Սպիտակ Տան դիմումին վրայ:

Օ. ԱԷ. ՏԷ. (Տնտեսական զարգացման եւ գործակցութեան կազմակերպութիւն) կը խորհի որ իր շրջանի երեսուն երկիրներու մէջ մինչեւ 2010 գործազըրկութիւնը 10%ի կը հասնի: 2009 Յունուարին 6,9% էր, բայց տարուէ տարի կ'աւելնայ:

ՄԱՏՐԻՏԻ փողոցներուն մէջ, հարիւր հազար հոգի տողանցած է Մարտ 29ին, վիժումի դէմ: Լոզունգն էր՝ «Այո՛ կեանքին, ո՛չ վիժումին» եւ նպատակն էր արգելք հանդիսանալ ընկերվարական իշխանութեան օրինագծին, որ կ'ուզէ յանցանք չնկատել վիժումը: Այս ցոյցը առաջինն էր միասեռականներու ամուսնութեան արտօնութենէն ի վեր, 2005էն:

ՌՈՒՍԵՐԸ սկսած են ներկայացնել ֆիլմ մը՝ Օլիմփիուս Ինֆէրնօ, որ կը ներկայացնէ Վրաստանի հետ պատերազմը 2008ի ամրան: Պատմութիւնը դիտուած է անշուշտ ռուսական ակնոցով եւ ցոյց կու տայ վրացական վայրագութիւնները:

ՄՕՐԻՍ ԺԱՌ, Ֆրանսացի ծանօթ երաժիշտը մեռած է Մարտ 29ին, 84 տարեկանին, Լոս Անճըլըսի մէջ:

ԱՑԱՋԻՈՑԻ ՄԷՋ, մօտ 5000 հոգի բողոքի ցոյց մը ըրած են Իվան Գոլոնայի դատապարտումին դէմ: Գոլոնայի զօրավիգ յանձնախումբը կ'ուզէ Գորսիքայէն դուրս ալ տանիլ հարցը եւ տարածել: Մարտ 28ի ցոյցը, սկիզբը խաղաղ անցած է, բայց, միջադէպեր ծագած են: Ծանօթ է որ գորսիքացի «հովիւը» ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ (որուն 22 տարին պարտադրեալ) նահանգապետ Էրինիաքի սպանութեան համար (1998): Ցարդ, լուռ մնացած էր, բայց, ազգայնական պարագլուխն ալ՝ Թալամոնի մասնակցելով ցոյցին «անհաւատալի դայթակղութիւն» որակած է վճիռը: Գորսիքացիներուն համար փաստուած չէ Գոլոնայի յանցանքը:

ՍՈՒՏԱՆԻ նախագահը՝ Օմար էլ-Պաշիր ապարդիւն կարդաց Միջազգային պատժական ատեանին Տոհա երթալով, հակառակ ձերբակալման հրամանագրին, որու ենթակայ է, որպէսզի մասնակցի Արաբական Լիկայի ժողովին, որուն կը մասնակցի նաեւ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարը՝ Պան Քի-Մուն:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԶԻՆԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ

Դատելով ռուսական «Նեզավիսիմայա» թերթէն «Ազգ»ի (Մարտ 27) տուած արձագանգէն, այնքան ալ պարապ պոռոտախօսութիւն պէտք չէ նկատել ի հարկին զէնքի ուժով Ղարաբաղը ետ առնելու ազրպէյճանական սպառնալիքը: Թերթը գրած է թէ Ազրպէյճանի մէջ երկու գործատուն բացուած է, անոնք ժամանակակից մակարդակով զինական արտադրութիւն պիտի կատարեն:

Այդ արտադրութեան մէջ նախատեսուած են 435 անուն ապրանք եւ անոնց պահեստի կտորները. հրասայլերու մնճ-թ-ած, ականներ, օդային ռումբեր, նշանառութեան սարքաւորումներ, եւլն.: Գերմանիայէն, ԱՄՆ-էն, Աւստրիայէն, Թուրքիայէն, Չինաստանէն, Ռուսաստանէն, Գորէայէն, եւլն. 163 արտադրական կազմած եւ թէքնիք սարքաւորում, շուրջ 5 հազար գործիք ներածուած է:

Ըստ նոյն աղբիւրին, Ազրպէյճանցիները յատկապէս հպարտ են 14 հոգինոց «Մաթատոր» զրահապատ կառքերով որոնց մնճ-թ-ածը կ'ընեն, ափրիկեան ընկերութեան մը արտօնագիրով:

Այս մարզի կարեւոր գործակից է Թուրքիան, որուն հրթիռ արտադրող ընկերութեան հետ կնքուած պայմանագրով, այս տարի արդէն հրթիռներու բազմափող կայանքներ կը պատրաստուին: Ծրագիրներուն մաս կը կազմեն օդային ռումբերը, հրասայլերու, հրետանիի կըտորները, առանց օդաչուի թռչող օդանաւերը, մինչեւ 2016 ալ ռազմական ուղղաթիռները:

ՍՓԻՒՌՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ «ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳ»Ի ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

«Հայեցակարգ»ը հոգեպարար ճառ է, օրինակ. «Հայ ժողովուրդը վերականգնելով ինքնիշխան պետականութիւնը եւ հաւատալով հաւատարմութիւնը համամարդկային արժէքներին, սահմանադրօրէն ամրագրել է Հայաստանի անկախութեան մասին հռչակագրում հաստատագրուած Հայոց պետականութեան հիմնարար սկզբունքները եւ համազգային նպատակները, իրականացրած ինքնիշխան պետութեան վերականգնման իր ազատասէր նախնիների սուրբ պատգամը, նուիրուածութիւնը հայրենիքի հզօրացմանը եւ բարգաւաճմանը, սերունդների ազատութիւնն ապահովելու պարտաւորութիւնը»(34): Ոչ մէկ տեղ չի նշուիր սկզբունքային տարբերակումը Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Հայաստանի, եւ չըսուիր թէ որոնք են համազգային նպատակները... Հապա՞ Միացեալը, այսինքն՝ հողահաւաքը, որուն մասին չի խօսուիր: Յաջորդող պարբերութիւնները քաղաքական գիտութիւններու դասեր են:

Ազգութեամբ Հայերուն կը տրուի, պարզացուած կարգով, ՀՀ քաղաքացիութիւն: Հայապահպանման մասին երկար բացատրութիւն կայ, որ կը շփոթուի հայագիտութեան հետ: Եօթանասուն միլիոն Ֆրանսացիներու ոչ իսկ երկու միլիոնը Ֆրանսագիտութեամբ կը զբաղի, հետեւաբար հայագիտութիւնը ընտրանիի մը կը վերաբերի, իսկ ազգակերտումը եւ հայապահպանումը կը հիմնուին այլ արժէքներու վրայ, որոնք կ'իւրացուին հաւաքականութեան կողմէ:

«Հայեցակարգը կ'ըսէ նաեւ որ Սփիւռքի ուծացումը վտանգ՝ Հայաստանի Հանրապետութեան համար: Ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ: Հաստատումը բացատրութեան կը կարօտի: Ուծացման դէմ պայքարի լաւագոյն ձեւը միթէ՞ մասնակցութիւնը չէ, որ չերեւիր «Հայեցակարգ»ին մէջ: Այսինքն բազմակողմանի կերպով տէր զգալու եւ ըլլալու հնարաւորութիւնները չեն սահմանուած:

Կարելի է ջնջել թիւ 55 պարբերութեան այն երեւութապէս հնչեղ միտքը որ «Հայի տունն աշխարհն է, օջախը՝ Հայաստանը»... որ կրնայ թարգմանուիլ նաեւ որպէս արտագաղթի հրաւէր...

«Հայեցակարգ»ի մէջ թիւ 56 պարբերութիւնը կարեւոր է՝ ճշգումով. «Հայաստան - Սփիւռք գործակցութեան նպատակը պատմական հայրենիքում հաստատուած -ընդգծ. Յ. Պ.- կամ արտերկրում բնակուող իւրաքանչիւր հայ մարդու... հիմնարար իրաւունքների եւ ազատութիւնների, նրա օրինական շահերի, այդ թւում լեզուի, մշակոյթի, դաւանանքի, կրթութեան... պաշտպանութիւնն է... նրա ինքնութեան պահպանութիւնը, հայապահպանութիւնը... ՀՀ իր ուժերի ներածին չափով աջակցելու է այլ երկրներում բնակուող իր քաղաքացուն եւ ազգակցին...» եւայլն: «Պատմական հայրենիք» բառը լուսաբանութեան կը կարօտի. անցեալը մօտ՞իկ է: Եթէ այդպէս չէ, պէտք է ըսել թրքական տիրապետութեան տակ գտնուող կամ պարզապէս Արեւմտահայաստան, որ Հայաստան է, առանց յաւելեալ վերադիրի՝ հայրենիք է: Տեւաբար կայ զատորոշումը. քաղաքացին եւ ազգակիցը:

Թիւ 74 կէտը կ'առաջադրէ կազմութիւնը Ազգային խորհուրդի մը որ ընտրովի չէ, պետութեան զանազան օղակներու, կուսակցութիւններու եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ, մաս կը կազմեն անոր, նաեւ նախագահի առաջադրմամբ համազգային հեղինակութեան անհատներ: Նման խորհուրդ ներկայացուցչական կրնա՞յ ըլլալ, ժողովուրդը ինքզինք կը տեսնէ՞ անոր մէջ, ան կ'ըլլայ տեսակ մը պատճէնը Հայաստան - Սփիւռք խորհրդաժողովներուն... եւ, ի վերայ ամենայնի, «ՀՀ հանրապետութեան կառավարութիւնը մշակելու է Ազգային խորհրդի ստեղծման եւ կայացման հայեցակարգը»: Ի՞նչ կը բանի, ի՞նչ պիտի բանի Սփիւռքը:

Թիւ 75 կէտը ճիշդ հաստատում մը կ'ընէ. «Սփիւռքի հայկական դպրոցներում՝ հայապահպանութեան կարեւորագոյն օջախներում, աշակերտութեան թիւը նուազում է ֆինանսական եւ կազմակերպական մի շարք պատճառներով»: Այս խօսքի ներքին տրամաբանութիւնը չի շարունակուիր, չըսուիր թէ Սփիւռքի միջոցները անսպառ չեն եւ երբ Հայաստանի Հանրապետութեան կը յատկացուին միլիոններ, բնականաբար կը նուազին Սփիւռքի աղբիւրները: Պարզ է որ հայ լեզուի իմացումը Սփիւռքի մէջ կարիք ունի ներդրումներու:

Երբեմն կը խօսուի ապակեդրոնացման մասին, բայց կը կարդանք որ «ՀՀ կառավարութիւնը մշակելու եւ հետեւողականօրէն իրականացնելու է Սփիւռքում ազգային կրթութեան հայեցակարգ» եւ չի յիշուիր Սփիւռքի մասնակցութիւնը զինք հետաքրքրող խնդրին... Նոյնպէս՝ «նախարարութիւնը իրականացնելու է ՀՀ լեզուական քաղաքականութեան պետական ծրագրի մշակումը, հաշուի առնելով Սփիւռքի հայապահպանութեան գործում Հայոց լեզուի կարեւորութիւնը»: Ի՞նչպէս կը մասնակցի Սփիւռքը: Լեզուի մասին այս բոլոր գաղափարներու մշակումէն առաջ, հիմնական բարեկարգում անհրաժեշտ չէ՞, հայերէնի հարազատութիւնը վերականգնելու համար, լեզուի զտում եւ վերադարձ մեսրոպեան ուղղագրութեան...

Սփիւռքի նախարարութիւնը կ'ուզէ կատարել նաեւ մշակոյթի նախարարութեան դերը՝ աշխարհին ծանօթացնել հայ մշակոյթը... Կ'ըսուի՝ նպաստել համաշխարհային քաղաքակրթութեան մէջ հայ արուեստի դերի եւ տեղի ամրապնդմանը... Ան արտաքին գործոց նախարարութեան դեր կը ստանձնէ: Նպաստել ԼՂՀ հակամարտութեան հարցի խաղաղ կարգաւորմանը... Նպաստել Հայոց Ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչմանը... Եւ ի հարկէ կը զբաղի նաեւ ներդրումային հարցերով...

Կը զբաղի նաեւ եկեղեցական հարցերով, երբ անոնց համար կայ յատուկ տեսչութիւն: Եկեղեցիի պատմութիւնը ընող թիւ 199 կէտին կարիք չկար: Թիւ 201 կէտը իր մակերեսային մօտեցումով, փոխանակ մերձեցման եւ համագործակցութեան դուռ բանալու, խնդրայարոյց է: Այսպէս, երբ կ'ըսուի «Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ Ծայրագոյն Պատրիարքը եկեղեցու գերագոյն հոգեւոր եւ վարչական առաջնորդն է, աշխարհասփիւռ հայութեան՝ իննը միլիոն հայ հաւատացեալների Գերագոյն Հովուապետն ու Հայրապետը: Հայաստանեայց եկեղեցու կենտրոնն է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը, իսկ հոգեւոր եւ վարչական կենտրոնը՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածինը, հիմնադրուած 301թ.ին Վաղարշապատում, տասնըեօթը դար շարունակ է առաջնորդում հայ ժողովրդին՝ իր հիմնական առաքելութեամբ վերականգնելով եւ ամրապնդելով հայ ժողովրդի հաւատը»: Թիւ 202 կէտը կը շարունակէ իր անտեղի մեկնաբանութիւնը. «Հայ ժողովրդի պատմութեան հանգրուաններում, պատմական պայմանների բերումով ու հանգամանքների թելադրանքով, ստեղծուել են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան ենթակայ Նուիրապետական Աթոռները՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը, եւ Կոստանդնուպոլսի եւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութիւնը: ՀՀ ճանաչում է Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ինքնակառավարումն իր Նուիրապետութեան սահմաններում: Միաժամանակ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան գերագահութիւնը բոլոր հոգեւոր հարցերում առաջնային է»: Այս կէտերը անտեղի են, մանաւանդ երբ տրուած տեղեկութիւնները լրիւ չեն եւ անտեղեակներու մօտ կը ստեղծեն շփոթ, եւ կը ծառայեն ապատեղեկատուութեան: Օրինակ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը եղած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւն՝ Կիլիկեան Թագաւորութեան շրջանին, պատմութիւնը ցոյց կու տայ որ կաթողիկոսութիւնը հետեւած է իշխանութեան եւ փոխադրուած է պետութեան մայրաքաղաքները: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի յատուկ արտօնութեամբ Էջմիածնի մէջ ընտրուած է նոր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: Իսկ ինչ կը վերաբերի «վարչական կենտրոն» ըլլալու հարցին, այդ ճիշդ չէ, ոչ միայն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պարագային, այլ նաեւ Կոստանդնուպոլսոյ, մանաւանդ որ անցեալին հոն էր քաղաքական «կենտրոն»ը... «Հայեցակարգ»ը մշակողներու ոչ պարտականութիւնն էր եւ ոչ ալ դերը ճշելու եւ յիշեցնելու Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան սահմանները: Կէս դարէ ի վեր տիրող իրողական կացութիւն մը կայ, զոր անգիտանալ ոչ մէկ նպաստ կը բերէ ցանկալի միասնութեան եւ համագործակցութեան: Պէտք է յիշել որ եկեղեցին էկլեզիան է, ժողովուրդը, ան է եկեղեցին բաղկացնողը եւ անոր տէրը: Սփիւռքի նախարարութիւնը ոչ մէկ դրական գործ կը կատարէ իր մատը կոխելով այդ փեթակին մէջ, մանաւանդ երբ երկիրը կը կրծեն ալանդները, որոնք արգիլուած չեն ոչ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ եւ ոչ ալ Սփիւռքի: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար իմաստուն կերպով մտածել աշխատանքի բաժանման մասին բայց ոչ Սփիւռքի նախարարութեան ծիրէն ներս:

Վերջապէս, գրկուած «Հայեցակարգ»ը անընթեռնլի եւ անհասկընալի է տիրական մեծամասնութեան, ոչ միայն լեզուական արգելքի պատճառով, այլ նաեւ իր անտեղի խճողման, ուղղագրութեան, օտար բառերու եւ աշխարհաբարի: Տարրական հասկացողութեան ոգին պիտի թելադրէր որ ան արեւմտահայերէնով մշակուած եւ մեսրոպեան ուղղագրութեամբ հասնէր Սփիւռք: Թերեւս ան կարգ մը համայնքներ գրկուած է տարբեր լեզուներով, այդ ճիգը կարելի է ընել նաեւ արեւմտահայերէնի համար, մանաւանդ որ... ինչպէս յաճախ յիշուած է, ըստ Սահմանադրութեան, պետական լեզուն հայերէնն է, այդքան, այսինքն նաեւ արեւմտահայերէնը՝ հարազատ ուղղագրութեամբ:

«Հայեցակարգ»ը հարկ է վերամտածել եւ վերախմբագրել ըստ խորքի եւ ըստ ձեւի, կատարել իրաւասութեան եւ գործունէութեան դաշտի ըստ նպատակի սահմանագծում, եւ մանաւանդ ստեղծել պայմանները ոչ միայն համագործակցութեան, այլ նաեւ իրա՛ւ մասնակցութեան:

Մարտ 2009

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՒՍՈՒՑԻՉԻ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ - Ի՞ՆՉ ԵՂԱՆ ԱՆՑԵԱԼԻ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ՏԻՊԱՐՆԵՐԸ

ՍՈՒՐԷՆ ՇԷՐԻՖ

Ժողովրդավարական սկզբունքներու զարգացումով փոփոխութեան ենթարկուեցան նաեւ հեղինակութեան ձեւերը: Ներկայ կրթական համակարգը այս փոփոխութեանց դիմաց անզօր կեցուածք կը ցուցաբերէ: Հին դաստիարակութեան եղանակները կիրարկելի չեն ի հարկէ, այսուհանդերձ նորերը դեռ չեն գտնուած:

Տեսէ՛ք թէ ինչ կ'ըսէ վեցամեայ Հելէնը իր ծնողներուն. «կարդալ սորվիլ կը փափաքիմ, բայց չեմ ուզեր որ գիս պարտադրեն», երբ իր ուսուցչուհին դանդատ կը յայտնէ անոր ծնողքին, չեշտելով իրենց զաւկին դասարանի մէջ ունեցած խանգարիչ վերաբերումը: Այս միջադէպը պատահած էր 1980ական թուականներու սկիզբը: Այսօր, տասնապալի եւ քառսական ուսումնական շրջանի մը աւարտին, Հելէն իր ասպարէզին բծախնդրօրէն կապուած հիւանդապահուհի մը դարձած է:

Հելէնի վերոյիշեալ ինքնաբուխ նախադասութիւնը այդ թուականներէն իսկ յայտնուած դպրոցականներու, լիսէականներու սերունդներուն հոգեվիճակը չէ՞ ցոլացներ միթէ... Արդէն իսկ որոշ ժամանակէ մը ի վեր, բոլոր ընկերային եւ ուսումնական վերլուծումները կը հաստատեն նոյն բանը. «ուսուցչի հեղինակութեան տագնապ» գոյութիւն ունի:

Ժողովրդավարական արդիական ըմբռնումներով հարստացած, զարգացած երկիրներու մէջ երիտասարդ սերունդները հետզհետէ աւե-

լի դժուար կը հանդուրժեն կրթական համակարգի մը հրամայականներուն, ինչպէս՝ կարգապահութիւն, ուսուցչի հեղինակութեան ճանաչում, եւ երբեմն իրենց հետաքրքրութեան դաշտերէն բաւական հեռու ուսումնական ծրագիրներու կիրարկում: Այսօր, ժողովրդավարութիւնը ընտանեկան երդիքէն ներս մտած է, ծնողներ որոնք իրենց զաւակներուն կրթութեան նկատմամբ հակասական գաղափարներու տէր են, ինչպէս, մէկ կողմէն՝ անձնական արժէքներու զարգացում, ազատ արտայայտութեան իրաւունք, իսկ միւս կողմէն՝ իրենց զաւակներուն, ի գին ամէն բանի, յաջողութիւնը ապահովելու համար ճնշում բանեցնել կամ անոնցմէ հնազանդութիւն պահանջել:

1970ական տարիները երեք հեղինակաւոր անձերու ազդեցիկ ներկայութիւնը կը պարտադրէին. հայր, գործատէր եւ ուսուցիչ: Շրջանի փիլիսոփաները, ընկերաբանները, հոգեբաններն ու մանկավարժները, կրթական համակարգի մէջ հեղինակութեան դերը պաշտպանող այս հիմնական երեւոյթը դիտարկեցին: Սերունդներու յաջորդականութեամբ, կենցաղակերպի փոփոխութիւնները, մշակոյթի վերիվայրումները աւանդական արժէքները, ինչպէս նաեւ ուսուցչի հեղինակութիւնը տկարացուցին: Ծանօթ ընկերհոգեբանի մը համաձայն՝ ուսուցչի հեղինակութիւնը ժողովրդավարութեան հետ հաշտեցնել, կը նշանակէ իրագործել ջուրի եւ բոցի միացումը:

Այսօր, պարտադիր աշխատանքը, ուրաքանչիւրին կողմէ, ըլլա՛յ ան երախայ կամ չափահաս, պէտք է ընդունուի յօժարակամ: Այս պարագան է որ ներկայ կրթական դրութեան մէջ հարց կը ստեղծէ եւ դաստիարակներու մեծամասնութեան շփոթ կը պատճառէ:

Այս շփոթ վիճակին դրսեւորումները բազմազան են. անքաղաքավար կեցուածք, բողոք, առանց արտօնութեան խօսքի իրաւունք գործադրել, ուսուցիչները քննադատել, զանոնք ծաղրի առնել, պահանջուած պարտականութիւնը չկատարել, մէկ խօսքով՝ ի գործ դնել ամէն ենթադրելի գործողութիւն, իրենց անհամաձայնութիւնը յայտնելու համար, ընդդէմ կրթական համակարգի մը, զոր ուսանող երիտասարդները կը դատեն որպէս բռնադատող: Այս ուղղութեամբ կ'արժէ նշել անընդունելի հետեւեալ դրուագը. աշակերտ մը իր առձեռն հեռաձայնով իր ուսուցչին զանազան շարժումները կը նկարէ, այս վերջինները իր կայքէջին մէջ հրապարակելու միտումով:

Ի՞նչ եզրակացնել ուրեմն. թէ դպրոցի մը մէջ կարգապահութեան ամէն տեսակը անկարելի՞ դարձած է: Իրականութեան մէջ, բանն աւելի բարդ է: Ըստ հոգեբաններու, երիտասարդները մեծնալու եւ հասուննալու համար որոշ նշանացոյցերու եւ հեղինակաւոր անձնաւորութեանց կարիքը ունին: Երբ անոնք հարցաքննութեան ենթարկուած են, կը խոստովանին որ կը նախընտրեն այն ուսուցիչները, որոնք որոշ հեղինակութիւն մը կը ներկայացնեն: Բայց ո՛չ, որեւիցէ հեղինակութիւն: Երբ իրենց հարց կը տրուի թէ «ըստ ձեզի, հեղինակութեան ներկայութիւնը արդարացա՞ծ է», լիսէի վերջին դասարանի աշակերտներէն աղջկանց՝ 93 առ հարիւրը, մանչերուն՝ 75 առ հարիւրը դրական պատասխան տուած են: Այսուհանդերձ իրենց հեղինակութեան սահմանումը հետեւեալն է. «անհրաժեշտ, արդար, ճկուն, դիմացինը յարգող եւ հասկցող, բարի խորհուրդներու աղբիւր» որուն հակառակ բեւեռը կը նկատեն «ձրի, ճնշող, ստորնացնող, շահագործող եւ բռնապետական» հեղինակութիւնը:

Անշուշտ, ֆիզիքական պատիժներ կամ բարոյական նուաստացում նախատեսող հին կրթական եղանակները այլեւս օրակարգի վրայ չեն: Հակառակ որ կրթութեան ճանչցած ահաւոր դժուարութիւններուն դիմաց, ոմանք կոչ կ'ուղղեն աներեր հեղինակութեան, բռնի ուժի կիրարկումի վերադարձի, այսուհանդերձ այս միջոցները ներկայ աշխարհի մէջ երեւակայելի լուծումներ չեն: Նոյնիսկ ծնողներու մեծամասնութիւնը հրաժարած է այս միջոցները գործադրելէ իրենց զաւակներուն:

Այսօր բացայայտ իրողութիւն է որ հեղինակութեան մը բաղկացուցիչները կը նկատուին վիճարկումը, կողմերու միջեւ փոխադարձ յարգանքը, դասակարգի տարբերութեան, պատճառաբանութեան, արդարացնելու ապարդիւն ջանքերու, պայմանագրութեան եւ կարգավիճակի նման հասկացութեանց վերացումը: Այսուհանդերձ, ժողովրդավարական զիջումով հեղինակութեան վրայ հիմնուած եւ ինքնավար անհատներ հասցնելու միտող այս գեղեցիկ սկզբունքները, կրթական հաստատութիւններու մեծամասնութեան մէջ կիրարկելի չեն:

Ուրեմն ի՞նչպէս վերահաստատել կարգ-կանոնը կրթական հաստատութենէ մը ներս: Այս ուղղութեամբ ընկերաբան, հոգեբան, փիլիսոփայ եւ մանկավարժներու ընդարձակ փաղանգ մը զանազան գիրքեր հրատարակած են որոշ սկզբունքներ առաջարկելով: Զանց առնելով սոյն հեղինակութեանց բովանդակութիւնները, փոխանցենք պարզապէս ութ տարուան փորձառութեան տէր եւ երիտասարդ ուսուցիչներ պատրաստող մանկավարժի մը «Ի՞նչպէս պահել դասարան մը» խորագրուած յորդորներու ցանկը.

– դասի ընթացքին, անտեսել ոչ մէկ մանրամասնութիւն. ինչպէս՝ պատշաճ հագուստ եւ կերպարանք, չընդօրինակել աշակերտներու տարազները, ըլլալ լաւ տրամադրուած՝ ֆիզիքապէս եւ մտաւոր կերպով:

– քաղաքավարութիւն սորվեցնել. զոր օրինակ յիշեցնել թէ կարելի չէ ամէն տեղ թքնել:

– գիտակցիլ որ դասընթացքի մը սկիզբը կենսական կարեւորութիւն ունի. ստեղծել ջերմութիւն, բարեւել աշակերտները եւ հարցնել անոնց որպիսութիւնը դասի սկիզբը, մաղթել «բարի օր» դասի վերջաւորութեան:

– դասարանին նախագիծը պատրաստել. նախագիծ՝ աշակերտներու դիրքաւորման տեսակէտէ, որ ընդունելի ըլլայ նաեւ մանկավարժական յանձնախումբի կողմէ: Անհանդարտները նստեցնել հանդարտներու կողքին:

– Զգուշանալ արտասանելէ անօգուտ եւ վարկաբեկիչ խօսքեր, ինչպէս՝ «տարեվերջին դասարանդ կը փոխես» կամ «չեմ հասկնար թէ ո՞ւր կրթեցին քեզ» եւլն.:

– Դժուար դասարաններու մէջ իբրեւ կանոն, զգուշանալ ժպտելէ:

– Հրահանգել հասարակաց խօսելակերպի մը գործածութիւնը:

– Հաստատել ամէնուն ծանօթ կանոնները եւ որոշել սահմաններ: Ուրիշ խօսքով՝ «ընել եւ կիրարկել այն ինչ որ ըսուած է»:

Վերոյիշեալ սկզբունքները փորձուած եւ յաջողած ընդհանուր կանոններ են, այսուհանդերձ բաւարա՞ր են եւ արդեօ՞ք համահունչ՝ երիտասարդ սերունդներու ներկայի յարափոփոխ հոգեվիճակին հետ: Ժամանակն է որ պիտի ցոյց տայ:

Քաղեց՝
Ս. Տ.

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Բժիշկը երկար կը քննէ հիւանդը եւ կ'ըսէ:

– Ոչ մէկ հիւանդութիւն կը տեսնեմ ձեր մօտ:

– Իսկ եթէ ես ձեզի ըսեմ իմ հիւանդութիւնս, այցելինին կէսը կուտա՞ք ինծի, – կը հարցնէ հիւանդը:

* * *

– Պարոն բժիշկ, չեմ հասկնար, թէ ինչո՞ւ այսքան յոգնած եմ: Հաւերուն հետ կ'ելլեմ եւ ամբողջ օրը իշու պէս կ'աշխատիմ, բայց որովհետեւ միշտ գայլի պէս անօթի կ'ըլլամ, խոզի պէս շատ լաւ կ'ուտեմ, կատուի պէս ալ կը քնանամ:

– Օ՜հ, ըսաւ բժիշկը մեղմօրէն: Չէ՞ք կարծեր որ աւելի լաւ կ'ընէք եթէ անասնաբոյժի մը դիմէք...:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ
ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ
ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԼԱՌ-ՄԱՐԳԱՐ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

- 1 -

Նրա համար ամէնից մեծ հաճոյքը այգին ու արտերը ջրելն էր: Երբ բոպիկ, արեւից խանձուած ոտքերով քայլում էր առուի եզերքով, բահով ճումերը առուից դէն գցում, որ ջրի հոսանքը սահուն լինի, – Լառ-Մարգարին այնպէս էր թւում, թէ ջրի պապակ արտերն ու ծարաւ այգիները տապ արած, իրեն են սպասում:

Առուով ջուրը կապելիս նա ջրի հետ էլ գնում էր, մինչեւ ջուրը այգուն հասնէր: Արեւից չորացած հողը, տեղ-տեղ ճաքճքած, ագահութեամբ ծծում էր ջուրը, ճեղքերից օդի պղպջակներ էին դուրս գալիս, ձայն հանում, ասես հողը հազար պռօշ ունէր եւ անյագ ծարաւ:

Ջուրը ծառերի տակ կապելուց յետոյ Լառ-Մարգարը պառկում էր ծառի շուաքի տակ, երկար բահը կողքին, աչքերը կիսախուփ անում, ննջում, մինչեւ ջուրը հասնէր: Յետոյ վեր էր կենում, ջուրն ուրիշ առուով անում, էլի ջրի հետ գնում:

Ամրան շոգին, երբ արեւն այնքան մօտ է, ջերմութիւնը շատ, երբ շները շոգից տան ստուերում պառկում են, լեզուն հանած թնչին տալիս, – առուի եզերքին միշտ էլ կարելի է տեսնել Լառ-Մարգարին, ոտքերը մինչեւ ծնկները բաց, գլխին մի սպիտակ շոր, բահն ուսին:

– Լառ-Մարգարը լագլագի պէս ջրերից ձեռք չի քաշում, – ասում են գիւղացիք:

Եւ ճիշդ որ, Լառ-Մարգարը մի քիչ նման է արագիլին, ոտքերը բարակ ու երկար, ասես ոտքի վրայ երկու ծունկ կայ:

Լայն առուի վրայից շատերը չէին կարողանում անցնել, իսկ Լառ-Մարգարը մի մեծ քայլ էր անում եւ առուի միւս ափին կանգնում: Արեւից խանձուած դէմքի վրայ սրածայր քիթը երկար կտուցի էր համեմատ, եթէ սպիտակած բեղերը չլինէին:

Գիւղի ջրուորն է: Գիշեր-ցերեկ առուների վրայ է լինում, հսկում առուներին, ջուրը բաժանում, առուների մաքրումի հանաքճի ասել էր. .

– Լառ-Մարգար, արտս խանձուեց, ջուր հասցրու, – գանգատւում էին երբեմն:

– Կեցիր դհա, կրակ չեղաւ, սրադ Ուրբաթ է, – ասում է Լառ-Մարգարը:

Լառ-Մարգարը տեղացի չէ: Պղտոր հեղեղի բերանն ընկած տաշեղի պէս Լառ-Մարգարը շատ ափերի է զարկուել, վերջը ալիքը լափու է տուել եւ Լառ-Մարգարին, իր թոռան հետ գցել այդ գիւղը:

Անցեալ գարունքին էր այդ: Գիւղը նորան ջրուոր է վարձել:

– Ղարիբ մարդ է, ազգ ու բարեկամ չունի, ջուրը արդար բաժին կ'անի:

Երբ առաջին անգամ առուով ջուր էր կապել, ոտքերը մինչեւ ծնկները վեր քաշած, բահը ուսին անցել առուով, գիւղում մի հանաճքի ասել էր.

– Տեսէք հա՛, գաղթական բիձէն լառի լագլագ լինի կ'ասես:

Գիւղը նորեկին աւելի անուն էր դրել՝ Լառ-Մարգար:

Քչերն էին փորձում ջրուորին խաբել, հերթից դուրս ջուր գողանալ: Վայ թէ իմանար Լառ-Մարգարը. կը թոնթոնար, կը կանչէր, բահը գետնով կը տար:

– Ծառդ պտուղ չի տար, եաւրիս, գողութեան մի՛ վարժեցուր:

Լառ-Մարգարի համոզումն էր այդ: Եւ երբ բարկանար, այդ խօսքը կ'ասէր. իսկ եթէ խօսքին կասկածող էր լինում, աւելացնում էր.

– Ես հաստկս քաշեր, նո՞ր պիտի սուտ խօսիմ...

Այդ ասելիս Լառ-Մարգարը յանկարծ խեղճանում, ձայնը երերում էր: Թողնում էր խօսակցին, բահն առնում եւ առուի հետ գնում, թէկուզ գնալն էլ միտք չունենար:

Հեռու չէր գնում: Նստում էր առուի մօտ, նայում ջրի հանդարտ հոսանքին, չոր ծղօտներին, որոնք գալիս էին հեռուներից եւ ջրի հետ գնում: Նայում էր առուի եզերքին բուսած կանաչին, եւ մտքերը նորից հանդարտւում էին:

- 2 -

Լուսնեակ գիշերներին, երբ գիւղը քնած էր բեզարած մրափով, հովը սառնութիւն էր բերում ցերեկուայ շոգից խանձուած դաշտերին, լուսնեակ գիշերներին, երբ բարդու վրայ իր բնի մէջ հանգստանում է արագիլը, որ լուսաբացին լառ-լառ թեւերը փռած իջնի ճահուտի վրայ, – Լառ-Մարգարը մինչեւ լուսաբաց աշխատում էր:

Ջրտուքի այդ գիշերներին լուսինը շողք էր գցում առուի մէջ, ջրտուորի պողպատ բահի վրայ, արծաթ փայլով պսպղում էին սերկեւլենու տերեւները, հովից հասկերը քսւում էին իրար, խշխշում: Ամայի արտերի միջով անցնում էր Լառ-Մարգարը, ջուր տալիս ծարաւ հասկերին:

Լուսաբացին արտատէրը արտը ջրած պիտի տեսնի, պիտի ժպտայ եւ կռանայ, մատներով տրորի թաց հողը, տեսնի խո՞րն է ծծել ջուրը, Լառ-Մարգարը ջուրը վարար չի՞ կապել:

Լուսաբացին հալւում էին աստղերը գնդերի ձիւնի պէս, չառագունում էր արեւելքը, արեւի առաջին շողերը խաղում էին ամպերի հետ, ասես մի անտես ձեռք բիւր շողերով ամպի սպիտակ քուլաների վրայ հազարաւոր նախշեր էր նկարում, որ մի քիչ յետոյ աւրի նոյն շողերով, մի ուրիշը նկարի, մինչեւ արեւը ծագի:

Արեւի առաջին շողերի հետ գոլորշի էր բարձրանում տերեւների վրայից, ծաղիկների գունաւոր թերթերից, արտերից ու այգիներից գիշերուայ խոնաւութիւնն էր գոլորշիանում: Գլխահակ ծաղիկները բարձրացնում էին իրենց գլուխը, նայում արեւին, որ կէսօրին, երբ արեւը թէժանայ, նորից խոնարհեն:

(Շար. 1)

Անահիտ եւ Լեւոն Տէր Մինասեան մեծ ուրախութեամբ կը ծանուցանեն թէ իրենց թոռնուհին՝

ՄԱՐԻԱՄ ը

մաս կազմած է Թալին Տէր Մինասեան – Ժան-Ռոպէր Ռավիոյի ընտանիքին:

ECOLE
TEBROTZASSERE

1 Bd du Nord
Carrefour d'Arménie
93340 LE RAINCY
CYCLE COMPLET
de la MATERNELLE
à la 3ème incluse
PRIMAIRE et COLLEGE
entièrement sous Contrat avec l'Etat
Maternelle hors contrat
Salle Informatique —
Laboratoire Physique et Chimie —
Ateliers de théâtre — Presse
Cinéma — Chorale —
Danse Arménienne
Langues enseignées :
Arménien, Anglais, Allemand, Espagnol
Association sportive «section foot»

Transport assuré par autocar suivant les possibilités.

Inscriptions sur rendez-vous au:
01 43 81 01 72 ou 01 43 01 12 58
direction@tebrotzassere.com

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔ

Սփյուռքի նախարարությունը ս.թ. Հունիսի 22-23ը Երեւանում նախաձեռնել է անցկացնել Հայաստանի ԲՈՒՀ-երի 1960-1970ական թվականների սփյուռքահայ շրջանավարտների հավաք: Նախատեսվում է նման հավաքները դարձնել պարբերական՝ յետագայում ընդգրկելով նաեւ յաջորդ տարիների շրջանավարտներին:

Հավաքի նպատակն է քննարկել ՀՀ ԲՈՒՀ-երի սփյուռքահայ շրջանավարտների դերը Հայաստան - Սփյուռք գործակցության զարգացման գործում, ստեղծել սփյուռքահայ շրջանավարտների համահայկական ընկերակցություն:

Դիմելով նշված տարիների Հայաստանյան ԲՈՒՀ-երի բոլոր սփյուռքահայ շրջանավարտներին՝ հրավիրում ենք մասնակցել նշված հավաքին, ինչպես նաեւ ուղարկել առաջարկություններ հավաքի կազմակերպման եւ քննարկվելիք հարցերի վերաբերյալ:

Հավաքին մասնակցելու ձեր դիմումը խնդրում ենք ուղարկել ՀՀ Սփյուռքի նախարարություն, Հայաստանի Հանրապետություն, ք. Երեւան, Վազգէն Սարգսյանի 26/1, 5րդ յարկ հասցէով կամ էլեկտրոնային փոստով՝

hmekv@mindiaspora.am

Հավաքի մասին լրացուցիչ տեղեկություններ կարող էք ստանալ

www.mindiaspora.am

համացանցի կայքից:

Date à retenir

A l'occasion du 80ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France, **GALA de DANSES** avec l'Ensemble **NAVASART**, organisé par les Sections d'Issy-les-Moulineaux et de Chaville,

le DIMANCHE 17 MAI
à 14 heures 15
au PACI d'Issy-les-Moulineaux.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ,
ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին՝
ՈՒՐԲԱԹ օրերը ժամը 10ին
հետեւեալ թուականներուն՝

Ապրիլ 3

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն (Հսկում) կը կատարուի Մեծ Պահքի ընթացքին

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 18ին:

*
**

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 17ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1ին:

* * *

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն, պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.45ին,
Արեւագալ՝ ժամը 9.45ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11.45ին:

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Պահոց Շրջանին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի Հսկումի (Հանգստեան եւ Խաղաղական) ժամերգութիւն հետեւեալ օրերուն՝

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 1, ժամը 17.30ին

* * *

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 5

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9ին, *Պատարագ՝* ժամը 10.30ին, *Դռնբացէք՝* ժամը 17ին:

ԼԻՈՆ - ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ

ԿԻՐԱԿԻ, Ապրիլ 5

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.45ին, *Պատարագ՝* ժամը 10ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ

Երեկոյեան՝ Դռնբացէք ժամը 16ին:

Le mardi 7 avril à 20 h 45
Le Centre Culturel Saint Mesrob
à Paris
recevra
Christine GARDON
petite fille de **Victor GARDON**
(Vahram GAKAVIAN)
qui présentera l'œuvre de son grand-père

LE VANETSI, UNE ENFANCE ARMÉNIENNE

Cette réédition regroupe la fameuse trilogie : **Le vert soleil de la vie** (1959), **Le chevalier à l'émeraude** (1961) et **l'Apocalypse écarlate** (1970).
Un témoignage émouvant sur la création de cette œuvre magnifique par la petite-fille de son auteur.

Vente du livre
Cocktail

10 bis rue Thouin 75005 Paris
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER Luxembourg

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

MESSE

La Section de Lyon-Villeurbanne de la Croix Bleue des Arméniens de France informe qu'une Messe de Requiem sera célébrée le **Dimanche 5 avril,** en l'église apostolique Saint Jacques de Lyon, 40 rue d'Arménie, Lyon 3ème, à la mémoire de ses membres disparus.

Pour commémorer leur souvenir, la messe sera suivie d'un repas offert par la Section, à l'Espace **Garbis Manoukian** sise à l'église.

Pour prendre part à ce repas, veuillez vous inscrire en téléphonant :
— A la MCA de Villeurbanne :
au **04 78 26 28 71**
— ou au **04 74 04 74 97**

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ — Հ.Յ.Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՍԻՄՈՆ ԱԲԳԱՐԵԱՆԻ
ՀԵՏ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 6, ժամը 20.30ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17 rue Bleue — 75009 Paris

«Pénélope, ô Pénélope»

գիրքի ներկայացում
հեղինակին ներկայութեամբ:

* Editeur Actes SUD; Grand Prix de la Meilleure Création Française 2008.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

ՁԱՏԿՈՒԱՆ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 12, ժամը 13ին

«Les Diamantaires»
ճաշարանին մէջ
60 rue La Fayette, 75009 Paris

Հաճելի մթնոլորտ, երաժշտութիւն, հաւկթախաղ, վիճակահանութիւն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝

- 01 · 45 · 93 · 00 · 25
- 06 · 64 · 38 · 00 · 25

LE CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
organise un
RECITAL DE PIANO
avec
Michaël EKMEKTCHIAN
Premier Prix du Concours Excellentia de Belgique en 2009
Mercredi 8 avril à 19 heures
au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado
13008 Marseille
Au programme :
Bach, Chopin, Schumann, Clémenti, Ligeti
— Entrée libre —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

U. G. A. B.

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un
VOYAGE DECOUVERTE en ARMENIE et au KARABAGH
Séjour Jeunes de 15 à 18 ans
Du 7 au 28 août
Date limite d'inscription : le 1er **avril.**
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org /voyage-decouverte-armenie/
http://enfants.agbueurope.org /colonie-de-vacances/

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS D'ÉTÉ 2009

Animateurs(trices) diplômés(e)s de BAFA
Renseignements et réservations :
Tél. : 06 76 48 58 73 / 01 45 20 03 18
E-mail : hduzian@agbueurope.org
Les renseignements détaillés sur nos activités jeunes 2009
http://enfants.agbueurope.org
http://enfants.agbueurope.org/files/2008
/11/activites-jeunes-20091.pdf

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE

(JURA)
ETE: JUILLET ET AOUT

- **Directeurs diplômés BAFD**
- **Animateurs diplômés BAFA ou stagiaires BAFA**
- **Assistants sanitaires**

Date limite des candidatures: 31 mars

Candidatures à adresser à

C B A F — 17 rue Bleue, 75009 Paris
e-mail : cbaf@wanadoo.fr ou par fax au : 01.53.34.12.13